

Данило КОЦИЋ

ЛЕСКОВАЧКИ ПИСЦИ
&
ТРАГОВИ *и* ТРАГАЊА
II

Лесковац 2015.

Данило КОЦИЋ

ЛЕСКОВАЧКИ ПИСЦИ
&
ТРАГОВИ и ТРАГАЊА
II

Стари Лесковац: Драгољуб Станковић „Чиви“

Лесковац 2015.

*Студија „Лесковачки писци – трагови и трагања II“
посвећена 100. годишњици почетка Великог рата и
70. годишњици ослобођења од фашизма*

УМЕСТО УВОДА

Одавно је постојала потреба да се о лесковачком стваралаштву XX века напише прегледна и садржајна историја књижевности и публицистике. Иако је било довољно образовних, мудрих, вредних Лесковчана, који су то до сада могли да учини, из вероватно бројних, мени непознатих разлога, није урађено.

Делимично, и то само у неколико наврата, о историји лесковачке књижевности прибележени су подаци у избору појединих радова, најчешће песама, какав је случај са „*Песмописом*”, најобухватнијом песничком збирком лесковачких стваралаца.

Најбољу, најцеловитију анализу лесковачке књижевности написао је Драгољуб Трајковић, правник и засигурно један од најобразованијих Лесковчана минулог века. Његов „*Преглед лесковачког књижевног стваралаштва*” је незаобилазна литература за било коју озбиљнију анализу. Због тога се појава овог дела 1973. године, као посебне едиције „*Нашег стварања*” (уредник Томислав Н. Цветковић), може сматрати изузетним догађајем, јер је реч о студији која иде у ред најбољих, највреднијих остварења, која су настала у Лесковцу.

Верујем да у време појаве „*Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва*” ни аутор, ни уредник тог посебног издања „*Нашег стварања*”, нису ни били свесни његовог значаја. Наш савременик, проф. др Душан Јањић, полиглота, зналац и наше и светске, посебно француске литературе, говорећи о другом, такође свестрано образованом књижевнику Николају Тимченку, приупитао се, да парафразирам, како и сам не зна зашто је највећи лесковачки филозоф и есејиста своје прилоге у „Помаку” називао „*малим есејима*” када су они „*најмање мали*”. Пред таквом упитаношћу био сам и ја док сам се сусретао са делима појединих лесковачких стваралаца. Једино објашњење, па и можда једини прави одговор, дао је давно неки мудрац који је за другог мудраца рекао како „*само они имају права да буду – скромни*”. У томе се и крије одговор на нека од питања која се намећу када се са уважавањем говори о људима који су оставили неизбрисив траг у лесковачкој прошлости.

Ова моја књига *рађала се из протеста*, али уз много *наде*; рађала се јер сам хтео, иако свестан своје недовољне упућености у све тајне лесковачке литературе, па и недовољног знања у писању овако обимних дела, да се као човек овог *временског теснаца*, макар делимично, одужим вредним, упорним људима, који су живели у другим *временском простору*.

Истовремено настала је из жеље да прибележим, макар узглед, у фрагментима, који камичак сјаја о људима, писцима, и не само њима, који и данас стварају, каткад потпуно заборављени или врло мало признати у средини којој су поклонили најлепше године и своје најлепше снове.

Књига је писана и са надом да ће неким послужити као подстрек да се лате тог заносног, лепог трагања за нечим што се зове – литература. Бити сам, одвојен од свакодневне галаме, од људи, неким се може учинити највећом казном. Али бити сам, и то поклоњено време даривати неком другом животу, била је моја највеће снага која ме је и нагнала да истрајем у овом послу. *Писање - давно сам чуо и прибележио - писање је дело усамњених људи. Самоћа се дружи са надом да ће тај тренутак бити наше једино – вечито трајање!*

Књига „*Лесковачки писци – трагови и трагања*“ није, наравно, само моје дело. Могло би се рећи да је и понајмање моја рукотворина. Ако се пажљиво чита, а верујем да ће је многи тако и читати, лако се може уочити, као на *брисаном простору*, да ми је у овом подухвату богата литература била највећи савезник. Ако човек жели да буде довољно искрен и ако жели да буде део оваквог пројекта, природно је што је своје савезнике морао да тражи у књигама које су створене пре десет, двадесет, па и стотину година. И не само у књигама, и не само у периодици, и не само у затуреним белешкама. Дабоме, највише тамо, али за овакву врсту подухвата потребно је све то и много више од тога. Оно најважније – уз свакодневни, упорни, систематски рад – остаје ипак тајна сваког аутора. То је та шифра која може да доведе до успеха. Тај део стваралачког чина је – само мој! Трагање, одабир литературе, процена вредности сваког податка, критички осврт на време, људе и догађаје, дело су којим се сваки аутор књиге може без остатка да прикаже свима – и добронамернима и осталима. Ти *остали* су, знам из властитог искуства, драгоцености, важнији саговорници, јер ионако *аутор верује* – ма колико био самокритичан и склон реалности – да је написао добру књигу. Јер, да није тако, оне не би ни настајале!

У писању оваквих књига – и то свакако треба казати – није довољна само ауторова жеља, па ни обимна литература (али су то, свакако, предуслови без којих се тај наум не може остварити) нужна је и нека врста *интелектуалне дрскости* да се на све изазове који се намећу дају одговори „*отворених очију*”. Дабоме да је и то само део, али важан део, посла, а све остало је – мукотрпно истрајавање.

Могао бих да закључим, не без лажне скромности, да сам део овог пројекта највећма успешно остварио, али се надам да ћу уз отворену, стручну критику, понешто од пропуштеног исправити у наредном, другом издању, и тако омогућити још потпунији увид у књижевно стваралаштво Лесковца у веку који је за нама, али и на почетку новог доба.

Данило КОЦИЋ

ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ

Станко Ђорђевић. – Јовица Ђорђевић. – Маре Каранфиловић, Мирослав Лукић. – Биљана Мичић. – Боркица Миловановић. – Душан Јањић. – Тихомир Петровић. – Јован Пејчић. – Јовица Стаменковић. – Јовица Стојановић. – Марија Стојановић. – Милена Стојановић. – Томислав Стевановић. – Димитрије Тасић. – Драган Тасић. – Живојин Тасић, - Николај Тимченко. – Велимир Хубач. – Никола Цветковић

ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНА КРИТИКА

Књижевном критиком у Лесковцу, поред неколико доктора наука (проф. др Душан Јањић, проф. др Тихомир Петровић, проф. др Никола Цветковић) успешно су се бавили и Николај Тимченко, Станко Ђорђевић, Драган Тасић, мр Јован Пејчић, Јовица Ђорђевић, мр Димитрије Тасић, Јовица Стојановић, мр Биљана Мичић, али и други аутори, који су се афирмисали као писци „завичајног лесковачког круга“.

Велики број запажених критика објавили су Драгољуб Трајковић (познат у културној јавности града као аутор изузетно значајне студије „Преглед лесковачког књижевног стваралаштва“, 1973), Мирослав Миловановић (приређивач најбоље и најпознатије збирке песама лесковачких аутора „Песмотис“, 1977), Томислав Н. Цветковић, Саша Хаџи Танчић, Драган Радовић, Властимир Вељковић, Станко Миљковић, Светолик Станковић, Љубиша Динчић, Саша Станковић, Верица Баторевић Божовић, проф. др Живан Стојковић, Данило Коџић и други писци, а њихов рад представили смо у другим поглављима ове књиге (публицистика, књижевност).

%

Ево кратко приказа најприсутнијих књижевних критичара, који су дали значајан допринос афирмацији лесковачког стваралаштва.

ЈОВИЦА ЂОРЂЕВИЋ - Јовица Ђорђевић рођен је у Грделици, 1949. године. Дипломирани филолог. Био је главни и одговорни уредник лесковачког недељника „Наша реч“. Бавио се књижевном критиком и објавио неколико запажених прилога у лесковачким часописима и другој периодици. Посебну пажњу посветио делима Љубише Динчића („Бела земља“) и др Добривоја Бошковића („Сагореле сени“).

СТАНКО ЂОРЂЕВИЋ - Станко Ђорђевић је рођен 27. септембра 1925. године у Доњем Буниброду недалеко од Лесковца. Школовање: Учитељска школа, виша педагошка, филозофски факултет (група за српскохрватски језик и књижевност). Објављене књиге: *Звезде проходилих птица*, Литера, Ниш, 1979. године, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш, 1979. године и *Зора у недрима срца*, КК Глубочица, Лесковац, 1982. године. Године 1979. у издњу нишке „Литере“ појавила се изузетно занимљива књига професора Станка Ђорђевића „*Књижевне критике и студије*“, једна од ретких такве врсте у Лесковцу. У њој је посебну пажњу посветио лесковачким ствараоцима: *Сретен Динић* као драмски писац, *Борислав Здравковић* („Тренуци лирике“), *Томислав Н. Цветковић* („Отимања“, „Веку, ветру“, „Војвода Никола Скобаљић“), *Јоца Михајловић* („Раскалашне кише“), *Љуба Стојановић* („Од пакла до сунца“, „Глас из земље“, „Седми четвртак“), *Јосиф Стефановић* („Моји зелени

токови“, „Партизанске приче“, „Горка земља“, „У строју револуције“, *Вукашин Цонић* („Далеки бели путеви“, „Укус земље“), *Михајло Дојчиновић* („Сунчеве реке, „Звездане кише“, „Шапат бреза“), *Бора Димитријевић* („Комад огледала“), *Божидар Митровић* („Свирало уз рало“), *Стојан Здравковић* („Кад зелене врбе плачу“, „Девојка из моје улице“), *Војислав Истатковић* („Љубилиште“), *Завичајни писци* – („Добродошлица за птице“ – *Лазар Миленковић*, *Станоје Станковић*, *Станимир Стојмировић*, *Бранимир Стаменковић*, *Божидар Митровић* и *Љубомир Живковић*), *Драган Здравковић* („Снопље“), *Станимир Стојмировић* („Другарско вече мртвих“), *Мирослав Миловановић* („Књижевно-критички фрагменти“).

МАРЕ С. КАРАНФИЛОВИЋ - Маре С Каранфиловић (девојачко Николовска), рођена је 11. априла 1968. године у Скопљу. Дипломирала је на Филолошком факултету у Скопљу и стекла звање професор књижевности и српског језика. Ради у Текстилној школи у Лесковцу. Објављивале песме у часопису „Поглед у будућност“ Пољопривредне школе, 2002. године, и у заједничкој збирци Глубочица између обала. Заједно са Ненадом Стаменковићем написала је рецензију романа Братислава Тодоровића „У сенци времена“, а опширно писала о делу проф. др Тихомира Петровића „Реторика“.

МИРОСЛАВ ЛУКИЋ - Мирослав Лукић је рођен 1937. године у Берилу, недалеко од Прокупља, где је завршио гимназију. Вишу педагошку школу завршава у Нишу, да би потом на Филолошком факултету у Скопљу дипломирао на Одсеку југословенске књижевности и српскохрватског језика. Године 1961. долази у Лесковац и ради као професор у ОШ „Васа Пелагић“. По оснивању Радио Лесковца најпре је ангажован као лектор – акцентолог, а затим изабран за директора и главног и одговорног уредника. Године 1976. постављен је за управника Народног позоришта у Лесковцу, где је допринео да Народно позориште доживи свој пуни уметнички процват, освајајући низ значајних републичких награда. Своје организаторске способности доказао је и у Народној библиотеци у Лесковцу, у којој је као директор радио од 1985-2001. године, понајпре на популарисању писане речи и ангажовањем низа значајних аутора из друштвених и егзактних наука. Добитник је многих друштвених признања, од којих је најзначајнија Октобарска награда Лесковца. Посебно писао о делу Жељка Хубача „Ближи небу“.

МИРОСЛАВ МИЛОВАНОВИЋ - Мирослав Миловановић, професор српског језика, препознатљив је у лесковачкој културној јавности по антологијској збирци песама „*Песмотис*“ (лесковачки песници 1945-1975), која се појавила 1977. године и сматра се најбољом збирком песничког стваралаштва Лесковца. Аутор је и књиге „*Књижевно-*

критички фрагменти“ (Обелиск, Београд, 1970) у којој је представио тридесетак аутора међу којима и познате лесковачке ствараоце – Бору Здравковића, Јоцу Михајловића и Љубу Стојановића.

БИЉАНА МИЧИЋ - Биљана Мичић (1978, Параћин) – студије српског језика и књижевности завршила је на Студијског групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу 2001. године. Магистарску тезу под насловом „*Поезима и поетика Милана Дединца*“ одбранила је 2012. године. Бави се књижевом критиком и есејистиком. Од 2009. до 2011. године била је у уредништву часописа *Наше стварање*. Године 2010. београдска Алтера објавила је у библиотеци „Калем“ њену књигу *Под језиком, над говодом: Огледи о Настасијевићу и Џунићу*. Године 2012. са Владимиром Мичићем приредила је књигу изабраних радова Николаја Тимченка о Андрићу и Црњанском – „*Између стврности и егзистенције*.“

ВЛАДИМИР МИЧИЋ - Владимир Мичић (1975, Ниш) – књижевни критичар и есејист. Објављивао у књижевном магазину, Књижевном листу, Нашем стварању и Помаку. Написао запажене прилоге и Николају Тимченку.

БОРКИЦА МИЛОВАНОВИЋ - Боркица Миловановић је рођена 15. априла 1947. године у Свођу, општина Власотинце. Професор. Уредила више литерарних свезака поезије „*Глубочица између обала*“ и уредник је дванаест књига поезије у издању КК „Глубочица“. Била је члан редакције *Нашег стварања* и двадесет година секретар. Објављивала у заједничким збиркама и часописима. Објавила је и збирку песама „*У сенци чаровања*“. Од 2000. године председник је КК Глубочица. Написала више књижевних рецензија и монографију о Књижевном клубу Глубочица.

ПРОФ. ДР ДУШАН ЈАЊИЋ - Душан Јањић (Скопље, 3. децембар 1937). Дипломирао је на *Филолошком факултету* (романистика) у Београду (1961) и на *Правном факултету* у Нишу (1968). Магистарске студије завршио је на Филолошком факултету у Београду (1976), специјалистичке у Паризу на Институту BELC (1979/80); *докторирао* на *Филолошком факултету у Београду* (1986). Проф. др Душан Јањић носилац је француског одликовања *Витез рада Академских Палми*, добитник награде „*Златна франкороманистика*“, књижевне награде „*Николај Тимченко*“.

Бави се књижевном историјом, преводилаштвом и примењеном лингвистиком. Пише књижевну критику. Објавио пет књига из примењене лингвистике (четири универзитетска уџбеника, 1993-1999, и једну књигу на француском језику, Париз, 1980); око стотину научних и стручних радова и превода; већи број чланак из образовања и правне проблематике и из области филмске уметности. Дао „веома важан допринос проучавању

југословенско-француских веза’’ (Михајло Павловић). Потврдио се као „врло угледан проучавалац француске књижевности и један од најцењенијих стручњака за француско-српске књижевне везе’’ (Радивоје Константиновић). Одличан, а покаткад и врло добар ђак – што у својој аутобиографији не крије – професор Јањић ће најпре на Филошком факултету у Београду, а потом и Правном факултету у Нишу показати не само огроман таленат, него и огромно знање. У Београду је ређао готово све саме – десетка (просечна оцена на студијама 9,25), али је и Нишу био веома, веома добар. Иако је ванредно стидирао, студије права завршава за одличним просеком (8,88).

Магистарски рад Душана А. Јањића *„Позориште Рожеа Мартела ди Гара’’*, који је одбранио 1976. године (142 стране), а потом и докторска дисертација *„Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата’’*, одбрањена 1986. године (550 страна), наишле су на изванредан пријем стручне јавности.

Треба истаћи и одличну студију *„Андрићево књижевно дело у Француској’’*. У њој аутор свестрано и систематично испитује пријем Андрићевог дела од стране француске критике и анализира преводе нашег Нобеловца на француски (преводу *„Моста на Жепи’’* посветиће и посебан чланак). Крцата подацима, писана лепим стилем, ова студија приказује др Душана Јањића у најбољем светлу, као савесног истраживача и обдареног проучаваоца књижевности. Један други рад, *„Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији’’* у издању *Српске академије наука и уметности, Београд, (1995), 180 страна* (заједно са Михаилом Павловићем) – рецензенти: Мирослав Пантић и Нада Ђорђевоћ-Милошевић – изавао је такође веома повољне реакције најстручније јавности. Овај изванредно користан рад резултат је дугог и мукотрпног истраживања не само преведених записа на француски језик, већ и њених помена... Ова библиографија спада у оне приручнике који су неопходни свакој култури, и могли бисмо да пожелимо да у нашој култури таквих буде за свако страни језичко подручје до кога је наша усмена поезија допрла’’.

Књига проф. др Душана Јањића *„Књижевни поводи’’* (Удружење писаца Лесковац 2002) такође није остала без одјека. О њој, рецензент Михаило Павловић, између осталог, пише: „...Оно што одликује све чланке у књизи *„Књижевни поводи’’*, то је озбиљан приступ материји, солидна обавештеност у сваком погледу и критички став према делима о којима је реч. Писани с пуно акрибије али, у исто време, са лепим осећањем за књижевни феномен, ови текстови се одликују јасноћом тако да – корисни и за добро упућене стручњаке – представљају занимљиво штиво за свакога ко се интересује за књижевност, домаћу или страну, посебно француску... Рукопис је обогаћен и зналачки написаним библиографским додатком...’’

Аутор је књиге „Клуб љубитеља филма“ (2011) и књиге *Језички огледи* о изучавању страних језика, француског језика у првом реду. Састоји се од текстова који су настајали током ауторовог вишегодишњег бављења лингвистиком (примењеном) и лингвометодиком.

У књизи „Клуб љубитеља филма“, у „Белешкама о писцу“ пише: Душан А. Јањић је романист, компаративист, лингвист, историчар културе и књижевности, преводилац; оснивач је и главни уредник двојезичног часописа „Алијанса“. Аутор је неколико универзитетских уџбеника и приручника, као и једне студије из примењене лингвистике (на француском језику, у коауторству). Поред радова штампаних стручним и научним публикацијама, листовима и часописима, домаћим и страним, објавио је следеће књиге: „Француска библиографија у српској и хрватској периодици“ (1995; заједно са Михајлом Павловићем), „Књижевни поводи“ (огледи и записи о француским писцима (2002), „Француски клуб у Лесковцу, „Позориште Рошеа Мартена ди Гара (2006).

У издању београдске куће „Алтера“ објављена је књига проф. др Душана Јањића „У европском видокругу“, огледи и записи о рецепцији српске књижевности у свету.

ПРОФ. ДР ТИХОМИР ПЕТРОВИЋ - Тихомир Петровић је рођен 1949. године у Бошњацу код Лесковца. Професор је на Педагошком факултету у Сомбору. Основну школу похађао у родном месту (1956-1964), гимназију у Лесковцу (1964-1968), вишу педагошку школу у Нишу (1969-1971). Филолошки факултет Универзитета у Београду похађао је као ванредни студент (1972-1976). Магистрирао је на Филолошком факултету у Београду, на смеру Наука о књижевности са темом „Погледи Велибора Глигорића на књижевност реалистичке оријентације“ (1986). Докторску тезу под називом „Књижевна критика о српској књижевности за децу“ одбранио је на истом факултету (1990). Петровић је радио као наставник српског језика и књижевности у средњошколском центру „М. Радовановић“ у Тополи (1971-1976), предавач за предмет Култура јавних комуникација у Школи за образовање радника у трговини и угоститељству у Лесковцу (1976-1992); професор Књижевности на Учитељском факултету у Врању (1992-2003), професор Књижевности и књижевности за децу и Културе говора с реториком на Учитељском факултету у Сомбору.

Професор Петровић пише књижевну критику и кратку прозу. Члан редакције књижевног часописа *Осврт* (1993-1998), *Наше стварање* (од 1998), *Помак* (од 1996). Уредник је Учитељског весника (од 1997). Члан *Удружења књижевника Србије* (од 1993), члан *Удружења универзитетских професора и научника Србије* (од 1997) и члан *Задужбине Десанка Максимовић* (од 1997).

Добио је награда за најбољи магистарски рад 1986. на Филолошком факултету у Београду; добитник Повеље Културно-просветне заједнице

општине Лесковац за књижевни рад (1991); награда Змајевих дејих игара из Новог Сада за 2002. годину, Нови Сад, Међународни центар књижевности за децу, Змајеве дејје игре.

Објавио је, између остаог, следеће књиге: *Велибор Глигорић о реализму*, Београд 1993; *Огледи и критике из књижевности*, Врање 1994; *Народна књижевност за децу*, Нови Сад 1997; *Машта и игра*, Ниш 1998; *Школски писци*, Врање 1999; *Новосадски песнички круг писаца за децу*, Нови Сад 2001; *Историја књижевности за децу*, Врање 2001; *Библиографија Момчила Златановића*, Врање 2002, *Умеће говорења*, Врање 2003, *Основна школа у Бошњацу*, Лесковац 2003, *Књижевност за децу – Теорија*, Учитељски факултет Сомбор 2005; *Реторика*, Сомбор, Учитељски факултет 2006, *Антологија српске поезије за децу*, Учитељски факултет Собор 2006, *Увод у књижевност 2006*.

Професор др Тихомир Петровић објавио је и „*Књижевне записе I*“ и „*Књижевне записе II*“ у којима је знатну пажњу посветио и лесковачким ствараоцима. У првој књизи „*Књижевних записа*“ објављени су осврти или приказе дела неколико лесковачких писаца: Боре Здравковића, Томислава Н. Цветковића, Данила Коцића, Јована Пејчића и Душана Јањића. У другој књизи „*Књижевних записа*“ Петровић пише о у одељку „*Лесковачки књижевни круг*“ о Драгану Тасићу, Љиљани Јањић, Данилу Коцићу, Станку Миљковићу, Милану Божовићу, Груји Петковићу, Јосифу Стефановићу и Верици Баторовић Божовић.

ЈОВАН ПЕЈЧИЋ - Јован Пејчић је рођен 4. јануара 1951. године у Бошњацу код Лесковца. Гимназију је завршио у Лесковцу. Дипломирао је магистрирао на Филолошком факултету у Београду. Књижевни је критичар, историчар књижевности и есејист. Био је уредник Студента (1973-1975), Знака (1973), Библиотекара (1981-1984), Књижевне критике (1984-1988), Писма (1990-1991), Новина Београдског читалаштва (1991), Српског књижевног гласника, трећа серија (1992-1993) и Српског Југа (1995). Од 1986. године је један од уредника часописа Удружења књижевника Србије Релатионе (1987 преименован у Serbian Litertery Quarterly, 1995. у Serbian Literary Magazine). На Филозофском факултету у Нишу предаје српску поезију и српску критику XX века. Живи у Београду.

Објавио је књиге: *Тајна и крст* (Београд 1994), *Облик и реч критике* (Београд 1994), *Заснови Григорија Возаровића* (Београд 1995), *Култура и памћење*, (Београд 1998), *Милан Ракић на Косову* (Београд 1998) и *Простори књижевног духа* (Ниш 1998). Његов приређивачко – критичарски рад обухвата и *Књигу о Светом Сави* (заједно са С. Нешићем и Н. Ћосићем, Београд 1996), *Историју нове српске књижевности* Јована Скерлића (Београд 1997) и кратке списе *Зеница трагизма Јустина Поповића* (Ниш 1998). Пејчић је, између осталог, добитник награде „Геца Кон“.

ЈОВИЦА СТАМЕНКОВИЋ - Јовица Стаменковић је рођен 1974. године у Пироту. Апсолвент је српског језика и књижевности на Филозофском факултету у Косовској Митровици. Аутор је бројних приповедака, прича, есеја, приказа и чланака објављених у лесковачким листовима и часописима: „Наша реч”, „Помак” и „Наше стварање”. Секретар је Управног одбора Удружења писаца Лесковца. Живи у Лесковцу. Стаменковић је аутор веома запаженог књиге есеја „*Одбрана Црњанског*“, „*Ноћа вештица*“ и бројних приказа у српским часописима и лесковачким новинама „Тачка“ у којима је показао неспорни критичарски дар.

ТОМИСЛАВ СТЕВАНОВИЋ - Томислав Стевановић – Тома рођен је 1955. године у Орашцу. Основну школу је завршио у родном месту, Гимназију у Лесковцу, а студирао је у Београду и Нишу. Магистар - економиста маркетинга. Бави се новинарством. Рано је почео да пише. Радови су му објављивани у часопису Ми, Студенту, Књижевној речи, Нашој речи, Нашем стварању, Помаку и другим листовима. У Трећем оку објавио је серију кратких прича из Запања. Године 1986. ужички лист Градина циклус његових песама Ноћ туге, у оквиру Сусрета радника Србије, проглашава за најбољи. Београдски Радио 2002, у култној емисији Индекс 202, у којој се такмиче студенти Београдског универзитета, додељује му 1978. године прву награду за песму Парком сновиђења. Уредио је пет књига од којих две на ромском језику Нас је много Цигана (Amen sna but Roma) и Путујем, путујем (Đelem, đelem). Члан је УНС, бави се књижевном критиком и публицистиком. Посебно писао о раду Данила Коцић (Изабрана тишина) и Милана Божовића (Сибирске приче).

МАРИЈА СТОЈАНОВИЋ - Марија Стојановић је рођена у Лесковцу 1979. године. Живи у Вучју. После завршене Медицинске школе у Лесковцу, дипломирала је на Филозофском факултету у Нишу (Група за српски језик и књижевност). Бави се књижевном критиком. Радове објављује у лесковачком „Помаку” и Српском југу”. Аутор је књиге *Постигнућа* у којој је обједињено 16 књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском прозном стваралаштву. Концепција књиге одређена је поднасловом (*Један писац, једна књига*) – сваки од текстова посвећен је конкретној књизи, или одређеном аспекту дела које се разматра. Различиту природу текста одредиле су различите интенције са којима ауторка приступа одређеној књизи – једни имају форму осврта, други форму приказа, а неки се приближавају жанру есеја. Радови откривају духовне преокупације ауторке: предмет њеног интересовања јесу писци који представљају стожере српске књижевности и њене врхунске домете, затим аутори који су на неки начин постављали нове смернице у развојном току српске књижевности, или они ствараоци који су се наметнули актуелношћу свога стваралаштва.

МИЛЕНА СТОЈАНОВИЋ - Милена Стојановић је рођена 1974. године у Лесковцу. Филозофски факултет (Група за српски језик и књижевност) завршила је у Нишу, а магистрирала на Филолошком факултету у Београду. Од 1997. године била је стипендиста Министарства за науку и технологију и сарађивала на Институту за српски језик САНУ и Институту за књижевност и уметност, где је стално запослена на пројекту Теорија књижевности. Као добитник стипендије Сасакава фондације у току 2000. године, похађала је предавања на париском универзитету Sorbonne Nouvell (Paris III). Позију, есеје и критичке текстове објављивала у књижевним часописима (Стил, Наш језик, Књижевност, Свеске, Градина, Багдала, Помак, Наше стварање). Објавила књиге песама: „Дуга пред огледалом” (Гимназија, Лесковац 1993), студију „Књижевни врт Борислава Пекића” (Институт за књижевност и уметност - „Мали Немо”, Београд – Панчево 2004) и књигу есеја „Поглед на пишчев радни сто” („Мали Немо, Панчево). Бави се књижевном теоријом и критиком. Члан је Друштва књижевника Војводине. Уредник је часописа „Свеске”, ревије „Sveske-ArtTEch” и у Издавачкој кући „Mali Nemo”.

ЈОВИЦА СТОЈАНОВИЋ - Јовица Стојановић је књижевни критичар и антрополог, рођен у Бошњацу, а већ тридесет година живи и ради у Београду. Аутор је књига „Љубав и смрт“, „Анатомије живота“ (о самоубиству), „Одевена животиња“ (антропологја моде), „Силоване“, „Старост“, „Секс и култура“, „Култура и психијатрија“, „Женска агресивност“, „Речник антрополошких сумњи“, „Женска „љубав и сексуалност“. Учесник је свих важних симпозијам из области психологије, психијатрије, антропологије, културологије. Објавио је велики број ауторских радова у бројним стручним и другим публикацијама.

Стојановић је аутор дела „Женска агресивност“, обимне и по оценама критике, посебно проф. др Јована Марића, изузетно значајне студије, која је изазвала велико интересовање јавности.

Писао је о лесковачким ствараоцима, посебно о делу Радета Јовића (Бефли тефтер), Станку Миљковићу (Рашки сликар), Новици Величковићу (Светла на моја сећања)

ДУШАН СТОШИЋ - Истакнути српски стваралац, аутор *осам књига* – три су из области физике, а остале из других области: филозофије и књижевне критике, углавном. А ту су и бројни радови (филозофски, књижевно-критички, научни) објављени у низу часописа и листова, већим делом из Београда.

Проф. др Душан Јањић истиче да не треба заборавити ни његово учешће на многим симпозијумима и скуповима, посебно на сесијама Корчуланске летње школе за филозофију и социологију. Душан Стошић био је један од најактивнијих судионика у друштвеном, културном и просветном животу

Лесковца шесдесетих година прошлог века и да је тај период, можда, најплоднији у лесковачкој култури до сада, добрано својим делом обележио. Био је врло агилни сарадник и члан редакције „Нашег стварања”, одржао је низ јавних предавања, учествовао интензивно у културним и другим збивањима, доживљавајући и неприлике због свог слободоумног, у то доба неподобног наступања. Као житељ Лесковца стекао је име истакнутог филозофа, али и дисидента, што га је, претпостављам, и одвукло из Лесковца. Одселио се у Београд 1972. године, али са Лесковцем није прекидао везу до дана данашњег.

Вреди споменути да је био врло угледни професор француског језика. Основао је, тако, Актив професора француског језика свих школа лесковачког краја и био његов председник. Прелиставајући „Нашу реч” оног времена, приметио сам, између осталог, да је држао предавања о француским писцима, Преверу, на пример. Уопште, Стошићев рад као романисте, недовољно је познат. Чини се да га и сам Стошић не цени много, бар не у мери у којој он то заслужује. Још као студент, истицао се својим радовима о Дидроу, Камју, Мистралу. Посебно је интересантно његово занимање за провансалски језик, односно условно речено, дијалекат француског језика.

Касније, после дипломирања, као професор, објавио је већи број чланака, приказа, али и дужих радова из француске књижевности. Од француских писаца, највише га је, чини се, привукао Албер Ками. Овом писцу посветио је половину књиге „*Никола Милошевић и Албер Ками*”. Узгред, ту је, у тој књизи, и Стошићев чланак о Сартовим убијеним душама.

Најзад, када је реч о Стошићу као романисти, треба рећи да је као стипендиста француске владе био на усавршавању у Греноблу и Паризу. Душан Стошић се огледао и у преводилаштву; преводио је са француског на српски одломке из дела М. Пруста, Жида, Клера.

Стошић је опширно писао о Сачи Хаџи Танчићу и проф. др Душану Јањићу.

ДИМИТРИЈЕ ТАСИЋ - Димитрије Тасић, књижевни критичар. Рођен 1938. у Рашкој. Био уредник *Студента*, главни и одговорни уредник књижевног листа *Видици*, уредник ТВ емисија *Лектира* и *Културни додатак* ТВ Београд, главни и одговорни уредник БИГЗ-а. Уредник часописа *Наше стварање*. Живи и ради у Београду.

Димитрије Тасић, још док је студирао југословенску и светску књижевност, из „Студента” прелази у „Видике”, лист за књижевност, уметност и културу и то као главни и одговорни уредник. У „Студенту” је, наиме, био од 1958. године, а у „Видицима” од 1963. до 1965. По завршетку студија, следи војска у Загребу, а онда десетогодишњи рад на ТВ Београд, где је уредник емисије „ТВ лектира” и „Културни додатак”. То је време од 1967. до 1977. године. Потом прелази у БИГЗ где је 22

године године био уредник филозофских издања, а последњих 12 година и главни и одговорни уредник до пензионисања средином прошле (1999) године. Последњих десет година, као уредник БИГЗ-а, био је уредник дела Милоша Црњанског, а од пре две године уредник је Задужбине Милош Црњански (критичко издање), што је један од највећих издавачких пројекта после (Другог светског) рата у нас.

Димитрије Тасић, дуго и врло успешно је уређивао лесковачко Наше стварање, али је у том мукотрпном послу имао и доста проблема, па је, коначно, са те дужности отишао – незадовољан! Опширно је писао о делу Првољуба Пејатовића и Николаја Тимченка, али и другим лесковачким ствараоцима.

ДРАГАН ТАСИЋ - Драган Тасић је рођен 1962. године у Грделици, школовао се у Лесковцу и Београду. Завршио је Општу књижевност са теоријом књижевности на Филолошком факултету у Београду. Објављивао песме, есеје и критике у београдским, лесковачким и другим часописима. Штампано књиге „Зачарана кутија”, 1990. и „Престо поглава”, 2000. године. Удружење писаца општине Лесковац објавило је Драгану Тасићу „Књижевне акценра“ (2004), а две године касније појавила се у издању Филекса из Лесковца његова нова књига есеја „Завичајни круг и српске теме“. Збирку песама „Силазак речним путем“ објавио је у издању Филекса 2008. године. Добитник је награде „Николај Тимченко“ за студију Књижевни акценти.

ЖИВОЈИН ТАСИЋ - Живојин Тасић је рођен у Лесковцу 1956. године. Завршио Филошки факултет у Београду (Група за општу књижевност) и специјализацију за редиговање и лекторисање. Радио је као лектор у Нашој речи, у којој је поред критичких осврта, објавио и више новинских прилога. Сада је запослен у Народном музеју. Присутан у српској књижевној периодици. Опширно је писао о раду проф. др Тихомира Петровића (Књижевни записи), проф. др Живана Стојковића (Криво огледало).

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО - Николај Тимченко је рођен 6. децембра 1934. године у Лесковцу и у Лесковцу је проживео цели свој век, посвећен до краја стварању – књижевном, филозофском, културном. После завршених студија у Београду, Тимченко је једну годину провео као професор у Пољопривредној школи у Лесковцу, а потом је, све до пензионисања, радио као лектор у градским народним новинама, у „Нашој речи”, у којима је више година, из недеље у недељу, објављивао књижевну и позоришну критику.

Тимченко је био зналац, без премца у граду, најразличитијих области људског стваралаштва, што говори о задивљујућој ширини његове духовне радозналости. Историчар књижевности по образовању, Тимченко

је свестрано сагледавао књижевност, изучавајући и народну и уметничку, и стару и нову, и домаћу и страну. Николај Тимченко, како оцењује проф. др Душан Јањић, био је наугледнији члан Удружења писаца Лесковца. Удружењу је, дакако, чинила част да у својим редовима има писца који је у српској књижевности стекао име врсног књижевног критичара и есејисте и који је својим усправним животом, праводољубивошћу и доследношћу уживао велико поштовање у свом родном граду, и не само у њему. Опширно је писао о позоришном животу у Лесковцу (Лесковачко позориште до 1941).

У Лесковцу је 19. маја 2006. године у Камерној сали Лесковачког културног центра представљена *Задужбина Николај Тимченко*. За живота, Николај Тимченко објавио је пет књига. То су: *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта 1, 1896-1941* (Лесковац 1967), *Песник и завичај, Белешке о бивању човека у литератури* (Крушевац 1969), *Записи о песнику. О поезији Васка Попе* (Крушевац 1972), *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта 2 1970-1980* (Лесковац 1981), *Народни музеј у Лесковцу 1948-1983* (Лесковац 1983).

По Тимченковој смрти, Задужбина његовог имена објавила је досад – у сарадњи са Српском књижевном задругом, Књижевном заједницом „Бора Станковић“, Лесковачким културним центром и Алтером – *четири књиге Николаја Тимченка*. То су: „*Књижевност и догма. Година 1952 у српској књижевности*“ (приредио Јован Пејчић), Београд, Лесковац 2006, „*Француске белешке*“ (приредила Сунчица Денић), Врање, Лесковац 2006, „*Књижевна баштина Лесковца*“ (приредио Предраг Стајић, Лесковац 2007, „*Мисао, реч – судбина. Античке теме*“ (приредио Илија Марић), Београд, Лесковац 2008.

Библиографија штампаних радова Николаја Тимченка веома је обимна. То недвосмислено показује „*Библиографија Николаја Тимченка*“, књига Дејана Вукићевића, коју је почетком децембра 2008. године објавили Задужбина и Лесковчаки културни центар. У њој, Тимченко се као аутор појављује 1.161 пут, док су о њему и његовом делу до сада објављена 43 рада.

ВЕЛИМИР ВИЛИ ХУБАЧ - Велимир Вили Хубач је рођен у Винковцима 1934. Гимназију је завршио у Лесковцу и већ тада је почео да се бави новинарством као сарадник „Наше речи“, а од 1955. године је професионални новинар „Наше речи“. Хубач је објавио књиге: „*Голоруки*“ (са Милорадом Чејовићем), „*Текстици лесковачког басена*“, *монографије о познатом глумцу Драгану Димитријевићу и Фејату Сејдићу* и др. У „Гласу Истре“, у тридесет наставака објављен му је *роман за децу* „*Дјечаџи са риве*“, а у Зеници, у Нашој ријечи, у 20 наставака појавио се његов *фелтон и тамошем позоришту*. Педантно је пратио дешавања у култури Лесковца и објавио велики број прилога у нашој речи, Помаку и другим часописима.

ПРОФ. ДР НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ - Никола Цветковић, есејист, песник, књижевни историчар, научни и педагошки радник, рођен је 21. јуна 1939. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду на Групи за југословенску и општу књижевност. На истом факултету редовно је похађао наставу на трећем степену (Група за историју књижевности), где је магистрирао 1973. године са тезом „*Поетика Милана Дединца*”; и докторирао 1981. године са тезом „*Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског*”.

Књижевно-стваралачким и публицистичким радом Никола Цветковић бавио се од 1956. године, најпре као ученик Гимназије у Лесковцу, а потом као члан Књижевног клуба „Вуловић”. Крајем 1958. године и почетком 1959. пише уводнике у овом листу а захваљујући једном од њих - „*О, граде мој*”, добија стипендију и могућност да студира књижевност која га је једино занимала („Од Наше речи – до универзитета”, *Наша реч*, 5. новембар 1994). По завршеним студијама 1964. године, враћа се у Лесковац и ради најпре у Културно-просветној заједници среза и општине Лесковац, а од 1971. године у Народној библиотеци „Радоје Домановић”, где је дуже време био управник.

Проф. др Никола Цветковић је од 1976. године учесовао на више од 80 научних скупова у организацији САНУ, Института за књижевност и уметност, Института за историју радничког покрета Србије, Института за новију историју, Института за савремену историју, Међународног славистичког центра, на конгресима слависта и фолклориста, Црногорске академије наука и уметности.

За више од четири деценије бављења књижевно-критичким, научним и списатељским радом *публиковао је више од 550 библиографских јединица*. (Библиографија радова наставника Универзитета” (1990 - 1995), књ. IV, Крагујевац, 1996. године). Био је члан више редакција и програмских савета и *написао је 68 рецензија*. Цветковић је члан Удружења књижевника Србије, Удружења књижевника Косова и Метохије, Удружења универзитетских наставника и Књижевног клуба Учитељског факултета у Јагодини. Живи у Београду.

О раду Николе Цветковића писали су: Тихомир Петровић, Влада Вуковић, Миленко Каран, Јован Н. Ивановић, Момчило Златановић, Милутин Ђуричковић, др Мирољиб Васић, академик Милош Мацура, Добросав Бјелетић, Миле Пенков, Драшко Ређеп, Јованка Радић, Мирослав Стаменковић, Виолета Јовановић, Даница Андрејевић, Миодраг Игњатовић, Милица Лилић и други.

ЈОВИЦА ЂОРЂЕВИЋ

I

Јовица Ђорђевић је рођен у Грделици, 1949. године. Дипломирани филолог. Био је главни и одговорни уредник лесковачког недељника „Наша реч”. Бави се књижевном критиком. Објавио је неколико запажених прилога у лесковачким часописима и другој периодици.

II

БЕЛА ЗЕМЉА - Љубиша Динчић, опчињен снагом писане речи и по вокацији човек који је заљубљен у писање, своју велику причу у књизи „Бела земља” казује полазећи од стварности, документа и традицијом сачуваних материјала, са жељом да од тога сачини „нову” стварност, истиниту, али и лепшу. Он пише књигу за памћење, али и за ново ишчитавање када се то осети, или подсећања ради. Авантуристички дух који Љубиша Динчић испољава и као човек и као писац – новинар – пејзажиста, определио га је, пре свега, на ближе упознавање са традицијом и стварношћу свега што битно карактерише и одређује животне средине, односно насеља у лесковачкој општини. Свако од њих је специфично, разнолико и тражи њихову душу. То је уједно и прва опасност на коју наилази и коју треба да премости писац – путник Љубиша Динчић. Свако нови име и следеће насеље има своју причу. Њу треба стрпљиво саслушати и од ње сачинити нову и другачију од претходне, а мора се разликовати и од оне будуће. Ова књига је једна велика прича, једно приповедање повезано бројним видљивим и невидљивим слојевима реалне стварности насиља у општини Лесковац и пишчеве маште да све то искаже на целовит начин. У исто време то је књига која има 55 посебних, одвојених прича. Зато се и може читати не само од почетка него и од случајно отворених страница.

(...) Љубиша Динчић је добар познавалац прилика и људских нарави на нашим просторима. Он то несумњиво потврђује и овим својим збирним казивањима. Његови саговорници – грађани упорно се труде да му открију нова сазнања. Тај однос узејамног поверења пружа заједничку прилику да се искажу обострано – они са својим виђењем живота у окружењу некада и сада, он као човек – писац који разуме њихове „муке” али и жеље да им буде боље. Писац успева да од њих направи једну велику причу саткану од многих малих и самосталних, које треба заједно, као једна, а и свака појединачно, да буде једна велика порука. Суштина те поруке је да прича постоји, да је реална, да је материјални документ, документ стварности једне општине на југу Србије која је по много чему специфична, самосвојна и као таква, узимајући све у обзир, позива на делање, на активност. Дакле, могу се увек наћи и одређене примедбе, али је општи

утисак да књига „Бела земља” не може по многим својим деликатним вредностима да нас остави равнодушним – ако је већ тако, а тако је – шта нам треба чинити и како даље. Јер, стиче се утисак да ова прича није завршена, већ да је тек у самом зачетку.

(...) Тај оптимизам, снага да се савладају све препреке, почев од грађана, па до највиших истанци, препоручује ову занимљиву књигу за ишчитавање и тражење најбољег пута и начина како не стати.¹

III

ТРАГИЧНОСТ УЗВИШЕНЕ ЉУБАВИ - Роман „Сагореле сени” писан је да га читалац доживи као панораму једне паланачке средине на југу Србије коју је писац дуго година, боравећи у туђини, носио дубоко у својој души и преживљавао је са искреном носталгијом. Без намере да прати и користи неки од начина романеског казивања, писац по свом опредељењу користи својеврсну форму, дух и осећајност којим ће на најбољи начин изразити своје намере.²

Циљ романа је да се, без посебне патетике и стилизације, прикажу и дочарају дух и богатство живота српске варошице у периоду између два светска рата. Зато је највећи део књиге тематски усредсређен на препознатљиве особености једног простора и ишчезлог времена, како колективног, тако и личног, односно аутобиографског.

Почетак романа ствара утисак да се ради о прози која нема довољну динамику и силину казивања која интригира и вуче напред. Међутим, озбиљније понирање у суштину и наговештај главне теме, епизода и атмосфера која доминира, указује да књига има свој унутрашњи потенцијал и интензитет који јој обезбеђује несумњиву књижевну вредност довољно изазовну за читаоце.

У роману „Сагореле сени” све је људски и књижевно дубоко доживљено и делује присно и препознатљиво. Трагичност узвишене љубави двоје младих, мноштво догађаја, прича, људских судбина и нарави, очараност природом и опијеност њеним мирисом, бојом и њеном лепотом, све то заједно оставља упечатљив утисак о роману – панорами једне конкретне животне средине као што је завичај.

Филозофске реминисценције и дигресије које користи разним поводом, писац интелигентно и есејистичким проступом размишљања о неминовној трагичности и неостварености савршене лепоте, о моралу, вредностима појединаца и породице, о суштини и смислу живота. Посебно се истиче његово виђење Бога и судбине, односа између добра и зла, што све заједно употпуњује и испуњава атмосферу која својом искреношћу доминира романом.

¹ Јовица Ђорђевић, Бела земља, Филекс, Лесковац 2004.

² Јовица Д. Ђорђевић, Трагичност узвишене љубави, приказ романа Сагореле сени Добривоја Бошковића, Књиготека, Београд 2002, Помак, бр. 25/26, јануар - јун 2004, стр. 24.

У основи свих збивања је љубав, однос међу људима и породици, природи. Али, изнад свега, то је страсна и непоновљива љубав двоје младих. Бане и Љиљана – Лили својом младошћу, лепотом и искреношћу осећања представљају у свим елементима најсветлији део универзалне и савршене љубави. Љубав је највиша одредница којом се уређује свет и живот. Писац у то искрено верује. Он пише оду љубави, али не само која везује двоје младих. То је љубав свестрана која доминира у свему што чини живот, чак и онда када је душу притисла туга и боравак у туђини.

Међутим, и поред свих напора и борбе, таква страсна и узвишена љубав не може да опстане. Она никада не може бити извориште и предуслов стварне среће, већ само наговештај нестварног сна двоје младих о срећи. Без обзира на то сазнање, њих ништа није могло да спречи да се до последњег даха боре за своју љубав.

Изненадна болест их још јаче здружује и посвећују се искључиво себи. Несрећни младић напушта све што је до тада имао: породицу, најрођеније и најдраже, пријатеље и све који нуде помоћ. Бори се, жртвује и даје оно што сам поседује – свој већ изгубљени живот и своју љубав само за њено оздрављење и њен живот. Ништа није помогло, а он је умро на вест о њеној смрти. Последња жеља му је била да их сахране заједно.

И овога пута, аутор жели да потврди, иако је дубоко веровао у љубав, да је она у суштини увек погубна и трагична. Једини излаз из ње је смрт, јер тада остају сами, а свет коме су били нејасни и недокучиви за живота, остаје да приповеда о њима.

Први наговештају о трагичности и „проклетству” ове љубави потичу од мајке главног јунака. Све чини да га од ње одврати и одвоји на време, а потиче из само мајци познатог страха и бојазни да у тој љубави не изгуби најдражег сина. Знала је да, ако се то деси, неће моћи да преживи. И није успела. Зато је под тајанственим околностима постала трећа жртва ове трагичне љубави.

Лагано и на први поглед неповезано излагање је, у ствари, пишчева намера да све објасни до детаља и да ништа не препусти заборава или погрешном тумачењу. Рађајући приче за причом, као што то чине сликари широким потезима на платну, он од њих несумњиво ствара потпору за доживљавање романа као целине. Све, дакле, тече као што је текло време и живот у паланци, пун неизвесности и вођен невидљивом силом судбине. Притом, оно што је уочљиво и као специфичност и пишчева склоност је да сваку од својих прича коју растаче од стварности, започиње дијалогом његових личности и учесника у роману. И када осети да даља расправа надмашује његове могућности, писац наставља у улози наратора и тумача ношен осећањем своје одговорности да све учини разумљивим и доведе до краја.

Бројне епизоде о људима, њиховим односима, карактерима и судбинама конкретизују њихове породичне и личне историје. То су прозне слике које

би могле да буду у целини исказане самостално и истргнуте из стварности у приповедачкој или романескној структури.

У том смислу посебно издвајамо доживљај и однос према Циганима, њиховом животу и музици. Разлози за такав приступ су очигледни. Пишчев главни јунак не само да је изванредан свирач на фрули и окарини и велики љубитељ музике Цигана трубача. Он довољно познаје и њих и њихову музику, у чему се види и осећај дужног поштовања према њима. Музика циганске трубе најбоље одражава однос према свом животу и другим људима. Свирају и када им душа крвари и пуна је туга, али и када су уживали у радости и весељу. У једном тренутку сопственог стања главни јунак ће рећи да се у музици циганских трубача једино може осетити сва лепота и радост живљења, али и најдубља носталгија и туга душе за оним што је ишчезло и одавно представља прошлост.

Најпоетичнији делови романа свакако су доживљај и опис природе и свих њених чари и лепоте који чине спољни оквир у коме се рађа, траје и умире љубав двоје младих. Сваки крајолик испуњен ливадама, воћњацима и мирисном шумом пресецају три реке које својим воденицама носе сећање на време наше србијанске прошлости. Са много лирског осећања описана је природа у роману као најзвишенији облик јединствене божје лепоте и хармоније.

(...) Писац, односно лекар Добривоје Ј. Бошковић, дуго је боравио далеко од места своје младости и домовине, и никада их се није одрекао, а још мање заборавио. У роману је развио слике које је дуго носио и доживео као ожилјак на души из младости и свог завичаја. Са дубоким и свестраним познавањем и разумевањем свога народа, посебно једне варошице на југу Србије, са нескривеном наклоношћу и узбудљиво, остварио је значајне књижевне домете. Уз велике напоре и знања, романом „Сагореле сени” писац је остварио и својеврсно олакшање душе.

Читаоцима, а посебно онима који су везани за крај који описује, пружио је ретку прилику да са садовољством сазнају све шта је претходило њиховом савременом животу. Да није све записано на овакав начин, то сигурно више не би била прошлост која се памти, а још мање историја коју треба бележити.

СТАНКО ЂОРЂЕВИЋ

I
Станко Ђорђевић је рођен 27. септембра 1925. године у Доњем Буниброду недалеко од Лесковца. Школовање: Учитељска школа, виша педагошка, филозофски факултет (група за српскохрватски језик и књижевност). Једногодишња специјализација. Звање: професор.

Објављене књиге: *Звезде проходалих птица*, Литера, Ниш, 1979. године, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш, 1979. године и *Зора у недрима срца*, КК Глубочица, Лесковац, 1982. године.

Објављивао у заједничким збиркама: *У духу, даху и размаху*, Нови Београд, 1979, *Сусрети другарства*, Горњи Милановац, 1980, *Жубори са Моравице*, Лозница (међу сто најбољих љубавних песама на конкурс), 1996, *Основац - Лесковац*, *Комбинат - Лесковац*, *Наше стварање - Лесковац*, *Глубочица између обала 86, 88*, 2000, 2001. и 2002. године, *Народне новине - Ниш*, *Топличке новине - Прокупље*, *Наша реч - Лесковац*. Објавио више од педесет књижевних рецензија о књигама разних аутора из Лесковца, Београда и Новог Сада. Ђорђевић је написао драмске текстове: *Дан без покајања (монодрама)*, *Кћери горских вила*, *Зачарани маглом*, *Раскриће пред воденицом* и *Син кнежевог врача*, *На раскрићу*, *Близнакиње*, *Љубавно писмо* и *Милкин рођендан*, *Родбина и пријатељи*, *Естрадни гочобија Тоца Милевски и Миче*, *шеф МЗ Зора*. Објавио књигу са Храниславом Ракићем и Александром Соколовићем *Лесковац и околина*, Београд, 1961. године.

%

Књижевне рецензије и приказе о делу Станка Ђорђевића писали мр Слободан А. Младеновић, Борислав Здравковић, Миша Цветановић, Света Ђорђевић, Боркица Миловановић, Вили Хубач, Милан Јоковић, Стојан Стојиљковић, Данило Коцић, Ч. Илић. Уређивао часопис Економске школе *Кораћи младих*. Члан КК Глубочица из Лесковца, члан КК Дервен из Грделице, од оснивања, 2000. године, члан КК Iris Poete Society – САД 1002, Magnolia West Virginia. Похваљиван за књижевни рад. Објављивао на енглеском језику.³

%

Станко Ђорђевић пише песме, приче, књижевне рецензије, књижевне критике и драме. Као писац осетио је огроман интерес младих за драмски аматеризам. Културни аматеризам обогаћује културни живот сваке средине, сваког насељеног места. На позорници младићи и девојке осете радост јавног наступа и уз то, наравно, добијају јавно признање. Писати драмски текст је изузетно напоран рад. Писац, аутор, мора да осети тему,

³ Станко Ђорђевић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003. године. Ђорђевић је аутор предговора и уредник тог издања.

измисли фабулу, забележи све дијалоге, да учествује у сукобима и, из мноштва догађаја, одмери свој дух и смири стваралачку машту.

%

Станко Ђорђевић је написао монодраму – *Дан без покајања* и дванаест драма. У свим својим драмама пружио је гледаоцима доживљај и могућност да критички оцене догађаје на сцени. Драмска радња у позоришној игри *На раскрићу* догађа се у једном одељењу VIII разреда. Овај позоришни комад гледало је око 2.000 посетилаца при Дому културе Лесковац.⁴

II

ЗОРА У НЕДРИМА СРЦА - Стихови Станка Ђорђевића у збирци *Зора у недрима срца* теку као бистра река чије дно нам је међу очима, а белуци међу прстима. То су питке, стиховане приче о ономе што представља најдрагоценију тековину наше слободне земље: револуција, човек-борац, најзад човек градитељ, онај прави неимар, радник на градилишту, на грађевини са лопатом и колицама у руци. Ту је аутор, заправо, делио залогаје и напитаке, мале радости и бриге.

%

У песми *Хајде време не стоји*, песник све те прегаоце позива на коло јединства, радничко коло које попут претходнице треба да буде на крми времена. У овим прегалачким песмама присутна је једна топлина и један животни оптимизам који утолико јаче на нас делује што су исказани једноставнијим језичким средствима. Та људска приврженост људима са жуљевитим рукама, са сунчаним погледом на свет и будућност, са унутрашњом снагом да нарасте изнад напора и једноличне свакидашњице, уствари, и представља лепу страну ове књиге, оно што може оправдати њено објављивање.⁵

III

КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ И СТУДИЈЕ – Године 1979. у издњу нишке „Литере“ појавила се изузетно занимљива књига професора Станка Ђорђевића „*Књижевне критике и студије*“, једна од ретких такве врсте у Лесковцу.

У њој је Ђорђевић, који се увелико афирмисао као књижевни критичар, посебну пажњу посветио лесковачким ствароцима: *Сретен Динић* као драмски писац, *Борислав Здравковић* („Тренуци лирике“), *Томислав Н. Цветковић* („Отимања“, „Веку, ветру“, „Војвода Никола Скобаљић“), *Јоца Михајловић* („Раскалашне кише“), *Љуба Стојановић* („Од пакла до сунца“, „Глас из земље“, „Седми четвртак“), *Јосиф Стефановић* („Моји зелени

⁴ Боркица Миловановић, *Књижевни рад на драмској поезији професора и писца Станка Ђорђевића*, Лексикон писца лесковачког краја, Лесковац 2003.

⁵ Мр Слободан Младеновић, Бора Здравковић, рецензија, *Зора у недрима срца*, Књижевни клуб Глубочица Лесковац 1982.

токови“, „Партизанске приче“, „Горка земља“, „У строју револуције“, *Вукашин Цонић* („Далеки бели путеви“, „Укус земље“), *Михајло Дојчиновић* („Сунчеве реке, „Звездане кише“, „Шапат бреза“), *Бора Димитријевић* („Комад огледала“), *Божидар Митровић* („Свирало уз рало“), *Стојан Здравковић* („Кад зелене врбе плачу“, „Девојка из моје улице“), *Војислав Истатковић* („Љубилиште“), *Завичајни писци* – („Добродошлица за птице“ – *Лазар Миленковић*, *Станоје Станковић*, *Станимир Стојмировић*, *Бранимир Стаменковић*, *Божидар Митровић* и *Љубомир Живковић*), *Драган Здравковић* („Снопље“), *Станимир Стојмировић* („Другарско вече мртвих“), *Мирослав Миловановић* („Књижевно-критички фрагменти“).

На самом почетку књиге, као мото, Ђорђевић наводи део из „Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва“ Драгољуба Трајковића: „У Лесковцу ранијег времена дуго није било услова за право књижевно занимање и за стварање одговарајуће књижевне традиције. Духовне моћи његових житеља тароседелаца, културно и просветно заосталих услед вековног ропства под Турцима, били су за такве прославе тврдо успаване. Њихов град је био пивредни центар овога пространог подручја, и у њему се тада није обраћала никаква пажња на ове стране појединачног живота које нису имале чисто привредни карактер.“⁶

Подухват издавачког предузећа *Наша реч* (лист основан октобра 1944. године, примедба С. Ђ), долази као врхунац покушаја ранијих година да се издавачка делатност организује тако како стваралачке могућности наше средине допуштају.

Значајне датуме у тим настојањима свакако представљају: покретање библиотеке Градског музеја Лесковац 1950. године, затим почетак излагања часописа „Наше стварање 1953. године, појава Лесковачког зборника 1961. године и пре неколико година омладинског листа Трибина младих. Не нводимо остале наслове који су се појављивали с времена на време и били последица више стицаја околности (разних јубилеја, пригодних свечаности, годишњица) него резултат свестране издавачке политике о чему може бити речи тек последњих година, нарочито од 1969. године.

Новопокренута библиотека *Наше речи* има неколико едиција: поезија (оригинална, народна, преведена), хронике и записи и стручна литература.

У Лесковцу од 1958. године егзистира Клуб писаца при Радничком универзитету, па Клуб писаца при Народном унуверзитету у Вучју.

Резултати у издавачкој делатности, појединачни продори стваралаца наше средине, разноврсни облици културног живота града, говоре о томе да се 1969. године (скратио поређење С. Ђ), може окарактерисати као година ретког узлета и евидентних достигнућа у области друштвеног живота наше средине.“⁷

⁶ Станко Ђорђевић, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш 197, стр. 1

⁷ Томислав Н. Цвековић, *Наша реч*, 16. јануар 1970. године.

IV

СРЕТЕН ДИНИЋ КАО ДРАМСКИ ПИСАЦ – Период између два светска рата није обележен у Лесковцу великим литерарним именима, али се не може рећи да није било веома активних појединаца, који су несебично радили на културном просвећивању. Ниједно таково име није прешло оквира града иако је један број публикација штампан и у Академији наука у Београду.⁸

Сретен Динић, учитељ, солунац, преживели војник албанијаде, писац и новинар, заузима значајно место у културној историји Лесковца. Као уредник Лесковачког гласника, Народног просветитеља и као писац скоро четрдесет књига (пет књига је идала Академија наука), био је значајна личност Лесковца и околине. Ипак, за кратко време је заборављен.

(...) Све своје мисли и све своје идеје унео је у своја дела. Она, додуше, немају већи књижевни значај, али имају локалну вредност. Динић нам се представио као приповедач, драмски писац, као есејинс и као писац многобројних чланака различите садржине, као публициста.

Написао је и објавио следећа драмска дела: *Мића Соколац*, *Косовски бој*, *Наша работа*, *Ратно сироче*, *Под маслинама на Крфу* и *Проглас уједињења*. Сем дела *Наша работа*, ниједно друго нема значајнију уметничку вредност.

%

„*Мића Соколац*“ је позоришна игра у шест слика. Чини на се да је писац хтео да дело намени школском репертоару, који је у то време био јако оскудан. Замисао да намени садржину васпитању омладине није рђава. Међутим, садржином није захваћен тај васпитни проблем. Мића је дете без васпитања. Отац паланчанин, строг. Мајка је блага, мирна, право оличење добре жене тадашње паланке. Она схвата да јој је син размажен, непослушан и сматра да васпитање њеног јединца треба да преузме отац. (...) Комшиница Анка каже да је Мића „побеснео у сваком изобиљу“. Међутим, ми не видимо тај раскош. Напротив, писац даје собу са једним креветом, крчагом, простим чивилуком, а мајка крпи капут сину и каже му да се само о празницима носе нова и лепа одела.

%

„*Наша работа*“ је комад из лесковачког живота у пет чинова. Одмах, на почетку, већ у првом чину, сву пажњу посвећује Цилету. То је леп и статит младић. Свој ужарски точак за предење кудеље постаиво је на периферији Лесковца код места званог „Чапљино бресје“. Циле је добар певач. Писац користи прилику да нас упозна са животом лесковачких ужара. Али Циле није овде само ради зараде. Он је рањен љубавном стрелом. Мисли на Ценку, кћер Ставре метлара. (...) Циле пева:

⁸ Станко Ђорђевић, Сретен Динић као драмски писац, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979, стр. 14.

*„Цено, мори, Ценко девојко,
иди си најку питај,
оће ли те дава за мене“*

(...) Комад се завршава песмом и лесковачком четворком. (...) Динић није успео да Лесквоац уведе у књижевност. Посебна вредност дела, која ће остати за сва времена, јесте језик. То је народни, староштокавски дијалект. Сви говоре тим језиком. Нема никаквих разлика. И занатлије, и Цигани, и интелектуалци знају само за лесковчаки жаргон.⁹

На крају можемо констатовати да је са шест драмских дела Динић најплоднији писац Лесковца између два светска рата.¹⁰

V

ТРЕНУЦИ ЛИРИКЕ – Седамдесет песама сам аутор (Борислав Здравковић) поделио је на четири групе: Земља и рат, Из ђачког споменара, Трагом палих звезда и Подребрица. Збирка је освежена сликарским радовима Мише Павићевића, који су веома квалитетни иако сетематски не укапају у лирску садржину песама.

Већ уводном песмом „Писмо“ песник настоји да разјасни своју стваралачку визију. Он је не жели ако није окићена људском, садржајем и зрелошћу.¹¹

*„Ако си истина, буди порука несуђеном времену.
Ако си рођена у тами, буди звезда на пучини дана.
Ако си људска, иди усправно изуједаним путем.*

И када се увери у своју и њену чистоту, каже:

„Остани на престолу, краљице мога сиромаштва“.

Свој занос реалистичког романтичара испољава снагом лирског доживљања и рођеног града, и завичаја, и целе домовине, као и ширином гледања чак до вода далеког Нила.

(...) Хомогеним синтагмама уводи нас у нови свет метафора. И та поезија родољубља је богатство песничке личности, то је у свари права стваралачка снага лирске идеологије. „Да љубав сиђе међу људе“ (Сан)

%

Поклич као лирска девиза. Јер после толико проливених суза „нове зоре смехом руде“, „да корак срећних буде тих“, (Сан).

⁹ Станко Ђорђевић, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979. стр. 14-23.

¹⁰ Ст. Ђорђевић, Књижевне критике и студије, стр. 23.

¹¹ Станко Ђорђевић, приказ, Борислав Здравковић, Тренуци лирике (Наша реч, Лесковац 1967), Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979. стр. 29.

Свака песма одише снагом и лепотом. Из песме у песму упознајемо један свет који ромори као и душа романтичар. Песник све своје ликове прати мишљу, погледом и осећањима. Нема еротике. Све слива у јасне слике користећи веома успешно поређења, супротности и језичку опсервацију.

*„Ти си тај слабић од богова јачи
бандит у срцу што плаћеи хара,
сјај мркле ноћи и хладнога жара,
суза у смеху, осмех на ломачи.“*

(Жени)

*„Аки си крадљивац, уђи криомице
да те не чује себичност у мени.“*

(Трагом палих звезда)

%

Тај његов свет је наш. Он се не сукобљава ни са једним питањем. Ништа га не прогања. Одговара само без срџбе и лицемерја. Није чак ни у опсесији. Захвата широк круг, али не именује жену (моја љуба, незаборавна, љубав какву ја хоћу), ни човека, оставља све свом личном надахнућу. То његово виђење и нама је драго.

Нема устаљених форми. И доборо је што се није определио за један вид стваралаштва. Пише дахом и душом, реалистичког романтичара, дакле све оно што види и осећа, што дочара својом песничком јавом.

Чистота језика има посебну вредност.

Сигурно је да ће песник докорачити до врха свога таленованог стваралаштва.¹²

¹² Станко Ђорђевић, критички приказ, Бора Здравковић, Тренуци лирике (Наша реч, Лесковац 1967), Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979, стр. 29-31.

МАРЕ С. КАРАНФИЛОВИЋ

I

Маре С Каранфиловић (девојачко Николовска), рођена је 11. априла 1968. године у Скопљу. Дипломирала је на Филолошком факултету у Скопљу и стекла звање професор књижевности и српског језика. Ради у Текстилној школи у Лесковцу. Стални судски тумач за македонски језик при Окружном суду у Лесковцу. Уређивала је часопис ученика Пољопривредне школе у Лесковцу, док је радила у њој, и била руководилац драмске секције. Са ученицима, члановима ове секције, имала премијеру представе и више од десетак реприза 2001. године у Дому културе у Лесковцу. Текст „С оне стране свитања”, са актуелном поруком „Играј за живот – дрога не” написали су њени ученици.

Објављивале песме у часопису „Поглед у будућност” Пољопривредне школе, 2002. године, и у заједничкој збирци Глубочица између обала. Заједно са колегом Ненадом Стаменковићем написала је рецензију романа Братислава Тодоровића „У сенци времена.” Члан је КК Глубочица.¹³

II

РЕТОРИКА ДР ТИХОМИРА ПЕТРОВИЋА - Стваралац неуморног духа, др Тихомир Петровић, непрестано доказује да је наука његово опредељење. Неуморно трагање по научним просторима резултирало је бројним издањима. Његова истраживања имају мултидисциплинарни карактер. Схватао је науку као бескрајно небо које отвара велике могућности и тражи пуну посвећеност. Досадашња издања др Тихомира Петровића обухватају проучавања из: теорије књижевности, историје књижевности, књижевне критике, али и проучавања из области језика. Једном речи, др Тихомир Петровић трага свуда где реч уметности постоји.

(...) У Историји реторике др Тихомир Петровић даје развојни пут реторике кроз три најзначајнија раздобља: реторика старе Грчке, римска и средњовековна реторика. Из грчке реторике издвојио је погледе Аристотела и Теофраста. Из римске истиче беседнике браћу Гах, Цицерона, Квинтилијана, Цезара, Брута... О хришћанским беседама аутор каже да „досежу до поетских висина” и издваја Исуса, апостола Павла, Јована Дамаскина, Марка Аурелија, Василија Великог и Августина Јована Златоустог. Након тога аутор представља најзначајније наше беседнике: „најпознатији српски беседници су св. Сава (1174 – 1235), св. Николај Велимировић (1888 – 1956) и Јустин Поповић (1874 – 1979). Из редова световних беседника издвајамо Проту Матеју Ненадовића (1777 – 1854), Марка Миљанова (1838 – 1901), Јована Скергића (1877 – 1914), Добрицу Ћосића (1921), Матију Бећковића (1939).”

¹³ Лексикон радова лесковачких писаца, стр. 58.

Др Тихомир Петровић даје кратак приказ и народне реторике, која је обликована на „реторичко – сценски начин”, а са тематиком је из народног живота (здравице, хвале, ругалице, клетве). Дугу традицију усменог беседништва проналази у нашим епским песмама (Кнежева вечера, Женидба Душанова, Урош и Мрњавчевићи).

Велики простор првог дела књиге аутор посвећује језику, стилу, комуникацији, говору, дикцији и публици, као важним реторичким појмовима. „Језик и стил су суштински састојци беседе.” Дobar беседник мора познавати отроепске, фонетске, морфолошке, синтаксичке, лексичке о ортиграфске нормe, водити рачуна о естетским вредностима језика, једном речи стално усавршавати и оплемењивати свој реторички стил. Култура говора сагледава се као део човекове културе, што подразумева „образованост, посвећеност и оплемењеност”, богат лексички фонд и познавање граматичких и правописних норми. Језичка култура важна је за очување културног и националног идентитета. Аутор представља и основне карактеристике појединих функционалних стилова (научног, публицистичког, административног, књижевноуметничког), као и одлике облика изражавања (монолога, дијалога, дискусије...). посебну пажњу посвећује научно – стручним говорима истичући њихове одлике: недвосмисленост, усмереност на садржину, стручну терминологију, дефинисаност речи.

Моћ речи од давнина је познат. Језик треба да служи светлости, истини – запажа аутор не изостављајући ни злоупотребу говора: „У функцију пропаганде и распаљивања мржње, он трује дух и делује деструктивно.”

Још од библијских времена људи су међусобно комуницирали, у почетку димним сигнаlima, ватром, касније помоћу голуба писмоноше и гласника. Комуникација данас поприма много шире размере (телевизија, мобилна телефонија, интернет), па је утицај на формирање друштвених ставова огромна.

Вредност ове књиге употпуњена је и добрим избором беседа из светског и српског беседништва од старог века до данашњих дана. Беседе старог доба обухватају беседе: Буде, Цицерона, Исуса, Аурелија, Стефана Немање, св. Саве, Арсенија Чарнојевића и Бајазита. Други део избора чине беседе од XVII – XIX века.

(...) Реторика др Тихомира Петровића плод је познавања граматике, стилистике, филозофије и историје реторике. Намењена је учитељима, наставницима, политичарима, правницима, новинарима, свештеницима и другима.¹⁴

¹⁴ М. Каранфиловић, Реторика др Тихомира Петровића, Наше стварање, 2007. Прилог објављен у књизи др Т. Петровића Одјек речи (О делу проф. др Тихомира Петровића), Лесковачки културни центар 2007. *Напомена:* Избор песама М. Каранфиловић у посебном делу – панорами лесковачког песништва.

МИРОСЛАВ ЛУКИЋ

I
Мирослав Лукић је рођен 1937. године у Бериљу, недалеко од Прокупља, где је завршио гимназију. Вишу педагошку школу завршава у Нишу, да би потом на Филолошком факултету у Скопљу дипломирао на Одсеку југословенске књижевности и српскохрватског језика. Године 1961. долази у Лесковац и ради као професор у ОШ „Васа Пелагић”. По оснивању Радио Лесковца најпре је ангажован као лектор – акцентолог, а затим изабран за директора и главног и одговорног уредника. Године 1976. постављен је за управника Народног позоришта у Лесковцу, где је допринео да Позориште доживи свој пуни уметнички процват, освајајући низ значајних републичких награда. Своје организаторске способности доказао је и у Народној библиотеци у Лесковцу, у којој је као директор радио од 1985 - 2001. године, понајпре на популарисању писане речи и ангажовањем низа значајних аутора из друштвених и егзактних наука. Добитник је многих друштвених признања, од којих је најзначајнија Октобарска награда Лесковца.¹⁵

II
ДРАМА О ДЕЗИНТЕГРАЦИЈИ ЧОВЕКА - Лепо писана и добро замишљена драма – првенац „Ближи небу” младог драматичара Жељка Хубача, студента драматургије на Факултету драмских уметности у Београду, представља израз појачане дезинтеграције човека, и у вези с њом, постепене моралне инфлације друштва у коме живи и, у садашњем веку, прети му да ослободи најљудскије у њему – његов хуманизам.¹⁶

Драмска радња и ликови овог комада ситуирани су у неуро психијатријској клиници. Писац се бави и проблемима насиља и препуштености себи у свету људи померене савести и истовремено сумња: да ли је уопште могуће рационалном методом, голим одржавањем стварности, захватити на сцени толико ирационалних појава колики је људски живот? Други проблем који је сугестивно постављен представља питање: да ли је човек заиста то што мисли о себи да јесте, или је пак то што други мисле о њему да јесте, односно шта други хоће да јесте? Оба питања у темељу с правом негирају вредност рационалне психологије, тог највећег поноса класичне драматике и оба демонстрирају питање о поменутој дезинтеграцији људске личности, а тиме начињу проблеме нове цивилизације која човека нужно отуђује самоме себи и његовој сопственој човечности. Тако се у овој драми отвара питање о могућностима

¹⁵ Монографија о Народној библиотеци - Лесковац, „Легат”, Лесковац 2004. године.

¹⁶ Мирослав Лукић, Драма о дезинтеграцији човека, (приказ преносимо уз незнатно скраћивање), Освиг, бр. 13/14, 1996, стр. 123-125.

комуникације између људи, између личности и личности, живих додира међу њима, а тиме и смисла човекове егзистенције уопште.

У драматургији овакве врсте тражења унутрашњег одређења и тешења приклања се драмској радњи која није више одлучивање. У тој драматици личности су конструкције конфузних мисли и представа, без прецизних мисаоних пунктова и са наглашеном неподношљивошћу људске егзистенције у неправедном свету. Зато је и основни ефекат и тон овакве драматике њен крик за обнављањем човека, сазнање да се свет може и мора променити. Због тога се и доживљаји усамљеног модерног човека, његова дезоријентисаност, неспособност за живе међуљудске односе у њој дати у максималном и потпуно субјективном облику. Тако смо као крајњи драмски продукт добили текст „Ближи небу” са веома осетљивим сензорима на опште лудило савременог света, па су и његови ликови фрустрирани због помањкања међуљудске пажње, нежности и ишчезлог алтруизма.

Да режира овакву драмску материју прихватио се у лесковачком Народном позоришту Давид Путник, двадесетједногодишњи студент друге године режије на Факултету драмских уметности у Београду. Овај талентовани театарски јуноша, син славног и широм наше земље прослављеног мага позоришне режије Јована Путника, наследио је од оца оне финије флуиде позоришне имагинације, па је са смислом за меру и уметнички такт пришао оживотворењу драматуршких координата драме „Ближи небу” Жељка Хубача, са којим је Народно позориште из Лесковца наступало на 30. јубиларним Сусретима професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић”, који су 1994. године одржавани у Крагујевцу, граду са најдужом позоришном традицијом у Србији. Згуснуту материју параболе о овом лудом свету редитељ Давид Путник усмеравао је и „везивао” за наше већ уздрмане међусобне нетрпељивости, мржње, пакости и белосветске нељудскости – чула. Иако је насиље оновременог света захватило и здраворазумске људе, дакле ако је „насиље са обе стране разума” и са оне светле и са оне тамне, куда онда може да се побегне? – пита се луцидно, вероватно најмлађи редитељ тридесетогодишњег трајања Српских позоришних сусрета „Јоаким Вујић”.

Сажета метафоричност комада често је испливавала токовима драмске радње, али режијски поступак, с време на време пропуштао је да ту метафоричност обогати, развије и пробуди, но у тежишним тачкама комада гледаоци су разабирали један од његових основних еквивалената: апотеозу „о метафори слободе”. Тако се догодило да је списатељско – редитељски сензибилитет, који је током целе представе деловао као „уиграни тандем”, преточи у свежу и нову глумачку осећајност која нам је даровала углавном коректне и неколико завидне глумачке креације.

МИРОСЛАВ МИЛОВАНОВИЋ

I

Мирослав Миловановић, професор српског језика, препознатљив је у лесковачкој културној јавности по антологијској збирци песама „*Песмопис*“ (лесковачки песници 1945-1975), која се појавила 1977. године и сматра се најбољом збирком песничког стваралаштва Лесковца.

%

Аутор је и књиге „*Књижевно-критички фрагменти*“ (Обелиск, Београд, 1970) у којој је представио тридесетак аутора.¹⁷

II

ПЕСМОПИС – Извршити избор поезије и песника у једном завичајном поднебљу одговоран је и ризичан посао из више разлога. У дечачким и младићким данима поезија је мање-више свакодневни вид пражњења доброг броја девојака и младића. Многи од њих у школским клупама, нарочито ако им је наставник књижевности и језика песник или заљубљеник литературе, прхну у поетске висине, окушају сласт и лепоту песничких сусрета, па наставе или клону раније или касније. Они најупорнији, талентовани и истрајни, настављају своју песничку авантуру и тек по неки од њих остане, као усамљени ждрал у генерацији, да траје у речи и стиху, да живи у азурним висинама или приземним чарима свог стваралачког чина.¹⁸

(...) У овој завичајној песничкој читанци приказаћемо поетско стваралаштво у Лесковцу и околини у поратном периоду (1945-1975). То не значи да се нећемо осврнути и на она имена која су се јављала 1900...1941. године. (...) У Лесковцу је било песника и раније, али нису успели да оставе неко значајније поетско остварење, иако су познати културној историји града. Од 1887. до 1889. године у Лесковцу је излазио „*Црквени гласник*“ у коме је штампао песме *Димитрије Н. Алексић* и те песме су искључиво са библијским мотивима. Исто тако учитељ *Владимир К. Петровић* сакупио је једну збирчицу народних лирских песама. Његове радове објавила је Југословенска академија у Загребу 1900. и 1914. године. од 1905. до 1914. излазио је врло солидан ђачки лист „*Ђачки напредак*“ у коме су штампане, поред осталог, и песме. *Јован М. Маговчевић* оставио је неколико десетерачких песама о ратовима 1912-1918. Године.

Године 1920. покренут је лист „*Лесковачки гласник*“, чији је дугогодишњи уредник и сарадник био *Сретен Динић*. Ово гласило

¹⁷ Мирослав Миловановић, *Књижевно критички фрагменти*, Обелиск Београд 1970. *Напомена*: Опширније о књизи видети студију Станка Ђорђевића „Књижевне критике и студије“, *Литера* Ниш 1979, стр. 126-127.

¹⁸ Мирослав Миловановић, Уместо на маргинама, почетак предговора, *Песмопис*, Лесковац 1977.

лесковачке оновременске средине излазило је све до 1941. и испуњено је углавном пригодним песмама Сретена Динића и других мање познатих сарадника.

Од 1933. до 1935. године излазиле су „Недељне новине“, које су доносиле и песме које немају неку вћеу уметничку вредност. Поред ових било је и других јавних гласила.¹⁹

Између два светска рата песме су објављивали *Сретен Динић, Милут Милатовић, Фреди Фазловски, Добривоје Каписазовић, Спасоје Стојановић, Радослав М. Димитријевић, Григорије Гљебов, Драгутин М. Борђевић, Ратко Павловић* и други.

Сретен Динић је штампао збирку песама „*Јеци и одјеци*“ (Београд 1905). Ове песме немају скоро никакву књижевну вредност. Све су мање-више просветитељски наглашене. Спев „*Мајчин аманет*“ (Београд 1928) Динић је написао у деветерцу.²⁰

Добривоје Каписазовић објавио је две збирке песама – „*Песме*“ (Лесковац 1927) и „*Алтана*“ (Скопље 1930). Ове песме су настале под видним утицајем народне лирике тога краја.²¹

Милут Милатовић је земљорадник без школе, али песник са великим даром. Рођен је у Дамовићима под Острогом (Црна Гора), у епској средини надахнутој традиционалним јунаштвом. Из Црне Горе одлази у Америку први пут, а после три године и под други пут. Године 1911. населио се у место Петровац код Лесковца. Исписао је две велике свеске песама од којих су неке штампане у „Недељним новинама“. Штампано је збирчицу од 14 песама под насловом „*Цјесме*“ (Лесковац 1928). Предговор је написао *Драгољуб Трајковић*. То је искрена и прожимљена поезија неуједначених социјалних тонова.²²

Фреди Фазловски, глумац и публициста, штампао је збирку песама „*Еротика моје психе*“ (Лесковац 1928) и „*Поеме*“ (Прокупље 1929). Друга збирка изражава тешко социјално стање.²³

Драгутин М. Борђевић као богослов ушао је у збирку „*Песме будућих*“ (Књига за народ, Сарајево, год?); то су врло лепо љубавни стихови, младићки разнежени и елегично интонирани. Исто тако је заступљен у књизи „*Песме нових*“ (Сарајево 1929).

Радослав М. Димитријевић је као ученик четвртог разреда гимназије објавио збирчицу стихова под називом „*Песме*“ (Лесковац). Наивна, романтична поезија. Заслужује пажњу спев „*Али-пашина*“ љубав, који је подељен у четири стиховне сцене (На сабору, Код паше, Отмица и Проклетство).

Ратко Павловић учио је седми и осми разред гимназије у Лесковцу 1932. и 1933. и објавио је збирчицу револуционарних песама под називом

¹⁹ Исто, стр. 6. *Напомена*: Видети: Драгољуб Трајковић, *Наше стварање*, бр. 1-4 /1973.

²⁰ Песмопис, стр. 6.

²¹ Песмопис, стр. 6.

²² Песмопис, стр. 7

²³ Песмопис, стр. 7

„Окови и без окова“ (Лесковац 1933). (...) У Шпанији је Ратко Павловић написао неколико песама од којих „Другови из Андалузије и Аустрије“ (штампана у књизи „Крв и живот за слободу“, Барселона 1938 у издању Федералне уније шпанских студената, стр. 33. до 35) има и аутобиграфских елемената.²⁴

(...) Ратко Павловић није се афирмисао као песник мада је толико желео да буде примљен као песник. У његовим песмама има и осећања и лепих лирских момената. Политички рад и револуционарне активности потиснуле су Раткове поетске могућности. Међутим, ове песме су веома интересантне и треба их ближе и свестраније осветлити.²⁵

III

У току НОБ-а Лесковац и читав југ Србије били су захваћени ослободилачком борбом народа. (...) До сада су објављене три збирке партизанских народних песама југа Србије, и то: *Добросав Туровић* „Народне партизанске песме Јабланице“ (Раднички универзитет Лесковац 1968), *Д. Недељковић – С. Димитријевић* „Црнотравске и лесковачке народне песме ослободилачког рата“ (САН, Београд 1967) и *Мирослав Миловановић* „Народне песме ослободилачког рата јужне Србије“ (Графика-прес Београд 1974).²⁶

(...) Већ у октобру 1944. године на слободној територији појављује се лист „Наша реч“, који објављује и прве песме девојака и младића овога града. Овај лист ће бити све до појаве „Нашег стварања“ гласило младих песника. Те песме везане за доживљене тренутке борења и страдања, пуне су ведрине и оптимизма. *Верица Петровић* у „Песми са Бањице“, антиратно и хуманистички интонираној, оптужује злочиниће окупаторских окрутника. *Јелена Радовановић* песмом „Нови видици“ обраћа се омладини и указује на ново време које долази: „Долази наше време/ Ко олуј моћног неба/ у доба наше ново/ срећно и радосно/ живети и радити треба.

Добривоје Каписазовић, представник предратне генерације песника појављује се песмом „Граде мој“. Искрено и разнежено пева свом порушеном родном Лесковцу. Песму је потписао псеудонимом „Д. Катин“. Ове три песме (Верице Петровић, Јелене Радовановић и Добривоја Каписазовића, напомена Д.К.) објављене су 1944-1945. у „Нашој речи“, а већ 1946. јавља се песмом „Фабрика“ *Драгиша Кнежевић*, напредни културни и јавни радник између два рата. Поетски указује на звук разбоја који је раднику, у условима ослобођења земље, и драг и мио.

Треба нагласити да су ови песници, као и многи други посустали и заборављени, израсли у литерарној дружини „С. Вуловић“, која је

²⁴ Песмопис, стр. 8.

²⁵ Песмопис, стр. 10.

²⁶ Песмопис, стр. 10.

основана у Вишој гимназији у Лесковцу, непосредно после Првог светског рата. (...) За време рата није радила и обновљена је 1946. године. Међутим, песник *Јосиф Стефановић* је од ове дружине формирао *Књижевни клуб „Светислав Вуловић“*, који је интензивно радио на окупљању и афирмисању младих песника и списатеља све до оснивања „Глубочице“.²⁷

%

Прво књижевно вече на ниову града одржано је 1949. године. Том приликом су представљени млади песници, међу којима треба истаћи *Миодрага Митића* и *Борислава Здравковића*. У 1950. години рад литерарног клуба је видно интензивирао и континуирано живи до данас.²⁸

Миодраг Митић, даровити млади песник, писао је врло ангажовану поезију, неколико година је објављивао у „Нашој речи“ и часописима Србије. После завршетка факултета, заћутао је. Међутим, распевани Борислав Здравковић, још од 1946. као гимназијалац, окупљао је младе песнике да би касније као професор гимназије и песник поетски озрачио готово све генерације песника на југу Србије. С правом можемо рећи да је био прва мала поетска школа и сматра се родоначелником лесковачких поета.²⁹

То је време када се јавља неколико песничких имена (*Димитрије Тасић*, *Бранко Перошевић*, *Јован – Јоца Михајловић*, *Првољуб Пејатовић* и др.). Међутим, Миодраг Митић је још увек најактивнији и најпродуктивнији, али већ 1952. и 1953. године јављају се професори *Раде Марковић* и *Вељко Першић*, који пишу пригодне песме које немају значајнију уметничку вредност.

Од 1953. године књижевни живот у граду је присутнији. Организују се песничке вечери на којима наступају и старија и млађа песничка генерација. У овој години се појављује часопис „*Наше стварање*“, који је инцирао и окупио велики број сарадника разних година старости и то не само из овог града већ са читаве територије Србије, па и шире.

(...) У 1958. години при Радничком универзитету песник и професор *Томислав Н. Цветковић* формира *Клуб радника писаца* који је изузетно много допринео окупљању и афирмисању младих песника града и околине. Ова године се с правом може сматрати временом стваралачког изазова и подстрека свима онима који су тек покушавали или размишљали да се огледају у стваралаштву. Кроз ову школу песника Цветковића прошло је неколико литерарних генерација. Ту се формирао као песник земљорадник, већ зрелих година, *Божидар Митровић*, а паралелно са њим *Бранимир Стаменковић*, *Лазар Миленковић*, *Ђорђе Цветковић*, *Љубомир Живковић*, *Станоје Станковић*, *Станимир Стојмировић Грицко* и други.³⁰

²⁷ Песмопис, стр. 11. *Напомена*: Видети VI Лесковачки зборник

²⁸ Песмопис, стр. 12.

²⁹ Песмопис, стр. 12.

³⁰ Песмопис, стр. 12.

(...) Године 1969. формиран је Градски књижевни клуб који је настао у тренутку када се запазило опадање јавних литерарних сусрета. (...) Овај клуб је врло успешно радио и постигао видне резултате у интензивирању књижевног живота Лесковца и његове околине. С обзиром на постојање двају клуба који су поделили стваралашке снаге, одлучено је 1972. године да се клубови уједине у нови клуб „Глубочица“.

(...) Народни музеј 1950. године, Раднички универзитет „Коста Стаменковић“ 1966, „Наша реч“ 1968. од скоро и Књижевни клуб „Глубочица“, покренули су своје библиотеке и објавили знатан број књига. Почетком 1968. године Раднички универзитет у Лесковцу покреће издавање листа „Трибина младих“ који се бави животом младих. У овом листу формирала се генерација млађих песника (*Ђокица Петковић, Мирјана Тасић, Михајло Дојчиновић, Миодрага Горановић* и други). Књижевни клуб „Светислав Вуловић“ (1966) издао је неколико књига. Савез омладине и Културно-просветна заједница у Лесковцу 1967. објавили су књигу „Двадесет песника“. Лесковачка гимназија „Станимир Вељковић Зелле“ (1971) покренула је ревију лесковачких гимназијалаца под насловом „Ми“ у којој штампају своје радове и ученици других школа.³¹

IV

Ово је први пут да се лесковачки песници удружено представе читаовим и покажу своје поетске белутке у којима су мисли окренуте унутрашњим трагичким немирима и вишењима. Неки од њих више нису лесковачки – Миодраг Митић, Добривоје Каписазовић, Првољуб Пејатовић, Димитрије Тасић, Бранко Перошевић, Ђокица Петковић, Мирјана Тасић, Јелена Дугалић, Љиљана Јанаћковић, отишли су из овог града и не чују се више.³²

Сваки од представљених песника у овој књизи, почев од Борислава Здравковића, има своју поетску физиономију. Ова антологија је, у ствари, заједништво различитих песничких индивидуалности.

(...) У издању Књижевног клуба „Светислав Вуловић“ појавила се 1962. године збирка песама четворице песника под насловом „Препознавања“. То су *Борислав Здравковић, Јосиф Стефановић, Бранко Перошевић* и *Раде Јовић* – сви припадају првом поетском јату које је полетело из блиског генерацијског гнезда.

(...) Међу најстарије лесковачке поете убрајамо *Јоцу Михајловића, Првољуба Пејатовића, Борислава Здравковића, Јосифа Стефановића, Бранка Перошевића* и *Рада Јовића*, а за њим се јављају *Томислав Н. Цветковић, Никола Цветковић, Војин Митровић, Владимир Красић, Јелена Дугалић*.³³

³¹ Песмопис, стр. 14.

³² Мирослав Миловановић, Песмопис, стр. 15.

³³ Песмопис, стр. 15.

После Томислава Н. Цветковића Клуб писаца прихват професор и књижевни китичар *Слободан А. Младеновић*. Из тог клуба потекло је његово прво јато које је објавило 1966. године збирку песама и прича под насловом „Добродошлица за птице“. Овом збирком предствила се млађа песничка генерација чије се вишегодишње литерарно присуство осећало у граду. Аутори ове збирке већ су се оглашавали у листовима и часописима (Лазар Миленковић, Станоје Станковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић).

(...) Раднички универзитет је објавио 1969. Године збирчицу стихова лесковачких гимназијалаца под насловом „Априлски жубори“. У овој књижици заступљени су *Мирјана Тасић*, *Ђокица Петковић*, *Љиљана Јашиновић* и *Миодраг Горановић*.

(...) У Брестовцу код Лесковца врло активно ради Клуб писаца „Сневања“ који је формирао и водио Мирољуб – Миша Цветановић. Овај сеоски клуб је објавио збирку песама под насловом „Младост Поморавља“ (Брестовац 1970).

(...) Најмлађем клубу песничке генерације припадају *Драган Радовић*, *Војислав Истатковић*, *Љиљана Ристић*, *Љиљана Петровић*, *Душанка Крстић*, *Јасмина Богдановић*, *Зоран Младеновић*, *Милорад Додеровић*, *Слободанка Антић*, *Милан С. Димитријевић*, *Мирјана* и *Биљана Соколовић* и други.

(...) Овај делимични преглед на лесковачке песнике и њихово стваралаштво нема претензије на студиозност и аналитичност, нити да оцењује или сугерише, већ је само намера да се задовољи конвенционалан облик успостављања контакта између читалаца и аутора представљених у књизи. Дакле, ни само приређивање овог скромног избора лесковачке поезије нема амбиције да буде антологија, већ један мали напор да се тренуци поетских светлутака не изгубе са неба поетизације, да се отргну од заборава и да се јавности, или бар својој ужој друштвеној средини, укаже на духовне и животне хоризонте неколиких генерација једног динамичног и прегалачког времена.³⁴

³⁴ Мирослав Миловановић, Песмопис (завршни део предговора „Уместо на маргинама“), стр. 22. *Напомена*: У Песмопису су представљени следећи аутори: Слободанка Антић, Јасмина Богдановић, Миодраг Горановић, Милан С. Димитријевић, Сава Димитријевић, Милорад Додеровић, Михајло Дојчиновић, Јелена Дугоњић, Драгољуб Ђокић, Љубомир Живковић, Борислав Здравковић, Драган Здравковић, Војислав Истатковић, Љиљана Јанаковић, Радомир Јовић, Владимир Красић, Душанка Крстић, Лазар Миленковић, Зоран Љубичић, Миодраг Митић, Божидар Митровић, Војин Митровић, Јоца Михајловић, Зоран Младеновић, Слободан А. Младеновић, Братислав Николић, Првољуб Пејатовић, Бранко Перошевић, Ђокица Петковић, Љиљана Петровић, Вукосава Поповић, Невенка Поповић, Драган Радовић, Љиљана Ристић, Биљана Соколовић, Мирјана Соколовић, Бранимир Стаменковић, Станоје Станковић, Јосиф Стефановић, Димитрије Тасић, Мирјана Тасић, Миша Цветановић, Драгојла Цветковић, Ђорђе Цветковић, Никола Цветковић, Томислав Н. Цветковић и Радослав Шушулић.

БИЉАНА МИЧИЋ

I

Биљана Мичић (1978, Параћин) – студије српског језика и књижевности завршила је на Студијској групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу 2001. године. Магистарску тезу под насловом „*Поезима и поетика Милана Дединца*“ одбранила је 2012. године. Бави се књижевом критиком и есејистиком. Од 2009. до 2011. године била је у уредништву часописа *Наше стварање*. Радове је објављивала у стручним и научним публикацијама и у часописима и листовима: *Књижевна реч* (Београд), *Књижевност и језик* (Београд), *Књижевни магазин* (Београд), *Књижевни лист* (Београд), *Књижевне новине* (Београд), *Летопис Матице српске* (Нови Сад), *Градина* (Ниш), *Наше стварање* (Лесковац), *Philogija Mediana* (Ниш), *Прича* (Београд), *Помак* (Лесковац), *Кораћи* (Крагујевац), *Новине Београдског читалаштва* (Београд), *Hereticus* (Београд). Године 2010. београдска Алтера објавила је у библиотеци „Калем“ њену књигу „*Под језиком, над говором: Огледи о Настасијевићу и Џунићу*. Године 2012. са Владимиром Мичићем приредила је књигу изабраних радова Николаја Тимченка о Андрићу и Црњанском – „*Између стврности и егзистенције*.“

Учествовала је на научним скуповима „Књижевност на дијалекту“ (Лесковац 2006), „Дијалекат и дијалекатска књижевност“, (Лесковац 208) и на 17. Конгресу Савеза славистичких друштава Србије (Сокобања 2009).

Од 2001. до 2004. године радила је као професор српског језика и књижевности у Техничкој школи у Лесковцу. Од 2004. године ради у Гимназији у Лесковцу. Школске 2006/2007. године била је сарадник на Филозофском факултету у Нишу на предмету Савремени српски језик III³⁵

II

ПОД ЈЕЗИКОМ, НАД ГОВОРОМ – Текстови објављени у књизи настали су у времену од 2001. до 2010. године. По тематском критеријуму сакупљени су у две целине. Једну чине огледи о Момчилу Настасијевићу, другу текстови о Слобдану Џунићу.

Приликом распоређивања текстова о Настасијевићу, пошла сам од оних општијег карактера ка онима који се баве појединим сегментима Настасијевићевог дела. У свим анализама ишло се ка проналажењу извесних поетичних константи у његовом стваралаштву. У књизи су се нашла и два текста о Слобдану Џунићу, о његовом најкомплекснијем и најбољем роману и његовој најзначајнијој збирци прича. Текстови су за

³⁵ Радна биографија мр Биљане Мичић. *Напомена*: Мичићева се радо одазвала молби аутора ове студије да уступи податке из њеног животописа. Мичићева је писала и о лесковачким писцима (видети део о Марији Стојановић).

ову прилику пажљиво прочитани и по потреби подвргнути престилизацији и извесним изменама.³⁶

III

Књига огледа Биљане Мичић, насловљена бираном метафоричном и правозначном одредницом „*Под језиком, над говором*“, посвећена је неколиким аспектима дела Момчила Настасијевића и Слободана Џунића, двојице издвојених писаца чију уметност нападају дубине искона. То су они ретки уметници о чијим се књижевним дометима са поштовањем говори. Нажалост, њихово слојевито дело још увек није довољно истражено; још се због ових писаца поставља питање о задовољењу књижевноисторијске правде. Стога са великим поштовањем дочекујемо одважног, стручном апаратуром опремљеног аутора што је пажњу посветио двојци ретко (али од најугледнијих истраживача по врлетима књижевне баштине) изучаваних стваралаца. Биљана Мичић је млад књижевни посленик која је своја књижевнонаучна начела већ потврдила на неколико научних скупова и на страницама ауторитетних књижевних публикација. Иако је књига пред нама из скромности названа збирком есеја, њу заправо чине стручно утемељене, научно фундиране студије о делима ове двојице писаца.³⁷

(...) Биљана Мичић не изриче вредносне судове (или то чини ретко и суздржано). Она се у првом реду бави стручним научним анализама бројних слојева поетских и наративних аспеката двојице писаца. Тиме се представила као озбиљан књижевни посленик и истрајан истраживач. Она своје назоре формира на тековинама новијих књижевнотеоретских начела о науци о књижевности и уметности речи. Истичући језичке и филозофске димензије у делима ове двојице писаца, она задире у сферу поетичног димензионирања језика што је заправо потрага за оном златном жицом која води до мајдана стваралачке суштине.

Књига „*Под језиком, над говором*“ најављује будуће тематске оквири и методолошке поступке младог научника. Књига о двојци писаца који су обележили поезију почетка и прозе краја 20. века, писаца који су употреби језика у литератури померили димензије, представила је Биљану Мичић као истраживача по дубљим слојевима естетског, поетичног и књижевнотеоријског.³⁸

³⁶ Биљана Мичић, *Под језиком, над говором*, О књизи, стр. 133, Алтера, Београд 2010.

³⁷ Драган Радовић, О Настасијевићу и Џунићу; Биљана Мичић: *Под језиком, над говором*, Алтера, Београд 2010, Домети (Сомбор), пролеће-лето 2012. године, 39. двоброј 148-149

³⁸ Исто, Домети (Сомбор), 2012, двоброј 148-149. *Напомена*: Мр Биљана Мичић писала је и говорила о појединим лесковачким писцима, а посебно су запажене њене оцене у раду Николаја Тимченка, Марије Стојановић, Данијеле Радовановић и Драгомира Радовановића (опширније у првом и другом тому студије у поглављима у тим ауторима).

ВЛАДИМИР МИЧИЋ

I

Владимир Мичић (1975, Ниш) – књижевни критичар и есејист. Објављивао у књижевном магазину, Књижевном листу, Нашем стварању и Помаку. Живи и ради у Лесковцу.³⁹

Владимир Мичић дипломирао је на Групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу. Ради као наставник у Гимназији Лесковац.

II

ПРИРЕЂИВАЧКИ РАД: Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, приредио Владимир Мичић, Алтера, Београд 2013. Поговор у књизи: Владимир Мичић, „Континуитет, значења, уметност приповедања: Теме Николаја Тимченка“, стр. 317–322; Николај Тимченко, *Између стваралаштва и егзистенције: О Андрићу и Црњанском*, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац 2011, приредили: Биљана Мичић и Владимир Мичић. Поговор у књизи: Биљана Мичић, Владимир Мичић, „Николај Тимченко о Андрићу и Црњанском“, стр. 229–234.

СТУДИЈЕ, ОГЛЕДИ И ПРИКАЗИ: Владимир Мичић, „Пламен логоса: Недељко Богадановић, *Утва златокрила Бранка Миљковића*“, *Књижевност* (Београд) XLVII/1 (2012), 189–193; Владимир Мичић, „Портрет Лазе Костића, панорама једне епохе: Радивој Стоканов, *Траговима Лазе Костића*“, *Philologia mediana* (Ниш) IV/4 (2012), 361–364; Владимир Мичић, „Суспендован живот: Борислав Пекић, *Живот на леду*“, *Наше стварање* (Лесковац) LVII/3-4 (2010), 327–331; Владимир Мичић, „Српски Жан Кокто: Радован Поповић, *Разносач месечине*“, *Наше стварање* (Лесковац) LVII/1-2 (2010), 189–192; Владимир Мичић, „Кратка историја књижевног Београда: Јован Пејчић, *Ти, међутим*“, *Београдски књижевни часопис* (Београд), VI/18 (2010), 218–221; Владимир Мичић, „О пристајању и непристајању: Дејан Ђорђевић, *Непристајање*“, *Наше стварање* (Лесковац) LVI/1-2 (2009), 234–237; Владимир Мичић, „Частан изузетак: Миливој Ненин, *Слатка књига*“, *Књижевни магазин* (Београд) VIII/90 (2008), 62–64; Владимир Мичић, „Проблеми, контекст, главни књижевни актери 1952: Николај Тимченко, *Књижевност и догма*“, *Наше стварање* (Лесковац) LV/1-2 (2008), 123–125; Владимир Мичић, „Студија карактера, историјски спис, књижевна расправа: Јован Пејчић, *Милан Ракић на Косову*“, *Књижевни лист* (Београд) VI/57 (2007), 8–9; Владимир Мичић, „Богато духовно обзоре: Николај Тимченко, *Француске белешке*“, *Књижевни магазин* (Београд) VI/63 (2006), 46–47.

³⁹ Наше стварање, аутори, LVII/1/2, 2010, стр. 238

II

ТИМЧЕНКО И ЛЕСКОВАЦ – Следећи пример градова који су имали слуша да значајним књижевним и културним ствараоцима пониклим у њиховом окружењу одуже свој дуг, Лесковац је пронашао своје место на мапи књижевних и културних дешавања у Србији. Име Николаја Тимченка информисаним проучаваоцима књижевности и филозофије добро је познато, јер је обележио другу половину XX века и био присутан у свим значајним часописима и листовима који су се бавили уметношћу и науком. За оне који се у научну и истраживачку авантуру тек упуштају, научни скуп посвећен стваралаштву овог свестраног аутора представља прилику да се са њим ближе и непосредније упознају.⁴⁰

(...) Промоција најновије књиге Николаја Тимченка „*Меланхолија и херменеутика*“, коју је објавила Задужбина изазвала је велико интересовање. О књизи, својеврсном зборнику Тимченкових радова о Николи Милошевићу, говорили су Јован Пејчић, приређивач књиге, и Биљана Мичић. Јован Пејчић је најпре указао на место „Меланхолије и хеменеутике“ у Тимченковом опусу, а потом на њен значај у контексту књига које се баве стваралаштвом Николе Милошевића. Биљана Мичић је у приказу књиге појединачно представила текстове који се у њој налазе.

(...) Николај Тимченко је посхумно постао живи предмет интересовања локалне средине. О значају његовог дела и о њему као Лесковчанину град у коме је провео животни и радни век сада много више зна но за његовог живота. Управо зато рад Задужбине која носи Тимченково име оправдано наилази на разумевање градских и културних институција. Чини се да у томе, поред правде, има и неког симболичног значења. Тимченко, миран и повучен трагалац за *Истином*, предан науци и уметности, сам је постао сибол науке и уметности у средини која га је за живота оспоравала. Дани Николај Тимченко то потврђују.⁴¹

⁴⁰ Владимир Мичић, Тимченко и Лесковац, промоције и награде, *Наше стварање*, LVII/1/2, 2010, стр. 171. У оквиру Тимченкових дана (други пут, 2009) представљено је и издање студије „*Софкин силазак*“ Новице Петковића, првог добитника награде Николај Тимченко. На промоцији књиге говорили су Петар Пијановић, Горан Максимовић и Александар Јовановић. Они су подсетили на значај који дело Новице Петковића има у српској науци о књижевности и указали на оне вредности које студију о Станковићевој „*Нечистој крви*“ чине незаобилазном и неправдијеном. Награда Николај Тимченко, која се додељује за најбољу књигу из области науке о књижевности, ове године је по мишљењу стручног жирија, који су чинили Миливој Николин, Горан Максимовић и Јован Пејчић, једногласном одлуком, додељена Радовану Поповићу за књигу „*Последњи српски бољшевик*“ (животопис драмског писца Александра Поповића) и „*Разносач месечине*“ (животопис Љубише Јоцивића), обе у издању „Службеног гласника“ из Београда. Награда је уручена у недељу 27. децембра на затварању Тимченкових дана. Након образложења председника жирија Миливоја Ненина, добитник награде Радован Поповић обратио се пригодном беседом у којој је истакао значај и допринос Николаја Тимченка на пољу књижевности и науке о књижевности. Такође је говорио и о прошлогодишњем добитнику награде Новици Петковићу и његовој књизи „*Словенске пчеле у Грачаници*“.

⁴¹ *Наше стварање*, LVII/1-2, 2010, стр. 171-175.

III

СМИСАО ПРИПОВЕДАЊА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА - *Смисао приповедања* је најновија књига коју Задужбина Николај Тимченко објављује и којом се изнова скреће пажња научне јавности на рад Николаја Тимченка и његово истакнуто место међу српским критичарима прошлог века. Књигу чине одабрани Тимченкови радови о српској прози двадесетог века. Насловом су у први план истакнута два феномена прозног уметничког текста којима аутор придаје нарочити значај. На првом месту налази се феномен смисла, односно значења написаног, на другом феномен приповедања, који, поред осталог, разматра и настанак, то јест обликовање уметничког текста.⁴²

Поднасловом књиге *О српској прози 20. века: огледи, студије, портрети* одређена је и њена композиција. На самом почетку су три огледа општег карактера. У првом Тимченовом разматрању проблем аутономије уметности („Идејно у уметности у савременој српској књижевности“), у другом значај вредносног суда за књижевни текст („Амбивалентност појма вредности“), док трећи представља кратак преглед српске прозе друге половине двадесетог века („Регионално у делима савремених српских прозаиста“).

Студије нису распоређене хронолошки, како су објављиване, већ дају преглед епохе од њеног почетка на коме се налазе дела Боре Станковића („Антрополошка порука Боре Станковића“) и Григорија Божовића („Јужна Србија Григорија Божовића“) до последњих деценија двадесетог века и значајних романа Видосава Стевановића („Лик сочинитеља у прози Видосава Стевановића“), Миодрага Павловића („О прози Миодрага Павловића“), Милисава Савића („Писак воза који замире у ноћи“) и Данила Николића („Приповедачко умеће Данила Николића“).

Треба напоменути да се *Смисао приповедања* надовезује на претходну Тимченкову књигу *Између стваралаштва и егзистенције* у којој су прештампани радови о Андрићу и Црњанском. По важности ови радови формирају посебну целину у Тимченковом критичком сагледавању прозе 20 века, с обзиром на то да стваралаштво двојице књижевника чини центар око кога се истовремено и групишу и концентрично шире кругови мисли, идеја и поступака њихових савременика.

Предмет разматрања у Тимченковим студијама српске прозе 20. века истовремено су као друштвено ангажовани појединац, и његово дело егзистенцијално сведочанство универзалног карактера. На тај начин се употпуњује једном постављен тематски оквир о значајним естетским и друштвено-политичким проблемима са којима су се некада и Андрић у Црњански суочавали, обухватајући и репрезентативна дела осталих

⁴² Владимир Мичић, *Континуитет, значења, уметност приповедања*, (теме Николаја Тимченка), *Уметност приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 317. *Напомена*: О овој књизи говорио је на промоцији Владимир Мичић, 13. децембра 2005. године у ЛКЦ, на Данима „Николаја Тимченка“.

српских прозаиста. Тако се истовремено врло детаљно расветљавају и једна епоха, и књижевни род који је обележио.

Две студије посвећене су Меши Селимовићу. „Понор који зјапи“ сагледава исходишта људске егзистенције не нудећи наду; суморна визија света садржана у мотоу романа *Дервиш и смрт* попут еха одзвања ударајући о зидове времена и сеже до наших дана. Њој је сличан и закључак у студији „Коме смета песникова реч“ – размишљања о Селимовићевој *Тврђави* говоре о трагичној ситуацији човека који жели да се издигне изнад судбински му додељеног положаја. Проблем апсурда разматра студија о Пекићевом роману *Време чуда* („Лазар из Витаније и проблем мисије“), у којој Тимченко примећује да човек губи битку са идеологијом на сваком плану и закључује да библијско чудо – васкрсење Лазарево, у Пекићевој интерпретацији легенде – симбол стављања појединца у службу система, никоме добра није донело. У студији „Истина и прича“ Тимченко обраћа пажњу на Пекићев уметнички поступак и однос идеологије и уметности у његовом делу. Тимченкова одбрана уметничког поступка Данила Киша у студији „Приповедање и документ“ изнад сваке документарности ставља приповедачко умеће писца *Гробнице за Бориса Давидовича*. Чини се да је Тимченко отишао најдаље у оцени Драгослава Михаиловића кога проглашава мајстором приповедања („Маргиналије о мајстору приповедачу“), систематично образлажући његов уметнички поступак на примеру неколико дела.

Трећу целину књиге чине портрети Бранка Ћопића („Писац који је страх претворио у смех али не за увек“) и Драгослава Михаиловића („Запис о Драгославу Махаиловићу“), писаца којима је Тимченко био фасциниран. Њихове несвакидашње појаве обележиле су храброшћу, слободоумљем и људскошћу једно време, а њихово стваралаштво и страдалаштво остали су прадигматични примери борбе за слободу мисли и слободу уметности.

У анализи књижевно уметничког текста Тимченко приповедању приступа као конституентском елементу прозе. Разматрање приповедачког поступка за њега је у појединим студијама и основни критеријум који претходи изрицању вредносног суда о делу.⁴³

⁴³ Владимир Мичић, *Континуитет, значења, уметност приповедања* (Теме Николаја Тимченка), Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 317. *Напомена*: На крају приказа је и оцена приређивача: Сви текстови који су се нашли у књизи претходно су објављивани у књижевној периодици у распону од три деценије, што потврђује ауторитет Тимченкове критичке мисли и неопходност његовог превредновања. Изузев минималних правописних уједначавања и приређивачког истицања цитата које је Тимченко наводио без одговарајућих референци, у текстовима нису вршене накнадне интервенције како би се што доследније сачувала аутентичност ауторовог исказа и стила.

БОРКИЦА МИЛОВАНОВИЋ

I

Боркица Миловановић је рођена 15. априла 1947. године у Свођу, Општина Власотинце. Професор. Ради као уредник у Лесковачком културном центру. Уредила више литерарних свезака поезије „Глубочица између обала” и уредник је дванаест књига поезије у издању КК „Глубочица”. Била је члан редакције Нашег стварања и двадесет година секретар. Објављивала у заједничким збиркама и часописима. Објавила је и збирку песама „У сенци чаровања”. Од 2000. године председник је КК Глубочица.⁴⁴

II

УСЕНЦИ ЧАРОВАЊА- Први чин литерарног стваралаштва поетесе Борице Миловановић почео је још у најранијим данима. И тада и сада, свака песма јесте тренутак једног догађаја. Њен песнички раст је завршен.⁴⁵

Збирка лирских песама, љубавних и рефлексивних, јесте дозрела и вредна поезија. Она не трага и не експериментише. Улазак у своју заљубљену душу претвара у снажне стихове. Као сликар својих осећања истиче психолошке вирове. И даровито открива лирске рефлексije. Расположена поетеса у разним тренуцима свога живота, и ранијег и садашњег, све је прилагодила реалистичким-психолошким проблемима.

III

ПРЕГРШ КРИТИЧКИХ ОСВРТА - Боркица Миловановић се писања књижевне критике, чини нам се, прихватила више из потребе КК Глубочица, али је – и поред тога што то, сигурно, није увек критика по „мери струке”, показала да врло добро може да уочи и врлине, али и мане песника са „лесковачке књижевне стазе”. Уосталом, ево неколико примера, па просудите.⁴⁶

%

Њен прозор је и даље отворен иако крила отварају само ветрови. То су они „кошмарни” ветрови емоција. Лична психологија је исказана наглашеном реалношћу.” (О поезији Јадранке Костић и њеној збирци *Пламени дозива ветра*.)

%

Њен поетски мото је на зеленим огранцима завичајне планине ЦРНООК. Ту је њена младост почела и, вероватно, доживела прве чари живота.

⁴⁴ Лексикон писаца, стр. 75.

⁴⁵ Станко Ђорђевић, из рецензије, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 76.

⁴⁶ Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 77.

Даринка је дирљивим стиховима дала лирски рапорт о мајци и баки. Ветрови завичаја су донели срећу, они су је украли. Њена поезија је оригинална по мотивима. (*О песничкој збирци Даринке Крстић „Ветрови завичаја”*)

%

Драгана је долазеће поетеса, све своје лирске песме посветила је ОЦУ. Она записује снажним емоцијама, али не може да га разуме, нити може да схвати шта се десило тог „неког кобног дана”, после једне ноћи. Та поезија је плод њеног сетног размишљања о свему, а посебно о њеној кривици.” (*О збирци песама Драгане Зоричић „Све на свету”*)

%

Вулкан страсти, покривен прозорном самоћом, сазрева у интими. Романтично понирање у себе, поетеса Беба поставља питање на која не очекује одговор. Најрадије би хтела да се све то заврши њеним ћутањем. Терет те субјективне кризе остаје у изворишту њеног бића. У њеном стваралаштву нема лирских порука. Она кризу својих доживљаја драматизује само у својој интими тако да младалачке мисли и хтења не остављају свој печат, печат на еротском плану. Поетеса остаје у својој лирској тишини без подсмеха, без осећања кривице и не дозвољава да се спомену издаје, ни њена, ни његова, јер је заиста лепо и присећање на ту прошлост. Иако је то само мали број песама, око двадесетак, поетеса Славица Блажић је понудила зрело песничко остварење. (*Из рецензије збирке „На обалама живота” Славице Бебе Блажић*)

%

О себи није рекла да је девојка неодољивог шарма. Ни њега није описала. Снежана је само заљубљена и због извесног неспоразума је узнемирена. Наравно, носи у себи неке тајне, бол, самосажалење. Одроста очекујући њега, мислећи на њега, тражећи пут да се реше неке несугласице. Није гневна, нити жели да избрише трагове своје прошлости. (*О песмама Снежане Јанковић „Скривена боја немира”*)

%

Лиричар Братислав Тодоровић остао је веран себи и свим понуђеним причама. Поступци главних јунака Тина, Милана, Баба Раде, извиру из унутрашње инспирације и то у обојена времена јаком и снажном лириком. У дијалозима има поезије. Жене су психолошки обојене и као такве ушле су у књижевност. Братислав има осећање мере и не тражи нове форме изражавања. Његова слика је пријатна и реална, иако понекад, искушава поетику. Свака прича је једна целина. Описни елементи су лирски обојени. Сва историја једног човека или једне жене може бити и друге жене и другог младића. (*О приповеткама Сан бесане ноћи Братислава Тодоровића*)⁴⁷

⁴⁷ Напомена: Избор песама Б. Миловановић у посебном делу – панорами лесковачког песништва.

IV

КЊИЖЕВНИ КЛУБ „ГЛУБОЧИЦА“ (из монографије) – Само да подсетимо на неке најважније чињенице и догађаје до формирања Градског књижевног клуба у Лесковцу. Заправо, то је онај полетни, послератни период општег почетка.⁴⁸

Библиотека Градског музеја оформљена је 1950. године. Часопис „Наше стварање“ покренут је 1953. године. Клуб писаца Радничког универзитета у Лесковцу формиран је 1958. године. У исто време почели су са радом и клубови писаца у Вучју и Брестовцу око листа „Сневање“, уредник Миша Цветановић.

У издању Књижевног клуба „Светислав Вуловић“ објављена је 1962. године заједничка збирка песама „Препознавања“, аутори: Борислав Здравковић, Јосиф Стефановић, Бранко Перошевић и Раде Јовић. У издању истог клуба Раде Јовић објављује 1963. године књигу „Гајева улица“.

Раднички универзитет окупља младе писце и 1966. године објављује заједничку збирку песама „Добродошлица за птице“, аутори: Лазар Миленковић, Станоје Станковић, Станимир Стојмировић, Бранимир Стаменковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић.

Такође у издању Радничког универзитета Борислав Здравковић објављује 1967. године збирку песама „Тренуци лирике“. Локални лист „Наша реч“ објављује 1968. године збирку песама Томислав Н. Цветковића под насловом „Отимања“.

У овом периоду, у многим срењим школама активно су радиле литерарне секције. Радови многих аутора остали су у њиховим школским свескама или на хамеру зидних новина. Нажалост, нису сачуване.

Председник Културно-просветне заједнице Лесковца Томислав Н. Цветковић заказао је 13. марта 1969. године састанак о формирању градског књижевног клуба. У позиву је наглашено да су у питању неки проблеми материјалне и стваралашке природе, услови и могућности за организовање делатности у овој области као и формирање јединственог клуба, који би допринео стварању бољих услова на литерарном пољу. У то време у Лесковцу је постојао и радио Књижевни клуб „Светислав Вуловић“. Састанак је одржан у просторијама КПЗ, Масариков трг 9. и заказана је оснивачка скупштина. Позив за Оснивачку скупштину потписао је Николај Тимченко.

Оснивачка скупштина одржана је 1. априла 1969. године у просторијама Градске библиотеке. Присуствовали су представници више генерација на челу са професорима Браном Митровићем и Босиљком Костић. Међу оснивачи су били: Томислав Н. Цветковић, Николај Тимченко, Борислав Здравковић, Слободан Младеновић, Раде Јовић, Вукашин Цонић,

⁴⁸ Станко Ђорђевић, Боркица Миловановић, „Књижевни клуб „Глубочица“ – Лесковац“ (из монографије), Глубочица између обала 2000, стр. 84.

Мирослав Миловановић и други, међу њима и многи чланови литерарних секција средњих школа, посебно гимназије. Оснивачкој скупштини присуствовали су и гости, писци КК „Раде Драинац“ из Прокупља и то: Иван Ивановић, Војислав Крстић и Александар Чернов. Формиран је Управни одбор. За првог председника изабран је *Томислав Н. Цветковић*.

(...) Истога дана одржано је и прво Књижевно вече. Учествовали су нови чланови клуба: Томислав Н. Цветковић, Борислав Здравковић, Николај Тимченко, Вукашин Цонић и други, као и гости: Иван Ивановић, Војислав Крстић и Александар Чернов.

Та 1969. година значајна је и по томе што су чланови клуба активно учествовали на свим књижевним сусретима, вечерима у Градској библиотеци, на Радничком универзитету и свим средњим школама.

Што се тиче издавачке делатности Градски књижевни клуб није условљавао своје чланове да он буде искључиви издавач њихових литерарних дела. Тако је већ маја 1969. године у издању Радничког универзитета изашла збирка песама под насловом „*Априлски жубори*“, аутори: Мирјана Коцић, Ђокица Петровић, Љиљана Јашовић и Миодраг Горановић.

Председник Градског књижевног клуба Томислав Н. Цветковић преузео је 1969. године и дужност главног и одговорног уредника часописа „Наше стварање“. У овом часопису многи чланови клуба објављују своје литерарне радове. Часопис је постао жариште културног и књижевног живота града.

У културној историји града, та 1969. године, убраја се и значајна издавачка делатност. Добросав Туровић и Момчило Златановић објављују три збирке народне поезије, сакупљача из Лесковца и Врања. *Николај Тимченко*, у издању „Багдале“ из Крушевца објављује књигу „*Песник и завичај*“. Вукашин Цонић, у издању „Наше речи“ издаје књигу „*Далеки бели путеви*“. Др Сава Пенчић објављује књигу преведене поезије. Установљена је и републичка манифестација „Сусрети другарства“.

Наредна, 1970. година, била је још плоднија. Градски књижевни клуб изводио је велики број акција. То су књижевни сусрети, књижевне вечери, књижевни разговори, гостовања у свим срединама – Вучју, Власотинцу, Грделици, Медвеђи, Бојнику, Печењевцу и Брестовцу. Успостављена је и сарадња са књижевним клубовима у Врању, Куршумлији, Прокупљу, Куманову, Бања Луци, Пироту, Београду и другим градовима.

Издавачка делатност чланова Градског књижевног клуба је такође значајна. *Љуба Стојановић* објављује роман „*Од пакла до сунца*“ (Прогрес, Прешево 1970). *Станимир Стојмировић Гричко* објављује приповетке „*Другарско вече мртвих*“ (Раднички универзитет Лесковац 1970), *Јова Михајловић* штампа збирку песама „*Раскалашне кише*“ (Бјеловар 1970), *Борислав Здравковић* објављује 1970. позоришне критике „*Живот на даскама*“, *Мирослав Миловановић* објављује 1970. године књигу „*Књижевно критички фрагменти*“, *Миша Цветановић* штампа

заједничку збирку песама „Младост Поморавља“ у издању часописа „Сневања“ – Брестовац.

У часопису „Наше стварање, листу „Наша реч“ и другим часописима објављују своје радове: Томисла Н. Цветковић, Борислав Здравковић, Раде Јовић, Слободанка Антић, Михајло Дојчиновић, Родољуб Стојковић, Љиљана Јанаћковић, Првољуб Пејатовић, Миша Цветановић, Мирјана Коцић, Слободан Младеновић, Сава Димитријевић, Добросав Туровић, Зоран Љубичић, Лазар Младеновић, Јасмина Богдановић, Љуба Стојановић и други.

Почетком 1971. године остварује се сарадња Градског књижевног клуба са завичајним клубом Гимназије. У Лесковцу 16. априла 1971. године гостују: Добрица Ћосић, Антоније Исаковић и Радован Самарџић. У Јагодини 21. маја 1971. године гостују: Борислав Здравковић, Милорад Додеровић, Војислав Истатковић, Родољуб Стојковић и Зоран Ђорђевић.

На пољу издавачке делатности забележено је: *Јосиф Стефановић*, песме „*Моји зелени токови*“ (1971) и „*Партизанске приче*“, (1971. године). *Вукашин Цонић* објављује роман „*Укус земље*“ (Наша реч 1971), *Бора Димитријевић* штампа дело „*Комад огледала*“ (Прешево 1971), *Радослав Шушулић* штампа збирку песама „*Нишан на лобањи*“ (Наша реч 1971), *Љуба Стојановић* објављује роман „*Глас из земље*“ (Обелиск Београд 1972), *Томислав Н. Цветковић* објављује историјску драму „*Војвода Никола Скобаљић*“ (Народно позориште 1972), *Брана Митровић* штампа књигу приповедака (Наша реч Лесковац 1972), *Јова Михајловић* „*Пословице и изреке*“ (објавује их у Војводини 1972), а своје радове објављује и Сава Димитријевић, као и ученици Лесковачке гимназије и других школа.

Књижевни клуб „Светислав Вуловић“ радио је све до краја 1972. Године. Управни одбор донео је одлуку 24. јануара 1973. године којим се фузионишу са Градским књижевним клубом. Одлуку су потписали Јосиф Стефановић и Добросав Туровић. Циљ је био идејно јачање стваралачких снага на лесковачком подручју и удруживање материјалних средстава. Књижевни клуб „Светислав Вуловић“ преноси се Гимназији „Станимир Вељковић Зеле“ где је поникао и формиран 1912/1913. године.

Ова два књижевна клуба спојила су се под симболичним именом Књижевни клуб „Глубочица“. Родољуб Стојковић објављује прилог „*Лесковчаки књижевници под истим кровом*“: „У циљу афирмације својих чланова часопис „Наше стварање“ мора бити гласило Књижевног клуба „Глубочица“. За председника Књижевног клуба „Глубочица“ изабран је Борислав Здравковић, а за његовог заменика песник Јосиф Стефановић“. (Наша реч, 26. Јануар 1973).

Сава Димитријевић објављује причу „*Орах*“ (Наша реч, 26. јануар 1973), *Драгутин Гроздановић* штампа књигу „*Просвета, школство и култура у лесковачком крају 1941. до 1945. године*“: „Ово је несумњиво још један пријатан догађај на пољу издавачке делатности у нашем граду“

– пише Добросав Туровић (Наша реч, 9. фебруар 1973). Родољуб Стојковић даје приказ прве збирке песама сељака *Божидара Митровића* „*Свирало уз рало*“ у издању Радничког универзитета Лесковац, 1973. године. (Наша реч, 16. фебруар 1973). Завичајни клуб студената је веома активан. Књижевни клуб „Глубочица“ приређује 18. фебруара књижевно вече у Дому ЈНА. Учествују Мирјана Антић, Никола Цветковић, Зоран Љубичић, Драган Радовић и Милорад Додеровић.

Књижевни клуб је посебну пажњу посветио прослави 20. годишњице часописа „Наше стварање“. Први број се појавио 1953. године. Први уредник је био *Владимир Каменовић*, професор, други уредник је био *Драган Ничић*, професор, трећи уредник од 1961. године је *Томислав Н. Цветковић*. Изашло је 75 бројева са више од 1000 прилога. „Наше стварање“ (бројеви 5 и двојрој 5-6, уредник Томислав Н. Цветковић, објављује радове чланова клуба, песме: Јосиф Стефановић, Мирослав Лукић, Борислав Здравковић, Томислав Н. Цветковић, Михајло Дојчиновић; причу „Споменик“ Вукашина Цонића и есеј „Магија поетске прозе Растка Петровића“ Николе Цветковића.

Стојан Здравковић, песник из Бојника, објављује збирку песама „*Кад зелене врбе плачу*“ (Лесковац 1973). Запажа се и рад песника из Брестовца. Клуб писаца „Свитања“ бира новог председника – Вукашина Цекића. Песник *Миша Цветановић* објављује причу „*Добитник Јерман*“. Књижевни клуб организује књижевно вече са гостима из Куманова (23. март), а већ 26. априла гостују у Куманову. Гостовали су; Вука Поповић, Борислав Здравковић, Родољуб Стојковић, Божидар Митровић, Драган Радовић, Радослав Шушулић и Љуба Стојановић. Јула 1973. године нови уредник часописа „Наше стварање“ је *Борислав Здравковић*.

Чланови Књижевног клуба гостују у Петровцу, а Томислав Цветковић, Борислав Здравковић, Вукашин Цонић и Вили Хубач остварују сарадњу са Књижевним клубом „Корац“ из Крагујевца. *Вукашин Цонић* добија две награде. једну за причу у сарајевском Ослобођењу, а другу за драму „*Друго заточеништво*“.

У току целе 1973. године чланови клуба активно учествују на многим књижевним вечерима (већина их је била у Народној библиотеци „Радоје Домановић“), као и на Књижевном карневалу, новембра 1973. и то: Томислав Н. Цветковић, Борислав Здравковић, Слободан А. Младеновић, Драган Радовић, Раде Јовић, Милорад Додеровић, Војислав Истатковић, Јоца Михајловић, Душан Јањић, Војин Митровић, Зорица Глигоријевић, Миша Цветановић, Лазар Миленковић, Родољуб Стојковић, а скоро у сваком броју листа „Наша реч“ Борислав Здравковић објављује позоришне критике.⁴⁹

⁴⁹ Станко Ђорђевић, Боркица Миловановић, „Књижевни клуб Глубочица - Лесковац (из монографије), „Глубочица између обала 2000.“ Лесковац, стр. 84-90. *Напомена:* Пренет комплетан текст.

ДУШАН ЈАЊИЋ

I

Душан А. Јањић рођен је 3. децембра 1937. године у Скопљу. Романист, компаративист, историчар књижевности и културе, лингвист, публицист, оснивач и дугогодишњи уредник двојезичног часописа „Алијанса“. Био је професор универзитета у Нишу и Приштини. Објавио је неколико универзитетских уџбеника и више од 200 радова у периодици и научним зборницима. Носилац је француског одликовања „Витез Реда Академских Палми“, добитник награде „Златна франкоманистика“, књижевне награде „Николај Тимченко“.⁵⁰

Душан Јањић (Скопље, 3. децембар 1937). Отац *Александар* (из Лесковца), трговац гвожђем до 1948, после банкарски чиновник, мајка *Василија* (р. Ђермановић, из Лесковца), домаћица. Основну школу (1952) и гимназију (1956) завршио је у Лесковцу. Дипломирао је на *Филолошком факултету* (романистика) у Београду (1961) и на *Правном факултету* у Нишу (1968). Магистарске студије завршио је на Филолошком факултету у Београду (1976), специјалистичке у Паризу на Институту BELC (1979/80); докторирао на *Филолошком факултету* у Београду (1986).

Професор француског језика и права у Пољопривредној, Трговинској и Економској школи у Лесковцу (1962-1971); директор Економског школског центра у Лесковцу (1971-1975), директор Међуопштинског завода за унапређење васпитања и образовања у Лесковцу (1975-1982); професор француског језика на Вишој трговинско-угоститељској школи у Лесковцу (1983-1984), саветник за стране језике у Просветно-педагошком заводу у Лесковцу (1985-1991); доцент па ванредни професор француског језика на Технолошком факултету у Лесковцу (од 1987), предавао (до 1/3 радног времена) француски језик на Економском и Правном факултету у Нишу; предаје савремену француску књижевност на Филолошком факултету у Приштини (од 1992). Бави се књижевном историјом, преводилаштвом и примењеном лингвистиком. Пише књижевну критику. Објавио пет књига из примењене лингвистике (четири универзитетска уџбеника, 1993-1999, и једну књигу на француском језику, Париз, 1980); око стотину научних и стручних радова и превода; већи број чланака из образовања и правне проблематике и из области филмске уметности. Дао

⁵⁰ Душан А. Јањић, *Видови француске књижевности*, Задужбина „Николај Тимченко“, Алтера – Београд 2013, стр. 193. Напомена: У овој књизи наводе се следећа најважнија дела проф. др Душана Јањића: *Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији* (коаутор: Михаило Павловић), 1975; *Књижевни поводи*. Огледи и записи о француским писцима, 2002; *Француски клуб у Лесковцу*, 1919-1941, 2006; *Позориште Рошеа Мартена ди Гара*, 2006; *Клуб љубитеља филма*. Чланци о филму, 2011; *Књижевна преплитања*. Огледи и записи о француско-српским књижевним везама, 2011; *Језички огледи*, 2012, *У европском видокругу*. Огледи и записи о рецепцији српске књижевности у свету, 2013. године.

„веома важан допринос проучавању југословенско-француских веза” (Михајло Павловић). Потврдио се као „врло угледан проучавалац француске књижевности и један од најцењенијих стручњака за француско-српске књижевне везе” (*Радивоје Константиновић*). Објављивао у листовима и часописима: Наше стварање, Освит, Помак, Лесковчанин, Наша реч – Лесковац; потом у часописима Књижевност и језик, Мостови, Свеске, Задужбини „Иво Андрић”, Културном додатку „Политике” – Београд; Зборнику Матице српске за славистику – Нови Сад; Стремљења – Приштина, Кораци – Крагујевац; *Annuaire du BELC* – Париз. Заступљен је у: Зборнику Филолошког факултета у Приштини (1996, 1998, 2000), Зборнику просветно-педагошке службе Ниш (1987), Страни језик струке (Београд, 1996), МСЦ: Научни састанак слависта у Вукове дане (Београд - Нови Сад, 1994).⁵¹

Професор др Душан Јањић је, између осталог, у своју *аутобиографију* унео следеће податке: „Рођен сам 3. децембра 1937. године у Скопљу. Од 1939. године живим у Лесковцу, који је родни град мојих родитеља. Потичем из старе лесковачке породице (моје деде и бабе рођени су у Лесковцу седамдесетих година XIX века. Баба по очевој линији је из породице Димитријевић, са надимком „Дињар”, а преци по мајчиној линији били су Ђермановићи; Деда Милан, погинуо у Првом светском рату, држао је велику кафану на Панађуришту). Отац Александар завршио је Државну трговачку академију у Скопљу и у њему је неколико година радио као чиновник у једној чешкој фирми, да би крајем тридесетих година у Лесковцу отворио трговачку радњу (трговина старим гвожђем). Био је власник и познате кафане „Пролеће”. После рата и национализације, радио је до пензионисања као банкарски службеник. Мајка Василија, била је домаћица. Ожењен сам 1962. Супруга Љиљана, рођена Николић, је из Јагодине; професор је француског језика. Основну школу (школа „Светозар Марковић”, код реке) и Гимназију завршио сам у Лесковцу. Истицао сам се, између осталог, радом у драмској секцији (поменут сам у Споменици Гимназије поводом 100. година од оснивања). Као ученик био сам одличан или врло добар. Године 1956. уписао сам се на Филолошки факултет у Београду (група за француски језик и књижевност). Као студент учествовао сам на три савезне радне акције. Као апсолвент боравио сам у Француској (јул-октобар 1960). Дипломирао сам фебруара 1961. (средња оцена 9,25). Завршио сам, ванредно, и Правни факултет у Нишу, 1969. (средња оцена 8,88). Докторирао сам на Филолошком факултету у Београду (докторат књижевних наука) 1986. године. Говорим француски језик; служим се немачким, италијанским, руским, енглеским и шпанским језиком.”⁵²

⁵¹ Подаци о проф. др Душану Јањићу преузети из Лексикона писаца просветних радника, Београд, 2005, стр. 114-115.

⁵² Податке из личне аутобиографије, као и његове објављене књиге, за коришћење у писању ове студије, уз изузетну средачност, уступио ми је проф. др Душан Јањић.

II

Професор Душан А. Јањић припада оном одабраном кругу плесковачких стваралаца који су својим радом у земљи и свету допринели да се снажно чује глас краја о коме, чак и у круговима „добрих зналаца”, провејава одредница „што јужније, то тужније”, или, како не тако давно рече један „београдски интелектуалац из круга двојке”, „што ближе Нишу, све лоше пишу”.

Одличан, а покаткад и врло добар ђак – што у својој аутобиографији не крије – професор Јањић ће најпре на Филошком факултету у Београду, а потом и Правном факултету у Нишу показати не само огроман таленат, него и огромно знање. У Београду је ређао готово све саме – десетка (просечна оцена на студијама 9,25), али је и Нишу био веома, веома добар. Иако је ванредно стидирао, студије права завршава за одличним просеком (8,88).

Магистарски рад Душана А. Јањића „*Позориште Рожеа Мартела ди Гара*”, који је одбранио 1976. године (142 стране), а потом и докторска дисертација „*Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата*”, одбрањена 1986. године (550 страна), наишле су на изванредан пријем стручне јавности.

(...) Судови о појединим нашим књижевницима, који су подрбно коментарисани кад год о томе има места, нису само занимљиви као виђење странца; у случајевима практиковања озбиљне критике и књижевне историје у француској периодици, ти судови су допуна онога што је код нас речено о појединим писцима и делима, богаћење сазнања о њима.⁵³

Значајна за наше и стране (пре свега, разуме се, француске проучаваоце и преводиоце дела наших књижевности), ова студија има изузетан значај и за проучавање француске књижевне периодике јер садржи обиље података о настанку, профилу, развоју и политици француских књижевних часописа, не само после Другог светског рата него и раније.⁵⁴

Треба истаћи и одличну студију „*Андрићево књижевно дело у Француској*”. У њој аутор свестрано и систематично испитује пријем Андрићевог дела од стране француске критике и анализира преводе нашег Нобеловца на француски (преводу „Моста на Жепи” посветиће и посебан чланак). Крцата подацима, писана лепим стилем, ова студија приказује др Душана Јањића у најбољем светлу, као савесног истраживача и обдареног проучаваоца књижевности.⁵⁵

⁵³ Михаило Павловић: *Наша књижевност у Француској данас*, Душан Јањић: *Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата*, Мостови, бр. 68, Београд, 1986, стр. 352-357.

⁵⁴ Исто; Ова дисертација је цитирана у више наврата у књигама Михаила Павловића, Миливоја Сребра, Стојана Ђорђевића. Веома повољно је оцењена и у рефератима за избор у виша универзитетска звања.

⁵⁵ Радивоје Константиновић, Изабела Константиновић, Живорад Ракић (реферат за избор у звање редовног професора за предмет „Француска књижевност” на Филошком факултету у Приштини (1998); *Андрићево књижевно дело у Француској*, Свеске Задужбине Иве Андрића, Београд, 8. октобар 1992, стр. 289-313.

Ш

ВИДОВИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ – У издању Задужбине Николај Тимченко и београдске куће Алтера, године 2013. изашла је књига *Видови француске књижевности*, која је представљена 13. децембра 2013. године на Данима „Николаја Тимченка“.⁵⁶

Књига Видови француске књижевности представља, у извесном погледу, друго издање књиге *Књижевни поводи*, са поднасловом *Огледи и записи о француским писцима*, која је објављена 2002. године.

Откуд онда промена наслова?

Најпре зато што је ово издање, у односу на прво, знатно проширено и измењено. Изостављени су, тако, текстови о Онореу де Балзаку и Лују Арагону, који, и иначе, улазе у круг огледа о француско-српским књижевним везама. Уместо њих, у ово издање унети су чланци о Виктору Игоу (први део текста пренет је из Алијансе, бр. 8-9, 2002, а други део појављује се овде први пут) и Оскару Милошу (чланак објављен као предговор књиге *Песме љубави и гнева*, 2010, који је, пак, за ову прилику допуњен). Остали текстови из Књижевних повода доживели су крупније или ситније измене. Предговор је изостављен.

Највећа новина је у томе што је у ову књигу уврштен, као додатак, повећи спис Николај Тимченко и француска књижевност у коме је приказана ширина интересовања нашег критичара и есејисте за француску литературу. Како три нова текста мењају унеколико концепцију Књижевних повода, књига састављена од огледа и записа писаних поводом јубилеја значајних француских писаца, наметнуо се као релевантан нови наслов овог издања.⁵⁷

%

Критичар који тумачи Видове француске књижевности Душана Јањића треба најпре да истакне да ће ова значајна књига заузети завидно место у нашој литератури о француским писцима. Ово се наглашава на самом почетку, јер то није видљиво на први поглед, али не сме да поколеба читаоце да пођу у сусрет бриљантним текстовима.⁵⁸

(...) Не може да изазове чуђење ни чињеница да је аутор *Видова француске књижевности* пронашао метафору којом се Монтењ осврће на своје дело: „Пчеле узимају од цвећа помало овде-онде, али оне затим из тога граде свој сопствени мед; није то више мајчина душица или мајоран.“

Тако поступа и Јањић: он чита класичне и модерне критичаре, добија од њих подстрек, али затим изграђује своје судове и закључке; свој

⁵⁶ *Напомена*: О књизи Видови француске књижевности (Огледи и записи о француским писцима) говорили су Драган Радовић, уредник у Лесковачком културном центру, Драган Станковић, професор и аутор на Данима Николаја Тимченка, 13. децембра 2013. године.

⁵⁷ Проф. др Душан Јањић, О књизи, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера Београд, 2003, стр. 193. Напомена: о књизи је говорио проф. Јањић на Данима Николаја Тимченка, 13. децембра 2013. године.

⁵⁸ Душан Стошић, Троетапна читања француских писаца, поговор, Видови француске књижевности, стр. 195.

аналитичко-синтетички метод троструког читања књижевних дела и њихових одјека у критици. Није то више ни Пиле, ни Старибински, ни Михаило Павловић, већ је то наш Душан Јањић, окићен Академском палмом, том вредном наградом коју му је Фрацуска доделила.

У савременој књижевној критици Јањић заузима, несумљиво, лепо место. Његов аналитичко-синтетички метод интерпретације је реткост. Он га у овој књизи није посебно изложио, али га је маестрално применио.⁵⁹

IV

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО И ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ – Посебно поглавље књиге професора Душана Јањића „*Видови француске књижевности*“, под назнаком „*У почаст*“, посвећено је делу Николаја Тимченка. У обимном делу Николаја Тимченка стране књижевности и културе заузимају значајно место. Заступљене су у више од 200 есеја, приказа, осврта у многобројним српским и југословенским листовима и часописима, а предмет су и неких монографских и есејистичких дела из пишчеве рукописне заоставштине. Интересовање за иностране теме код Тимченка протезало се, поред књижевности, и на друге феномене духовног стваралаштва: на филозофију, социологију, сликарство, позориште, филм и то говори о свестраности, широкој ерудицији и изузетном образовању нашег писца.⁶⁰

(...) У целини гледано, највећи простор у Тимченковом делу окренутом страним темама добила је француска књижевност са педесетак објављених текстова у петнаестак листова и часописа. Ако се овоме додају још и необјављени радови из рукописне заоставштине, у првом реду о француским писцима 17. века, може се онда сагледати колики је француски удео у укупном Тимченковом опусу. Бавећи се француском књижевношћу, Николај Тимченко обухвата готово све епохе у њеном развоју – од средњег века и ренсансе, преко класицизма, доба просвећености, 19. века, до разних праваца у 20. веку. Не занемарује, поврх тога, ни увек интересантну компоненту: француско-српске књижевне односе и везе. Једном речи, тешко да је ишта важно у овој области промакло Николајевом свевидећем оку.

(...) Ширина Тимченковог интересовања за француску књижевност показује да ју је он високо ценио. То потврђују његови критички судови о писцима и делима којима се бавио. Потврђују то и глобалне оцене о вредностима и величини ове литературе које провејавају у појединим његовим текстовима. Коментаришући књигу аутора ових редова о француским писцима различитих раздобља, Тимченко указује на „разноврсност и богатство француске књижевности која је у свим епохама

⁵⁹ Душан Стошић, Троетапно читање француских писаца, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера – Београд, стр. 197.

⁶⁰ Душан Јањић, Николај Тимченко и француска књижевност, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера – Београд, 2013, стр. 131. *Напомена:* Прилог је објавен у посебном поглављу под назнаком „У почаст“ на више од 30 страна књиге (од 131. до 160. стране).

давала врхунске писце и у свим епохама имала представнике који су означавали битне новине у преломима које је доживљавала не само француска него и светска књижевност“. Зато не чуди што ова велика европска литература заузима видно место у укупном делу Николаја Тимченка.⁶¹

V

НАГРАДА ЗАДУЖБИНЕ „НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО“ – Проф. др Душан Јањић, једини је књижевни стваралац из Лесковца, добитник награде „Николај Тимченко“ за 2011. годину. На свечаности, 28. јуна 2011. године, награду је образложио *Јован Пејчић*, председник Задужбине „Николај Тимченко“.⁶²

Жири Задужбине „Николај Тимченко“, који је радио у саставу: Јован Пејчић, председник Задужбине Николај Тимченко у Лесковцу – председник, Миливој Нинин, професор Филозофског факултета у Новом Саду - члан и Горан Максимовић, професор Филозофског факултета у Нишу – члан, једногласно је, на својој завршној седници одржаној 12. јуна 2011. године, одлучио да добитник Награде „Николај Тимченко“, намењене најбољим српским делима из области науке о књижевности – што значи: за критику, теорију, историју и упоредно проучавање литературе, којима се Николај Тимченко целог живота бавио – за 2011. годину буде Душан А. Јањић, романист, компаративист, лингвист, библиограф, за књигу „*Књижевна преплитања*“ (Огледи и записи о француско-српским књижевним везама), коју је почетком ове године објавила београдска издавачка кућа „Алтера“.

%

Душан Јањић је српски компаративист романистичког опредељења. Србија и Француска одавно знају за његова проучавања француске књижевности и културе, као и француско-српских литерарних веза. Карактер Јањићевих проучавања по правилу је истраживачко-откривачки. Опет, гледано тематски, обухват његових испитивања изузетно је широк – полази од епохе класицизма и достиже горњу границу духовних токова што одређује профил књижевнога 20. века.

У главним Јањићевим делима – међу којима спадају *Књижевни поводи* (2002) и *Позориште Рожеа Мартена ди Гара* (2006), а сада можемо рећи да је ту место и награђеним *Књижевним преплитањима* – на делу је срећно и доследно развијен спој проверене класичне методологије у историјскоме и упоредно-књижевном, превасходно рецепционом приступу изабраним темама, проблемима, писцима..., с једне, и модерних, најновијих аналитичко-теоријских сазнања у истим научним областима, с

⁶¹ Душан Јањић, Николај Тимченко и француска књижевност, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера – Београд 2013, стр. 161.

⁶² Јован Пејчић, Познато и ново у упоредним проучавањима (награда Задужбине „Николај Тимченко“ – образложење), Видови француске књижевности, 2013, стр. 179.

друге стране. Имајући у виду ту особину Јањићевих радова, слободно можемо рећи да он ствара у најбољој традицији својих учитеља (Миодраг Ибровац, Никола Банашевић) и истакнутих српских прегалаца на истом пољу (Михаило Б. Павловић, Љиљана Глумац, Радивоје Константиновић, Јелена Новаковић).

Књижевна преплитања представљају у овом смислу узоран пример научне свестраности и систематичности. Књига је троделна и по садржини хетерогена.

(...) Но, тематска хетерогеност књиге не нарушав њено јединство и самосвојност – они се огледају пре свега у оригиналности и дубини остварених научно-књижевних резултата. А ти резултати, и открића која их прате, чине *Књижевна преплитања* делом сасвим посебним у области савремене српске компаративистике. Све ово представља, наравно, само неке од бројних аргумената којима се жири – имајући у рукама књигу *Књижевна преплитања*, али мислећи и на поједине само њој својствене одлике и вредности – руководио при доношењу једногласне одлуке да управо Душан А. Јањић буде четврти носилац награде са именом Николаја Тимченка.⁶³

Велика је част добити награду која носи име једног од највећих српских књижевних критичара и есејиста, значајног историчара и теоретичара књижевност и филозофског писца, који је био доиста и интелектуална и морална величина. Годи ми помисао да је жири у мојим *Књижевним преплитањима* можда препознао неке вредности блиске поетици Николаја Тимченка. Између мог рада и Тимченковог стварања постоје, ипак, извесне додирне тачке, бар површински гледано. И он се, наиме, бавио француском књижевношћу и културом и мене, као романисту, радује сазнање да француски удео у укупном делу писца Француских бележака није безначајан. Неки пак његови текстови о Камју, Монтењу, Стендалу, Дидроу, Јонеску, спадају у врхунске странице наше есејистике. Много је мање познато да се Тимченко у својим есејима, приказима, освртима, дотицао и области која је првенствено предмет мог научног рада, дакле француско-српских књижевних веза, указујући не ретко на важност њихових проучавања, на потребу осветљавања дела једног писца у контексту не само националне књижевности већ и других, страних литература.⁶⁴

⁶³ *Напомена*: Задужбина Николај Тимченко основана је 2005. године, а од 2008. године одржавају се Дани Николаја Тимченка и додељује Награда Николај Тимченко. Први добитник је *Новица Петковић* за књигу *Словенске пчеле у Грачаници* (Београд 2008), други *Радован Поповић* за књиге *Разносач месечине* и *Последњи српски бољшевик* (Београд 2009), трећи добитник је *Драган Жуњић* за књигу *Причање мисли* (Београд 2010), четврти *Душан Јањић* за *Књижевна преплитања* (Београд 2011) и пети добитник *Ранко Поповић* за књигу *Парадокси и молитве* (Ниш 2012).

⁶⁴ Душан А. Јањић, Српска књижевност у двоструком огледалу (беседа добитника Награде Николај Тимченко), Видови француске књижевности, стр. 183. *Напомена*: Обраћање на свечаности доделе Награде „Николај Тимченко, 30. јун 2012. године.

VI

Један други (раније објављени) рад „Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији” у издању Српске академије наука и уметности, Београд, (1995), 180 страна (заједно са Михаилом Павловићем), рецензенти: Мирослав Пантић и Нада Ђорђевоћ-Милошевић – извао је веома повољне реакције најстручније јавности. Овај изванредно користан рад резултат је дугог и мукотрпног истраживања не само преведених записа на француски језик, већ и њених помена... Ова библиографија спада у оне приручнике који су неопходни свакој култури, и могли бисмо да пожелимо да у нашој култури таквих буде за свако страно језичко подручје до кога је наша усмена поезија допрла”.⁶⁵

Николај Тимченко, повом ове књиге, у лесковачкој „Нашој речи” (бр. 21, 2. јун 1995, стр. 9) пише: „Библиографски подаци, обрађени у овој књизи сведоче не само о акрибичности састављача и методолошкој зрелости њихових концепција, већ и о богатству француско-српских књижевних и културних веза које сежу дубоко у прошлост. Књига професора Јањића и проф. Павловића се из многих разлога, културних и социолошких, пре свега, може препоручити и широј читалачкој публици, али и онима који могу да осете поезију података, драж наизглед незаинтересоване чињенице која, међутим, говори о томе да су културне везе међу народима – трајне”. О угледном лесковачком професору, о његовом делу и књизи Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, САНУ, 1995. године, у више наврата огласио се и такође познати лесковачки проф. др *Тихомир Петровић*, сада редовни професор на Учитељском факултету у Сомбору.⁶⁶

„Са смислом за меру, склад и одговорност, уз ослонац на претходне, не мале нити, аутори су прецизно и потпуно пописали јединице објављене у Француској и другим франкофонским земљама. (...) Библиографија о којој је реч, осмишљеном анализом пружа читаоцу дубинска сазнања упућујући на присуство наше књижевности у туђем свету. Она се квалитативно разликује од оних којима су се бавили ранији посленици књижевности попут Николе С. Петровића, Риста Одавића, Павла Павловића и Миодрага Ибровца. Разлика је, пре свега, у другачијем приступу и свеобухватности представљања евидентиране грађе.

⁶⁵ Нада Ђорђевић-Милошевић: Михаило Павловић и Душан Јањић: Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад, бр. 48-49, 1995.

⁶⁶ Прикази су објављени у нишкој Градини, Зборнику Учитељског факултета у Врању, у књизи Књижевни записи Т. Петровића. Краће осврте и белешке: Политика, Радио Београд, ТВ Београд, Књига је представљена и у Француском културном центру у Београду.

VII

КЊИЖЕВНИ ПОВОДИ - Књига проф. др Душана Јањића „*Књижевни поводи*” (Удружење писаца Лесковац 2002) такође није остала без одјека. О њој, рецензент Михаило Павловић, између осталог, пише: „...Оно што одликује све чланке у књизи „Књижевни поводи”, то је озбиљан приступ материји, солидна обавештеност у сваком погледу и критички став према делима о којима је реч. Писани с пуно акрибије али, у исто време, са лепим осећањем за књижевни феномен, ови текстови се одликују јасноћом тако да – корисни и за добро упућене стручњаке – представљају занимљиво штиво за свакога ко се интересује за књижевност, домаћу или страну, посебно француску... Рукопис је обогаћен и зналачки написаним био-библиографским додатком...”

У лесковачком „Нашем стварању”, 1-2, 2003, стр. 153-157, огласио се Душан Стошић: „Критичари који тумаче ову значајну књигу треба најпре да истакну да ће она заузети завидно место у нашој литератури о француским писцима. (...) Душан Јањић је с много талента ушао у суштину француског духа... и сам испољио француску префињеност и стилски шарм... (...) Текстови у књизи буне се и против наслова који би да сугеришу да су писани онако узгред, неким поводом. А реч је о студијама и есејима заснованим на јединственом књижевно-теоријском и методолошком приступу.”

У „Алијанси” (Лесковац, бр. 10, 2003, стр. 17) Николај Тимченко пише: „Бирајући писце из различитих епоха и, што је још важније, различитих поетика и схватања књижевног стваралаштва, проф. Јањић је заправо показао разноврсност и богатство француске књижевности... Проф. Јањић је умео да истакне ту различитост и да наговести како је величина француске књижевности баш у томе да говори у исто време или у кратком временском размаку изнедри такве различитости. Књига садржи обиље података, осврта на литературу о писцима, сопствених судова и дискусија са критичарима чије судове подвргава ревизији или их не прихвата. На тај начин Јањићева књига се у извесном смислу претвара и у педагошку инструкцију млађим колегама који ту могу наћи и подстицај за свој рад и помоћно средство да га што темељитије обаве”.⁶⁷

Аутор Огледа и записа о француским писцима, како стоји у поднаслову књиге „*Књижевни поводи*”, коју посвећује (супрузи) Љиљани, даје у *Предговору* објашњење да су „сви текстови, сем једног (о Преверу), објављени у лесковачким часописима и листовима („Наше стварање”, „Освит”, „Помак”, „Лесковчанин” и „Алијанса”).

У књизи су прилози поређани овим редом: Есеји Мишела де Монтења, Жан Расин-сликар људских страсти, Српске теме у Балзаковом књижевном делу, Лотреамонов радикалан песнички револт, Рембо или

⁶⁷ Књига је имала афирмативне приказе и у Борби и Нашој речи, а изашао је и осврт у Политици. Промовисана је у Лесковцу, уз примерну пропраћеност у медијима.

парабола о неминовности песничког краја, Трагична визија света у делима Рожеа Мартена ди Гара, О једном Арагоновом тексту из 1946. године, Песнички универзум Жака Превера; И друга лица Преверове поезије, Херојски хуманизам Антоана де Сент-Егзиперија, Андре Малро - акцијом против ништавила, Andre Malrauh. Une vie.

%

У даљој анализи радова професора Душана Јањића у Помаку, посматраћемо само оне који су изван овог видокруга, а њих није ни мало, и нису ни базначајни. Уосталом, својом присутношћу, занимљивошћу, али и значајем прилога, проф. Јањић је постао један од неколико најпожељнијих сарадника готово свих значајних лесковачких листова и часописа који су се појављивали последњих десетак година – од Нашег стварања, до Освита, Лесковчанина, Помака и Алијансе, у чијем поднаслову стоји више него скромно: „Bulletin de l'association Serbie-France de Leskovac”, где је проф. Јањић, природно, главни и одговорни уредник.

VIII

КЛУБ ЉУБИТЕЉА ФИЛМА – Ово је књига сећања на давно минуло време, на шеседесете и седамдесете године прошлог века, тачније на период од 1967. До 1973. године. почело је септембра 1967. када сам постао председник Клуба љубитеља филма у Лесковцу, клуба чији је циљ био ширење филмске културе, приближавање естетике филма публици, посебно младима, прионуо сам одмах на посао и уложио много труда да мисија овог „*удружења грађана*“ буде делотворна и, мада напоран, рад у Клубу ми није тешко падао, дакако уз помоћ чланова управе, подстицаја Културно-просветне заједнице и благонаклон однос локалног листа Наша реч.⁶⁸

(...) Једном заљубљенику у филмску уметност, какав сам ја био, са знањима стицаним у београдској „*Кинотеци*“ за студентских дана, продубљиваним после завршетка студија краткотрајним радом у „*Авала филму*“ и истрајним праћењем филмске литературе, наше и стране, прохтело се да се да се те 1967. године опроба и као филмски критичар и хроничар. Написао сам, тако, неколико текстова о филму као уметничком феномену, припремао сам редовно концепте, краће или дуже, за предавања која сам држао као и за уводне речи пре дебата о приказаним филмовима, а водио сам и неку врсту дневника о догађајима у Клубу.

Када се Клуб угасио, боље рећи утопио у Кино-клуб, наставио сам неко време да се на овај начин бавим филмом пишући, углавном чланке о аматерској филмској продукцији. А онда је, негде крајем 1973. филмска

⁶⁸ Душан А. Јањић, Клуб љубитељ филма (чланици и записи о филму), ауторско издање, Лесковац 2011. 1919-1941“ (2006), „*Позориште Рожеа Мартена ди Гара*“ (2006). Живи и ради у Лесковцу.

уметност изишла из сфере мог интересовања. И све је полако пало у дубок заборав.⁶⁹

%

Књига представља избор из ауторових радова посвећених филмској уметности. Текстови су груписани у четири целине, према тематских круговима. Неки су објављени, неки до сада нису. У готово свим текстовима вршене су углавном ситније измене, махом стилског карактера. Једино је чланак „Југословенски аматерски филм“ битније измењен.⁷⁰

IX

ЈЕЗИЧКИ ОГЛЕДИ – Књига „Језички огледи“ је књига о изучавању страних језика, француског језика у првом реду. Састоји се од текстова који су настајали током ауторовог вишегодишњег бављења лингвистиком (примењеном) и лингвометодиком.⁷¹

Од првих шест текстова посвећених језику струке, односно научно-техничком језику, пет су радови саопштења на научним скуповима које је организовао Технолошки факултет у Лесковцу и штампани су у „Зборнику радова Технолошког факултета“ (од 1990. до 2002) године, а рад „Место граматике у уџбенику страног језика струке“ саопштен је на саветовању наставника страног језика нефилолошких факултета, одржаног 3. и 4. јуна 1995. године у Удружењу универзитетских професора и научника Србије, и публикован је у зборнику „Страни језик струке“ (Београд 1995).

Од написа који се тичу наставе страних језика и превођења, текст „Један вид интерференције у настави страних језика“ објављен је у зборнику „Унапређење васпитања и образовања“ (Градина, Ниш 1987); запис „Почеци изучавања француског језика у Лесковцу“ налази се у „Лесковачком зборнику“ (Лесковац, бр. XLVI, 2006); рад „Проблеми превођења са дијалекта“ саопштен је на скупу одржаном у Лесковцу о књижевности на дијалекту и штампан је 2007 у књизи „Књижевност на дијалекту у издању Лесковачког културног центра.

Једини текст у овој књизи који до сада није објављен, Превођење у настави француског језика, јесте извод из ауторовог предавања одржаног

⁶⁹ Душан А. Јањић, Клуб љубитеља филма, Уместо предговора, Лесковац 2011. *Напомена:* Књигу под насловом „Клуб љубитеља филма (чланици и записи о филму) јуна 2011. године у 300 примерака издао у Лесковцу сам аутор, а посветио је супрузи Љиљани.

⁷⁰ Душан А. Јањић, Клуб љубитеља филма, Поговор, стр. 89. *Напомена:* У књизи су објављени следећи прилози: ПРОВО поглавље: О природи филмске уметности, Уметничка позиција филма, У трагању за бићем правог филма; ДРУГО поглавље: Три филмска ствараоца, „Скупљачи перја“ Александра Петровића, „Јутро“ Пурише Ђорђевића, Уметност Ренеа Клера; ТРЕЋЕ поглавље: О аматерском филму, Фестивал континуитета, Високи просек селекције, Југословенски аматерски филм, Кад је Лесковац био метропола аматерског филма; ЧЕТВРТО поглавље: Клуб љубитеља филма у Лесковцу, Први покушаји оснивања, Звездани тренуци клуба, Знаци посустајања и крај.

⁷¹ Душан А. Јањић, Језички огледи (огледи и записи о језику струке, превођењу и настави страних језика), ауторско издање, Лесковац 2012, стр. 93-94. *Напомена:* Проф. др Душан Јањић, у посвети је записао: Поштованом Данилу Кошићу, писцу и легенди лесковачког новинарства. Срдачно, април 2013. Д. Јањић

1989. године на саветовању са професорима и наставницима француског језика у организацији Завода за унапређење васпитања и образовања у Лесковцу.

%

Проф. др Душан Јањић је (уз проф. др Тихомира Петровића), ван сваке сумње, највестранији и најбољи познавалац књижевног стваралаштва Лесковца нашега доба. Никад наметљив, чак би се рекло превише скроман (поготово ако се има на уму његово свестрано образовање, завршена два факултета, доктор наука, универзитетски професор), увек се оглашавао када је то било важно и то онако како чине прави зналци литературе.⁷²

У **ЕВРОПСКОМ ВИДОКРУГУ** - У издању београдске куће „Алтера“ објављена је књига проф. др Душана Јањића „У европском видокругу“, огледи и записи о рецепцији српске књижевности у свету, коју су препоручили Изабела Константиновић, Душан Стошић и Радмила Обрадовић.

%

Развитак српске књижевности од њених зачетака до данас у великој мери је плод њених додирних веза са страним књижевностима. Српски народ је одувек био отворен за пријем страних културних вредности и утицаја које је наша књижевност трпела, пре свега од такозваних великих култура, благотворно су деловали на њен развој.

Неспорно је, међутим, да кретање културних тековина није било само једносмерно, јер је и књижевност стварана на нашем тлу знала да пружи свету своје аутентичне вредности. Светао пример је наша народна поезија, која је у XIX веку имала жив одјек у Европи, изазивајући пажњу и таквих великана као што су Гете, Пушкин, Мицкјевич, Ламартин, Ватер Скот. Но, тек после II светског рата присуство српске књижевности у свету постаје видљивије и оно се огледа у бројним преводима дела наших писаца, у књижевнокритичким тумачењима, у студијама научника, махом слависта.⁷³

⁷² Душан А. Јањић, Клуб љубитеља филма, ауторско издање, Лесковац 2011, стр. 97. У књизи „Клуб љубитеља филма“, у „Белешкама о писцу“ пише: Душан А. Јањић је романист, компаративист, лингвист, историчар културе и књижевности, преводилац; оснивач је и главни уредник двојезичног часописа „Алијанса“. Аутор је неколико универзитетских уџбеника и приручника, као и једне студије из примењене лингвистике (на француском језику, у коауторству). Поред радова штампаних стручним и научним публикацијама, листовима и часописима, домаћим и страним, објавио је следеће књиге: „Француска библиографија у српској и хрватској периодици“ (1995; заједно са Михајлом Павловићем), „Књижевни поводи“ (огледи и записи о француским писцима (2002), „Француски клуб у Лесковцу“, „Позориште Рошеа Мартена ди Гара (2006).

⁷³ Душан Јањић, У Европском видокругу, Алтера, Београд 2013. (корице). Напомена: Дела проф. Јањића наведена у књизи „У европском видокругу: Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији (коаутор: Михаило Павловић), 1995; Књижевни поводи – Огледи и записи о француским писцима, 2002; Француски клуб у Лесковцу (1919-1941), 2006; Клуб љубитеља филма – Чланци о филму, 2011; Књижевна преплитања – Огледи и записи о француско-српским књижевним везама, 2011; Језички огледи, 2012.

%

Ова књига представља избор из ауторових радова посвећених рецепцији српске књижевности у свету, у првом реду у Француској. Неки од текстова су штампани у периодици, неки се први пут објављују. Они већ штампани доживели су за ову прилику, углавном, веће или мање измене или допуне.

Првих пет текстова (прва и друга скупина) писани су поводом годишњица великих српских и светских писаца. Три чланка из друге скупине потекли су, у ствари, из јавних предавања које је аутор одржао у Народној библиотеци у Лесковцу 1999. године под насловом „Српске теме у делима Гетеа, Пушкина и Балзака“ поводом 250 година од рођења Гетеа, као и 200 година од рођења Пушкина и Балзака.

Два наредна текста су из периода ауторове активности на Филолошком факултету у Приштини и оба се тичу српске народне поезије, односно њених одјека у делима француских аутора.

Три чланка из четврте скупине „Француска књижевна критика о савременим српским писцима“ (Булатовићу, Шћепановићу и Кишу) написани су, углавном, на основу грађе коју је аутор прикупио у париским библиотекама приликом студијских боравака у Француској 1979. и 1980. године.

Последња три записа односе се на место и улогу француске књижевности у стваралаштву Десанке Максимовић, као и рецепцију њеног дела у Француској.⁷⁴

XI

ПРОФЕСОР ЈАЊИЋА И „ПОМАК“ - У првом броју листа за књижевност, уметност и културу „Помак“, гласила Удружења писаца Лесковца, који се појавио октобра 1996. године, (међу члановима редакције нема проф. Душана Јањића), наилазимо на веома запажен прилог аутора докторске дисертације „Југословенска књижевност у француским књижевним часописима после Другог светског рата“ (стр. 10) под довољно занимљивим и провокативним насловом: „Литерарна периодика и рецепција страних књижевности“ (уз цртеж Ненада Кражића).

„Литерарна периодика је веома важна компонента књижевног живота једне земље. Неоспорна је, пре свега, велика улога литерарних часописа и

⁷⁴ Д. А. Јањић, О књизи, У европском видокругу, 171-172, Алтера Београд 2013. Душан А. Јањић, У европском видокругу, О писци, 173-174. *Напомена* – Садржај књиге: Доситеј и Вук у Европи, Доситеј Обрадовић и Европа, Вукова дела у Европи – Покушај поређења рецепције, Српске теме у делима Гетеа, Пушкина и Балзака, Гете и српске народне песме, „Српске песме“ Александра Пушкина, Српске теме у Балзаковом књижевном делу, Народна поезија и историја, Први француски помени српске народне поезије и француска историографија, Француска књижевна критика о савременим српским писцима, Миодраг Булатовић у огледалу француске критике, Непоновљиви успех Бранимира Шћепановића, Прекретница у рецепцији дела Данила Киша, Записи о Десанки Максимовић, Интересовање за француску књижевност, Преводи песама на француски језик, први превод једне песме – контроверзе.

листова у развоју националне књижевности, јер у њима, као специфичним инструментима књижевне праксе, најчешће покрећу нове идеје и оваплоћују уметничке тежње одређених група, па чак и појединаца. Зато су ови с правом називани „моторима књижевности”. Квалитети једне литературе, нова естетска и идеолошка струјања, најделотворније се, доиста, изражавају у књижевној периодици. Књижевни часописи и листови представљају и реалну слику литерарног живота једне епохе. Преко њих се, заправо, најпотпуније и најконкретније могу пратити текућа збивања у књижевности и култури једне земље.

Но, књижевна периодика успоставља и мостове са другим културама средине. У њој добијају места преводи остварења истакнутих писаца других народа, третирају се комперативне теме или се објављују расправе и есеји о значајним страним књижевницима, региструју се појаве и кретања, прикази и осврти, прате се одједи на које су наишла преведена дела. Више пута се и први сусрет са одређеном страном литературом одвија преко књижевне периодике. Посредством књижевних часописа и листа врши се често утицај једне литературе на другу. Историја српске књижевности пружа обиље таквих примера. Нису ли, рецимо, Српски књижевни гласник или Страни преглед пре II светског рата омогућавали продоре утицаја великих европских књижевности у нас?”

(...) Установили смо, рецимо, да се наша народна поезија јавља више од 200 пута у француским књижевним листовима и часописима XIX и XX века (преводи појединих песама, расправе, прикази, дуже или краће информације).

Професор Јањић, између осталог, на једном примеру, изводи занимљив закључак: „Као илустрацију улоге коју периодика има у рецепцији српске књижевности на франкофонском говорном подручју поменућемо само још податке да је белгијски књижевни лист „*Le Journal des poètes*” објавио преводе 35 српских песама и да су у угледном париском часопису „*Europe*” нашла места песничка и прозна остварења више од 50 наших књижевника.”

Професор Душан А. Јанић је посветио пажњу новим преводима Андрићевих дела у свету. „Један од феномена скорашње (и текуће) рецепције наше књижевности у свету је и ојужљавање интересовања за личност и дело Иве Андрића. После 30 и више година од доделе Нобелове награде за књижевност, 1961. године, међународна културна јавност „открива” нашег великог писца.”⁷⁵

Одличан зналац француско-српских односа, професор Јањић напомиње да се најчешће преводе Андрићева дела: „На Дрини ћуприја” и „Травничка хроника”, „Песме” из 1920. или „Знакови поред пута”. Карактеристичан пример рецепције Андрићевог књижевног опуса у свету за последњих десет година представља његово присуство на

⁷⁵ Д. Јањић, Нови преводи Андрићевих дела у свету, Помак, бр. 3/4, април-септембар 1997, стр. 18.

франкофонском говорном подручју. Чак осам издања Андрићевих дела објављено је до фебруара ове године у Француској и Швајцарској...

(...) Са овим новим издањима, аутор романа На Дрини ћуприја остаје наш далеко најпревођенији писац у Француској.⁷⁶

Колико је професор Јањић виспрен аналитичар, можда ће најбоље показати следећи пример. Анализирајући једну једину реченицу, направио је прилог на готово две стране „Помака”.⁷⁷

У Личном фонду *Иве Андрића* у Архиву Српске академије наука и уметности, у делу заоставштине, који се односи на пишчеву преписку, налази се (под бројем 2582) писмо *Жака Конфина* Иви Андрићу. Реч је, у ствари, о позиву на сарадњу, односно о молби да Андрић пошаље прилог за Календар „Јежа” за 1949. годину. Писмо, упућено 30. јула 1948. године, има следећу садржину: „Драги друже, хтео бих да Вас овим подсетим да се редакција Календара „Јежа” за 1949. завршава крајем августа па Вас молим да то не изгубите из вида, јер је нама много стало да Календар ове године не изађе без Вашег прилога.” *Срдачан поздрав, уредник др Жак Конфино*”

Ради се, дакле, о једном веома кратком писму (од једне једине реченице) које у име Уредништва Календара упућује познатом југословенском писцу његов главни уредник. Писмо, боље рећи допис, има, рекло би се, званичан, службени карактер, о чему сведочи и заглавље (утиснуто у левом горњем углу) Савеза удружења новинара ФНРЈ које је, иначе, било издавач Календара.

Из писма се види да је уредништву било „много стало” да се Андрићев текст нађе на страницама календара, да оно, готово не може замислити ново издање без Андрићевог прилога. Није нам позната предисторија овог писма. Може се претпоставити да је Иво Андрић обећао Конфину, или неком од чланова Уредништва, сарадњу; вероватније је да је дао неки неодређен одговор. То је сигурно протимачено као његов пристанак па, пошто прилог није слао, Конфино га „подсећа” да „не изгуби из вида да се приближава крајњи рок за достављање текста”.

Андрић на писмо, по свему судећи, није одговорио, или бар нема трага да је то учинио. Нема ни његовог прилога у Календару „Јежа” за 1949. годину. Поставља се, међутим, питање зашто је Андрићу, *писцу трагичног осећања живота*, понуђена сарадња у једној хумористичкој публикацији?

Календар је, почев од 1947. године, излазио једном годишње у колекцији хумористичке библиотеке „Јежа” и до шездесетих година био је веома популарно издање. Штампан је у тиражу од 40.000 примерака (фантастичном за формат књиге) и имао је до 150 страна. Намењен широком кругу читалаца, с циљем да их забави, био је проткан анегдотама, шалама, вицевама, пародијама, сатиричним освртима на

⁷⁶ Исто, стр. 18.

⁷⁷ Др Душан Јањић, Трагом једног писма: О једном писму Жака Конфина Иви Андрићу, бр. 7/8, април-септембар 1998, стр. 4.

актуелне теме, али су претежни део чинили хумористички текстови домаћих и страних писаца, међу њима и веома угледних. Календар за 1948. годину, штампан крајем 1947. био је испуњен, тако, и прилозима савремених југословенских аутора...

(...) Почетком 1948. године Жак Кофино је именован за уредника Календара за 1949. годину. Он очито није хтео да мења концепцију публикације, али желео је да је обогати новим садржајима, да је учини разноврснијом, да прошири круг аутора. Отуда његова настојања да за сарадњу придобије Иву Андрића, већ тада, уз Крлежу, водећег југословенског писца.

Увршћивањем Андрићевог текста, проценио је Конфино, Календар би добио на тежини и његова уметничка димензија била би у већој мери изражена. Полазио је од тога да је Андрић у разним приликама слао своје прилоге дневним листовима и другим публикацијама.

Жак Конфино је, чини се, познавао Андрићево стваралаштво. Морао је, дакако, у Андрићевим романима и у целини његовог приповедачког дела да препозна трагичну визију људске судбине и пишћев песимистички поглед на свет. Доживео је он Босну *Травничке хронике* као затворен свет, као пакао у коме царују зло, беда, суровост, у коме је човек препуштен искомским силама, нагонима, патњи. И њему се, зацело, живот у њој учинио као парадигма човекове зле коби. Но, Конфино, писац и хуманиста, морао је у Андрићевим делима да разабере и светле тренутке који се пробијају кроз сумор и тмину, да на где којим страницама осети ведрину и радост треперевог живота. Могоа је и у живописном пишчевом причању са радошћу да открије и елементе хумора који се преливају у разним нијансама.

Конфино, хумориста, рачунао је, свакако, на Андрићев текст проткан хумором, на приповетку или бар фрагмент у коме би ведри акценти превагнули над тамним. Имао је, сигурно, у виду и Андрићеву приповетку *Прича о везировом слону*, објављену неколико месеци раније (у часопису „Књижевност, Београд, год II, св. 7-8, 1947), која је, мада снажна студија страха и мржње, била натопљена хумором разних тонова, од благог осмеха, преко ироније до сатире и гротеске. Конфиново обраћање Андрићу није, дакле, било знак непознавања његовог књижевног дела већ, напротив, сазнање о његовој многоликој природи којој ни компонента хумора није била страна.

(...) Да је, пак, Андрић којим случајем послао тражени прилог, нашао би се, ипак, у добром друштву. У Календару „Јежа” за 1949. годину места су од познатих савремених југословенских писаца добили Бранко Ћопић, Мишко Крањец, Гојко Бановић, а својом причом из лесковачког живота *Салон госпа – Булисе* придружио им се и *Жак Конфино*.⁷⁸

⁷⁸ Исто, стр. 4-5.

Професор Јањић опширно пише о Бранку Миљковићу уз оцену да „дело Бранка Миљковића још увек, чини се, није довољно истражено”,⁷⁹

Везаност Миљковића са француском поезијом је трострука. Он је најпре био плодни преводилац са француског језика. Преводио је стихове великог броја песника (тридесетак). (...) Бранка Миљковића доводе у везу са француском поезијом и бројни прикази, есеји и чланци, које је објављивао у разним нашим листовима и часописима, од 1955. до конца 1960. године. (...) Најважније је, дакако, трећа димензија односа Бранка Миљковића према француским песницима. Реч је о дубљој повезаности нашег песника са корифејима француске модерне поезије, о неспорној блискости њихових поетика и песничких остварења. Та трећа димензија претходи из претходне две, односно у најтешњој је вези са Миљковићевим препевима и књижевнокритичким текстовима.⁸⁰

%

„Један помен српске народне поезије из 1574. године” – назив је опширног текста професора Јањића, који се појавио у 10. броју „Помака” (јануар-март 1999). Међу првим најновијим сведочанствима о постојању српске народне поезије налази се и једна белешка, помен, из 1574. године из пера једног француског путописца. Реч је о приказу игре и песме девојке из једног српског села у путопису *Пјера Лескалопјеа* који је прошао кроз Србију на путу за Цариград, марта 1574. године.

(...) Свој пут криз нашу земљу Лескалопје завршава 27. марта када, на путу од Ниша према Софији, у селу Клисурице, недалеко од Беле Паланке у југоисточној Србији, присуствује призору који подробно приказује. После описа женске ношње и напомене о погребном обичају, француски путописац наставља: „Неке девојке дођоше да играју пред нама да добију новац и украсише се, као невесте, шеширима опточеним разнобојним перјем које су причврстиле на главу. Играле су по две заједно једна према другој, најзад ритам постаде бржи, па скакаху и удараху ногама у истом такту. Њихови свирачи беху четири њихове другарице које су стајале по две и две и једне другима одговарале истом песмом.”

(...) Интересантно је да овај помен нашег народног стваралаштва није наишао ни на какав одјек међу проучаваоцима старине српске народне поезије и, посебно, њене рецепције у свету, мада Лескалопјеов путопис није био непознат нашој науци.⁸¹

Професор Јањић у наредном, 11/12. броју „Помака” (април-септембар 1999) опширно пише о преводилачком раду Жака Конфина (видети поглавље о том писцу) и у истом броју, у чланку „Поводом јубилеја „Помака”, даје осврт на тај лист.

%

⁷⁹ Др Душан А. Јањић, Бранко Миљковић и француска поезија, Помак, бр. 9, октобар-децембар 1998, стр. 8-9.

⁸⁰ Помак бр. 9, октобар-децембар 1998, стр. 8. и 9.

⁸¹ Помак бр. 10, јануар-март 1999, стр. 5.

Најбољи доказ да се професор Јањић није интересовао само за француске писце и француско-српске односе и литературу је његов чланак под назнаком „Гете и српска народна поезија” (Помак, бр. 13, октобар-децембар 1999), а повод је 250 година од рођења великог немачког песника. Највећа му је заслуга што је, бавећи се нашом народном поезијом, увео српску књижевност у Европу. Године 1775. превео је на немачки, на Хердеров подстицај, *Хасанагиницу* и, мада није познавао српски језик, остварио је прави преводачки подвиг. Имајући пред собом, поред италијанског и немачког превода, и изворни текст наше баладе. Гете је осетио њене формалне вредности и препевао је у десетерцу, сасвим се приближивши облику и ритму оригинала. Његов конгенијални превод, „чудо од превода”, по речима Владана Недића⁸², широко је одјекнуо у европским књижевним круговима, обезбедивши *Хасанагиници* заслужену славу, а српској народној поезији продор у свет.⁸³

%

Професор Душан Јањић није се пречесто бавио писањем о делима лесковачких стваралаца, али када је то чинио, радио је – професорски; педантно, уз јасне ставове. Такав је случај са „Скицом за један портрет”, на готово три стране „Помака” (обрадио живот и рад Томислава Н. Цветковића)⁸⁴ или о *Жаку Кофину* и његом преводаштву,⁸⁵ а представио је на занимљив, и привлачан начин *Михајла Дојчиновића* и његову најновију збирку песама „Уштапове шуме”.⁸⁶

У 15. броју „Помака” професор Јањић се враћа француској литетатури. Овога пута пише о *Балзаку* поводом 150. годишњице од његове смрти, али назив чланка понајвише говори о професоровом интересовању: „Српске теме у Балзаковом књижевном делу”

(...) Балзак у два своја романа говори о Србима и Црногорцима: у роману „*Један улазак у живот*”, који се појавио 1842. и у „*Сељацима*”, делу објављеном 1844. године.⁸⁷

У јавности је са великим интересовањем и занимљивим коментарима (у београдској Политици) примљен прилог професора Јањића о првим преводима поезије Десанке Максимовић на стране језике. У литератури о животу и делу Десанке Максимовић провлачи се годинама, из књиге у књигу, у много књига, погрешан податак о првом преводу њене поезије на неком од страних језика. Тврди се, наиме, да су песме Десанке Максимовић први пут преведене на немачки језик 1924. године. (...) Први превод из

⁸² Професор Владан Недић је аутору ове студије, Д. Коцићу, предавао Народну књижевност и истицао се изванредним познавањем не само наше него и светске литературе.

⁸³ Опширније видети: Д. Јањић, Гете и српска народна поезија, Помак, бр. 13, октобар-децембар 1999, стр. 4.

⁸⁴ Помак, бр.14, јануар-март 2000. године; Видети поглавље о Т. Н. Цветковићу.

⁸⁵ Др Душан Јањић, Жак Кофину као преводац, Помак, бр. 19, јануар-март 2001, стр. 3; Видети опширније поглавље о Жаку Кофину.

⁸⁶ Душан Јањић, У знаку светлости и тајанства, Помак 29/30, јануар-јун 2005, стр. 24 -25.

⁸⁷ Д. Јањић, Српске теме у Балзаковом књижевном делу, Помак, бр. 15/16, април-септембар 2000, стр. 4-5.

песничких дела Десанка Максимовић објављен је, међутим, на француском језику и то, четири године раније, 1920. У париском часопису „Revue yougoslave”, у броју 12 (децембар 1920), на страни 532. налази се превод песме *Састанак* (на француском „Le revoir”).⁸⁸

%

О Змају и француској књижевности, уз стогодишњицу смрти Јована Јовановића Змаја, Душан Јањић пише опширан приказ уз оцену да је „Змај био један од оних наших писаца који су били веома окренути светској књижевности”, да је „веома ценио француску књижевност и да је „уз Његоша, Змај најпревођенији песник XIX века”.⁸⁹ Јањић пише о француским славистима и српској књижевности. И то је последњи његов прилог објављен од првог броја Помака, октобра 1996. и у наредних десет година.⁹⁰

Лако се може закључити да је професор Јањић, готово из броја у број, разноврсним прилозима, дао изванредан допринос афирмацији не само Помака, него и свог завичаја. Тек би детаљније, свестраније сагледавање писања професора Јањића у лесковачким листовима и часописима – од Нашег стварања, до Освита, Лесковчанина, Помака и недељника Наша реч - дало потпунију, мада, дабоме, само делимичну слику о значају Јањићевог стваралаштва укупној афирмацији Лесковца и Удружења писаца чији је био не само члан, него у једном значајном периоду и веома агилни председник.

%

Проф. др Душан Јањић био је такође један од највреднијих сарадника угледног часописа „Наше стварање. У „Књижевној баштини Лесковца“ Николаја Тимченка⁹¹ помиње и име проф. др Душана Јањића: „Године 1973. редакција у саставу Томислав Н. Цветковић (главни и одговорни уредник), Миодраг Стефановић, Хранислав Ракић, Жарко Радовановић, Бора Здравковић, Вили Хубач и Душан Јањић припремила је јубиларни број „Нашег стварања“ и тим четворобројем обележила двадесетогодишњицу постојања часописа.”⁹²

⁸⁸ Д. Јањић, Први превод поезије Десанке Максимовић на страном језику, Помак, бр. 20, април-јун 2001, стр. 7.

⁸⁹ Д. Јањић, Змај и француска књижевност, Помак, бр. 27/28, јул-децембар 2004, стр. 14-15.

⁹⁰ Душан Јањић, Француски слависти и српска књижевност, Помак 31/32, јул-децембар 2005, стр. 3. *Напомена:* На Изборној скупштини Удружења писаца, крајем јануара 2004. године – читамо у Помаку - за председника Удружења писаца изабран је професор Душан Јањић, који је обављао и дужност одговорног уредника (од броја 25/26, јануар-јун 2004. до броја 31/32, јун-децембар 2005; у том периоду главни уредник Помака била је Верица Баторевић Божовић).

⁹¹ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац 2007. *Напомена:* Књига изашла посхумно, а приредио је Предраг Стајић.

⁹² *Напомена:* У фусноти стоји да је часопис три пута обележио годишњице излажења, сматрајући да су у питању јубилеји. Наиме, у двоброју 5-6 за 1968. годину пригодним уводним текстом Хранислава Ракића и библиографијом прилога у часопису од 1953. до 1968. године обележена је петнаестогодишњица излажења. Ракић је урадио и библиографију прилога у часопису поводом обележавања двадесетогодишњице излажења. У Ракићевом чланку из 1968. године у уводном тексту у броју 1- 4 за 1973. годину садржани су подаци о двадесет година постојања часописа и они се могу консултовати.

Истовремено, то је био крај мандата ове редакције. Тиме се, заправо, завршила једна фаза у развоју овог лесковачког гласила. У петом броју за ту годину, који носи ознаку септембар-октобар 1973. објавена је на уводном месту белешка „Уз *опроштај*“ у којој се каже да је часопис добио Октобарску награду града Лесковца, али да овде није реч о награду „већ о људима који су радили у редакцији часописа читаву деценију живота“ и то „без икакве материјалне надокнаде или награде“. Био је то несебичан и заљубљенички рад рад, каже се даље у белешци. Ти људи су се „максимално ангажовали на његовом уређивању“, настојећи да се „не прекине једна лепа традиција и да се не разбије једно велико огледало културног живота и стваралашког чина нашег човека, понајпре човека у провинцији“.⁹³

ХП

ПОЧЕЦИ ИЗУЧАВАЊА ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА - На једно занимљиво питање – о почецима изучавања француског језика у Лесковцу - проф. Јањић даје такође занимљив одговор (*Алијанса*, бр. 15, децембар 2005): „Почеци изучавања француског језика у Лесковцу везују се за отварање Гимназије, прве средњошколске просветне установе у лесковачком крају. Гимназија је основана 1879. године, две године после ослобођења од Турака, као непотпуна нижеразредна школа од I до IV разреда. Иако је Лесковац био трећи град по величини у Србији, лесковачка Гимназија постала је потпуна (осморазредна) тек после Првог светског рата! У међувремену, доживела је чак једном да буде укинута (1898-1902); од школске 1912/1913. године је проширена.

У Гимназији се, на почетку, од страних језика изучавао само немачки језик. Новим наставним планом из 1881. године дата је, међутим, могућност да се француски језик изучава факултативно. Нема поузданих података колико су ту могућност користили ученици лесковачке Гимназије. По својој прилици мало. Забележено је да је француски језик од 1890. до 1893. године предавао *Драгослав Игњатовић* коме то није била струка. Како то стоји у једном чланку, настава страних језика (дакле и немачког и француског) није била стручна све до пред Први светски рат. Према једном извештају првог директора Гимназије, *Михајла Ђуровића*, главни циљ наставе страног језика био је „изучити језик теоретично као науку ради потпуне употребе језика у читању и разумевању научних и других дела”, а споредни циљ је био „научити да се влада језиком у

⁹³ Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 185-186. *Напомена*: Наше стварање престало је да излази после броја 1-2 за 1994. годину, непосредно после обележавања четрдесетогодишњице излажења. Није било притисака споља, часопис се, да тако кажемо, истрошио изнутра и бар за тренутак изгубио свој разлог за постојање... После паузе од неколико година, тадашњи директор Дома културе Олгица Патровић zaloжила се за обнову часописа. Успела је да часопис обнови живот 1997. године. за уредника је позвала др Светислава Павићевића, естетичара и социолога културе из Београда, који је припремио четири броја часописа. Тако је година 1997. година поновног рођења часописа Наше стварања (видети стр. 189. Књижевне баштине Лесковца).

практи''. У Женској приватној гимназији у Лесковцу (1907-1912) ученице су се опредељивале који ће страни језик учити: немачки или француски. Доминирао је, ипак, немачки. Француски језик је предавала, нестручно, *Зорка Јеремић*, учитељица. Да се настава француског језика одвијала и у првој и у другој гимназији 1910. године потврђује један податак: Када је, наиме, те године француски конзул у Скопљу Кулар Деко (*Kouillard Descos*), будући француски посланик на Двору у Београду, посетити Лесковац, „обишао је часове наставе у обе гимназије’’ и „поклонио седам географских карата у боји из колекције „*Vidal la blanche*’’.

Године 1912, са отварањем V и VI разреда, уведена је обавезна настава француског језика. Наставу је изводио *Милош Димитријевић* (на једном месту у Споменици Гимназије, 1879-1979. стоји погрешно Урош Димитријевић). Милош Димитријевић је, по свему судећи, био прави професер француског језика у Лесковцу. Завршио је Филозофски факултет у Београду и главни предмет му је био француски језик. Професорски испит полагао је 1913. године. У чланку Радоша Требјешанина „*Наставници лесковачке Гимназије од 1879-1918. године*’’, објављеном у *Лесковачком зборнику* 1984, Милош Димитријевић је приказан као контроверзна личност, као бунтовник и недисциплинован наставник. Захваљујући пријатељским везама са Митом Ракићем, познатим политичарем, писцем и преводиоцем (превео је Игоове *Јаднике*) и, зацело, са његовим сином Миланом Ракићем, великим српским песником, избегао је једном, како наводи Требјешанин, да буде строже кажњен. Димитријевић се, иначе, бавио и књижевним радом, оснивач је Бачког литерарног друштва „Истрајност’’, а био је и активни члан Грађанске касине, најстарије лесковачке културне установе. Када је избио рат прешао је са српском војском Албанију, да би потом био пребачен у Француску где је за време рата „организовао курсеве за српске гимназисте избеглице из домовине’’.

Рат је зауставио развој гимназијског образовања, а настао је и мрачан четворогодишњи период у лесковачком школству. У бугарској Гимназији француски језик се није изучавао – био је избачен из наставног плана. Ипак, и у то ратно доба, француски није био сасвим замро. Учио се на приватним часовима. Према *Сећањима* Прокопија Профировића (необјављени рукопис који се чува у лесковачком Народном музеју) десетак младих људи ишло је на часове француског језика код учитељице Ангелине Пантић.

ХП

ФРАНЦУСКО - СРПСКИ КЛУБ - У Лесковцу је између два светска рата постојало Друштво пријатеља Француске, познатије као *Француско-српски клуб*, или још краће, *Француски клуб*.⁹⁴ Било је то једно од многих предратних друштава која су деловала тада у Лесковцу, културних, просветних, привредних, спортских, хуманитарних. О низу ових друштава и установа напасане су после рата монографије или бар дужи или краћи радови у периодици, а Француски клуб није „*заслужио*” ниједан чланак, ни најкраћи осврт на његово постојање и рад. Неоправдано, неправично и незаслужено, јер Друштво пријатеља Француске, односно Француски клуб, оставило је дубоког трага у култури, и уопште, у друштвеном животу предратног Лесковца.

Друштво пријатеља Француске (*Societe des Amis de la France*) основано је у Лесковцу 1921. године као, може се рећи, огранак једне велике породице друштава пријатеља Француске широм Краљевине СХС, односно Југославије. Тачан датум оснивања нисмо могли да утврдимо: архива Друштва је уништена за време немачке окупације, а „Лесковачки гласник”, значајан сведок минулих времена, у коме су ревносно бележени догађаји из привредног, политичког, културног и спортског живота Лесковца, почео је да излази тек крајем 1921. године; ни потрага у осталој штампи тога времена (београдској, нишкој, врањској, скопској) није дала резултате, а тог периода нема ни у историографским радовима наших аутора о Лесковцу. Једини поуздани податак налази се у једном француском документу из 1940. године у коме стоји само 1921, као година оснивања Друштва.⁹⁵

Друштво пријатеља Француске је, међутим, по свему судећи, имало свог *претходника* у *Француском клубу*, основаном у Лесковцу маја 1919. године. За ову тврдњу нема, додуше, ниједног непосредног доказа, али неки посредни докази постоје. У Лесковцу је, наиме, 28. маја 1934. године свечано обележена 15. годишњица оснивања Друштва пријатеља Француске. Како се друштво под овим називом почело стварати тек од 1920. године, а углавном од 1921 (када је и Друштво у Лесковцу отворено) може се са великом сигурношћу тврдити да је 1919. године основан Француски клуб, вероватно по угледу на француске клубове који су већ постојали у неким српским градовима: Београду, Нишу, Шапцу.

На ово упућује и чињеница да је Друштво пријатеља Француске у Лесковцу у читавој својој историји најчешће називано Француским клубом. Клуб је основан пре свега на иницијативу Лесковчана, француских ђака, али и других грађана, као израз великог пријатељства и

⁹⁴ Д. Јањић, Лесковачки зборник, бр. ХЛП, 2003, стр. 243-257. *Напомена*: Проф. др Јањић објавио је и књигу о Француском клубу у Лесковцу, која је наишла на одличан пријем у јавности.

⁹⁵ *Annuaire des cercles des Amis de la France, Belgrade, 1840*, п. 36. Овај документ се налази у Народној библиотеци Србије.

захвалности према Француској, највећој и највернијој савезници Србије. Ђака,⁹⁶

У живом сећању Лесковчана остало је и француско учешће у ослобођењу Лесковца. Доказ тог учешћа били су и погинули француски војници – *педесетак њих је сахрањено 1918. године на лесковачком Шпитаљском гробљу.*⁹⁷

Поред овог општег разлога, на формирање Клуба могао је утицати и један посебан разлог – могућност пословне сарадње са Француском.

%

Оснивачка скупштина Друштва је одржана у кафани „Касина“⁹⁸ (у центру града, у непосредној близини садашњег хотела „Београд“). Избор „Касина“ није био случајан. У то време она је била стециште виђенијих људи Лесковца; у њој је било седиште Грађанске касине, удружења које је имало карактер културног клуба, са малом библиотеком, читаоницом (са дневном штампом) и сталним члановима. Било је готово природно да се међу члановима новооснованог Друштва пријатеља Француске нађе и добар део чланова Касине.

Већ у првој години Друштво је имало педесет чланова. Тај податак сам нашао у годишњем извештају Друштва пријатеља Француске из Београда према коме „друштво из Пожаревца, Ваљева, Ниша, Лесковца, броји по 50 чланова...“

Друштво је добило, после краћег заједничког смештаја са Грађанском касином, своје сталне просторије („друштвени локал“ најпре у кући *Петра Звиске* (налазила се одмах до садашњег Народног музеја). Имало је своју библиотеку (са читаоницом) и, што је најважније, постојала је француска школа.

(...) Школу је водила *Милица Грујић* (супруга истакнутог наставника Гимназије Тодора Грујића), која је од 1920. до 1921. године била „стална хонорарна наставница“ за „француску конверзацију“ у лесковачкој Гимназији (у Лесковцу је премештена из Прилепа). Оставку на службу дала је 1921. године⁹⁹, вероватно да би руководила француском школом. Прва велика акција Друштва била је приређивање помена палим француским војницима сахрањеним на лесковачком гробљу. Помен али и приредба у вечерњим часовима одржани су у недељу, 25. децембра 1921. године, на француски Божић. О овом догађају „Лесковачки гласник“ је, у

⁹⁶ Према Сергеју Димитријевићу „Француско-српски клуб у Лесковцу је основан после Првог светског рата, акцијом лица која су боравила у Француској, посебно оних која су се школовала у њој за време тог рата“ (Историја Лесковца и околине (1918-1928), Лесковац, 1983, стр. 382. У једној другој напомени, у споменици Гимназије у Лесковцу (Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковац, 1979, стр. 110-111). С. Димитријевић истиче да се у Француској за време рата школовало више од тридесет Лесковчана.

⁹⁷ Лесковачки гласник, 30. јун 1923.

⁹⁸ Исто, бр. 11. од 15. маја 1924.

⁹⁹ Сергије Димитријевић, Наставници Лесковачке гимназије од 1918. до окупације 1941, Лесковачки зборник, XXII, 1983.

броју од 10. до 31. децембра, објавио опширан чланак под насловом Манифестација француско-српског пријатељства.¹⁰⁰

(...) Значај Друштва је био вишеструк. Оно, Друштво, било је, најпре, зачетник уношења европског духа на овим просторима. Основано са циљем да унапређује односе са Француском, да развија и шири вредности француске културе и фрнкофанију, Друштво пријатеља Француске је подстицајно деловало на своје чланове и бројне пријатеље, па и ширу јавност, у рецепцији, прихватању оних вредности и достигнућа француске и европске цивилизације чија је корист за развој нашег друштва и овде била неспорна. Преко разних облика, кроз приредбе, матинеа, соареа, чајанке, концерте, забаве, балове, предавања, курсеве језика, хуманитарне акције, продирао је француски утицај и међу наше грађане и то се огледало у, макар ситним, променама у начину живота, моди, у усвајању и развијању културних потреба грађана.¹⁰¹

Делатност Друштва сводила се најчешће на два устаљена облика: *матине недељом и соаре средом увече*. Иако нема писаних сведочанстава о садржају тих активности, може се на основу неких индиција и усмених казивања савременика (врло ретких додуше) претпоставити како су се те активности одвијале: чланови и пријатељи Друштва састајали су се у назначено време и слушали, уз чај и друга послужења, француске шансоне са грамофонских плоча или стихове француских песника које су рецитовали ученици Гимназије или француске школе; слушали су се радио концерти, такође. Водила се и конзервација о разним темама на француском језику, читала се француска штампа, представљене су понеке нове француске публикације (слало их је редовно Посланство Републике Француске у Београду). У просторијама Друштва и у његовој организацији држала су се каткад предавања. То су бележили лесковачки недељници („Лесковачки гласник”, који је излазио од 1921. до 1941. и „Недељне новине”, штампане од 1933. до 1935. године), али не увек. Тако се, на пример, тек из извештаја Гимназије за школску 1923/24. годину могло видети да је у локалу Француског клуба суплент француског језика Александар Гавриловић одржао предавање о француском песнику Леконту де Лилу, шефу парнасовске песничке школе (вероватно поводом тридесет година од његове смрти).

Издашно помагано од француске државе, Друштво је располагало, између осталог, богатом библиотеком, чији су књижевни фонд користили

¹⁰⁰ Лесковачки зборник, бр. XLIII, 2003, стр. 246.

¹⁰¹ Француски културни утицај, доминантан у то време у Србији, осетио се и код нас, па су се на страницама Лесковачког гласника и Недељних новина појављивали, најчешће у наставцима, преводи приповедака, одломака из романа или драмских дела многих француских аутора (Игоа, Мопасана, Ренана, Куртлина, између осталих). Било је и приказа тек изашлих превода дела француских писаца (на пример, Романа Ролана, Рожеа, Мартена ди Гара, Жана Касуа) или текстови о француским научницима (Пастеру) и државницима (Клемансу, Бријану) и др. У позоришном животу Лесковца, од страних комада најчешће су извођена дела француских аутора (међу осталима, Топаз Марсела Пањола, Лукреција Борџија и Звонар Богородичине цркве у Паризу Виктора Игоа, Дама с камелијама Александра Диме и сина, Мизантроп Молијера, Сирано де Бержерак Едмона Ростана).

не само његови чланови, и својом француском школом са курсевима француског језика у току читавог њеног трајања; располагало је простором који је често уступало другим друштвима за неке њихове активности.

За време свог двадесетогодишњег постојања, Друштво је више пута мењало, изнајмљивало, просторије („друштвени локал”, „стан”) у којима је било његово стално седиште, односно управа.¹⁰² У друштвеном локалу налазили су се библиотека, са читаоницом, и француска школа, али то није било правило. Дешавало се, наиме, да библиотека буде ван главног седишта, као што је то једно време био случај 1922. године (била је смештена у основну школу код реке – сада школа „Светозар Марковић”) и 1938. када је добила просторије у Тиршовој.

(...) Француска библиотека је имала велику репутацију и важила је у једном периоду као најбоље опремљена књижница у граду. Аутор књиге „Српски Манчестер” *Чедомир М. Максимовић*, уврстио ју је чак у ред значајних институција у Лесковцу. Према наводу из књиге, имала је петочлану управу.¹⁰³

У самом „друштвеном локалу” одржаване су скупштине Друштва: редовне годишње, ванредне и главне изборне. Скупштину су чинили сви чланови, а Друштво је од органа, изабраних на скупштини, имало председника, управни одбор и надзорни одбор. Поред председника, управни одбор су чинили, по правилу, и потпредседник, секретар, благајник, библиотекар и још један број чланова.

%

Како архива Друштва није сачувана, никад се, вероватно, неће сазнати ко је све од Лесковчана био члан ни колики је био њихов број... (...) На челу Друштва налазили су се, као председници, лекари – *Жак Кофино*, *Јово Кашиковић*, *Душан Радаковић*, можда и *Спира Николчић*, професор *Величко Живановић*, адвокат *Василије Тодоровић*, рентијер *Александар Чуљковић*. На месту председника најдуже су се задржали *Величко Живановић* и *Жак Кофино* и њихов удео у раду Друштва је највећи. То се посебно односи на Величка Живановића.

Родом из Ваљева, Величко Живановић је за време Првог светског рата добар део времена провео у Француској, у њеном средишњем делу, Оверњу. У Лесковац је дошао 1919. године и, најпре, као апсолвент постављен за хонорарног наставника француског језика лесковачке

¹⁰² После краћег пребивања у „Касини”, Друштво се преселило у кућу Петра Звиске, а три године касније (1924) у зграду у Улици краљице Марије 34, а онда, 1929, у Улицу краља Петра 132 (до Мазнићеве дрогерije). Друштво се најдуже задржало (1931-1939) у „стану” у Улици учитеља Јосифа бр. 4, „на спрату изнад пекаре” (С. Димитријевић: Оп. цит). Последње две године његово седиште се налазило, најпре у Тиршовој и, на крају, у Краља Петра, код Споменика.

¹⁰³ Библиотека је овако била представљена: „Библиотека „Пријатеља Француске”. Председник: др Николчић Спира (приватни лекар окр. физикус у пензи), потпредседница: Тадићка Јелица, секретар: Стојиљковић Душанка, Благајник: Митићка Боса, библиотекар Богдановић Чедо”. Врло је интересно да се у списку Чедомира Локсимовића није нашло и само Друштво пријатеља Француске!!! Није немогуће, међутим, да је овде реч, у ствари, о управи Друштва?! За период 1927-1930, немамо сасвим поуздане податке ко се налазио на челу Друштва.

Реалке, 8. септембра 1919. године. После три године рада у Лесковцу, премештен је у Алексинац, па у Вршац, да би се крајем 1929. године вратио у Лесковац у коме је провео укупно девет година. Величко Живановић је у два наврата био председник Друштва пријатеља Француске, до одласка у Алексинац, крајем 1922. и по повратку у Лесковац. Врло предузимљив, агилан, он је био *spiritus movens* Друштва, покретач и организатор многих његових активности. Као први председник, имао је тежак задатак да Друштво у Лесковцу „постави на ноге” и да успостави добру сарадњу са локалним властима, али и са Посланством Француске у Београду. У приређивању помена палим француским војницима, крајем 1921. године, о чему смо већ напред говорили, преузео је, свакако, најтежу дужност, али ју је веома успешно обавио, показавши своје велике организаторске способности и могућности. У свом првом мандату имао је видну улогу и у организовању посете Лесковцу главног секретара Француске алијансе, *Пола Лабета*, професора и песника, великог пријатеља српског народа, а те исте године, 1922. и посету амбасадора (посланика) Републике Француске у Београду, Клемена Симона.

У току свог другог мандата радио је на јачању улоге Друштва, истакао се, између осталог, у приређивању другог *Француског дана* 1930. године, а поднео је, разуме се, највећи терет у обележавању 15. годишњице оснивања Друштва, односно Француског клуба.

Величко Живановић је био активан не само у Друштву већ и другде, у Народном универзитету, на пример, као члан управе и предавач,¹⁰⁴ и посебно, у самој Гимназији (био је оснивач скутске организације, касније стеговођа Стега извидника и планинки, књијар наставничке књијнице, надзорни наставник у литерарној дружини „Вуловић”, предавач на Бачком универзитету и др. У Лесковцу је 1934. године објавио *Збирку француских и немачких неправилних глагола за ученике свих средњих школа*. У сећањима ученика Гимназије запамћен је, како пише Сергије Димитријевић, као један од најбољих професора.¹⁰⁵ Оставио је доиста светао траг у културном животу Лесковца између два светска рата. Као професор београдске Реалке, саставио је *Антологију француских лирских песама XIX и XX века* за ученике средњих и средњих стручних школа, која је изашла у Београду 1940. године. (...) Овде смо више простора дали професору Живановићу јер је својом културном акцијом задужио Лесковац, а овај му се није одужио ни најкраћим освртом.

О Жаку Конфину, познатом српском писцу и лекару, много се говорило и писало. Посвећено му је више редова и биографских наслова, али интересантно је да се ни у једном од њих не помиње да је више од четири

¹⁰⁴ Од 1930. до 1935. године одржао је девет предавања; четири су била на француске теме (о Жан-Жак Русоу, Валтеру, архитектури старог Париза, карактеристикама Оверња). Интересовале су га и друге области па је говорио и о Петру Кочићу, женским ликовима у нашој народној поезији, Лесковцу и Лесковчанима, културном раду Сретена Динића.

¹⁰⁵ Сто година Лесковачке гимназије, Лесковац, 1979, стр. 135.

године (1922-1926) био председник Друштва пријатеља Француске у Лесковцу. Запостављена је, уопште француска „компонента” у његовом животу и делу: боравци у Паризу, дописи из Париза, превођење са француског на српски и, обрнуто, са српског на француски језик. Када је Величко Живановић отишао из Лесковца, тридесетогодошњи Жак Конфино, рођени Лесковчанин, овдашњи лекар, носилац Албанске споменице, угледни грађанин, уз то и одличан зналац француског језика, наметнуо се, чинило се, као најбоља замена бившем председнику.

Прилика да се нови председник јавно представи лесковачкој јавности указала се врло брзо, на самом крају године, 31. децембра 1922. када је Друштво обележило, у хотелу „Плуг”, стогодишњицу рођења Луја Пастера. Прослава је наишла на запажен пријем у грађанству и протекла је у знаку Конфиновог предавања о великом француском научнику, а богат музички програм, који је потом уследио, употпунио је повољан утисак о овој лепој акцији.¹⁰⁶ Био је то сјајан почетак Конфиновог председниковања Друштвом, на чијој консолидацији је радио у читавом свом мандату са променљивим успехом. Ваља истаћи и његов удео у организовању *Француског дана* у Лесковцу.

%

Када је пак реч о члановима Друштва, пажњу заслужује, пре свих, *Сретен Динић*, школски надзорник, народни просветитељ, књижевник, дугогодишњи уредник „Лесковачког гласника”. Он је био један од иницијатора оснивања Француског клуба и Друштва пријатеља Француске. Много је урадио на пропагирању Друштва, дакако у листу који је уређивао, и дао је, уопште, велики допринос ширењу вредности француске цивилизације у лесковачкој средини. На светковинама Друштва наступао је, не једном као главни говорник, а учествовао је и у низу акција, хуманитарних и других. Између осталог, предводио је чланове Друштва у посету Друштву пријатеља Француске у Прокупљу.

Био је од велике помоћи свим председницима Друштва. И о Динићу је објављен већи број написа, али, као и код Конфина, у њима, уз један изузетак, нема ниједне речи о његовом ангажовању у Друштву и у француским темама у његовом делу. На то се не осврће чак ни пословно педантни Драгољуб Трајковић у својој књизи о Динићу.¹⁰⁷

То је чудно, јер живот и дело Сретена Динића добрано су испуњени француским садржајима. Десетине и десетине текстова у „Лесковачком гласнику” и „Народном просветитељу” посветио је Француској, а неки његови књижевни радови садрже француске елементе (на пример, приповетка *На левој обали Мезе*). Као поклоник француске културе, често се у својим чланцима позивао на њене вредности, уздижући као пример за

¹⁰⁶ Лесковачки гласник, 6. јануар 1923. У наредном броју, на другој страни, појавио се овећи чланак о Лују Пастеру, потписан са Др. Радило се, очито, о скраћеном тексту Конфиновог предавања.

¹⁰⁷ Драгољуб Трајковић, Народни просветитељ и писац Сретен Динић и његово време (1875-1949), Лесковац, Народни музеј 1973.

углед (на пример, о штедњи, о музејима, библиотекама). Интересантне су његове успомене из Француске, у којој је боравио за време рата (најдуже у Јури). Неговао је, речју, култ француско-српског пријатељства.¹⁰⁸ Захваљујући добрим делом Сретену Динићу, лесковачко Друштво се издигло изнад клупске затворености и постало позната, особена институција у предратном Лесковцу.

Још доста чланова је вредно помена. Навешћемо овде само имена *Владислава Росића*, директора Гимназије, преводиоца дела Анатола Франса и Ги де Мопасана на српски језик, и *Милицу Младеновић*, професора француског језика, чије је предавање о Алфреду де Мисеу на Народном универзитету, фебруара 1934. године, оцењено као изузетан културни догађај. Занимљиво је да су у Друштву посебно активне биле Францускиње – супруге угледних Лесковчана: лекара Велизара Пијаде, Жака Конфина, судије Живојина Дикића, ветеринара Михаила Петровића, адвоката Стојадина Николића.¹⁰⁹

Може се претпоставити да су и поједини припадници бројне руске колоније учествовали у раду Друштва, јер је међу руским избеглицама било доста интелектуалаца и људи из виших друштвених слојева, прожетих француском културом и зналаца француског језика. Готово је немогуће да се, рецимо, Анатолиј Красовски, професор Гимназије, чијом заслугом је добрим делом покренут рад Народног универзитета, није интересовао за културне акције Друштва. Поготову што је крајем 1931. године, у сали Гимназије, одржао предавање (са пројекцијама) о француском рокенролу. Поред свих редовних активности – састанака у друштвеном локалу, повремених предавања, балова, рада библиотеке, курсева француског језика – Друштво је било иницијатор и организатор или учесник у организовању и великих скупова и приредби који су окупљале бројно грађанство Лесковца. О помену из 1921. године палим француским војницима већ смо говорили, а овде ћемо се осврнути још на манифестацију *Француски дан*. Наиме, 26. марта 1925. године у целој земљи је, на основу одлуке Владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, одржан *Француски дан*, у част Француске, као захвалност за помоћ коју је

¹⁰⁸ Француску компоненту у животу и делу Сретена Динића додирну је једино Величко Живановић у споменици чији пун назив гласи: Народни просветитељ – на својој бразди – Споменица на прославу четрдесетогодишњице просветног, културног, књижевног и новинарског рада СРЕТЕНА ДИНИЋА народног просветитеља. Објављена на дан 24. новембра 1935. год. у Лесковцу, Лесковац, Штампарница завод „Покрет“, 1940. На једном месту, у свом чланку посвећеном Динићу, Живановић пише: „Радећи за своју земљу у Француској, г. Динић је у исто време заволео Француску, и после повратка у отаџбину, он је у Лесковцу био један од оснивача Друштва пријатеља Француске, чији је веран и одан члан остао до данашњег дана”. (стр. 27).

¹⁰⁹ Супруга Жака Конфина, Грета, била је, у ствари, Швајцаркиња. Превела је, заједно са Жаком, три његове комедије на француски језик. О њој је Јован Јовановић, у једном сећању на Конфина (објављеном касније у Помаку, бр. 9, 1998, стр. 25-26) оставио кратак запис. Он Грету описује као „високу, витку... Тихо се кретала по лесковачким сокацима и радо свраћала у малу просторију клуба „Les amis de la France”, прелиставала француске часописе, ћаскала са другим женама, чланицама овог клуба уз ручни рад”. Дирљива прича о Мадлени Гуелен, жени Стојадина Николића Главотопа, може се прочитати у књизи Саве Димитријевића „Баче поголеме од сокаци”, Лесковац, 1994. (стр. 101-103);

пружила Србији у Првом светском рату, и у спомен на одржавање *Српског дана* у Француској, тачно десет година раније. А 26. марта 1915. у целој Француској је приређен *Српски дан*. У више од сто хиљада школа, са преко три милиона ђака, говорило се тога дана о храбром српском народу, његовим патњама и величини, а и многи угледни Французи изразили су своје дивљење према Србији која је, како је рекао тада Морис Барес, „заузела место међу првим народима”. Прикупљена је и огромна сума новца, преко милион франака, као помоћ избеглим Србима. Париске новине су сутрадан писале: „Никада ниједна земља није примила сличан данак у симпатији и дивљењу.” Овакав излив поштовања и пријатељства наишао је на широк одјек у Србији: „То је била, писао је Светислав Петровић, једна дирљива, величанствена апотеоза нашег имена: далеко овде на Балкану, ми смо сви дубоко осећали тога дана узбуђење и гордост што припадамо своме племену.”¹¹⁰

Сличан *Српски дан* организован је у Француској и 25. јуна 1916. године. Лесковачко Друштво пријатеља Француске укључило се у општејугословенску акцију и, по свему судећи, било један од организатора *Француског дана* у Лесковцу. Ево како је „Лесковачки гласник” известио о томе како је протекла прослава: „У четвртак, 26 ов. м. по свим школама у Лесковцу држана су предавања о заслуги Француза за наше ослобођење. По вароши су продаване значке. А увече код „Плуга” одржана је свечана конференција у част Француске, на којој је неколико говорника изнело у кратким потезима све заслуге Француске за наше духовно развијање и ослобођење. Конференцијом је руководио председник Француског клуба г. Д-р Конфино који је прилоге сакупио за споменик захвалности. После конференције била је игранка.”¹¹¹

Интересантно је да је 1930. године, 14. априла, у Југославији одржан још један *Француски дан*, а повод су биле катастрофалне поплаве које су крајем марта опустошиле Француску. *Француски дан* је, наравно, одржан и у Лесковцу и његово приређивање било је веома добро припремљено, чини се чак знатно боље него пет година раније. Образован је Организациони одбор, а Друштво пријатеља Француске дало је видан допринос обележавању тога дана. Манифестација је добила велики публицитет; у „Лесковачком гласнику” је објављено неколико чланака (Сретена Динића, Величка Живановића и других), а у броју од 12. априла изнет је детаљан програм прославе.

¹¹⁰ Навод из Књиге о Француској, Београд 1940.

¹¹¹ Лесковачки гласник, бр. 13, 28. март 1925, стр. 3.

XIV

ФРАНЦУСКИ ДАН У ЛЕСКОВЦУ - „Као свуда, тако и у Лесковцу, приређен је *Француски дан* на врло свечан начин. Одбор за приређивање тога дана растурио је плакате на неколико дана пре тога. И када је освануо понедељак, свим школама одржана су предавања о француском народу и свему ономе што је Француска за нас учинила. После тога у 10 сати формирала се огромна поворка од Гимназије, састављена од свију школа и установа, сокола, скаута, певачких дружина и грађана и прошла кроз целу варош одајући овације Французима. Док се није зауставила код споменика са чијег је постоља у име резервних официра поздравио Француску г. Никола Динић, учитељ и резервни потпуковник... Потом се поворка упутила у Гимназију, у чијој је сали, која је примила велики број елитне публике, одржао предавање о француском учешћу у светском рату и њеној помоћи нашој војсци и целом избеглом народу са време рата, г. Величко Живановић, проф. И тиме се завршила ова свечаност...”

(...) Може се казати, тако, да је Друштво, заједно са Грађанском касином, играло у извесном смислу улогу Народног универзитета, све до његовог оснивања 1924, односно до првог почетка његовог рада 1928. године. То се и истиче у коментару „Лесковачког гласника” поводом оснивања Народног универзитета 1924. године: „Ми смо овде већ имали Народни универзитет, само што га нисмо називали тим именом. И ми бисмо могли набројати читаву серију предавања која су наши људи... одржали...”¹¹²

%

У просторијама Друштва, али и у хотелу „Круна” или „Плугу”, као и у Гимназији, одржавана су повремено предавања о знаменитим француским научницима, писцима, државницима, али и о другим темама, поготово онда када је Друштво уступало своје просторије другим друштвима (Грађанској касини, СКС и другима).¹¹³

Када је, пак, Народни универзитет почео у пуној мери да функционише, од фебруара 1928. године, најревноснији предавачи на њему били су управо чланови Друштва пријатеља Француске: Сретен Динић, Жак Конфино и Величко Живановић, у првом реду.

%

Друштво је имало, такође, важну улогу у настојањима да се у Лесковцу оснује Народна књижица са читаоницом. У Лесковцу је, наиме, више установа у друштва имало своје књижице (Лесквачка трговачка омладина, Удружење студента, Грађанска касина, Народни универзитет,

¹¹² Исто, 19. јануар 1924.

¹¹³ У просторијама Друштва одржано је, на пример, 30. јануара 1927. године, у оквиру матинеа („у 3 сата”) „за чланове клуба и њихове госте” (тј. Француског клуба, одн. Друштва пријатеља Француске) предавање Димитрија Хази Митића: „Шта се хоће васпитањем да створи?” (Према најави Лесковачког гласника од 29. јануара).

Друштво пријатеља Француске и др.), но оне су се, у целини узев, слабо користиле.¹¹⁴

У граду се осетила потреба за једном централном градском књижном, па је крајем августа 1934. године покренута иницијатива за њеним формирањем. Најједноставнији пут до ње био је, како је то предлагано у Лесковачком гласнику, обједињавање појединачних књижица, концентрација библиотека на једном месту „под фирмом једне опште народне библиотеке, као што их има по другим неким варошима а којом би се могло цело грађанство користити... И само онда када се те библиотеке буду прикупиле на једно место и ставиле у дејство, моћиће се видети колико је и за свој интелектуални живот Лесковац дао. А све дотле, докле књига лежи затворена као у гробницама, за њих нико неће знати.”¹¹⁵

Друштво пријатеља Француске је, са Удружењем студента, било иницијатор да се та идеја претвори у стварност. У његовим просторијама одржани су састанци представника појединих установа и друштава, формиран је, 26. августа 1934. и одбор који је требало да конкретизује решење. Целовито решење тада ипак није нађено, чини се због супротстављених интереса појединих установа. Француска библиотека, која се због свог специфичног карактера тешко и могла замислити као део заједничке градске књижице, остала је и даље у саставу Друштва пријатеља Француске као њен нераздвојни део.

Друштво је прво, и по свему судећи, једино прихватило идеју о концентрацији, укрупњавању културних установа у граду. Била је то замисао Сретена Динића, неуморног покретача идеја, изнета априла 1923. када је, у Лесковачком гласнику, покренуо питање удруживања „у једном локалу”, културних установа.¹¹⁶

Друштво је прихватило предлог и практично се интегрисало једно време, нешто више од две године, од 1926. до 1928. са Грађанском касином. Користећи исти простор (у ствари локал Друштва, ове две институције, организоване као клуб, ефикасније су, чини се, деловале, изводећи и заједничке приредбе и акције. Посебно је одјека у граду имала заједничка приредба „вечеринка”, на самом крају 1926. године, одржана у хотелу „Плуг”, која је оцењена као „најуспешнија забава ове сезоне, и по садржини и по форми и по стилу”.¹¹⁷

¹¹⁴ У Лесковачком гласнику од 1. септембра 1934. године стоји: „Ретко која установа да нема своју библиотеку, чији се ормани са затвореним књигама чувају у појединим ходницима или кујнама кафанским, којима се нико не може да користи...”

¹¹⁵ Концентрација библиотека, Лесковачки гласник, 1. септембар 1934.

¹¹⁶ Лесковачки гласник, 11. април 1925: „Зашто Грађанска касина, Француски клуб и Гундулић да се не удруже у једном локалу, па да имају све удобности. А кесе им нико неће помешати. Зар то није боље него овако ни да се живи ни да се мре, кад су иначе скоро исти људи у свим установама. И најзад, зар то није смешно да једна установа држи један локал, зато да се он једанпут у месец дана отвори, или још доцније.” Идеју о концентрацији културних установа у граду Сретен Динић је поновио још неколико пута касније, све до предлога о заједничком Дому културе у Лесковцу.

¹¹⁷ Одржана су чак три предавања „потпуно на висини постављеног задатка”. Жака Конфина о радијуму, Миликића о систему образовања у Енглеској и судије Пуљевића о кризи брака, Лесковачки гласник, 1. јануар 1927. год.

„Интеграција” се развргла крајем 1928. године (Грађанска касина се вратила у просторије кафане „Касина”), али био је то интересантан пример могућности кохабитације, односно заједничког деловања. Овај пример је показао добру вољу, спремност Друштва љубитеља Француске да истражује нове форме деловања у култури.

Запажена је била и хуманитарна делатност Друштва. Оно је прикупљало средства за помоћ сиромашним ученицима, незапосленим радницима, и за друге намене, на пример, за уређење Светоилијског парка. Средства су се, пак, најчешће обезбеђивала организовањем приредби: концерата, забава и балова. „Мора се признати – пише Лесковачки гласник – да нико не приређује успелије забаве код нас као што је то случај са забавама које приређује Друштво пријатеља Француске.¹¹⁸

Забаве Друштва биле су, уопште, најотменије, најелегантније, и учесвовати на њима представљало је знак престижа. На неким од ових забава присуствовали су као гости и угледни Французи, на пример, познати писац Пол Лабе, потом француски амбасадор, па француски конзул, итд.

(...) Златно доба Друштва било је крајем двадесетих и почетком тридесетих година прошлог века. У том периоду, али каткад и раније, оно се јављало као незаобилазан, па и доминантан чинилац у културном животу града.

Приликом прославе 50. годишњице ослобођења Лесковца од Турака, одржаној октобра 1927. године, у писаном програму за госте, посетиоце Лесковца, у напомени „Шта има да се види у Лесковцу” стајало је и име „Француски клуб” при чему су многа друштва и установе изостављени. Било је то необично признање нашем Друштву за његову улогу у културним и друштвеним збивањима у Лесковцу тога времена. Но, по одласку Величка Живановића из Лесковца, 1935. године, рад Друштва почиње полако да замире. Једина акција достојна пажње била је организовање прославе 20. годишњице француске револуције, чему су лесковачке новине посветиле готово целу страну. На свечаности у хотелу „Костић”, одржаној 23. јула 1939. године, узели су учешће француски конзул у Скопљу, г. Гиз и професор универзитета из Скопља Никола Банашевић. Али ни ова приредба Друштва није помогла да оно поврати стару славу. Акције се све више проређују, број чланова опада (према извештају из 1940. године остало их је још само 30, од тога више од половине чланова управног одбора) и Друштво се тихо гаси. Капитулација Југославије априла 1941. године значила је фактички крај Друштва пријатеља Француске у Лесковцу.

¹¹⁸ Лесковачки гласник, 13. фебруар 1932. *Напомена:* Проф. др Душан Јањић, својим радом и делом, дао је изузетан допринос проучавању и лесковачке књижевне панораме, која није довољно проучена и на прави начин вреднована.

ТИХОМИР ПЕТРОВИЋ

I

Тихомир Петровић (Бошњаце код Лесковац, 12. новембар 1949). Отац Боривоје, радник, мајка Радослава, рођена Јовановић, домаћица. Основну школу похађао у родном месту (1956-1964), гимназију у Лесковац (1964-1968), вишу педагошку школу у Нишу (1969-1971). Филолошки факултет Универзитета у Београду похађао као ванредни студент (1972-1976). Магистрирао на Филолошком факултету, на смеру Наука о књижевности са темом „Погледи Велибора Глигорића на књижевност реалистичке оријентације“ (1986). Докторску тезу под називом „Књижевна критика о српској књижевности за децу одбранио на истом факултету (1990).

Наставник је српског језика и књижевности у средњошколском центру „М. Радовановић“ у Тополи (1971-1976); предавач за предмет Култура јавних комуникација на Школи за више образовање радника у трговини и угоститељству у Лесковцу (1976-1992); професор Књижевности на Учитељском факултету у Врању (1992-2003); професор Књижевности и књижевности за децу и Културе говора с реториком на Учитељском факултету у Сомбору.¹¹⁹

II

Први књижевни рад је прича „Излет“ објављена у Сусретима (1968). Сарађивао у листовима, часописима и зборницима: Наша реч (од 1976), Просветни преглед (од 1980), Народне новине (1994), Политика (1997-1998), Дневник (1991), Наше стварање (од 1980), Градина (од 1970), Књижевна критика (од 1972), Стремљења (од 1983), Умјетност и дијете (1986-1992), Освит (од 1993), Помак (од 1996), Обележја (1990), Детињство (1986), Мост (1998), Лесковачки зборник (од 1997), Врањски гласник (1987), Зборник слависта у Вукове дане (од 1990), Зборник Учитељског факултета у Сомбору (1998), Дневник (1998), Борба (1998-2003), Задужбина (2000), Багдала (2000), Савременик (2002), Мостови (2002), Липар (2000), НИН (2003), Сомборске новине (2004).

Заступљен у књигама: Воја Марјановић, Дечја књижевност у књижевној критици, Београд 1998; Воја Марјановић, Књижевност за децу и младе, Књижевна критика, Београд 1998; Драгутин Огњановић, Звезано јато, Књижевност за децу, Београд 1999; Лексикон писаца просветних радника, приредили Миливоје Трнавац и Миодраг Игњатовић, Београд 2001; Чедомир Мирковић, Лов на грешне мисли, Београд 2002.

Пише књижевне критике и кратку прозу. Члан редакција књижевних часописа Освит (1993-1998), Наше стварање (од 1998), Помак (од 1996).

¹¹⁹ *Напомена:* Видети сајт Педагошког факултета у Сомбору.

Уредник је Учитељског весника (од 1997). Аутор предговора: Д. Тасић, Псето псоглава, песме, Лесковац 2000, С. Савић, Стајање у сенци, Врање 2001; В. Баторевић-Боживић, Живот пишеприче, Лесковац 2001; Љ. Марковић – Јовић, Наивне песме, Београд 2001; Аутор поговора: М. Марковић, Књига за децу и родитеље, Београд 1996; члан Удружења књижевника Србије (од 1993), члан Удружења универзитетских професора и научних радника Србије (од 1997) и члан Задужбине Десанка Максимовић(од 1997).

Награда за најбољи магистарски рад 1986. на Филолошком факултету у Београду; добитник Повеље Културно-просветне заједнице општине Лесковац за књижевни рад (1991); Награда Змајевих дечјих игара из Новог Сада за 2002. годину, Нови Сад, Међународни центар за децу, Змајеве дечје игре.

БИБЛИОГРАФИЈА: Историја српске књижевности за децу (2001), Увод у књижевност (2009), Теорија књижевности за децу (2003), Огледи и критике (2009), Говори и критике (2009), Велибор Глигорићо реализму (1993), Реторика (2003), Увод у књижевност за децу (2011), Срећа се стиче радом (Пословице о раду) (2012).

III

ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ - Српска књижевност за децу имала је и свој дуги ток, и развој, и своје врхунце и падове; стварали су је многи српски писци, и они највећи, и имала је и своје критичаре и теоретичаре. Била је *сенка „књижевности за одрасле“*, али нико озбиљно није оспоравао њену аутентичност, јер је показивала и своју виталност и своју аутентичност; понекад је посустајала али никада није престајала да постоји још од времена Доситеја. Они најбољи и најозбиљнији критичари, који су пратили њен развој и размишљања о њеним дометима, особеностима и месту у општој књижевној ситуацији знали су да истакну и њене педагошке и њене естетске вредности. Од тих истраживача, којих није мали број, треба, свакако, поменути Милана Шевића, Симу Цуцића, Слободана Ж. Марковића, Милована Данојлића, Драгутина Огњановића, Милана Пражића, Зорицу Турјачанин и др. Ипак, изостало је систематско и свестрано изучавање књижевности за децу, тачније изостала је једна синтетичка књига која би обухватила целину те књижевности, од самих почетака до данашњих дана. Строги судија, чак, може поставити и овакво питање: „Како примити чињеницу да је, на данашњем развојном степену књижевноисторијске и критичке мисли, двовековна историја специфичног књижевног жанра измакла књижевној свести? То питање поставио је аутор те колико потребне и тражене синтетичке студије која се пре

извесног времена појавила у књижевним изложима и скренула на себе нужну и, рекло би се, незаобилазну пажњу.¹²⁰

Све то на убедљив начин описује и валоризује у својој обимној и свеобухватној *Историји српске књижевности за децу* др Тихомир Петровић, професор Учитељског факултета у Врању. Солидно припремљен за овај, слободно се може рећи, пионирски посао историчара једне специфичне области књижевне уметности. Петровић је најпре објавио неколико књига у којима је обрадио нека кључна питања која треба да реши сваки истраживач који се прихватио овог сложеног задатка и међу којима се истиче она под насловом *Дете и књижевност – књижевна критика у српској књижевности за децу*, а онда приступио синтези свих увида у ову проблематику. Најочљивија особеност те синтезе су потпуности којом је обухваћена двовековна историја српске књижевности за децу и, нарочито, увек спретна примена више метода чији је циљ свестраност приказивања свих релевантних појава и писаца који чине ову историју.

Петровић с подједнаком компетенцијом примењује и социолошки, и књижевноисторијски и књижевнокритички метод када описује друштвено-економске околности у којима се рађала и егзистирала српска дечја књижевност да би у свакој прилици критички процењивао естетске домете дела и писаца који су писали за децу. Уз све то, Петровић ради потпуности приказа преузима и улогу хроничара који региструје све публикације, пре свега часописе и листове, који су се бавили објављивањем текстова из дечје књижевности, не заборављајући ни овде да критички процењује књижевну и културно-историјску вредност тих публикација. Тако је историчар, хроничар и критичар у истој личности, Петровић симултано пратио и развој књижевности за децу и њене највеће домете. Наравно, полазећи од народне књижевности, у првом реду од бајки и басана, задржавајући се колико је потребно на делатности оних књижевних посленика који су свој рад на књижевности повезивали са својом грађанском и стручном обавезом (поменимо Луку Милованова, Јована Сундечића, Јована Суботића, Ђорђа Нетошевића, Димитрија Нешковића и др), преко Доситејевих текстова посвећених деци, и још много других марљивих посленика на дечјој књижевности из доба романтизма (на пример Бранка Радичевића, Јована Грчића Миленка и др.), Тихомир Петровић долази до првог великог писца за децу, Јована Јовановића Змаја, који је неоспорни врхунац и путоказ у овој врсти српске књижевности. Поклањајући Змају пуно пажње и простора, Петровић критички приказује и Змајеву поезију и његово место, значај и утицај који траје, непомућен и неспоран, и до данас.

¹²⁰ Н. Тимченко, Искрпно о дечјој књижевности, Наше стварање, 1-2/2003, стр. 144; У обимној, зналачки писаној *Историји српске књижевности за децу*, професор Петровић наводи и име аутора ове студије: „По мотивима и изразу, степену допадљивости и снази представљања, поезија Данила Коџића (1949) подудара се са текућом продукцијом. Стих лесковачког писца и новинара прожет је ритмом и звуком, неапелативног израза и изазива код младог читаоца осећање задовољства, стр. 509.

„Својим богатим и разноврсним делом” – каже Петровић, Змај је ушао у историју српске књижевности и, како је сразмерно дуго живео, постао цела једна књижевност. У нашој књижевности, дечјој превасходно, мало је примера чистијег, снажнијег и потпунијег песничког генија од њега”. Змај, констатује Петровић, одсликао је дечји свет „у свим његовим облицима, разноврсним значењима и зрачењима, подаривши му уметничку аутономност и рељефност, заденувши га у игру и чаролију”; тиме је овај велики песник „промовисао ново поглавље у националној књижевности”. Аутор је, сем приказа Змајеве поезије и његовог доприноса српској књижевности, посветио потребан простор оним писцима који су стварали под Змајевим утицајем, ишли, како Петровић каже, његовим трагом. Аутор је даље знао са одмереношћу зналаца да истакне и његове најбоље примере дечје књижевности. То су у XIX веку Змај, а у XX веку, наш старији савременик Душан Радовић. Али, он није заобишао ни остале значајне писце, рецимо Нушића као писца првог, и успелог српског романа за децу, ни Ћопића, чија су остварења била не само популарна школска лектира него и предлошци за радо гледане филмове; није заобишао ни Десанку Максимовић, а адекватно је оценио и у потребним размерама приказао опус такозваних писаца за децу као што су Мирослав Антић, Љубивоје Ршумовић, Душко Трифуновић, Милован Данојлић, Драган Лукић и др., не заборављајући ни Вуча и Андрића.

Уопште узев, импонује та Петровићева, рекли бисмо, апсолутна обавештеност и спремност да сваком писцу и појави да места у свом тексту и тиме га препоручи читаочевој пажњи.

И најзад, врхунац дечје поезије XX века је Душан Радовић, творац дела које је сјајно отелотворило нови дечји сензибилитет у поезији коју су многи рецитовали и доживели као прави израз дечје душе и дечјег поимања живота. Треба опет нагласити да Петровић није испустио ниједну релевантну књижевну појаву или иоле значајнијег писца.

Историја српске књижевности Тихомира Петровића је *прва у свом жанру код нас* али је својим одликама – већ сада се може рећи – незаобилазна.

Наша наука о књижевности добила је још једно добро утемељено и са потпуношћу које импонује остварено научно дело.¹²¹

IV

Професор Тихомир Петровић, то се лако може уочити читајући оцене Николаја Тимченка и проф. др Душана Јањића, али и других критичара, есејиста, посебно стручњака за најужу Петровићеву област интересовања, поставио изузетно високе научне критеријуме у своме раду и већ сада створио дело неспорне научне поткованости.

¹²¹ *Напомена*, Опширније видети прилог Н. Тимченка, Искрпно о дечјој књижевности, Наше стварање 1-2, 2003, стр. 144.

Његов најзначајнији и наплоднији период рада је последња деценија минулог и године XXI века. У том временско оквиру, професор Петровић објављује и своја најзначајнија дела, којим је, нема никаквога спора, оправдано добио тако ласкаве оцене.

Тај стваралачки замах озбиљног историчара српске књижевности – не само дечије, иако је она у првом видокругу његовог рада – започео је књигом „*Дете и књижевност - књижевна критика о српској књижевности за децу*” (1991) - не без разлога помиње је најбољи лесковачки есејист и филозоф Николај Тимченко - који се помно бавио стваралаштвом Тихомира Петровића. Ту је, дабоме, и његова одлична књига „*Велибор Глигорић у реализму*” (1993). Мање је знано, и баш то треба нагласити, Петровић је магистарски рад на Филолошком факултету у Београду, управо посветио Глигорићу и његовом делу и тада је оцењено да је реч о „*најбољем магистарском раду Петровићеве генерације*”.

Аутор књиге „*Огледа о критици из књижевности и језика*” (1993), „*Цветника народне књижевности за децу*” (2000) и „*Књижевних записа*” (2000) – да поменемо само дела које су и наведена у његовој краткој биографији, у „*Историји српске књижевности за децу*”, свих ових година, ревностно, готово са једнаком посвећеношћу професорском послу, бавио се и праћењем завичајне, лесковачке литературе, и о томе писао не само у „*Помаку*”, „*Нашем стварању*” и „*Нашој речи*”, него и гласилима која излазе „*ван завичајног круга*”. У тим оценама, писаним препознатљивим, јасним језиком, Петровић је снажно подстицао младе, даровите писце, али се, и то треба рећи, није клонио да пише о „*извештаченој књижевности*”, о делима која не завређују пажњу, па је та анализа његовог гледања на завичајни „*књижевни круг*” објављивана на истакнутим местима, на пример, у листу за књижевност „*Помак*”.

%

Поводом промоције назначајније књиге проф. др Тихомира Петровића, „*Историје српске књижевности за децу*”, написао сам краћи, информативни прилог, који је објављен у „*Помаку*”: „Тихомир Петровић, редовни професор Учитељског факултета у Врању, који живи и ствара у Лесковцу (1949, Бошњаце, код Лесковца) последњих месеци скренуо је пажњу најстручније, али и шире јавности својим капиталним делом „*Историја српске књижевности за децу*” у издању Учитељског факултета у Врању 2001. године.¹²²

Недавно је у Лесковцу, у организацији Народне библиотеке и Дома културе организована изузетно успела промоција овог вредног дела. О самој књизи, њеном значају за српску књижевну мисао, опширно, изузетно стручно и нахнуто, говорили су Миодраг Матицки, директор и научни саветник Института за књижевност, проф. др Душан Јањић, професор на Технолошком факултету у Лесковцу и Филолошког факултета у

¹²² Д. Коцић, Помак, бр. 23/43, стр. 17.

Приштини, проф. др Миодраг Милинковић, професор Учитељског факултета у Ужицу и сам аутор.

Професори Матицки, Јањић и Милинковић сложили су се да је „Историја српске књижевности за децу” проф. др Тихомира Петровића писана изузетно студиозно и да је на продубљен начин представила два века српске литературе. Оцена Петровићевих колега је кристално јасна: овај научник је направио јасну паралелу, односно линију разграничења између главних и споредних токова српске литературе за децу. Наравно, неизбежне су биле навођене Петровићеве оцене о стваралаштву великана дечје литературе почев од Змаја до Десанке Максимовић и савремених аутора.

Чини се да је најделикатнији у оцењивању био проф. др Милинковић, који је констатовао да је ово, заправо, *прва права историја српске књижевности за децу* и да је утолико њена историјска и свака друга вредност већ сада јасно изражена.

Сам проф. Петровић сматра да је његова „Историја српске књижевности за децу” један од *пионирских подухвата* у нас али да је ова обимна, студиозна књига, вели проф. Петровић, писана, разумљиво, ослањајући се на искуство до којег су дошли ранији истраживачи у овој области, додајући да је „Историју...” писао највише у време када су претили пројектили НАТО, али да се тај огроман труд ипак, коначно, исплатио.

„Ако се могла поткрасти понека омашка која нас по људској слабости несумњиво прати, онда то, поред осталог, није знак пристрасности или мањкавости субјективне природе (разлози свакако леже и у томе и сваки изговор је слаб), него само потврда чињенице да је - на оваквом послу и неједном овако обрађеном пољу - тешко начинити дело у целини успело у својој замисли, чак и да су на располагању претходне предрадње и опширна истраживања” – оцењује професор Тихомир Петровић.

Наравно, овоме обимном и значајном делу, као и сваком другом, најважнији и трајнији суд даће време, али ако је судити по садашњим оценама стручњака, „Историја српске књижевности за децу” проф. др Тихомира Петровића већ сада заузима значајно место у српској критици, односно књижевној мисли.

V
УМЕЋЕ ГОВОРЕЊА - У обимном, разноврсном, научно утемељеном стваралачком опусу проф. Петровића, нека остварења су природно заузела други план, али како су написана и које поруке шаљу, сигурно заслушују бољу пажњу стручне јавности. Међу тим Петровићевим делима је и „*Умеће говорења*” (огледи о реторици са примерима, Учитељско факултет Врање, 2003).

Означена као теорија (по Аристотелу, као способност проналажења свих могућих средстава за убеђивање), реторика подразумева скуп

правила, форми и начина говорења, а беседништво праксу у којој се правила примењују, вештину уверавања (Платон) и умешност мишљења (Цицерон).¹²³

У књизи проф. др Тихомира Петровића „Умеће говорења” (огледи о реторици са примерима, Учитељски факултет Врање, 2003), аутор је већ у уводном делу поставио питање: да ли ова област духа припада чистој или примењеној уметности? Следи и одговор: „Права се речитост - како би рекао Паскал – руга школској, научној, намештеној”.¹²⁴

Бесеник увек пред собом, дакле има јасан циљ: свестрано разградити тему, отворити проблем свеобухватно и понудити чињенице и информације. Говорник изабрану тему представља снагом уверења и доказа који поткрепљују мисао. Уман и способан за самосвојно и образложено презентирање ствари и појава, он излагање заснива на чињеницама и њиховој класификацији, на запажањима и моћи дијалектичког расуђивања. Убеђује слушаоце у истинитост онога о чему је реч, говори са циљем да они учврсте или промене став о конкретној теми.

„По бјеседи се човек познаје” - записао је Вук Стефановић Караџић. Говор је, подсећа професор Петровић, грађевина од језичког материјала. Познавање језика се подразумева, а познавање граматике је азбука за држање говора. За сваку мисао, додаје угледни професор, ваља наћи најпрецизнију реч: бирати изразе који највише одговарају теми и говорној ситуацији, и који у слушаоцу изазивају тачне и јарке представе.

Беседништво је, примећује Петровић, виши ступањ наративног изрази и зато „говорник нема право на часну осредњост своје беседе”.

Као беседничка вештина, реторика је настала у Хелади, у старој Грчкој, у IV и V веку пре н.е., епохе владавине народа и неговања јавно изговорених речи. „У малој демократској држави где се све врши речју, речитост је у исти мах и мач и штит” – пише Милош Ђурић.

Аристотел (384 - 322 п.н.е.), са којим започиње реторика, сматра да је задатак реторике осигурање истине и правде. Хеленски реторичари, посебно браћа Грах (други век п.н.е.) и Цицерон (106-43. н.е.) дали су видан допринос развоју реторике.

Професор Петровић подсећа да и Срби имају дугу традицију усменог беседништва. Оно започиње говорима Стефана Немање (1114 - 1200) на сабору у Расу, у коме се Немања одриче престола пре одласка у Свету Гору и говором његовог сина Саве, приликом помирења браће над моштима њиховог оца у манастиру Студеница. Велики беседник је био и краљ Милутин, а књижевну вредност има његов говор који је одржао поред одра своје мајке. У наше најпознатије црквене беседнике проф. Петровић убраја св. Саву, св. Николаја Велимировића и Јустина Поповића.

¹²³ Д. Коцић, Лепота беседништва, Помак, јануар-јун 2004, стр.26.

¹²⁴ Видети др Тихомир Петровић, Умеће говорења, Учитељски факултет Врање 2003.

Професор Петровић посебну пажњу посвећује језику и стилу. Лингвисти су установили да људи у свету данас говоре са близу шест хиљада матерњих језика од којих је око 1.400 у фази ишчезавања. Језик беседе, као највиши ниво са сценским изразом, тежи одрђеном ефекту. Поетски употребљена реч увек изражава потпуније значење од комуникативног, уздиже говор изнад линије нормалног говора и делује јаче на слушаоце.

Разлику између језика и стила Мишел Рифатер исказује речима: „Језик изриче, а стил истиче! Стил је израз ауторовог „ја“, човеков најинтимнији мисаоно стваралачки део. „Добар стил је – каже А. Франс – као зрак сунца (...) који за своју чисту светлост има да захвали унутрашњем јединству седам боја од којих је састављен. „Због тога се и с правом каже да је „лепа књижевност уметност речи“.

Човекова је неодољива потреба – примећује проф. Петровић – за говорењем. „Реч је неверна мисао. Скоро увек изрази оно што нисмо хтели. Најдрагоценије је у нама оно што остаје неизрециво“ – каже Андре Жид.

Говорење обухвата начин изговора, озвучење гласова и речи и реченица. Говор беседнички је подигнут и осмишљен, јасно мотивисан, у свим својим одредитима и обилан по броју обавештења. Обичан говор, међутим, карактерише ужи и једностран избор лексике, поједностављена синтакса реченице и изговор гласа, који се не подудара увек са оним који је стандардом утврђен. Писани говор, разуме се, има своје законитости, па би се могло казати да је „писана реч сенка живе речи“. Понекад излагање из „главе“ ствара утисак да је говорник приступио неспреман, да је предавач неспреман и да импровизује. Цицерон је од говорника очекивао да убеди, да се допадне и да узбуди. Говорников дар је моћно оружје. „Све се може речима изменити, брисати из живота и поново вратити у живот“. (Иво Андрић). Због тога се цени снага изговорене речи. („Господар си речи које ниси изговорио, а роб речи које си рекао“ – арапска пословица).

Мисао и осећање морају да претходе речима а не обратно: „Немој дозволити језику да грми ако ти снага шапуће.“ (Сенека).

Беседа је, вели проф. Петровић, у основи говор припремљен за посебну прилику. Деја Корнези је написао: „Усправити се у пуној висини, гледајте слушаоца право у очи и почните да говорите тако самоуверено као да вам је свако од присутних дужан новаца.“

Беседник мора бити примерено обучен, а сам говор би требало да буде јасан и аналитичан. Употреба цитата је право беседника. „Све што је лепо и моја је мисао“, речи су једног грчког филозофа. Добро је речено, вели проф. Петровић: „Грам добрих примера вреди више него килограм добрих речи!“

У другом делу ове лепо уређене књиге (уредник проф. др *Момчило Златановић*, рецензент *Николај Тимченко*), проф. Петровић наводи више примера „антологијског беседништва“ – од Буда и пророка Исаиља,

Стевана Немање, Наполеона, Јована Скерлића, Николаја Велимировића и Иве Андрића до Матије Бећковића и других знаменитих људи садашњег доба, али и прохујалих векова.

Тако се ова књига и својим изгледом, и садржајем, али и именом свога аутора, проф. др Тихомира Петровића (1949, Бошњаце, код Лесковца), намеће као занимљиво и драгоцено штиво не само студентима, него и свима онима којима је стало до лепог писања и лепог говорења.

VI

КЊИЖЕВНИ ЗАПИСИ – Професор др Тихомир Петровић објавио је и „Књижевне записе I“ и „Књижевне записе II“ у којима је знатну пажњу посветио и лесковачким ствараоцима.¹²⁵

У првој књизи „Књижевних записа“ објављени су осврти или приказе дела неколико лесковачких писаца: Боре Здравковића, Томислава Н. Цветковића, Данила Коцића, Јована Пејчића и Душана Јањића.

У другој књизи „Књижевних записа“ Петровић пише о у одељку „Лесковачки књижевни круг“ о Драгану Тасићу, Љиљани Јањић, Данилу Коцићу, Станку Миљковићу, Милану Божовићу, Груји Петковићу, Јосифу Стефановићу и Верици Баторовић Божовић.

VII

РЕТОРИКА - Тихомир Петровић објавио је и књигу *Реторика*, (Учитељски факултет Сомбор 2006) могло бисмо рећи допуњено издање „Умећа говорења“ у којој је, између осталог, у поглавље „Одабране беседе“, унео *беседу Саше Хаџи Танчић* приликом уручивања *Андрићеве награде*, 10. октобра 1991. године у Београду. Беседа је насловљена „*Ватромети простора*“: „Има једно време у животу уметниковом“, каже Андрић у тексту „*Уметник и његово дело*“, „када му се одједном укаже цела права, и тако ограничена, мера наше личности, када му свет дође као оскудан предео или ограђен и затворен врт. То осећање се може јавити у разним временима уметниковог живота, али као што је природно, то обично бива у прелазним периодима, понајчешће на граници зрелих година, када уметникова свест почиње да се оцртава и устаљује, као сума свих искустава, као коначна визија света.“ Андрић још каже да је то критичан тренутак у кратком уметниковом веку, када сва радост и сав јад живота морају да се преобразе у разумевање за које је човек способан.¹²⁶

%

¹²⁵ Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи I, Удружење писаца Лесковац 2000; „Књижевни записи II“, Удружење писаца Лесковац 2003. Уредник прве књиге био је Томислав Н. Цветковић, а рецензент друге књиге Николај Тимченко.

¹²⁶ Саша Хаџи Танчић, Ватромети простора, беседа великог писца поводом уручивања Андрићеве награде 10. октобра 1991. године у Београду. *Напомена*: прилог објављен у Реторици проф. др Тихомира Петровића.

Ових zreлих година живота остварила ми се једна велика нада, толико велика да сам мислио да се никад неће испунити. Награђен сам најкњижевнијом и најлепшом од свих награда – *Андрићевом наградом*.

Па ипак, уза сву радост која ме свег испуњава и указане части да је поделим са вама, у овом часу свако слављеничко расположење затамњено је силином неразумног обрушавања зла на нас и свет у нама, које обезвређује и обесмишљава све што смо као народ постигли и чему тежимо. Обесхрабрани ратом, згранути пред мржњом чију смо потмулост ипак морали предосетити много раније испод крхких површи лажног братства, окружени смо, на жалост, задахом једне заморене државне организације која му се слепо починила. Последњих деценија многе су нам неправде нанесене, како да помогнемо једни другима? Историја нам се суновратила са свом својом трагичношћу, на начин како смо је вековима преживљавали, али и у Андрићевом делу препознавали.

Андрићево стваралачко искуство драгоценост је како за поимање наше судбине на овим ветрометним просторима, тако и за нашу новију књижевност, баш зато што је острашћено историцизмом, без чега нам не може бити сигурнијег разјашњења савремености. Уз сву обазровост која је неопходна када се користе преимућства стварног историјског сазнања, Андрићев поступак стваралачког имагинирања одликују најбоља својства једног у суштини модерног књижевног поступка. Пратећи развој модерне књижевне самосвести, могуће је установити да су се у његовом делу укрстили и сустигли многи значајни стилски и обликовани поступци, по којима нам се указује као претеча. Овом пригодом то посебно издвајамо због тога што још увек има оних који Андрићево дело настоје временски да ограниче на један, додуше, изузетан период књижевности.

Но не само да има оних који га као модерног књижевника негирају, него смо у последње време сведоци нецивизацијских насртаја на његову личност и споменичка обележја и то оних који су, изгледа, себе препознали у ликовима зле природе и душевне изопачености, које је као поуздан психолог Андрић у свом делу обликовао. Андрићево књижевно дело заслужује највећу пажњу и поштовање. Оно се најбоље само брани као трајна, савремена књижевна тековина.

У отварању наших духовних видика према Европи и свету, Андрићева дела су најпоузданији знакови поред пута.

Доказати се на трагу Андрићеве поетике то је за мене значило и у људском и стваралачком смислу више од једног књижевно естетског идеала. Стога награду која ми је данас уручена примах пре свега као потврду онога што сам следом таквог трага досегао на путу ка стваралачким настојањима да под слојевима свакодневице откривам, попут Андрића, понорне дубине универзума, човекову унутрашњу ствараност у свој њеној сложености, а посебно и сам феномен уметности.“

VIII

ПРОФЕСОР ДУШАН ЈАЊИЋ О Т. ПЕТРОВИЋУ - Стваралаштво једног писца може се посматрати из више углова и на више начина. Оно се, тако, прати кроз осврте, приказе, краће или дуже радове у периодици, у зборницима, кроз критичке студије, монографије. Предмет разматрања може бити читав пишчев опус или само једно дело.¹²⁷

Прилика је да се баци обухватнији поглед на дело писца јесте и обележавање округлих годишњица, животних или радних. Приређују се тада научни или други скупови, а потом се, у зборницима најчешће, објављују радови, односно саопштења са тих скупова. Могући су, дакако, и други поводи и прилике да се сагледа рад једног књижевног ствараоца.

У случају Тихомира Петровића, угледног српског књижевног критичара и историчара, нема неког посебног повода да се нашој културној јавности прикаже његов досадашњи пређени пут у домену науке о књижевности. Округле годишњице и друге стварне прилике, које се махом обележавају на заласку нечије пишћеве каријере, нису још на дневном реду када је у питању Тихомир Петровић. Има времена за њих, јер наш писац је, чини се, тек на пола пута свог стваралачког живота. Једини повод или разлог за појаву ове књиге је жеља Петровићевих поштовалаца, али и њега самог, да се на једном месту, у једној публикацији, обзнани пишчев досадашњи учинак у областима којима се бави.

Начин на који се овде, у овој књизи, врши увид у рад Тихомира Петровића помало је неуобичајен. Не ради се о критичкој студији у којој се продубљено разматрају различити аспекти Петровићевог доприноса нашој науци о књижевности, доприноса који није нимало занемарљив. Наш аутор је, свакако, заслужио и она ће се, сва је прилика, временом наметнути. Није реч ни о простом библиографском прегледу пишчевих радова, брошури у којој су поређани, хронолошки или тематски, сви ауторови до сада објављени радови: монографије, студије, расправе, антологијски избори, хрестоматије, огледи, чланци. Таква брошура, у којој би било обухваћено око 300 библиографских јединица, добродошла је, наравно, али њен велики недостатак је што она ни приближно не даје могућности да се сагледају домети и вредности Петровићеве књижевно историјске, критичке и теоријске научне мисли.

Поступак који је у овој књизи примењен негде је на средини између ова два начина представљања Петровићевог дела, ближи је, ипак, првом него другом. У књизи су, наиме, сабрани радови о Тихомиру Петровићу о његовим до сада објављеним делима. Гама тих радова је широка: од кратких осврта, преко краћих или дужих приказа и чланака, интервјуа, до радова који имају карактер огледа и кратких студија. Овако конципирана

¹²⁷ Предговор проф. др Душана Јањића, Осврти на рад проф. др Тихомира Петровића, редовног професора Учитељског факултета у Сомбору.

књига превазилази, зато, оквире једне проширене резоноване библиографије која се састоји од изабраних карактеристичких коментара и оцена о појединим ауторовим делима; она, напротив, садржи радове у *целости*, онако како су објављени у периодици, дакле часописима и листовима.

При састављању ове књиге пошло се од уверења да се домети једног изишлог дела могу пратити и сагледавати и кроз одјеке на које је то дело наишло у јавности, кроз његову рецепцију. Књига свих сакупљених радова, дакле не оних бираних или скраћених, даје, чини се, потпуну слику интересовања критички за поједина дела и ауторово стваралаштво у целини. Овакви прегледи пружају могућност за разна закључивања почев од оног о ширини пријема, до тога које су пишчеве књиге изазвале већу пажњу критике а које су имале низак ниво рецепције. Долази се и до сазнања који су се критичари бавили пишћевим делима – дежурни чланкописци или угледна имена науке о књижевности. Или, у којим и каквим публикацијама су се појавиле критике. Најважније је, међутим, то што се из оваквих прегледа могу извучити закључци, односно судови, о вредностима и домашајима ауторовог укупног дела, о његовом доприносу у областима којима се бавио.

И књига сабраних радова о стваралаштву Тихомира Петровића даје могућност да се потпуније осветли пишчев пређени пут, да се уоче кључне тачке његове научне мисли. Оно што, најпре, пада у очи то је завидан број критичких прилога посвећеним Петровићевим делима. Њих је више од *седамдесет* и на том броју Петровићу могу позавидети и многи од етаблираних писаца. Када се има у виду да је у питању литература која, за разлику од белетристике, најчешће не наилази на веће занимање и прихватање у јавности, онда посег интересовања за дела писца о коме је реч у овој публикацији мора изазвати достојну пажњу.

Не могу се заобићи ни неки други видови прусутства критичких радова о Тихомиру Петровићу у периодици. Лако се, тако, уочава да су текстови о Петровићевим књигама разасути у бројним часописима и листовима различитих оријентација и физиономија, и то не само из разних крајева Србије већ и из Црне Горе и Републике Српске. Написи су се, природно, појављивали у локалној штампи, али налазили су места и у престоничким листовима; десетак их је, на пример, објављено у Политици, листу са највећом репутацијом у нас. Штампани су, такође, у стручним и специјализованим публикацијама, као и у неким веома угледним часописима какав је, посебно, Књижевна историја. За рецепцију Петровићевих дела од велике важности је и то што су аутори објављених текстова највећим делом неки наши истакнути књижевни историчари, критичари и теоретичари, доказани познаваоци материје која је предмет Петровићевог истраживања.

Велики број написа произилази очито из чињенице да је Тихомир Петровић са својих *петнаестак дела* – монографија, студија, збирки

књижевних огледа и критика и других публикација – врло плодан писац. Мада је дијапазон Петровићевих књижевних интересовања вишестран, у средишту његових интересовања налази се књижевност за децу. Дела из ове области највише су скренула пажњу књижевне критике и она су њиховог аутора и афирмисала као једног од најзначајнијих проучавалаца овог сегмента наше књижевности.

Осам Петровићевих студија припадају корпусу књижевне речи за децу и све су оне наишле на повољан пријем код наше критичке мисли. Већ својом првом студијом, *Дете и књижевност - критика о српској књижевности за децу*, Тихомир Петровић је на велика врата ушао у свет ове у нас недовољно истражене литературе. Подухвативши се посла да истражи критичко просуђивање наше дечје књижевности у дијахронијској и синхронијској равни, он је обухватио и синтетички изложио фазе развоја ове врсте критике и испитао њена обележја и мерила, задржавши се, нарочито, на проблему вредновања уметничких остварења намењених деци и младима. Врло је аргументовано, притом, представио овај вид књижевне критике као посебан литерарни жанр који има своју аутономност, властиту традицију и теоријска начела. У кратким приказима овог Петровићевог дела униосоно је истакнут не само ауторов пионирски подухват у попуњавању крупне празнине у овој области, већ и научни резултат којим се даје значајан допринос бољем познавању и целовитијем сагледавању српске књижевности.

После обимне монографије, уследиле су, у истој области проучавања, четири омање студије. Књига *Народна књижевност за децу код Срба* састоји се, у ствари, од уводне студије и избора, цветника, из разних врста народног стваралаштва примереног дечјем узрасту. У једном врло релевантном приказу, под насловом *Користан зборник радова за децу*, истиче се, посебно, Петровићев поуздан увид у оно најбоље што имамо у народној књижевности. Анализирајући свестрано Змајев опус, не мимоилазећи притом песникове претходнике и наследнике, аутор указује на Змајеву прекретничку улогу у формирању књижевности за децу као независне литературе чији су највреднији саставци имагинација, игра, осећање за лепо, хумор. Као и ова, и наредна Петровићева књига, *Машта и игра*, имала је лепе одјеке у критици. Бацајући поглед на српску књижевност на децу XX века, писац студије обраћа посебну пажњу на дело Десанке Максимовић сматрајући га једним од врхунаца ове врсте литературе. С правом је уочено да ова студија афирмише Петровића као критичара и историчара који књижевност за децу посматрају у светлу модерних књижевних стремљења. Аутор Маште и игре враћа се Десанки Максимовић и у монографији *Српске песникиње за децу* одсликавајући њен портрет дечјег песника заједно са још тридесетак поетеса које су целу своју уметност или један њен део намениле најмлађима. Тумачећи, први до сада, овај сегмент српске литературе за децу, и то у двовековном временском луку, од краја XVIII до краја XX века. Петровић се потврђује,

како су то критичари студија приметили, као изузетан познавалац правих вредности децје књижевности који је сериозном интерпретацијом, надахнуто и са несвакидашњим жаром, дао још један вредан прилог њеном проучавању.

Ова фаза научног рада Тихомира Петровића започета 1996. књигом *Народна књижевност за децу код Срба*, завршава се 2000. године објављивањем монографије *Школски писци* у којој је њен аутор дао портрете 30 српских писаца чије је стваралаштво усмерено према младима. Он је, пише у једном приказу, са немалим успехом синтетички дочарао њихов поетски опус и одредио њихово место у развоју наше књижевности.

Школски писци и четири претходне студије представљају, може се рећи, припрему за обимну монографију, фрагменте велике књижевноисторијске студије која ће се појавити 2002. године под насловом *Историја српске књижевности за децу* и која је, према свим до сада изреченим мишљењима, најбоље Петровићево дело. Оно је привукло и највећу пажњу наших критичара који су у својим написима истицали да је реч о капиталном делу, хвале вредној студији, пионирском пројекту, драгоцену књизи, незаобилазној литератури, значајном и озбиљном доприносу изучавању српске књижевности за децу. Овакве оцене, широко образложене, заслужене су, јер Петровићева Историја је круна његовог досадашњег књижевног и научног рада. На скоро 600 страница књиге, овај неуморни истраживач је дао свеобухватни, целовити приказ наше децје књижевности, од њених почетака до краја XX века, приказ који својим опсегом, дубином и домашајем импресионира читаоце. У књизи је, уз усмену књижевност, обрађено на стотине аутора којима је дато, по заслуги, више или мање места. Осврти на поједине фазе развоја, критичка сагледавања, релевантни закључци, дају Петровићевом делу неспорну вредност и оправдавају суд о његовом капиталном значају. Без претеривања се може рећи да је писац *Историје српске књижевности за децу* не само свестрано осветлио двовековни живот и ток овог виталног огранка наше литературе, већ да га је на најбољи начин афирмисао доказујући његову самосвојност и сваковрсну утемељеност.

Историја српске књижевности за децу донела је њеном аутору престижно признање, Змајеву награду, и то је био повод за неколико интервјуа у периодици са лауреатом, Тихомиром Петровићем. У њима је он, између осталог, изложио разлоге и мотиве који су га руководили да се посвети проучавању литерарне речи за децу и младе, оцртао је, укратко, њене карактеристике, а шире је објаснио и своја поетска начела. Наша штампа је уприличила још неке разговоре са Петровићем, али додела Змајеве награде био је повод да се на научним и стручним радом овог ствараоца баци више светлости.

Године 2005. Тихомир Петровић је објавио још једну књигу која се бави литературом за најмлађе *Књижевност за децу – теорија*, и то је

његов нови прилог науци о књижевности. Мада и својим претходним студијама није мимоилазио књижевнотеоријска и естетска питања уметничког стварања за децу, Петровић их у овој књизи подробно и целовито разматра, утемељујући, тако, теорију дечје књижевности као посебну научну дисциплину. Проучавајући својства књижевности за децу, њене теме и облике, аутор *Теорије* се посебно задржао на особеностима овог вида литературе – на машти и фантастици, феноменима игре и хумора. Ни појава ове књиге није прошла незапажено; у једном осврту на њу истиче се да је то дело које спада у темељне вредности нашег критичарског просуђивања за децу у кругу литерарног бележења свега.

Свестрано и темељно проучавање књижевности за децу није омело Тихомира Петровића да се бави и другим видовима стварања, књижевном критиком у првом реду. Већ прва Петровићева написана студија, *Погледи Велибора Глигорића на књижевност реалистичке оријентације*, награђена је 1986. као најбољи магистарски рад на Филолошком факултету у Београду (објављена 1993. под насловом *Велибор Глигорић о реализму*), најавила је његове велике могућности књижевног критичара и есејисте. Огледи и прикази књижевних дела, континуирано објављивање више од две деценије у бројним часописима, зборницима и листовима, оправдавају оцену *Николаја Тимченка*, изнету поводом јубилеја лесковачког часописа *Наше стварање*, да је *Петровић данас заузео позицију најмарљивијег и најплоднијег, најкомпетентнијег и најутицајнијег књижевног критичара*.

Тихомир Петровић је до сада објавио три књиге избора из свог плодног есејистичког и књижевнокритичког рада: *Огледи и критике о књижевности и језику* (1994), *Књижевни записи* (2000) и *Књижевни записи II* (2003). Све три књиге показују широк распон његовог интересовања. У огледима, посвећеним књижевним и језичким питањима, Петровић се исказао као истанчан зналац области које испитује, при чему теме које су предмет његовог занимања прелама кроз њему својствен угао гледања. Постојано пратећи и вреднујући нашу савремену књижевну продукцију, аутор *Књижевних записа* испољава особине савесног и поузданог тумача објављених литерарних дела, поетских, прозних, књижевнокритичких. Његови прикази су пример како се аналитичким приступом, на лапидаран начин, уочава суштина посматраног дела. Ваља нагласити да ни Петровићеве књиге огледа и књижевних критика нису остале непримећене у нашој периодици.

Трећа шири област интересовања Тихомира Петровића јесте беседништво. Године 2003. објавио је књигу *Умеће говорења* а две године касније њено допуњено и проширено издање под називом *Реторика*. У књизи, намењеној првенствено студентима учитељских факултета, Петровић се на прегледан и систематичан начин, бави говором и вештином говорења, сагледавајући теоријске поставке и карактеристике

реторике као научне дисциплине и указујући на правила беседништва као примерене реторике.

(...) Не може се, најзад, занемарити ни приређивачка делатност Тихомора Петровића. Приредио је књигу, односно брошуру *110 година Основне школе Радоје Домановић у Бошњацу* (издату 1990), хрестоматију *Сценске уметности* (1996) и *Библиографију радова Момчила Златановића*. Прва књига добила је, 2003. године, хвале вредан наставак у монографији *Основна школа у Бошњацу*. О овој монографији, као и о хрестоматији *Сценска уметност*, изашли су у штампи хвале вредни прикази.

Овај кратак преглед делатности Тихомира Петровића заснован је, у највећој мери на оценама изнесеним у књизи састављеној од текстова посвећених његовом књижевном стваралаштву.

(...) Ова књига, наравно, не може заменити књижевнокритичку студију о писцу Историје књижевности за децу и његових других бројних дела, али она се може схватити и као грађа, увод или припрема, па и подстицај за једну такву студију коју Тихомор Петровић својим досадашњим радом већ заслужује.¹²⁸

¹²⁸ Проф. др Тихомир Петровић, Наш књижевни тренутак, Помак, Лесковац, бр. 1, октобар-децембар 1996. године. *Напомена*: Тихомир Петровић био је члан редакције која је припремила први и више потоњих бројева Помака, листа за књижевност, уметност и културу, гласила Удружења писаца Лесковца, чији је плодни сарадник и председник био неколико година (видети опширније поглавље о лесковачкој периодици и листу Помак. НАШ КЊИЖЕВНИ ТРЕНУТАК – Упркос извесним позитивним знацима, наш друштвени и културни живот у приметној мери карактерише негативна репрезентативних вредности, симптоми само разарања и нехај. Психологија интереса и прохтева, трка за стандардом и комодитетом, чежња за новцем по свему највидније је обележје актуелног тренутка. У атмосфери грабежи и доколице, времену које од свих звукова разликује звекот новца, истинске вредности, као производа људских руку и ума, љушнуте су по страну или дубоко потиснуте у други план. (...) Подређена, подцењена, угрожена на сваки начин, уметност је грубо изневерила девичанску чистоту, свој етички и педагошки смисао. У првом реду књига као опредмећени облик књижевноуметничког стваралаштва, све мање је жива ризница људског духа, извор естетских емоција и сензибилности, а све више производ детерминисан законима понуде и тражње, тржишно исплатива роба која може да обезбеди економичност пословања. (...) Поред угледних и признатих стваралаца, данас се књижевном раду предају анонимни ствараоци – да избегнем термин књижевни уметници – без посебне претходне спреме и уз блажено неразумевање уметничког заната; без дара, наравно. Неталентовани и неинвентивни, многи су од њих, осетивши опојни укус књижевне славе, неуморно састављали и публиковали *бледе и малокрвне текстове*, збирке стихова или прича и постајали људи од „пера и књиге“. (...) Ретко, готово да нема примера указивања на слабости или мане дела; завладао је дух конформизма и незамерања. Негативна оцена значила је ризик, стављање имена и положаја на кошку (као у доба Лукијана Мушичко: „А ја, тако ми аљине и леба, не смем се у то упуштати.“). Непознат је полемички, панфлетски тон, који води конструктивној, стваралачкој клими и успону саме критичке мисли. Недаровити посленици и писци који нису могли да превазиђу оквире једне локалне културе, с једне стране, с друге стране књижевни тумачи, односно рецензенти не чувајући се пренеглашених закључака, расипништа и неумерености у размишљању, уздизали њихова дела – доносили су остварења без укуса, разводњена и жовијалне дела која су мало имала заједничког са аутентичном уметношћу. И једни други, као пустињски ветар, доносили су и остављали пустош на књижевном пољу.

ЈОВАН ПЕЈЧИЋ

I

Јован Пејчић је рођен 4. јануара 1951. године у Бошњацу код Лесковца. Гимназију је завршио у Лесковцу. Дипломирао је магистрирао на Филолошком факултету у Београду. Књижевни је критичар, историчар књижевности и есејист. Био је уредник Студента (1973-1975), Знака (1973), Библиотекара (1981-1984), Књижевне критике (1984-1988), Писма (1990-1991), Новина Београдског читалаштва (1991), Српског књижевног гласника, трећа серија (1992-1993) и Српског Југа (1995). Од 1986. године је један од уредника часописа Удружења књижевника Србије Релатионе (1987 преименован у *Serbian Litertery Quarterly*, 1995. у *Serbian Literary Magazine*). На Филозофском факултету у Нишу предаје српску поезију и српску критику XX века. Живи у Београду.

Објавио је књиге: *Тајна и крст* (Београд 1994), *Облик и реч критике* (Београд 1994), *Заснови Григорија Возаровића* (Београд 1995), *Култура и памћење*, (Београд 1998), *Милан Ракић на Косову* (Београд 1998) и *Простори књижевног духа* (Ниш 1998). Његов приређивачко – критичарски рад обухвата и *Књигу о Светом Сави* (заједно са С. Нешићем и Н. Ћосићем, Београд 1996), *Историју нове српске књижевности* Јована Скерлића (Београд 1997) и кратке списе *Зеница трагизма Јустина Поповића* (Ниш 1998).¹²⁹

Пејчић је, између осталог, добитник награде „Геца Кон”,¹³⁰

II

ЗАСНОВИ ГРИГОРИЈА ВОЗАРЕВИЋА - У знак поштовања према Геци Кону, одлука о наградама доноси се 2. августа, на дан рођења познатог српског издавача и књижара. У одлуци жирија, који је радио у саставу Милисав Савић, Милутин Станисавац, Ратомир Димитријевић и Велимир Старчевић, наглашава се да је „Јован Пејчић зналачки написао књигу о првом београдском књигоvezцу, књижару, издавачу и зачетнику прве београдске јавне библиотеке. Награда „Геца Кон” уручена је Јовану Пајчићу 7. августа на пригодној свечаности у „Просвети”. Награду је урчио Чедомир Мирковић, генерални директор и главни уредник „Просвете”.

Јован Пејчић се приликом доделе награде Геца Кон” (7. августа 1997. године), обратио следећим речима: „Захвалан на части коју мојој књижи указује жири награде „Геца Кон” и „Просвета” као покровитељ награде,

¹²⁹ Лесковчанин, бр.11, октобар 1999, стр. 14.

¹³⁰ Награде „Геца Кон” за књигу из области историје издаваштва и књижарства, коју додељује издавачка кућа „Просвета” 1997. године припала је књижевнику Јовану Пејчићу за књигу „Заснови Григорија Возаровића” у издању „Дентала”.

желим да у овој прилици, најкраће што се може, воспоставим културну мисију Глигорија Возаровића, знамените појаве српског XIX века и да, уједно, подсетим с колико се оправданих разлога управо Геца Кон дивно личности и труду свог великог претходника. „Заснови Глигорија Возаровића”, награђена књига, почиње реченицом – питањем: „Глигорије Возаровић – ко је то?”. Ево одговора: Возаровић се родио 1790. године у Лежмиру, Срем, у Бечу изучио књиговезачки занат и доселио се 1827. године у Београд. Био је први књиговезац и први књиџар у обновљеној Србији, први самостални издавач код нас, оснивач прве јавне библиотеке у Београду, издавач првих целокупних дела једног српског писца (Доситеја Обрадовића), домаћин првог књижевно-културног салона у нашој престооници, велики дародавац, несебични покровитељ сиромашних ђака и студената. У Возаровићевој књиџари окупљала се сва ондашња културна, уметничка, уопште грађанска елита Београда, његова је кућа још у оно време названа „зборним местом људи од књиге”. За релативно кратко време, од 1832. до 1846. Возаровић је успео да о свом трошку објави тридесет дела у преко четрдесет издања, а повези књига што их је као књиговезац израдио иду у сам врх европског коричарства XIX века. Умро је године 1848. Сахрањен је на некадашњем Београдском гробљу, у близини Цркве Светог Марка. Изнео сам повест који доноси основни текст моје књиге. Постоји у њој, међутим, још један, у поље напомена одметнут ток, сав од упућивања на грађу и документе, али и од епозода које се издвајају као приче за себе. Јунак једне од тих прича је и Геца Кон. Године 1932. организована је у Дому „Цвијета Зузорић” велика изложба српског издаваштва, названа „Дани књиге”. Изложбу је, разумљиво, отворио Геца Кон. У свом поздравном слову дао је историјски пресек српских издавачких прегнућа све тамо од Књижевно-српске књигопечатње, 1831. године. Кога Геца Кон види на прочељу модерног књиџарства и издаваштва код нас? Види свога, како ће рећи, „родољубивог земљака” Глигорија Возаровића који је сто година раније отворио прву књиџарницу тамо преко пута Саборне цркве. „То је било – завршава Геца Кон своју беседу – 1832. године, и „Цвијета Зузорић”, друштво пријатеља уметности, с пуно је пијетета посветило „Дане књиге” успомени овога издавача Доситејевих дела...”

Велика културна прегнућа, уистину не умиру, само видове и тон њиховог простирања у времену понекад сустиже варљива судбина река понорница. Али ни тада не престају да делују. Боље сведочанство о томе не може се пожелети од издавачког и књиџарског прегнућа Глигорија Возаровића и Геце Кона. Зато њихов завештајни труд има, поред огромне културно-историјске, још и симболичку вредност, па и позив. Таквом позиву што надвисује потребе дана Просвета је одговорила устројством награде која носи име Геца Кона, а ја књигом која би да оживотвори и представи личност и дело Глигорија Возаровића.“

III

ОБЛИК И РЕЧ КРИТИКЕ – Јован Пејчић (1951, Бошњаце код Лесковца) већ две и по деценије је познат широј читалачкој и културној јавности по својим написима о значајним књижевним појавама и писцима, али и као уредник часописа и листова међу којима „Студента“, „Књижевне критике“, „Писма“ и најновије серије „Српског књижевног гласника“. Сада је један од уредника часописа Удружења књижевника Србије „Relations (Serbian Literary Quarterly)“. Аутор је књига: „*Тајни крст*“, „*Појмови и поимање*“ (1994), „*Повест о Глигорију Возаревићу*“ (1994) и „*Свето Сава на Врачару*“.¹³¹

Пејчићево дело „*Облик и реч критике*“ је „фрагмент мозаика“ наших песничких година, корпус критичких текстова који чине целину за себе. Предмет, заправо, Пејчићеве студије су књижевне критике и литерарна остварења писаца који, несумњиво, значе новину и узлазну линију наше књижевне уметности. Конкретније, аутор се бави пореклом модерне критике, термином и појмом, карактером и њеним језиком, критиком као белетристичком и природом књижевног приказа. Знатну пажњу је посветио затим књижевним теоретичарима као што су Предраг Палавестра, Никола Милошевић, Радомир Констатиновић, те ствараоцима и песницима: Стеван Раичковић, Баско Попа, Милован Данојлић, Борисав Радовић, Алек Вукадиновић, Рајко Петров Ного, Божидар Милидраговић, Зоран Милић, Коља Мићевић, Милорад Ђурић, Драгиња Урошевић и Предраг Богдановић Ци. Извесно, садржај чини књигу по себи занимљивом.

Пејчић је о основној дисциплини књижевне науке проговорио на прави и разумљиво рашчлањен начин. Из посебног угла је указао на критику као егзегезу и као својеврстан вид комуникације између писца и реципијента. Критика је, за њега, акт стваралашке слободе духа, креативна мисао о стваралаштву.

Познавалац чињеница, критичар, аутор „Облика речи критике“ полази од дела као исходишта и одлучујуће инстанце, усмерен је на откривање његових мисаоних, стилских и других вредности. У тежњи да обухвати текст у целини, његово естетско дејство и формалне елементе, и протумачи га на нов, промишљен и мерљив начин – он вреднује унутрашњу организацију његову, схвата га као аутономно уметничко остварење. Пејчић дело тумачи на раван саме белетристике, изван биографске зоне, непозитивистичке. Не испитује инструменталност дела, већ његову дубину и естетску страну.

Својом методичношћу, теоријском заснованошћу, озбиљношћу и неолабављеним естетским критеријумима, аутор *Облика* је образложио вредност сваког појединачно размотреног дела и дао тачно његову меру. Осветљавајући остварење или опус стваралаца, од којих многи чине домет

¹³¹ Проф. др Тихомир Петровић, *Књижевни записи*, Удружење писаца Лесковац 2000, стр. 83, приказ дела Јована Пејчића „Облик и реч критике“, Књижевно друштво Свето Сава, Београд 1994.

српске књижевне речи, осведочио се као несумљиви познавалац модерне књижевне продукције, критичар који, ширином и дубином увида у сложеност проблема, даје допринос заснивању критичке речи на новим погледима.

Вредност књиге је у ставовима поткрепљеним доказима и луцидним анализама фундираним на савременим теоријским постулатима; она је у приступу заснованом на начелима естетске критичке валоризације, сериозног и аргументованог критичког суда.

Несумљив значај Пејчићевог дела је у сажетости и лаконском суду, у подешеном језичком изразу са свим стилским врлинама.

Својом првом књигом о феномену критике и о познатим српским књижевним ствараоцима, Ј. Пејчић учвршћује своје властито место у српској критичкотеоријској мисли.¹³²

IV

МОЛИТВЕНО УЗНОШЕЊЕ - Јован Пејчић се подухватио састављања саборника српских молитава сећајући се своје бабе Цвете и деде Добросава, који су га научили молитви и страху божјем. Човек усамљен и изложен ударима зала, вековима већ диже свој глас ка Господу у нади да ће он услишити његове вапаје пред капијом вечности.¹³³

Јустин Поповић, свети отац Српске православне цркве, тврдио је да молитва представља тихо пристаниште где време не ратује са вечношћу. У инструктивном предговору, Јован Пејчић указује на природу молитвеног узвишења која је обележена искреним заносом и одустајањем од властитог земаљског бића, човеку је потребан Бог и господње присуство, а не потврда његових људских жеља, које га могу опчињавати, али исто тако, које га могу заувек упропастити. Кроз векове, Срби су се молили за очување, а после њене пропасти, за очување свог имена, вере и части, да би у најновије доба молили за слогу и решење националног питања које се са променљивим успехом остваривало током последњих стотину година. Књига је зато подељена на три одељка: старо доба, прелазак и ново доба. Свети Сава је зачетник српске молитвене традиције. Оно што је отпочело са таквом силином и на таквом високом нивоу, никада доцније се није могло сасвим угасити и нестати.

У старо доба молитве су стварали Свети Сава, Доментијан, Теодосије, Јефрем монах или припадници династије Немањића, сам Немања, наречен у монаштву Свети Симеон, краљ Милутин и други. Посебно је занимљиво молитвено обраћање Господу Немање и његове жене Ане, у којем се они заветују да ће, ако добију још једно мушко чедо, да им буде потпора у

¹³² Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи, Удружење писаца Лесковац 200, стр. 84.

¹³³ Драган Тасић, Молитвено узношење, критички осврт на Антологију српских молитава (XIII - XX), приредио Јован Пејчић, издавач Драслер партнер, 2003 Београд. *Напомена*: Прилог објављен у Помаку, бр. 34 – 35, март – децембар 2006, стр. 36.

старости и један од наследника државе коју су створили, старост провести замонашивши се, безгрешни телом и мишљу.

Јован Пејчић је ову књигу снабдео коментарима молитвених песама, у којима се најчешће тражи веза између молитве и оних места у Библији на којима се молитве ослањају.

Прелазно доба је доба српских сеоба и националних буђења у којем се издвајају имена Божидара Вуковића, Атанасија Даскала Србина, Венцловића, Орфелина и других. Црквени оци, као Атанасије Јефтић, дали су свој допринос молитвеном жанру у савремено доба. Световна лица, као књижевници Бранислав Нушић, Светлана Велмар Јанковић и Исидора Секулић, поред многих молитава оца Јустина Поповића, дали су свој непроцењив допринос молитава код Срба.

Овај бревијар свете речи у избору Јована Пејчића заслужује да се нађе пред савременим српским читаоцима.

V

КУЛТУРНА МИСИЈА ЧАСОПИСА - Година 1715, односно 1718. је година која се узима као почетна у стварању српске периодике. Ради се о једном „Календару” који је, поред низа текстова из етнографије, историје, предања и народне књижевности, донео и један број књижевних прилога. Ипак, „Славено-србски књижевни магазин” Захарија Орфелина из 1768. године је она међа, онај камен од којег књижевна периодика, у смислу књижевних часописа, алманаха и календара, званично започиње ту историју.¹³⁴

Не треба прегледавати и помињати све те наслове, али један никако не можемо заобићи. То је „Летопис матице српске”. Српска књижевна периодика, у савременом смислу те речи, отада заправо и почиње. А онда прескачемо XIX век, улазимо у XX и сусрећемо се са главним насловом најбољег нашег досадашњег часописа, а то је „Српски књижевни гласник”, основна серија 1901-1914. Реч је о часопису који је најпре уређивао Богдан Поповић, потом његов брат Павле, да би од 1905. до почетка Првог светског рата часопис водио Јован Скерлић.

%

У међуратном добу неколико наслова је обележило савремену српску књижевност са те периодичне стране. Али, не толико нова серија „Српског књижевног гласника”, колико часопис „Мисао”, који су основали Велимир Живојиновић Масука и Сима Пандуровић, мада је зенит тог часописа 1922/23. године када је Пироћанац Ранко Младеновић, сав предат авангардним збивањима у Европи, свету и Србији, водио тај часопис на начин који импонује.

Било је и других часописа. Ницали су на разним странама и у разним центрима. Управо у међуратно доба и други градови постају часописна средишта: Суботица, Шабац, Лесковац и други. Ниш такође има важну

¹³⁴ Јован Пејчић, Културна мисија часописа, Помак, бр 6, јануар-март 1998, стр. 5.

периодику, пре свега „Градина” која 1900. године постаје часопис који је имао своју књижевну мисију, како је то забележио уредник Јеремије Живановић. Тада у Нишу настаје празнина од 65 година, да би се часопис обновио 1966. године под истим именом.

(...) Сви већи градови добијају часописе различитог профила. Лесковац добија „Наше стварање”, Зајечар „Развитак”, „Багдала” је позната у Крушевцу, „Кораци” у Крагујевцу, „Улазница” у Зрењанину, итд. И некако је та књижевна периодика све до осамдесетих година била у успону, иако је крајем шесдесетих достигла зенит. Политичке околности, превирања и економске прилике учиниле су да један низ веома важних и култури веома потребних часописа нестане са културне сцене Србије.

%

Млађе генерације се не сећају „Дела”. „Савременик” је прелазео из руку у руку, од издавача до издавача, а затим се потпуно угасио. „Рад” је престао са издавањем „Књижевне критике”, која је у периоду од 1970-1985. године била веома важан часопис што се тиче теоријско – критичких и преводилачких прилога. Тај пад не значи да је пад на естетском и критички – теоријском плану. Пад је утолико, што је место на коме се може афирмисати млада књижевност све мање. То је пад културне, књижевне, па и духовне свести, не кривицом аутора, не зато што нема сарадника, већ зато што почињу да се формирају секташки часописи, часописи одређених струја, одређених ставова управо да би одбранили свој поглед на свет, свој поглед на културу и књижевност.

Политичари су одувек знали једну ствар – научна критика најмање шкоди науци. Највише јој нашкодити може економска критика. Ако се затворе касе за часопис, ако друштво окрене поглед од издавача и не помаже им, нема капиталних издања, нема улагања у праве пројекте. Часописи се проређују, појављују се двоброји, троброји, а свеске постају све тање.¹³⁵

¹³⁵ Јован Пејчић, несумњиви зналац српске и светске књижевности, подхватио се још једног великог задатка. Фондација „Николај Тимченко”, на чијем је челу, успела је да објави неколико књига овог великог мислиоца, филозофа и такође одличног znalца српске и светске књижевности, који је за живота написао и објавио неколико књиге, али и више од 1.200 прилога по бројним часописима.

ЈОВИЦА СТАМЕНКОВИЋ

I

Јовица Стаменковић је рођен 1974. године у Пироту. Апсолвент је српског језика и књижевности на Филозофском факултету у Косовској Митровици. Аутор је бројних приповедака, прича, есеја, приказа и чланака објављених у лесковачким листовима и часописима: „Наша реч”, „Помак” и „Наше стварање”. Секретар је Управног одбора Удружења писаца Лесковца. Живи у Лесковцу.¹³⁶

%

Стаменковић је аутор веома запаженог књиге есеја „*Одбрана Црњанског*“, „*Ноћа вештица*“ и бројних приказа у српским часописима и лесковачким новинама „Тачка“ у којима је показао неспорни критичарски дар.

II

НОЋ ВЕШТИЦА - Јовица Стаменковић резимира као у неком брeвијару модернизма теме које су владале у у писању чланова омладинских покрета на почетку прошлог века.

(...) За разлику од посмодерниста, Јовица Стаменковић не ниподаштава и не детронизује стваралачки чин као врсту омашке која механичким рекомбинацијама чињеница долази до стварања уметничког дела и не налази мазохистичко задовољство у бласфемијама које банализују проблеме теорије стваралаштва. Као старински витез, Јовица Стаменковић налази да достојанство стваралачког чина није неповратно ишчилило. Иако разара мит о Северу или Суматри једног Црњанског, Стаменковић осећа ентузијазам пред позивом да се делује окружен фаустовским приказима валпургијске ноћи које му казују да ће окусити забрањену воћку сазнања, јер нико не може да буде рајски невин као Адам и Ева пре изгона из рајског врта, ако се одлучно не исушује мочвара, граде мостови, доживи љубав или пише песма..¹³⁷

III

ОДБРАНА ЦРЊАНСКОГ - Јовица Стаменковић у есеју или брошури о нападима на дело и морални хабитус Милоша Црњанског развија аргументе који откривају право, нескривено биће овог великог српског писца. Поставља се питање од кога то Јовица Стаменковић брани Црњанског? И када се рашчисти са неким заблудама, они живе свој тајни живот и обнављају се са упорношћу којој нема равна тако да је увек

¹³⁶ Јовица Стаменковић, *Ноћ вештица*, Филекс, Лесковац 2005.

¹³⁷ Драган Тасић, *Ноћ вештица* Јовице Стаменковића, извод из рецензије, Филекс, Лесковац 2005, стр. 40.

неоходно размислити како одговорити на њих. Јовица Стаменковић зато мисли и својим размишљањем тражи да достигне рефлексивни ниво на којем ће бити немогуће да се остане нем пред софизмима који су оплели своју густу наукову мрежу око лика истине.¹³⁸

Са левице, Црњанског су оптуживали за десно скретање и симпатије према фашизму, пре свега часописом „Идеје” који је покренуо тражећи меру упуштања у друштвена питања која писац сме да дозволи себи. Са деснице, у емигрантским круговима у доба бивше СФРЈ, стављали су примедбу да се старији маг песничке речи продао комунистима. Црњански, тврди Јовица Стаменковић, није могао бити милитариста, јер је његово рано дело поникло на тлу отпора према бесмислу ратовања; сетимо се да је Црњански био регрутован и да се борио за Аустро-угарску на руском фронту, упркос својим најдубљим убеђењима. За Црњанског је битна апотеоза Словенства, али је он свестан и тога да Срби који нису хтели да буду сељаци него ратници, одласком у Русију, што је предмет или тема „Сеоба”, не само да су се узалуд још једанпут селили, него су изгубили своје етничко биће.

Многи су се збуњивали шта је Црњанском важније. Српство или Словенство? Свестан низа ратничких подвига који су Срби остварили, Црњански је био на прагу сазнања, у свом дивљем, анархичном индивидуализму, да се тај славни низ мора бар мало демистификовати сликом ратних бруталности, какву налазимо у „Сеобама”, јер вечито дизање на оружје је имало за једну последицу крварење Србије и губитак снаге. Срби су се борили не само за себе, него и за Словенство, за једну домовину Јужних Словена, али данас нема много оних који би у суседима, осамостаљеним државама, признали Србима да су се борили, бар у некој мери, и за њих. Улога Србије као Пијемонта доведена је у питање следом позних историјских збивања, па тако писац који се лудо смеши цвету који се отвара на неком острву у океану, подстакнут идејом да је све са свим у некој невидљивој вези, и да далеки цвет изазива осмех овде, на овој страни света, увиђа бесмисао ратних кланица било где и било када – утврђује Јовица Стаменковић. Зар безазлени меланхолик – поставља питање Стаменковић – може да пожели зло било коме.

Јовица Стаменковић се позива на Хајдегера, Николу Милошевића, Велека и Ворена у спецификацији рефлексивности код Милоша Црњанског. Милошевић тврди да универзални искази стичу делотворност у делу Милоша Црњанског само уклопљени у ткиво романа, у којем попут честице која резонира, одјекују сто пута већом снагом него узети само за себе. Велек и Ворен, како их наводи Јовица Стаменковић, сматрају да

¹³⁸ Д. Тасић, Књижевни идентитет Милоша Црњанског, Помак бр. 34, март 2006, стр. 37. *Напомена:* Књига „Одбрана Црњанског“ Јовице Стаменковића промивисана је 6. јуна 2006. године у Народној библиотеци у Лесковцу. О аутору и књизи говорили су Дејан Ђорђевић, уредни издавачке куће Филекс и књижевни критичар и Драган Тасић, књижевни критичар (видети Тачку, 19. јун 2006).

философске мисли у књижевном и уметничком делу доприносе сложености и кохеренцији оваквог дела.

Код Црњанског, заклетог меланхолика, нема ни воље за вољу ни воље за моћ – полемише Стаменковић са Мартином Хајдегером. Он је лак, безвољан и девичански чист, згражен над људским покварењаштвом и заљубљен у далеке просторе, он је космополита коме је туђа ксенофобија, па признаје немачким Јеврејима изузетан допринос немачкој цивилизацији. Тако Јовица Стаменковић види оно право лице песника и човека Црњанског, који је увек био на страни правде и истине. Треба се снаћи у насмешеном бесмислу свих наших Суматризама, без оружја у руци, као Србин и космополита Црњански, кога су увек нападали само ситни духови, немоћни да досегну његове спиритуалне висине.¹³⁹

IV

УСУД - Збирка песама Томислава Н. Цветковића „Усуд“ уноси прегрш новина у нашу поезију, али и остаје на трагу најбољих остварења нашег песништва. У духу традиције коју су воспоставили Кодер, Настасијевић и Васко Попа, а на свој препознатљив и непоновљив начин, Цветковић доноси низ стихова који буде у нама задовољство од нових светова и нових истина.¹⁴⁰

Цветковићева поезија је вапај усамљеника на ветрометини урбанизованог живота. У њој има нечег прометејског, пркосног, али увек на ползу људима, човечанству.

Живимо у свету у коме животом доминира политика. Политичари желе да наш једини свет буде онај који нам они нуде и труде се да нам окупирају не само тело, него и ум и душу. Поезија Томислава Н. Цветковића је излаз из једног таквог друштва и света. Она је наш паралелни свет у коме је све могуће, па чак и то да човек буде срећан у својој мелахолији. Та поезија је излаз из политиком оптерећеног света који се урушава у својој бесмислености. Али, не треба мислити да ово није друштвено ангажована литература. Она то јесте, а њена основна порука

¹³⁹ Драги Јовице, добио сам два примерка Твоје књиге „Одбрана Црњанског“. Хвала Ти најлепше на лепом дару. Један примерак ћу уврстити у Библиотеку Задужбине, Одељак за књиге о Црњанском. Такође, наслов ћу уврстити у Библиографију, Књиге о Црњанском, на Сајту задужбине, као и у рубрику Актуелности, Нове књиге – на истом сајту. Књигу сам већ прочитао, са занимањем. Имам речи похвале за њу. Пре свега, на правој си страни, а у једној ствари, која је још отворена – па је сваки глас у одбрану Црњанског добродошао. Умочио си прст у море... Већ сам Ти рекао да постоји књига истог наслова: Зоран Аврамовић: Одбрана Црњанског, Бгд, 2004, 200 страна. Овај аутор је већ много урадио на Твојој теми, објавио је књиге: Политички списи Милоша Црњанског (1989), Црњански о национализму (1990), Политика и књижевност у делу Милоша Црњанског. А веома је добра и прошле године објављена књига Бошка Обрадовића: Милош Црњански и нови национализам, која је у целини у Твојој теми, тј. Одбрана је Црњанског од свих јавних напада на њега и његово дело – од његове појаве на књижевној сцени па до данас. Ово Ти сада наводим чисто информативно. Разговор о томе – тек када се будемо видели у Лесковцу. Честитам Ти на књизи и срдечно Те поздрављам. Димитрије Тасић.
Напомена: Ово писмо је објављено у Помаку бр. 34-36, 2006, стр. 37.

¹⁴⁰ Јовица Стаменковић, *Усуд* у векове, Нова Европа, Београд 2004, приказ, Помак, бр. 27/27, јул - децембар 2004, стр. 2. *Напомена:* За ову књигу Томислав Н. Цветковић је добио Повељу „Иво Андрић“, која је 10. децембра 2004. године уручена у Београду.

била би: лево су путеви ђаволови, десно путеви Господњи, а човек треба да иде право.

У песми „Ватре Вилиње” песнички субјект каже: „Уста ти усуд утве уракљене”. Он у овој песми изазива слу судбину свих који кроз реч и од речи живе. Просто се намеће мисао Иве Адрића: „Господар си сваке речи коју не изговориш, а роб сваке која ти преко усана прође.” Томислав Н. Цветковић и Нобеловац су рекли исто. Песма „Ослушни земљу” је једна од најлепших српских родољубивих песама и временом, ако има правде песничке, биће сврстана у одговарајућу антологију. У овој песми, Томислав Н. Цветковић у духу Лазе Костића склада дивотне кованице које постају благо српскога књижевног језика.

Циклус „Немговор са улицом” је излаз у свет свакидашњице. У истоименој песми, песнички субјект је митски прометеј што се не плаши лешинара, већ жуди за својим домом. Песнички субјект је овде изгнаник са Олимпа који је људима открио тајну ватре и понудио им лепши поглед на живот. Песма „Више ме ни улице не познају” је простор у коме Цветковић варира свој чести мотив, мотив прозора и простор у коме исписује свој болни стих: „Прозори сламају сенку моју у парчиће”.

„Прозор је моја улица” је песма у којој прозор игра главну улогу у онтолошком промишљању збиље. То је песма „ангажованог” усамљеника, вапај самотника за лепшим и праведнијим светом. „И да буде мир” је један од најлепших, један од најплеменитијих стихова, тако једноставан, а тако дубок. Песме „Прозор ти, улице ти...” и „Суочење” крију Ерос у свом неубичајном виду. Либида је овде, наиме, тек у повоју, стидљив, али довољно јак да се супростави Танатосу, тој вечној бештији коју вилангисти и клерикалци уздижу до обожавања. У песми „Линија” доминира пантеистичко виђење света, које кулминира стиховима: „Земља кроз биље љубав проживљава сунцем занета”.

Песма „Епитаф” је још један вапај усамљеног у мноштву, што је кључни проблем савременог алијенираног човека. У том отуђењу нема излаза, уколико излаз није сопствени, унутрашњи свет контеплативног бића.

„Године годивања” је песма којом аутор (његова појава је овде наглашена) даје рекапитулацију учињеног, преживљеног, сневаног, али и најављује нове подухвате.

Језик Цветковићеве поезије је богат, особујан, све у њему ври, кипти од живота, боја, тонова, звукова и гласова. Иако из перспективе прозора, језик ове песничке збирке излази у свет и оплемењује га. Као да аутор из ината, својим усудом излази у векове.

V

ВАРЉИВО ПЛАВО – Роман Милорада Цветковића „*Варљиво плаво*“, (Филекс, Лесковац 2005), који је добио „Филексову“ награду „Свитак“ за најбољи роман 2004. године, доноси прегрш новина у нашу књижевност. То је, пре свега, један слободнији стил у оном наративном погледу, а о дијалозима ликова да и не говоримо. Оно што је битно је свакако чињеница да у Цветковићевом роману налазимо нешто од поетике Милорада Павића, из неких његових ранијих остварења. Плава боја се у роману појављује као боја преваре и обмане, а није тешко закључити да смо ми дуги низ година варани и обмањивани од разних структура које креирају наш живот. Да се ова критика не би свела на пуко препричавање романа јер нам то није циљ, ваља рећи да у овом роману има пар момената које ваља истаћи. Као прво, а што „*упада у очи*“, жена у Цветковићевом виђењу преваре никада није Српкиња. То је или потомкиња неке стране, емигранске породице или каква припадница националне мањине. Да ли то наше жене, доиста, нису спремне на превару? Други моменат говори о човеку са врелог асфалта. Али, на аутора је да одлучи да ли ће роман завршити дефетистички или оптимистички. Најпоетичније место у роману је представљање слике слепог сликара, слике на којој су варирани мотиви коришћени у самом роману. Да не бисмо много причали, најбоље ће бити да читаоцима топло препоручимо ово несвакидашње књижевно дело, па нека и они донесу свој суд, а пре свега нека уживају у романтичном свету Милорада Цветковића.¹⁴¹

VI

ПОВЛАШЋЕНА МЕСТА - О књизи Саше Хаџи Танчића „*Повлашћена места*“ (Филекс, Лесковац 2004) до сада у Лесковцу није писано, а то је, морамо признати, велики пропуст оних који се баве књижевном критиком. Ова књига огледа доноси написе о значајним делима српских писаца, како оних познатијих, попут Андрића и Црњанског, тако и оних скрајнутих и помало заборављених, попут Павла Угринова. „Повлашћена места“ јесу књига која једним савременим структуралистичким методом сагледава поједине секвенце из литерарних остварења многих писаца. Базира се на ставу Николе Милошевића да „универзални исказ достиже највећи степен структуралне, па тиме и највећи степен обухватности“. Саша Хаџи Танчић није сагледавао поједина књижевна дела у контексту историје књижевности, већ је минициозно засецао у болно ткиво сваког од посматраних дела. Тако смо добили на суштини проучаваних дела, дакле у оном иманентном смислу речи. Овом књигом Хаџи Танчић се још једном потврђује и сврстава у ред најистакнутијих српских писаца.¹⁴²

¹⁴¹ Јова Стаменковић, приказ „Плава боја Србије“, „Тачка“, бр. 1, 26. децембар 2005, стр. 11.

¹⁴² Јовица Стаменковић, приказ „Ближи књизи“, „Тачка“, бр. 4, 30. јануар 2006, стр. 13.

VII

БЕФЛИ ТЕФТЕР – Књига песама Радета Јовића „*Бефли тедтер*“ (КЗ „Борислав Станковић“, Врање 2005) је зборник слика из лесковачког живота различитих друштвених структура, кроз поезију писану у призренско-тимочком дијалекту, конкретно на лесковачком говору. То је, пре свега, слика једног менталитета, који има своје мане и врлине. То је менталитет који прихвата сународнике из других крајева, али истовремено има нешто ђифтинско у себи, и то је Раде Јовић лепо приметио и описао кроз своје песме. Раде Јовић пише одговорно, смислено, са љубављу за Лесковац и Лесковчане, такве какви јесу, али са надом да све може бити лепше, боље, светлије за све људе који овде живе, за Лесковац који дише пуним плућима.

Описани су у овој књизи и занатлије и трговци, и расипници, и шкртице, и ратници и кукавице, и кавгације и повучени људи, домаћини. Уз тугу што аутор више није физички са нама, јер духом и својим књигама јесте, морамо констатовати да ће њега, Радета Јовића, памтити многе генерације Лесковчана, а и други широм „белог света“. Таква је ова изванредна књига штампана „од стране Врањанаца“, а у издавачкој кући „Филекс“ у Лесковцу, што потврђује претходну констатацију.¹⁴³

VIII

ПРОМЕТЕЈ – Поема „*Прометеј*“ Јосифа Стефановића (Филекс, Лесковац 2006) састављена је од четири циклуса. „*Долазак*“, „*Љубав*“, „*Гнев*“ и „*Одлазак*“. У „*Долазку*“ се песнички субјект обраћа богињи сунца, громава и муња и прижељкује да се земаљска љубав претвори у „*ток бесконачни*“. У „*Љубави*“ тражи од принцезе богиње да буде „*нежност у нежном додиру*“. У циклусу „*Гнев*“ песнички субјект дозива из сна „*моћног Прометеја*“ и позива на борбу са неправдом. Последњи, четврти циклус, „*Одлазак*“, доноси смирење и успоставља ред, мир и правду, као после великог боја.

Чини се да је песник у овој поеми на трагу митологије, али је то само варка. Песнички субјект у Прометеју куне злу судбину поробљених народа и позива на борбу у метафизичком, преносном смислу речи, и на успостављање реда, мира и слободних односа међу људима. Није чудно што за протагонису ове поеме Стефановић узима управо митског Прометеја, јер је управо овај даровао људима ватру украдену од богова. Али, Прометеј је мртво божанство – рекли би скептици и циници. Остаје прометејски пркос, рекли бисмо ми што верујемо у реч песника и у стих.¹⁴⁴

¹⁴³ Ј. Стаменковић, приказ, „Опевани менталитет Лесковчана“, „Тачка“, бр. 5, 13. фебруар 2006, стр. 13.

¹⁴⁴ Ј. Стаменковић, приказ, „Прометејски пркос“, „Тачка“, бр. 11, 8. мај 2006, стр. 13.

ТОМИСЛАВ СТЕВАНОВИЋ

I

Томислав Стевановић – Тома рођен је 1955. године у Орашцу. Основну школу је завршио у родном месту, Гимназију у Лесковцу, а студирао је у Београду и Нишу. Дипломирао је економиста маркетинга. Бави се новинарством. Рано је почео да пише. Радови су му објављивани у часопису Ми, Студенту, Књижевној речи, Нашој речи, Нашем стварању, Помаку и другим листовима. У Трећем оку објавио је серију кратких прича из Запаља. Године 1986. ужички лист Градина циклус његових песама Ноћ туге, у оквиру Сусрета радника Србије, проглашава за најбољи. Београдски Радио 2002, у култној емисији Индекс 202, у којој се такмиче студенти Београдског универзитета, додељује му 1978. године прву награду за песму Парком сновиђења. Уредио је пет књига од којих две на ромском језику Нас је много Цигана (Amen sna but Roma) и Путујем, путујем (Ďelem, Ďelem). Члан је УНС, бави се књижевном критиком и публицистиком.¹⁴⁵

II

СИБИРСКА ПРИЧА - Лепота приповедања је једна од основних карактеристика путописа. Био он написан научним, књижевним или новинарским приступом. Божовић нас бајковито уводи у лепоту приповедања кроз лепоте Сибира и братске нам Русије, маниром Гетеа и Црњанског. Ј. В. Гете једном приликом пише: „Ја на ово чудесно путовање нисам кренуо себе да обмањујем, него да у додиру са природом упознам себе.” Такав литерарни набој који собом носи Милан Божовић може срести једино раније код Тургенева, вођеног дискретном љубављу за егзотични Сибир.¹⁴⁶

Путописна књижевност настаје из пишчеве једноставне потребе да се упознају друге земље и предели, други људи и обичаји... Обично се путописи деле на „научне”, „књижевне” или „новинарске”, али ми разликујемо већи број подврста. Читајући „Сибирску причу” мог уваженог пријатеља Мишка Божовића сусрећемо се са изванредним примером „књижевне репортаже”; утисак је са колико воље је она сачињена у односу на, рецимо, ТВ-репортажу... што је разлог више да топло препоручимо ову књигу нашим читаоцима. То је трилинг путописне прозе са три подналова: „Козачка застава”, „Споменик шатор” и „Кад беле бреге плачу”, а све се збива у срцу леденог Сибира у оквиру града Краснојарска. И заплакаше беле бреге у додиру са хладним сибирским ветром. Прича нам са много музикалности и нежности Милан Божовић

¹⁴⁵ Податке за ову студију љубазно нам је уступио Т. Стевановић.

¹⁴⁶ Т. Стевановић, Сибирска прича Милана Рад. Божовића, Помак, бр. 31, јул, 2005, стр. 31.

нешто попут Црњанског који у једном путопису вели „љубав сам тражио, и само сам за њу питао, јер због ње сам путовао.” Тако и Божовић током целог пута негује љубав ка непролазној лепоти Сибира и непрегледне „бољшае Расије”... Можеш само да посматраш како ветар наилази у таласима и повија стабла белих, нежних и високих бреза. Пред твојим очима се одвија јуриш за јуришем. Бреза јеца, повија се и плаче...” са очима пуним лепоте – бележи Божовић.

%

Овај путопис је изванредна мисаона целина, на први поглед кратка, али изникла не само из природне лепоте тамошњих људи већ из луцидног сагледавања друштвено – економских збивања у „мајчици” Русији с краја протеклог столећа. Аутор са пуно смисла гради путописну композицију јер Божовић има изванредан дар за описе природе и ликова људи, а што су одлично приметили рецензенти ове књиге уважени професор Станко Ђорђевић и бард лесковачког новинарства Данило Коцић.

На крају ваља истаћи да је књига сасвим лепо илустрована руком маистра Слободана Поповића Попа, а одштампана у „Филексу”. Лектуру је извршила Тамара Николић, а слог уредили Бојан Божовић и Иван Станимировић. У име издавача – Удружења писаца општине Лесковац ову добру књигу потписује проф. др Душан Јањић, а надамо се да ће се наћи у вашој библиотеци.¹⁴⁷

¹⁴⁷ У Помаку (бр. 34-37, Лесковац, децембар 2006) Т. Стевановић даје занимљив приказ збирке „Опојни мирис тамјанике” (Ниш 2005) Живојина Јовановића, Лесковчанина, бившег универзитетског професора у Нишу. Он, примећује Стевановић, у неоромантичном стилу пева о не тако давној прошлости, о крају века који је за нама. Јовановић има крајње тужну дечачку причу из околине Лесковца коју као крст носи са собом у свет, у не баш ружичасту будућност. Он је докторску дисертацију одбранио у Варшави, а био је лични пријатељ Бранка Миљковића. Објавио је, између осталих, поему „Теретни воз хтења”, збирку песама „Орашац”, као и збирку песама „Љубав смо поклонили возовима” за коју је 1978. године добио сајамску награду београдских издавача. Томислав Стевановић је писао и о стваралаштву Д. Коцића. Одмах по проглашењу романа „Изабрани снови” за најбољи роман на анонимном књижевном конкурсесу лесковачког Филекса у Нашој речи написао следећи осврт: „Дугогодишњи дописник Политике, правник и професор књижевности Данило Коцић, добитник је прве награде на другом годишњем конкурсесу најмлађе издавачке куће Филекс из Лесковца. По оцени стручног жирија, његов роман „Изабрани снови” је освојио прво место, као што је и збирка песама „Записи о боли и слово о самоћи”, аутора Милета Петровића из Источног Сарајева. Жири је имао прилике да прегледа двадесетак рукописа и исто толико збирки песама приспелих на овогодишњи књижевни конкурс. Иначе, Данило Коцић је, по мишљењу критике, већ је објавио престижне збирке песама „Говор камена”, „Чудна лађа” и „Дневник на распусту”, као и сада већ трилогију романа „Изабрани живог”, „Изабрана тишина” и „Изабрани снови”. Коцић попут Стевана Јаковљевића и Добрила Ненадића прати спецификум српске породице и њено лагано раслојавање. Текст романа је изванредан, а приступ теми једноставан, и сигурни смо, биће врло прихватљив код најшире читалачке публике у нашем граду, као наставак већ објављене трилогије.

МАРИЈА СТОЈАНОВИЋ

I

Марија Стојановић рођена је у Лесковцу 1979. године. Живи у Вучју. Дипломирала је на Филозофском факултету у Нишу (Група за српски језик и књижевност). Бави се књижевном критиком. Радове објављује у лесковачком „Помаку” и Српском југу” (Ниш) и другим листовима.¹⁴⁸

КЊИЖЕВНИ РАД: „Постигнућа“ (Филекс, Лесковац 2002), „Саздања – десет песника, десет књига“ (Центар за стручно усавршавање, 2014).

II

ПОСТИГНУЋА – На страницама *Постигнућа* Марије Стојановић обједињено је 16 књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском прозном стваралаштву. Концепција књиге одређена је поднасловом (*Један писац, једна књига*) – сваки од текстова посвећен је конкретној књизи, или одређеном аспекту дела које се разматра. Различиту природу текста одредиле су различите интенције са којима ауторка приступа одређеној књизи – једни имају форму осврта, други форму приказа, а неки се приближавају жанру есеја. Радови откривају духовне преокупације ауторке: предмет њеног интересовања јесу писци који представљају стожере српске књижевности и њене врхунске домете, затим аутори који су на неки начин постављали нове смернице у развојном току српске књижевности, или они ствараоци који су се наметнули актуелношћу свога стваралаштва.

Поступак којим ауторка приступа одабраним ауторима открива њену склоност ка бављењу конкретним проблемима које сагледава у контексту дела, или, шире, у контексту целине опуса одређеног ствараоца. У том смислу ширином захвата издвајају се текстови посвећени Светлани Велмар Јанковић, Павлу Угринову и Саше Хаџи Танчићу. У њима се налази својеврсна скица за поетику ових књижевника, била да је у случају Светлане Велмар Јанковић говори о њеној лектири, идејним исходиштима, изразу и односу према језику, било да образлаже однос локалног и универзалног у прозном изразу Саше Хаџи Танчића или представља генезу стваралаштва Павла Угринова. Из ширег представничког контекста, ауторка долази до конкретних тема – до присуства поднебља јужне Србије и Вучја у Прозрацима Светлане Велмар Јанковић, до митологије локалнога која код Саше Хаџи Танчића прераста у

¹⁴⁸ *Напомена:* Марија Стојановић се љубазно одазвала аутору књиге „Лесковачки писци, трагови и трагања“ да саопшти податке из биографије.

универзалну методологију, до теме трагања за првом љубави као лајмотивом стваралаштва Павла Угринова.

Текстови о Кишовој *Енциклопедији мртвих*, Пекићевом *Успењу и суноврату Икара Губелкијана*, Тишминој *Употреби човека* издвајају се чињеницом да она своје место проналази у мозаику књижевноисторијских, књижевнокритичких монографија и студија посвећених стваралаштву ових писаца. Марија Стојановић и овде бира конкретну тему: мотив смрти код Киша, приповедачке поступке и симболичка значења простора код Пекића, док ког Тишме трага за хуманистичким порукама дела о употреби човека у рату и миру.

Трећу групу чине текстови којима је ауторка лесковачку културну јавност упознала са појединим остварењима савремене српске прозе. Без обзира што је реч о писцима различитих оријентација и различитих наративних и стилских поступака, у свим приказима ауторка полази од одређење теме дела, њеног жанра и места у корпусу савремене српске прозе, затим преко представљања основних елемената дела долази до указивања на евентуалне новине које разматрано дело доноси, завршавајући приказ изрицањем критичког суда. Окупљени на једном месту, ови текстови не откривају само тренутна интересовања ауторке – њену замишљеност над питањима, проблемима и уметничким поступцима присутним у савременој српској прози. Информативни, прегледни и јасни, они отварају врата једне ненаметљиве, али богате критичке радионице, откривајући отворен, заинтересован, луцидан и јасан критички дух Марије Стојановић која осећа о чему треба проговорити и зна на који начин то треба учинити.¹⁴⁹

III

САЗДАЊА - Књига „Саздања – десет песника, десет књига“ Марије М. Стојановић сачињена је од књижевно-критичких текстова посвећених савременом српском песништву. На страницама Саздања – десет песника, десет књига“ нашли су се текстови о појединим песничким збиркама оних аутора који су прекретнички деловали на токове модерне српске поезије или оних чије ће песништво умножити струје које те токове прати и издваја аутентичношћу поетског гласа. Поднаслов 10 књига, десет песника пандам је поднаслову претходне књиге Марије Стојановић „Постигнућа – један писац једна књига“. Првом књигом представила је свој начин тумачења савремене прозе, оном која представља продужетак претходне и свој начин писања и разумевања савремене српске поезије. Књига Саздања своје место проналази у контексту књижевно критичке мисли о српском савременом песништву указујући на поједине аспекте разматраних збирки и остварујући путеве за нова размишљања – оцена је мр Биљане Мићић, професорице Лесковачке гимназије, рецензент књиге.

¹⁴⁹ Биљана Мичић, Препорука, књига књижевних осврта Марије М. Стојановић, Постигнућа, Један писац, једна књига, Филекс –Лесковац, 2002, стр. 85-86.

IV

МЕЛАНХОЛИЈА САШЕ ХАЦИ ТАНЧИЋА - У плејади савремених српских приповедача значајно место припада истакнутом прозаисти југа Србије Саши Хаџи Танчићу. Многи га сматрају наследником великог Боре Станковића и то с правом: Хаџи Танчић је Бори близак не само по мотивима и стилу своје прозе, већ и по таленту, специфичном дару приповедања и неуморној стваралачкој енергији којом нам овај писац представља сваку своју нову књигу. Жеља за духовним богатством усађена је овом писцу још у старој грађанској породици у којој је Хаџи Танчић одрастао и сазревао. Завршио је студије српског језика и југословенске књижевности. Рођени Лесковчанин, Хаџи Танчић је своју каријеру стварао, углавном, у Нишу.

(...) Своји приповедачки таленат Саша Хаџи Танчић потврђује и у својом најновијем биографском роману, објављеном ових дана, „Меланхолија”. Из самог наслова романа препознатљив је психолошки карактер, унутрашње стање, доживљај света, односа и разумевања уопште животне и уметничке судбине писца Стевана Сремца коме је иначе посвећен роман. Стеван Сремац је, поред Боре Станковића, још један од писаца – класика у историји српске књижевности који је духом и телом у великој мери био везан за просторе југа Србије, те не чуди што се и данашњи читаоци врло радо враћају Станковићевим и Сремчевим делима, поготово онима који су тематски везана за ове просторе. Вероватно је необична животна судбина Стевана Сремца подстакла Сашу Хаџи Танчића да на један потпуно другачији начин представи Сремчеву меланхоличну природу, друге, тамније стране његове личности, прекриване шалом и хумором којима је забављао себе и друге.¹⁵⁰

Роман почиње описом смрти главног јунака. Занимљиво је да сам Сремац, док у хладном ковчегу осећа како му језа и студен обузима тело, описује последње дане свога живота, борбу са суровом болешћу и долазак саме смрти једног лепог дана у Сокобањи. А онда нас писац подсећа на неке од најважнијих периода Сремчевог живота. Тако се читалац враћа с јунаком у свет његовог раног детињства у Сенти, упознаје његову мајку Катарину и оца Аврама, упознавање живота Народног позоришта и широких београдских улица, јунаково гимназијско школовање, тромесечни практикански рад у Министарству финансија и неодрживу жељу за одласком из Београда.

„Смучиле су му се београдске госпе у монденским тоалетама, и београдска господа са професорским и бакаским наочарима, њихове тугаљиве осуде рата, да они нису учествовали, да они нису ни за шта криви. Оптерећен таквим призорима усамљивао се, окружен звуцима пролећа у крошњама.”

¹⁵⁰ О „Меланхолији” Саше Хаџи Танчића, Рад, Београд 2006. година, М. Стојановић је говорила одмах после појаве романа и у специјалној емисији ТВ Лесковац.

(...) Овом романом Саша Хаџи Танчић је одао још једно признање великану српске књижевности. Учинио је то на један специфичан, посве другачији, оригинални начин, а знатижељним читаоцима понудио једну другу страну Сремчеве личности, можда мање познату, али не мање битну и интересантну за разумевање његове личности и стваралаштва. Роман је писан књижевним језиком, без дијалекатских израза како би се то очекивало с обзиром на главног јунака целе приче, а хумор, којим је прожета цела прича, показао се као једно од најефикаснијих средстава реалистичког представљања стварности.

V

ЦАРСКА КРУШКА ЉИЉАНЕ ЈАЊИЋ - У савременом свету у коме доминира темпо живота и бесконачна трка са животом, ретко се сећањем враћамо у детињство и младост.

(...) Иако рођена у Јагодини, Љиљана Јањић се, као писац и професор француског језика, уосталом и као човек, формирала и сазревала у Лесковцу, па је можда и наша јужњачка сентименталност утицала да и њено стваралаштво буде прожето тако дубоким емоцијама.¹⁵¹

Оно што одликује ову збирку прича, то је њена тематска разноврсност, али и различитост тонова. Скала изражених осећања у причама протеже се од осећања дубоке туге са мрачним тамним тоновима болести и смрти до осећања ведрине изражене у лепоти и радости живљења. Овако широка скала осећања чини да проза Љиљане Јањић није једнолична и униформна. Приче у збирци се одликују великом тематском разноврсношћу зато што приказују призоре који се одвијају у урбаној, градској средини, али и у сеоској, на радној акцији, али и у школи, болници или на мору. Мада традиционална по форми и садржини, збирка на моменте има и један модеран дух, односно форму.

(...) Ако имамо у виду да свака проза носи у себи аутобиографско обележје које је уобличено и надограђено маштом и фикцијом писца, можемо рећи да проза Љиљане Јањић представља савремено укомпоновану машту са стварним догађајима, због чега су приче добиле на квалитету и занимљивости..¹⁵²

¹⁵¹ О збирци прича „Царска крушка” Љиљане Јањић говорила је Марија Стојановић на промоцији у Лесковачком културном центру, крајем фебруара 2006. године. О тој књизи беседио је исте вечери и аутор ове студије (видети опширније прилог о Љиљани Јањић).

¹⁵² Марија Стојановић написала и више занимљивих критичких осврта о познатим српским писцима. Пажњу је нарочито привукло њено излагање о „Прозрацима” Светлане Велмар Јанковић у лесковачкој Народној библиотеци. Промоцији је присуствовала и Светлана Велмар Јанковић. Стојановићева је то излагање насловила „Снажно уметничко сведочанство о Лесковцу и Вучју и његовим знаменитим личностима.”. Тај осврт касније се, између осталог, појавио у часопису „Српски југ”. *Напомена:* Видети приказе Марије Стојановић у поглављу о Милораду Цветковићу и Љиљани Јањић.

МИЛЕНА СТОЈАНОВИЋ

I

Милена Стојановић је рођена 1974. године у Лесковцу. Филозофски факултет (Група за српски језик и књижевност) завршила је у Нишу, а магистрирала на Филолошком факултету у Београду. Од 1997. године била је стипендиста Министарства за науку и технологију и сарађивала на Институту за српски језик САНУ и Институту за књижевност и уметност, где је стално запослена на пројекту Теорија књижевности. Као добитник стипендије Сасакава фондације у току 2000. године, похађала је предавања на париском универзитету Sorbonne Nouvell (Paris III). Позију, есеје и критичке текстове објављивала у књижевним часописима (Стил, Наш језик, Књижевност, Свеске, Градина, Багдала, Помак, Наше стварање). Објавила књиге песама: „Дуга пред огледалом” (Гимназија, Лесковац 1993), студију „Књижевни врт Борислава Пекића” (Институт за књижевност и уметност - „Мали Немо”, Београд – Панчево 2004) и књигу есеја „Поглед на пишчев радни сто” („Мали Немо, Панчево). Бави се књижевном теоријом и критиком. Члан је Друштва књижевника Војводине. Уредник је часописа „Свеске”, ревије „Sveske-ArtEch” и у Издавачкој кући „Mali Nemo”.

II

ПОГЛЕД НА ПИШЧЕВ РАДНИ СТО - Критичар и есејиста Милена Стојановић (1974) у књизи „Поглед на пишчев радни сто” издвојила је текстове у којима одређене књижевне феномене и поетике појединих аутора сагледава са новог или недовољно истраженог угла. Свакако најзанимљивији и најпровокативнији је есеј дат у форми драме, који тематизује поетске карактеристике драма и романа Бранислава Нушића. Између осталог, она пише о „Газда Младену” Боре Станковића, епу „Гилгамеш”, „Мајстору и Маргарити” Булгакова, поезији Раска Петровића, о романима Борислава Пекића, о књигама стихова Мирослава Максимовића, Милана Орлића и других.¹⁵³

III

КЊИЖЕВНИ ВРТ БОРИСЛАВА ПЕКИЋА - Милена Стојановић је у својој студији о Бориславу Пекићу пружила увид о теоријским домаћајима интертекстуалности.

(...) Када су у питању књижевна дела, то би значило да је свако књижевно дело одговор на неко друго дело и да се и у дијахронији и у синхронији могу успоставити релевантни однос између тек насталог

¹⁵³ Драган Богutowић, Есеј као драма, В. новости, 19. фебруар 2007, стр. 30.

остварења и књига које су му претходиле или биле савремене.¹⁵⁴ Идеја интертекстуалности, која се везује за име Јулије Кристеве, привукла је пажњу и других славних имена, као што је Ролан Барт; Барт је тврдио да је сваки текст интертекст, што значи да свако књижевно дело, било које да је врсте, има једну интертекстуалну димензију, од које много шта зависи. Али, ми имамо посла најчешће са текстом као текстом, мимо осталих текстова. Шта вреди сви ти могући сложени и раскошни односи интертекстуалности, ако их читалац и не примећује, пошто чита текст као текст? Отуда Милена Стојановић мора да прибегне једином решењу, а то је решење инветивног или обавештеног читаоца, онаквог каквог бисмо по старим и утабаним теоријским навикама назвали још и компетентним, искусним или једино пожељним читаоцем.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Драган Тасић, М. Стојановић: Књижевни врт Б. Пекића, приказ, електронски часопис Народне библиотеке Лесковац, Запис, Мали Немо, Панчево 2005. *Напомена*: М. Стојановић је опширно писала и о збирци песама Мире Коцић „У небо верујем“: Наслов је за књигу оно што је за човека име. Али разлика је у томе што људи добијају име на почетку живота кад се још не зна какви су па нису битно одређени њиме, а књига добија наслов по садржини и он је увелико одређује. Наслов прве самосталне песничке збирке лесковачке књижевни це Мире Коцић специфичан је још по нечему. Збирка је добила наслов по истоименој песми „У небо верујем“, али акценат је на различитим речима. У наслову песме истакнута је реч небо. Небо се овде јавља као симбол, као супротност мраку, дубинама и забору. Али када ова иста реченица одређује целу збирку, у први план долази реч верујем: верујем у љубав, верујем у завичај, верујем у будућност, верујем у повратак... Збирка Мире Коцић подељена је у пет циклуса. Класична драма по Аристотелу има пет чинова. Лаици би рекли: случајност. Не, у поезији нема случајности, то је интуиција, оно нешто што песника чини песником. Ову збирку можемо да назовемо драмом у пет чинова писаном у слободном стиху.

Први циклус „О великој љубави“ је заправо експозиција. Овде се први пут, изван оквира, срећемо са песникињом за коју љубав има само почетак и која само у сновима скида маску да би написала малу песму о великој љубави, довољну за бесмртност. Песникиња већ овде себи и својој љубави одређује место: „Тражи ме на небу“ (Тражи ме на небу). То је путоказ који преко замки и грешака води до прошлости осликане у циклусу „После мога оца“.

Овај циклус је друга фаза у развоју драмске радње, заплет. Сваки сусрет с прошлошћу је већ сам по себи почетак сукоба. Овде је тај сукоб осећај дужности према прошлости оличене у слици оца.

Квантитетом кратак, али емотивно врло богат заплет кулминира циклусом „У небо верујем“ (кулминација). Љубав испреплетена с вером, природом и нарицањем мајке Југовића – овако се најкраће може представити овај језгровит циклус.

Ко други може да понуди могућност различитих разрешења овог сукоба ако не потомци? Четврти чин ове својеврсне песничке драме, перипетија, насловљен је „Заштита потомака“. Песме овог циклуса су различите варијанте пркоса злу који врхунац достиже у „Разговору с гласником“.

(...) Враћање изворишту и деца непогрешив је знак да је успех близу јер је „претешко“ „далеко од Хисар брда“ (Враћање Хисару).

Расплет је симболично дат кроз успостављање правог поретка (циклус Поредак). Ту су, на свом месту, и Чудни врт и Деца, и пролеће (У пролећу). Сломљени брод „са вилом пророчицом на палуби“ се са грижом савести враћа своме прагу. И ту је крај ове драме, али не и приче о њој.

Језик песама је обичан, свакодневни говор у служби поезије. Слободан стих и неусиљен ритам речене мисли чине ближим и сваком препознатљив.

Може се ова драма прихватити оваква каква је, али она у исто време нуди низ могућности за нова виђења. Тако бисмо, на пример, (ако нам песник то дозволи), песму „Шкољка“ из циклуса „Поредак“ могли да испишемо одмах испод наслова збирке. Она некако ненаметљиво осваја читаоца. У њој Мире Коцић користи опробан песнички рецепт: стара истина речена једноставним изразом: умирање је неминовно, талас разбија бисер, али шкољка ради нови, за трен бржи од таласа (*Отирније у поглављу о Мире Коцић*)

¹⁵⁵ Избор песама Милене Стојановић у Панорами лесковачког стваралаштва.

ЈОВИЦА СТОЈАНОВИЋ

I

Јовица Стојановић је књижевни критичар и антрополог, рођен у Бошњацу, а већ тридесет година живи и ради у Београду. Аутор је књига „Љубав и смрт“, „Анатомије живота“ (о самоубиству), „Одевена животиња“ (антропологја моде), „Силовање“, „Старост“, „Секс и култура“, „Култура и психијатрија“, „Женска агресивност“, „Речник антрополошких сумњи“, „Женска „љубав и сексуалност“.

Учесник је свих важних симпозијам из области психологије, психијатрије, антропологије, културологије. Објавио је велики број ауторских радова у бројним стручним и другим публикацијама.

Његова биографија можда и није занимљива, али библиографија његових ауторских дела је више но занимљива, како по темама којима се бави, та копо начину како мисли и доводи у питање. А мисли увек другачије. Његови текстови никога не остављају равнодушним, што је за аутора најбитније. Хвале га и оспоравају!¹⁵⁶

Стојановић је аутор „Женска агресивност“, обимне и по оценама критике, посебно проф. др Јована Марића, изузетно значајне студије, која је изазвала велико интересовање јавности¹⁵⁷

II

СТАРОСТ (антрополошка студија Јовице Стојановића) – Јовица Стојановићу, књижевном критичару и антрополошком писцу, рођеном у Бошњацу крај Лесковца ово је четврта књига. У својим претходним књигама предмет његовог интересовања били су: самоубиство, љубав, смрт и силовање, и на крају старост као антрополошке категорије између којих се одвија живот. Ова четврта ауторова књига више је него један успешан покушај да се о проблему старости мисли на другачији, хуманији начин.

Бавећи се феноменом старости, Јовица Стојановић је имао врло јасан циљ да савремену културу осмотри као луку у којој су се нашле укотвљене бројне предрасуде минулих времена, и да ту културу апострофира као културу оптерећену стилем живота, чија је лоша страна у томе да се не живи само брзо, него се и рђаво живи, а умире још брже и још горе. По аутору, старост неугодно опомиње да је временски квантум живота при крају, па је према томе страх од старости универзална одлика

¹⁵⁶ Радисав Филиповић, Ј. Стојановић „Политика и човек“, интервју, Тачка, бр. 20, 11. септебар, стр. 2.

¹⁵⁷ У Лесковачком културном центру 24. маја 2013. године одржана је трибина „Агресивност међу половина“ поводом књиге „Женска агресивност“ антрополога Јовице Стојановића. На трибину су учествовали др Јован Марић, неуропсихијатар, професор Медицинског факултета у Београду и антрополог Јовица Стојановић.

свих култура. Јовица Стојановић је у својој књизи указао на различит однос поједини култура према стварности, што је прва теза, од некадашњег лапота до затварања и изолације у герентолошким установама, што је опет једна врста модерног лапота. Једино у неким друштвима старце су штедели насилне смрти због потребе преношења духовне баштине. Изум писма, могло би се рећи, апострофира аутор, био је погубан за социјални живот старца јер више нису били неходни као жива меморија и као непосредни преносиоци традиције. Међутим, тврдњу да је писмо могло утицати на геронтоцид ставља ипак под знак питања.

У својој књизи аутор је оспорио не мали број предрасуда о позном добу. Једна од таквих предрасуда је и ћутање о старости што је универзални проблем свих култура. А то ћутање о старости улази у ланац погрешних освета, и током историје преноси се с генерације на генерацију. Фатално је правило да људи промашене младости имају потребу за уништењем или осујећењем туђе, због тога што је неко некада уништио њихову. То је заправо друга теза коју аутор заговара и која се односи на лако уочљив рецидив освете међу генерацијама, што изазива врло лоше последице психосоцијалне врсте.

(...) И на крају, студија о старости Јовице Стојановића, иако је писана провокативно, дубоко је хумана, тим пре што указује на лажну људску филантропију и на чињеницу да су старци баласт сваке породице и сваког друштва (ако има супротних примера то је нада више), али и позива на један хуманији однос и потомака и друштва према старости и на стварање услова за једно лепо старење у коме се не би умирало јадно већ у људском достојанству.

(...) Ове и све остале његове књиге квалификују Јовицу Стојановића једним од значајнијих српских антрополога средње генерације.¹⁵⁸

III

ЋЕФЛИ ТЕФТЕР – Оно што је за Врање и околину велики бард Бора Станковић, то је за Лесковац и његову котлину Раде Јовић. Ову су два највећа песника страственог јужњачког менталитета и ероса, јединственог на ободима Балкана, као географског и као менталног топонима. Када Раде Јовић пева звезде гасну од страсти и помаме; он је неспорно престолник Јужног Хеликона, где су миљеници муза ретки, а Јовић је један од њих. У стиховима Радета Јовића сусрећу се мудрост векова, страст и гнев богова, ситничавост и величина људске душе и све оно о чему „*мудраци и заноси слуте*“, како би рекао Лаза Костић.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Станко Миљковић, приказ, Јовица Стојановић „Старост“, антрополошка студија, Београд, Калекон 1996. *Напомена:* Приказ Ст. Миљковића објављен у часопису „Наше стварање“, бр. 2, Лесковац 1997. године и Миљковићевој књизи „Записи у времену“, Удружење писаца општине Лесковац, Прес клуб, Лесковац, стр. 74-76.

¹⁵⁹ Јовица Стојановић, „Ерос у јужном менталитету“, Раде Јовић: Тефли тефтер, Књижевна заједница Борислав Станковић, Врање 2006, (прилог објављен у Тачки 27. фебруара 2006, бр 6, стр. 13).

„Ћефли тефтер“ Јовићева је антологија стихова о антологијским местима у једном менталитету, али су и многи његови стихови антологијски, по достигнућу песничког умећа. Овај Јовићев менталитетски, карактеролошки ерос јединствен је у српској књижевности с почетка новог миленијума. У њему је много стихова које треба урезати у мермер и гранит. Јовић пева дечачки нежно, са свим врлинама сањара која оплемењују јаву, али уме он то и гвоздено да каже.

У „Ћефли тефтеру“ лирски-епизовном карактеролошком албуму, Раде Јовић је у крокију изрезбарио пар књижевних ликова који су резултанта целе ове књиге. Ту је песник ингениозно показао своју песничку сугестивност, а његов сликовити исказ је достигао антологијску висину. Јединствену мудрост, архајско веровање и сензуалну, еротизацијућу лепоту, и патњу због ње, Јовић транспонује кроз ликове Алексе Сербеза, Персе врачарице и Персе Шећерцике. Пркосни народни мудар Алекса Сербез, кад пуши дуван и пућка „из нос му искачав, шишарке, из уста огањ“. Гномски сведено, овај Јовићев књижевни јунак је јужносрбијански пандан Толстојевом Платону Каратајеву. Кад Немци у Чифлук малу „берев кајсје“, Алекса Сербез „не дава на Немци да кришав грањке“, „Воћке, вика ги, ако, једите, мајке вам га шванске, грањке никс“. У лику Персе врачарице, гатаре која „фрља жар“, а ватром чисти и лечи у свом надрилекарском, али и наднаравном позвању, Јовић је саградио лесковачку Сибилу и Питију која олицветорује архајски богат поглед на свет и живот. Перса Шећерцика је замamna лепотица која „од ко млада ждребица“, „чаршија се ваћа за главу кад гу види. Човеци змијев од лезет кад гу сретнев“. Грациознос жене и сав њен еротски магнетизам Јовић уверљиво уме да одслика са неколико стихова који се памте и постају сентенце о лепоти. Перса Шећерцика је наша Пенелопа која верно чека мужа из војску; „Кад ву рекоше да се Сава неће врне, не да неће, него да не може од смрт“, плакала је три године. То је јужносрбијанска љубав на смрт коју је тако пластично умео да опева само Раде Јовић. Крешендо ове љубавне трагедије Јовић филигрански песнички завршава потресним стиховима, попут оних из класичних грчких драма: „То је сг једна несрећна жена, утепана од муку, тој је сг једно млад дрво, ударено у ноге, то је сг једно слунце, турено поза брег“.

Галерија ликова мајстора који дефилују кроз ову књигу, са свим њиховим психолошким профилима, представља карактерологију овог краја, менталитетску мапу, далеко сугестивнију но што би је психолози и психијатри сачинили и објаснили. Раде Јовић је сваком лику подигао трајан споменик, за памћење, и помен. А они који нису упамћени и које нико није поменуо, заправо, нису ни живели. Сви Јовићеви мајстори, а поред њих он сам, били су мајстори живљења, уметници живота. Кога песник није од ђефа утефтерисао у свој песнички рабош Ћефли тефтер, тај накнадно мора да посведочи, и да докаже, да је уопште постојао. На свету се, ипак, најсмисленије станује ако се, како би Хајдегер рекао, *песнички*

станује. Све остало је необележена егзистенција. А људи без белега су људи без дела и мена, нишчи.

Критичари су листом истицали посебност Радета Јовића као песника, позивајући се на дијалекатску особеност његовог песничког предива. Међутим, то је формално-језичко обележје које о величини поезије не казује ништа. Песничка величина Радета Јовића, као обелиска поезије, огледа се у чињеници да је он умео да одреди дијалект у менталној матрици једног народа, што с југа Србије, пре њега нико није учинио. Раде Јовић јединствен је песник у градњи поетске слике менталитета Југа и њему је пошло за руком што другим песницима овог поднебља није пошло ни за руком ни за пером. За то је потребан не само таленат већи уметност проживљавања оног о чему се пева. Ове особине срећемо код Јовића који песмотвори и сонорно и громогласно и, понад свега, смислено. Јовић поезијом оплемењује живот и уме у поезију да удахне живот. Коначно, у томе је смисао поезије и живота. Дакле, Раде Јовић је песнички живео и свим домарима животности певао. Од тога се не може даље, ни у поезији, ни у животу.¹⁶⁰

IV

ВРЕДНОСТ ЛАЖИ - Човек није заклето заточеник истине која је, по природи ствари неходна, али је и онеспокојавајућа, јер фундаментална истина гласи да смо смртни. Управо страх од смрти расцветава богату ружу људских страхова, па и ирационалних, који су и најубојитији. Зато је лаж неопходна да се поднесу све гадости живота и крајње окрутна чињеница о крају живота.

(...) Живо биће увек једним делом измиче научној објективности јер је динамично, расте и неухватљиво је за круте мреже дефиниција и предвиђања. Предвидљиво је, ако не мртво, онда сигурно не сувише живо и интелигентно, осим у неким аспектима живота. Предвиђање увек иде за тим да контролише. Зато људи воле бујну машту, јер се тешко може контролисати и предвидети и она изнад свега сведочи о бујности, обиљу живота, а то је оно што обожавамо. Отуда ни здраве жене не воле предвидљиве мушкарце, јер брзо упадају у мртвило монотоније и не обећавају им другачије, инвентивно смишљене радости и изненађења која делују психостимулативно. Човек је биолатријско биће (које обожава живот). Уметност је одбрана од прозаичности живота и њена лаж је моћан ревитализатор живота, она надахњује – и удахњује живот. Уметност је увек у вези са лепотом, а човек је калофилично биће (биће које воли лепоту, има смисао за лепо). То је суштина наше склоности ка илузијама, ма како да су лажљиве, животно су лепе и лепо су животне. Упркос свему, а нарочито ружноћи истине.¹⁶¹

¹⁶⁰ Јовица Стојановић, Ерос о јужном менталитету, Тачка, 27. фебруар 2006, стр. 13.

¹⁶¹ Јовица Стојановић, Вредности лажи (лаж и сексуалност), фељтон, Тачка, 12. фебруар 2007.

РАШКИ СЛИКАР – Књига Станка Миљковића „Рашки сликар“ по многим својим одликама потврђује један неспорни списатељски таленат са јужних обода Србије. Жанровски, то је срећна синтеза профилиране журналистике, путописа, строго селективне мемоарске прозе и историографског начина мишљења. Књижевнички дар овде моћно наткриљује разуђену делту, на први поглед, тешко помирљивих прозних формација које су увелико савладали умеће казивања. Већ својом првом књигом Миљковић је уверљиво потврдио да је писац који уме да каже битно, чини он то надахнуто и сугестивно, са ретким умећем да читаоца наведе на умну запитаност и учини га са ствараоцем својих приповести, у којима се одгонетају фундаменталне тајне света и живота. У овим кратким прозама суверено доминира дух јужносрбијанског поднебља: темперамент, лирски страствено узбудљив, у коме се преплићу словенско-паганска еруптивна снага, готово дионизијски разобручена, али, ипак, опасана хришћанским благим мазохизмом и једноставношћу.

И када говори о савремености и почесто худој судбини својих јунака, Миљковић стално има на уму њихову историју као судбину, која је важан фактор предестинације њихових животних путева и странпутица. Арома далеких минулих времена која се осећа у овим судбоказима основна је психолошка матрица из које су израсли пишћеви јунаци: робусни, често неподношљиво сирови и сурови, али увек узвишено трагични јер свако од њих има свој магични животни круг и у њему чудесан хералички знак. Колико су Миљковићеви јунаци стварносни толико су и поетофантастични и под његовим пером постају уметничко дело, уверљиво индивидуализовано и психолошки прецизно мотивисано.

У фокусу стваралачке пажње Станка Миљковића налазе се хероји чудних, кат-кад мистериозних живних путева који храбро опробавају разгранату ружу ветрова живота и гордо одлазе у смрт, пркосећи усуду и спољашњим менама времена и нарави. То је добро уочљиво нарочито у причама „Балада о Доли Гардовић“, „Коледарски гроб“, „Пољубац Симон Сињоре“ и трагипоетичној причи о јединственој јужносрбијанској Пенелопи, са једноставним насловом „Српкиња“.

Миљковићева прича „Рашки сликар“, са свим одликама антологијског прозног остварења, снажне је драматичне тензије у којој доминира богато чвориште историјско-карактерног усуда. Рат, издајство, јаничарска магична везаност за родну груду, несвесна едиповска драма и трагично самоубиство као логичан увир грандиозне ефективне силе. Силан јунак и зулумћар, јаничар Ибрахим-паша, роби свој народ, али, на крају немоћно пада под удар злохуде судбине и страшне истине јер од моћи империје моћније је рука кратких земаљских дана. У овој, као и у поменутиим причама, Миљковић је себе потврдио као писца од специфичног нерва за медитативнолирску прозу, са изразитим контеплативним пасажима који

умногоме обогаћују његов стваралашки поступак. Општи поглед на књигу „Рашки сликар“ води закључку да је реч о већ изграђеном приповедачу, од не малог казивачког умећа и убеђује да је Станко Миљковић озбиљан књижевни таленат с југа Србије који има шта да каже и чини то с примерном дозом имагинације и сугестивности. Међу ствараоцима овога поднебља Миљковић је утрђен и препознатљив глас и писац на кога ће, надамо се, српска књижевна критика да обрати адекватну пажњу.¹⁶²

VI

СВЕТЛА НА МОЈА СЕЋАЊА - Песничка књига Новице Величковића Позног „Светла на моја сећања” већ својим основним мотивским избором представља вредност и освежење у савременом песништву. Његов средишњи мотив је и основни мотив живота, лајтмотив културе и света – љубав! Данас, када је свет опсесивно оптерећен свим небитним, прозаичним стварима живота, Новица Величковић се враћа темељном људском осећању, љубави, која је човека уобличила у највишу врсту на планети. Само онај ко уме да воли тај је човек подобан Богу, како су наумовали сви мудраци векова и света, и све свете књиге великих, објављених религија. Судаћи по његовим стиховима, Новица Величковић је човек љубави, и жали за прошлим, јер само човек може и уме садржајно да буде меланхоличан. То не може ни животиња, ни Бог. Само онај који може да воли и клечи због љубави у њему се управља Бог...¹⁶³

У овој књизи Новице Величковића Позног има и песама социјалне, родољубиве и медитативне инспирације. Међу њима треба издвојити песму „Хиландарска тишина”, која је антологијска, и аутентична је химна највећем српском светилишту. То је песма која треба да буде урезана у мермер или гранит, као трајан споменик српству и традицији која нас чини оним што јесмо. Таква је и песма „Зејтинлик”, поема о страдалничкој младости остављеној изван међа отаџбине, осталој „тамо далеко”. Књиге попут ове Новице Величковића Позног уверавају нас да упркос свој прозаичности и ефемерности живота вреди живети: с љубављу, због љубави, или у њено име. Од тог песничког благослова већи није могућ. Амин!

¹⁶² Јовица Стојановић, компетна рецензија, „Станко Миљковић: Рашки сликар“, Станко Миљковић, „Рашки сликар (судбокази)“, Наша реч Лесковац 1998, стр. 115-116.

¹⁶³ Јовица Стојановић, из рецензије збирке песама Новице Величковића Позног Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006. *Напомена:* Ј. Стојановић је изванредан говорник, одличан полемичар, занимљив саговорник. Због тога је чест гост у бројним ТВ емисијама. Неки његови ставови, изречени брито, јасно, убедљиво, засновани на научним сазнањима до којих је сам дошао после вишегодишњег истраживања, (нарочито ставови о жени) често су наилазили на отпоре појединих невладиних организација, које се залажу за другачије место и улогу у друштву!

ДУШАН СТОШИЋ

I

АУТОБИОГРАФСКА БЕЛЕШКА - У лесковачку Гимназију прешао сам из врањске Гимназије. То је било 1946. године када су се моји родитељи преселили из Прешева и купили кућу у Лесковцу, у Улици Страхињића Бана. То је била типична улица старог Лесковца са малим кућама. После је све то срушено и ми смо добили трособни стан у истој улици, а уз то и кућу са баштом у Горњем пољу.¹⁶⁴

Уписао сам се у шести разред лесковачке Гимназије. Одмах сам стекао нове другове: Косту Димитријевића, Богосава Васића, Југослава Рајковића и Звонка Марића, апотекарског сина.

У то време је литерарна секција ове школе била врло активна и на мене је оставила дубок утисак дебата о приповетки, мислим да је њен наслов био „Шајкача” коју је написао и прочитао Тихомир Јовановић Тоћа. Ако се добро сећам, радило се о јунаку приче коме је окупаторски полицајац наредио да баца шајкачу, а овај је то и послушао, што је био кукавички поступак. Како је Звонко Марић у дискусији рекао да би тако учинио и сам аутор приче Тоћа, разговор је кренуо око питања односа писца и његових јунака. Гимназија је имала и школски лист који су уређивали Николај Тимченко, Миодраг Митић и Јован Букелић.

%

Ево мојих главних сећања из тог далеког доба.

Ја сам успоставио пријатељске односе са Крстом, Васићем, Звонком и Тоћом. Уплашеном дечку из касабе све је личило на блистави интелектуални рај. У кући Звонкових родитеља приређивали су се концерти. Тијана је свирала клавир, Пеђа саксофон, а Звонко виолину. Чини ми се да су се помињали Шестакович и Сарасате.

Овде су вођени и разговори о литератури, науци и филозофији. Међутим, много значајнији и интересантнији су били састанци у кући Тоћиних родитеља.

Ако је Звонко, још тада, био најобразованији Лесковчанин и прави европски господин, Тоћа је представљао пролетерског и ренесансног генија свестраности. У исти мах и приповедач и сликар и вајар и научник, он је горео интензивним стваралашким пламеном. Његова друга активност је била организациони рад у школи. Био је високи омладински руководиоцац.

Његова трећа особеност се састајала у мистичном ентузијазму којим је снажно ширио дух интелектуалних авантура на околину.

¹⁶⁴ Душан Стошић, Аутобиографска белешка, Помак, бр 33, јануар – март 2006, стр. 11.

Из мистичног ентузијазма родио се Кружок младих научника а састанци овог необичног кружока одржавали су се у Тођиној соби у кући његових родитеља.

Ја сам запамтио следеће чланове кружока: Југослава, Васића, Кулића, Крсту, Звонка... Било је и других, мање редовних. Тоћа је био творац, аниматор и мозак и душа кружока. Принципи оснивања и постојања кружока били су жеђ за неограниченом истином, борба за истину и неограничена слобода исказивања властитог мишљења.

Најпре се разговарало о природно-научним темама. Разна питања физике, неурологије (превасходно Тођине теме), космологије, дарвинизма, марксистичке филозофије, питање дијалектике.

Постепено се преко тумачења Стаљинових „Питања лењинизма” прешло и на друштвено – политичке теме. Да ли је Стаљин већи од Лењина? Било је то први јеретичко питање које нас је одвело у пределе опасне смелости.

Тоћа и Звонко су исказали став да се Стаљин не може поредити са Лењином. Настала је нека језива тишина и ја сам се грдно уплашио. Неко је хтео да саму ствар ублажи па је рекао да се друг Тито може поредити и са Лењином и са Марксом. У једном тренутку Звонко је рекао да Тито није никакав интелектуалац и да уме чак ни да говори. Тоћа се убацио тврдњом да Стаљин такође није научник. Имао сам осећај да падамо у бездан, да идемо у неки пакао. У овом тренутку неко је додао да се за време окупације могао да види огроман плакат на коме су били вође Октобарске револуције које је Стаљин стрељао, обешени попови како висе на вешалима, поворке сељака које одвозе у Сибир. Неко је рекао да није тачно да су постојали такви плакати. Један други је изјавио да је његов брат, скојевац, цепао такве плакате кад не види нико.

Састанци су се одржавали често. Тоћа је показивао неку дебелу књигу у којој пише да је Лењин имао сифилис. Неко је, можда Звонко, говорио да је Карл Кауцки, рекао све што треба да се каже о Октобарској револуцији.

Крста је изненада дрекнуо да су и партизани вршили злочине. Стрељали су његовог деду Милтена, потпуно невиног. Крста је још додао: У свету владају власт и новац. Код нас само власт вреди. Никакво знање, никакав таленат. Тоћо, тебе ће да ухапсе. У ИЗНИ су ме питали за тебе и за Звонка.

Ништа лоше нисам рекао.

Кад из ове удаљености погледам тај Тођин кружок чудим се интуицији и зрелости тих дечака. Храбри нисмо били. Уопште нисмо до краја били свесни у шта смо се упустили. Међутим, било је то прво истински демократско тело у нашој земљи.

Касније су сви чланови кружока постали истакнути ствараоци.

Кружок је престао да постоји одмах после Резолуције Информбироа.

II

Имам част да први говорим на скупу посвећеном Душану Стошићу. Морам да кажем да сам се одувек дивео ширини Стошићевих интересовања, интересовања која претежу на физику, математику, филозофију и естетику, књижевну критику и теорију књижевности, романистику, такође. У свим или скоро свим овим областима, Стошић је дао зрела остварења у којима се исказао као особени проучавалац и велики познавалац проблема који су заокупљали његову стваралачку мисао.¹⁶⁵

У сваком случају, реч је о једном истакнутом српском ствараоцу, интелектуалцу који заслужује пуно уважавање. Он је аутор *осам књига* – три су из области физике, а остале из других области: филозофије и књижевне критике, углавном. А ту су и бројни радови (филозофски, књижевно-критички, научни) објављени у низу часописа и листова, већим делом из Београда.

Не треба заборавити ни учешће на многим симпозијумима и скуповима, посебно на сесијама Корчуланске летње школе за филозофију и социологију.

Ови сумарни подаци о Стошићевом стваралаштву налазе се углавном у сажетку његове биографије, на крају неких његових књига. Оно што је мени пало у очи, то је да је у свима Лесковац поменут само у једној полуреченици – као професор који је радио у Економској школи. Наведена је, уз то, и његова сарадња у неким лесковачким часописима.

Ваља, међутим, рећи да је Душан Стошић био један од најактивнијих судионика у друштвеном, културном и просветном животу Лесковца шездесетих година прошлог века и да је тај период, можда, најплоднији у лесковачкој култури до сада, добрано својим делом обележио.

Подсетимо се да је био врло агилни сарадник и члан редакције „Нашег стварања”, да је одржао низ јавних предавања, учествовао интензивно у културним и другим збивањима, доживљавајући и неприлике због свог слободоумног, у то доба неподобног наступања. Као житељ Лесковца стекао је име истакнутог филозофа, али и дисидента, што га је, претпостављам, и одвукло из Лесковца. Одселио се у Београд 1972. године, али са Лесковцем није прекидао везу до дана данашњег.

¹⁶⁵ Душан Јањић, Уводно слово на вечери посвећеној Душану Стошићу, децембар 2006. године, Културни центар Лесковац. На Технолошком факултету у Лесковцу, у организацији Друштва Србија - Француска, одржано је вече посвећено сећању на недавно преминулог академика Звонка Марића. О једном од највећих српских физичара говорио је Душан Стошић, професор у пензији, Марићев дугогодишњи пријатељ и сарадник. Смрћу Звонка Марића завршена је једна епоха српске физике, рекао је Душан Стошић који је део свог излагања посветио и периоду Марићевог школовања у Лесковцу.

Вреди споменути да је био врло угледни професор француског језика. Основао је, тако, Актив професора француског језика свих школа лесковачког краја и био његов председник. Прелиставајући „Нашу реч“ оног времена, приметио сам, између осталог, да је држао предавања о француским писцима, Преверу, на пример. Уопште, Стошићев рад као романисте, недовољно је познат. Чини се да га и сам Стошић не цени много, бар не у мери у којој он то заслужује. Још као студент, истицао се својим радовима о Дидроу, Камију, Мистралу. Посебно је интересантно његово занимање за провансалски језик, односно условно речено, дијалекат француског језика.

Касније, после дипломирања, као професор, објавио је већи број чланака, приказа, али и дужих радова из француске књижевности. Од француских писаца, највише га је, чини се, привукао Албер Ками. Овом писцу посветио је половину књиге „*Никола Милошевић и Албер Ками*“. Узгред, ту је, у тој књизи, и Стошићев чланак о Сартовим убијеним душама.

Најзад, када је реч о Стошићу као романисти, треба рећи да је као стипендиста француске владе био на усавшавању у Греноблу и Паризу. Душан Стошић се огледао и у преводилаштву; преводио је са француског на српски одломке из дела М. Пруста, Жида, Клера.

Дакле, по мом мишљењу, Стошићев удео у романистици уопште није занемарљив и не би ме изненадила да објави и једну књигу на француске теме. Уосталом, Стошић не престаје да нас изненађује.

III

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО О ДУШАНУ СТОШИЋУ – Дијапазон духовног интересовања и ангажмана Душана Стошића веома је широк. И креће се од филозофије, и то претежно марксистичке, с тежњом да се у први план ставе и аргументовано образложе њени хуманистички аспекти и домен, преко лингвистике, естетике, теорије књижевности, филозофије и књижевне критике, све до теоријске физике у којој је остварио резултате признате и позитивно коментарисане од наших најкомпетентнијих стручњака; теријски ангажман Душана Стошића остваривао се и преко активног учешћа у сесијама чувене и својевремено веома утицајне Корчуланске летње школе, Сусрета филозофа, књижевника, политиколога, историчара, социолога, затим на Тари, Врњачкој Бањи, Аранђеловцу, Београду итд., у организацији Српског филозофског друштва, чији је био члан готово од самог његовог оснивања, као и састанака Отвореног универзитета који су били илегални, јер су били забрањени од Титовог режима.¹⁶⁶

Али се Стошић није зауставио само на теоријском ангажману, већ је и практично деловао као председник Друштва за стране језике у Лесковцу, као и предавањима на Радичком универзитету у Лесковцу, као члан

¹⁶⁶ Николај Тимченко, О Душану Стошићу и његовим књигама“, Успења, бр3, новембар 2007, стр. 25.

Управног одбора Народне библиотеке, чији је упрвник био марљиви и тихи лесковачки културни радник Ратмирко Петровић. Изгледа ми, круна његовог ангажмана, док је живео и радио у Лесковцу, било је учешће у раду редакције Нашег стварања; он је био душа редакције и време (то је друга половина шездесетих година) наглог успеха ове публикације; Стошић је у овом гласилу објавио више есеја, критика и чланака, који су због велике актуелности, смелог указивања на културне, политичке и идеолошке проблеме савремености били стално предмет пажње не само читалаца часописа него и идеолошких комисија и партијских дужебрижника, који су пратили рад у култури и контролисали делатност интелектуалаца, културних радника и писаца. Стошић је, такође, један од најистакнутијих учесника Састанка редакција провинцијских часописа, одржан у Лесковцу на иницијативу и у организацији редакције Нашег стварања и постао је прворазредни културни и политички догађај у Србији крајем 1967. године.

Одлазак Душана Стошића из Лесковца представљао је велики губитак за ову средину мада је он био под сталном присмотром не само партијских дужебрижника и правоверних идеолога, него и полиције. Нећу претерати ако кажем да је ниво дискусија о разним културним проблемима његовим изостанком знатно смањен, јер се више није чуо његов умни глас нити су учесници добијали подстицаје из његових аналитичких и садржајних говора, увек усмерених ка суштини проблема и подстицајних за даље разматрање. Стошић је, и поред препрека на које не наилазио, и даље, кад год је могао, учествовао и у културним акцијама Лесковчана, и објављивао прилоге у лесковачким публикацијама које су се појављивале нешто касније. Он је сарадник „Освета“, часописа који је оставио видан траг у лесковачкој периодици квалитетом објављених прилога и чињеницом да је на својим страницама окупио читав низ најугледнијих српских стваралаца: Стошић је сарадник листа Лесковчанин, као и часописа Наше стварање; појављивао се и на промоцијама књига, предавањима у Дому културе и Народном музеју. Сарадња Стошићева и у поменутиим публикацијама и на поменутиим приредбама знатно је повећавала њихов ниво и издвајала се својим особеностима.

Док је боравио у Лесковцу Стошић се интензивно бавио филозофијом и писао есеје, студије и критике из те области, посвећујући видну пажњу и естетици, књижевној критици и есејистици. Већи део прилога у првој књизи – посвећеној књижевности – Стошић је написао у Лесковцу. Они су објављени не само у лесковачким публикацијама, него и у београдским, сарајевским и загребачким часописима, у којима је био радо виђен сарадник. Први утисак који се стиче поновним читавањем тих прилога јесте: они нису ништа изгубили од своје свежине, вредности и аутентичности. И ову последњу реч, у исто време и суд вредности, покушаћу да објасним. Она је заправо кључна реч, ако се жели да објасни

специфичност појаве и значај свеколике духовне делатности Душана Стошића.

Својевремено, када сам имао срећу и интелектуално задовољство да га слушам у готово свакодневним разговорима које смо водили, чинило ми се да Стошић пише мало, и жалио сам због тога, јер је он имао шта да каже и у писаном облику саопшти јавности своје опсервације и увиде у сложене проблеме књижевности и филозофије. Сада видим да ће оно што је написао испунити најмање четири књиге. Али то не треба да изненађује или да битно коригује мој утисак. Наиме, Стошић интензивно ради већ близу педесет година, он је толико присутан у јавном и културном животу да је то морало дати овакав резултат када је у питању квантитет. Ствар је у томе да Стошић на спада у тзв. критичаре-хрончаре нити у писце којима је стало да имају што више библиографских јединица; он брижљиво бира ауторе и теме о којима ће писати и то на основу критеријума: први је да аутор јесте аутентични стваралац који је уз све то и на удару идеолошке критике, а други, да он сам, уз оцену вредности и указивања на специфичности претресане књиге или разматрање аналитичке теме, каже нешто битно и ново, а своје о проблему у обзорју књиге или аутора. А то Стошић чини опет из два разлога: прво, да укаже на аутентичног ствараоца који је због своје индивидуалности на удару идеолошке критике и да, друго, потврди сопствену чежњу за аутентичношћу. Јер, у време када је владала идеолошка критика, ваљало је размицати њене оквире и оградe и оспоравати њене догме; смисао критичког ангажмана у тим услова огледао се пре свега у афирмацији аутентичног стваралаштва и негацији хорског, колективног мишљења; афирмацији личног, индивидуалног мишљења а истовремено настојање да се изађе из оквира идеологије, били су *spiritus movens* теоријске и практичне делатности Душана Стошића.

Лако је приметити да је писац Добрица Ћосић у то време највише заокупљао пажњу критичара и теоретичара Душана Стошића. Стошић види у Ћосићу великог писца. Ћосић је по мом мишљењу значајан писац и то је, чини ми се, важна дистинкција. Ћосић је значајан писац, јер је у време борбе за аутентично стваралаштво без идеолошких стега – својом позицијом у ствари отварао врло занимљив проблем. Наиме, идеолошко опредељење Добрице Ћосића било је јасно: он је био комуниста, недвосмислено опредељени борац за комунистичку идеологију – страствени афирматор југословенске социјалистичке револуције. То није крио, напротив. Али, истовремено, Ћосић је, бар декларативно, стављао у исти ред идеологију и стваралаштво, наглашавајући да стваралаштво мора да буде аутентично, да не сме да трпи од идеологије; два основна појма за Ћосића били су револуција и стваралаштво: једноставније речено, писац доказује аутентичност приказујући истинито револуцију. То је и сам Ћосић покушавао да оствари у свом делу инспирисаном револуцијом, али је несумњиво да су се у том покушају показали неки шавови који су целу ту конструкцију ипак демантовали. Значај овог писца, међутим, огледа се

и у томе што је у свом белетристичком делу постављао и неке круцијалне проблеме епохе или времена у коме се развијала идеја и пракса социјалистичке револуције. У том смислу Ћосић је био занимљив и за Стошића који ипак, по мом мишљењу, мало пречује када овом писцу приписује врхунски естетски квалитет.

Друа Стошићева књига пред нама посвећа је у целости разноврсном (прозном, песничком, есејистичком, уређивачком) делу Саше Хаџи Танчића, који пореклом и тематиком неких својих дела припада лесковачкој средини. Ако би се могло једном речи да искаже утисак о овој књизи, рекло би се: критичар је нашао свог писца! И опет је по среди она чежња за аутентичношћу: Стошић у Хаџи Танчићу види аутентичног писца југа Србије, неку врсту наследника Боре Станковића и то кроз целу књигу настоји да образложи и докаже. Углавном успешно, рекло би се. Мора се још истаћи да је својим продорним погледом у Хаџи Танчићево дело, Стошић открио у њему слојеве и онтолошке продоре које нису запазили критичари који су писали о Хаџи Танчићевом делу, а тих критичара је заиста велики број. Стошић, такође оправдано, у овом писцу и ангажованом интелектуалцу види оваплођење креативног духа, истичући Хаџи Танчићеву делатност у уређивању часописа „Градина“; међутим, ваља истаћи да је Хаџи Танчић уређивао и лесковачке публикације „Освит“ и „Лесковчанин“.

О Стошићу бих могао да говорим (да ли и адекватно, то је друго питање), јер му много дугујем, а он је задужио и Лесковац и српску књижевност и филозофију. Лесковац се овом ствараоцу и интелектуалцу, на жалост, није одужио: напротив, учинио му је и много неправди али, ипак, остају и Лесковац и Стошићево дело. Никад није касно.¹⁶⁷

IV

ПОЗОРИШТЕ РОЖЕА МАРТЕН ДИ ГАРА – Књига Душана Јањића под насловом „Позориште Рожеа Мартен ди Гара“ опсежна је студија и има осам поглавља: Позоришне активности Рожеа Мартен ди Гара, Сељачке фарсе, „Ћутљивац“ – психолошка драма, Општи поглед на драмско стваралаштво Рожеа Мартен ди Гара, Мартен ди Гарово позориште као интелектуални део његовог целокупног књижевног опуса, Место Рожеа Мартен ди Гара у француској драмској књижевности, Закључак. Општи утисак о књизи веома је повољан.¹⁶⁸

Запажају се две битне карактеристике: писана је у најбољој традицији критике и теорије универзалистичке тенденције у западно-европској критици и књижевности. И у том оквиру она је у врху европске књижевне продукције. Друга карактеристика је Јањићев оригинални допринос француској и европској књижевности. Лако је образлагање ова два суда.

¹⁶⁷ Николај Тимченко, „О Душану Стошићу и његовим књигама“, Успења, бр. 3, новембар 2007, стр. 26. *Напомена:* Пренели смо комплетан прилог.

¹⁶⁸ Душан Стошић, „Позориште Рожеа Мартен ди Гара“, Успења, бр. 4, март 2008, стр. 25.

Претходно треба да се каже да је ова књига једна од најбољих студија – монографија у савременој српској књижевности. Када се говори универзалистичкој тенденцији мисли се на то да се речи „француски писац“, „француски дух“, „француско друштво“, „француска буржоа“ мање помињу у књизи. Међутим, то није недостатак књиге. Тако пишу и други припадници ове универзалистичке тенденције. Њихов манир је да скоро увек испуштају говорећи о индивидуама и ликовима у књижевним делима и друштво оно посебно. А уствари, индивидуа је или Француз или Немац или Енглец итд.

(...) Поглавље о специфичностима Мартен ди Гарове фарсе његов је оригинални допринос тумачењу дела Рожеа Мартен ди Гара. Додуше, Јањић мало попустила када пише да је то француска критика видела. Но, то је он видео. Да су они то видели Јањићева књига о позоришту овог писца не би морала да буде написана и то сјајно написана.

(...) У преводу на француски језик књига Душана Јањића оставила би утисак и на врло захтевну француску критику.¹⁶⁹

V

ПРОДУБЉЕНА АНАЛИЗА КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА - Мало је у нас стваралаца који се, готово с подједнаким успехом, баве различитим подручјима духовног стварања. Један од њих је Душан Стошић. Није толико необична сама ширина његовог интересовања која се претеже на физику и математику, филозофију и естетику, књижевну критику и теорију књижевности. У свим, или скоро свим областима Стошић је остварио зрела остварења, бројне радове расуте у нашој периодици који су заокупљали његову стваралашку мисао. Најнеобичније је, међутим, то што се он тек сада, после безмало четрдесет година рада, јавља са две своје књиге, ако изузмемо једну, објављену 1996. године из области физике. Ваљда је ауторова скромност једино рационално објашњење за пропуштене прилике да се раније ситематизују његови радови у виду посебних публикација.¹⁷⁰

%

Обе књиге које су сада пред нама, и Прозно књижевно дело и Апокрифи јеванђеља Саше Хаџи Танчића, из домена су књижевне критике и обе представљају, дакле, један сегмент његовог стварања. Прва се састоји од текстова, објављених у разним часописима и листовима, који се претежно односе на дела наших савремених писаца. Друга је у целости посвећена Саше Хаџи Танчићу. Мада су тематски различите, обе књиге имају подоста заједничких одлика. Душан Стошић је, најпре, аутор који се не задовољава импресионистичком критиком, лако сроченим заводљивим

¹⁶⁹ Душан Стошић, Позориште Рожеа Мартен ди Гара, Успења бр. 4, март 2008, стр. 25.

¹⁷⁰ Душан А. Јањић, Продубљена анализа књижевног дела, Душан Стошић: Прозно књижевно дело; Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића, Лаканпрес, Београд 2002.

текстовима без правог аналитичког приступа и дубине. Није ни присталица лансоновски оријентисане ерудитне критике која се заснива на миницуозном истраживању докумената и чињеница. То не значи, међутим, да Стошић није ерудита и истраживач. Управо обрнуто! Импресионира његова блистава ерудиција, широка култура, велика обавештеност о предметима којима се бави, позивање у аргументацији на разне изворе: Библију, сазнања из филозофије, естетике, знаменита имена светске књижевности.

С друге стране, истраживање је у бити Стошићеве стваралашке поетике. Но, за разлику од представника тзв. универзалне критике, он у књижевном делу трага за оним што је скривено, што се не види на први поглед, а што чини, по њему, суштину дела. Притом, у тумачењу књижевног дела он се ослања на помоћ разних хуманистичких наука и дисциплина, на знања из филозофије, феноменологије, структуралне лингвистике, без којих се данас, уосталом, и не може замислити добра књижевна критика.

%

Ако би хтели да одредимо Стошићеву припадност овој или оној струји модерне критике, можда би он најближи био тематској критици која, идентификујући упоришне тачке у књижевном делу, открива тему или комплекс тема – носиоце одређених доминантних значења. Стошић је, међутим, близак и филозофској и феноменолошкој критици која не прихвата психолошки, „доживљајни” приступ и позитивистичко рашчлањивање дела на садржину, форму, мотиве, утицаје, већ дело као вишеслојну структуру тумачи објективним критичким приступом, редукцијом на оно што је битно у њему.

Близак је, исто тако, и структуралној анализи, јер дело, које је предмет његовог испитивања, посматра у тоталитету као чврсто структурисану целину. Права истина је, у ствари, да не припада ниједној књижевној школи, да је, како би рекли Французи „inclassable”, и да је, акцептирајући и елементе напред наведених критичких приступа, изградио један самосвојни пут према књижевном делу који подразумева дубинско читање и на кохерентан начин дешифровање скривених значења. Такав приступ Стошић демонстрира у ранијим радовима сабраним у првој књизи, тумачећи Андрића, Селимовића, Ћосића (њему је посветио неколико текстова), Лалића и неке друге писце где трага за оним што је аутентично, суштински људско у делу, посматра однос појединац и власт, појединац и историја, разматра и друге феномене и значења.

%

Но, чини се да је Стошић праву меру свог критичарског аналитичког приступа дао интерпретацијом стваралаштва Саше Хаџи Танчића. У књизи коју је посветио овом писцу, кога изузетно цени, увршћује га у

врхове српске књижевности, Стошић је дошао до интересантних открића која Хаџи Танчића приказују у новом светлу.

Испитујући целокупно пишчево стваралаштво, аутор „Апокрифних јеванђеља” изналази доминантне, могло би се казати опсесивне Хаџи Танчићеве теме које се откривају у понављању мотива и митова, варирању архетипова, учесталости теме у којој се крије смисао дела. Одређујући као стожерну у читавом Хаџи Танчићевом делу тему смрти, он је развија, открива релевантне мотиве који прерастају у друге теме комплиментарне оној главној.

Посебну пажњу обраћа на архетипове који су, по њему, „покретач стваралачке имагинације” Саше Хаџи Танчића. Како су, пак, архетипови „обрада фундаменталних тема”, Стошић прати њихово обликовање, премештање, кроз њих препознаје кључна места у делу која су и „кључне тачке људске судбине”.

Но, ако је човек „трска коју дува ветар смрти”, ако су Свето место, Јеврем, сав у смрти и друга Танчићева остварења прожета трагичним осећањем живота, стваралаштво овог писца није, по Стошићу, обојено у целини црним песимизмом.

У пишчевом делу води се непрестана борба између Ероса и Танатоса, свето се супротставља демонском, његове личности се опиру незнању. Хришћанско православна подлога песникове креативне имагинације, коју наш критичар уочава као битну компоненту пишчевог дела, указује на пут спасења у сукобу са ништавилом, отвара простор нади за човека.

Одгонетајући смисао целине Хаџи Танчићевог дела, Стошић скреће пажњу и на његове стилске и друге одлике, на његову богату метафоричност и сликовитост, његову блискост посмодерној прози али и његову самосвојност и оригиналност.

Књиге „Прозно књижевно дело” и „Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића” вредан су прилог нашој књижевнокритичкој и књижевно теоријској мисли. Треба их схватити и као позив на нова читања писаца који су предмет Стошићеве оштроумне и продубљене анализе.¹⁷¹

¹⁷¹ Душан Стошић, филозоф, представљен је у књизи „Криво огледало” др Живана Стојковића. Душан Стошић последњих година ретко учествује на књижевним трибинама у Лесковцу, али када то чини, његова излагања су врло запажена. Почетком 2007. године, у оквиру Петог салона књига, Душан Стошић је говорио о романима Саше Стојановића. Указао је на значај његових дела за лесковачку књижевност, истичући у први план таленат писца да на прави начин води радњу кроз цели ток романа који су писани „мајсторском руком” и имају „разуђен ток.”

ДИМИТРИЈЕ ТАСИЋ

I

Поводом 50. годишњице излажења *Нашег стварања*, у Редакцији часописа, 27. фебруара (2004. године) одржан је „Округли сто” са темом „Књижевна периодика у Србији данас”. У разговору су учествовали Зоран Пешић Сигма, Стана Динић Скочајић и Горан Станковић (*Градина*, Ниш), Мирко Демић (*Кораџи*, Крагујевац), Милан Орлић и Милена Стојановић (*Свеске*, Панчево), Ана Авдић (*Повеља*, Краљево), Саша Хаџи Танчић (*Народна библиотека*, Лесковац) и Димитрије Тасић (*Наше стварање*, Лесковац).¹⁷²

У том двоброју „*Нашег стварања*”, у рубрици *Белешке о ауторима* „*Нашег стварања*” дословце је записано: *Димитрије Тасић*, књижевни критичар. Рођен 1938. у Рашкој. Био уредник *Студента*, главни и одговорни уредник књижевног листа *Видици*, уредник ТВ емисија *Лектира* и *Културни додатак* ТВ Београд, главни и одговорни уредник БИГЗ-а. Уредник часописа *Наше стварање*. Живи и ради у Београду.

У књизи „*Живот пише приче*” (Удружење писаца, Лесковац, 2001) позната новинарка Верица Баторевић Божовић је објавила занимљив чланак „*Професија уредник*” (у ствари, то је прилог који се већ појавио у часопису „*Ми*”, децембра 2000). Ту понајвише дознајемо о животу и раду Димитрија Тасића: „Димитрије Тасић је рођен 1938. године у Рашкој, где је његов отац службовао, али су сви његови корени у Лесковцу. По очевој линији потомак је протојереја ставрофора Михајла Тасића, а по мајци, бакалске породице Нисе Јовановића. У Лесковцу је растао и завршио Основну школу „*Вук Караџић*”. По тадашњем систему школовања, гимназија је онда имала осам разреда. Он шести разред завршава у Лесковцу под разредним старешинством Азарија Баторевићем, а седми и осми разред у Нишу. Упоређо са похађањем гимназије у Лесковцу, завршава и Нижу музичку школу. По матурирању 1957. године, уписује у Београду и завршава југословенску и светску књижевност. Истовремено похађа средњу музичку школу у класи чувеног педагога Јеле Кршић. Дипломирао је на клавирском одсеку.

%

Димитрије Тасић, још док је студирао југословенску и светску књижевност, из „*Студента*” прелази у „*Видике*”, лист за књижевност, уметност и културу и то као главни и одговорни уредник. У „*Студенту*” је, наиме, био од 1958. године, а у „*Видицима*” од 1963. до 1965. По завршетку студија, следи војска у Загребу, а онда десетогодишњи рад на ТВ Београд, где је уредник емисије „*ТВ лектира*” и „*Културни додатак*”. То је време од 1967. до 1977. године. Потом прелази у БИГЗ где је 22

¹⁷² *Наше стварање*, 1-2/2004, стр. 11

године године био уредник филозофских издања, а последњих 12 година и главни и одговорни уредник до пензионисања средином прошле (1999) године. (...) Последњих десет година, као уредник БИГЗ-а, био је уредник дела Милоша Црњанског, а од пре две године уредник је Задужбине Милош Црњански (критичко издање), што је један од највећих издавачких пројекта после (Другог светског) рата у нас.

%

Димитрије Тасић, дуго и врло успешно је уређивао лесковачко Наше стварање, али је у том мукотрпном послу имао и доста проблема, па је, коначно, са те дужности отишао – незадовољан!

Димитрије Тасић се огледао и као песник. Ево једног примера (песма „Ноктурно“)

*Линијо сна коју изговарам
Пределом непостојећих речи
Откривена чулом ноћи
Као неизмишљени бол
Тамо где заувек остајеш
У обнављању љубави*

*Где је изгубљена моћ одласка
Пре свих времена звезда
Пре звезде ослобођене вечности
У лику који љубим
Пре лика зашлог у биљку
Пре биљке враћене свом почетку
Води земљи ваздуху сунцу
Пре сунца настављеног у камену
Пре свих времена звезда
Времена звезда
Пре смрти.*

II

ЉУДСКИ ЗАВИЧАЈ НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА - Ја не знам, не могу да се сетим откад тачно знам *Николаја Тимченка – Кокија*, како су Тимченка звали његови другови и многи који су га волели. И ја међу њима, свакако. Календарска разлика од четири године у нашим животописима, његовом и мом, разлика која се временом потпуно избрисала, у школском добу, када смо се нас двојица могли први пут срести, била је велика: док сам ја био основац, Коки је био гимназијалац; када сам ја постао то, Коки је већ био студент; а када сам ја отишао у Београд на студије, Коки се вратио у Лесковац. Али ако су нам се животне стазе мимиоилазиле, духовне су нам се рано укрстиле, временом све више испреплетале, па ми се одавно већ чинило како Кокија одувек знам. И утолико ми је данас болнија и несхватљивија помисао да предоброг и

преумног Кокија нема више међу нама. Његовим одласком изгубио сам једно од својих духовних упоришта, о пријатељској руци да не говорим, а наш град је изгубио једно од својих највреднијих живих знамења, али које ће, варујем, зрачити и у будуће.¹⁷³

Кад, ипак, помишљам на наш први могући сусрет, он ми се некако везује за „Лесковачки средњошколац“, лист који су почетком педесетих година у Лесковцу уређивали гимназијалци *Миодраг Митић, Јован Букелић, Бора Здравковић, Вили Хубач и Николај Тимченко*, а неколико нас основаца – *Сава Димитријевић, Станимир Стојмировић Грицко*, још понеко и ја – стидљиво се вртели око њих, сањајући да осванемо на страницама листа. Занимљиво је да је Тимченко, за разлику од све своје ране литерарне сабраће, која је своју литерарну авантуру започињала стиховима, од првог свог ретка био – критичар. Између певања и мишљења, он се определио за мишљење. За критичко мишљење. Памте се из тих дана, његова критика, објављена у „Средњошколцу“, на лекторски рад у градским новинама „Наша реч“, што је веома наљутило професора *Брану Митровића* великог znalца, коме је запало да ради и лектуру у „Нашој речи“. „Случај комедиант“ је, међутим, како би то рекао Црњански, удесио да млади критичар, после, поставши и сам велики књижевни и језички зналац, цели свој радни век проведе као лектор и у тим новинама.

(...) Историчар књижевности по образовању, Коки је свестрано сагледавао књижевност, изучавајући и народну и уметничку, и стару и нову, и домаћу и страну...

(...) Био је веома привржен и својој завичајној књижевности, изучавао старо и пратио ново књижевно стваралаштво у Лесковцу. Са истинском наклоношћу и брижном пажњом он пише о младим ствараоцима, који се,

¹⁷³ Димитрије Тасић, Дело – људски завичај Николаја Тимченка, Наше стварање, 4-1/2004-5, стр. 405; Поводом смрти Николаја Тимченка, у „Нашем стварању“, 4-1/2004-5 (главни и одговорни уредник Димитрије Тасић), у рубрици „Портрет“, објављено је више прилога о Николају Тимченко. На почетку те рубрике, главни уредник даје следећу напомену: „Сасвим непланирано, и без имало радост, с којом, иначе, обично правимо рубрику „Портрети“, овога пута рубрику посвећујемо Николају Тимченку, књижевнику и филозофу, преминулом пред сам крај године 2004. као најзначајнији књижевни и филозофски критичко-есејистички теоријски стваралац у Лесковцу у минулих пола века, и као реномирано име српске културе, Николај Тимченко је заслужио и много већу пажњу и признања него ли што је представљен у рубрици „Портрети“. Али ово последње он нам за свога живота не би ни случајно дозволио – не само као дугогодишњи уредник „Нашег стварања“ (1961-1968; 2002-2004) већ и са своје велике суздржаности о самокритичности, за које се морало имати поштовања. А ако нас Тимченко и у овом тренутку, „ослобођен од свих земаљских брига, премда, како је био брижан за ствар овога света, можда однекуд може и да види и да чује“ (Никола Милошевић) – сигурно нам и сада замера на овом чину. Али ми га вршимо са осећањем дужне службе, не само према Николају Тимченку и његовом делу већ и према српској књижевности и филозофији и култури уопште. На последњој страници свога Дневника, који је годинама водио, под датумом 27. децембар 2004. године, Тимченко је записао: „Ево, истиче година, а „четворке“ Нашег стварања још нема.“ Али, ево „четворке“ у чијем је стварању до последњег свог даха и сам Тимченко учествовао, али која је, нажалост, другачија од наше заједнице замисли – са брзом, овлашном скицом његовог портрета. Рубрику отварамо Тимчевим текстом о Дису, нађеном на његовом радном столу, са оловком која, чини се, још није била ставила тачку на исписани папир. А текстови о Тимченку, који се овде објављују, већином су ауторизоване речи на вечерима сећања на Николаја Тимченка, у Лесковцу и Београду (10. и 22. фебруара 2005. године).

како каже, „пењу трновитим и стрним путањама ка песничком Олимпу... дајући најдрагоценији део своје личности... израз младости, сензибилност, искуство, искрене спонтаности душа”.

Сви ти његови критички и други историографски текстови биће драгоцени, незаобилазни, за све будуће истраживаче књижевног и уопште културног стваралаштва у овом граду. Али ни тако широко и разноврсно поље као што је књижевност није утољавало, напротив, будило је његову духовну глад и гонило га да уђе и у друга поља уметности и знања. А од многих наука које су га привлачиле, посебно је био везан за филозофију, а од њених имена – за *Сократа*, *Камија* и *Николу Милошевића*.

Зато су се Тимченкови књижевни есеји увек одликовали компаративним приступом, што нам откривају и сами наслови: „Историја и поезија”, „Сократ и Доситеј”, „Достојевски и револуција”, „Андрић и Горки”, „Слово о мислиоцу и песнику”... Нарочито га је узбуђивало двојство песничке имагинације и философске мисли, које је откривао и код песника (Попа, Павловић, Симовић) и код филозофа (Милошевић).

(...) А што се „лирског призвука” тиче, ни Коки, ипак, када га је љубавна сила узела под своје, није могао а да не напише неколико строфа, које, истина, није објавио, али их је посветио, за шта је можда требало и више храбрости, *Ружици Стефановић*, својој будућој доживотној сапутници, госпођи, професорки, Ружици Тимченко.

(...) Пишући и објављујући много, Тимченко као да није имао времена да своје рукописе сређује, систематизује, уобличије у посебне књиге. Зато су иза њега остале само три објављене књиге – две књижевно-есеистичке: „*Песник и завичај*” (1969) и „*Затписи о песнику*” – о поезији Васка Попе (1972) и једна културно-историографска: „*Фрагменти из историје Лесковачког позоришта, I-II* (1967, 1972). Али, свакако, његових књига је могло бити, и верујем да ће их и бити – много више. А што Тимченков опус до сада није целовитије представљен, било је за то и других препрека. А прва, и основна, свакако је била његова неупоредива самокритичност. Тимченко, најдобронамернији човек кога знам, био је, ако не строг а оно, свакако, веома одмерен, аналитичан и правичан критичар. Био је благонаклон, нарочито према младим писцима, али никада, ни према њима, хвалоспеван. Али није прикривао своје задовољство и радост због духовне насладе које су му доносила врхунска дела. Био је он себи најстрожи критичар, и ако је према некоме био неправедан, био је према себи.

Не могу да прежалим један пример његове суздржаности. Почетком деведесетих година гостовала је у Лесковцу Књижевна редакција БИГЗ-а, десетак писаца. Сви су они знали за Тимченка и сви су желели да га и лично упознају. И било је тако, на заједничко задовољство, које се није заборавило ни по нашем повратку у Београд. Напротив! На првом састанку Редакције *донета је одлука да БИГЗ објави књигу изабраних књижевно-критичких радова Николаја Тимченка*. Без икаквог

условљавања са спонзорством и томе сличним. Када сам све то саопштио Тимченку, само је одмахнуо руком. Узалуд моје молбе и убеђивања. На моју велику жалост.

(...) Тимчено је био пун многих знања. Али се он њима никада није хвалио, разметао, наметао, то је било апсолутно неспојиво са његовом личношћу, него, напротив, он се готово устручавао да их до краја покаже, бојећи се да свог саговорника не доведе у неприлику, да га не постиди. Али би он, ипак, увек успевао да обзирно, дискретно, каткад и кроз благи хумор, који му никада није, ни у најтежим часовима, мањкао, исказе и неугодну истину.

Нажалост, ништа није могло да ублажи неупоредиву самокритичност нашег Тимченка, на коју, наравно, не можемо другачије да гледамо, него са највећим поштовањем, и када је сам њена жртва био. Али, на много већу жалост, па и срамоту нашу, једнако, Тимченко је постао и жртва дугогодишњег потајног, али истрајног и зато не мање немилосредног политичког скрајњивања у своме граду. Онај вишемесечни политички потрес који се у Србији збио после лесковачког скупа часописних редакција из унутрашњос ти (крајем 1967), на који је било позвано и неколико истакнутих стваралаца, писаца и филозофа из Београда (Добрица Ћосић, Никола Милошевић, Михаило Марковић, Миладин Животић, Светозар Стојановић, Стеван Мајсторовић и Триво Инђић) смирио се тако што су *Николај Тимченко и Душан Стошић*, опозиционо најекспониранији чланови Редакције „Нашег стварања”, били *принуђени на добровољну оставку*. А критичку интонацију на овом скупу дао је баш Тимченко својим уводним излагањем под насловом „*Криза духовних вредности*”, указујући на то да ту кризу изазивају бирократско-етатистичка отуђеност од аутентичне културе, као и бруталне политичке и идеолошке методе дискредитовања правих културних стваралаца.

Тако је Тимченко сам оцртао своју судбину личног, слободног мислиоца. Јер после тог догађаја, готово две пуне деценије, Тимченко није ни слова објавио у „Нашем стварању”, а било му је ускраћено да ауторске радове објављује и у градским новинама, у којима је радио као анонимни лектор и извештач са спортских терена. Велика је то сенка у новијој културној историји града, Али сенка је и већа - Тимченка није мимоишла ни југословенска „Бела књига”.

Зато ми не може бити довољна утеха, а опет јесте ми велика радост, а и част, то што се Тимченко своме часопису, у коме је објавио многе своје ране радове, и чији је био уредник - члан Редакције, вратио за његову нову серију – од 1998. године па све до свог последњег дана, даха. За тих минулих *седам година*, Тимченко је у „Нашем стварању” објавио близу *тридесет* изузетних књижевних текстова, од којих може да се сачини једна изузетно вредна књига.

(...) Живот и дело су, у ствари, за њега били једно. Говорио је: „Служити своме делу, служити духовном стваралаштву и култури – јесте

једина права служба. Тражити свој људски завичај – то је једини смисао живота.”

У делу је Тимченко видео и испуњење сна сваког ствараоца. Тимченко је испунио свој сан. Нама преостаје да испунимо наш дуг – према Тимченку и према нашој књижевности и култури: да Тимченково дело изнесемо на светлост дана. Као што је он на светост дана износио лепоту и истину књига о којима је говорио.

(...) Са књигама у рукама, излазећи из Библиотеке, свог другог дома, Тимченко је пао. На улици, међу светом. И променио светом. Али те књиге, која је он, како целог свог живота тако и судњег дана, привијао уз себе, прихватиће Николаја Тимченка и он ће у њима, делом, које је створио, и даље живети.¹⁷⁴

Ш

ИЗМЕЂУ БЕЗДНА И ОГЛЕДАЛА - Дозволите ми, част ми је и задовољство, да вас поздравим у име Редакције часописа *Наше стварање*, часописа који је доживео 50. годишњицу свог излажења (1953-2003), што је за културни летопис Лесковца свакако значајан догађај. И зато, верујемо, вредан сваког помена. И зато смо га већ обележили јубиларним бројем, као и књижевном вечери прексиноћ, на којој је учесовало више значајних савремених писаца који су своје радова објављивали и у нашем часопису.¹⁷⁵

Али смо, као нешто најприродније, пожелели и сусрет са вама, сусрет најмање свечарски, већ радни, да не кажем, већ по природи имена нашег часописа, стваралачки – дакле, преиспитивачки према минулом, упитни према данашњем и будућем времену. Јер ви, знамо, мучите исту муку или познајете исту радост, како хоћете, прављења часописа, те јединствене, а многолике, многозначне и многобитне књиге - у свакој појединачној свесци, од свееске до свеске истог часописа, да не говоримо о посебностима, у многим погледу, сасвим природним и пожељним, од часописа до часописа.

Наш велики претходник, родоначелник, *Орфелин*, који је још далеке 1768. године, у Венецији, издао *први српски часопис*, први и међу свим Јужним Словенима, наслову је свог часописа, који је гласио *Славено-српски магазин*, додао је још и ово: *Собрание Разних Сачинениј и преводов к пољаи и увеселенију службаићих*.

Ако је томе тако, могли смо, наравно, за овај наш сусрет, за овај разговор, да смислимо, *к поља и увеселенију*, и неку занимљивију и оригиналнију тему него ли што је ова која вас је дочекала на столу данас. „Књижевна периодика у Србији данас”.

Да ли нам је помањкало инвентивности, а преплавила пука инерција којој погодује да мимички преузима једну те исту разговорну штафетну

¹⁷⁴ Димитрије Тасић, Дело – људски завичај Николаја Тимченка, *Наше стварање*, 4-1/2004-5, стр. 405.

¹⁷⁵ Димитрије Тасић, *Између бездна и огледала*, *Наше стварање*, 1-2/2004, стр. 11.

палицу, тј. микрофон, што шета од једне до друге часописне редакције, а за необавезно, ламентирајуће углавном, бављење собом? Само је, рецимо, Сићевачка књижевна колонија, у последњих неколико година, имала два округла стола посвећена периодици: године 1997 – под насловом *Бездно периодике*, и 2001 – под насловом: *Часописи – огледало новог света*. А готово да нема часописа који последњих година овој теми није отварао своје странице...

(...) Ипак бих рекао: биће да смо се за ову тему и данас везали не по навици, рутински или ритуално, већ по морању, по оној: пустили бисмо ми њу, али неће она нас. Јер: бити или не бити – дотле затеже уже.

Његове горуће засеке сви осећамо на кожи: књижевна периодика данас у Србији вишеструко је угрожена: материјално, финансијски, друштвено-статусно, тржишно, медијски, идеологијски; њена насушност - књижевна, уметничка, научна, културна - затајена је, све се више губи.

Неке статистике кажу да ми у Србији данас имамо стотинак часописа и других периодичних књижевних гласила! А у овом овдашњем часописном цртежу Србије данас шта је са линијом лесковачког Нашег стварања, који нас данас окупља, па је ред да се, бар са две-три посебне речи, представи?

IV

ИСТОРИЈА НАШЕГ СТВАРАЊА - Покренуто у јесен 1953. године, *Наше стварање* је први, дакле и најстарији часопис у Лесковцу, и један од најстаријих у Србији - после (Другог светског) рата. Али с њим не започиње часописна историја града, јер њен корен је много дубљи, сеже у XIX век, када ће се, 40. година после првог српског часописа у Србији – *Подунавке* (1843-1848), у Лесковцу, 1887. године обелоданити *Црквени гласник*, захваљујући коме знамо за песме *Димитрија Алексића*, који је, иначе, био и власник и уредник часописа, па осим за песме знамо и за његове велике дугове које је после смрти своје оставио првом лесковачком штампару Димитрију Адамовићу, баш као што је, вероватно, и многи од нас данас дугујемо својим штампарима, а да не знамо када ћемо их и како намирити. Пише песник Адамовић у свом гласнику:

„За наш рад ми смо са свију страна не само добијали одобравања... већ смо потпомагани разноврсним лепим радовима... Но није довољно само одобравање и помоћ у раду, те да истрајемо и у будуће... За то је потребно материјалних средстава, а ми баш у томе оскудевамо, јер наш лист није уживао никакве потпоре ни од куда...”

Баш као што и ми, зар не, пишемо данас на многе адресе – као дужници штампарима, али и ауторима који нам своје „лепе и разноврсне радове” уступају, ни не питајући за хонораре, знајући, сигурно, да и ми сами радимо бесплатно или готово тако.

Дуговечније од *Црквеног гласника*, који се оглашавао само две године, били су у Лесковцу *Ђачки растанак* (1905-1914), којег помиње и *Скерлић* у свом Историјском прегледу српске штампе 1791-1911 и *Лесковачки*

гласник (1920-1941), у којем су штампани и књижевни радови, поменимо песме Јована Маговчевића и Сретена Динића.

И већ смо у послератном Лесковцу, када је почетком септембра 1953. године, неколико културних посленика, како се то и данас каже, објавило први број *Нашег стварања*, „часописа за друштвено-политичка питања, науку и књижевност”, и не сањајући сигурно да би он могао да доживи своју 50. годишњицу, а што се, ево, ипак, догодило, надживевши многе од њих, али и оживљавајући данас успомене на њих.

(...) А шта ће бити са *Нашим стварањем*, које, ево, обележава своју 50. годишњицу – неизвесно је, као и за многе, да не кажемо баш све, српске часописе данас? Зашто? Покрећући пре пола века Наше стварање, наши претходници су на првој страници првог броја записали: „Обично се мисли да унутрашњост не даје перспективе за развој, да не покрене на размишљање и на стварање, не буди у човеку амбиције да покуша и учини највише што може. Има у томе истине, али само с обзиром на материјалне услове. Ништа им друго не стоји на путу...

(...) Наше стварање није замишљено као трибина с које се може чути само о ономе што је уско повезано са Лесковцем и његовом ближом и даљом околином, нити ограничено само на сараднике из места. То није природно и разумљиво”. (...) Али било је и периода када је часопис сервисно, билтенски преносио „материјале” разних друштвено-политичких и партијских форума, плаћајући дугове времену. (...) Али, у својим бољим тренуцима, и достојно одговарало изазовима. Најзначајнији један такав одговор часопис је дао године 1967. организујући скуп часописних радника уже Србије (тада веома актуелан појам, и стварности), дакле, редакције *Градине* (Ниш), *Багдале* (Крушевац), *Корака* (Крагујевац), *Октобра* (данас Повеље, Краљево) и *Тока* (Прокупље) са темом, тада, такође, вечно актуелном, али мало делотворном: „Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији”.

Али, ево чуда. Редакција је тада била позвала и неке од наших најпознатијих књижевника, филозофа, социолога, новинара, као што су: *Добрица Ћосић*, *Михајло Марковић*, *Никола Милошевић*, *Светозар Стојановић*, *Миладин Животић*, *Стеван Мајсторовић* и *Триво Инђић*, сви већ обележени као „унутрашњи дисиденти” и „критичари свега постојећег”. Па та критика није изостала ни том приликом – не само наспрам културне него и актуелне политике уопште. Реакције у највишим партијским форумима дигле су праву буру у јавности, која се месецима није смиривала. Ипак, материјали са састанка су објављени, али не без партијског надзора и консеквенци: двојица уредника – *Николај Тимченко* и *Душан Стошић* су поднели оставке, а за дуже време се у часописима није могло да појави ниједно ауторско име „опозиционарске”, „антисамоуправне”, „критике свега постојећег”.

ДРАГАН ТАСИЋ

I

Драган Тасић рођен је 1962. године у Грделици, школовао се у Лесковцу и Београду. Завршио је Општу књижевност са теоријом на Филолошком факултету у Београду. Објављивао песме, есеје, критике и преводе у свим значајнијим српским књижевним гласилима (*Летопис Матице српске, Књижевни лист, Песничке новине, Браничево, Савременик, Кораћи, Поља, градина, Наше стварање, Помак*).

Године 1990. штампао збирку песама *Зачарана кутија*, 2000. збирку песама *Престо псоглава*, 2004. Две књиге есеја *Књижевни акценти*, 2006. године књигу есеја *Завичајни круг и српске теме*, 2008. године збирку песама *Силазак речним путем*, препев поезије Оскара Милоша 2011. Добио је Златну плакету „Жак Конфино“. Умро је 2013. године.¹⁷⁶

Посухмно, 2014. године, у издању Чигоја штампе (Београд) штампана је збирка његовим песама *Пут до куће*.

II

ЗАЧАРАНА КУТИЈА - После више година оклевања и не баш тако млад, објавио сам 1990. године збирку песама „*Зачарана кутија*“, тако да сам, премда рођен 1962. године, покушао да сустигнем млађе писце који су се слободније препустили књижевном позиву.¹⁷⁷

У недостатку тачних представа шта је то књижевност консултовао сам књиге које су ми могле доћи до руке. Нисам био убеђен да то што пишем као песник типичан одговор на питање постављено сплетом околности, тако да сам пожелео да забележим увид у тајну, али тајна је мамила све нагоне мога бића да буде кроз њих објашњена до степена неког макар и најмањег разумевања. Отуда – нешто песама, нешто мало критике.

Нема друге него да признам да потешкоће у схватању књижевне стварности, која је за мене више стварност, нешто већа него сама „стварна“ стварност, и даље искрсавају пред мојим очима иако је изгледало да сам их давно оставио за собом да поново означавају мрачни пролаз ходницима са овде - онде окаченим разнобојним фењерима и новим стварним чудесним Аладиновим лампама – како би се човек, вечни крадљивац ватре и блага, једноставно престашио, иако се дуго припремао за злочиначки подвиг, хоће ли се та игра пламичака и тмине поновити још који пут?

(...) Украто, ја сам аматер, али сам заљубљен у професионалце и верујем и то да свако ко помисли да се лати пера, мора да има

¹⁷⁶ Драган Тасић, *Пут до куће*, Чигоја штампа, Београд 2014, стр. 57.

¹⁷⁷ Прилог објављен под насловом *Награда Жак Конфино Драгану Тасићу*, Лесковачки дневник, број 30/31, јул-октобар 2005, стр. 17.

одговорности за то да досегне неке какве - такве професионалне стандарде. А, сад – шта је то стандард? Треба саобразити књижевност у Србији, где год да српски човек пише, и не бити попустљив, него разуман. Наравно, не бих могао тврдити да знам како то остварити на прави начин, без грубих грешака.

Веома сам захвалан Лесковчанима и Лесковачком сајму као организатору продајног салона књига што је моја књижица *Књижевни акценти* добила награду „Жак Конфино” за књижевно остварење, јер и есеј има додирне тачке са уметношћу. Колико то непопуларно звучало, одавно већ, и расправе су нека уметност, јер оглувело биће робова Новог светског поретка покушава да чује оно што се више нигде и никада не може чути.

III

ПРЕСТО ПСОГЛАВА – Драган Тасић је од уметника вибрантне концентрације духа и имагинације, који се не устручава да у исечцима могућег живота, у кошмарним визијама и празнини, у ономе што је недокучиво човековим могућностима перципирања, нађе мотив који одговара одређеној мери песничке истине.

Ваља рећи без околишења: Тасић је од песника који игнорише свакидашње и вулгарно, он је уметник за кога је околна стварност ишчезла. Потрага за новим садржајима и облицима, измишљања, удаљавања или примицања простора и времена, промена узрочно последичних закона, универзум у коме влада друкчији поредак, метафизички спој и игра видљивог и невидљивог, дају његовој поезији карактер творевине која не признаје границе и не прихвата самограничења.

Древна прошлост и египатски богови и фараони, измишљена имена, псеудоисторијска перспектива, слике фантастичне и сањане, блесак су песникове визије и његове неразјашњиве слутње. Поглед на стварност из умереног хоризонта, многострук и симболичан поредак, чини песму „*манифестацијом нечег сасвим другог, неке ралности која не припада реалности нашега света*“ (Мирче Елијаде). Његов стих нема ништа заједничког са искуственим и проверљивим. Песнички проседе је, не ретко, сведен на диспаратне појединости и случајности као изворе поетског, на предмете и бића доведене у мистичан однос са узроцима који егзистирају изван песме. Ауторов илизионистички хоризонт једног метафоричког бескраја, игра интелекта и маште, подвргавања речи и њихов распоред, губе се у измишљеним егзистенцијама, речено донатовски. (Бранимир Донат), у вакуму интелектуалне комбинације.

Искорак у идеално и неименовано, у агностицизам и филозофију, у надреалистичке неосимболистичке слике, најпосле, празна нарација, воде у поезију чији је једини веродостојни јунак сама поезија. Све је речено терминологијом литерарне семантике, заробљено у самом језику – и

референт и референца песме. Тасићева поезија асоцира на ташту жудњу француског песника да „*напише*“ књигу ни о чему, књигу без спољашње везе која би се сама од себе држала, унутрашњом снагом свога стила.

Речи често завидне имагинације моћи и значењски мнолике, сложене у парадигме симбола, као и закони метафоре који невидљиво чине видљивим, безобличном дају обличје – у песмама као што су „*Чувар светилишта*“, „*Познаник*“, „*Ирина, жена деспотова*“, „*Небески двор*“ или „*Натприродна пченица*“, „*Препирка између сени*“, функционишу као реторика имагинарног и говор слика; исказују се као лудизам и слике као да су гледане у сферном огледалу.

Песник и сабеседник вечних тема не нуди лажне карте; његова поетика певања и мишљења се темељи на имагинацији и језику симбола који граде естетску илузију. Уметник, учини се, као да у подтексту има свет у коме нема много добра и на чијем хоризонту спаса, у крајњој линији, свако изађе на специфичан и болан начин. На читаочево изненађење, аутор додирује тоталитарни поредак, антиципира и политизује неке познате топосе и догађаје. А извесно је да су гени његове поезије у ономе што је у току његовог живота учио, акумулирао и трезорио у свом мозгу, у духовној и душевној структури свога бића.

Импровизација и слобода, али без списатељског хира и безобзирне експлоатације, песнички говор ослобођен гравитације социјалне и психолошке каузалности, исказивање неизрецивог, исто тако одсуство жеље за јасноћом, зацело су обележја ауторовог стваралачког метода. Строфично организоване песме дужег ритмички уобличеног исказа и чији је стих сачувао наивитет и лудизам, често срезане до краја, по свему, производ су дугог песничког зрења и филтрирања.

Тасићева атематска поезија, сачињена од језика, и од ћутања, од мотива и од одсуства мотива, речју од „*шуме симбола*“, изненађује необичношћу и отвореношћу у ековском смислу. У сваком случају, тумачење и решавање њеног система једначина, незамисливо је уколико се читање не схвати као интерпретација, увек као једно од могућих читања.¹⁷⁸

IV

КЊИЖЕВНИ АКЦЕНТИ - Први књижевни акценти који су се чули на лесковачкој књижевној сцени после Другог светског рата, а тако је свакако било и на широј, ондашњој југословенској, били су, наравно, песнички. Кажем, наравно, не само зато што се одувек у освиту новог доба чула најпре песма већ и зато што је песма и иначе првородна ствар. Првобитни човек, био је певајући човек.

Песма је претходила говору уопште, па теко и говору о њој самој, па су теко и у Лесковцу, на средини прошлог века и на почетку једног новог доба, најпре чули песници, а од младих – *Борислав Здравковић, Миодраг*

¹⁷⁸ Проф. др Тихомир Петровић, рецензија „Поетика сверног огледала“, Драган Тасић „Престо псоглава“, Удружење писаца Лесковац, 2000, стр. 5-6.

Митић, Јован Јоца Михајловић, Првољуб Пејатовић... Али у овом песничком окружењу јавили су се и нови књижевно-критичарски акценти. Мислим на *Мирослава Миловановића* и на ондашње гимназијалце, на *Велимира Хубача*, а посебно на *Николаја Тимченка*, који ће постати најугледније књижевно-фолозофско име у Лесковцу, значајно и у нашим ширим културним просторима. А за њим се јавила и друга књижевно-критичка, есејистичка и истраживачка имена, каш што су *Душан Стошић*, *Никола Цветковић*, *Тихомир Петровић*, *Душан Јањић*, *Драган Радовић*, *Милена Стојановић*, а посебно *Саша Хаџи Танчић*, рођени Лесковчанин, који је књижевно израстао у Нишу и потврдио се као свестрана стваралачка личност.¹⁷⁹

И тако долазимо до новог, а једног од најдаровитијих књижевних гласова у Лесковцу – до гласа *Драгана Тасића*, који ће се, опет, најпре чути као песнички – књигама *Зачарана кутија* и *Престо псоглава*, а потом и као књижевно-критички, данас и књигом огледа, под насловом *Књижевни акценти*. Колико је сам наслов књиге једноставан, толико сама књига није! Она је више од строгих, јасних, прецизних, а штурих акцената – она је једна веома особена, елиптична и развијена, луцидна и „зачарана” – есејистичка књижевна мисао, све по страни од познатих књижевно – приказивачких или естетско – аналитичких образаца.

Књижевно поље Тасићевог критичког интересовања и испитивања, интерпретације, промишљања и тумачења веома је широко – од наше традиционалне, класичне лектуре (Његош, Војислав Илић) до савремене књижевности (од Попе и Павловића, преко Раичковића и Михајловића, те Киша, Лалића и Павића до Данојлића и Басаре, Горана Петровића и Љиљане Ђурђић). Истичем и Тасићеву брижљиву и одговорну пажњу према књижевном стваралаштву које настаје у средини у којој и сам живи (Борислав Здравковић, Саша Хаџи Танчић, Раде Јовић, Саша Стојановић). Из светске књижевности Тасићу је најближи француски симболизам (Бодлер, Маларме, Валери)... Али Тасић све своје текстове обогаћује многим занимљивим и вредним асоцијацијама из светске књижевности и културе уопште, од древних епоха, посебно Грчке, до нашег времена.

(...) Поменути аутори такође откривају да Тасића подједнако интересују и поезија и проза, и певање и мишљење. Књига је тако структурисана: први део припада огледима о прози, а други о поезији; трећи, пак, о поетичким и књижевно-историјским питањима. Но ове три целине не виде се у књизи јасно одељене, као три посебна поглавља, што би књигу учинило прегледнијом и открило њену осмишљеност, већ текстиви теку *in continuo*, па се читаоцу може учинити да су, рецимо, текстови о Раичковићу или Павловићу, о Малармеу или Валерију затурени негде у књизи, а у ствари су на уводним местима одређених поглавља. Указујемо на ово, неке ће се можда учинити, *формалне моменте* у

¹⁷⁹ Д. Тасић, *Задовољство у тексту*, приказ, Књижевни акценти Драгана Тасића, Удружење писаца Лесковац 2004, Наше стварање, Лесковац 4-1/2004-5.

књизи, али они су, и за самог нашег аутора, много више: они су и непосредно вредновање. А то је, опет, карактеристично за Драгана Тасића: он, наиме, није склон непосредном изрицању вредности, јер је вредност, како би то рекао Тасићу веома близак песник Миодраг Павловић „један несазнат појам”, али истовремено и једнако или утолико још и више, један „елементарни осећај у нашој егзистенцији”.

(...) Оно што је Тасић рекао за Миодрага Павловића, могли бисмо и ми рећи за њега – да је „пун поштовања за разноликост уметничких реализација”. Драган Тасић, зна да се до истог врхунског циља, оног књижевног у књижевности, до уметничког у уметности, може доћи са различитих, па и дијаметрално супротних полазишта. Зато ће он са подједнаком пажњом испитивати дело Драгослава Михаиловића и Милорада Павића или Милована Данојлића, Светислава Басаре, Борислава Здравковића и Ненада Грујичића.

(...) Драган Тасић је самосвојни књижевни мислилац. Притом, нимало наметљив, а деликатан.

(...) Самосвојност текста Драгана Тасића видим као ткање, у смислу Бартовог из *Задовољства у тексту*, дакле ткање текста као што паук плете своју мрежу – из себе самог. У једном од својих најбољих текстова, оном о Саша Хаџи Танчићу, под насловом „Благословен је живот сна и јаве” обиље је таквих реченица које читаоцу нуде „тајна уживања”. Поменимо прву: „Саша Хаџи Танчић својим делом прави нацрт тамнице, понор смрти силне привлачне снаге.” И још једну: „Овај приповедач је каменом мудрости заградио зденац тајних уживања.”

Сасвим у складу са естетским проседеом, Драган Тасић негује сентенцу, афоризам, парадокс, којима изражава властита књижевна, филозофска, животна и друга искуства и знања. Ево и понеког таквог примера из есеја о Ивану В. Лалићу: „Време пролази, иако је сваки час ненадокнадив”, или из есеја о Павићу: „Пророчанство ће тражити одговор од оног ко је питао”, или: „И без учених речника, господство, поред отмености значи господарење.”

V

ЗАВИЧАЈНИ КРУГ И СРПСКЕ ТЕМЕ - Чини ми се, можда се само делимице варам, Драган Тасић (Грделица, 1962), професор, песник, књижевни критичар и есејист, аутор збирке песама „Зачаране кутије” и „Престо псоглава”, као и „Књижевних акцената”, за коју је добио Награду „Жак Конфино”, покушава својим делом – као и свако ко мисли да стваралаштво може да промени свет – да као сведок времена, као и сваки човек, буде на губитку исто онолико колико се осећа победником.

Знамо, о томе су многи писали, па и ја у „Изабраној тишини”, која је била делимице предмет Тасићевог интересовања, да се каткад више бојом гласа, него смисленошћу речи говори о нашем трајању и нашој вечитој пролазности. Зар нисмо примећивали да у очима које горе као плаве

жеравице, које се окрећу и благо смеше, разоткривамо сву дубину наше сенке туге.

Тасић својим делом, дакле, покушава да предвиди будућност, али, дабоме, предвиђа и стварност. У том привидном парадоксу његове процене тренутка крије се и одговор на његово поимање књижевности, његов став о себи, али поглед на туђе дело, туђе забране и туђа дворишта. Тасић неким својим оценама даје глас подмуклог певача, подулог од бесани и вечите неправде, али у исто време нежан од превелике љубави. Он, не без разлога, нека дела, посебно локалних стваралаца, иако посматра са нескривеном дозом симпатије, види делимице као неуредна дворишта, као сиротињски стан, као заразлу стазу, као нестрпљив живот који се приближава крају, као зимску таму, као живот у коме ни праве чињенице немају ни моћи ни духа да убедљиво испишу затетурано људско трајање.

Можда је више него било ко од лесковачких аналитичара књижевне сцене Драган Тасић тачније, односно прецизније уочио у књижевном исечку лесковачких писаца стару драж потуцања по друмовима Србије. Тасић је – иако свестан и своје недоречености – ипак покушао и умногоме успео да својим критичким судовима осветли све или готово све што овај наш живот крије: мисли, погледе, осмехе, речи, уздахе – све чиме се тежи ка другој обали, која је каткад обавијена тајнама или маглама, али пожељна као део прелепог сна.

Понекад ми се чинило – узимам и пример Тасићеве анализе мога романа „Изабрана тишина” - да му се журило, забринут што није посвршавао све што је тога дана планирао. Откривајући тајне везе у моме роману – а сличне оцене би се могле непогрешиво изнети и када су и питању судови о Цветковићевом, Динчићевом, Стефановићевом или Миљковићевом делу – да поменем само неке од писаца који су били предмет Тасићеве знатижеље – износио је каткад и погрешне оцене, које би у другим околностима, и када су у питању други посматрачи лесковачке сцене били, донекле разумљиви, али овога пута мање схватљиви.

Иако су Тасићеве оцене биле у дослуху са његовим схватањем литературе, могло би се рећи, дакле, да је било и погрешних судова, па би се – не без претеривања – аутор о коме се пише могао да осети као „претучено псето које лечи ране после уличне туче.”

Ова књига, више него успела панорама лесковачког стваралаштва, могла би се назначити другачије и природније неким другим именом. Јер, лако је открити, као на брисаном простору, да је више од половине од 120 страница (од 40 до 106) Тасић посветио делу Саше Хаџи Танчића, неспорно у Србији најпризнатијег живог писца са лесковачког поднебља. Осталим писцима, аутор даје скроман простор – тек по две до неколико страна и тако они, не својом кривицом, постају део једне велике сенке, а и сами остају испод тог великог круга. То је та мана, највећа од свих и зато

је било боље написати посебну књигу о обимном, разноврсном, успешном и признатом делу Саше Хаџи Танчића.

Ова моја, надам се одмерена и не без разлога изречена оцена није, дабоме, ни сасвим тачна, па можда ни сасвим добронамерна. Све зависи ко је и како доживљава, а мени остаје нада да ће бити протумачена на начин који је најближи визури мог критичког суда.

У изјавама (и делима) писаца, мојих пријатеља – а подоста је њих заступљено у овој успелој књизи – све је паметно, али нешто фали. Не знам шта баш недостаје, али и то је довољно да се замислимо над својим делом. И то је опомена, коју изриче Тасић, довољно образован и довољно проницљив да уочи где је било неопходно ћутање, а где треба проговорити.

Можда је сада време да и ја заћутим над књигом и делом мени драгог колеге, пријатеља и земљака Драгана Тасића што нам је овим есејима – а неки су буквално пренете са новинских страница и часописа - омогућио, како би говорио један шахиста, да „игром заобилазимо време”.

Ето, то је крај, а овде би могао да буде и сам почетак.¹⁸⁰

VI

СИЛАЗАК РЕЧНИМ ПУТЕМ – Драгану Тасићу није успутно, него усудно бављење књижевношћу. Завршио је студије књижевности, ово му је пета књига песничког и књижевно-критичког рада, које би требало изједна вредновати. Тасић иначе радо развија своје теорије о животу и универзуму, но и о самој уметности и смислу уметничког стварања, чију судбину поистовећује са својом.

Поезија Драгана Тасића узраста из природе његове ауторске личности, особитога двојства осећајности и уметвовања. Таквих је момената и разлога за песму и у овој новој књизи. Она не проширује, но продубљује тематски и мотивски оптимум уметничке слике живота и света.

Следом француских симболиста, највећма Рембоа, трага за могућношћу другачијег разрешења, штавише другчијег узбуђења поезијом затамњеног сјаја риме, пригушене опорим животним искуством. Ове метричке структуре затамњене су игре духа, но и укроћене емоције.

(...) Значај и значење не исцрпљује се у самом примеру. Поступком такве симбилизације обликоване су и песме „*Књига са чудним догађајима*“ и „*Човек сличан берби*“, и та чињеница, и на примеру песничког рада Драгана Тасића актуелизује дух модернитета у у увек другчијим људским и песничким видовима. Ако кажемо да је наш песник „*Зарђалим бродом*“ у томе успео, онда истовремено дајемо начелан суд о књизи, читавом његовом песништву.¹⁸¹

¹⁸⁰ Д. Коџић, део излагања на промоцији књиге „Завичајни круг и српске теме“, Народна библиотека Лесковац, 15. новембар 2006.

¹⁸¹ Саша Хаџи Танчић, рецензија – реч пријатеља, „Силазак речним путем“, Филекс Лесковац 2008, стр. 51–52.

VII

ПУТ ДО КУЋЕ – Стваралаштво прерано преминулог песника, есејисте, књижевног критичара и преводиоца Драгана Тасића појава је од значаја у нашој књижевности која тек треба да буде релевантно процењена. Тасић је био рођени песник и својим делом је задужио књижевну културу, не само на југу Србије. Свестрано образован и зналац бића поезије највише је писао о песничким књигама које је књижевно-теоријски меродавно оцењивао. Његова реч је утемељена, и стога је његов суд са респектабилном тежином. (*Јовица Стојановић*, рецензија, Драган Тасић, Пут до куће, збирка, Чигоја штампа, Београд 2014).

Последња књига поезије Драгана Тасића „Пут до куће“ заслужује сву озбиљну пажњу књижевне критике. Његове песничке филозофеме утемељују се на Хајдегеровом путу питања *Чему песници у оскудним временима, Времену ослудном у чему?* Човек већ одавно песнички не живи нити станује, како би рекао велики немачки филозоф, па отуда и питање: има ли он смисла на планети? Тасићева резигнираност је из предела Бодлерове, Малармеове и Рубоове поезије, чији је био зналац и поклоник. Тасић је у овој својој књизи песник који поставља фундаментална питања људског бивствовања и његово песничко умствовање пита о првим стварима човековог егзистовања, али не даје експлицитне одговоре, јер они су вешто иманетно скривени у питањима. Мудро изабран наслов Пут до куће закривљује његову песничку књигу која је интонирана резигнацијом и надом да човек још увек има наде да се врати до куће где се и бивствује, а не напросто постоји. Наизглед наивни мотиви његове поезије заправо су варијације на тему *Чему постојимо ако се песнички не станује, или нема изгледа повратку кући*. Да ли је човек заиста обескућен у свој својој отужености и без метафизичких жеља је оно што овог песника интригира, али и иритира...

Овде је Тасић песник који пева освету чији су разлози за постојање све тањи. Ово није књига утеха већ узбуљене забринутости над светом где се песнички ум и имагинација презиру, а самим тим и салдо живота постаје мање вредан. Да ли је све илузија, и погрешна представа о свету, то је део песничке патње Драгана Тасића који је песнички живео и делао, и туговао у свету где ни патња нема стваралачку тежину. Одгонетање сврхе и празнине егзистенције је збирни мотив свих његових песама овде, па и његовог целокупног песничког стваралаштва. Од тога се, чини се, даље не може ићи ни у песничком мошљењу ни у животу...¹⁸²

¹⁸² Јовица Стојановић, комплетна рецензија, Драган Тасић, Пут до куће, Чигоја штампа, Београд 2014.

ЖИВОЈИН ТАСИЋ

I
Живојин Тасић је рођен у Лесковцу 1956. године. Завршио Филошки факултет у Београду (Група за општу књижевност) и специјализацију за редиговање и лекторисање. Радио је као лектор у Нашој речи, у којој је поред критичких осврта, објавио и више новинских прилога. Сада је запослен у Народном музеју. Присутан у српској књижевној периодици.

II
КЊИЖЕВНИ ЗАПИСИ 2 - Најновија књига проф. др Тихомира Петровића доноси велики број написа о књигама аутора из различитих средина, као и писаца лесковачког књижевног круга.¹⁸³

%

Већ на почетку 2003. године, у издању Удружења писаца Лесковца, из штампе је изашла књига Тихомира Петровића „Књижевни записи 2”. Аутор је на једном месту сакупио већи број записа о разноврсним књижевним публикацијама које су објављене у периоду од 1999. до 2002. године и које је требало представити ширем читалаштву. Реч је углавном о кратким, често пригодним белешкама и приказима књига поезије, приповедне прозе, студија књижевне критике, монографија итд. Књига је састављена од две целине. У првој, насловљеној „Писци и књиге”, дати су прикази књига аутора чију су издавачи из Београда, Зрењанина, Новог Сада, Врања и Ужица, дакле ван Лесковца. Ту нема имена познатих мимо стручних кругова, осим, наравно, Чедомира Мирковића и Момчила Златановића, вуковског нотара језичког народног блага из врањског краја.

%

Друга целина, Лесковачки књижевни круг, обухвата приказе књига завичајних писаца, који су објављивали у периоду на који се књига односи. У овом делу дате су белешке о књигама песама Драгана Тасића „Престо псоглава”, Љиљане Јањић „Кућни праг”, и Властинчанина Луке Крстића „Године маслачка”. Ту је и опширнији текст о роману Данила Коцића „Изабрана тишина”, као и прикази књига Станка Миљковића „Записи о времену”, Милана Божовића „Московске приче”, Грује Петковића „Свети Сава, први српски учитељ”, Јосифа Стефановића „Лесковачки књижевни клуб „Светислав Вуловић” и Верице Баторевић Божовић „Живот пише приче”.

¹⁸³ Живојин Тасић, Књижевни записи 2, Наша реч, Лесковац, 4. априла 2003. *Напомена:* Прилог се налази и у књизи Т. Петровића, Одјек речи (О делу Тихомира Петровића), Лесковачки културни центар 2007, стр. 83 – 84.

%

Књижевни записи 2 (књигу са истим насловом, без бројне ознаке, Петровић је објавио и 2000. године) показују свестрано ангажовање аутора да ишчита, истражи, анализира и оцени велики број дела, различитих по врсти. Написи су кратки, језгровити и директни. Поред прецизне квалификације и кратке оцене, без опширне експликације, садрже неопходне елементе позитивистичког приступа, али и методичност и теоријску знатижељу која задире до саме суштине дела о којем се доноси суд. У излагању Петровић настоји да строгим критичарским судовима дода и извесну питкост, тиме што их чисто обогаћује личним импресијама. Заснованост сопствених књижевно – теоријских позиција образлаже у обимном уводном делу књиге, који показује његову широку и релевантну обавештеност о питањима науке о књижевности, теорије књижевности и књижевне критике.

III

ДЕСЕТ ГОДИНА „ЗОНЕ ЗАМФИРОВЕ” - Изгледа да је одлука Управе Народног позоришта у Лесковцу, пре десет година, да се на сцену постави Сремчева „Зона Замфирова” била добар репертоарски потез, јер после толико година та представа и даље има своју публику и игра се пред пуним гледалиштем. Почетком новембра одиграна је, у част јубилеја, 73. пут.¹⁸⁴

%

Десетогодишњице позоришних представа су веома ретке, а дуговечност једног уметничког дела увек подстиче на размишљање о његовим својствима. Будући да је по питању уметности време најбољи судија и то прихватају сви који се уметношћу баве, питање да ли је тако и када су позоришне представе у питању.

Ефемерност једног сценског извођења, које и када се понови не мора да буде, а најчешће и није, исто, елиминише временску дистанцу као „судију” јер не постоји начин, осим путем других медија, какви су видео – записи да то извођење надживи савременике и стигне до неких других генерација. Видео записи, пак, имају своје законитости и могу да прикажу и истакну само поједине елементе аутентичне сценске поставке. Зато су код позоришних представа једине и праве судије зналци, људи које позориште добро познају и, наравно, публика за коју се искључиво представе и праве. Међутим, и ту има проблема, будући да су процене о ономе шта се на сцени догађа код двоје судија најчешће разликује, па се доводи у питање релевантност њихових судова и коме треба више веровати. Када је реч о Зони Замфировој лесковачког позоришта, десетогодишњица би требало да потврди њен висок уметнички квалитет. Ипак, поновно гледање те представе показује да се не ради ни о каквом

¹⁸⁴ Живојин Тасић, Заокругљени ликови, Помак, бр. 27 - 28, јул 2004, стр. 41.

посебно вредном остварењу. Биће да је тајна њене дуговечности у нечем другом. За десет година представа је играна седамдесет и два пута, што показује да је веома ретко стављана на репертоар и то, по свему судећи, само за школску омладину, која је Сремца имала за лектиру.

(...) Укратко, представу је за јубилеј требало, ако никако другачије, сценографски и костимографски освежити. Насупрот овоме, оно што у Зони ваља налазимо у игри мотивисаних глумаца, и то најпре у самој протагонискињи – Маји Јовановић. Њој време, изгледа, није могло ништа. И даље свежином осваја сцену и ношена сопственим заносом свом лику дарује страст што кида душу у сукобу са патријархалном средином за коју је свако испољавање емоција највећи грех. За њом не заостаје Гордана Петковић која Доку игра као старинског боема, па, у својим епизодама, горопадношћу доминира сценом. Занимљиви односи изградили су Стојан Младеновић, у улози Манета, и Душан Јовановић, који игра Манулаћа. Сада су то два остарела момка којима је куцнуо последњи час за женидбу. Младеновићев Мане је носилац новог доба, зачетник мануфактуре и индустријализације, а Јовановић је приказао сасвим новог, донекле урбанизованог Манулаћа, право паланачко спадало. Не можемо никако заобићи ни Благоја Ивановића који као Замфир у овој представи самоуверено влада сценом и дозира драмски набој. Иако је код неких ликова требало интервенисати и убацити нове глумце, као за лик Потета, на пример, све комплименте дајемо глумачкој екипи која је у толико дугом периоду носила представу, играла се њоме и надограђивала је. С друге стране, бољим односом према организацији јубилеја, управа је могла да покаже у коликој мери цени овакав ентузијазам глумаца.

IV

КРИВО ОГЛЕДАЛО - Свако од нас у огледало погледа бар једанпут у току дана. Оно што тамо видимо одраз је нашег лица, тела. Иако знамо да огледало не лаже, врло често му не верујемо, игноришући оно што нам се у сопственом одразу не допада. Дакле, ми у огледалу не видимо оно што оно стварно показује, него оно што код нас самих желимо да видимо. Има, додуше и таквих огледала која служе за забаву и показују нам искривљен лик, који је најчешће другачији, али и нама самима – смешан. Ипак, често баш то криво огледало показује прави лик онога који се у њему гледа. Пишући о познатим лесковачким ствараоцима, научницима и уметницима, др Живан Стојковић, управо кроз одсејај кривога огледала покушава да нам открије њихову другу, комичну страну. Намера му никако није била да било кога повреди, већ напротив, да се из забаве и пуста времена насмеје и својим друговима и сарадницима – Храниславу А. Ракићу, Ненаду Кражићу, Томиславу Н. Цветковићу, Душану Стошићу, Николи П. Илићу, Мирославу Здравковићу, али и себи самом.

Књига износи невероватне, до сада строго чуване податке и детаље из живота ових људи који наизглед мирно, под маском упорних и тихих стваралаца, живе међу нама и свој други, прави лик, крију дубоко у себи. Неке њихове тајне из најбоље чуваних архива тајних служби сада, кроз призму кривог огледала Живана Стојковића, први пут излазе на светлост дана, уз велику опасност да им промене досадашње званичне биографије.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Живојин Тасић, Реч унапред, Живан Стојковић, Криво огледало, Центар за истраживања и проучавање културно – истројске баштине југа Србије, Лесковац 2007. *Напомена:* Промоција овог (не)обичног дела (60 страна), одржана је у лесковаком Народном музеју 7. марта 2007. године. Поред рецензента проф. др Душана Јањића и аутора проф. др Живана Стојковића, о књизи су говорили Данило Кодић и Томислав Н. Цветковић, који је – уз Хранислава Ракића, Душана Стошића, мр Мирослава Илића, Николе П. Илића, Ненада Кражића и аутора представљен на занимљив, шaljив начин. Програм је, у складу са порукама књиге водио Живојин Тасић, који је изнео низ занимљивих детаља, што је само још више допринело целовитом утиску. Тасић је, иначе, аутор неколико врло запажених приказа у Освиту, Помака и другим листовима и часописима. Опширно је писао о стваралаштву др Жака Конфина и другим писцима, а последњи година испунио је велико интересовање за представе Народног позоришта.

Напомена: Ево како је, на пример Живан Стојковић, описао себе у Кривом огледалу: „Најбољи доказ вредности социјалистичког система је Живан Стојковић, јер је био све, и напредни пионир и успешан омладинац, мада малог раста), директор и професор, декан и управник, председник и потпредседник, универзитетски професор и дипломата, саветник, и то први, носилац медаље СУБНОР-а – познати јавни предавач, члан и подчлан многих организација, магистар и доктор наука, резервни мајор. Неиспуњена жеља му је била да буде скојевац, али Хранислав Ракић није хтео да га тамо учлани зато што ни сам никада није био скојевац него одмах партијац. Да би надокнадио ову велику празнину, постао је најближи Ракићев сарадник и одушевљено подржавао све акције Мирка и Славка. У његовом присуству, међутим, никако није смео да грди друга Стаљина, а прибојавао се да помене и Маркса и Енгелса да га не би чули млади Корчуланци. Зато је њихове текстове прерађивао тајно – на кружоцима. И кад је ојачао, тешко га је било зауставити уз помоћ председника Милорада Вељковића, кога је знао и да љуља у својој викендици. Немогуће би било набројати шта је све предавао овај млади и полетни професор: историју, државну изградњу, латински језик, предводничку обуку, општенародну одбрану, социологију, социологију рада, друштвено-политички систем СФРЈ, а за још пет предмета се трага. Као политичара памте га многи, пре свега његови другови, јер је имао магичну формулу да учествује у њиховом смењивању, али и да неким чудом омогући да се поново врате на политичку сцену. Еклатантан пример за то је мр Мирослав Здравковић, који се после смењивања више пута враћао на политичке функције. У тим биткама Живан Стојковић се и калио, па је издржао и урагански скандал као производ лесковачке домишљатости, али са великим шлагом. И преживео. После детаљног истраживања његових „обожавалаца“, коначно је установљено како је постао дипломата (не рачунајући на случајну заинтересованост Зорана Јанаковића). Наиме, на његовом документу о завршеном факултету у Скопљу писало је на македонском језику ДИПЛОМАТА, па је било логично да се самим тим квалификовао и за тај посао. Но, права је штета што се рано вратио без образложења да иде на нову дужност. И тако нам сада једино остаје да гледамо шта је написао, ревнотно и грозничаво, чак и по пет књига годишње. Зато су тамо где јесу (лесковачки отпад), захваљујући мудрој одлуци једног од директора Народног музеја у Лесковцу, доктора наука, и могу се купити уместо камена за под главу – на кило!

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО

И Николај Тимченко (6. децембар 1934 - 29. децембар 2004) рођен је и умро у Лесковцу. Дипломирао је на Групи за југословенску књижевност Филозофског факултета у Београду. Радни век је провео као новинар и лектор листа *Наша реч* (Лесковац). Уредник лесковачког часописа за културу, књижевност и уметност *Наше стварање* у два наврата (1961-1968, 2002-2004). Књижевни критичар и историчар, есејист, филозофски писац. Расправе, огледе и приказе објављивао је у свим значајнијим српским и југословенским листовима и часописима.

Рукописна заоставштина Николаја Тимченка садржи више томова есејистичко-критичких и монографских радова. Задужбина „Николај Тимченко“ и Лесковачки културни центар објавили су 2008. године *Библиографију Николаја Тимченка*, рад Дејана Вукићевића, која обухвата 1161 Тимченков рад и 62 текста о Тимченковој личности и његовом раду.¹⁸⁶

Пред сам крај прошле године (29. децембра) само што је напунио седам деценија живота, умро је у Лесковцу *Николај Тимченко*, књижевни и филозофски мислилац, писац, познат и цењен и ван оквира средине у којој је живео и стварао.¹⁸⁷

Од библиотеке до куће, 29. децембра одлазеће (2004) године, наш драги пријатељ и колега филозоф и књижевник *Николај Тимченко* је превалио последњу деоницу животног пута, зауставивши се тачно на половини. У библиотеку није могао да се врати, дома свог насушног није могао да се домогне. Смрт га је сустигла пренаглашено. Изгледало је да се враћа, а заправо је одлазио. Недостајало му је само неколико десетине корака.

¹⁸⁶ Николај Тимченко, Смисао приповедања, Алтера (О српској прози 20. века, огледи, студије, портрети), приредио Владимир Мичић, Београд 2013, стр. 313. *Напомена*: Николај Тимченко је Рус по оцу, Србин по мајци. Отац Александар Владимирович Тимченко (Харков, 1894-1975, Лесковац), правник по образовању (дипломирао на Правном факултету Московског универзитета) избегао је пред црвеним терором у Србију 1920. године. Мајка Василија, рођена Хаџи-Џенић (1909-1990), домаћица. Супруга Ружица, девојачко презиме Стефановић (Лесковац, 1934-2009), професор француског. Кћерка Јелена (Лесковац, 1960), удата Мушицки, професор француског и енглеског језика, мр енглеске књижевности (супруг Бранислав, др хемије), Унуци: Александра и Никола

¹⁸⁷ In memoiam; Д. Тасића, *Наше стварање*, 4-1/2004/5, стр. 520. *Отширније*: Одласком овог јединственог интелектуалца, град на Ветерници изгубио је једног од својих највреднијих знамења. Где год да се, минулих деценија, у нашој културној, посебно у књижевним и филозофским круговима, изговорило име Николаја Тимченка, изговарало би се и име његовог града – Лесковца. (...) Тимченко је био зналац, без премца у граду, најразличитијих области људског стваралаштва, што говори о задивљујућој ширини његове духовне радозналости. Историчар књижевности по образовању, Тимченко је свестрано сагледавао књижевност, изучавајући и народну и уметничку, и стару и нову, и домаћу и страну. Био је привржен и својој завичајној књижевности, посебно препознавајући и подржавајући младе писце. Али ни тако широко и разноврсно поље као што је књижевност није утољавало, напротив, будило је његову духовну глад и гонило га да уђе и у друга поља уметности и знања. А од многих наука које су га привлачиле, посебно се био везао за филозофију.

Предухитрен је нагло утихлим дамаром. Позајмљене књиге срунуле су се из његових руку и с њима тренем склонили и она врховна – Књига његовог живота. Заувек!¹⁸⁸

II

ТИМЧЕНКОВА ДЕЛА ОБЈАВЉЕНА ЗА ЖИВОТА: *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I: 1896-1941.* (Лесковац 1967), *Песник и завичај.* Белешке о бивању човека у литератури (Крушевац 1969), *Затис о песнику:* О поезији Васка Попе (Крушевац 1972), *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта II: 1970-1980* (Лесковац 1981), *Народни музеј у Лесковцу 1948-1983.* (Лесковац 1983).

ПОСХУМНО ОБЈАВЉЕНЕ КЊИГЕ: *Француске белешке* (приредила Сунчица Денић), Врање/Лесковац 2006, *Књижевност и догма.* Година 1952 у српској књижевности (приредио Јован Пејчић), Београд/Лесковац 2006, *Књижевна баштина Лесковца* (приредио Предраг Стајић), Лесковац 2007, *Мисао, реч, судбина.* Античке теме (приредио Илија Марић), Београд/Лесковац 2008, *Меланхолија и хермеутика.* Мислилац и писац Никола Милошевић (приредио Јован Пејчић), Лесковац-Београд 2009, *О Андрићу и Црњанском* (приредили Биљана и Владимир Мичић), Лесковац 2011, *Смисао приповедања.* О српској поезији 20 века – огледи, студије, портрети, (приредио Владимир Мичић), Београд 2013.¹⁸⁹

На Данима „Николаја Тимченка“ 2014. године представљена је књига његових прилога „*Психологија књижевне логорологије*“.

¹⁸⁸ Посмртно слово Саше Хаџи Танчића на сахрани Николаја Тимченка, на Светоилијском гробљу, 31. децембра 2004. године. Текст објављен у Помаку, бр. 29/30. јануар-јун 2005. године, под насловом Уписан у енциклопедију мртвих и наднасловом Сањана бесмртност Николаја Тимченка. Од данас име Николаја Тимченка уписано је у Кишову „Енциклопедију мртвих“, да би трајно живело. Ненадана смрт над њим уздигла се као морска корњача у канџама орла који је, испустивши је, убио Ехила коме је прорицано да ће бити усмрћен предметом који ће пасти одозго; отишао је у природу да би се круг делфијског пророчанства затворио; и на крају оно што је човек избегавао сусрело га је тамо где то није ни очекивао. Николаја Тимченка смрт је сусрела на улици. После митске, ево савремене, урбане приче о човековој судбини и његовом неумитном крају. Све се одиграло онако како се одиграло, јер човек своју судбину не може избећи. Смрт, смрт, смрт – шта је то, усталом? Антрополог и тумач књижевних и уметничких дела, Николај Тимченко наставиће да тамо, у његовом царству, одгонета чудо умирања. Овде, са нама, бавио се Данилом Кишом, колико и Ехилом, смислом уопште, примерима из многих цивилизација и култура и свог родног града. С књигом склопиле су се године и дани његовог живота, библиотека му је била и остала други дом, духовна кућа његовог стваралачког бића. На самој граници старе и нове године, заправо на непојмљивој граници овог и оног света, затитрала је његова племенита душа задњи пут. Ни слутили нисмо обојица да ћемо се у Библиотеци последњи пут срести и – растати. Знали смо да је човеку сваки дан последњи; да умиремо свакодневно. Али и да дело остаје трајан белег наше кратковиде присутности на животном путу од рођења до Књиге, и од ње до вечности. Поносим се тиме што сам био пријатељ и колега, а он био храбар грађанин, поштен и добар човек, врстан и уман зналац. Родни Лесковац не само да му се није одужио, него није ни умео да поштује и вреднује оно што му је он дао и завештао.

¹⁸⁹ Николај Тимченко, Смисао приповедања, Алтера, Београд 2013, стр. 314.

Ш

ЗАДУЖБИНА НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО - У Лесковцу је 19. маја 2006. године у Камерној сали Лесковачког културног центра (у 19 сати) представљена Задужбина Николај Тимченко, а од 2008. одржавају се Дани Николај Тимченко и додељује награда Николај Тимченко – за најбоље дело из науке о књижевности (критика, оглед, историја књижевности и културе).¹⁹⁰

Први добитник награде „Николај Тимченко“ је Новица Петковић за књигу *Словенске пчеле у Грачаници* (Београд 2008).

Други добитник је Радован Поповић за књиге *Разносач месечине* и *Последњи српски бошљевик* (Београд 2009).

Трећи добитник је Драган Жунић за књигу *Причање смисла, Књижевност и сазнање* (Београд 2010).

Четврти добитник је Душан А. Јањић за књигу *Књижевна преплитања* (Београд 2011).

Пети добитник за 2013. годину је Ранко Поповић за књигу *Парадокси и молитве* (Ниш 2012).¹⁹¹

Шести добитник за 2014. годину је Небојша Васовић који живи у Торонту, у Канади, за књигу „*Зар опет о Кишу?*“

¹⁹⁰ Колико нам је познато, ово је прва задужбина једног познатог критичара, есејисте и филозофа на југу Србије. У позиву новинарима, уз обавештење, послато је и писмо следеће садржине: *Поштовани!* Част нам је да Вам представимо *Задужбину* значајног српског књижевног критичара, есејисте и филозофског писца *Николаја Тимченка* (1934-2004). Задужбина ће, на основама српској културној јавности познатог дела, затим књижевне оставштине и, такође, духовнога зрачења личности Николаја Тимченка, настојати да се изгради у установу од важности за укупан будући развој културнога, пре свега књижевног живота Лесковца и Србије. *Задужбину* смо основали с циљем: да чува, опише и публикује рукописни фонд Николаја Тимченка; да при лесковачкој Народној библиотеци оформи *Леат „Николај Тимченко“*; да успостави и одржава књижевну манифестацију „*Дани Николаја Тимченка*“; да оснује *годишњу Награду „Николај Тимченко“* за најбоље есејистичко дело српских аутора; да подстиче и афирмише рад младих књижевних и културних прегалаца; да организује систематско проучавање стваралаштва Николаја Тимченка и других лесковачких писаца... Задужбином ће руководити Управни одбор у саставу: *мр Јован Пејчић*, књижевни критичар из Београда (председник), *др Горан Максимовић*, историчар књижевности из Ниша, *Мирослав Цера Михаиловић*, песник из Врање, *мр Јелена Мушички*, професор француског из Париза, *др Срђан Марковић*, историчар уметности из Лесковца, *Слободан Костић Коста*, правник из Лесковца и *Предраг Стајић*, политиколог из Лесковца (секретар задужбине). Те вечери, о оснивању, програмским циљевима и деловању Задужбине говорили су Ружица Тимченко, супруга Николаја Тимченка, за коју је речено да је доживотни почасни председник Задужбине и најзаслужнија за њено оснивање, мр Јован Пејчић и Предраг Стајић. Исте вечери, представљена је и постхумно објављена књига Николаја Тимченка „*Фрацуске белешке*“ (Књижевна заједница Бора Станковић, Врање и Задужбина Николај Тимченко); О књизи су говорили др Сунчица Денић, приређивач и Мирослав Цера Михаиловић, извршни издавач..

¹⁹⁰ Јован Пејчић, излагање на промоцији о делу Књижевност и догма Николаја Тимченка одржаној 12. јануара 2007. године у ЛКЦ, Помак, бр. 37-38, стр. 4.

¹⁹¹ Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 315. Дани „Николаја Тимченка“ одржавају се сваке године у децембру. У Лесковачком културном центру 13. и 14. децембра 2013. године одржани су пети Дани „Николаја Тимченка“. Првог дана манифестације промовисана је нова књига Николаја Тимченка „*Смисао приповедања*“ о којој су говорили приређивач Владимир Мичић, професор, др Јован Пејчић и др Марко Недић. Такође је представљено дело професора др Душана Јањића „*Видови фрацуске књижевности*“. О тој књизи су беседили Драган Родовић уредник у ЛКЦ и Предраг Станковић, професор и сам аутор, а о логорским темама Николаја Тимченка говорила је мр Драгана Бедов.

IV

ЛЕСКОВАЧКО ПОЗОРИШТЕ ДО 1941. ГОДИНЕ - Лесковчани гледају позоришне представе преко сто година али се, према расположивим документима, готово са сигурношћу може сматрати да су своје прво позориште, тачније дилетанску групу, *добили 1896. или почетком 1897. године.*¹⁹²

Такође, историја лесковачког позоришта није досад написана, али је било покушаја да се то учини.¹⁹³

Ово је нови покушај у том циљу с тим што се мора рећи да извесни новопронађени документи омогућују да се изведу закључци који се могу сматрати поузданим.¹⁹⁴

%

Досад коришћени извори, у првом реду *приповетке Радоја Домановића „Позориште у паланци”*,¹⁹⁵ и *изјава Симе Бунића* коју је забележио Сергије Димитријевић, омогућавали су приближно датирање почетка лесковачког позоришта који падају у време општег националног полета у тек ослобођеним крајевима после руско-турског и српско-турског рата 1877-1878. године.¹⁹⁶

(...) Пробудило се, ако се тако може рећи, и лесковачко грађанство, пре свега занатлијски и трговачки слој, као језгро привредног сегмента града, и истакло и неке своје културне потребе. Из тог споја родиле су се и иницијативе које су допринеле да се формира читаоница, а такође и да настане позориште које је заједничко дело локалне занатлијске омладине и интелигенције, тачније, наставника Ниже гимназије у Лесковцу, међу којима су били *Милутин Витковић* и – *Радоје Домановић*.

(...) Занимљиво је да је први покушај да се оснује позориште у Лесковцу учињен такорећи одмах по ослобођењу града од Турака, дакле

¹⁹² Николај Тимченко: Лесковачко позориште до 1941. године (грађа за монографију), Лесковачки зборник XL, 2000, стр. 241-279; Преносимо, укратко, најзанимљивије делове овог рада, уз напомену да је Николај Тимченко био апсолутно најбољи зналац историје Народног позоришта у Лесковцу.

¹⁹³ *Напомена Н. Тимченка* - Сем незаобилазне Споменнице тридесетогодишњице позоришног живота Лесковца 1926-1956, Лесковац 1956, у редакцији Аристомена Ристића и са прилозима Атанасија Младеновића (Зачеци позоришног живота у Лесковцу и Дилетанске групе и гостовања), Фредија Фазловског (Градско позориште - прво професионално позориште у Лесковцу), Аристомена Ристића (Академско позориште – дело напредне лесковачке омладине) и Бране Митровића (Народно позориште настављач богате позоришне традиције); *Видети* и Николај Тимченко: Фрагменти из историје лесковачког позоришта I, Лесковац 1967 (где је наведена важнија литература), Петар Волк: Позоришни живот у Србији 1944/1986, Београд 1990, стр. 471-487; Боривоје Стојковић: Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера), Београд 1979, стр. 914-917; др Серије Димитријевић, Историја Лесковца и околине 1918-1928, Лесковац 1983, стр. 399-415.

¹⁹⁴ *Напомена Н. Тимченка*: За те нове податке захвалност дугујем труду и акрибитичности Станише Војиновића, који је објавио вест из Вечерњих новости: Правила лесковачког грађанског позоришта Југ Богдан и извештај Милутина Витковића министру просвете и црквених послова (в. Станиша Војиновић: Лесковац и Лесковчани у приповеткама Радоја Домновића, Лесковачки зборник, XVIII, 1978, стр. 275-278; Лесковачко грађанско позориште Југ Богдан, Лесковачки зборник, XXVIII, 1988, стр. 263-268.

¹⁹⁵ Видети: Р. Домановић: Сабрана дела, књ II, приредио Димитрије Вученов, Просвета, Београд 1964.

¹⁹⁶ Сергије Димитријевић, Лесковачка енциклопедија, стр. 9.

1878. године. О томе постоји документ на основу кога се могу извести сасвим поуздани закључци како о карактеру и носиоцима те иницијативе, тако и о разлозима њеног неуспеха.¹⁹⁷

Реч је о иницијативи грађана чија имена и занимања знамо јер су се потписали испод своје представке. Да је њихова иницијатива успела, имали бисмо имена првих позоришних аматера у Лесковцу. Реч је, наиме, о представи групе грађана Лесковца коју су упутили представнику Управе лесковачке полиције а затим и члану владе при Врховној команди српске војске у Нишу. У тој представи се каже да је лесковачка омладина на свом збору одржаном 3. априла 1878. године одлучила да „установи позориште које ће носити наслов „*Позориште Обновљене Србије*” да је за управника *једногласно* изабран писар Управе лесковачке *Драгутин Мутавцић* „као лице које је на више позорница било и које је за овај рад стручно” и да је састављена управа и сачињен план рада, с тим што је вичном, како се у представи каже, Драгутину Мутавцићу стављено у задатак да се о свему што је у вези с радом позоришта стара.

Из представке се даље види да су потписници поменути Драгутин Мутавцић у својству управитеља позоришне дружине, Димитрије Буринчић, у својству деловође, Димитрије Стојановић, у својству благаяника, као и Ђорђе Поповић, Димитрије С. Јовановић, К. А. Јовановић и К. Крстић у својству чланова: овај списак нам тако чува имена првих позоришних аматера Лесковца или, бар, људи који су за почетак и размах позоришног живота били заинте ресовани као љубитељи уметности, родољуби и грађани Лесковца.

(...) Према ономе што се може прочитати из представке која је и нека врста записника са споменутог састанка од 3. априла, Драгутин Мутавцић је послат у Лесковац на дужност писара лесковачке општине и да се он у свом ранијем месту боравка и службовања бавио позориштем као глумац и редитељ, да му је познато како се припрема позоришна представа и како изгледа позоришни рад у целини; њему је, између осталог, као дошљаку и чиновнику који је позоришни аматер, стављено у задатак да учини све како би и лесковачко позориште цветало и напредовало као што је било са позориштем „браће наше у Шумадији”; такође, Мутавцићу је стављено у задатак да сачини статут позоришта. Ова чињеница да је Мутавцић био дошљак вичан позоришту али послат да обавља административне послове – биће нажалост главни разлог што иницијатива није одобрена ни од лесковачке полиције ни Врховне команде у Нишу.

(...) Ревносни и заиста заинтересовани за остварење ове идеје, Мутавцић и Буринчић одмах се обраћају члану владе при Врховној команди, односно министру просвете и црквених дела, и истичу: прво, да у Београду и окружним варошима од Дунава до Дрине и Тимока постоје друштвена позоришта и да њима управљају управе „посредством

¹⁹⁷ Милорад Т. Николић, Прва позоришна дружина у ослобођеном Лесковцу 1878, Лесковачки зборник, VIII, 1968, стр. 209-211.

друштвене управе”, друго, да је позориште у целини „школа која проширује ум народни” и да, имајући пре свега то у виду, лесковачка омладина осећа потребу да и у свом граду оснује позоришну дружину, тим пре што је „народ овога краја садашњим ратом јако замишљен о својој будућности, па би позориште „искре ним саветима и живим историјским призорима” могло позитивно утицати на расположење народа, на изгађивање његове смућености; том циљу треба да послужи лесковачко позориште „обновљене Србије”. Међутим, упркост упорности и надањима, као и убедљивости родољубих аргумента, који су наводили Мутавцић и Буринчић, члан владе при Врховној команди *Милорад Шапчанин* својеручно је написао решење којим *није одобрио оснивање позоришта* и за то навео обичан, прагматичан разлог који, из историјске перспективе, аполутно није довољан нити се може одобрити, али који веома добро одсикава стање и непосредне потребе којима се бавила влада; наима, Шапчанин је одговорио да лица која желе да буду чланови позоришне дружине треба да врше канцеларијске дужности, да су то чиновници општинске управе која има многе управне дужности које су за владу примарне; уколико би се чиновници посветили глуми, не би, по Шапчанину, заинтересованом за обављање свако дневних задатака на установљавању нове администрације и функционисања владе на тек ослобођеној територији, имали довољно времена да обављају званичан посао. Зато Шапчанин и додаје, не користећи општу аргуменат да још није време за то, да ће се то омогућити касније, „пошто се у тамошњим крајевима заведу школе, као главнија средства за васпитање народа”, дакле када има више људи којима ће бити примереније да се баве глумом и позориштем.¹⁹⁸

(...) Међутим, ако овај покушај лесковачких чиновника, занатли ја и грађана није успео, то никако не значи да позоришних предста ва у Лесковцу, баш у то време, прецизније од 1878. до 1896. године, није било. На основу једног извора, коме се може поклонити повере ње и са чињеничне тачке гледишта, иако је реч о белетристичком делу, стичемо прилично поуздану слику о позоришном животу у нашем граду, а посебно о односу према позоришту средине. Разуме се, закључци се морају изводити опрезно, уз пажљиву анализу текста и коришћења докумената какви су они на којима је својим цитираним прилогом указао Милорад Николић.

Реч је о Сремчевој приповетки „*Путујуће друштво*”.¹⁹⁹

¹⁹⁸ *Напомена*: Н. Тимченко даје као Додатак (1) објашњење уз питање „Ко је био Драгутин Мутавцић?”. Пише: „Знамо само да је постојао човек са тим именом и да су га животни ветрови и потребе нове државне власти донеле у Лесковац; знамо и то да је у Лесковцу желео да оснује позориште са дружином која се већ била окупила око њега. Али, тај човек који је заиста постојао подсећа нас на јунаке какве приче из српске реалистичке литературе последње четвртине прошлог века.

¹⁹⁹ Видети: Стеван Сремац, *Одабране приповетке*, Ново поколење, Београд 1949.

Ако се зна како је Сремац радио, не измишљајући основне податке, можемо узети као чињеницу да је позоришна трупа Михаила Димића дошла у Лесковац и ту са доста материјалног и стварног успеха давала представе. Сремац изричито помиње Димића и Леско вац; Димића писац није измислио а помињање града коришћењем његовог пуног имена сигуран је знак да је писац узео стваран догађај за сиже своје приче. Михаило Димић је позоришни после ник, човек коме је позориште била професија, глумац, редитељ и управник путујуће позоришне трупе а касније и управник нишког сталног позоришта Синђелић.²⁰⁰

Сремац описује дочек те трупе у Лесковцу и даје неке појединости о самој трупи.

(...) Према сижеу Сремчеве приповетке, Димићева дружина дошла је у Лесковац, ту била добро дочекана и ту јој је пошло добро, чак „не може бити боље” и зато се управник опирао молби главног јунака да дружина пређе у Власотинце и да ту почне давати представе. За нас је важан пишчев коментар који, сем основне чињенице, садржи и материјал за извесне социолошке и културолошке закључке о схватању феномена позоришта у средини која први пут види представе и које за њу представљају новину чији смисао не разуме. „То је била прва српска позоришна дружина која је по ослобођењу дошла у Лесковац” - каже Сремац. Никада нису мештани ни чули, а камо ли видели позориште. Било је додуше и у турско време нечега на ово налик, нека, да тако кажем, забаве и душевне хране, као, на пример, кад прође мечкар са мечком, кад се задржи дан-два Талијан с мајмуном или кад се какав турски „карађол” даје у кафани. Али, додаје писац, *све то није оно што је позориште*. Такође, социолози ма и културолозима, Сремац нуди још једну тему за размишљање: с једне стране опијеност што је, изгледа нам, тачнија реч за раположење главног јунака од речи ентузијазам који позориште може изазвати у појединостима, а са друге стране, најпре равнодушност и одбијање средине која и кад се занима и када одбацује показује подједнако неразумеваше феномена позориште.

Досад се о почецима лесковачког позоришта могло говорити на основу података које је дао *Михајло Бунџ* а забележио *Сергије Димитријевић* и приче „*Позориште у паланци*” *Радоја Домановића* у којој је наведено и име позоришта. Накнадна истраживања, која дугујемо марљивом и акрибичном *Станиши Војиновићу*, показују да у *Домановићевом* опису има неочекивано много више фактографије него што би се могло претпоставити због чињенице да је у питању белетристичко дело са очито хумористичким претензијама, а да се, са друге стране, и *Михајло Бунџ* добро сећа догађаја с краја 1896. и почетка 1897. године. Показује се, такође, да је *Атанасије Младеновић* с правом поклатио већу пажњу

²⁰⁰ *Напомена* Н. Тимченка: О заслугама Михаила Димића за историју српског позоришта видети Б. Стојковић, *Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера)*, Београд 1979, стр. 341-342.

Домановићевој причи у којој је, може се слободно рећи, са доста тачности описана атмосфера како у позоришту тако и у граду поводом прве представе. Али, пођимо редом.

Радоје Домановић је дошао у Лесковац из Врања, где је радио као наставник, 26. новембра 1896. а отишао 19. јула 1898. године. Приповетку „Позориште у паланци” објавио је у Веселиновићево „Звезди” у бројевима 2-4 од 6. и 8. октобра 1898. године. У току свог боравка у Лесковцу, Домановић свој рад није ограничио на свој основни позив предавача у школи, већ се, како се може са сигурношћу претпоставити, активно бавио политиком и учествовао у јавном и културном животу града. Нема сумње да је тај боравак оставио трага и на његовом књижевном раду – своје кратке појмове о српској паланци и паланчанину овај писац изразито сатиричне вокације стекао је колико у Пироту и Врању толико и у Лесковцу, којима је био и тематски инспирисан. Позориште о коме пише у поменутој причи, нема сумње, позориште је које је постојало у Лесковцу и у чијем раду и он учествовао.

(...) Међутим, у Домановићевој причи постоји она тако често цитирана „објава” на основу које су се могли извлачити закључци о почетку лесковачког позоришта. И ја ћу ту „објаву” цитирати, уз напомену да, после упоређења са познатим аутентичним подацима из штампе, она изгледа као Домановићева персифлажа позоришног плаката који је стварно постојао. На такав закључак наводи форма ове објаве, али и њена садржина – у неку руку то је укратко саопштен читав програм позоришта у формирању. Та објава у целини гласи:

„Чланови Л...чке читаонице одлучили су да се старањем истих образује грађанско позориште под управитељством публици добро познатог извежбаног глумца г. *Гаврила Михајловића*, а уз суделовање чланова читаонице и приход од тог истог ставља се на руковање управи поменуте читаонице за набавку новина и књига, а нарочито шалјивих представа за нашу публику, као и петриотских комада.

„Јављамо ово поштованом грађанству и молимо да нас обилато помогне, како би се ова наша племенита установа у лику нашег места могла одржати.

„Прва представа ће се давати код „Орача”, за коју ће грађанство добити за сада аутографисане плакате са именима лица, а доцније ће се и штампати у овд. штампарији.

Позориште ће се звати „Грађанско позориште Југ Богдан.” Што се тиче података, сасвим је извесно да се мисли на Лесковац (Л...чка читаоница) и даје сасвим прецизно име позоришта. Остало се, *mutatis mutandis*, може прихватити као аутентично навођење чињеница.

(...) Домановић помиње и наслове комада који су играни и у првој фази овог позоришта, за време док је управник био Илић, и прву представу обновљеног позоришта, када је управу преузео професор Воја. Списак представа налазимо у поменутој белешки Сергија Димитријевића а

потврду да је игран Бој на Косову у документима које ћемо размотрити у редовима који следе.

(...) Ови основни подаци оснажују се не само познатом изјавом Михајла Бунића коју је забележио Сергије Димитријевић, него и недавно објављеним аутентичним вестима које је саопштио Станиша Војиновић. Реч је о вестима у београдским Вечерњим новостима. Има их две. У првој, објављеној 29. јануара 1897. године, каже се да је у Лесковцу *основано позориште које има 40 чланова, углавном младих људи*, да је позориште добило „локал” и „потребне ствари”, што би требало да значи да је добило просторије и опрему. Чак су подељене и улоге за увежбавање првих комада. Чланови су прионули на рад, пуни одушевљења, а када су у питању средства и стручни савети – обратиће се позоришту у Београду за помоћ. У вести се каже да *установом руководи Бунић*, „званичник суда” као човек „мало вичнији у овом раду”. На крају, дописник обећава да ће пратити рад позоришта и да ће обавештавати читаоце о томе.

Нешто касније, одржавши обећање, дописник Вечерњих новости јавља да је *прва представа дилетанског позоришта* – чија је дружина „састављена из угледних грађана и чиновника - „испала... на опште задовољство многобројне публике”. Нажалост, *у вести се не каже који је комад изведен*; каже се само да је „љубав господе дилетаната ка уметности... за сваку похвалу” и да се посебно истакао „својом игром” *Здравко Здравковић*: ово је, дакле, први истакнути лесковачки глумац, аматер, за чије име знамо. Ова *вест објављена је 23. фебруара 1897. године*. Према томе, може се извести закључак да је дилетанско позориште дало своју представу, како се у вести каже *прву, представу између 29. јануара и 23. фебруара 1897. године*.

Ове вести могу се проверити подацима *Михајла Бунића*. Овај је, нема сумње, био непосредни учесник и један од оснивача позоришта. Такође, постоји извештај човека који се *потписао као управник позоришта*. Између документа који потичу од ове личности и казивања Михајла Бунића има извесних несагласности, али оне нису битне и лако их је отклонити.

Наиме, према Сергију Димитријевићу, али и према вести Вечерњих новости, први управник позоришта био је Михајло Бунић. Правила позоришта упућена на одобрење начелнику среза, потписао је као управник професор лесковачке Ниже гимназије *Мишутин Витковић*; *следи потпис Михајла Бунића као секретара, Р. Дунђервића као благајника, Мих. П. Младеновића (трговца) као економа и – Радоја Домановића (предавача) као – драматурга*. Потписали су се на примерку одобрених Правила (која носе датум 19. март 1897. године) и неки угледни грађани – свештеници, трговци и занатлије – који су ту фигурирали као чланови управе и надзорног одбора. Као да поново читамо ове редове из Домановићевог „Позоришта у паланци” и да се из овог документа

уверавамо да је позориште у овој фази свог постојања било ствар целокупне јавности.

(...) Иначе, према Витковићевом извештају (министру просвете – примедба Д.К.), *управа је изабрана на збору 12. фебруара 1897. године*, и развила је широку, васпитну и административну делатност. (...) Уследила је и *претпремијера: Битка на Косову*, комад самог Витковића, која није поменута код Буниха и кога нема ни на списку изведених дела код Сергија Димитријевића, из разумљивих разлога – то је прва представа обновљеног позоришта.

(...) Витковић даје и ове значајне податке: представа је изведена у Шериф-беговом конаку који назива друштвеним станом (по својој прилици то је била напуштена кућа овог бега коју је општина или конфисковала или откупила), да је публике било много, да је била одушевљена представом и да је, најзад, без обзира што је стан био скучен, *донела 72 динара прихода* (сви подаци се углавном подударају са вешћу Вечерњих новости). Тачан датум представе коју назива премијером Влатковић није саопштио, али је написао да су представе отада даване редовно четири пута месечно, да су извођене искључиво српске драме са историјском садржином и да је просечан приход са представа био 30 динара. Набављено је нешто гардеробе и „техничких средстава” (кулиса) када су материјалне могућности то дозвољавале, а ускоро су ангажовани професионални глумци „који су помогли управи у извођењу представа”; према Влатковићу, реч је о два глумца и две глумице.

%

Дакле, да резимирам: изгледа несумњиво, протумачи ли се исправно Домановићева прича и прочитају доступни аутентични документи (извештај у Вечерњим новостима, Правила позоришта са потписима управе и извештај управника Витковића, да су *прво лесковчако позориште Југ Богдан основали омладинци, калфе и шегрти, 1896. године* и да су, по свему судећи, извели онај репертоар који је навео М. Буних: *Бој на Косову* Матије Бана, *Злу жену* и *Женидбу и удадбу* Стерије Поповића, *Два цванџика* Милована Глишића и *Четири милиона рубаља* београдског професора Стеве Јефтића (прва два комада спомиње и Домановић); када је позориште запало у кризу, затражена је помоћ од лесковачке интелигенције, и онда су се у рад укључили професори лесковачке Гимназије Витковић и Домановић, трговци, свештеници итд. Вечерње новости су, у ствари, писале о том обновљеном позоришту, или о другој фази његовог рада, који је дописник погрешно схватио као почетак. Мислим да нема противуречности између података да је најпре изведен комад Матије Бана, а онда Косовски бој Милорада Витковића (код Домановића можемо прочитати да је поново изведен комад са тим именом). *Крај позоришта Југ Богдан није био онакав како је описано у*

Домановићевој причи, али је, на жалост, убрзо уследио. Одушевљење је спласло, а изостала су и финансијска средства.²⁰¹

Може се слободно и без претеривања рећи да Лесковчани у раздобљу које је следило престанку рада градског позоришта *Југ Богдан до оснивања Градског професионалног позоришта, средином двадесетих година, никада нису остајали без позоришне представе.* Гостовања позоришта из других места, нарочито после стварања нове државе, смењивала су се често и трајала доста дуго, а ђаци, студенти, чланови секција радничког културно-уметничког друштва *Абрашевић*, па и припадници спортских друштава основали су трупе и дружине да би дали често једну, понекад и више представа чиме су задовољавали и сопствену жељу за игром и потребе публике за позориштем. Најозбиљнији покушај да створи стално аматерско позориште припада спортском друштву *Момчило* које је оформило истоимено дилетанско позориште и живело своју прву представу, комад *Кад се сунце гаси*, 3. фебруара 1924. године. Ову дилетанску дружину помиње и Сретен Динић у једном свом чланку, констатујући са жаљењем да се она, после неколико премијера, угасила.

Игром случаја или, тачније, деловањем случаја - комедијанта, почетак и крај рада једног професионалног лесковачког позоришта уоквирен је двема другим гостовањима тада реномираних српских професионалних позоришта. Наиме, године 1925, у лето, тачно годину дана пре оснивања лесковачког позоришта, гостовала је трупа Битољског градског позоришта под вођством заслужног редитеља и позоришног човека *Радивоја Динуловића*; почетком 1929. године, тачно у данима када се лесковачко позориште гасило немогавши да реши своје материјалне проблеме, на дуже време у овом граду гостовало је Нишко позориште које је и пре оснивања лесковачког позоришта давало представе за лесковачку публику.

Битољско градско позориште имало је веома добар ансамб и било је веома добро организовано; у уметничком погледу, оно је било равноправно са Скопским и Нишким позориштем, чак је ово друго можда и превазилазило. На свом гостовању у Лесковцу 1925. године оно је припремило и извело, на опште задовољство публике, драма тизацију једне приповетке Боре Станковића под називом „Врела крв”. Аутор драматизације, припремљене за ту прилику, био је Радивоје Динуловић, који је представу режирао. Деса Марковић у улози Нушке просто је очарала публику, која јој је, према белешци анонимног извештача „Лесковачког гласника” „неуморно аплауди рала”.

²⁰¹ М.Тимченко, у Додатку (2) даје, између осталог, следеће објашњење. За сто година откако су гледали прву представу, Лесковчани су се неколико пута уверили да је лакше позориште основати него га одржавати. (...) Тако је било и са првим лесковачким дилетанским позориштем Југ Богдан са којим је започела историја позоришта у овом граду, тако је било и са Градским позориштем, јединим професионалним позориштем између два рата, које је радило 1926. да би се угасило већ почетком 1929. године, а то се поновило и са тзв. Академским позориштем; послератно позориште било је релативно стабилно, али му је бар два пута запретила опасност да нестане.

(...) Гостујућа позоришта ставила су на репертоар и играла за лесковачку публику *Нашу работу* Сретена Динића.²⁰²

После много покушаја и деловања више ђачких и дилетанских дружина, о којима је било речи, давнашња жеља Лесковчана да имају своје позориште *остварена је 23. августа 1926. године оснивањем Градског позоришта*. Градско позориште је било професионално, окупило је већи број веома добрих глумаца и дало више добрих представа, остваривши и нека запажена гостовања, али убрзо је морало да обустави рад због недостатка материјалних средстава.

(...) Већ почетком 1929. године позориште се угасило, ансамбл се једноставно распао а остали су дугови које је требало некако намирити.²⁰³

%

И један летимични поглед на документа који илуструју да тако кажемо административне послове око остварења идеје о лесковачком градском позоришту... Наиме, одбор за оснивање лесковачког Градског позоришта обратио се надлежном министарству, тачније Уметничком одељењу Министарства просвете с молбом да одобри формирање позоришта, уз образложење да Лесковац доживљује и привредни и демографски напредак, да све већи број људи не само из земље неги и из иностранства добија посао у све развијенијој индустрији града што је, несумњиво, знак израстања Лесковца у снажно градско средиште. Следи тврдња да такав *Лесковац „осећа велику потребу за стално позориште”* и несумњиво веома значајан податак да је та потреба повећана чињеницом да Нишко овлашћено позориште већ две године не гостује у Лесковцу и да нема изгледа да ће у догледно време доћи у Лесковац... (...) У истом акту се каже да је ангажовано већ осморо глумаца (четири брачна пара) и да ће остале глумце, како уредба о позоришту предвиђа, ангажовати у најскорије време. Овај акт је потписали су *Владимир Антоновић*, председник Привредног суда, *М. П. Димић*, председник општине, неизбежни *Сретен Динић* и још неколико угледних грађана. Треба уочити чињеницу да је сам председник општине у одбору и да својим потписом потврђује навод о позоришту као насушној потреби града...

(...) Уметничко одељење је инсистирало на гаранцијама квалитета, с једне стране, и упозоравало да средства за издржавање позоришта мора обезбедити сам град. То није умањило ентузијазам одбора који је послао правила и записник са седнице управног одбора, одржане 22. јула 1926. године, на којој је за *председника* изабран апотекар *Рад. С. Димитријевић*,

²⁰² *Напомена* Н. Тимченка: Видети Фрагменте из историје лесковачког позоришта I, стр. 37- 45. и 66.

²⁰³ *Напомена* Н. Тимченка: О Градском позоришту видети и чланак Ф. Фазловског у Лесковачком зборнику II, 1962; корисне податке даје С. Димитријевић у Историји Лесковца 1918-1928, стр. 399-413; сажет приказ рада Градског позоришта, чиме се потврђује да је оно занимљива епизода у историји српског позоришта, а видети оцену Боровоја С. Стојковића, „Историји српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера)“, стр. 914-915. Најзад, видети и Николај Тимченко, Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), стр. 17-36. Трудно сам се да не понављам поменуте текстове, поготово закључке, па заинтересовани читаоци који жели потпуније информације о раду Градског позоришта требало би да консултује наведене радове и наведену литературу.

за потпредседника трговац *Никола М. Стојиљковић*, за управника професор *Радивоје Ненадовић*, за секретара шеф књиговодства банке *Ђока Митровић* и за благајника индустријалац *Спира Коцић*. Овај записник потписали су још и *Влада Антоновић*, *Велизар Пијаде*, *Миле Стојиљковић*, *Сретен Динић* и *Јова Јовановић*. Ваља уочити чињеницу да је 22. јула за управника изабран професор Ненадовић и да су у најужем руководству били представници интелигенције и привреде, да се изразим савременим језиком, а у ствари ту су били представници ондашњег највишег слоја друштва, што ће рећи богатији и угледнији Лесковчани.

%

Друга по значају и уметничким дометима епизода у позоришном животу Лесковца између два светска рата била је егзистенција и делатност Академског позоришта. Било је опет плод рекао бих трајније и неугасиве жеље и жудње Лесковчана за позориштем а његови главни актери били су студенти, академци, један нови нараштај у друштвеном и културном развоју Лесковца, помогнути од неуморног и култури и посвећивању неизмерно оданог Сретена Динића и релативно танког слоја интелектуалаца града. *Постојало је неколико година (од 1933. до рата) и дало, поред 11 премијера, већи број културних приредби забавног карактера. У неку руку, то је био покушај заснивања кабареа.*

%

На прву премијеру се ипак релативно дуго чекало. Премијера је протекла у свечаном расположењу. Био је позван управник позоришта Моравске бановине, иначе познати историчар српског позоришта *Боривоје Стојковић* да одржи предавање о позоришној уметности а затим је изведен Нушићев *Обичан човек*. Можда избор овог Нушићевог комада може да нам открије интенције редитеља и водећег глумца Боре Димитријевића; позориште коме је он био моторна снага желело је да игра пре свега комаде без већих претензија, а радо гледане и лако изводљиве, како сам Нушић карактерише своје дело у предговору.

%

Први управник Академског позоришта био је Сретен Динић, кога је, после прве годишње скупштине, 29. новембра 1935. године, заменио на дужности Бора Димитријевић Пиксла.²⁰⁴

²⁰⁴ Н. Тимченко, Лесковачко позориште до 1941, стр. 276.

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО О ЛЕСКОВЦУ – Лесковац је једноставно средина која *не прима новотарије нити може да прихвати некога ко се не уклапа у његов просек, и начин живота и мишљења*. У Лесковцу се може живети само са масом, јер он нема разумевања за индивидуалитет (овде се не подносе личности, али је зато Лесковац био пун особењака, ишчашених људи, без духовне подлоге); даље, може се живети само под условом да се човек споља прилагоди тиме што неће истицати своју посебност и своја интересовања, поготово ако крије чиме се стварно бави, нарочито ако има успеха у томе.²⁰⁵

Лесковчани не читају много, и хоће да опросте некоме ко то ради и пише ван њихове средине уколико тај уме да о томе не прича и не прави од тога бог за шта, у првом реду да на основу својих писања тражи од Лесковчана да буде *признат као писац*. Не зато што стварно вреди оно што пишу него зато што је Лесковац пристао да се они сматрају писцима јер пишу по мери и уз одобрење Лесковца. Овоме треба додати то да Лесковац неће прихватити писца од вредности за свога, неће га признати – *сем ако власт и Партија не инсистирају на томе*, па и у том случају прихватање ће бити неискрено.

Лесковац афирмише као писце само оне који *одговарају његовом поднебљу* и његовим појмовима о књижевности и писању уопште. То сматрам једним од разлога што се у Лесковцу *никада није појавила књига која је могла да буде духовни инцидент по својој провокативности, слободоумљу, оригиналности, несвакидашњости*, дакле по нечему што одудара од „нормалности“ и „исправности“, од оне норме и стандарда – о чему сам већ говорио.

Многи талентовани људи – новинари, инжењери, лекари, професори итд – отишли су из Лесковца под притиском, придављени и ометени од те лесковачке просечности, „нормалности“ и – завидности. О овоме последњем већ сам нешто рекао, а сада додајем и подвлачим: чини се да нигде као у Лесковцу нема толико суревљивости и завидљивости према човеку који нешто покушава и успева, и нигде човек не наилази на веће отпоре него у Лесковцу да искаже и докаже своје способности. То је просто отерало многе људе из Лесковца јер је заиста и заморно и напорно тражити енергију на отклањање спољашњих баналних препрека. И још нешто: борба против „нормалности“ Лесковца је узалудна, сваки појединачни напор у том циљу и правцу осуђен је унапред на пропаст. Нико у Лесковцу нема шанси на успех као стваралац, као човек од духа, као личност, као индивидуалитет, а још мање има изгледа на признање ако је аутентичан, даровит и самосталан.

²⁰⁵ Николај Тимченко, Лесковац, Лесковчани: политика и култура (шесдесете, седамдесете године), из рукописне заоставштине, Наше стварање – Лесковац, LVII/1-2, 2010, стр. 167.

Чини ми се да је то била једна од *главних карактеристика културног живота Лесковца шездесетих година*: постојале су појединачне иницијативе, али увек су културни радници били разједињени, сметали један другом, денуцирали један другог, као да су се плашили да неко од њих, по правилу најгори, не стекне некакву афирмацију и да се на ма који начин „прочује“.

Препреке за пунији развој културног живота долазиле су, у ствари, од самих културних радника и парадоксално, али чини се тачно, културни развој отежавали су и чинили немогућим сами културни радници својим првонцијалним и некултурним односом према култури, својим *малим или ништавним стваралачким могућностима* и својом суревљивошћу према колегама и њиховим иницијативама. Тек су они, када би био учињен неки озбиљнији и несебичнији покушај, ступали су на сцену политичари и партијски комитети, који су најпре „оцењивали“ и „анализирали“, а затим доносили одлуке о забранама и кажњавању појединаца после „извршене диференцијације“. У таквим „случајевима“ обично су страдали они који су показивали минимум људскости и поштовања према културном чину, водећи рачуна о свом сопственом достојанству и интересима својих колега.

Морам још да кажем свој утисак за који не смем да тврдим да је тачан, јер бих ја први желео да буде демантован, али бојим се да сам у праву, што је стравично: наиме, већина тзв. културних радника у Лесковцу (то су по правилу они који раде и примају плату у културним установама, па су зато културни радници, а не зато што нешто пишу, сликају, компонују или у правом смислу организују културни живот) заправо *мрзе културу*, далеко је од аутентичног културног чина, јер не могу да поднесе ни слободу ни аутентично, критичко суђење, који су основи сваког културног чина.

Све се ипак своди на чињеницу да у Лесковцу *није било, нити сада има развијених стваралачких личности* које су могле да остваре дело или бар да културни рад и стваралаштво прихвате као своју судбину, у оном смислу како је то за наше прилике у целини тих година формулисао Добрица Ћосић. За све њих „рад у култури“ био је прилика да се како-тако преко плате осигура егзистенција (што се, наравно, не сме осуђивати, али ја говорим о култури и културним ствараоцима), а да се, интегрисањем у одабране и прихваћене, од Партије контролисане и организоване културне токове, подржава оно што је „прихватљиво“, „нормално“, „социјалистичко“ и „самоуправно“. Никаквог истраживања, никакве личне иницијативе, никаквог сопственог мишљења или става, а поготово никаквог супродстављања томе „нормалном“, боље рећи успостављеној норми чији је утемељивач и мандатор Партија у чије име делују комесари.

Посебно је била развијена самоцензура помоћу које су ти културни радници пазили да се оно што је забрањено или што је ван норме некако не провуче и доспе на светлост дана; тада су постојали многи табуи и

многи забрањени књижевници и мислиоци и о њима се једноставно није смело говорити, та имена се нису смела јавно помињати, ни цитирати њихова дела нити њихове мисли. Тако, поред Маркса, није смело бити ни Ничеа или Хајдегера (јер су „фашисти“), поред Крлеже и Андрића, који су били мера свих естетских пресуђивања, није се смело говорити о Црњанском и о писцима који су се „рђаво“ показали под окупатором, односно орихватали ону другу тоталитаристичку идеологију, како би рекао Станко Ласић...²⁰⁶

%

Библиографија штампаних радова Николаја Тимченка веома је обимна. То недвосмислено показује „*Библиографија Николаја Тимченка*“, књига Дејана Вукићевића, коју је почетком децембра 2008. године објавили Задужбина и Лесковчаки културни центар. У њој, Тимченко се као аутор појављује 1.161 пут, док су о њему и његовом делу до сада објављена 43 рада.²⁰⁷

%

Крајем децембра 2008. године навршава се четири године од смрти Николаја Тимченка, истакнутог српског теоретичара и историчара књижевности, књижног критичара, есејисте и филозофског писца, једног од најзначајнијих српских стваралаца пониклих у Лесковцу.

После смрти Николаја Тимченка покренута је значајна активност људи добре воље и поштовалаца његове интелектуалне снаге и дела, што је резултовало оснивањем Задужбине „Николај Тимченко“, коју је септембра 2005. године регистровало Министарство културе Републике Србије. (...) Николај Тимченко био је књижевни критичар, есејист, тумач и историчар литературе, мислилац, цењен и признат у књижевним и интелектуалним круговима не само у Србији, већ и на просторима бивше Југославије. Проживео је необичан живот. Као члан чувене *Корчуланске филозофске школе* и „*праксиковац*“, био је сарадник и пријатељ највећих српских интелектуалаца 60. година (Љубомир Тадић, Никола Милошевић, Добрица Ћосић, Михајло Марковић и др.), објављивао је своје текстове у најпознатијим нашим филозофским књижевним часописима и листовима.

С друге стране, цео свој животни век провео је у Лесковцу, скромно и ненаметљиво, као изузетно угледан и поштован међу Лесковчанима, али и оспораван и непожељан од стране лесковачких званичника. Као син руског емигранта (отац Александар био је високо образовани правник Царске Русије), и сам врло слободоуман, стално је био изложен подозрењу званичних локалних власти, па чак и латентном прогону и негирању.

²⁰⁶ Николај Тимченко, исто, стр. 167-169

²⁰⁷ Опширније: Дани Николаја Тимченка, *Наше стварање* 3/4, 2008, стр. 185. *Напомена*: Душан А. Јањић, Никола Тимченко као публициста, *Наше стварање* 3-4, 2010, стр. 213. - Чудно је да „Криза духовних вредности“, као одредница, изостављена из Библиографије Николаја Тимченка; *Напомена*: О Данима Николаја Тимченка, други пут, видети прилог у одељку о критичару Владимиру Мичићу.

Сама чињеница да је у Лесковцу живео и радио такав, за локалне прилике интелетуални див, обавезује нас, али нам и пружа шансу да – револаризацијом и институционализацијом његовог дела – искористимо тај огромни културни капита у стваралачке сврхе, на добро Лесковца и српске културе у целини.²⁰⁸

%

Други дан манифестације, 27. децембра 2008. протекао је у знаку прве доделе Књижевне награде „Николај Тимченко“.²⁰⁹

VI

НИКОЛА МИЛОШЕВИЋ О ТИМЧЕНКУ - Ако би се за неког могло казати, без патетике, и без оног претеривања које је, такорећи, природно у неким оваквим свечаним приликама, да је живео са књигом и за књигу, онда се то може рећи за *Николаја Тимченка*.²¹⁰

Штавише, онај „случај комедијант” Милоша Црњанског учинио је, то сте сад били у прилици да чујете, да Николај Тимченко не само живи са књигом и за књигу, него да са књигом и умре. Задесила га је смрт онда када се враћао из библиотеке са две повелике књиге. Међутим, онај ко се определио за такав неки живот, њему живот није могао бити лак. Било је, наравно и биће, интелектуалаца, и овде и другде, који су лакше проживели свој животни век, чак неки од њих и у некој врсти благостања. Међутим, Николај Тимченко изабрао је да буде интелек туалца, позајмићу наслов једне књиге Исаије Берлина, *против судбине*. А такви интелектуалци нису никада добро забележени код моћника овог света. А и у време када је српски народ био народ разбојника и убица, како нам је то поручио Жак Ширак за време бомбардовања, Николај Тимченко није био неко ко ће та два става искористити да свој материјални положај побољша и да до афирма ције дође, да пропућује свет, и да чак буде неко од власти повлашћен, како би то један наш социолог рекао, мисонар који ће нам приповедати шта су људска права. Такав, дакле, какав јесте, он је свој животни пут одабрао такав какав је био, и ми, који га се присећамо, питамо се шта смо му остали дужни. Кад умре неко ко иза себе остави дубок траг, то питање се увек поставља, а одговор на то питање се зна: таквим људима ми увек остајемо дужни. Нажалост, кад они оду тамо, у

²⁰⁸ Дани Николаја Тимченка, 3/4, 2008, стр. 185-187. *Напомена*: Део излагања Предрага Стајића, секретара задужбине „Николај Тимченко”. На „округлом столу” говорили су овим редом: др Драган Жунић (Ниш), Љиљана Дугалић (Београд), Тихомир Нешић (Ниш), др Душан Јањић (Лесковац), др Сунчица Денић (Врање), др Миливоје Ненина (Нови Сад), мр Милена Стојановић (Београд), др Тихомир Петровић (Сомбор), Саша Стојановић (Лесковац), мр Дејан Вукићевић (Београд), Драган Радовић (Лесковац), Драган Тасић (Лесковац), мр Димитрије Тасић (Београд), Биљана Мичић (Лесковац).

²⁰⁹ Одлуко о награди донео је жири у саставу: Горан Максимовић, професор Филозофског факултета у Нишу, председник и чланови Миливој Ненин, професор Филозофског факултета у Новом Саду, члан и Јован Пејчић, председник Задужбине „Николај Тимченко” (*Напомена*: Видети прилог Дани Николаја Тимченка, Наше стварање, 3-4, 2008, стр. 189)

²¹⁰ Обраћање проф. Николе Милошевића на комеморативном скупу у Београду, поводом смрти Николаја Тимченка „Човек од духа, Наше стварање”, 4-1 /2004-5

ону земљу из које се, како каже Хамлет, није вратио нико, нема начина да им наше дугове вратимо. Николај Тимченко је сада тамо, ослобођен од свих земаљских брига, премда, како је био брижан за ствар овог света, и наш положај у свету, можда он и однекуд може да види и да чује оно што ми овде говоримо, али то је оно што надилази нашу моћ разумевања. Оволико колико наша смртна памет сеже, дакле, једино што можемо да пресудимо у овом тренутку је да покушамо да вратимо дуг за оно што је он за живота урадио. Да нешто учинимо да се његово име и оно што је он написао вреднује онако како за живота није било вредновано, и ако то чинимо, ми ћемо вратити дуг не Николају Тимченку него нама и нашој српској култури.

Ја желим да скренем вашу пажњу на једну специфичну околност која је делатност Николаја Тимченка и то његово делање против струје учинила много тежим но што би то иначе био случај. Ми који живимо у главном граду ове земље и који смо, на неки начин, ето, и сами покушали и ишли против струје, били смо, ипак, у повољнијем положају. А Николај Тимченко је живео у једном провинцијском, како би се то рекло, граду, у коме муње и громови севају јаче и ударају жешће. Многи, дакле, писци нису, живећи не само изван Београда и у самом Београду, били под таквим неким ударима муња и грома; он јесте и не треба се чудити што га је смрт однела у годинама када га је однела, него се чудити да је и толико могао преживети у условима у каквим је живео. Међутим, кад сам за тај град употребио онај израз који се често може чути – провинција – ја желим да вашу пажњу овом приликом скренем на то да провинција постоји само у духу. Без обзира на то где неко живи, без обзира колико становника има град у коме живи, тај неко у духу неће бити провинцијалац, и то је управо био случај са Николајем Тимченком. Тимченко и један број његових пријатеља и сарадника од којих ћемо неке овде сада и чути и који су овде у овоме часу присутни, образовали су једно, мало додуше, али заиста изузетно духовно језгро које је зрачило не само у Лесковцу него и далеко изван Лесковца, све до града у коме ми данас живимо. Ја ћу, приводећи ово моје излагање крају, још само нешто да предочим. Могли сте, додуше, то разабрати и из казивања Димитрија Тасића. Али, ево, да вам то овако уобличим. Можда није било те књиге коју није прочитао Николај Тимченко; нема овде међу нама никога, било да је писао романе, приповетке или песме, а да све то Николај Тимченко није ишчитао. Читао је он много, разум се, и из других неких области – из филозофије, социологије, психологије, све је то био предмет његовог занимања, а колика је његова читалачка страст била, судите по томе што је чак и све моје списе ишчитао. Дакле, Николај Тимченко био је човек духа.

Духовно је Николај Тимченко живео и сад је негде у царству духова.

VII

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО И УДРУЖЕЊЕ ПИСАЦА - Николај Тимченко је био наугледнији члан Удружења писаца Лесковца. Удружењу је, дакако, чинила част да у својим редовима има писца који је у српској књижевности стекао име врсног књижевног критичара и есејисте и који је својим усправним животом, праводољубивошћу и доследношћу уживао велико поштовање у свом родном граду, и не само у њему.²¹¹

Могоа је Тимченко и да не „приступи” Удружењу (зна се да није писао молбу за уклањавање у много важније институције), али Удружење није могло без њега, његовог имена, знања, ауторитета. Са њим је ово, некако, добијало у значају.

И као што је у сваком послу који је радио оставио неизбрисив траг, тако је и удео Тимченка у деветогодишњем животу удружења лесковачких писаца (основано је фебруара 1996) био драгоцен, незаобилазан. Није се истицао бучним иступима у јавности, и, уопште, ретко је, нажалост, учествовао у јавним манифестацијама, трибинама, књижевним вечерима.

Тих, ненаметљив и надаре скроман, није се никада гурао у прве редове нити је тражио заслужена друштвена признања за која, уосталом, није ни марио. Али, када се у неким приликама „јавио за реч”, његова се увек помно и са уважавањем слушала. Подржавао је, међутим, сваку идеју која је означавала помак у књижевном и културном животу града у коме је живео. Тако је свестрано подржао идеју о гласилу Удружења, листу за књижевност, уметност и културу. И када говоримо о доприносу Николаја Тимченка раду удружења, он је *понајвише везан за лист „Помак”*.

У њему је редовно сарађивао и *није било броја (сем једног изузетка)* у коме се нису појављивали његови прилози, називани најчешће, не знам зашто, „*мали есеји*”, јер они су по својој вредности били најмање мали. Ти, његови „*мали есеји*” подизали су ниво „Помака” и, наравно, уз вредне прилоге других аутора и умешност уредника, оправдавали његово постојање.

%

У 19 до сада објављених свезака „Помака”, Тимченко је објавио 25 *текстова*, тематски врло различитих, што речито говори о широком дијапазону његових интересовања и показује, и на овом примеру, у овом сегменту његовог ангажовања, да је био свестрани проучавалац књижевног и других културних феномена.

Све његове текстове објављене у „Помаку” можемо разврстати у неколико целина. Тимчено се у првом реду бави значајним српским писцима: Стеријом, Андрићем, Црњанским, Исидором Секулић, Десанком Максимовић, Слободаном Јовановићем, Богданом Поповићем, Драинцем,

²¹¹ Душан А. Јањић, Николај Тимченко и Удружење писаца Лесковца (Тимченкови мали есеји у Помаку), Наше стварање, број 4/1 1004/05, стр. 420.

Растком Петровићем, Ађелком Крстићем. У ову групу се може убројити и текст о Милошу Ђурићу, нашем највећем хеленисти. Другу целину чине прилози (таквих је пет) о страним писцима: Пушкину, Чехову, Камију. Три написа је посветио завичајној књижевности пишући о Жаку Конфину, Миливоју Перовићу и Брани Митровићу, пет је, пак, критичких приказа новонасталих књига и, најзад, два чланка се не односе директно на књижевност, један је из историје лесковачког позоришта (што је, иначе, био предмет вишегодишњег његовог занимања) и један је о књизи уопште, поводом Трећег салона књига у Лесковцу. (...) У завичај Николаја Тимченка, његову духовну баштину, улазе и есеји објављени у „Помаку“; они су неодвојиви део пишневог укупног ствалашатва.

VIII

ЈЕДНА ПЕСМА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА - Када је писац од угледа и опуса, попут *Николаја Тимченка*, критичар и књижевни есејист који је приказима, огледима и студијама делотворно учествовао у књижевно-критичким и књижевно-историјским (пре)вредновањима и тумачењима старије, новије и савремене литературе, у зборнику за друштвена питања, културу и књижевност „*Други лист*“ (број 1, Врање, јун 1990) објавио песму, потом још једну (песму), није се могло очекивати веће изненађење од датог. Индикативног наслова „*Свет и ја*“, открила је и испољила дотад непознато ствалачко интересовање Николаја Тимченка да пише поезију, поготово пошто је афирмисан *дискурзивним* текстовима и књигама, нарочито оним његовим равнима које рачунају на антрополошке приступе и увиде као методолошки супстрат. Заправо, *новооткривени* Тимченков стваралачки простор доброно је при том рачунао са оним што је већ остварио и вредносно потврдио у датим областима књижевности.²¹²

%

Песма „Свет и ја“ несумљиво је наглашене антрополошке и поетичне самосвести. Рефлективна, бави се местом и улогом човека у бескрајном простору света у чије се дубине песник загледао као мистичну и неодгонетиву праслику бивствовања, исписану личним доживљајем и трагом.

%

Ова релативно кратка, али смислом бременита и асоцијативна песма дословце гласи:

*Шта ћу ја овде,
на овом свету,
где нежне птице нестају
а и сродници ми раде о глави?*

*Али, шта ће ми глава
која не вреди ни по луле дована?*

²¹² Саша Хаџи Танчић, *Једна песма Николаја Тимченка*, *Наше стварање*, 4-1/ 2004-5, стр. 417.

*Жив сам још баи зато
што овај свет трпи само такве главе.*

*Тако се свет и ја добро слажемо
иако се не подносимо.
Свету нико није потребан.
Он може све сам, и без милости.*

*Свет је потребан мени
али да бих могао живети у њему
и он и ја треба да будемо бољи,
што, изгледа, није могућно.*

(...) Док читамо песму „Свет и ја’’, ми стално, наине, учавамо и сазнајемо аподиктичну поруку треће строфе да свету нико није потребан и да он може све сам, и без милости. У распону од иронијске деконструкције, до патоса интегралности, смењују се облици неспоразума човека са светом у коме живи. Објава поетских алузија о немогућности обнављања интегралности човека и света тријунфује, нажалост, на крају песме. Ужасна и коначна, завршница естатичног карактера заправо је нихилистичка самонегација модер ног субјекта.

(...) Наглашеним присуством личног, појединачног, сопственог, дакле, стављањем себе у егзистенцијални оквир чије су димензије одређене светом у коме живи, у којем се све одвија, песник је заправо открио да је његов опстанак несигуран и незаштићен без уземајног побољшавања.

Облик монолога, проистеклог из потребе за обраћањем себи, у суштинској је вези са обавезом према свету и брига за њега. То је песников индивидуализовани глас из заједнице. Песма „Свет и ја’’ истовремено показује функционисање те антрополошке равни од себе ка свету и од себе ка другима, покрећући при том комплексније трагање за одговором на многа питања о есенцијалној и егзистенцијалној природи бића, као и одговор на круцијално питање, поста вљено у Тимченковој песми већ првим стихом: Зашто сам се нашао овде које после његовог недавног одласка заувек, проширено, може заправо да гласи: Зашто сам се уопште нашао овде, ако морам да одем одавде?

Пошто је отишао са овога света, шта бива са њим и његовом душом, и да ли се она, у неком виду, вратила у свет одакле је кренула?

Осмисливши песму „Свет и ја’’, открио нам је, иако ерудита и интелектуалац првога реда, да је умео и да машта и да се у маштању издигне од земље, да се поистовети са нежним птицама у нестајању и види себе како лети и летом надилази све непријатности са сродницима који му раде о глави. Николај Тимченко постао је песмом творац и маштар, и није више само тумач и аналитичар већ вечни радозналац неутољиве глади за другачијим, бољим светом, да би са њим уследило и боље осмишљење себе. Али на овом свету, на крају, све разочарава. У фрагменту дневничког

записа, објављеног у листу „Лесковчанин“, јуна 1999. године, он ће дословце записати: „Дакле, једна тиха и ненаметљива потврда чињенице која ме све мање погађа – увек сам био страно тело које ова средина није признала за своје. То није никаква трагедија, а то не сматрам својом несрећом.“ Јер је у родном граду налазио исту људску природу сродника који му раде о глави, исте људске односе и, што је набитније, опет оно исто своје биће опевано у песми „Свет и ја“.

(...) Песма је остала, а песник је отишао, оставиши за собом и своје дневнике, још један књижевни жанр који је такође потајице неговао до краја живота. А што се тиче почетка песме знаковитог питања „Шта ћу ја овде“ и значаја одговора на њега повећава и чињеница да је имплицитних поетских начела и може да послужи за разумевање укупног његовог стваралачког мишљења, указује такође на ширину и распон његових жанровских огледања. У том смислу је овај и овакав распон питања у његовој песми „Свет и ја“ нужен на начин на који се такође може разумети.. Шта ћу ја овде, у поезији?

IX

КЊИЖЕВНОСТ И ДОГМА – Иза Николаја Тимченка остале су хиљаде страница необјављених рукописа – приказа, чланака, расправа и монографских радова, целих књига посвећених одређеним писцима и темама. Ја ћу бити слободан да у име Задужбине „Николај Тимченко“ поменем само неке од тема којима се Николај Тимченко бавио готово опсесивно. Ви знате распон његових књижевних, историјских и филозофских интересовања, од древног доба, до старе Грчке и Рима, преко ренесансног раздобља, класицизма (нарочито га је француски привлачио)... Али бавио се исто тако и 19. и 20. веком. Колико националним, дакле српским књижевним и филозофским темама, толико и интернационалним, општесветским темама. И у томе своме бављењу, интересовању, истраживањима, Николај Тимченко је, готово по страни од јавности, формирао читав низ завршених или готово завршених рукописа.²¹³

Две књиге су, као што рекох, објављене. Ове, 2007. године надамо се, планирамо да штампамо две књиге његових огледа и, преко тога, „Библиографију“ Николаја Тимченка, која обухвата преко 1.100 јединца, што значи да ће то бити посебна, трећа књига. Аутор библиографије мр Дејан Вукићевић приводи крају овај завршни посао.²¹⁴

Николај Тимченко оставио нам је, заправо, идеалан поднаслов књиге. Допустио сам себи да га још и скратим, уверен да тиме нећу изневерити средишње пишчево настојање: осветлити књижевни живот у Србији

²¹³ Јован Пејчић, излагање на промоцији о делу Књижевност и догма Николаја Тимченка одржаној 12. јануара 2007. године у ЛКЦ, Помак, бр. 37-38, стр. 4. Књигу је приредио Јован Пејчић, а реч је о заједничко издању Српске књижевне задуге Београд и Задужбине „Николај Тимченко“.

²¹⁴ Јован Пејчић, Помак, бр.37/38, стр. 4.

(колико је неопходно: и у Југославији) у прекретној 1952. години. А суштину општекултурних, литерарно-естетских и идеолошких збивања битних за ову годину одредили су спорови на релацији друштво – уметност, партија – књижевност, значи питање слободе стваралаштва у новоуспостављеном комунистичком друштвеном поретку. Зато сам се определио да главни наслов буде *Књижевног и догма*.

Дело је, по свему, настало почетком осамдесетих година. У поглављу „*Година 1952*“ у Народном студенту овај податак изричито се наводи. Можемо поћи даље па изнети да је рад завршен најкасније 1984. На то упућује чињеница да књиге, расправе, чланци, сећања, коментари на које се у напоменама указује на прекорачују 1983. годину као годину свог издања. (...) Склопивши једанпут рукопис своје „*хронике године 1952. у српској књижевности*“. Николај Тимченко му се, сви су изгледи, после 1984. није враћао.²¹⁵

Х

КЊИЖЕВНА БАШТИНА ЛЕСКОВЦА – Акрибичан, да употребимо термин који је он волео да користи, и марљив какав је био, увек живо заинтересован за многе облике културног стваралаштва, а нарочито у књижевности, Николај Тимченко је целог живота писао – али није све објавио и многе од својих књижевних замисли није стигао да заврши. Систематичан, понекад до перфекционизма, он је своје рукописе сврставао и распоређивао у засебне фасцикле, исписујући при томе радно-тематске наслове на њима.²¹⁶

²¹⁵ Јован Пејчић, Реч приређивача, Николај Тимченко, Књижевност и догма, 237-239. *Напомена приређивача*: Књига која је пред читаоцем представља део рукописа заоставштине Николаја Тимченка и чува се у задужбини његовог имена, основаној у Лесковцу септембра 2005. године. Рукопис је дводелан. Садржи машинопис – од 115 страна основног текста и 43 странице напомена. Редослед поглавља утврђен је у рукопису бројевима у горњем десном углу (1, 2, 3...), а свако од њих има сопствену пагинацију. Од укупно 85 фусота, аутор је првих 20 везао за тачно назначена места у основном тексту – преостала упућивања рад су приређивача. Већ написаним поглављима Николај Тимченко се, сва је прилика, враћао и по више пута. Измене и допуне руком је исписовао на маргинама прекуцаних страна – једанпут наливпером, други пут фломастером, негде хемијском оловком. Нисам сигуран да бих без помоћи љубазне и предусретљиве госпође Ружице Тимченко, ауторове супруге, увек верно реконструисао смисао и значење пишчевих накнадних интервенција. Сам спис налази се у одвојеној фасцикли на којој пише: *Фрагментарна хроника године 1952. У српској књижевности*. На уводној, пак страни рукописа, стоји: *Фрагментарна хроника године 1952*. Наслов са фасцикле, написан руком, свакако је млађи и, утолико, он је последња реч ауторова. Уосталом, прецизнији је. Али и такав – дескриптиван, сме се закључити да је он за аутора пре свега имао радни карактер. *Напомена*: У Белешкама о писцу у књизи *Књижевног и догма*, између осталог, пише: Књиге – *Фрагменти из историје позоришта I*: 1896-1941 (Лесковац 1967), *Песник и завичај* – белешка о бивању човека у литератури (Крушевац 1969), *Затиси о песнику* – о поезији Васка Попе (Крушевац 1972)

²¹⁶ Предраг Стајић, *Поговор*, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007. стр. 209-213. *Напомена*: Опширније видети у поглављу о Предрагу Стајићу.

XI

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО КАО ПУБЛИЦИСТА – Николај Тимченко се, поред других области стваралаштва, бавио и публицистиком, и то сасвим разумљиво, јер провео је читав радни век као новинар, а новинарство, односно журналистика и публицистика су као две сестре рођене, као два дела једне исте делатности, с тим што се у публицистици, у дневним и периодичним листовима и часописима, као и у засебним публикацијама, актуелни политички, културни и други проблеми, теме и збивања разматрају дубље, свестраније, комплексније и амбициозније него у текућој журналистици.²¹⁷

(...) Може се рећи да је Николај Тимченко био врло плодан публициста, посебно ако његову оријентацију проширимо и на текстове који се тичу тема и појава из прошлости, чије је штампање по схватању аутора било значајно у датом тренутку, дакле актуелно што је карактеристика публицистике. Неколико ствари падају одмах у очи када се посматра целина Тимченковог публицистичког рада: *Прво*, његова интересовања су усмерена искључиво или готово искључиво на културу, наравно уз асоцијације или алузије на друштвено политички живот; *Друго*, питања која разматра фокусирана су највећим делом на Лесковац у чему је основна разлика у односу на друге области његовог стваралаштва. *Треће*, публицистичке текстове објавио је углавном у *Нашој речи*, али покоји чланак нашао је места и у *Нашем стварању*, *Лесковачком зборнику*, *Помаку*, *Алијанси*; *Четврто*, Николајева публицистика јавља се у форми чланка или фелтона, гдегде као полемика, а наш аутор објавио је и три књиге које се могу, шире гледано, сврстати у публицистичка дела, мада су то претежно монографије историографског карактера које припадају, дакле, домену историје културе. Мислим овде на две књиге из историје лесковачког позоришта и на монографију „*Народни музеј Лесковац*“.²¹⁸

Бавећи се културном публицистиком, Тимченко културу анализира или целовито, као јединствен феномен, или кроз њене делове, сегменте, уметности у првом реду. Притом, уз књижевност, највише пажње поклања позоришту. Интересантно је колико је оно привлачило нашег публицисту. Поред две добро документоване књиге, штампао је на десетине и десетине чланака квалификујући их најчешће као грађу за историју лесковачког позоришта. Текст „*Сто година позоришног живота у Лесковцу*“ изашао је у „*Нашој речи*“ чак у 32 наставка, од јуна 1996. до јанаура 1997. године.

Николај Тимченко је, иначе, нарочиту пажњу придавао и проучавању лесковачке штампе и периодике и он је у више махова читаоцима нашег недељника упознао са садржајима и дометима ове врсте литературе. Спис

²¹⁷ Душан А. Јањић, Николај Тимченко као публициста, *Наше стварање*, бр. 3-4, 2010, стр. 210.

²¹⁸ Исто, стр. 211. *Напомена* проф. Душана Јањића: Две књиге о позоришту су „*Фрагменти из историје лесковачког позоришта 1896-1947*“ (1967) и „*Фрагменти из историје лесковачког позоришта II 1970-1980*“ (1981). Необично је да на корицама књиге „*Народни музеј Лесковац*“ (1983) нема имена аутора. Има га тек у импресуму!

Из старих лесковачких књига и часописа објавио је, примерице, у 20 наставака. Предмет његовог занимљања били су и послератни лесковачки часописи „Лесковачки зборник“, „Освит“, разуме се и „Наше стварање“ за које је поводом 40. годишњице излагања казао да је „ушао у ризницу лесковачке културе и у њој заузео једно од почасних места“.

Тимченко се интересовао и за друге сегменте културе у Лесковцу – за просветне прилике, за сликарство и друге уметности, филм, на пример. Као председник Клуба љубитеља филма крајем 60. година 20. века био сам пријатно изненађен Николајевим познавањем филмске уметности, њених изражајних специфичности и ту своју упућеност у филм штедро је доказивао у дискусијама које смо водили у Клубу и у написима у Нашој речи.

Ипак, најважнији део Тимченковог публицистичког рада представљају текстови на опште културолошке теме у којима наш аутор говори о стању у лесковачкој култури или у нашем друштву уопште при чему имплицитно своје ставове и оцене заснива на примеру Лесковца.

У Нашој речи је скоро две и по године, од јанаура 1966. до септембра 1967. водио сталну рубрику, колумну под називом *Разговори о култури у комуни* и у њој је из недеље у недељу, са извесним краћим прекидима, обрађивао питања која су се тичала културног живота у Лесковцу. (...) Но, Тимченкова колумна је, такође од самог старта, изазивала бурно реаговање појединаца. Николају је пребацивано да, између осталог, дели културу на елитну и масовну, потцењујући ову другу, да је присталица прокажене крилатице „*култура културним радницима, политика политичарима*“, спочитавајући му да је критизер. Наравно, није изостао Тимченков одговор у коме је одбацио наводе својих опонената. Одговор је био одмерен, али понегде и оштар.²¹⁹

(...) У сваком случају, наговештен је сукоб на лесковачкој културној сцени, сукоб који се временом распламсавао да би кулминацију доживео на састанку редакција локалних часописа уже Србије, одржаном крајем октобра 1967. године у Лесковцу. На том састанку уводно излагање под насловом „*Криза духовних вредности*“ поднео је управо Николај Тимченко; оно је штампано у Нашем стварању те исте 1967. године.²²⁰

И може се, ако се апстрахује идеолошки аспект, и данас читати као актуелни текст, публицистички текст *par excellence*, бриљантан, убедљив есеј, као драматичан пледоаје за одбрану добро нарушених моралних и духовних вредности у нашем друштву. Овај Тимченков опширан текст у

²¹⁹ Исто, стр. 213. *Напомена*: Тимченко одговара на упућене му критике у оквиру његовог петог наставка *Разговора о култури у комуни*, као допуна, одн. напомена уз текст *О једној критици и још о којечему*.

²²⁰ *Напомена* проф. Душана Јањића: Пун назив теме био је „*Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији*“. Поред представника редакција локалних часописа, у раду састанка учествовали су српски културни ствараоци као што су Добрица Ћосић, Михаило Марковић, Никола Милошевић, Светозар Стојановић, Миладин Животић.

ствари је највећим делом сажетак претходно објављених чланака из његове колумне.

Полазећи од теме састанка, положаја културе у провинцији, Тимченко поставља питање „где је и шта провинција у култури, да ли се њене границе могу једноставно одредити географским мерилима или за вредновање такозваног провинцијалног духа и менталитета и његово одређивање треба узети у обзир и неке друге елементе“, да би дао одговор да „као мерило за одређивање провинцијалности или културне уздигнутости једне средине треба узети, пре свега, културне иницијативе, њихове резултате и, наравно, однос средине према тим иницијативама и култури као друштвеном феномену“. Тимченко детектује симптоме кризе „у којој су се нашле духовне и културне вредности у нашем друштву“, говори о духовној учмалости, пасивности, политиканству, отпорима, чак мржњи према култури; корене отпора види у небрзи друштва, у експанзији прагматизма, у грубом економистичком прилазу културним добрима. Против таквог стања ствари ваља се борити, кличе Тимченко: „Наша дужност (дужност интелектуалца у провинцији) је у томе да употребимо све наше моћи и људске енергије у одбрану достојанства културе и културног дела.“

(...) Шта би се, најзад могло рећи о одликама Тимчехове публицистике! Она је, најпре плод једне беспримерне интелектуалне радозналости, истраживачког духа или духа побуне и немирења са постојећим стањем, споја интелигенције и ерудиције, као и моћи дубљег сагледавања стварности. Све то чини основу необично широког спектра пишевих интересовања.

(...) Мислим да су његови публицистички радови помало скрајнути, да заслужују већу пажњу. Они су неодвојиви део његовог укупног стваралаштва.²²¹

XII

СМИСАО ПРИПОВЕДАЊА- Смисао приповедања је најновија књига Никоја Тимченка коју је објавила Задужбине која носи његово име. Поднасловом књиге *О српској прози 20 века: огледи, студије, портрети*, одређена је њена композиција. Књигу је приредио професор Владимир Мичић. Књига је промовисана на Данима Николаја Тимченка 2013. године у ЛКЦ.²²²

Поднасловом књиге *О српској прози 20. века: огледи, студије, портрети* одређена је и њена композиција. На самом почетку су три огледа општег карактера. У првом Тимчевом разматрању проблем аутономије

²²¹ Проф. др Душана Јањића *Николај Тимченко као публициста*, Наше стварање, 3-4, 2010, стр. 210-215. Дани посвећени Николају Тимченку у 2013. години, пету годину заредом, одржани су у Лесковцу. Године 2008, када је и установљена, награду „Николај Тимченко“ добио Новица Петковић за књигу *Словенске пчеле* у Грачаници, 2009.

²²² Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013. године. *Напомена*: Опширније о књизи видети у поглављу посвећеном приређивачу Владимиру Мичићу.

уметности („Идејно у уметности у савременој српској књижевности“), у другом значај вредносног суда за књижевни текст („Амбивалентност појма вредности“), док трећи представља кратак преглед српске прозе друге половине двадесетог века („Регионално у делима савремених српских прозаиста“).

У трагању за смислом књижевноуметничког дела Тимченко не полази са једног утврђеног естетичког и књижевнотеоријског становишта, јер се и сам изграђивао под различитим утицајима, еклектички обједињујући у критички исказ и традиционалне и савремене приступе. Уочљиви су у његовим радовима утицаји позитивизма, формализма, феноменологије, али и структуризма и теорије рецепције. У појединим радовима Тимченко књижевним делима приступа споља, разматра их у контексту времена у којем су настајали, приказује интимне драме писаца, указује на њихов конкретан уметнички или идеолошки ангажман. На другој страни, често ћемо у његовим огледима и студијама уметничко дело видети као аутономни естетски феномен одвојен од уметника који га је створио. Комплексно разматрање књижевних феномена последица је Тимченковог дијалектичког сагледавања и уметности и света, али и потврда огромног знања и широке културе луцидног истраживача, заговорника плурализма метода, који често доводи у везу неспојиво.

%

Треба напоменути да се *Смисао приповедања* надовезује на претходну Тимченкову књигу *Између стваралаштва и егзистенције* у којој су прештампани радови о Андрићу и Црњанском. По важности ови радови формирају посебну целину у Тимченковом критичком сагледавању прозе 20 века, с обзиром на то да стваралаштво двојице књижевника чини центар око кога се истовремено и групишу и концентрично шире кругови мисли, идеја и поступака њихових савременика.

Предмет разматрања у Тимченковим студијама српске прозе 20. века истовремено су као друштвено ангажовани појединац, и његово дело егзистенцијално сведочанство универзалног карактера.

(...) У анализи књижевно уметничког текста Тимченко приповедању приступа као конституентском елементу прозе. Разматрање приповедачког поступка за њега је у појединим студијама и основни критеријум који претходи изрицању вредносног суда о делу.²²³

²²³Владимир Мичић, *Континуитет, значења, уметност приповедања* (Теме Николаја Тимченка), Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 317. *Напомена*: На крају приказа је и оцена приређивача: Сви текстови који су се нашли у књизи претходно су објављивани у књижевној периодици у распону од три деценије, што потврђује ауторитет Тимченкове критичке мисли и неопходност његовог превредновања. Изузев минималних правописних уједначавања и приређивачког истицања цитата које је Тимченко наводио без одговарајућих референци, у текстовима нису вршене накнадне интервенције како би се што доследније сачувала аутентичност ауторовог исказа и стила.

ХП

БИБЛИОГРАФИЈА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА - У *Библиографији Николаја Тимченка*, коју је прередио Дејан Вукићевић, (обухвата 1161 рад и 62 текста о Тимченковој личности и његовом раду), има и прилога о лесковачким писцима, који су били у средишту његове пажње, али и наслова чланака лесковачких (и других аутора) о Николају Тимченку.²²⁴

Тимченка је, судећи по броју објављених радова, највише интересовало стварлаштво Саше Хаџи Танчића, Жака Конфина, Душана А. Јањића, Бране Митровића, Миливоја Перовића, Тихомира Петровића, Томислава Цветковића, Михајла Дојчиновића и Радета Јовића.

%

Прилози Николаја Тимченка о лесковачким ствараоцима наведени у „Библиографији...“ (по азбучном реду):

Бараћ-Хубач Живка: Наша реч, 16. августа 1996, стр. 5; Квартет лесковачког глумишта (о глумцима Лесковачког позоришта Живки Бараћ Хубач, Дари Апић, Радоману Кантићу и Радиши Грујићу), Наша реч, 23. август 1996, стр. 3. и Наша реч, 30. август 1996, стр. 5;

Бошковић Ј. Добривоје: Симбиоза лирског и епског, приказ, Добривоје Ј. Бошковић, Чежња, Помак, бр. 5, 1997, стр. 11;

Букелић Јован: Пут у предворје пакла, приказ, Јован Букелић, Деца пакла, Наша реч, 20. септембар 1996, стр. 5;

Величковић Миодраг: Хуморни свет малих људи Миодрага Величковића, уз награду Пјер за 1971, Наша реч, 31. децембар, стр. 15;

Грујић Радиша: Квартет лесковачког глумишта, О глумцима Лесковачког позориште Живки Бараћ Хубач, Дари Апић, Радоману Кантићу и Радиши Грујићу), Наша реч, 23. август 1996, део I, 23. август 1996, стр. 3. и 30. август 1996, стр. 5;

Давинић Зоран: Прилог једној историји, Мени се свађа, Зоран Давинић, Наша реч, 1996, стр. 83-85;

Димитријевић Бора: Фрагменти из историје Лесковачког позоришта, књ. I, Народни музеј Лесковац, 1967, књ. 14;

Динић Сретен: Фрагменти из историје Лесковачког позоришта, књ. I, Народни музеј Лесковац, 1967, књ. 14; Књижевна баштина Лесковца, Културни центар, Задужбина Николај Тимченко, 2007; Белешка о Сретену Динићу, одломак, Наше стварање, 1997, стр. 117-118;

²²⁴ Дејан Вукићевић, Библиографија Николаја Тимченка, Задужбина Николај Тимченко, Лесковачки културни центар 2008. Напомена: Дејан Вукићевић (Краљево, 1965), библиограф, приповедач, есејист –дипломирао је на Катедри за општу књижевност са теоријом књижевности и магистрирао на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду. За библиографију часописа Дело добио је награду „Стојан Новаковић“. Водитељ је Фонда старе, ретке и минијатурне књиге у Народној библиотеци Србије, стр. 220. Напомена: У Библиографији, нажалост, нису објављене рецензије Никола Тимченка романа *Изабрани живот и Изабрана тишина*. (видети поглавље о Данилу Коцићу).

Дојчиновић Михајло: Песниково сазвежђе, приказ, Сунчеве реке, Наша реч, 17. март 1972, стр. 9; О поезији за децу Михајла В. Дојчиновића, Љубав на мрављи поглед, Удружење писаца општине Лесковац, 1998, стр. 61; Уштапове шуме, рецензија, Филекс, 2004, стр. 69;

Ђорђевић Драгутин: Велико дело изузетне личности (на вест о смрти Драгутина Ђорђевића), Наша реч, 21. мај 1999, стр. 9;

Здравковић Борислав: Књижевна баштина Лесковца, Културни центар, Задужбина Николај Тимченко, 2007; Лирика нежних треперења, приказ, Борислав Здравковић, Тренуци лирике, Наша реч, 19. мај 1967, стр. 7; Поглед на лик Боре Здравковића, Наше стварање, 2004, стр. 239-242;

Златановић Нинослав: Вредан прилог у медицинском часопису, О Нинославу Златановићу, Наша реч, 12. јануар, 1996, стр. 6;

Илић Никола П: Студија Николе П. Илића, Свештенство јужне Србије у револуцији (1941-1945), Наша реч, 16. јун 1972, стр. 7;

Јанков Татјана: Мит о води Венеције, приказ, Јосип Бродски, Водени жиг, Наша реч, 30. август 1996, стр. 8;

Јањић Душан: Поезија података, приказ, Михајло Б. Павловић, Душан А. Јањић, Француска библиографија о српској и хрватској националној поезији, Наша реч, 2. јун 1995, стр. 10; Видови француске књижевности, приказ, Душан Јањић, Књижевни поводи, Алијанса, бр. 10, јун 2003, стр. 17; Књижевна судбина завичајног писца, Помак, 29-30, 2005, стр. 1;

Јовић Раде: Дечја поезија Рада Јовића, приказ, Мапе, песме за децу, Наша реч, 28. новембар 1969, стр.13; Трагање Рада Јовића, приказ, Наша чаршија, 2. обновљено издавање, Наше стварање, 1997, стр. 5-7; Трагање Рада Јовића, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2000, стр. 75;

Контић Радоман: Квартет лесковачког глумишта (О глумцима Лесковачког позоришта Живки Бараћ Хубач, Дари Апић, Радоману Контићу и Радишу Грујићу), део I, Наша реч, 23. август 1996, стр. 3, и део II, Наша реч, 30. август 1996, стр. 5;

Конфино Жак: Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007; „Народни покрет“ о комаду Жака Конфина, Лесковачки зборник, бр. 6, 1966, стр. 177-179; Нови роман Жака Конфина, приказ, Јеси ли ти разапео Христа, Наша реч, 17. јануар 1969, стр. 7; Конфино и његови лесковачки дани, Наша реч, 22. септембар 1995, стр. 4; Конфино и предратни Лесковац, бр. 19, Помак, јануар-март 2001, стр. 2-3; Жак Конфино и Миливоје Перовић – две различите судбине, Помак, бр. 25-26, јануар-јун 2004, стр. 3;

Красић Владимир: Још једна песничка књига, приказ, Мајска цветања, Наша реч, 1. јануар 1967, стр. 10;

Марић Предраг: Мит о хајдучкој трави (О роману пун месец над Власинским језером), Политика, 20. новембар 1999, стр. 30;

Марковић Срђан: Нови погледи на Медијалу и Шејку, приказ, Срђан Марковић, Леонид Шејка и Медијала, Наша реч, 30. јул 1993, стр. 5; Дело

вишеструке вредности, приказ, Александар Кадијевић, Срђан Марковић, Градитељство Лесковца и околине између два светска рата, *Наша реч*, 14. јун 1996, стр. 9;

Миленковић Димитрије: Цветник раскошних боја, приказ, Све што цвета, антологија поезије за децу, *Наша реч*, 22. новембар 1996, стр. 5;

Миљковић Миљковић: рецензија, Рашки сликар (Судбокази), рецензија, *Наша реч* 1998, стр. 114;

Митровић Брана: Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007; Пијетет и културне потребе, приказ, Брана Митровић, *Речник лесковачког говора*, *Наша реч*, 20. август 1993, стр. 4; Журналистика и бетристика Бране Митровића (део I), *Наш реч*, 27. август 1993, стр. 5, *Наша реч* 3. септембар 1993, стр. 5, *Наша реч*, 10. септембар 1993, стр. 5; Професор Брана Митровић, *Помак*, бр. 7-8, април-септембар 1998, стр. 3-4;

Михајловић Јоца: Поезија романтичног доживљаја света, приказ, Јоца Михајловић, *Раскалашне кише*, *Наша реч*, 18. јул 1969, стр. 7;

Момчиловић Милан: Новинарство и поезија, приказ, Милан Момчиловић, *Вече над Лесковцем*, *Наша реч*, 9. август 1996, стр. 6; Интимистичка поезија, приказ, М. Момчиловић, *Вече над Лесковцем*, 16. август 1996, стр. 9;

Пејчић Јован: Књижевност и догма: година 1952 у српској књижевности (приредио Јован Пејчић), Српска књижевна задруга, београд, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2006; Живот посвећен култури, приказ, Јован Пејчић, *Заснови Григорија Возаревића*, *Наша реч*, 17. мај 1996, стр. 8;

Перовић Миливоје: Хроника о Пустој реци, приказ, Лесковачки средњошколац, бр. 5, 1. новембра 1952, стр. 3; Још један роман Миливоја Перовића, приказ, Град на Морави, *Наша реч*, 11. јун 1965, стр. 5; Судбина једног писца, приказ, Миливоје Перовић, *Наша реч*, 27. октобар 1995, стр. 11; Жак Конфино и Миливоје Перовић, две различите судбине, *Помак*, 25-26. број, јануар-јун 2004, стр. 3;

Петровић Тихомир: Змај и српска књижевност за децу, Нови Сад, Змајеве дечје игре, 1997, стр. 49-50; Српска књижевност за децу између два рата, *Машта и игра*, Тихомир Петровић, Ниш, Просвета, 1998, стр. 57-58; Исцрпно о дечјој књижевности, приказ, Тихомир Петровић, *Историја српске књижевности за децу*, *Наше стварање*, бр. 1-2, 2003, стр. 144-146;

Ракић Хранислав: Нови издање једне корисне књиге, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, *Хронологија народноослободилачког рата и револуције на југу Србије 1941*, *Наша реч*, 1. јануар 1967, стр. 10; Аутентична историја, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, *Хронологија народно ослободилачког рата и револуције на југу Србије 1942*, *Наша реч*, 18. август 1967, стр. 7; Хранислав Ракић у „*Нашој речи*“ и „*Нашем стварању*“,

Библиографија, Хранислав Ракић, историчар, Лесковац, Народни музеј, 1994, стр. 109-112;

Ристић Аристомен: Књижевна баштина Лесковца (приредио П. Стајић), Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007;

Стајић Предраг: Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007;

Стевановић Тодор: Чудесни свет Тодора Стевановића, О цртежима Т. Стевановића, Наша реч, 14. јануар 1994, стр. 6;

Стефановић Јосиф: Ново издање једне корисне књиге, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народноослободилачког рата и револуције на југу Србије, 1. јануар 1967, стр. 10; Аутентична историја, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народноослободилачког рата на југу Србије 1942, Наша реч, 18. август 1967, стр. 7; Потребна књига, приказ, Јосиф Стефановић, Жртве фашизма 1941 – 1945, Наша реч, 27. март 1970, стр. 7;

Стојановић Љуба: Роман о бурном времену, приказ, Љуба Стојановић, Глас из земље, Наша реч, 24. март 1972, стр. 7;

Стошић Душан: О Душану Стошићу и његовим књигама, Успења, бр. 3, 2007, стр. 25-26;

Такић Србољуб: Росуљски цветник, Стихови љубави, вере и сумњи, збирка песама чланова КК „Росуља“ (уредник издања Србољуб Такић), Власотинце, Власина, 1999, стр. 5-7; Росуљски цветник, Стихови љубави, вере и сумњи, збирка песама, Књижевни клуб Росуља, (уредник Срба Такић), Власина, Власотинце 2000, стр. 5-7;

Тимченко Ружица: Под рушилачким ветром (Богдан Шеклер, тј. Николај Тимченко), приказ, Мило Бошковић, Тривалски друмови, (Непоуздано ауторство одређено на основу рукописне библиографије Ружице Тимченко), Борба, 22. јун 1974, стр. 12;

Трајковић Верољуб: Ко је захтевао бомбе, приказ, Момчило Павловић, Верољуб Трајковић, Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944, Наша борба, 7. септембар 1995, стр. 9;

Трајковић Драгољуб: Књижевна баштина Лесковца, Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007;

Туровић Добросав: Књига о једној генерацији, приказ, Добросав Туровић, Споменица генерације Више мешовите гимназије, Наша реч, 28. јун 1996, стр. 5; Вредан прилог историографији, приказ, Добросав Туровић, Јабланички покрет 1916-1918, књ. I, Наша реч, 19. јун 1996, стр. 9;

Фазловски Фреди: Николај Тимченко, део 1, Наша реч, бр. 36. 20. септембар 1996, стр. 8; Део 2, Наша реч, бр. 37, 27. септембар 1996, стр. 8;

Хаџи Танчић Саша: Песник загледан у свет, приказ, Саша Хаџи Танчић, Записан свршиће се свет, Багдала, бр. 176, новембар 1973, стр. 17-18;

Саша Хаџи Танчић, Јеврем сав у смрти, приказ, Поља, 220-221, бр. 8-9, август-септембар 1977, стр. 193-194; У потрази за ликом света, приказ, Саша Хаџи Танчић, Савршен облик, Живот, књ. 66, бр. 11-12, новембар-децембар 1984, стр. 491 - 493; У потрази за ликом света, приказ, Саша Хаџи Танчић, Савршен облик, Књижевне новине, бр. 694, 15. септембар 1985, стр. 9; Саша Хаџи Танчић, Силазак у време, приказ, Књижевне новине, бр. 759, 1. септембар 1988; Реч о пријатељу и писцу, О књижевном делу Саше Хаџи Танчића, Градина, бр. 2-3, март-април 1991, стр. 75-78; Песник интимистичке лирике, Увир, Томислав Н. Цветковић, изабрао, приредио и предговор написао Саша Хаџи Танчић, Књижевна заједница Нови Сад, 1991, стр. 116-117; Реч о пријатељу и писци, Николај Тимченко о Саше Хаџи Танчићу, Багдала, бр. 410-411, април – јун 1994, стр. 16-17; Сјајан ритам Саше Хаџи Танчића, (поводом књига Галопирајући војник, Свето место и Скидање оклопа), Српски књижевни гласник бр. 5-8, мај – август 1994, стр. 165-169; Есејистика прозног писца, Николај Тимченко о Саше Хаџи Танчићу, Наше стварање, бр. 3, 2003, године, стр. 85-90;

Хубач Жељко: У позоришту, опет нешто ново, приказ, Жељко Хубач, Ближи небу, Наша реч, 13. мај 1994, стр. 6;

Цветковић Томислав: Библиотека Наше речи, приказ, приређивач Момчило Златановић, Мори бојо, бела бојо, Томислав Н. Цветковић, Отимања, Наша реч, 20. децембар 1968, стр. 7; О Цветковићевој драматизацији Нешисте крви, приказ, Бора Станковић, Томислав Н. Цветковић, Нечиста крв (напомена уз текст), Врањски гласник, књ. 20, 1987, стр. 249-255; Песник интимистичке лирике, Увир, Томислав Н. Цветковић: изабрао, приредио и преговор написао Саша Хаџи Танчић, Књижевна заједница Нови Сад, 1991, стр. 116-117; Нове приче једног песника, приказ, Томислав Н. Цветковић, Фотографија изнад кревета, Наша реч, 16. август 1996, стр. 9;

Цонић Вукашин: Далеки бели путеви, приказ, Вукашин Цонић, Наша реч, 4. април 1969, стр. 9;

%

ТЕКСТОВИ О НИКОЛАЈУ ТИМЧЕНКУ: У посебном поглављу (II) Библиографије Николаја Тимченка објављен је и списак текстова, односно чланака, који су други написали о Николају Тимченку.

Букелић Јован: Николај Тимченко – мудрост у невреме, Наше стварање, бр. 1 (2004-2005), стр. 428-430;

Вуковић Владета: О поезији Васка Попе, приказ, Записи о песнику, Стремљења, бр. 2, март-април 1973, стр. 242-244;

Глушчевић Зоран: Еуфемистичка игра жмурке, Одговор Н. Тимченку, Политика, 7. септембар 1978, стр. IV; Догма и књижевна левица: излагање на промоцији организованој 12. јануара 2007 у Лесковачком културном центру (учествовали Јован Пејчић, Марко Недић, Горан Максимовић и Ђорђевић Вуковић), Помак, бр. 37-38, јануар – јун 2007, стр. 4-9;

Дугалић Љиљана: Наслеђе: на вест о одласку Николаја Тимченка, Наше стварање, бр. 1 (2004-2005), стр. 427-428; Повратак у метафору, у сан, Приказ, Француске белешке, Књижевне новине, бр. 1146, октобар 2007, стр. 15;

Јањић Душан: Књижевне судбине завичајних писаца, Помак, бр. 29-30, 2005, стр. 1; Николај Тимченко (1934-2004), Алијанса, бр. 13, децембар 2004, стр. 2; Николај Тимченко и Удружење писаца Лесковца, Тимченкови мали есеји у Помаку, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 420-424;

Колунџија Драган: Велики цветносни поклоници, Песма, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 404-405;

Марић Илија: О књизи Мисао, реч – судбина, Наше стварање, бр. 1-2, 2008, стр. 120-123;

Миловановић Мирослав: Подухват достојан пажње, приказ, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I (1896-1941), Градина, бр. 10, октобар 1967, стр. 57-58;

Милошевић Никола: Човек од духа, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 402-404;

Миљковић Станко: Задужбина – дуг према умном човеку, О Н. Тимченку и оснивању његове задужбине, Наша реч, бр. 19, 26. мај 2006, стр. 11;

Мичић Биљана: Античке теме, приказ, Мисао, реч – судбина, Књижевни лист, бр. 71-72, јул – август 2008, стр. 7-8; Неуморни културни и књижевни прегалац, приказ, Књижевна баштина Лесковца, Наше стварање, бр. 1-2, 2008, стр. 125-129; Потрага за смислом, приказ, Француске белешке, Књижевни лист, бр. 47-48, јул – август 2006, стр. 8-9;

Мичић Владимир: Богато духовно обзоре, приказ, Француске белешке, Књижевни магазин, бр. 63, септембар 2006, стр. 46-47; Проблеми, контекст, главни књижевни актери 1952 (Николај Тимченко, Књижевност и догма: година 1952. у српској књижевности, Наше стварање, бр. 1-2, 2008, стр. 123-125; Песник и завичај, приказ, Наша реч, 19. септембар, стр. 7;

Петровић Тихомир: У спомен Николају Тимченку (1934-2004), Наша реч, 14. јануар 2005, стр. 3;

Радовић Драган: Античке теме Николаја Тимченка, приказ, Мисао, реч – судбина, Наша реч, 13. јун 2008, стр. 23; Париз је чиста мистика, приказ, Француске белешке, Српски југ, бр. 6, 2006, стр. 169-172;

Ристић Аристомен: Изневерена очекивања (поводом књиге Николаја Тимченка о лесковачком позоришту), приказ, Фрагменти из историје лесковачког позоришта I, Наше стварање, бр. 1, јануар – фебруар 1969, стр. 45-52;

Стаменковић Јовица: Разговор са Тимченком, Алијанса, бр. 14, јун 2005, стр. 9;

Стојановић Сашиа: Николај Тимченко (1934-2004), НИН, 20. јануар 2005, стр. 47;

Стошић Душан: За сабрана дела Николаја Тимченка (о објављеним и необјављеним радовима необичног усамљеника и истакнутог књижевног критичара, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 412-416; Прилог филозофски заснованој књижевној анализи, Песник и завичај Николаја Тимченка, Лесковчанин, 7. децембар 1998, стр. 12;

Тасић Димитрије: Дело – људски завичај Николаја Тимченка, Наша стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 405-412; Николај Тимченко (1934–2004): in memoriam, Лесковачки зборник, бр. 45, 2005, стр. 441–444; Николај Тимченко (1934-2004), in memoriam, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 520-521; Сан и служба Николаја Тимченка, Књижевни магазин, бр. 48-49, јун-јул 2005, стр. 60-61;

Тасић Драган: Град светлости у успомени, приказ, Француске белешке, Помак, бр. 34-36, 2006, стр. 38; Књижевност и слобода, приказ, Летопис Матице српске, књ. 481, св. 3, март 2008, стр. 448-450; Лесковачки дисидент – Николај Тимченко, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 424-427; La pensee de Nikolai Timceno, Алијанса (Alliance), бр. 14, јун 2005, стр. 9;

Тимченко Ружица: Notice sur Nikolai Timceno, Алијанса (Alliance), бр. 14, јун 2005, стр. 9;

Тосић Небојша: Књижевна баштина Лесковца, приказ, Новине Београдског читалишта, бр. 32, април-мај 2008, стр. 18-20;

Хаџи Танчић Саша: Једна песма Николаја Тимченка, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 417-420; Николај Тимченко – непресушна енергија стварања, Алијанса, бр. 14, јун 2005, стр. 8; Студија о Васку Попи, Николај Тимченко, приказ, Записи о песнику, Свременик, бр. 1, јануар 1975, стр. 87-89; Уписан у енциклопедију мртвих: сањана бесмртност Николаја Тимченка, Саша Хаџи Танчић, реч са сахране, Светоилијско гробље, 31. 12. 2004, Помак бр. 29-30, 2005, стр. 3;

Шијаковић Миодраг: Из историје лесковачког позорипта, приказ, Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), Позориште, бр. 1, јануар-фебруар 1969, стр. 95-96;

%

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО КАО ИНТЕРВЈУЕР – У *Библиографији Николаја Тимченка*, коју је урадио Дејан Вукићевић, објављена су и два интервјуа (стр. 198):

Бокић Павле: Пред изложбу у Прагу: тренутак са Павлом Ђокићем, академским сликаром (разговор водио) Н.Т. (Николај Тимченко), Наш стварање, бр. 48-49, 26. новембар 1966, стр. 9;

Стојановић Миодраг: „Карикатурист је човек између Сциле и Харибде“ (разговор водио) Н.Т. (Николај Тимченко), Наша реч, бр. 51, 26. децембар 1969, стр. 11;

ВЕЛИМИР ВИЛИ ХУБАЧ

I

Велимир Вили Хубач (1934 – 2010) рођен је у Винковцима. Гимназију је завршио у Лесковцу и већ тада је почео да се бави новинарством као сарадник „Наше речи”, а од 1955. године је професионални новинар „Наше речи”. Када је седамдесетих година у Лесковцу основана Радио станица, Хубач постаје *први новинар* (директор у оснивању Радио Лесковца био је *Благоје Стојановић*, професор математике, касније директор и уредник Радио Лесковца и Наше речи). Хубач 1974. године прелази у редакцију Наше речи и ту је до пензионисања, 1997. године. Бавио се и техничким уређивањем листа, а свих ових година био је изузетан учитељ млађим колегама.

II

КЊИЖЕВНИ РАД - Хубач је објавио књиге: „*Голоруки*” (са Милорадом Чејовићем), „*Текстици лесковачког басена*”, *монографије о познатом глумцу Драгану Димитријевићу и Фејату Сејдићу* и др. У „Гласу Истре”, у тридесет наставака објављен му је *роман за децу „Дјечаџи са риве”*, а у Зеници, у Нашој ријечи, у 20 наставака појавио се његов *фелџон и тамошем позоришту*.²²⁵

У Историјском архиву налази се Легат Вили Хубача.²²⁶

²²⁵ Лесковачки дневник, бр 2/3, април-јул 1999. године, стр. 21; ратно издање.

²²⁶ У лесковачком Историјском архиву налази се *Легат Вили Хубача* (видети Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива у Лесковцу, 2004, стр. 280). У Прегледу архивских фондова и збирки Историјског архива Лесковац пише: Велимир Хубач, новинар у пензији, рођен је 19. јуна 1934. године у Винковцима. Имао је непуну годину дана када су се његови родитељи вратили у лесковачки крај. Његов отац Емил, текстилни техничар, радио је код свог оца Густава Хубача, власника текстилне фабрике у селу Козару крај Власотинца. Велимир Хубач је детињство провео у Козару, основну школу је похађао у Грделици а гимназију у Лесковцу. Године 1955. (15. октобра), запошљава се у Нашој речи у Лесковцу као новинар, и у тој професији остаје до пензионисања најпре сарађујући, а затим и уређујући Културну рубрику. Бавио се позоришном, филмском, ликовном и културном критиком, активно учествовао у културном животу града. Крајем 60. година одлази у Истру и ради на Културној рубрици пулског недељника Глас Истре. Убрзо је постављен за директора и главног и одговорног уредника Радио Пуле у оснивању. Боравећи у Истри, учествује у покретању часописа, а у наставцима објављује роман за децу „*Дјечаџи са риве*”. У Зеницу прелази 1965. године и ради на Културној рубрици листа „Наша ријеч”, а потом се почетком 1970. враћа у Лесковац и четири године ради у Радио Лесковцу. Из радија прелази у Нашу реч у којој је био технички уредник, а до пензионисања уредник Културне рубрике активно учествујући у културном животу града. Био је приређивач и аутор бројних манифестација, сарађивао у познатим и истакнутим часописима у земљи: Наше стварање, Истарски мозаик, Истра, Српски књижевни гласник, Позоришни живот и дневним новинама Вјесник из Загребa и Политици. Доживотни је почасни члан Наше ријечи из Зенице. Историјском архиву из Лесковца доставио је на чување обимну грађу из које се може издвојити неколико целина – развој позоришне и филмске уметности и културног живота у Лесковцу са приложеним многобројним критичким чланцима. Легат садржи доста књига и брошура и породичних докумената. Хубач је одликован Орденом рада са сребрним венцем, Плакетом Савеза новинара Југославије за 25. годишњицу рада у новинарству, добитник је бројних плакета, повеља, захвалница установа, предузећа и асоцијација.

III

ТИХИ ЧОВЕК – ГЛАСОВИТИ СТВАРАЛАЦ – У јулу ове године, у седамдесет и петој години, из живота је тихо отишао Велимир Вили Хубач, публициста и новинар. Умро је у Београду, где је и живео последње две године, а сахрањен је на Бежанијском гробљу. Информације о овом тужном догађају објавили су „Политика“ и „Вечерње новости“, јер је Велимир Вили Хубач, осим у Лесковцу, значајне новинарске и публицистичке трагове оставио и у Пули и Зеници.²²⁷

Његово новинарско публицистичко путовање почиње у Лесковцу давне 1955. године – до Пуле 1960. преко Зенице 1965. да би поново дошао у Лесковац 1970. године, до новембарских дана 1995. године када као новинар – уредник „Наше речи“, након 40 година непрекидног и марљивог рада, одлази у пензију. Но, ни тада не оставља новинарско перо. Издаје монографију о Лесковачком културном центру, а у рукопису су остали монографија о Центру за економику домаћинства и о лесковачком професору, сликару и музикологу Вангелу Бадулију.

(...) Чегга год да се латио током радног века позлатило му се - од „Лесковачког средњошколца“ и „Омладинског гласа“, где је као ученик Више гимназије у Лесковцу био главни и одговорни уредник, до „Гласа Истре“ у Пули, од лесковачке „Наше речи“ до зеничке „Наше ријечи“, од Фото кино клуба „Аца Стојановић“ – Лесковац и Фестивала аматерског филма Југославије у Лесковцу до Филмског клуба „Јелен“ и Фестивала „Мала Пула“ и најзад до угледног лесковачког часописа „Освит“.

Скоро да нема тога што Велимир Вили Хубач није био у новинарско-публицистичкој делатности: од новинара-сарадника до новинара уредника, а његова ужа специјалност, од првих новинарских дана, била је област културе и образовања. Био је директор и главни уредник Радио Пуле у оснивању, потом заменик директора и главног и одговорног уредника на оснивању Радио Лесковца 1970. године. Покретао је часописе („Истарски мозаик“), едиције (Зеница јуче, данас, сутра“), „Реч, звук, боја („Наше стварање“, Лесковац), писао је фељтоне. У „Гласу Истре“ објавио је у наставцима дечји роман „Дјечаци са риве“, коаутор је књиге „Голоруки“. У загребачком „Телеграму“ (под уредништвом Фадила Хацића) имао је скоро у сваком броју свој стубац о културном животу Истре и Пуле. Писао је за листове и часописе: „Дело“ – Љубљана, „Српски књижевни гласник“ – Београд, „Наше стварање“ – Лесковац.

У Пули и Зеници, Велимир Вили Хубач, тај тихи дивни човек, еруптивне вокације, наметнуо се неуморним радом и ретком стваралачком разноврсношћу. Без његовог имена историја културе поменутих места била би непотпуна и штура.

²²⁷ Прилог у рубрици Сведок времена листа Помак“ о Велимиру Вили Хубачу објављен је под називом „Тихи човек – гласовити стваралац“, јануар – јун 2010, стр. 25. У потпису текста стајало је – Редакција листа „Помак“.

Поглавље о новинарству Лесковца и Србије такође би било незамисливо без имена Велимира Вилија Хубача. Културни посленици га памте као узорног сабеседника, поузданог сарадника до фанатизма оданог стварима за које се залагао. Био је одлучно против полутанства, квази културе и уметности, али на начин који не спутава, већ снажи, не негира већ нуди правце могућег, поштујући личност и прегнућа из којих увек, како је Вили умео да каже може да ишчили нешто вредно, далекосежно.

Име велимира Вили Хубача можемо наћи и у записницима из СИЗ-а Фонда културе, у публицистикама „Смотра класике на југословенској сцени“, Сабора народног стваралаштва Србије, Позоришних сусрета „Јоаким Вујић“, Сусрета жена писаца Југославије, у акцијама и манифестацијама КУД „Абрашевић“... и где све не још где је био: покретач, саговорник, хроничар, примеран активиста.

Није било уметничких ансамбала, врских уметника – гостију Лесковца о којима у „Нашој речи“ Вили није писао... и нема организације и установе, акције и манифестације од месних заједница до Културно-просветне заједнице или о искрелим проблемима просвете и културе, а да се Вили Хубач није огласио. Често полемички, али аргументовано, непристрасно, зналачки и стваралачки.

И о Велимиру Хубачу су други писали. Када је отишао у пензију 1995. године у „Нашој речи“ од 17. 11. 1995. године, Томислав Н. Цветковић написао је текст какав је Вили заслужио: „Тихи човек еруптивне вокације“. У књизи „Живот пише приче“ аутора Вериц Баторевић Божовић, његове колегенице и блиског пријатеља, објављен је запис о Велимиру Хубачу. На питање одакле то опредељење за новинарство, рекао је:

-Има то свој разлог. У гимназији смо онда издавали своје месечне новине, прво „Искру“, па „Лесковачки средњошколац“, касније је то прерасло у „Омладински глас“, гласило омладине Лесковца. Први уредник био је Радмило Требјешанин, потом Миодраг Митић, а онда су поставили мене. Када сам се разболео, главни уредник је постао Јован Букелић. И тако, другови су оценили да имам неко искуство, па су ме након оздрављења послали у „Нашу реч“. А школа, питао сам, положи ванредно, одговорили су ми. И тако, иако сам имао неке склоности, привлачиле су ме неке друге ствари, постао сам новинар, заволео професију, нашао себе у њој. Посао је све више „хватао“. Као млад новинар ангажовао сам се и на покретању „Гласа пионира“.

Велимир Вили Хубач, сасвим је извесно, незаобилазни је део културне баштине Лесковца. Писање културне историје града незамисливо је без текстова који су сачувани у комплетима – годишњацима „Наше речи“, али и лесковачким листовима и часописима.²²⁸

²²⁸ Помака, 49-50, јануар – јун 2010, стр. 25. У потпису прилога стоји: Редакција листа Помак”.

IV

ВИЛИ ХУБАЧ - САРАДНИК „ПОМАКА“ - Већ у првом броју Помака, листа за књижевност, уметност и културу (октобар-децембар 1996) јавља се њему најдражом темом – причом о позоришту. Поводом стогодишњице позоришног живота у Лесковцу, објавио је чланак „Критика (позоришна) – супарник или сарадник?“²²⁹

„У протеклих сто година позоришни живот Лесковца богат је догађајима: било је и успона и падова, криза и израстања из њих са новим и садржајним активностима. Позоришни људи су се борили за театар, а заједно са њима ту битку водили су и – позоришни критичари.“

Дакле, већ на самом почетку тог иначе веома занимљивог прилога, Хубач указује на улогу критичара, што је и разумљиво јер нико као он (супруга му је глумица) није могао да разуме и да проникне у срж та два, наизглед, супротстављена света. Хубач се јасним одрђењем према позоришту и позоришним критичарима осврће и на то ко се тим послом протеклих година и деценија бавио:

„Позоришну критику у Лесковцу писали су протеклих деценија људи разних занимања (правници, инжењери), највише ипак просветни радници и новинари професионалци. Заједничко им је (поред различитих, разумљиво, критеријума које су примењивали у оцени представе) – била што су заљубљеници позоришта. И када су се критички најжешће исказивали, осећало се, чинили су то због позоришта. Такође, занимљива је карактеристика: писало се критички и о гостовањима других театара. И то редовно!“

(...) „Зачетницима позоришне критике могу се у Лесковцу сматрати *Аристомен Ристић*, правник и *Брана Митровић*, професор. Још тридесетих година у „Лесковачком гласнику“ и „Недељним новинама“ они су се јављали приказима позоришних представа и Академског позоришта и гостујућих театара. Уз њих треба споменути још једно име – *Светислав Пешић*. Али потоњи се касније више не јавља, а њих двојица настављају после ослобођења, четрдесетих година у Нашој речи.

После Другог светског рата, уз њих, јављају се и *Атанасије Младеновић*, професор *Драгослав Ранисављевић*, професор *Драгутин Сибер*, инжењер, *Слободан А. Младеновић*, професор, *Мирослав Лукић*, професор, *Драган Радовић*, професор, *Живојин Тасић*, професор, *др Тихомир Петровић*, *Војислав Савић*, студент драматургије ФДУ у Београду и – новинари *Борислав Здравковић* (професор књижевности), *Велимир Хубач*, *Николај Тимченко*, *Ђура Радосављевић*, *Никола Булатовић*, *Станислава Филота Тил*, *Живојин Тодоровић*, *Миодраг Стојановић*. Посебно, не само из пијетета треба споменути *Радмила Митровића*, професора књижевности који је позоришној критици дао у овој средини један нови квалитет.

²²⁹ Помак бр. 1, октобар-децембар 1996, стр.13.

Зашто указујемо на чињеницу да у позоришној критици Лесковца уочавамо два приступа? Када се данас читају позоришне критике из периода о коме се говори уочљиво је: највише се говорило о драмском предлошку представе и све оцењивало у тој равни. Нови нари – критичари увели су нови приступ: представа, утисак који оствља на гледаоце, оцена доприноса актера од режије, преко глумца до сценографија и других. Сам литерарни предлошак представе доживљава оцену, али у фунџији позоришног чина. Праву равнотежу између та два приступа унео је у лесковачку позоришну критику Радмило Митровић.”

У бр. 2. Помака (јануар-март 1997), Велимир Вили Хубач примећује у подужем чланку да су „забележени неки продори који указују да овај град (Лесковац) има културни потенцијал”. „Шта сањамо, шта нам се догађа” – назнака је његовог прилога у 3/4 броју Помака (април-септембар 1997).

Наредни број је без Хубачевог присуства, а у 6. броју „Помака” чак има три прилога. Најпре је анализирао „Живот у позоришту” Дајвида Мемета у адаптацији и режији Давида Путника уз закључак „да та прича коју су нам стари и млади глумци испричали... није оставила равнодушним”. Кратко, ефектно, представио је „Ивицу и Марицу” Добривоја Каписазовића у адаптацији и режији Драгана Радовића закључујући да представа „има своје чари за најмлађе гледаоце”. Хубач је у овом броју дао занимљив „запис за сећање на глумца *Стојана Стојиљковића* (1930-1987) уз јасан наслов: „*Неизбрисиви трагови*”.

Хубач се поново оглашава у 10. броју Помака (јануар-март 1998. године анализом две представе: „Љубинке и Десанке” Александра Поповића у режији познатог глумца *Радише Грујића* и „Пепељуге” Шарла Пероа, коју је поставио такође познати лесковачки глумац *Драган Димитријевић*. („Пепељуга” на лесковачкој сцени делује не као наменска игра за најмлађе гледаоце, већ као позоришни чин којим се поштује та најмлађа публика”, а у представи *Љубинка и Десанка*”, Хубач посебно хвали надахнуту игру „младих глумаца, студената Факултета уметности у Приштини, стипендисте лесковачког ког театра – *Станислава Грујића, Сузану Митић и Николу Пантовића*, који су, не тако лак глумачки задатак, свако на свој особен начин, успешно остварили”.

У рубрици „Знемените личности”, (Помак, број 15/16, 2000), не без разлога, представио је Фреди Фазловског” О њему врло надахнуто пише Вили Хубач.²³⁰ У истом броју Хубач даје критички осврт на роман Слободана Николића Травице „Павлина” (Просвета, Ниш, 2000). Подсећа да то Николићу није прва књига, јер су се претходно појавила три његова дела: „Река мисли моје домовине”, „Завичај” и „Пролећне кише”. „Овај Печењевчанин, који од 1964. живи и ради у Немачкој, чува своје корене враћајући се завичају и његовим људима кроз своје књиге”. Хубач закључује: Роман Павлина Слободана Николића Травице заслужује, очито је, читалач ку пажњу...”

²³⁰ Видето поглавље о Фазловском.

Са неискрвеним сипатијама, али и зналачки Велимир Вили Хубач даје оцену најновије књиге песама Борислава Здравковића „*На падинама сна*” (Прес клуб, Удружење писаца, Лесковац 2000) у броју 19. Помака (јануар-мар 2001).

Велимир Вили Хубач је у редакцији „Помака” од 1. до 22. броја, односно од 1996. до 2001. године. То је време када је главни и одговорни уредник Томислав Н. Цветковић, који изузетно цени Хубачев списатељски дар, његово познавање новинарског заната, литературе и позоришта. После краће паузе, уочен је Хубачев прилог у броју 33 (јануар-март 2006), који је уредила нова редакција (главни уредник *Драган Радовић*).

Овога пута Хубач пише о једној новој, али очигледно њему блиској теми – музичком животу Лесковца. Хубач подсећа да је „пред крај четрдесетих година основана Нижа музичка школа и смештена у зграду поред главне аутобуске станице. Уз звуке музичких инструмената мешали су се и звуци аутомобилских мотора. У оно време није било толико аутобуских полазака и долазака, па се користило затишје за ефикасније извођење наставе.”

Вили даље пише, што је, свакако, интересантно за историју ове установе: „Први директор, могло би се рећи и оснивач школе, композитор *Радмир Андрић* (компоновао неколико балада које се певају и данас) упорно је са колективом, међу њима је био и професор виолине *Мирослав Лешетицки*, који га је касније заменио на месту директора, настојали код градских власти да се школа пресели у прикладнији простор и мирнији део града. То им је и успело”. Хубач подвлачи да су школом „касније руководили *Благоје Пејчић*, *Бранко Цонић*, а доласком *Мирјане Стојановић*, која није била музички педагог, али врстан организатор и аниматор музичког колектива, школа добија своју зграду и примерене услове за рад”. У таквом амбијенту и окружењу који су створили музички педагози у лесковачкој Музичкој школи „Станислав Бинички”, израсли су врсни музичари, афирмисани као интерпретатори класичне музике и музички педагози: пијаниста *Небојша Петковић*, професор на Конзерваторијуму у Паризу, виолинисткиња *Јулијана Пејчић*, професор на Конзерваторијуму у Мадриду, флаутиста *Миодраг Симоновић*, доцент на Факултету музичких уметности у Београду, виолинисткиња *Винка Костић*, члан Фихармоније у Минхену и најмађи *Владимир Милошевић*, који је као пијаниста стекао светски углед.²³¹

Хубач је, дакле, и као хроничар једног времена, пре свега као новинар „Наше речи”, али и као стални, драгоцен сарадник готово комплетне лесковачке периодике, дао готово немерљив допринос историји културе Лесковца и уврстио се у ред најмарљивијих и најцењенијих зналаца ове области.

²³¹ Опширније видети Помак бр. 33, јануар-март 2006, стр. 31.

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

I

Никола (Чедомира) Цветковић, есејист, песник, књижевни историчар, научни и педагошки радник, рођен је 21. јуна 1939. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду на Групи за југословенску и општу књижевност. На истом факултету редовно је похађао наставу на трећем степену (Група за историју књижевности), где је магистрирао 1973. године са тезом „Поетика Милана Дединца”; и докторирао 1981. године са тезом „Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског”.²³²

II

КЊИЖЕВНИ РАД - Књижевно-стваралачким и публицистичким радом Никола Цветковић бавио се од 1956. године, најпре као ученик Гимназије у Лесковцу, а потом као члан Књижевног клуба „Вуловић”. Прву песму „Све за љубав”, према којој је насловљена и прва књига песама, објављује у „Омладинском гласу” (Наша реч, Лесковац, 18. фебруар 1956), а први студијски рад „Жак Превр – песник обичног и свакодневног” у „Омладинском гласу”, 16. марта 1957. године. Раним песмама, есејистичким и критичким прилозима јавља се у освит неосимболизма (1956-57) о чему сведочи и књига песама „Плаветно доба дечаства” и програмски текст „Драган Кулунџија: Затвореник у ружји” (Наше стварање, бр. 3-4, 1957).

Још као гимназијалац активно и непосредно учествује у раду литерарне секције са којом је гостовао у Приштини где је остварио први сусрет са књижевником *Вуком Филиповићем*, што је имало знатног утицаја. У исто време учествује у културном животу града, пише „Пастелну поему” и студијски прилог „Увек нови Давичо” – уз најновију збурку песама Оскара Давича „Настањене очи” (Омладински глас, бр. 8, 1. мај 1957). После скоро четири деценије, у новој верзији текста „Увек нови Давичо” – Поетско у збиркама НАСТАЊЕНЕ ОЧИ и КАИРОС, успоставио је дијалог своје свести са уметношћу модерног певања на граници сна и јаве, „Нови и стари поводи” (Јагодина, 1997). Тих година интензивно сарађује у листу „Наша реч” што му је судбински одредило живот. По неком унутрашњем императиву већ првим песмама у прози (Ноктурно, Хомо Сапиенс, Одисејада) укључио се у неосимболистички песнички ток, који је захваљујући понајвише Бранку Миљковићу, Звездану Јовићу, Петру Пајићу, зрачио у тим јужним просторима.

²³² Лекстикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003.

%

Крајем 1958. године и почетком 1959. пише уводнике у овом листу а захваљујући једном од њих - „*О, граде мој*”, добија стипендију и могућност да студира књижевност која га је једино занимала („Од Наше речи – до универзитета”, *Наша реч*, 5. новембар 1994).

По завршеним студијама 1964. године, враћа се у Лесковац и ради најпре у Културно-просветној заједници среза и општине Лесковац, а од 1971. године у Народној библиотеци „Радоје Домановић”, где је дуже време био управник.

(...) Почетком осамдесетих година прелази у Београд и ради као помоћник главног уредника издавачке делатности у НИРО „Задруга”. Од 1984. године ради на Филолошком факултету Универзитета у Приштини као професор Опште књижевности, а од 1989. године предаје и на посдипломским студијама Преглед књижевних теорија. Именован је за продекана на Филозофском факултету у Приштини 1991. године. У два маха на Филозофском факултету у Нишу предаје Општу књижевност; а од 1993/94. ради као редовни професор Учитељског факултета у Јагодини, где је био и продекан за научно-истраживачки рад и предаје Књижевност и Књижевност за децу као и на посдипломским студијама Преглед књижевних теорија, истовремено обављајући и дужност шефа катедре. На Филозофском факултету у Косовској Митровици предаје Општу књижевност и као ментор води магистранте и докторанте.

Проф. др Никола Цветковић је од 1976. године учествовао на више од 80 научних скупова у организацији САНУ, Института за књижевност и уметност, Института за историју радничког покрета Србије, Института за новију историју, Института за савремену историју, Међународног славистичког центра, на конгресима слависта и фолклориста, Црногорске академије наука и уметности.

За више од четири деценије бављења књижевно-критичким, научним и списатељским радом *публиковао је више од 550 библиографских јединица*. (Библиографија радова наставника Универзитета” (1990 - 1995), књ. IV, Крагујевац, 1996. године). Био је члан више редакција и програмских савета и *написао је 68 рецензија*. Објављене књиге: *Ђулавка - борбени пут Борисава Станковића*, Лесковац, 1967, романсирана биографија у коауторству са Благојем Глигоријевићем, *Све за љубав*, (поезија), КК Глубочица, Лесковац 1979, *Пламени одсеви револуције*, Слобода, Београд, 1984, *Песничка поетика Милоша Црњанског*, Јединство, Приштина – Просвета, Ниш, *Поетика Милана Дединца*, Inter Yu Pres, *Књижевно-поетичне студије*, Inter Yu, Београд, 1993, *Светлост земље*, (поезија), Inter Yu pres, Београд, 1992, *Поетика тисаца – књижевно-поетичне студије III*, *Књижевно-поетично у делима првих српских социјалиста*, Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд, 1994, *Књижевно-поетичне студије II*, НИП Нови свет, Приштина, Народна Универзитетска библиотека у Приштини, Учитељски

факултет у Јагодина, 1995, *Стилско изражајне одлике народних песама ослободилачких ратова I*, Књижевно друштво просветних радника Србије, Учитељски факултет у Јагодина, Београд, 1995, *Плаветно доба дечаштва* (ране песме), Учитељски факултет у Јагодина, Књижевно друштво просветних радника Србије, НИП Токово, Београд, 1995, *Живети пуним животом (Животопис Сергија Димитријевића)*, Народни музеј Лесковац, 1996, монографија; *Косовијада*, (песме), Матица Српска, Нови Сада, 1997, *Нови и стари поводи* (књижевно-поетске студије IV, Учитељски факултет, Јагодина, Студио „СЦ” Јагодина, 1997; *Живот као делање (политичка делатност Сергија Димитријевића)*, Народни музеј, Лесковац, 1997, године (монографија), *Чувидне мисли*, (поезија), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, *Биље од замаме*, (поезија), Просвета, Београд, 2000, *У врту љиљана*, (поезија), Матица Српска, Нови Сад, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, *Српско мишљење: Чувидне мисли и пословички расковник*, (поезија), Освиг (тематски број), Лесковац, 1993. године.

Цветковић је члан Удружења књижевника Србије, Удружења књижевника Косова и Метохије, Удружења универзитетских наставника и Књижевног клуба Учитељског факултета у Јагодина. Живи у Београду.

О раду Николе Цветковића писали су: Тихомир Петровић, Влада Вуковић, Миленко Каран, Јован Н. Ивановић, Момчило Златановић, Милутин Ђуричковић, др Мирољиб Васић, академик Милош Маџура, Добросав Бјелетић, Миле Пенков, Драшко Ређеп, Јованка Радић, Мирослав Стаменковић, Виолета Јовановић, Даница Андрејевић, Миодраг Игњатовић, Милица Лилић и други.

(...) Песништво Николе Цветковића (Лесковац, 1939) *није довољно запажено*, упркос чињеници да је овај песник до сада објавио преко стотину песама у разним листовима и часописима, да је антологисан и да је једним делом квалитетно презентован у збирци „*Све за љубав*” (1979).

Збирка песама „*Светлости земље*” је друга Цветковићева збирка, која долази тринаест година иза прве – она одражава песнички тематско-мотивски континуитет, али и то да је Цветковићево бављење књижевношћу (магистрирао 1973 а докторирао 1981) допринело да се у овој збирци изрази однеговано и, приметно, аутокритично.

III

СВЕ ЗА ЉУБАВ – Вредни и плодни књижевни стваралац Никола Цветковић²³³, одувек одан поезији као чаровитој свежини света, до сада је у разним листовима и часописима, поред социјалних, рефлексивних и родољубивих песама, објавио и више љубавних песама. Поезија као најпресуднији извор духовног живота и најближи интелектуални сабеседник, посебно љубавна поезија као најкарактеристи

²³³ Никола Цветковић, *Све за љубав*, Књижевни клуб „Глубочица”, Лесковац 1979.

чнија врста лирике и најчистији израз осећања, трајна је његова преокупација. На то упућује и његова невелика збирка песама „*Све је љубав*“.²³⁴

Љубав је симбол живота и лајтмотив готово свих песама из ове књиге. То већ сугестивно потврђују стихови његове прве објављене песме под симболичним насловом „*Све је љубав*“: *Згажену траву кад подигне роса,/ значи љубав./ Кад нам је у очима љубав/ и мрав је љубав/ и планина.../ Све је љубав...*

Песникова љубавна осећања, понекад осенчена дискретним сентименталним тоновима, остварују се на снажан и продуховљен начин.

Цветковић као припадник генерације рефлексивно-естрадних песника видно настоји да песничке мотиве изрази на оригиналан и посве модеран начин. Стилске ефекте остварује без изневеравања чистоте и лепоте језика, без стилских фигура и великих гестова. Песник прибегава личном тону и исповедној ноти, па се зато у песмама осећа наглашена окренутост себи. Форма њихова унеколико је уједначена, али то не умањује вредност стиха, будући да се песма цени по интензитету осећања и оригиналности израза.

О поезији *Николе Цветковића* у предговору антологије „*Лесковачки песници 1945-1975*“ (1977), професор *Мирослав Миловановић*, између осталог, пише: „Љубавна лирика Н. Цветковића је инспирисана истинским животним догађајима, што на изванредан начин посведочавају и честе посвете. Код њега поезија љубави, која је живот, све више постаје искуство поезије, и то искуство поезије истовремено бива и свест о песми. Управо, бавећи се поезијом значајних српских песника (М. Дединац, Р. Петровић, М. Црњански, С. Раичковић), он је непрестано дограђивао сопствену концепцију поезије, која се темељи на оном бранковском начелу: *да песма у себи налази свој начин исказивања и своје законе*“.

У жељи да осећањима да потпунији израз и да искаже јачину својих узбуђења, Цветковић напушта поетске конвенције везаног слога и прелази на ритмичку прозу, тј. поезију у прози. Са посебним ритмом, дикцијом и мелодијом, песник слика занимљиве пејзаже.

Песник који је са љубављу и упорношћу књижевног посленика и истраживача изучавао значајне српске песнике, особито Милоша Црњанског, морао је, по свему, да претрпи њихов утицај, што се осећа у овом стиховима.

И поред извесних слабости, Цветковићима стихове достојне ваљаних песника, етеричних стихова који имају моћ да испуне и озаре наш живот. „*Све је љубав*“ остаје занимљива књига.²³⁵

²³⁴Проф. др Тихомир Петровић, „Књига завичајних писаца“, приказ, Огледи и критике из књижевности и језика, Нова просвета Београд 1994, стр. 133.

²³⁵ Тихомир Петровић, „Огледи и критике из књижевности и језика“, Нова просвета Београд 1994. *Напомена*: Прената комплетна оцена проф. Петровића.

IV

НОВИ И СТАРИ ПОВОДИ – Проф. др Никола Цветковић је нафирмисани студијски културно-просветни и универзитетски посленик, који се већ неколико деценија баави књижевно-поетским, критичким, есејистичким и научно истраживачким радом. Уз то је више од једне деценије укључен у наставно-научни и педагошки рад – најпре на Филолошком факултету Универзитета у Приштини, потом краће време предаје Општу књижевност на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, док је сада редовни професор књижевности на Учитељском факултету у Јагодини. Објавио је 20 књига за различитом тематиком, што указује на његова широка интересовања и интердисциплинарност у прилазу поетичким, компаратистичким, књижевно-историјским, фолклорним, социо-културним, па и естетички питањима и проблемима.²³⁶

Аутор неколико монографија и стручних књига из историје и теорије српске међуратне књижевности, историје социјалдемократског покрета Србије, историје Београдског универзитета и историје лесковачког краја и југа Србије – објавио је више кратких прича, путописа из Грчке, Шпаније и са источног Медитерана, као и неколико збирки песама (*Све је љубав* 1979; *Светлост земље* 1992, *Српко мишљења*, у оквиру Освита, 1993, *Плаветно доба дечаштва*, 1995, *Чувидне мисли*, 1997, *Косовијада*, 1997).

Видови поетике, програмске концепције, прогласи и манифести појединих значајних писаца између два светска рата и касније, основа су интересовања др Николе Цветковића. Писао је студије о међуратној авангарди, пре свега о младалачким „путевима“ и „Сведочанствима“, о Раску Петровићу, Станимиру Винаверу, Драгану Алексићу, Оскару Давичу, Матошу, Ујевићу и др., као и о експресионизму, надреализму, зенитизму, суматризму, а последњих година и о поетици српског дадаизма. Критички преиспитује књижевно-теоријске погледе писаца различитих усмерења, потврђује да му је, поред књижевно-историјског виђења, поетика важна област студијског рада.

Осврнућемо се кратко на неке његове до сада објављене књиге, значајне студије и монографије.

Књига *„Песничка поетика Милоша Црњанског“* (Приштина 1993) заснована је на темељном изучавању песничког дела и књижевно-теоријског погледа песника „Суматре“. У књизи се ваљано и спретно комбинују различите научне методе. Песничко стваралаштво Црњанског, који је својим делом означио читаву епоху, разматра се пре свега уз примену унутартекстовног аналитичког продора, али и спољњег, вантекстуалног. Студиозном обрадом ове сложене теме Цветковић је дао прилог увек занимљивом испитивању деликатне релације поезија – примењена и формулисана поетика.

²³⁶Владимир Цветковић, „Рана и новија студијска активност“, поговор, „Нови и стари поводи“, Учитељски факултет Јагодина 1997, стр. 339.

У Цветковићевим оценама садржане су битне одлике и квалитети песничког дела Милоша Црњанског. Прегледно је изложио најбитније поетичне ставове Црњанског, а документовано је указао и на живо присуству његових теоријских схватања и поетичких представа које се и данас стваралачки настављају у делима нових књижевних генерација.

Крајем 1992. године, поред збирке песама „Светлост земље“, појавила се и књига „Књижевно-поетичке студије I“. Осим уводне студије о херојским годинама српског модернизма, где Цветковић даје преглед на књижевни живот с почетка двадесетих година, објављено је још девет аналитичко-поетичких разматрања стваралаштва, углавном, Милоша Црњанског, Његоша, Лазе Костића, као и Чарнојевићевска и сеоба. У другом делу књиге под насловом „Стваралачка прожимања“, аутор најпре пише о косовском миту и видовданском култу у „Видовданским песмама“ Црњанског, настојећи да одреди песником слојевит однос према традицији.

„Књижевно-поетичке студије“ Н. Цветковића наишле су на добар пријем код критике. Тако, на пример, професор Миленко Каран пише: „Ова је књига научна студија у правом значењу ове похвале, што значи да није суви академски рад који говори пуно и казује мало... Књига је сведочанство о времену у коме је Србија била уз раме Европи.“ („Јединство“, 19-20. јун 1993).

Монографија „Поетика Милана Дединца“ (Београд, 1993) први је целовити захват у књижевно стваралаштво овог српског песника у периоду између два рата. Поред уводне напомене у којој се одређује појам поетике, студија у првом поглављу доноси осврт на песничку младост генерације модерниста и на друштвено-историјске околности и прилике у којима они стварају. Потом испитује основе ране петике Милана Дединца. У посебном поглављу приказује се однос песника према надреалистичкој групи, као и према изабраним сродницима (Бодлеру, Рамбоу, Лотреамону, затим Бранку Радичевићу, Црњанском и Растку Петровићу).

„Поетика Милана Дединца“ представља допринос изучавању савремене српске поезије у контексту њеног развоја и стваралачке традиције, али и нараслих модернистичких и надреалистичких тежњи. Цветковићева истраживања и познавање српске међуратне књижевности и слојевитог песничког дела Милана Дединца довели су до значајних открића, како за сагледавање теоријских парадигми, књижевне атмосфере и прилика, тако и за даља стваралачка преиспитивања и истраживања.

У књизи „Поетика писца – књижевно-поетичке студије III“ (Београд 1994), Цветковић је објавио књижевне огледе и студије о неким значајним видовима поетике Милутина Ускоковића, Меше Селимовима, Милана Дединца, Саше Хаџи Танчића, али и о темама и појавама о којима је релативно мало писано. Тако, на пример, аутор се осврће на фолклорно у путописима и репортерским прилозима Грогорија Божовића, као и на виђење Топличког устанка поетесе Данице Марковић.

Зинтересован за завичајне јужносрбијанске и косовско-метохијске просторе, пише о бици на Плочнику у романескним представама Душана Баранина, а бави се и лирском симболиком у прози Александра Војиновића, мало познатог писца из Прокупља. Нека од ових разматрања представљају и својеврсно враћање дуга завичајном југу Србије и стваралаштву у том крају о коме се недовољно пише.

Поред поменутих „Књижевно-поетичних студија I и III, штампао је и књигу „Књижевно - поетичних студија II“ (Нови свет, Народна и Универзитетска библиотека Приштина, 1995), која је једном делом посвећена раном Црњанском и Андрићу (етеризму и суматризму), а разматра и поетичко и фолклорно у експресионизму и надреализму, као и програмско у дадаистичким прилозима Драгана Алексића.

(...) Одељак књиге „Нови поводи“ обихвата новија студијска остварења Николе Цветковића из 90. година. Поред ослањања на митско и везе са традицијом – Сима Милутиновић Сарајлија, Милош Црњански – аутор се бави видовима поезије и поетике наших савремених песника: Матије Бећковића, Љубомира Симовића, Стевана Раичковића и знатно млађег Слободана Костића, уз занимљив осврт на поетику разговора Милоша Јевтића који је и сам водио продубљени дијалог са поменутих песничким корифејима.

(...) У младачкој, другој фази студијског рада Никола Цветковић је узимао поједине значајне књиге као п о в о д за шира разматрања, књижевно-теоријска и историјска преиспитивања. Опредељивао се за књиге које су из различитих разлога будиле његова интересовања, или му је писање о њима представљало вид припрема за даља проучавања. Тако се, хронолошки гледано, најпре позабавио књигом Вука Филиповића „Приповедачки стил Растка Петровића“, јер је након магистрирања намеравао да у докторској дисертацији темељно истражи Расткову поетику („Растко Петровић и послератна авангарда“, Наше стварање, 1973, XX, 6, стр. 28-47). То, поред осталог, потврђује и чињеница што је у то време дао осврт на књигу Марка Недића о Раску Петровићу, под насловом „Магија поетске прозе“.

(...) Изашле су и штампе Цветковићеве књиге: „Стилско-изражајне одлике народних песама ослободилачког рата I и II“ (Београд, 1995), збирка раних песама „Плаветно доба дечаства“ (Београд, 1995), животопис Сергија Димитријевића „Живети пуним животом“ (1996), као и монографије „Живот као делање“ (1997) и „Записи о Сергију Димитријевићу“ (1997).²³⁷

²³⁷ Владимир Цветковић, „Рана и новија студијска активност“, поговор“, Никола Цветковић, „Нови и стари поводи“, Учитељски факултет Јагодина 1997. стр. 339-349. *Напомена:* Књига „Нови и стари поводи“ с поднасловом „Књижевно-поетичне студије“, састављена је од тринаест књижевнонаучних прилога.

V

РОСИЈА – Књига песама Николе Цветковића „*Росија*“ видно се тематски разликује од претежно интимистичког певања у „Све је љубав“ (1979), „Биље од замаме“ (2000) и „У врту љиљана“ (2000). По рефлексивној усмерености има додирних тачака са збирком „Светлост земље“ (1992), делимично са хероиком „Косовијада“ (1997), а у лексичком погледу донекле са „Чувидним мислима“ (2000).²³⁸

Збирка песама „Росија“ садржи две краће поеме (Росија и Умилни Дон), једну оду (Ода Петрограду), неколико краћих циклуса песама (Пушкиново, Петров дворца, Рига и др.), двадесетак лирско-медитативних записа, углавном о древном Талину, лепотама Гатчине и споменицима Петровграда. Књига је спретно компонована тако да се након уводне поеме смењују стихови о Гатчини и Петровом ворцу, између којих су инкрустирани прозно-поетски записи.

(...) Гледано у целини, збирка песама „Росија“ Николе Цветковића је занимљиво и самосвојно остварење надахнуто снажним доживљајем ове географски удаљене, али нама духовно блиске земље. Неуморни путник, који је објавио више путописа из Шпаније и са источног Медитерана, овде на суптилнији песничко-стваралачки начин, клонећи се дескрипције, обикује своје виђење и доживљај велике, пребогате, али мало посустале Русије.

У класичној песничкој форми, на медитативан начин, у духу неосимболистичке концепције поезије, Цветковић је уобличи оову књигу песама. Бројни су лиричари певали о виђеним и доживљеним земљама које су обилазили, а ово је једна релативно ретка књига која је у целини посвећена песнички сагледаној Русији.²³⁹

VI

О, ГРАДЕ МОЈ, ЗАВИЧАЈНА АНТИПОЕМА – Професор др Никола Цветковић је књижевник и публициста који се више од педесет година бави проучавањем књижевне и кулурне прошлости, нарочито простора јужне Србије (призренско-јужноморавски крајеви). Објавио је значајан број студија, књига и радова из области своје уже струке, из историје и теорије књижевности, из културне баштине српске и јужносрбијанске. Један од најбољих песника Лесковца и околине, Никола Цветковић објавио је неколико књига стихова: „Све за љубав“ 1997, „Светлост земље“ 1992, „Српско мишљење“ 1993, „Плаветно доба дечаштва“ 1995, „Косовијада“ 1997, „У врту љиљана“ и „Чувидне мисли“ 2000. године.²⁴⁰

²³⁸ Весна Димитријевић, рецензија, „Росија“, Папирограф Јагодина, Књижевна радионица Никола Цветковић и Студентско дечје позориште „Станиславски“ – Јагодина 2010, стр. 108.

²³⁹ Весна Димитријевић, из рецензије, „Росија“, стр. 110.

²⁴⁰ Проф. др Голуб Јашовић, Неологизми у стихозбирци Николе Цветковића *О, граде мој: завичајна антипоема*, предговор, „О, граде мој“, Свет књиге Београд 2011, стр. 5.

У овој обимом невеликој књизи налази се двадесетак песама подељених у пет циклуса: О, граде мој, Дуговечја (четири песме), Блешт отаца (седам песама), Хиљадуруки (две песме) и у последњем, петом циклусу под насловом Сажети сјај свестане су четири песме.

(...) И у овој књизи песник Никола Цветковић опева пејзаж лесковачког Хисара, живот на његовим обронцима, историјске прилике и неприлике с краја друге половине двадесртог века па све до времена докле досеже његово сећање и сећања његових предака.

(...) У збирци „О, граде мој“ има песама испеваних везаних и слободним стихом. Песме су испеване стандардним језиком, који аутор обогаћује бројним новоствореним лексемамама непознатим стандардном језику. Цветковић веома често, у скоро сваком стиху, облицима постојећег лексичког фонда и речима одређених граматичких категорија даје нова семантичка и граматичка обележја и употребљава их у контексту који није својствен њиховој форми и семантичким вредностима. Једна од особина Цветковићева певања јете обилато коришћење фолклорних и фолклористичких елемената преузетих из разних говорних народних творевина ужег и ширег завичаја (питалице, пословице, бајалице, митолошке песме, обредна и обичајна народна поезија и слично), али и из језика познатих књижевних стваралаца (Црњански, Лаза Костић, Момчило Настасијевић, Михајло Лалић и други).

(...) На крају треба рећи да и ова књига песама афирмисаног књижевног делатника и песника Николе Цветковића, иако у њој има и језичког експериментисања, пре свега на фонетско-фонолошком лексеколошком нивоу, представља значајан прилог баштини савремене српске поезије.²⁴¹

VII

ДЕЛА ПРОФ. НИКОЛЕ ЦВЕТКОВИЋА – У збирци песама „О, граде мој: завичајна антипома“, наведена су следећа дела овог аутора: „*Песничка поетика Милоша Црњанског*“ (Јединство - Приштина, Просвета - Ниш, Дечје новине – Горњи Милановац 1993); „*Књижевно-поетичке студије*“ (Интервју прес, Београд 1993); „*Књижевно-поетичко у делима првих српских социјалиста*“ (Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд 1994); „*Поетика писаца – књижевно-поетичке студије III*“ (Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд 1994); „*Књижевно-поетичке студије II*“ (Нип Нови свет – Приштина, Народна и универзитетска библиотека у Приштини, Учитељски факултет у Јагодини 1995); „*Стилско-изражајне одлике народних песама ослободилачког рата I*“ (Књижевно друштво просветних радника Србије, Учитељски факултет у Јагодини, Београд 1995); „*Стилско-изражајне одлике народних песама ослободилачког рата II*“ (Књижевно друштво просветних радника Србије, Учитељски факултет у Јагодини, НИП

²⁴¹ Проф. др Голуб Јашовић, предговор, „О, граде мој: завичајна антипоема“, Свет књиге Београд 2011, стр. 5-13.

Токови, Београд 1995); „*Живети пуним животом – животопис Сергија Димитријевића*“ (Народни музеј Лесковац 1996); „*Записи о Сергију Димитријевићу*“ (Народни музеј Лесковац 1997); „*Живот као делање – политичка активност Сергија Димитријевића*“ (Народни музеј Лесковац 1997); „*Нови и стари поводи – књижевно-политичке студије IV*“ (Учитељски факултет у Јагодини, Београд 1997); „*Тумачење књижевности за децу – методичко-наставни аспекти I*“ (Филозофски факултет Косовска Митровица 2003); „*Тумачење књижевности за децу – методичко-наставни аспекти II*“ (Филозофски факултет Косовска Митровица 2003); ЗБИРКЕ ПЕСАМА – „*Све је љубав*“ (Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 1979); „*Светлост земље*“ (Интервју прес, Београд 1992); „*Српско мишљење*“ (У часопису „Освит“, Лесковац 1993); „*Плаветно доба дечаштва*“ (ране песме), (Учитељски факултет у Јагодини, Књижевно друштво просветних радника Србије, НИП „Токови“, Београд 1995); „*Косовијада*“ (Матица српска, Нови Сад 1997); „*Чувидне мисли*“ (Завод за уџбенике и наставна средства“, Београд 2000); „*У врту љиљана*“ (Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2000); „*Росија*“ („Папирграф“, Београд 2010); „*О, граде мој – завичајна антипоема*“ (Свет књиге, Београд 2011); У КОАУТОРСТВУ са Благојем Глигоријевићем „*Ђулавка – борбени пут Борисава Станковића*“ (Лесковац 1967); „*Пламени одсеви – монографија о Жики Илићу Жутом*“ (Слобода, Београд 1984).²⁴²

²⁴²Никола Цветковић, „О, граде мој – завичајна антипоема“, Свет књиге, Београд 2011, стр. 92-94. *Напомена:* Цветковић је прве радове објавио 1956. године у „Омладинском гласу“. За циклус песама „Недохвати“ добио је награду „Младости“ на Митингу поезије, 1970. године, а за песму у прози „Морнар је човек вечности“ освојио је награду на конкурс листе „Омладински глас“ (1957), као и прву награду поводом Дана ослобођења Лесковца за песму „Ослободиоцима града“ (1965), док је за причу „Фотографија“ добио трећу награду на конкурс Наше речи (1958). Цветковић је заступљен у чувеном „Песмопису“ (Лесковачки песници 1945-1975“ Мирослава Миловановића, који је у предговору похвално говорио о његовим песмама, истичући, између осталог, његов песнички првенац симболичног наслова „Све за љубав“.

ЛЕСКОВАЧКИ ИСТОРИЧАРИ И ПУБЛИЦИСТИ

Миодраг Андрејевић, Жарко Бјелетић, Иван Беџић, Драгутин Гроздановић, Михајло Дедић, Сергије Димитријевић, Јован Ђорђевић, Драгутин Ђорђевић, Нинослав Златановић, Небојша Ивановић, Никола Илић, Тихомир Јовановић, Драгиша Костић, Славко Крстић, Димитрије Кулић, Јован Миљковић, Милан Леви, Србољуб Миленковић, Благоје Младеновић, Бранислав Младеновић, Слободан А. Младеновић, Момчило Миленковић, Миодраг Митић, Петар Петровић, Хранислав Ракић, Вукадин Ристић, Предраг Стајић, Душан Стаменковић, Живан Стојковић, Слободан Стојиљковић, Верољуб Трајковић, Драгољуб Трајковић, Добросав Туровић

УМЕСТО УВОДА

Публицистика и историографија у XX веку, без обзира на бројне тешкоће с којима се суочавала (посебно због идеолошких ограничења), дала је значајан допринос у сагледавању „лесковачке реалности“. Неки од публициста и историчара припадају самом врху српске историографије и публицистике (у овом уводнику, представљамо их по годинама рођења).

ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ - (Лесковац, 1867) био је први Лесковчанин који се бавио испитивањем прошлости Лесковца и околине и први међу нашим историчарима који је написао комплетан уџбеник за историју српског народа. Објавио *Историју српског народа од најстаријег до најновијег доба за средње школе и за народ*. Написао је радове о *Николи Скобаљићу и Влајку Стојановићу*, расправу *Војвода Никола Скобаљић и његове борбе у Дубочици у половини XV века*. Јован Ђорђевић је умро у Београду 25. априла 1954. године.

ДРАГОЉУБ ТРАЈКОВИЋ - (Лесковац, 1904), правник, судија, публициста, бавио се новинарством и историјом. Оставивши је неизбрисив траг у култури и историји Лесковца и јужне Србије. Трајковићев стваралачки опус је богат, плодан и разноврстан. Од 1923. године до смрти 1992. године објавио је 11 књига и брошура и више од 250 радова у разним новинама, часописима и алманасима. Највише прилога објавио је у „Нашем стварању“ и „Лесковачком зборнику“. Био је оснивач и члан управе Народног универзитета, затим врстан сарадник Народног музеја, Народне библиотеке и других културних установа Лесковца. Народни музеј објавио му је неколико књига. Као студент права и публициста, Трајковић је 1927. године објавио прву књигу *Први весници слободе*, затим *Покрети за ослобођење 1877-78* (Лесковац, 1928), *Ми једемо патрике и зидамо фабрике* (Лесковац, 1930) и *Силуете из Финара* (Лесковац, 1932). Такође је штампао и две историјске расправе о аграрном питању и сељачким бунама у Јужном Поморављу (1927-1928). Касније је објавио још седам књига: *У чему је тајна појаве и развитка индустрије у Лесковцу – Историја једне првобитне акумулације* (Ужице, 1940), *Из нашег манчестерства* (Београд, 1953), затим *Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата* (Београд, 1961), *Немањина Дубочица од најстаријих времена до ослобођења од Турака* (Београд, 1961), *Из прошлости Лесковца и околине* (Лесковац, 1977), потом *Јужно поморавље у гласу својих посланика 1903-1914* (Лесковац, 1981) и *Ладовинке и фотелке* (1985). Трајковић је само у „Нашем стварању“ и „Лесковачком зборнику“ објавио је близу 200 прилога на 1500 штампарских страна. Три,

за књижевност лесковачког краја, најпознатија Трајковићева дела: *Преглед лесковачког књижевног стваралаштва* (у едицији „Нашег стварања”, Лесковац, 1973. године), који обухвата литерарне наговештаје и остварења, од Милоша С. Милојевића и Симе Бунића, преко Сретена Динића, Жака Конфина, Миливоја Перовића, до савремених песника. Друго дело које завређује да га поменемо јесте *Ладовинке и фотелјке* (драма и приче, Београд, 1985. године). У књизи је још драмски текст: *Укочи си барјаче*. Драгољуб Трајковић објавио је као ауторско издање (Београду 1961) књигу *Немањина Дубочица од најстаријег времена до ослобађања од Турака* (120 страна). На самом крају књиге *Немањина Дубочица* наведени су и други до тада штампани радови Драгољуба Трајковића: *Први весници слободе*, Лесковац 1927; *Покрети за ослобођење у крајевима ослобођеним 1877-78. године*, Лесковац 1928; *Ми једемо паприке на зидамо фабрике, прилози за студију манчестерства*, Лесковац 1932. године; *Кратак преглед историје Лесковца и његове индустрије* (у књизи Лесковац јуче и данас, Лесковац 1935); *У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу* (Историје једне првобитне акумулације), Ужице 1940. године; *Из нашег Манчестера*, Београд 1953. године; *Трагом народне епике у јужном Поморављу*, Лесковац, 1955. године; *Ново Брдо и његов пад 1454. године*, Лесковац, 1955. године; *Нишка буна 1831* (преглед извора и литературе), Лесковац 1955. године; *Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата*, Београд 1961. године. Лесковачки Народни музеј (предник Хранислав Ракић) објавио је 1968. године у оквиру своје библиотеке (књига 15.) публикацију Драгољуба Трајковића *Глубочица у новијим историјским и другим радовима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966)*. Умро је у Београду 6. јануара 1992. године.

ДРАГУТИН ЂОРЂЕВИЋ - (Лесковац, 1906), свештеник, успео је да поред многобројних чланака напише и три веома запажене књиге: *Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави*, *Српске народне приповетке из лесковачке области* и *Народне песме из лесковачке области*, које представљају неразводни део културне баштине српског народа, а које је објавила Српска академија наука. Први Ђорђевићев рад, *Народна умотворина*, објављен је у битолском „Гласу омладине с југа” 1928. године. Његов истраживачки рад нарочито ће доћи до изражаја од 1947. до 1953. године када успоставља контакт са др Миленком Филиповићем, нашим познатим етнологом, који га подстиче и даје савете како прикупљено етнографско благо треба средити. Охрабрен подстицајем, он врло интензивно, осмишљено и зналачки прикупља фолклорно, етнографско, социолошко и друго благо у лесковачким насељима за своје најпознатије дело, које ће му САНУ објавити 1958. године под насловом *Живот и обичаји народни у лесковачкој Морави* (Српски етнографски зборник, књ. LXX Живот и обичаји народни, књ. 31, стр. 1-724). Умро је 1999. године у 93. години живота.

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ - (Лесковац, 1912), доктор правних наука. Године 1989. објављена је, у издању Народног музеја у Лесковцу, књига *Живот и дело Сергија Димитријевића*, која садржи 28 прилога припремљених за истоимени скуп, одржан новембра 1983. у Лесковцу поводом 70. годишњице живота и 50. годишњице научног рада Сергеја Димитријевића. На Правном факултету у Београду, 1957. године одбранио је докторску дисертацију *Страни капитал у привреди бивше Југославије* која је 1958. године објављена. Био је члан многих редакција, учесник у раду око 40 научних скупова у земљи и иностранству. Године 1966. у жељи да се посвети истраживањима, одлази у пензији. Умро је августа 1987. у Београду и сахрањен у *Алеји великана*. Библиографија његових радова износи 425 јединица, од чега је око 20 књига, обима око 6.000 страница и око 20 радова у рукопису, припремљених за објављивање. Године 1978. добио је НИИ-ову награду „Димитрије Туцовић”. Сергије Димитријевић је свестрани истраживач, плодан писац, стваралац. Знао је у шали да каже: „Истражујем, изучавам све од Ноја до АВНОЈ-а”. Димитријевић је био пасионирани нумизматичар. За три деценије напорног, систематског рада, прегледао је и пописао око 300 нумизматичких збирки, како музејских, тако приватних, у Југославији и широм Европе, и том приликом прегледао преко 40 хиљада комада нашег средњовековног новца, направио више од 18.000 снимака и око 70.000 фотокопија, како нумизматичких чланака, тако и новца. Написао је око 30 радова, обима око 1.500 страница, посвећених нумизматици, а пре свега српском средњовековном новцу.

БЛАГОЈЕ Д. МЛАДЕНОВИЋ - рођен је 18. марта 1936. године у Лесковачком Прибоју. Основну школу завршио је у родном мету, гимназију у Лесковцу, а Правни факултет у Београду. Аутор је монографије „Лесковчаки прибој (Београд 2010).

БРАНИСЛАВ МЛАДЕНОВИЋ - (Београд, 1922), просветни радник. Године 1982. завршио радни век у ОШ „Петар Тасић”. Аутор књиге *Један живот*. Јануара ове 1993. године напунио сам седамдесет прву годину и тек сада први пут почињем да пишем о себи, једном обичном човеку, најобичнијег живота – записао је Младеновић.

ДИМИТРИЈЕ КУЛИЋ - (Лесковац, 1923), доктор правних наука, професор универзитета. Докторирао је на Правном факултету у Београду 1963. године. Био је председник Окружног суда у Нишу од 1954. до 1964. године. Од 1963. године професор је на Правном факултету у Нишу за предмет Уставно право. Истовремено од 1967. до 1990. године био и професор Правног факултета у Приштини. Од 1971. до 1977. био је судија Уставног суда Србије. Професор Кулић је објавио више од 30 књига и

више од 300 научних радова из области уставног права, политичког система и историје ослободилачког устанка у Србији и Југославији. Његови значајнији радови *Народноослободилачки одбори и судови Србије*, 1964, *Уставно судство у свету*, 1969, *Бугарска окупација (1941-1944)*, 1970, *Коста (монографија)*, 1972, *Власинско језеро*, (1970), *Омбудсман и друштвени правобранилац самоуправљања*, 1982, *Уставно право*, 1985, *Федерализам и регионализам*, 1985, *Приватне радње и предузећа у Југославији*, 1990. Професор Кулић је написао и занимљиву, потресну књигу о животу своје мајке. Назвао је једноставно: *Баба Лепка*.

СРБОЉУБ МИЛЕНКОВИЋ - (Рудиње, Пирот, 1923), дипломирани правник. Године 1962. изабран је за председника Скупштине општине Лесковац. Приликом спајања општина, крајем 1965. године - Лесковац, Грделица, Вучје и Брестовац - напушта Лесковац и сели се за Баоград. Дело: *Разарање лесковачке индустрије (1941-1953)*.

СЛОБОДАН СТОЈИЉКОВИЋ - (Лесковац, 1924), дипломирани правник, радио у привреди, а бавио се и педагошким радом као хонорарни предавач економске групе предмета. Објавио је 30 стручних радова и чланака. Најпознатије дело: *Организација комерцијалног пословања*.

НИКОЛА ИЛИЋ - (Газдаре, Медвеђа, 1926), дипломирани правник и историчар, један од најплоднијих публициста Лесковца. Најпознатија су му дела: *Вера Пешић у вртлогу итхијунаже и Крвави фебруар*. Никола П. Илић аутор је, између осталог, и следећих дела: *Јужноморавци у октобарској револуцији* (1969), *Јабланичко-пасјачки НОП одред* (три издања 1970-1971, 15.000 примерака), *Свештенство јужне Србије у револуцији* (1972), *Крвави фебруар* (три издања, 1976-1987, 15.000 примерака), *Ослобођење јужне Србије од Турака 1877-1878*. године (Слобода Београд 1977), *Народни херој Дренички* (1978), *Рудник Леце* (1984), *Народне песме јужне Србије о ослободилачком рату и револуцији* (у коауторству, 1985), *Хари и другови* (Војноиздавачки завод Београд 1986), *Јабланички НОП одред* (1986), *Јужна Србија у НОП и револуцији* (1988), *Четници у лесковачком крају 1941-1944* (у коауторству, 1983), *Окупација у лесковачком крају 1941-1944* (у коауторству, 1994), *Колаборација четника са окупаторима и квислинзима у Србији 1941-1944* (1996), *Народна власт у лесковачком крају 1941-1945*. (у коауторству 1996), *Немачко бомбардовање Лесковца и околине 1941-1944* (2000), *Лесковачки крај у НАТО агресији* (2000), *Војнопозадинска делатност у НОР на југу Србије 1941-1945* (2002) и *Руски емигранти у лесковачком крају после 1917*. (2003).

ТИХОМИР ЈОВАНОВИЋ - (Орловац, Црна Трава, 1927), доктор медицине. Године 2010. у Београду, као ауторско издање, објавио је књигу дневничких записа *Кад кукуруз зри*. То нису само дневничке белешке. То је студија о животу и размишљањима, то је прилог за историјска, социолошка, политиколошка, етнографска и друга проучавања. Лекар је Неуропсихијатријске болнице „Др Лаза Лазаревић“ у Београду од 1965. до пензионисања 1994. године. Активно се бавио писањем од 1944. године. Био је члан Литерарног клуба „Светислав Вуловић“ у Лесковцу. Објављивао је приповетке, есеје и песме.

ХРАНИСЛАВ РАКИЋ - (Печењевце, Лесковац, 1928), професор историје, дугогодишњи директор Народног музеја у Лесковцу. Објавио је 349 библиографских јединица од којих 28 књига (осам самостално) и 17 са другим ауторима и три књиге историјске грађе, 47 чланака у тематским зборницима, споменицима и збиркама, 43 рада и 4 сепарата, 131 чланак у периодици и 141 чланак у новинама и листовима и један шапилографски рукопис. Био је главни и одговорни уредник 64 књиге и 32 броја Лесковачког зборника и дао 25 стручних рецензија. Најважнији радови: *Револуционарни омладински покрет лесковачког краја 1941-1945* (Лесковац 1979), *Комунистичка патија Југославије у лесковачком крају 1941-1945* (Лесковац 1982), *Терор и злочини окупатора и домаћих издајника у лесковачком и врањском крају 1941-1945* (Лесковац 1986), *Четрдесет седма српска дивизија НОВЈ* (Београд 1992), а у коауторству: *Сто година Лесковачке гимназије* (Лесковац 1979), *Историја Лесковца* (Београд 1992), *Бомбардовање Лесковца 1944* (Лесковац 1994), *Три ослобођења Лесковца* (Лесковац 1995), *Лесковачки крај у Првом светском рату* (Лесковац 1996), *Народна власт у лесковачком крају 1941-1945* (Лесковац 1998), *НАТО агресија у лесковачком крају 1999* (Лесковац 2000).

СЛОБОДАН МЛАДЕНОВИЋ - (Лесковац, 1929), магистар књижевности, дугогодишњи директор Културног центра у Лесковцу, књижевни критичар и песник. У заједничкој збирци лесковачких песника „*Песмопис*“ објављене су му две песме „*Уклета авлија*“, посвета Иви Андрићу, и песма „*Црнориза Анђелка*“.

ДРАГУТИН ГРОЗДАНОВИЋ - (Тетово, 1929), просветни радник и публициста. Написао је пет књига: *Просвета, школство и култура лесковачког краја 1941-1945*. (штампана 1973), *Просвета, школство и култура лесковачког краја 1944-1954*. (две књиге, штампане 1985), *Хроника села Вучја, Петнаест година рада Радничког универзитета „Коста Стаменковић“ у Лесковцу и Библиографија радова лесковачких аутора*. Гроздановић је објавио и више од 60 стручних прилога у новинама.

ВУКАДИН РИСТИЋ - (Лесковац, 1930) - Прим. др Вукадин Ристић, специјалиста ортопедске хирургије и трауматологије, дугогодишњи лекар Опште болнице у Лесковцу и Сијаринској Бањи. Објавио у стручним часописима и зборницима 150 научно-стручних радова и аутор је 11 књига: *Деформитети кичменог стуба код школске деце* (1986), (у коауторству са др Ј. Камнаром, др К. Ветеровским), *Споменица – 50 година рада Подружнице СЛД у Лесковцу* (1997), *Сијаринска Бања извор здравља и живота* (два издања 1998. и 2002), *Библиографија радова чланова Подружнице СЛД у Лесковцу 1947-1997.* (у коауторству са др Н. Златановићем, 1998), *Развој здравствене службе у лесковачком крају 1978-2005* (2006), *Термоминералне воде Сијаринске Бање* (2007), два издања, *Основи ортопедије и трауматологије* (2008), *Квалитет живота особа старијег животног доба* (2010) (у коауторству са др М. Левијем), *Оснивање и развој уролошке службе у Лесковцу* (у коауторству са др М. Петровићем) (2011), *Знаменити лекари на југу Србије* (у коауторству са др Славком Крстићем).

ЈОВАН МИЉКОВИЋ - (Лесковац, 1931), наставник – педагошки саветник. Радио је као наставник у Основној школи у Орашцу, а био и управитељ школе. У ОШ „Јосиф Костић“ радио од 1961. до пензионисања 1995. године. Добирник је бројних награда, а био је и председник Градског литерарног клуба „Светислав Вуловић“ (1955/56). Сарађивао је и у више новина и часописа. Дела: *Слово о мојој школи* и *Све ратне године лесковачких основних школа.*

МИОДРАГ МИТИЋ - (Оране, Лесковац, 1933), доктор правних наука. Од 1960. до 1996. године радио је у Савезном министарству за иностране послове, од почетника – аташеа до амбасадора и помоћника савезног министра за иностране послове. Био је генерални конзул у Бечу и Минхену, помоћник савезног министра за законодавство (сектор међународних односа и међународних уговора) и генерални секретар првог председника Савезне Републике Југославије (Добрице Ћосића). Објавио је низ студија и радова из области међународног права и међународних односа. За време гимназије бавио се новинарством и писао песме; био је и главни уредник листа „Искра“ и „Лесковачки средњошколац“, редовни сарадник „Наше речи“ и дописник „Гласа“ и „Републике“ из Лесковца.

ДОБРОСАВ ТУРОВИЋ - (Гајтан, Медвеђа, 1935), професор историје, публициста и песник. Објавио је 22 књиге, 40 стручних радова и 350 новинских чланака, фељтона, прича, записа и песама. Најважнија дела: *Максим Буровић, истакнути борац из два светска рата* (1967); *Народне партизанске песме Јабланице* (1968); *Радован Ковачевић Максим* (1969);

Гајтанчани у Топличко-јабланичком устанку 1917-1918 (1974); *Гајтан у НОБ, хроника* (1975); *Славка Недић Милојевић* (1982); *Песме о Радовану Ковчевићу* (1986); *Лунаци гвозденог пука* (1990); *Ослободилачке борбе у јужној Србији* (1992); *Миладин Поповић, витез и песник* (1994); *Јабланички комитски покрет 1916-1918* (1996); *40 година матураната Лесковачке гимназије* (1996); *Прва споменца Гимназије Станимир Вељковић-Зеле* (1996); *Горња Јабланица кроз историју, монографија* (2002); *Горњојабланичани погинули 1912-1999.* (2001); *Топлички устанак* (1997); *Аламанак - Топлички устанак* (1917). Позната му је збирка песама „Земљиве зоре“. Добитник је угледних књижевно-публицистичких награда - прве награда Фондације „Драгојло Дудић“ – Београд, награде „Филип Вишњић“ – Београд.

МОМЧИЛО МИЛЕНКОВИЋ - (Лесковац, 1936), публициста и новинар. Завршио је Војну академију КОВ у Школи за усавршавање официра ЈНА. Пензионисан је у чину пуковника, а на дужности команданта бригаде. Миленковић се писањем бави од најраније младости. Објавио је књиге: *Приче лесковачких роштиљџија, Виц на роштиљу, Библиографија Добросава Ж. Туровића 1952-2002, Нас је много Рома. Пиротске чарламе и заврзламе.* Добитник је бројних признања и сарадник бројних листова.

ЖИВАН СТОЈКОВИЋ - (Велико Трњане, Лесковац, 1937), доктор историјских наука. Библиографија његових радова обухвата четрдесетак књига и неколико десетине чланака и расправа. Вредне су помена његове књиге, радови са којима је започео свој истраживачки рад: *Српска социјална демократија и македонско национално питање, Везе српског и македонског радничког покрета.* Др Живан Стојковић је својим радовима значајно присутан у лесковачкој периодици. Највише текстова објавио је у *Лесковачком зборнику* у коме је дао пуну меру свог научног и стручног рада. Важни библиографски радови – књиге, (укупно 31) проф. др Живана Стојковића: *Српска социјална демократија и македонско национално питање* (1903-1919), Лесковац 1979; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Зоран Панајотовић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања* књига I 1895-1915, Лесковац 1982; Драгољуб Трајковић, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић и др, *Сто година лесковачке текстилне индустрије (1884-1984)*, Лесковац 1984; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Миодраг Митровић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања*, књ. II; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Грађа за историју синдикалног покрета јужноморавског региона 1944-1985*, Лесковац 1986; Др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Лесковац – време прошло – време садашње*, Лесковац 1989; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Четнички покрет у лесковачком крају 941-1944*, Лесковац 1993; др Милан

Миладиновић, др Живан Стојковић, *Социологија морала у делима Димитрија Туцовића*, Лесковац 1944; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Окупација у лесковачком крају 1941-1944*; Лесковац 1994; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Бомбардовање Лесковца*, Лесковац, 1994, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Водосистем Барје*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Монографија Водосистема Барје*, Лесковац, 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Три особађања Лесковца*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Занатство Лесковца I (од почетка до 1944)*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Синдикални покрет Лесковца 1904-1954*, I књига, Лесковац 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Избори у лесковачком крају 1903-1938*, Лесковац 1996; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918*, Лесковац 1996; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, *Графичко предузеће Напредак Лесковац 1946-1996*, Лесковац 1996; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Савез борца Лесковац 1947-1997*, Лесковац 1997, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Доктрина насиља*, Лесковац 1999; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Лесковачки крај у време НАТО агресије*, Лесковац 2000; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, *Четрдесет година Навип плантаже у Лесковцу*, Лесковац 2000; Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Октобарски дани у Лесковцу 1945-2000*, Лесковац 2002; Живан Стојковић, *Езон у Лесковцу 2002*.

ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ - (Делчево, Македонија, 1939), војно лице, пуковник. Аутор је неколико публикација у војним издаваштву, а најпознатије му је дело *Предејане и околина*, монографија (2007).

МИЛАН ЛЕВИ - (Злот, Бор, 1941), специјалиста медицине рада. Био је врло активан, пре свега у Српском лекарском друштву, у секцији за медицину рада, а посебно у Подружници СЛД у Лесковцу. Учесник је бројних конгреса, симпозијума и научних скупова. Објавио је 85 стручних радова. Дела: *Квалитет живота особа старијег животног доба*.

МИОМИР НЕШИЋ - (Лесковац), библиотекар и секретар Народне библиотеке у Лесковцу. Дужност директора Народне библиотеке обављао је у периоду од 1982 – 1985. године. Дело: *Монографија Народне библиотеке*.

ЖАРКО БЈЕЛЕТИЋ - (Ковачи, Никшић, 1942), професор хемије, педагошки саветник, директор Медицинске школе у Лесковцу, Аутор монографије *Пола века медицинске школе у Лесковцу*.

МИХАЈЛО ДЕДИЋ - (Сијарина, Медвеђа, 1943), наставник српског језика, новинари публициста, дугогодишњи директор и главни уредник Наше речи. Дедић је обновио издавачку делатност „Наше речи” и у више едиција уредио преко 50 издања. За 30 година рада у култури, посебно у издавачкој и графичкој делатности, уредио је језички и графички више стотина књига, часописа и других публикација. Лист „Пионир”, у чијем је уредништву био, три пута је проглашаван за најбољи у земљи.

ДУШАН СТАМЕНКОВИЋ - (Лесковац, 1946), познати спортски новинар, репортер и публициста. Објавио више вредних публикација о историји спорта међу којима и дело *Вукови са Хисара*.

МИОДРАГ АНДРЕЈЕВИЋ - новинар и публициста, аутор и приређивач неколико веома запажених књига, рођен је у Лесковцу 1946. године. Андрејевић важи за доброг znalца укупних прилика у Лесковцу, што се огледало и у његовим бројним прилозима у београдској штампи, али и листовима који су излазили у Лесковцу. Његов првенац „*Срећно време*“ објављен је 2009. године, када је и представљен у Лесковцу. Посебно је запажен његов предговор књиге „*Кад кукуруз зри*“ др Тихомира Јовановића, коју је приредио за штампу. Крајем 2014. Андрејевић је објавио књигу „*Конструктор Мирослав Митић*“, прву у едицији „Лесковачке легенде“.

СЛАВКО КРСТИЋ - (Дадинце, Власотинце, 1948), доктор медицине, дугогодишњи лекар Опште болнице у Лесковцу. Коаутор књиге *Знаменити лекари на југу Србије*.

НИНОСЛАВ ЗЛАТАНОВИЋ - (Лесковац, 1954), доктор медицине. Специјалистички испит из опште хирургије положио 1987. године у Београду, ради у Општој болници у Лесковцу. У коауторству са др Вукадином Ристићем објавио 1998. године, поводом пет деценија постојања Подружнице СЛД, *Библиографију радова чланова Подружнице Српског лекарског друштва*. У Библиографији се налазе радови 113 лекара, од којих су 63 примаријуса и 2 доцента универзитета.

ВЕРОЉУБ ТРАЈКОВИЋ - (Губеревце, Лесковац, 1957), професор историје. Самостало или у коауторству објавио је више књига: *Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944.* (студије и документи); *Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939* (књ. I, 1919-1929); *Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939*, (књ. II 1929-1939); *120 година Црвеног крста Лесковац*; *Спомен обележја у лесковачком крају*; *100 година Основне школе у Орашцу*; *Туристичка карта јужне Србије*.

ПРЕДРАГ СТАЈИЋ - (Лесковац, 1955), есејист, публицист, од 2009. године секретар уредништва Нашег стварања. Објављивао у Нашем стварању. Из рукописа приредио књигу Николаја Тимченка „*Књижевна баштина Лесковца*“ (2007).

НЕБОЈША ИВАНОВИЋ - (Лесковац, 1960), социолог, публициста и архивиста. Живи и ради у Лесковцу. До сада је објавио десет књига, неке у коауторству, од којих издвајамо: *Лесковац и лесковачки крај 1914-1918*, (2006), *Издавачка делатност Историјског архива Лесковца* (2005), *Шест књига библиотеке* (2007), *Одузимање имовине у Лесковцу и околини* (2007), *Варање Србије* (2007), *Лева обала* (2009).

ДРАГИША КОСТИЋ - (Лесковац, 1965), професор историје, једно време директор Народног музеја у Лесковцу. Сарађивао у угледним српским часописима, а објављивао је прилоге у „*Лесковачком зборнику*“, гласилу Народног музеја у Лесковцу. Умро је изненада 2012, у 47. години живота.

ИВАН БЕЦИЋ - (Алексинац, 1967), доктор историјских наука, радио као професор у Медицинској школи у Лесковцу. Промотер је десетак књига објављених у Лесковцу. Аутор је монографије *Финансијска политика Краљевине СХС (1918-123)* и *Историје за II разред средњих стручних и уметничких школа*. Најважнији радови: *Финансијска политика Краљевине СХС (1918–1923)*, Стубови културе, Београд, 2003, 231., *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941*, Институт за савремену историју, Београд, 2012, 539. Студије на Одсеку за историју уписао је 1991. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, а дипломирао 1996. године са просечном оценом 9,45 и свим положеним испитима приликом првог изласка на испит. Дипломски рад *Новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата* оцењен је - десетком. Последипломске студије уписао је 1997. године, а тезом *Финансијске прилике у Краљевини СХС (1918-1923)*, магистрирао 2002. године. Докторирао је 10. јула 2009. године на Катедри за Историју Југославије; дисертација гласи *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941*. Научна библиографија броји више од 15 радова објављиваних у Историји 20. века, Лесковачком зборнику и Баштини.

МИОДРАГ АНДРЕЈЕВИЋ

I

Миодраг Андрејевић, новинар и публициста, аутор и приређивач неколико веома запажених књига, рођен је у Лесковцу 1946. године. Андрејевић важи за доброг znalца укупних прилика у Лесковцу, што се огледало и у његовим бројним прилозима у београдској штампи, али и листовима који су излазили у Лесковцу.

Његов првенац „*Срећно време*“ објављен је 2009. године, када је и представљен у Лесковцу. Посебно је запажен његов предговор књиге „*Кад кукуруз зри*“ др Тихомира Јовановића, коју је приредио за штампу.²⁴³

Крајем 2014. Андрејевић је објавио књигу „*Конструктор Мирослав Митић*“, прву у едицији „Лесковачке легенде“. Дана 25. новембра, у сали СУБНОР-а на Новом Београду, одржана је промоција ове књиге, прве у едицији „Лесковачке легенде“. О књизи су говорили Миленко Ковачевић, политиколог и публициста, Коста Живић, историчар и аутор.

II

УРЕДНИК ЛИСТА „МЛАДИ БОРАЦ“ – Млади борац рођен је у селу Плавцу, у легендарној Пустој Реци, неправедно запостављеној у српској новијој историографији. Наставио је да живи у селу Ивању, а од октобра, после ослобођења Београда, постао месечник и најзад недељник. И треба посебно истаћи да су први уредници били Драги Стаменковић, Радован Пантовић и Вуксан Булатовић, а један од сталних сарадника Добрица Ћосић Геџа. И поред свих тешкоћа и повремених прекида, лист опстаје и по имену и по значају.²⁴⁴

²⁴³ *Напомена:* На молбу аутора студије Лесковачки писци – трагови и трагања, Миодраг Андрејевић послао је кратку информацију о његовом новинарском раду: Када се ради о мом новинарском и публицистичком раду истичем да сам у новинарство закорачио 1967. године када су ме у придошлој мартовској класи војника изабрали да испред команде гарнизона у Огулину будем дописник листа „*За домовину*“, загребачке војне области, односно Пете армије. Чувам неке текстове објављене у овом листу. Вративши се са одслужења војног рока добре карактеристике су ми омогућиле да будем дописник листа „*За победу*“ (Скопска војна област-Трећа армија). Почео сам да сарађујем у листу „Трибина младих“ захваљујући Слободану Младеновићу Ботку, директору Центра за културу при Радничком универзитету „Коста Стаменковић“ у Лесковцу. Први текст у „*Нашој речи*“ – репортажа о Мирославу Мијатовићу Грофу, глумцу Народног позоришта у Лесковцу – објављен је у свечаном броју октобра 1968. када је Тито боравио у Лесковцу.

²⁴⁴ Проф. др Живан Стојковић, уводничар на промоцији листа Млади борац, Народни музеј Лесковац, новембар 2011. и Дом културе Лебане. *Напомена Миодрага Андрејевића:* Пре Младог борца ја сам као секретар Окружног одбора СУБНОР Јабланичког округа 2001. покренуо лист Глас борца, а до 2006. године изашло је око 40 бројева. У једном од њих 2004. (излази у формату Борбе) објављен је текст о прослави 60. годишњице Младог борца. У јесен 1943. када је Драги Стаменковић боравио на црнотравском подручју покушано је да се покрене лист, али је тек у јануару 1944. године, у илегалној штампарији ОК КПЈ за Лесковац, у селу Плавцу, одштампан први број.

III

СРЕЋНО ВРЕМЕ – Пријатно сам изненађен што се на лесковачком, српском, историографском небу појавио Миодраг Андрејевић који се, са пуно храбрости и енергије, упустио у монографско приказивање животног пута Добривоја Аранђеловића, на посве неубичајан начин. Миодраг Андрејевић је увек пун изазовних идеја. Упоран, енергичан и са великим емотивним набојем био је идејни зачетник многобројних пројекта о Лесковцу чије ауторство му је често оспоравано, али он није посустајао да оне не буду остварене до краја. Једна од таквих је управо идеја о историографској обради истакнутих партизанских породица и појединаца, што би се претворило у посебну издавачку едицију. Као поштовалац народноослободилачког рата, осећао је да му то дугује, али истовремено није био само његов глорификатор, већ и критичар чиме је историчарима остављао значајне дилеме и изазове за научно разјашњавање.

(...) Али оно чиме ће се читалац суочити је да ову књигу аутора Миодрага Андрејевића мора да прочита у једном даху и да притом буде врло задовољан оним што је сазнао. После тога наслов „Срећно време“; ма колико у почетку могао бити схваћен као неприкладан, постаје јаснији.²⁴⁵

IV

КАД КУКУРУЗ ЗРИ – Мој први сусрет са доктором Тихомиром Јовановићем десио се тако што је он дошао са предлогом да разменимо књиге; да он мени поклони своје дело „*Парасихологију – између мистике и науке*“, а ја њему мој најновији роман „*Срећно време*“. Годила ми је кваква трампа, јер сам помислио да је моја тек изашла књига већ на добром гласу. Неко време касније сазнао сам да су главни јунак моје књиге и доктор Тихомир ратни познаници. Онда ме копкало да ли се њему, можда, допао мој стил писања, па је зато одлучио да ми повери рукопис свог дневника из дечачких дана да га приредим за штампу!

(...) Детаљи у Тихомировим белешкама много говоре. Он примећује да власт у окупираном Лесковцу не функционише како треба, јер савезнички авиони-бомбардери налете и одлете, а тек се тада огласе сирене за опасност. Или данима и недељама после разорног бомбардовања рушевине се не рашчишћавају, па се градом шири смрад и зараза због неизвучених лешева страдалих људи...

У дневничким записима Тихомира Јовановића Тоће и историчари ће моћи да пронађу понешто за своје потребе.²⁴⁶

²⁴⁵ Проф. др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Удружење писаца Лесковац 2012, стр. 93-98. Прилог објављен под насловом „Срећно време“ уз напомену да је реч о излагању на промоцији књиге „Срећно време“ 10. августа 2009. године.

²⁴⁶ Миодраг Ј. Андрејевић, „Уместо предговора – незауостављиви присталица истине“, Тихомир Јовановић „Кад кукуруз зри“, ауторско издање, Београд 2010, стр. 3-4. *Напомена*: Опширније у поглављу од др Јовановићу.

ЖАРКО БЈЕЛЕТИЋ

И Жарко (Обрада) Бјелетић рођен је 30. септембра 1942. године у Ковачима, општина Никшић, Република Црна Гора. После завршене гимназије у Никшићу, дипломирао је хемију на Природно-математичком факултету у Београду. Бјелетић је радио је у гимназији у Модричи, ОЦ „Милентије Поповић“ у Власотинцу и ОЦ „Раде Металац“ у Лесковцу. Професор је у Медицинској школи у Лесковцу од 1. јануара 1974. године.

%

Бјелетић је просветни саветник за хемију (спољни сарадник), од 1976. до 1990. године и члан Просветног савета Републике Србије – Комисија за хемију. За постигнуте резултате у образовању 1985. године добио је звање педагошки саветник.

За изванредне резултате у припреми ученика за такмичење из хемије (три пута I, четири пута II и четири пута III место у Србији) добио је Повељу Републичког одбора „Наука младима“, а 1987. године Златну медаљу и повељу Савезног одбора СФРЈ. Српско хемијско друштво доделило је „Годишњу награду – медаљу за 2004. годину за изванредне резултате у настави, као израз признања за унапређење квалитета наставе и ширење хемијских знања међу ученицима основних и средњих школа.“

%

За време Бјелетићевог директорског мандата (1. септембар 1987. до 3. јула 2001. године) дограђено је шест кабинета са припремним просторијама, библиотека, опремљена је гардероба у болници, ограђено је и осветљено школско двориште. У том периоду су отворени нови смерови за козметичке техничаре, гинеколошко-акушерске сестре и забораторијске техничаре и повећан је број са 16 на 24 одељења.

За постигнуте резултате школа је добила Октобарску награду Лесковца за 1998. годину и више других признања. Бјелетић је рецензент уџбеника хемије за I и II разред гимназије и здравствене струке, хемија II за II разред гимназије и здравствене струке и биохемије за IV разред здравствене струке. Објавио је четири рада из наставе хемије и у коауторству (са Јеленом Бјелетић) монографију „35 година – Нејбољи лесковачки хемичари у Покрету „Наука младима“. Председник је Подружнице Српског хемијског друштва у више мандата.²⁴⁷

²⁴⁷ Жарко О. Бјелетић, Јелена Ж. Бјелетић: Пола века Медицинске школе Лесковац, Медицинска школа, Лесковац 2008, стр. 95

II

ПОЛА ВЕКА МЕДИЦИНСКЕ ШКОЛЕ – Монографија је адекватан начин да се прикаже развојни пут и резултати полувековног рада Медицинске школе у Лесковцу. Ништа не одолева зубу времена, само записано остаје као драгоценост сведочанство прошлости. Монографијом освежавамо сећања и чувамо од заборава предходне генерације ученика и њихових професора, јер „само неразумни људи могу да сматрају да је прошлост мртва и непрелазним зидом одвојен од садашњости“, записао је Иво Андрић.

Већи део архиве школе изгорео је у пожару, маја 2005. године, па је било отежано прикупљање потребних података. (...) Имена свих ученика који су завршили Медицинску школу (7.460) и њихових професора (471) и чланова школских одбора протеклих 50 година налазе се у монографији.²⁴⁸

(...) После ослобођења, у самом Лесковцу било је 12 лекара и 25 лекарских помоћника-болничара. На одељењима Опште болнице 1951. године радило је 8 лекара и само 2 медицинска техничара, док су остали били приучени болничари.²⁴⁹

Великим залагањем и ауторитетом др Живојина Поповића, уз писмену сагласност и одобрење општине Лесковац, отворена је једногодишња школа за болничаре. (...) Школа је почела са радом 1956/57. године.

(...) Управни одбор Опште болнице прихватио је предлог др Живојина Поповића и колегијума шефова одељења да се једногодишњег школовања болничара школују медицинске сестре.

(...) Схватајући важност школовања средњошколског кадра за рад у здравственим установама, Народни одбор среза Лесковац 30. септембра 1958. године под бројем 17830 донео је Решење о оснивању Средње медицинске школе за медицинске сестре у Лесковцу.²⁵⁰

(...) Школа је почела са радом 30. септембра 1958. године без својих просторија. Захваљујући Општој болници, која је, за почетак, уступила салу рачуноводства за ученике, настава је почела у учионици која је имала 20 клупа, таблу, сто и столицу за наставнике.²⁵¹

(...) Директори Медицинске школе били су: прим. др Живојин Поповић, Љубомир Балић, професор географије, Љубиша Митић, професор физичког васпитања, Жарко Бјелетић, професор хемије, Јовица Маринковић, професор српског језика и књижевности и Зорица Кастратовић, професор српског језика.²⁵²

²⁴⁸ Ж. Бјелетић, Ј. Бјелетић, Пола века медицинске школе Лесковац, Реч аутора, стр.7.

²⁴⁹ Исто, стр. 12.

²⁵⁰ Исто, стр. 18.

²⁵¹ Исто, стр. 53.

²⁵² Исто, стр 93-97

ИВАН БЕЦИЋ

Иван Бечић рођен је 12. фебруара 1967. године у Алексинцу, а основну и средњу школу завршио је у Лесковцу. Студије на Одсеку за историју уписао је 1991. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Дипломирао је 1996. године са просечном оценом 9,45 и свим положеним испитима приликом првог изласка на испит. Дипломски рад „Новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата“ оцењен је оценом десет. Последипломске студије уписао је 1997. године, а са тезом „Финансијске прилике у Краљевини СХС (1918-1923)“, магистрирао 2002. године. Докторирао је на Катедри за Историју Југославије са дисертацијом „Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941“ 10. јула 2009. године. Решењем Комисије за стицање научних звања Министарства за науку и технолошки развој, а на захтев Института за савремену историју у Београду, стекао је научно звање – научни сарадник што је у рангу доцента доктора на факултету.

Од 2001. године био је запослен у Медицинској школи у Лесковцу на месту професора историје. Са такмичарима школе, током шест школских година када је школа учествовала на такмичењима, освојио је шест места првака републике, девет других и четири трећа места.

Учесник је више „округлих столова“ о развоју планова и програма наставе историје за средње стручне школе, као и већег броја семинара у земљи и иностранству. Био је ангажован као сарадник на пројекту „Суочавање са тоталитарним наслеђем комунизма у Србији и Црној Гори–сећања, измирење, реституција“, а тренутно је сарадник на пројектима „Српско друштво у југословенској држави у 20. веку: између демократије и диктатуре“ и „Материјална и духовна култура Косова и Метохије“ и на пројекту издавања приручника за наставу историје који би био применљив у Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини и Хрватској. У виду консултанта на овом другом пројекту учествовао је као члан тима Србије на семинарима у Београду, Сарајеву и Дубровнику. На међународном семинару о грађанском васпитању у настави историје одржаном 2005. године у Констанци (Румунија) био је једини представник Србије и Црне Горе. Исте године, у сарадњи са подружницом европског удружења професора историје „Euroclio“ и Центром за антиратну акцију из Београда, био је организатор регионалног семинара са темом „Југославија 1945-1990“. Семинар је од стране финансијера и учесника оцењен као најуспешнији у држави.

У сарадњи са Центром за антиратну акцију, у Лесковцу је спровео пројекат „Детињство у прошлости“ у коме су учешће узели ученици четири

лесковачке школе и чији су најуспешнији радови, осим у Дому културе у Лесковцу, били изложени и по другим регионалним центрима.

Крајем 2008. године организовао је семинар „Тематски приступ у настави историје”, док је у 2009. години похађао семинар о методама изучавања Холокауста у међународној школи Јад Вашем у Јерусалиму и ангажован је на писању приручника о Холокаусту за наставнике у Србији.

Током лета 2010. године у сарадњи са Александром Маринковићем из Завода за унапређење наставе написао је план и програм рада за наставни предмет *Историја* за ученике девет огледних школа у Републици Србији.

У сарадњи са Центром за демократизацију и помирење у југоисточној Европи, чије је седиште у Солуну, организовао је октобра 2010. године семинар у Лесковцу, који је од стране председнице Центра из Солуна оцењен као изванредан. У својству међународног експерта на овом пројекту учествовао је на семинару у Охриду 2012. године. Био је организатор семинара са истом тематиком у Врању 2012. године, а у својству тренера за наставнике учествовао је у спровођењу семинара у организацији Центра за демократизацију и помирење у југоисточној Европи и Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије у Косовској Митровици и Грачаници 2013. године.

Учесник је четири последња научна скупа „Културна баштина југа Србије” 2006, 2008, 2010. и 2012. године, а на другом и последњем скупу био је члан Председништва скупа. До сада је објавио преко осамдесет научних и стручних радова међу којима се могу истаћи монографије „Финансијска политика у Краљевини СХС (1918-1923)” у издању Стубова културе, „Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941” у издању Института за савремену историју у Београду и Уџбеник за други разред средњих стручних и уметничких школа, у издању Завода за уџбенике из Београда. Научна библиографија броји преко 15 радова објављиваних у Историји 20. века, Лесковачком зборнику и Баштини. Највећи број радова односи се на економску историју Краљевине Југославије, што је тематика за коју се сматра једним од најстручнијих у југоисточној Европи.

II

Др Бецић је био промотер десетак књига објављених у Лесковцу и члан је Редакционог одбора „Лесковачког зборника”. Ево списка његових најважнијих радова:

МОНОГРАФИЈЕ: *Финансијска политика Краљевине СХС (1918–1923)*, Стубови културе, Београд, 2003, 231., *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941*, Институт за савремену историју, Београд, 2012, 539.

ЧЛАНЦИ: *Приватни новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата*, Историја 20. века, 1, Београд, 2002. Године; *Валутно питање у Краљевини СХС*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2005, 367–381; *Привредна банка А.Д. – Лебане*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2006, 161–177; *Власотиначка кредитна банка*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2007, 275–288; *Скопска продуктна берза*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2008, 203–216; *Берзе у Краљевини Југославији*, Историја 20. века, 1, Београд, 2008, 27–40; *Јабланичка кредитна штедионица – Лебане*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2009, 105–120; *Кредитна политика Народне банке Краљевине Југославије*, Историја 20. века, 1, Београд, 2010, 73–83; *Лесковчани у министарској афери*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2010, 247–260; *Ратни дегови Краљевине Србије у светлу политике*, Историја 20. века, 3, Београд, 2010, 45–56; *„Мала историја” у „Лесковачком зборнику”*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2011, 361–370; *Финансијска политика Милана Стојадиновића*, Историја 20. века, 3, Београд, 2011, 125–142; *Утицај листа „Наша реч” на обликовање јавног мњења у Лесковцу и околини 1944–1945*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2012, 221–242; *Лист „Борба” у борби за овладавање јавним мњењем у Србији 1944–1945*, Историја 20. века, 2, Београд, 2012, 83–101; *Приватни новчани заводи у Урошевцу*, Баштина, 33, Приштина–Лепосавић, 2012, 145–162; *Радови Сергија Димитријевића на пољу српске средњовековне нумизматике*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2013.

ПРИЛОЗИ: Никола П. Илић, *Политичка убиства у Лесковачком крају (1887–1941)*, Предговор, Филекс, Лесковац, 2007, 5–9; Мирослав Јовановић, *Хришћанство у Немањиној Дубочици*, Српска православна црквена општина, Предговор, Лесковац, 2013, 9–17; *Планови, програми и уџбеници историје у средњим стручним школама*, Историја – додатак Просветног прегледа, 2262, Београд, 14. април 2005; *Извештај председништва 14. научног скупа Културно-историјска баштина југа Србије*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2013.

СТРУЧНИ РАДОВИ – ПОСЕБНА ИЗДАЊА: *Историја за II разред средњих стручних и уметничких школа*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2006; *Кратак историјат Холокауста*, Приручник о Холокаусту, Платонеум – Савез јеврејских општина, Нови Сад – Београд, 2012.

ЧЛАНЦИ, ФЕЉТОНИ: *У част јубилеја*, Херодот, 5, Београд, 2004; *Финансијска моћ Лесковца у међуратном периоду*, Наша реч, 8–14, Лесковац, 4. март 2005–15. април 2005; *У очима суседа*, *Кратак поглед на један бугарски уџбеник*, Наша реч, 44, Лесковац, 18. новембар 2005; *Свети цар Константин – између вере и политике*, Наша реч, 11–13, Лесковац, 24. март 2006–7. април 2006; *Од снова предака до кошмара савременика*,

уједињење Србије и Црне Горе, *Наша реч*, 17–21, Лесковац, 12. мај 2006–9. јун 2006; *Нове (старе) интеграције, Да ли је могућ заједнички приручник за наставу историје у Србији, Црној Гори, Хрватској и Босни и Херцеговини?*, *Наша реч*, 45, Лесковац, 24. новембар 2006; *У спомен сурдуличким жртвама 1915. године*, Југмедиа, Лесковац, 20. новембар 2012; *У част палим суграђанима, Парастос сурдуличким мученицима*, *Нова наша реч*, 44, 23. новембар 2012; *У сусрет јубилеју, Милански едикт – историјски аспект*, Помак, 57–60, Лесковац, 2012.

ПРИКАЗИ: Бранко Петрановић, *Југославија на размеђу (1945–1950)*, Југословенски историјски часопис, 1–2, Београд, 1999; Драгољуб М. Михаиловић, *Рат и мир ђенерала, Изабрани ратни списи*, приредили: Милан Весовић, Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић, Југословенски историјски часопис, 1–2, Београд, 2000; Борис Кршев, *Банкарство у Дунавској бановини*, *Историја XX века*, 2, Београд, 2000; *Југословенска држава 1918–1998*, *Историја XX века*, 2, Београд, 2000; Ђорђе Станковић, *Студенти и Универзитет 1914–1954*, *Историја XX века*, 1, Београд, 2001; Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Лесковачки крај у време Првог српског устанка 1804–1813*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2004; Слободан Н. Стојиљковић, *Организација комерцијалног пословања у индустрији Југославије од 1945. до 1988. године*, *Наша реч*, 51, Лесковац, 24. децембар 2004; Љубиша Динчић, *Школа поред реке: Век трајања Основне школе „Светозар Марковић”*, *Наша реч*, 4, Лесковац, 4. фебруар 2005; Др Драган Тодоровић, Ивана Момић, *Турековац кроз векове, Монографија*, *Наша реч*, 6, Лесковац, 17. фебруар 2006; Владимир Стојанчевић, *Балканска политика Србије за ослобођење српског народа у Турској 1804–1878*, *Наше стварање*, 1–2, Лесковац, 2006; Добросав Љ. Илић, *Српски четнички покрет, Коста Пећанац, Дража Михаиловић, 1904–1944*, *Наша реч*, 26, Лесковац, 14. јул 2006; Добросав Ж. Туровић, Небојша М. Ивановић, *Лесковац и лесковачки крај 1915–1918*, *Наша реч*, 27, Лесковац, 21. јул 2006; Бернар Баван, Вујадин Иванишевић, Ивстиниана Прима – Царичин Град, *Наша Реч*, 29, Лесковац, 4. август 2006; Добросав Туровић, Небојша Ивановић, *Записи топличког четника др Божидара Поповића Божја 1916–1918*, *Наша реч*, 49–50, Лесковац, 27. децембар 2006; Вукадин Ристић, *Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878–2005*, *Наше стварање*, 3–4, Лесковац, 2006; Душан А. Јањић, *Француски клуб у Лесковцу 1919–1941*, *Наша реч*, 1, Лесковац, 12. јануар 2007; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Верољуб Трајковић, *Спомен обележја у општини Лесковац*, Тачка, 3, Лесковац, 12. фебруар 2007; *Герила на Бакану, борци за слободу, бунтовници или бандити, Истраживање гериле и парамилитарних формација на Балкану, зборник радова*, *Историја XX века*, 2, Београд, 2007; Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић, Данило Грегорић и 25. март 1941, *Историја XX века*, 2, Београд, 2007; Др Борис Кршев, *Финансијска политика Југославије 1918–1941*, *Историја XX века*,

1, Београд, 2008; *Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, 55 година Водовода Лесковац (1954–2009)*, Панорама, 9, Лесковац, 12. март 2009; *Жарко О. Бјелетић, Јелена Ж. Бјелетић, Пола века Медицинске школе у Лесковцу 1958–2008*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2009; *Др Момчило Павловић, За Тита или за краља, Избори за уставотворну скупштину 11. новембра 1945*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2009; *Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979–2009)*, Помак, 45–48, Лесковац 2009; *Небојша Ивановић, Лева обала*, Лесковачки зборник, Л, Лесковац, 2010; *Мирослав Каранфиловић, 90 година Основне школе „Васа Пелагић”*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2010; *Маре Каранфиловић, Мирослав Каранфиловић: „120 години од оснивањето на Ткачкиот училиште, Првото текстилно училиште на Балканиот и 15 години од оснивањето на уметничките образовни профили”*, Македонска виделина, 40, Панчево, 2010; *Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Висока струковна школа за текстил Лесковац, 50 година*, Помак, 49–50, Лесковац, 2010; *Добросав Ж. Туровић, Тужбалице Горње Јабланице*, Помак, 51–52, Лесковац, 2010; *Перица Хаџи-Јованчић, Европеизација српског Манчестера 1918–1941*, Историја 20. века, 1, Београд, 2011; *Морис Пенге, Доброволна смрт у Јапану*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2011; *Михајло Дојчиновић, Мртвица*, Помак, 53–54, Лесковац, 2011; *Жарко Спасић, Квалитет гимназијског образовања: Алумни ГимЛес-2009*, Помак, 55–56, Лесковац, 2011; *Никола П. Илић, Време обрачуна*, Лесковачки зборник, Лесковац, 2012; *Никола П. Илић, Перфидне игре Драже Михиловића, Наше стварање*, 3–4, Лесковац, 2012; *Лесковачки зборник, ЛП, Историја 20. века, 3, Београд, 2012.*

РЕЦЕНЗИЈЕ – МОНОГРАФИЈЕ: *Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка 1804–1813*, Историјски архив Лесковац, Лесковац, 2004; *Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Педесет година Историјског архива у Лесковцу (1954–2004)*, Историјски архив Лесковац, Лесковац, 2004; *Драгољуб М. Кочић, Историја за први разред средњих стручних и уметничких школа, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, Београд, 2005; Дејан Цветковић, Дедалови снови, кратка историја ваздухопловства, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, Београд, 2006; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Верољуб Трајковић, Спомен обележја у општини Лесковац, Општински одбор СУБНОР-а Лесковац – Народни музеј Лесковац, Лесковац, 2007; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, СУБНОР Лесковац, Деценија континуитета 1997–2007, Општински одбор СУБНОР-а Лесковац, Лесковац, 2007; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, 55 година водовода Лесковац (1954–2009), Филекс, Лесковац, 2009; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979–2009), Филекс, Лесковац, 2009; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Висока струковна школа за текстил Лесковац, 50 година, Центар за проучавање*

и истраживање културно-историјске баштине југа Србије, Лесковац, 2009; *Маре Каранфиловић, Мирослав Каранфиловић, Школа за текстил и дизајн, 120 година од оснивања Ткачке школе, Прве текстилне школе на Балкану: 15 година од оснивања уметничких образовних профила школе: 1890/2010, 1995/2010, Школа за текстил и дизајн, Лесковац, 2010; Никола П. Илић, Истините приче о хајџуцима и качаџицима (на југу Србије 1880–1941), Удружење писаца Лесковац, Лесковац, 2011; Никола П. Илић, Перфидне игре Драже Михаиловића, Републички одбор СУБНОР-а Србије, Лесковац, 2012.*

РАДОВИ У НАУЧНИМ ЧАСОПИСИМА: *Др Борис Н. Кршев, Национализација Народне банке Краљевине Југославије, Токови историје, 3–4, Београд, 2008; Александар Павловић, Јавно налагање бадњака у северној Косовској Митровици, Баштина, 32, Приштина – Лепосавић, 2012; Милутин Живковић, Досије „Досије Смако Шкријељ” – Прилог проучавању рада Управе државне безбедности на простору Тутина и околине након Другог светског рата, Баштина, 33, Приштина – Лепосавић, 2012; Петар Ристановић, Добрица Ћосић и отварање Косовског питања 1968. године, Баштина, 33, Приштина – Лепосавић, 2012.*

III

МРТВИЦА - Историја људске цивилизације препуна је сукоба, насиља, злочина према другим врстама, али и према сопственој. Насупрот таквим збивањима, људско друштво знало је да покаже себи својствену хуманост, отпорност на најтеже услове живота, љубав. Цела планета Земља била је поприште сукоба, са много ендемских предела, од којих неки и данас постоје.

Подручје Балкана је једно од места сучељавања вера, нација, система и интереса и једино још, у тој мери, преостало у Европи. Подручје преко којег вековима Турска покушава да се европеизује и постане део Старог континента, подручје на коме се Русија доказује као велика сила, област коју пангерманске тежње виде као пољопривредни Југоисток, место преко којег неевропске силе могу ломити „кичму” Европској унији.

И „мали балкански народи” ово подручје доживљавају као посебност. Зато сви народи на Балкану имају одређену „свету мисију”. Грци су „темељ Западне цивилизације”, Срби „небески народ”, Румуни „светла тачка романске цивилизације окружена словенским морем”, Хрвати „европска брана насртајима азијатских утицаја”, Бугари „прво царство на тлу Византије”. Овакво, митско схватање историје имало је и има утицаја на односе међу балканским народима и то првенствено у погледу сучељавања интереса за простор, који очито није довољан да испуни ни део жеља заинтересованих. Зато су, често, догађаји из прошлости балканских народа народа, међу савременицима прихватани са потпуно

супротстављених становишта. Примера ради, док су за Србе, Црногорце и Грке Балкански ратови врхунац њихове модерне историје када је враћено оно што је турским освајањима изгубљено, за Турке и Бугаре то је највећа историјска траума.

Како онда, у таквим околностима, сагледати историју државе, народа, одређеног краја, места или породице? Наћи контекст у који се и најситнији део друштва, појединац и његова судбина, могу уткати и добити смисао целине? Историчари су део проблема решили. Примена научне методологије, коришћење извора првог реда, тежња историјској истини свакако дају увид у садашњицу, објашњавају је и дају понеку смерницу за будућност. Али, колико научне студије допиру до „обичне публике”, до појединца који жели да своју или туђу прошлост схвати на једноставан, свакоме разумљив начин, да тиме одреди своје место у заједници, народу којем припада или држави? Свакако не у великој мери, па је стога књижевни опус тај који ту „ускаче” и путем, према свим истраживањима, најчитаније књижевне врсте – историјског романа, нуди сваком заинтересованом објашњење, а за понешто и решење.

Један од таквих радова је роман Михајла Дојчиновића - „*Мртвица*”. Хронолошки период који роман захвата чини век и по веома бурне прошлости и по много чему судбоносног дела историје српског народа. То је век и по беспштедне борбе за слободу, која се у одређеним периодима није разликовала од борбе за голи опстанак, посебно у XX веку, када је српски народ доживео демографску катастрофу. Раздељен услед вековног присуства Османлија на Балкану, овај рад бави се оним делом Срба који су се касније укључили у модерну српску државу и обнављањем њене државности са почетка XIX века остали с ону страну Београдског пашалука. Иако мерама за удаљеност не тако далеко од њега, још пола века народ у тим крајевима живео је много теже и много запостављеније од оног који се нашао у аутономној Србији.

Отпор завојевачу био је увек присутан, а конфигурација терена омогућавала је развијену хајдучију или сличне облике отпора. Хајдуци – са једне стране хероји, са друге пљачкаши, разбојници. Дилема и поновно сучељавање мита и стварности, увек присутни проблем који даје комплексност сваком историјском питању. Аутор их дефинише као праведнике, не улазећи у специфичност њиховог положаја, са поукама које терају на дубоко размишљање. Култ вође, одувек жестоко изражен код Срба, учинио је харамбаше страдалницима. Све вође отпора у овој књизи гину. Неминовност, јер су до тог места дошли јунаштвом, квалитетом и личним примером пожртвовања. Ово свакако нагони читаоца да се упита како се вођа постаје данас? Која су мерила приликом избора? Колико смо и у чему слични, а колико различити са прецима? Да ли смо се дегенерисали као нација?

Иако неуређено друштво у правном погледу, обичајно право је присутно, спроводи се и омогућава друштву развој на начелима мерила

вредности свога времена. Из романа се сазнаје и о појединачним судбинама, које уткане у друштвени миље дају слику о целој заједници. Описане су забрањене љубави чланова завађених породица, питање колаборације, која је, због тешког положаја увек била присутна, али тема о којој се нерадо говори, комплексност политичких одлука уз дилему шта је морално, шта прагматично и где треба подвући границу у одлуци да се жртвују животи појединаца зарад „виших интереса”. Испреплетаност судбина људи, где се „изгубљени” проналазе, о њиховим животима се сазнаје кад тад, макар се услед свега нашли на супротстављеним странама због припадности простора на коме су живели одређеној држави у тренуцима криза, али са нераскидивим осећајем за родбинске везе и пијетет ка пореклу. Цео роман одише сложенешћу живота.

Где је крај невољама? Отишли су Турци, на ред за угњетавање стигле су бугарске комите. Опис понашања бугарских завојевача у светским ратовима даје слику нивоа аграрног непросвећеног друштва. Константна пљачка имовине говори о ниском ступњу неизграђеног друштва, који је толико изражен да се огледа и у зависти ка свом западном суседу, иако је овај у европским оквирима при дну лествице материјалног развоја. Аутор је изванредно приказао различите облике бугаризације, која је бескрупулозно спровођена у војно-инспекцијској области „Морава”, са седиштем у Нишу. Преправљање историје, својатање српских историјских личности попут краља Марка или Хајдук Вељка, преименовање презимена, употреба бугарског писма, физичко уништавање српске интелигенције, злоупотреба школе у уобличавању националне свести, окрутност према сваком ко се не повинује, насилна мобилизација у непријатељску војску. Све наведено јасно објашњава став неповерења и одбојности према Бугарима, првенствено проистеклих због учињених зверстава. Други светски рат као да потврђује оно што је за историјску науку непотврдиво, а то је да се „историја понавља”. Овај део романа обогаћен је и личним искуствима аутора, а из описа се може црпети сазнање о домишљатости становништва да преживи наметнуте им страхоте и изазове, да искажу пркос, храброст и самопоштовање.

Аутор показује како је кроз историјат једне породице, преко историје једног дела Србије, могуће сагледати повест читаве једне земље. *Мртвица* је свет чемерног живота, где су и сахране тајне. То је страстиште, губилиште, место свирепих злочина, тако да не чуди да роман почиње сценом на гробљу, а завршава смрћу. Ипак, у сваку судбину, па и ону најокрутнију, уткана је љубав. Љубав као највећи мотивациони покретач, који не зна за ограничења, страх или препреку. Љубав као осећај за који вреди и страдати.²⁵³

²⁵³ Др Иван Бецић, *Живети дуж границе на Балкану*, приказ, Михајло Дојчиновић, *Мртвица*, роман, Лесковац 2011, стр. 120.

ДРАГУТИН ГРОЗДАНОВИЋ

I

Драгутин Гроздановић, познати просветни радник и публициста, рођен је 21. децембра 1912. године у Тетову као седмо дете *Андре Гроздановића*, учитеља и школског надзорника и *Султане* рођене Ристић. Основно образовање стекао је у Тетову, а Нижу гимназију учио у Призрену. Године 1927. уписао се у Учитељску школу у Скопљу. Током службовања, уз рад, завршио је вишу педагошку академију. Од 1932. до 1944. Гроздановић је био учитељ по разним местима на Косову.²⁵⁴

%

После Другог светског рата Гроздановић је обављао разне одговорне дужности: био је окружни просветни повереник, начелник општег одељења Окружног НОО Лесковац, персонални референт предузећа „Зеле Вељковић”, секретар Градског народног одбора Лесковац, председник савета за просвету и културу, секретар Среског одбора, директор Осмогодишње школе „Петар Тасић”, директор Радничког универзитета, а пред пензионисање и управник Политичке школе. Пензионисан је 1966. године.

Као истакнутом просветном саветнику, Савет за просвету СР Србије доделио му је звање педагошки саветник. Драгутин Гроздановић је написао *пет књига и објавио више од 60 радова* о просвети, НОР-у, историји и култури лесковачког краја. Био је сарадник многих листова, часописа и зборника. Умро је 1993. године у Лесковцу у 81. години живота.

Красиле су га најлепше људске врлине. По тим особинама памтиће га наша средина. Иначе, прве године учитељевања Гроздановић је провео по забитим и сиромашним селима. После завршене учитељске школе постављен је 1932. године за учитеља у селу Бруту, где је провео прву годину, а онда је отишао на служење војног рока. После војске декретом је премештен за учитеља основне школе у Студеничану, крај Суве Реке, где су га физички напали Шиптари. Рат га је затекао у селу Очи Заградска, на Шар планини.

%

Као учитељ Гроздановић је између два светска рата припадао напредном Удружењу учитеља Србије. Почео је да пише као учитељ и да сарађује у листу „Народна просвета”. Објавио је два рада „Васпитни значај мајке у народној поезији” и „Учитељ и народни напредак”.

²⁵⁴ Д. Туровић, Помак, бр. 13, октобар-децембар 1999, стр.7.

После априлског рата 1941. године италијански фашисти са шиптарским балистима окупирани су Косово и Метохију. Италијанска милиција протерала је из Призрена један број српских учитеља, међу којима и Драгутина Гроздановића. Као избеглица прешао је у Србију, у Прокупље, где је добио намештење за учитеља, 24. јуна 1941. године. Но, убрзо је премештен у село Орљево (Моравски срез), где је провео три месеца, а онда је постављен за учитеља основне школе у Бублици (Прокупачки срез).

II

СТВАРАЛАШТВО - Стваралаштво Драгутина Гроздановића дошло је до изражаја после Другог светског рата, нарочито у просвети, култури и завичајној историји. Био је хроничар свога времена. Његов стваралашки опус је обиман и по тематици разноврстан. Предано је радио у обнављању и организовању школа, установа за опште образовање и мреже културних установа. Допrineо је раду народних универзитета, читаоница и библиотека у лесковачком крају. Организовао је хорске, драмске и фолклорне групе и друштва. Као директор Радничког универзитета бавио се оснивањем општинских клубова, покренуо издавачку делатност и штампање листова и публикација за омладину.

%

Драгутин Гроздановић, као публициста, написао је пет књига: „Просвета, школство и култура лесковачког краја 1941-1945” (штампана 1973), „Просвета, школство и култура лесковачког краја 1944-1954” (две књиге, штампане 1985), „Хроника села Вучја”, „Петнаест година рада Радничког универзитета „Коста Стаменковић” у Лесковцу” и „Библиографија радова лесковачких аутора”.

%

Гроздановић је објавио и више од 60 стручних прилога у новинама: „Наша реч” (Лесковац), „Просветни преглед” (Београд), „Народне новине” (Ниш), „Трибина младих” (Лесковац) и часопису „Андрогогија” (Загреб). Овде, свакако, треба навести и три подужа рада (у брошури) „Из прошлости мога краја”. Публиковани написи Гроздановићеви тематски су различити, али је већина завичајног миљеа.

МИХАЈЛО ДЕДИЋ

И Михајло Дедић је рођен 17. јула 1943. године у Сијарини од оца Милоша и мајке Данице, рођене Ђукановић. Основну школу похађао је у завичају, Београду, Љубљани, и више места у Југославији, а завршио у Сијаринској Бањи. Средњу пољопривредну школу завршио је у Лесковцу, а Вишу педагошку, Одсек за српскохрватски језик и југословенску књижевност у Нишу. Завршио је и Школу интендантских резервних официра у Сарајеву. По чину је резервни капетан I класе.²⁵⁵

Дедић је умро у Лесковцу 2005. године.

Вишеструки је ударник на савезним и локалним радним акцијама.

Предавао је српски језик у основним школама „Вук Караџић” у Гњилану и „Вукајло Кукаљ” у Бувцу (Лебане), а од 1968. године радио је у штампарији „Наша реч” у Лесковцу као коректор, потом технички уредник, технички руководилац и управник штампарије. Од 1976. године постаје руководилац Службе за информисање СО Лесковац, а 1990. године изабран је за директора, главног и одговорног уредника „Наше речи” у Лесковцу и на овој дужности остао је преко 11 година, до пензионисања 2001. године.

Конкурс „Наше речи” за причу, песму и циклус песама издигао је на југословенски ниво. На иницијативу и под уредништвом Саше Хаџи Танчића, покренуо је „Освит”, часопис за књижевност, уметност и културу у издању „Наше речи”, који је већ после неколико бројева, увршћен у врх српске периодике. За десет година, у часопису је сарађивало преко 500 истакнутих књижевника, књижевних критичара, преводилаца, публициста и уметника из земље и иностранства.

Дедић је обновио издавачку делатност „Наше речи” и у више едиција уредио преко 50 издања. За 30 година рада у култури, посебно у издавачкој и графичкој делатности, уредио је језички и графички више стотина књига, часописа и других публикација. Лист „Пионир”, у чијем је уредништву био, три пута је проглашаван за најбољи у земљи.

(...) Завичајној библиотеци у Медвеђи поклонио је више од 300 књига из своје библиотеке. Добитник је Октобарске награде општине Лесковац, златне значке Културно-просветне заједнице Србије, Децембарске награде Општинског савеза спортова Лесковац за животно дело, затим великог броја повеља, плакета, захвалница и похвала. Пензионисан је 2001. године.

²⁵⁵ Добросава Туровића, Горња Јабланица, људи и време, стр. 403, СО Медвеђа, Културни центар Власотинце 2004. године.

II
УРЕДНИК НАШЕ РЕЧИ - Најплодније године Михајла Дедића су управо године проведене у Нашој речи. Велику пажњу поклањао је издавачкој делатности и у то време објављено је више од 50 књига песама, прича, романа, стручних књига, како лесковачких аутора, тако и стваралаца из дијаспоре. Скоро да нема лесковачког писца чију књигу није објавио у едицији „Наше речи”. Добитник је више награда, између осталих и Октобарске награде Лесковца.²⁵⁶

Није волео да пише рецензије, књижевне критике; није ни писао песме, а био би – да је хтео – један од најбољих рецензената и књижевних критичара! Имао је осећај за меру. У нашем завичајном окружењу важио је за одличног znalца српског језика. Због тога је многе књиге завичајних писаца и уређивао и био коректор. Уз његово оштро запажање, брижљиву коректуру, многа дела су добила нов изглед: личила су на умивене прозоре који се сликају на јутарњем мајском сунцу! Веселио се успеху других; радовала га је и издавачка продукција Наше речи коју је – уз помоћ бројних сарадника – покренуо. Уз виспреног књижевника и уредника Сашу Хаџи Танчића, учествовао је у припремању и штампању свих бројева (24) „Освита”, који је служио за један од најбољих српских часописа.

Док смо се наш истински пријатељ Михајло Дедић, друштво и ја дружили, поготово у годинама када се полако „тањило живот“, шта нам је друго, сем горко-слатких прича, било преостало. Остала је нада! Нада да ће бити побеђено велико зло и да ће се и сутра, када сване ново ведро јутро, наставити живот из почетка и тако – у бескарај!

Да ли смо Михајло Дедић и наши заједнички пријатељи, како би прозборио Душан Матић, касно почели да „млатимо живот“. Јер, зар немамо утисак да су нам тако брзо прошле све ове деценије трајања. Знамо, колико пута смо један другог цитирали – мислећи на неке велике, пролазне људске биографије – да је пролазност вечна, а да преостаје да се рвемо са њом и са тренутком који она поништава, иако је тај тренутак заправо све оно што имамо.

(...) Михајло Дедић ме је при првом сусрету, далеке 1979. године, научио ономе што ме је стално пратило кроз живот, научио ме је да боље разумем дух малих средина.

(...) Имали смо и своје слабости, али треба признати да смо покаткад заклањали душу у дубоку сенку варљивог ћутања. Иза те непрозирне, можда варљиве тишине, тражили смо неки други живот, који је остао недовршен, завејан у далеким пределима детињства и младости.²⁵⁷

²⁵⁶ Верица Баторевић – Божовић, Запис за сећање – Михајло Дедић: Значајан издавач, Помак, бр. 29/30, јануар - јун 2005, стр. 2.

²⁵⁷ Данило Коџић, део излагања на комеморацији поводом смрти Михајла Дедића, Народни музеј, 11. март 2005. године.

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

I
Сергије Димитријевић је део наше савремене историје, њеног стварања и њеног писања. О његовом животном путу и богатом стваралаштву недовољно се зна у јавности. Године 1989. објављена је, у издању Народног музеја у Лесковцу, књига *Живот и дело Сергија Димитријевића*, која садржи 28 прилога припремљених за истоимени скуп, одржан новембра 1983. у Лесковцу поводом 70. годишњице живота и 50. годишњице научног рада С. Димитријевића.²⁵⁸

(...) Сергије Димитријевић је рођен 1912. године. Основну школу и гимназију, као *ћак генерације*, завршио је у Лесковцу, а Правни факултет на Београдском универзитету. Крајем 1934. одлази у Париз на студијско усавршавање из економских наука, где ради на изради докторске дисертације - „*Савремена дијалектичка фаза објективне теорије вредности и цене*”, чији ће рукопис пропасти у Другом светском рату. Због комунистичке активности, француска полиција га крајем 1939. године интернира у своје логоре, где остаје до јула 1944. када бива заточен у немачки концентрациони логор *Бухенвалд*. У логорима ће провести 5 година и 10 месеци, одакле ће изаћи трајно нарушеног здравља.

После ослобођења, по повратку у земљу, он је, поред осталог, директор Економског института Привредног савета ФНРЈ, предавач и професор економије на Правном факултету у Београду, на коме ће 1957. године одбранили докторску дисертацију - „*Страни капитал у привреди бивше Југославије*” која је 1958. године објављена, а потом је научни саветник Историјског института САНУ, Института друштвених наука и Института за изучавање радничког покрета, држи предавања на Високој школи политичких наука и на постдипломским студијама историчарима на Филозофском факултету у Београду. Био је члан многих редакција, учесник у раду око 40 научних скупова у земљи и иностранству. Године 1966. у жељи да се посвети истраживањима, одлази у пензији.

Умро је августа 1987. у Београду и сахрањен у *Алеји великана*.

II
БИБЛИОГРАФИЈА - Библиографија његових радова износи 425 јединица, од чега је око 20 књига, обима око 6.000 страница и око 20 радова у рукопису, припремљених за објављивање. Године 1978. добио је *НИН-ову* награду „*Димитрије Туцовић*”.

Други светски рат, који по величини разарања, патњама, насилној смрти људи и по значају за историјске токове представља највећи оружани

²⁵⁸ Др Мирољуб Васић, Слово о Сергију Димитријевићу; из књиге Николе Цветковића „Живети пуним животом“, животопис Сергија Димитријевића, Народни музеј, Лесковац 1996. год.

сукоб у досадашњој историји, када су јахачи апокалипсе кренули у мрачни поход, сејући мржњу, неред и смрт, С. Димитријевић ће провести у логорима, прво у Француској. Ролан Гарос, Вернет, Лагиш, Рецембеда и Ное, где је један од организатора политичког рада међу логорашима, а јула 1944. године биће пребачен у немачки концентрациони логор Бухенвалд. Из француских логора, могао је бити ослобођен (до средине 1940) да је потпи сао изјаву да се неће бавити политичким радом, али то комунисти нису чинили.

Сергије Димитријевић је свестрани истраживач, плодан писац, стваралац. Свој радни век, највећим делом је посветио историјској науци, која спада у најстарије друштвене науке (еманциповала се од филозофије), а за коју је још Цицерон (I век пре н.е.) рекао: *Историја је сведок времена, светлост истине, живот успомена, весник давнина, учитељица живота.*

Његови радови тематски се крећу, обухватају од економије и историје, привреде, средњовековне, савремене, до нумизматике, социологије, географије, библиографије, етнографије, етнологије, филателије. Сакупљао је разгледнице, народне умотворине, вицеове. Знао је у шали да каже: „*Истражујем, изучавам све од Ноја до АВНОЈ-а*”.

Сергије Димитријевић по образовању није био историчар, али је историјски метод у потпуности савладао, усвојио и примењивао, а суштина тог метода је истраживање на мноштву извора, критичка провера аутентичности докумената (извора), стално унапређивање истраживања, висока стручност истраживача, аутора. Он је спознао и то умножавао, да историјска наука не зна за коначну, апсолутну истину, већ само за научну истину, а то је истина до које смо дошли истраживањем и која се, као таква, може допуњавати, да истраживања никада нису до краја завршена а тиме ни историја написана, да је то процес који траје.

(...) Научна критика тек треба да вреднује богат, стваралачки опус С. Димитријевића. Осврнућемо се, укратко, на неке његове историографске резултате.

Значајан је његов рад на изучавању привредног развитка Краљевине Југославије. У својој књизи *Страни капитал у привреди бивше Југославије*, Београд, 1958. и *Привредни развитак Југославије 1918-1941*, Београд, 1962. оптимално комбинујући методе квантитативне анализе, он је показао сложену структуру друштва, ток привредних збивања и промена у међуратној Југославији, њену привредну зависност од других земаља, што је условљавало њен полуколонијални положај и слабило њену одбрамбену способност. Својим економским радовима, он је открио унутрашње противуречности капиталистичког начина производње у Југославији међуратног периода.

Из српске средњовековне историје, а његов допринос је драгоцен, споменимо његову студију *Дубровачки каравани у јужној Србији у XVIII веку*, Историјски архив САНУ, књ. 304, Београд 1958. која представља капитално дело, којим су ударени научни темељи саобраћајне географије.

Многобројни су радови С. Димитријевића о радничкој класи, социјалистичкој мисли, Српској социјалдемократској партији, радничком и комунистичком покрету у Србији и Југославији. Наводимо само три вредне књиге, једну библиографију: *Радован Драговић и стварање класног радничког покрета и Социјалдемократске странке*, Београд, 1978. (награђена НИИ-овом наградом за публицистику); *Стварање и развитак Комунистичке партије Југославије у легалном периоду њеног постојања (1919-1921)*, *Преглед историје КПЈ*, Београд, 1963; *Библиографија социјалистичког и радничког покрета у Србији*, Београд, 1953. године...

III

Посебно је вредан допринос С. Димитријевића изучавању и популарисању историје Лесковца и околине. Тај допринос је резултат не само његове везаности и љубави према завичају, већ и његове спознаје, вероватно међу првима код нас, значаја обраде локалне, регионалне историје за историјску науку. Такви радови обогаћују, не само историју појединих места и представљају њихове трајне споменик, већ обогаћују историју у целини новим сазнањима, личностима, показују разноврсност живота, пулсирање маса, слојевитост историје и представљају вредну, незаменљиву литературу за будуће синтетичаре већих целина. У такве радове, а има их десетак, спадају, пре свега: *Стари Лесковац као просветни и културни центар*, Лесковац, 1958, и капитално дело (од 700 страна) – *Историја Лесковца и околине од 1918-1928*, Лесковац, 1983. (нажалост није стигао да заврши другу књигу те историје, која обухвата период после 1928).

Велики је допринос С. Димитријевића стварању Народног музеја и Народне библиотеке у Лесковцу. Свестан улоге и значаја Музеја као чувара тековина ума и духа поднебља и народа, као установе која представља неку врсту времеплова, која делује у више културолошких праваца, он је одмах после Другог светског рата био један од најактивнијих покретача и организатора стварања Народног музеја и Градске библиотеке.

Народни музеј у Лесковцу ће израсти у савремену и значајну културну установу, која не само чува, обрађује и излаже експонате од непроцењиве вредности из историје Лесковца и околине, од неолита до наших дана, већ и својом укупном активношћу игра значајну културну и просветно-образовну, а делом и научну улогу. Музеј је покренуо и издаје своју периодичну научну публикацију *Лесковачки зборник*, који већ 36 година својим разноврсним прилозима, богати и нашу историографију. Његов верни сарадник био је С. Димитријевић. С. Димитријевић је био пасионирани нумизматичар. За три деценије напорног, систематског рада, он је прегледао и пописао око 300 нумизматичких збирки, како музејских, тако приватних, у Југославији и широм Европе, и том приликом прегледао

преко 40 хиљада комада нашег средњевековног новца, направио преко 18.000 снимака и око 70.000 фотокопија, како нумизматичких чланака, тако и новца. Написао је око 30 радова, обима око 1.500 страница, посвећених нумизматици, а пре свега српском средњевековном новцу...

(...) Његову драгоцену збирку српског средњевековног новца, збирку непроцењиве вредности (научне, културне, историјске, материјалне) његова супруга г. *Нада Димитријевић* поклонила је Српској академији наука и уметности.

IV

Сергије Димитријевић је био добар педагог. Сви са којима је сарађивао, које је подучавао истраживањима, био им ментор или рецензент, знају за његову строгост, принципијелност, добронамерност, критиковао је, али и подстицао, млађе колеге, веровао у њих и очекивао да не изневере његове наде, радовао се њиховим успесима, сакупљао њихове сепарате и књиге. Био је врстан и страстан полемичар. Страна му је била она арапска мудрост у *ћутању је сигурност*, већ је остваривао Аристотелову поруку *проговори да те видим*. Иако је радо говорио о савременим темама и историјским проблемима, био је поборник историјске дистанце, односно да се о томе не треба писати док актери не сиђу са историјске позорнице, док се не заврше процеси, а поготову они дугог трајања, док не буду доступни релевантни извори.

(...) Сергије Димитријевић је био частан човек и врстан истраживач, који је увек чувао морално и интелектуално достојанство свога деловања, позива научног радника. Он је знао да је историчар, научни радник, дужан не само да изучава прошлост и пише о њој, већ и да, као сведок времена и јавни делатник, кореспондира са јавношћу и оставља траг у свом времену.

(...) Он је био и остао морално доследан себи и друштвеним идеалима, који су се поклапали са оним прогресивним у овом времену. Он је знао и сматрао да живот нема неограничену цену, већ да је он у дубокој вези са достојанством човека и света у коме живимо.

Сергије Димитријевић био је у сталном дијалогу, не само са прошлошћу, већ и са будућношћу, он је увек и себи и друштвеној стварности, пракси, прилазио критички, свестан да критиком постојећег стања друштва ми му најбоље служимо да убрзава развитак и преокреће стање...

Живот и дело Сергија Димитријевића, а могао би се изразити сажето у неколико речи – слобода, борба, рад, стваралаштво, ентузијазам, доследност, заслужују поштовање.

(...) Сергије Димитријевић је могао, мада вероватно није, да те 1987. године, када је смрт, та наша једина, стварна судбина, дошла по њега, буде задовољан оним што је за живота урадио, постигао.

V
Сергије Димитријевић припада оним посленицима струке чији радови у појединим областима историје и појединим научним дисциплинама не губе од актуелности и значаја, без обзира на сазнања до којих се у међувремену дошло. Иако рођен пре једног века у Пироту, Димитријевић је знатан део свог научног рада посветио историји Лесковца, града у коме је завршио основну школу и гимназију.²⁵⁹

Дипломирао је на Правном факултету у Београду 1934. године, а потом, у Паризу, завршио студије на Институту високих међународних студија, као и Високе студије на Правном факултету. Похађао је двоструки курс Академије међународног права у Хагу. Због активног рада у КПЈ, ухапшен је 1939. године, а током Другог светског рата налазио се у концентрационим логорима у Француској и Немачкој. Боравио је чак у шест логора: Ролан Гарос, Верне, Лагиш, Рецебеде, Ное и Бухенвалд, одакле се по ослобођењу вратио у Југославију.²⁶⁰

По повратку у земљу био је професор политичке економије на Правном факултету у Београду од 1946. до 1952. године и директор Економског института Привредног савета владе ФНРЈ од 1946. до 1951. године. Докторирао је 1957. године са темом „*Страни капитал у привреди бивше Југославије*“, радом који је својевремено био од великог значаја за проучавање привредне историје Краљевине Југославије. Радио је као научни сарадник Економског института НР Србије, историјског одељења Института друштвених наука, Историјског института САНУ и Института за изучавање радничког покрета (данас Института за савремену историју). Умро је у Београду 1987. године.²⁶¹

Иако правник по струци, највише трагова његове научне делатности остало је у историографији. У тој области Димитријевић своја изучавања није сводио на једну научну дисциплину и једно временско одређено подручје националне историје, па стога умногоме у себи носи обележја полихистора. Објавио је већи број научних радова чије тематике припадају историји српског и југословенског радничког покрета, привредној историји Југославије, локалној историји, односно историји Лесковца, социологији, етнологији, политичкој економији, економској географији, архивистици, нумизматици, а бавио се и прикупљањем и објављивањем историјске грађе.

Оставио је иза себе велики број књига, студија, чланака, расправа и прилога, тако да опус његових научних и стручних радова броји око 430 библиографских јединица. Многи од његових радова носе обележје

²⁵⁹ Др Иван Бецић, „Радови Сергија Димитријевића на пољу српске средњовековне нумизматике“, Лесковачки зборник LIII, Народни музеј Лесковац 2013, стр. 49.

²⁶⁰ У чланку стоји напомена: Сергије Димитријевић, Каталог збирке српског средњовековног новца Сергија Димитријевића, Београд 2001, VII

²⁶¹ Никола Цветковић, Човек на звезданом прагу будућности, Прилог за биографију Сергија Димитријевића, Живот и дело др Сергиј Димитријевића, Лесковац 1989, стр. 113-125.

времена и система у којем су настали, те је неходан озбиљан критички приступ приликом сагледавања датих тумачења, али су радови о нумизматици остали један од најпозданијих ослонаца за сваког ко се бави овом научном дисциплином или користи њена сазнања за стварање потпуније слике о српском средњовековном друштву и држави.

Димитријевић је нумизматиком почео да се бави, уз помоћ родитеља, још као дечак, а сакупљање српског средњовековног новца, његово проучавање и објављивање радова о њему, били су један од његових најважнијих научних послова.

(...) Димитријевић је био један од десеторице оснивача „Српског нумизматичког друштва“, јануара 1956. године. Био је и потпредседник друштва од 1966. до 1972. године. Учествовао је на међународном конгресу у Риму 1961. године и одржао велики број предавања о античкој и средњовековној нумизматици у Српском нумизматичком друштву, Музеју града Београда, на Коларчевом народном универзитету и у Хрватском нумизматичком друштву. Најзначајније дело које је припремио током свог бављења науком било је *“Corpus nummorum medievalorum Serbiae”*, са чак 18.000 снимака новчића и 72.000 копија документоване грађе.²⁶²

(...) Димитријевић је обавио више од 30 радова из нумизматике, готово искључиво везаних за српски средњи век. Сви су богато илустровани снимљеним примерцима новца и представљају праве мале каталоге. (...) Још за живота Димитријевић је планирао да објави каталог који би обухватио све до тада познате врсте српског средњовековног новца. Сачинио је збирку од 1800 примерака новчића, међу којима је и одређен број босанских новчића, које је одредио, определио и разврстао. (...) Да би прибавио потребан материјал за радове, обогатио своје знање о српском средњовековном новцу, Димитријевић је прегледао и пописао више од 300 музејских и приватних збирки, што је број који обухвата готово све релевантне савремене оставе.²⁶³

(...) Очито да је Димитријевић успео да уради оно за шта су најчешће потребни тимови стручњака и занесењака и да су његови радови допринели раветљавању неких момената српске националне прошлости и знатно су обогатили сазнања о њој.

(...) Све наведено јасну показује да је допринос рада Сергија Димитријевића на истраживању српске средњовековне нумизматике немерљив.²⁶⁴

²⁶² Станиша Новаковић, Научни рад Сергија Димитријевића на подручју нумизматике, Нумизматичар, 2, Београд 1979, стр. 233-234.

²⁶³ С. Димитријевић, Каталог збирке српског средњовековног новца Сергија Димитријевића, Београд 2001, VII

²⁶⁴ Иван Бецић, „Радови Сергија Димитријевића на пољу српске средњовековне нумизматике“, Лесковачки зборник LIII, Народни музеј Лесковац 2013, стр. 49-64. *Напомена:* Рад је рађен у оквиру пројекта „Материјална и духовна култура Косова и Метохије (Ев. бр. 178028), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ

I

Јован Ђорђевић је био први Лесковчанин који се бави испитивањем прошлости Лесковца и околине и први међу нашим историчарима који је написао комплетан уџбеник за историју српског народа. Јован Ђорђевић је рођен у Лесковцу 1868. године у породици која је носила и презиме *Ганчић*. Основну школу и нижу гимназију учио је у свом родном месту, а вишу гимназију са матуром свршио је у Нишу. У Лесковцу, учитељ у основној школи био му је *Јосиф Костић*, а професор и директор у гимназији *Милош С. Милојевић*. Оба наставника извршили су на њега јак утицај, који је у Нишу појачао Ђорђевићев професор историје *Стеван Сремац*. Због тога се Ђорђевић и определио да студира историју. Професор тог предмета на факултету био му је за све време *Панта Срећковић*, чији је приврженик Ђорђевић остао и онда кад су основна схватања Срећковићева већ била одбачена.²⁶⁵

Када је завршио историјско-филолошки факултет Велике школе и одслужио војску, Ђорђевић је добио место суплента параћинске Гимназије (1892. године), где је остао неколико година, 20. августа 1898. године постављен је за суплента врањске Гимназије, пошто је неко време био на располагању, а 11. априла 1899. године унапређен је за професора. Седмог септембра 1903. године Ђорђевић је премештен за професора лесковачке Гимназије, а 19. септембра 1909. године за професора чачанске Гимназије. Но, и после десет дана дошао му је, по молби, нови премештај у нишку Гимназију. У Нишу је Ђорђевића затекао Први светски рат. После тога рата, Ђорђевић је професор гимназије у Београду, до пензионисања 1930. године, а потом неко време и професор у војној академији.

У гимназијама у којима је служио, Ђорђевић је у првом реду предавао историју српског народа, у нижим разредима, а потом општу историју, српски, француски и латински језик. Док није издао своју нову књигу, употребљавао је „*Историју Срба*“, у два дела, од Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића и „*Лекције из српске историје*“ од В. Радивојевића.

У Врању је написао „*Историју српског народа од најстаријег до најновијег доба за средње школе и за народ*“. Ово дело објављено је у једној књизи средњег формата на 255 страна са I-VII страна садржаја, а штампана је у Београду 1900. године (на корицама 1901. г.) у штампарији С. Хоровица. Издавач му је био врањски књижевник Петар Јовановић, а цена 1,60 дин.

(...) У Врању је 1901. г. написао и своје радове о *Николи Скобаљићу и Влајку Стојановићу, расправу „Војвода Никола Скобаљић и његове борбе у Дубочици у половини XV века*“ (објављена у Годишњици Николе Чупића,

²⁶⁵ Д. Трајковић, Јован Ђорђевић, Лесковачки зборник бр. 3, 1963, стр. 186-190.

XXII, 1903 г., стр. 115-146 и већи чланак „*Два узорита примера родољуба и јунаштва – војвода Никола Скобаљић и Влајко Стојановић*” (објављени у Браству, књ. IX и X, 1902. г., стр. 106-118).

(...) У Нишу је објавио и друго издање своје „*Историје српског народа*”. У Београду је написао и објавио популарну књижицу „*Милош Обилић, војвода кнеза Лазара*” (Београд, 1924, стр. 3-32) и чланак „*Српски војвода Хреља, оснивач манастира св. Јована Рилског*” (Браство, књ. XXXI, 1940. г., стр. 103-111). Ту је приредио и објавио *четврто издање своје „Историје*”. Јован Ђорђевић је умро у Београду 25. априла 1954. године.

II

ИСТОРИЈА СРПСКОГ НАРОДА - Јован Ђорђевић је своју „*Историју српског народа*” вероватно дуже време припремао, можда још у Параћину. И потом се усудио да је објави. Чим је књига изашла из штампе, њен писац је покушао да се одобри за уџбеника у средњим школама. 21. фебруара 1905. године Ђорђевић је, сада из *Лесковца*, послао Министарству просвете рукопис своје Историје српског народа за III разред средњих школа и молио да га Просветни савет одобри као привремени уџбеник. Професори Антоновић и Мих. Ј. Ђорђевић поднели су представку „да им и стање здравље, а и заузетост другим пословима, не допушта да се могу примити реферисања о књизи” Ј. Ђорђевића и навели да је „трећи референт г. Ст. Сремац изјавио да ће се примити референтске дужности”. (...) Дакле, још једном понављам да сам мишљења *да се књига Ј. Ђорђевића „Историја српског народа” може употребити као уџбеник.*²⁶⁶

(...) У Нишу, 1911. године, Ђорђевић је *приредио друго издање своје „Историје српског народа”*, сада само за средње школе, и објавио га у два дела: први део до XV века, на 135 страна, други део од XV века до најновијег доба, на 147 страна. Дело је припремљено према напоменама критичара и наставника који су по њему предавали, и по стилу удешено за схватљивост деце којој је намењено.²⁶⁷

После Првог светског рата изашло је и *четврто издање Ђорђевићевог дела као „Историја Срба, Хрвата и Словенаца за средње школе”* (1922) и то у два дела: први део од XV века на 112 стране и други део од XV века до најновијег доба на 136 страна. На овом поновљеном издању сарађивао је Влад. Радојевић, професор, те се и његово име налази поред Ђорђевићевог.

²⁶⁶ У потпису је стајало: Стеван Сремац, проф. реалке, 5. јула 1906. (Видети Лесковачки зборник бр III, стр. 189)

²⁶⁷ Д. Трајковић напомиње да треће издање Ђорђевићеве Историје српског народа” није нашао нити зна које се године појавило, Лесковачки зборник, бр. 3, стр. 190.

ДРАГУТИН М. ЂОРЂЕВИЋ

И Мало је градова у Србији који су имали среће да се њихови грађани баве историјском прошлошћу као Лесковац. Још почетком ХХ проф. Јован Ђорђевић је објавио неколико чланака из историјске прошлости лесковачког краја (Војвода Никола Скобаљић и његова борба у Дубочици XV века; Два узорита примера родољубља и јунаштва – Војвода Никола Скобаљић и Влајко Стојановић и др). Потом се појављује неколико истраживача лесковачке историјске прошлости углавном људи који су рођени почетком ХХ века (*Драгољуб Трајковић, др Сергије Димитријевић, Јован Јовановић, Драгутин Ђорђевић* и други) који су свој опус истраживачког рада изградили пре Другог светског рата и активно наставили са истраживањем и проучавањем историјске прошлости лесковачког краја и после Другог светског рата.

После педесетих и шездесетих година овог века појављују се поред њих и млади истраживачи који дају значајне прилоге из наше, лесковачке прошлости.²⁶⁸

%

Несумњиво је да је једна од најинтересантнијих личности прота Драгутин Ђорђевић, свештеник са средњим богословским образовањем, који је успео да поред многобројних чланака напише и три веома запажене књиге (*„Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави“*, *Српске народне приповетке из лесковачке области* и *„Народне песме из лесковачке области“*), које представљају нераздвојни део културне баштине српског народа, а које је објавила Српска академија наука.

Прота Драгутин М. Ђорђевић је рођен у Лесковцу у породици пекара Милана и домаћице Јулке 1907. године. Основну школу и четири разреда гимназије завршио је у Лесковцу, а Богословију у Битољу 1928.

За свештеника је рукоположен 1930. године и поствљен за свештеника сиромашне црквничке парохије у којој се задржао шест година, а потом добија *Турековац* и ту је свештеничку дужност обављао *четрдесет и пет година*, све до пензионисања 1980. године. *Умро је 1999. године у 93. години живота.*

Радећи преко педесет година на селу као свештеник, Драгутин М. Ђорђевић је упознао у лесковачкој Морави народни живот, фолклор, обичаје, говор, менталитет и друго. Он се интересовао за народно стваралаштво лесковачке Мораве још од 1931. године. Тада у Доњој Локошници бележи песме и обичаје.

²⁶⁸ Хранислав Ракић, Допринос прота Драгутина М. Ђорђевића културној баштини Лесковца, Лесковачки зборник, бр. ХLI, стр. 323, 2001. године.

II

НАРОДНА УМОТВОРИНА – Први Ђорђевићев рад, „*Народна умотворина*”, објављен је у битољском „Гласу омладине с југа” 1928. године. Тридесетих година објавио је и монографију о Турековачкој цркви, као и више чланака у црквеној штампи.

Његов истраживачки рад нарочито ће доћи до изражаја од 1947. до 1953. године када успоставља контакт са др *Миленком Филиповићем*, нашим познатим етнологом, који га подстиче и даје савете како прикупљено етнографско благо треба средити.

Охрабрен подстицајем, он врло интензивно, осмишљено и зналачки прикупља фолклорно, етнографско, социолошко и друго благо у лесковачким насељима за своје најпознатије дело, које ће му САНУ објавити 1958. године под насловом „*Живот и обичаји народни у лесковачкој Морави*” (*Српски етнографски зборник, књ. LXX Живот и обичаји народни, књ. 31, стр. 1-724*).

Како каже др Момчило Златановић, „ова теренска монографија је својеврсна етничка и културна историја лесковачке области (становништва, привреде, становања, исхране, ношња, друштвеног живота итд). Она спада у неколико најбољих дела овакве врсте на српском језику”.

После објављивања ове значајне монографије, како каже Драгутин М. Ђорђевић, „са Ракићем сам се упознао 1958. године у књижари његовог брата, и то случајно. Један млад човек, плав, који те гледа право у очи кад с тобом говори, насмејан и добронамеран, упознао се са мном и честитао ми на мојој етнологској монографији, коју је те године издала САНУ... поводом које су неки људи из ондашњег комитета заузели негативан став, свакако из незнања. Отада па све до данас ми смо пријатељи и сарадници и никад нисмо дошли у ситуацију да се замеримо један другоме”.

Када сам постављен на место управника Народног музеја у Лесковцу, крајем 1959. године – пише проф. Хранислав Ракић – затекао сам проту Драгутина Ђорђевића, као члана Савета Народног музеја са којим сам успоставио већу сарадњу на остваривању неких идеја које су постојале пре мене.

Он о томе каже: „...Идеја о издавању зборника научних радова који би третирао проблематику историјске прошлости Лесковца и околине живела је и пре управника Хранислава Ракића. То је, уосталом, била и жеља оних који су се бавили историјом и другим сродним наукама. Покушало се са реализацијом за време управника Веље Ивановића, Љубомира Балића, али је она остварена тек доласком директора Хранислава Ракића. Међутим, то није ишло тако глатко и лако. Требало је да се преброде велике тешкоће и искушења. Најглавнија препрека су били неки људи из ОК СКС Лесковац. Људи из ове политичке организације сматрали су да не постоје сарадници који би могли да пишу чланке и расправе, а они који би то могли

политички су непожељни. Комитет је био мишљења да су сарадници били махом реакционари, па је излазак овог гласила био оспораван. Директор Ракић, као уредник основаног Зборника, доказивао је да се идеологија изузима када је у питању научни рад, да се не гледа личност него оно што је написано. Енергична интервенција и одбрана директора Ракића граничила се са отвореним сукобом између Музеја и тих чланова Комитета, али је све то превазиђено његовим недвосмисленим ставом да Зборник мора да се издаје.

И поред свих тешкоћа, *први број „Лесковачког зборника“ појавио се 1961. године*, а за његов излазак има заслугу и Стојан Николић, који је посредовао између ЦК СКС и редакције. Тако је Ракић успео да обједини све снаге и да стрпљивим налажењем нових сарадника обезбеди „Лесковачком зборнику“ континуирано излагање већ 33 године”.²⁶⁹

Поред „Лесковачког зборника“, био је сарадник многих часописа и листова („Наше стварање“, „Наша реч“, „Развитак“, „Новопазарски етнолошки зборник“, „Архив за историју здравствене културе Србије“ итд). Учесвовао је на многобројним конгресима Савеза фолкориста Југославије (Цетиње, Мостар, Требиње, Дорјан, Загреб, Вараждин, Зајечар, Неготин, Титово Ужице, Бјелашица, Пула, Скопље, Охрид и другим местима).

Његово присуство било је запажено и на когресима фолклориста у иностранству (Париз, Москва, Анкара, Минхен и други). Поред проблематике којом се бавио у лесковачкој Морави, његови радови су запажени и са других подручја. Тако је у „Развитку“ објавио рад „Влашки народни певач, свирач и приповедач Лазикију Бугариновић из Самариновца код Неготина“, „Музика у посмртном ритуалу у неким влашким селима око Неготина“ итд.

Ш

ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ НАРОДА У ЛЕСКОВАЧКОЈ МОРАВИ – Поводом 75. годишњице живота и 50. годишњице рада Драгутина Ђорђевића, одлуком Удружења фолклориста Србије, 1981. године, одржана је свечаност са поздравима и приказима његове етнолошке и фолклорне истраживачке научне теорије. Наиме, ради се о књизи „*Живот и обичаји народни у лесковачкој Морави*“ о којој је говорила др Миљана Радовановић и том приликом истакла: „Драгутин Ђорђевић се најпре својим етнографском монографијом о лесковачкој Морави, објављеном 1958. године у Српском етнографском зборнику, уврстио у ред значајних етнографских писаца чије се дело, припадајући уједно серији монографија

²⁶⁹ *Напомена:* Зборник излази непрекидно од 1961. а 2006. године, појавио се нови број. Занимљиво је нагласити – како је на промоцији последњег броја, из 2006. године, рекао проф. др Живан Стојковић, Ракић је у сваком броју – од првог до последњег – имао макар по један прилог и по томе је својеврсни рекордер у Србији!

о народном животу и обичајима Србије, рађеном по јединственим упутствима, одликује и знатним особеностима”.

О збирци народних приповедака и предања из лесковачког краја које је сакупио Драгутин М. Ђорђевић из Лесковца, говорила је др *Нада Ђорђевић Милошевић*, која је, поред осталог, истакла да „... садржи 469 текстова бележених углавном „у перо” или снимљених магнетофоном у переоду од двадесетак година (1953-1971). Она обухвата све врсте усмене приповедачке прозе, почев од прича о животињама, басни, бајки, легендарних прича, новела, шaljивих приповедака и анегдота до етнолошких, демонолошких па и културно-историјских предања. Она је верни пресек приповедачке грађе у одређеном периоду, и то је њена велика вредност”.

На том скупу о лирским народним песмама у лесковачкој Морави, које је сакупио Драгутин Ђорђевић, говорио је др *Момчило Златановић*, који је, поред осталог, истакао: „...Највећи сакупљач народних песама, у првом реду лирских, у пространој лесковачкој области је Драгутин Ђорђевић, који је, уједно, о њима записао и највише радова... Фолклорист Драгутин Ђорђевић пет деценија сакупља и истражује поетско народно стваралаштво у свом родном крају – у лесковачкој области. Записао је најразноврсније народне умотворине, али у средишту његова рада на фолклору су народне песме и народне приче. Многе лирске народне песме које је Драгутин Ђорђевић сакупио у Лесковцу и лесковачким селима остаће као нераздвојни део културне баштине не само Лесковца већ и шире”.

(...) Његови научно-истраживачки радови почели су да се појављују од првог броја „Лесковачког зборника” и представљају значајан допринос научној обради прошлости Лесковца и околине. Велика вредност ових радова састоји се у томе што их Ђорђевић даје у изворном облику. Он материју записује на терену како је чује, без улепшавања и обликовања. На основу његових научно-истраживачких радова могу се правити многе синтезе и уочити колико је ово подручје интересантно за језичко-етимолошка, етнолошка и друга проучавања.”

(...) Протојереј Драгутин Ђорђевић стално је у покрету и истраживачком заносу. Стално изналази нове податке и као плод тога је и књига „*Живот и обичаји народни у лесковачком крају*”, изашла у библиотеци Народног музеја у Лесковцу, која је успела допуна монографије из 1958. године.

Рукопис о коме је др Нада Милошевић-Ђорђевић дала своје мишљење на прослави и обележавању 70. годишњице живота и 50. годишњици истраживачког рада Драгутина Ђорђевића угледао је свет, јер је Одељење друштвених наука САНУ објавило 1988. године под насловом „*Српске народне приповетке и предања из лесковачке области*”. Збирку је приредила др Нада Милошевић-Ђорђевић држећи се најновијих достигнућа европске фолкористике и науке о народној књижевности а она

је много учинила да ова књига има виши научни ниво и да буде узор многим. У предговору књиге је, поред осталог, указала, на изворност (аутентичност) приповедака и предања из лесковачке области и велики допринос Драгутина Ђорђевића у верном записивању онога што су исказивали усмени приповедачи. Он је дао кратке биографије свих приповедача – казивача које је познавао не само као приповедаче него и као људе са посебном топлином која свакако импонује. Др Нада Милошевић-Ђорђевић изричито каже: „... Фолклорист из Лесковца дао је боље и потпуније информације о приповедачима и казивачима него ико пре њега у српској фолкористици. А то није мали допринос.”

За народне песме, као што смо већ напоменули, Драгутин Ђорђевић се интересује од своје најраније младости. У свом дугогодишњем раду, а нарочито од 1953. до 1978. године записао је преко 400 песама. Због значаја и могућности за проучавање развитка и преображавања савременог певања *САНУ је 1990. године објавила рукопис Драгутина Ђорђевића под насловом „Народне песме из лесковачке области”*.

Драгутин Ђорђевић, прибирајући годинама усмене стихове на ширем простору, имао је прилике да слуша многе истакнуте певаче. Њега су највише импресионирале песмопојке *Наста Денић* из Бабичког, *Дарка Петровић* из Брзе, *Младенка Младеновић* из Драгашнице, *Буда Стојановић* из Пуковца и друге. Песме које је годинама сакупио нису само фолклорни метаријал, већ имају и књижевну вредност.

Протојереја Драгутина Ђорђевића сам познавао преко четрдесет година. У нашем опхођењу привлачило ме је његово стрпљење у раду, отменост духа и фино опхођење с људима. Био је тактичан и веома пријатан за сарадњу. Говорећи на свечаности поводом мог пензионсања, Драгутин Ђорђевић је закључио да је „... Хранислав Ракић научни радник, запажена аутентична личност историје XX века југа Србије, велики човек нашег града, културни, просветни и политички радник; иницијатор многих научних скупова, културних и просветних манифестација, исправан и честит човек, скроман и личним захтевима, поштен и добронамеран, незлобан али мудар, увек насмејан, чији се осмех орио тамо где је боравио; стварао атмосферу добре воље. По политичком уверењу је левичар, али правичан и објективан према свима који су доприносили бољем познавању српског народа.”

По нашем дубоком уверењу протојереј Драгутин М. Ђорђевић је потпуно одужио свој дуг према завичају али и друштвена заједница омогућавањем присуства на конгресима у земљи и иностранству и објављивањем значајних књига дала је допринос афирмацији његовог стваралаштва.²⁷⁰

²⁷⁰ Професор Хранислав Ракић уз овај прилог даје следећу литературу: Народно стваралаштво – Фолклор, год. XX св. 78-80, април-децембар 1981, Помак, лист за књижевност, уметност и културу, ратно издање, година IV, од априла-септембра 1999, Хранислав Ракић, историчар, Лесковац, 1994, Лесковачки зборник, XL, Лесковац, 2000, Лесковчанин, бр.IV 10, јун 1999. и Лесковачки зборник, XXXV, Лесковац, 1995.

IV

ОЦАКЛИЈА – СВЕТИ ДОМ - Ове године навршавају се два века старе лесковачке богомоље - цркве *Св. Богородице*, познате под именом „*Оцаклија*” због свог необичног изгледа.²⁷¹

Прота Драгутин Ђорђевић, који је за собом оставио значајна дела проучавајући народне обичаје у лесковачкој Морави, објавио је велики број радова у којима је обрадио и цркве и манастире на овом подручју, што као посебна издања што у часописима и научним публикацијама.²⁷²

За живота је успео да обради и „Оцаклију” али, нажалост, није дочекао да то, једно од његових капиталних остварења, угледа светло дана. Обиман рукопис, који осим оног основног о цркви Св. Богородице, садржи и друга поглавља која говоре о оним временима, распоређен је протином руком на следећи начин:²⁷³

Прилог за историју Српске православне цркве – Лесковачке цркве: Кад је и како настала цркве Св. Богородице; Стара лесковачке црква споља и изнутра: Освећење цркве 1992; Зоографи и иконописци у Лесковцу; Црквени записи и натписи; Дуборез и дуборесци у лесковачкој цркви; Лесковачки свештеници; Црквено-школска установа СИНОД-а Митрополија; Школе код лесковачке старе цркве; Метоси у Лесковцу; Прослава литија у Лесковцу; Како су стари свештеници у црквеним протоколима записивали болести од којих је покојних умро; Лесковачка гробља; Лесковац после две велике сеобе под патријарсима; Велика епидемија куге у Лесковцу и околини; Цамије у Лесковцу по плану Авди Паше; Турци Баба Алића у Лесковцу; Како су набављана звона за стару лесковачку цркву; Помор српских војника у Лесковцу 1885. и 1886. године; Државни и црквени великодостојници у посети лесковачкој цркви; Имања старе лесковачке цркве; Етно белешке-цртице-присећања.²⁷⁴

%

Што се тиче времена постанка лесковачке цркве, уопште, има мало података, а и то што постоји није сигурно па се не може поуздано утврдити права година постанка. Постоје неки подаци везани за годину, али они не могу издржати историјску критику.

(...) Чим су добили дозволу, Лесковчани су припремили све што је потребно за подизање грађевине, жељене своје цркве. Локација цркве је

²⁷¹ Драгутин Ђорђевић, *Оцаклија – свети дом*, Наше стварање, 1-2/2003, стр. 168.

²⁷² Уз овај прилог, у *Нашем стварању* бр. 1-2/2003. година, стоји следећа белешка о аутору: Драгутин М. Ђорђевић, протојереј ставрофор, етнолог (1907-1999). Рођен у Лесковцу. Завршио Богословију у Битољу, 1928. Био парох у Црковници. Поред преданог обављања свештеничке дужности, посветио се етнографији. Аутор књига: *Живот и обичаји народа у лесковачкој Морави*, *Живот и обичај народни у лесковачком крају*, *Српске народне приповетке и предања из лесковачке области* и *Народне песме из лесковачке области*. Објавио је велики број етнографских радова у научним часописима.

²⁷³ Ову напомену о распореду грађе даје Зоран Д. Ђорђевић, син Драгутина Ђорђевића, који је приредио рукопис *Оцаклија – свети дом* за објављивање у *Нашем стварању*.

²⁷⁴ За ову прилику објављујемо само поглавље о настанку „Оцаклије”, онако како га је приредио З. Д. Ђорђевић.

била на већ познатом месту, у ондашњој па и садашњој Црквеној мали, где су била и гробља и црква, а ово насеље се звало *Панађуриште*. Била је на имању лесковачког велетрговца и богатог грађанина, историји мало познатог кнеза лесковачке нахије *Марка Стојановића*. То велико имање које се простирало од житне пијаце и магаза Марка Стојановића и Шоп Ђокићевог имања, преко црквене мале, Дечанског и Хиландарског метоха до моста где су се одржавале чувени лесковачки вашари – панађури о Малој Госпојини, 8. септембра – туда овај део Лесковца, носи назив Панађуриште. Овај део насеља износио је око 160 дулума површине. Источно и југоисточно од цркве, даље од Панађуришта, пружале су се мочваре са рупама у којима је било воде и у којој се мрестила риба. Ту су касније израсле лесковачке шуме по којима је град добио име – *од леске – Лесковац*.

Пошто су Лесковчани припремили и остало што треба за градњу, они погодише мајсторе из Старе Србије и започеше подизање темеља, али се онда побунише месни Турци и стадоше на пут изградњи говорећи да они не дозвољавају подизање „ђаурске богомоље” где они живе. Због тога настаде жестока борба па паде и претња ако раја продужи да гради себи цркву.

О том догађају има једна лепа прича, која се граничи са легендом. То је текст уметничке вредности, који је забележио у својој књизи „*Краљевина Србија*” Милан Ђ. Милићевић, наш познати етнолог и историчар.

„У Лесковцу има једна црква врло карактеристичког постања. За време велике турске силе, Лесковчани некако молбом и новцем добију од цара ферман да могу начинити у вароши цркву (дотле су ишли у околне цркве те се молили Богу). Међутим, Турци, охоли и силни, не гледајући на царски допуст, запрете да ће све хришћане исећи ако се Лесковчани усуде градити „ђаурску богомољу”. Лесковчани се не преплаше, не малакшу. Они заповде неимару (јамачно опет Србину из Старе Србије) да на црквеним темељима заснује огњиште и димњак.

Турци се скупе на грађевину и упитају:

-А бре, рајо, шта то радите?

-Лепи ага, одговори старешина Лесковчана, градимо кућу своје попу.

-А шта ће му, море, толика?

-Лепи ага, ево је у нас много у царском здрављу, а сви треба да имамо места кад дођемо своје учитељу, своје попу.

Турци виде да толика грађевина није налик на кућу, али с друге стране, огњиште и димњак не граде се на црквеној згради. Слегну раменима и оставе Лесковчане на миру.

И данас у лесковачкој цркви постоје огњиште и димњак као сведоци времена у коме је настала црква.

%

Кад говоримо о лесковачкој цркви, треба рећи и подвући да се ту не ради само о једној обнови, било их је најмање две, а можда и више. Ми ћемо говорити о обнови храма Св. Богородице од 1806-1812. године о чему се није досада много говорило и о којој постоје подаци у виду написа на самој цркви.

У питању кад је црква у Лесковцу саграђена, ми ћемо се осврнути и на казивање једне личности - на старог Лесковчанина *М. Грбића* (1900) који је, док је био жив, долазио из Београда у Лесковац своме сину, интернисти лесковчачке болнице „Моша Пијаде”. Он нам је у два-три наврата причао о старом Лесковцу, па и о лесковачкој цркви Св. Богородице. Оно што је испричао, слушао је од своје мајке *Персиде*, учитељице, и од бабе *Марије*. Саопштио је веома важне податке који се тичу године настанка лесковачке цркве. У ствари, то је предање које се чувало у кући Миодрaга Грбића и које се преносило од старијих на млађе. Утолико нам је истинитија и прича која потиче са таквих извора.

Ево те приче.

Негде у првим годинама XVIII века из Неготина на Вардару дошао је у Лесковац његов чукундеда *Јован-Јоне Стојанов(ић)*, трговац. У Лесковцу је развио своју трговину увозом соли, тамњана, мануфактурне робе, а извозио је углавном кучину и њене прерађевине у многе градове па и у иностранство – Грчку, Блиски исток, Цариград, па и даље, чак до Абисиније. Када је он умро, наследи га син Марко, који још више унапређује посао и повећава углед и међу лесковачким чорбацијама и код месних турских управних власти. Он је седео у у меџлису и добио је титулу кнеза Лесковачке нахије. Ради трговине, држао је у својој ергели по 600 коња којима су разносили и доносили робу караванима његови људи, и по 100 у групи, који су имали оружје ради одбране од друмских разбојника и харамија. Сваки коњ је могао бити натоварен са 100/120 ока робе, па су караванције морали да их одмарају после пређених седам дана-осмога дана су били на одмору, али под пуним товаром. Марко је имао два сина: *Прокопија Константина-Копчу* (у Лесковцу је то била за време Турака позната фамилија) који је био кројач свештеничких мантија и риза за монахе, једини у читавом овом делу Србије. Радња је била у Лесковцу.

(...) Што се тиче цркве и њене изградње у Лесковцу, Грбић је сазнао од мајке да је вест о добијеном ферману за подизање цркве у Лесковцу, узбудила лесковачке Турке и да је изазвала негодовање. Лесковчани су покушали да умоле власти да могу подићи себи богомољу. Чинили су све да то постигну па су ангажовали главну хануму харема *Асан Бега* која је била јако добра и побожна жена, али ни то није помогло. Онда се појављује кнез Марко, угледна личност међу чорбацијама, те својим угледом, а посебно својим пешкешом (поклоном), који је износио 60 коњских товара робе (не сећа се које) главним личностима турске управне власти умекша револт месних Турака чиме је коначно дато одобрење за зидање цркве, односно за ОБНОВУ старе богомоље.

Прича се свршава податком да је „Црква Св. Богородице започета две године по Првом српском устанку а завршена шест година” – започета 1806. године а завршена је 1812. године.”

После свега овога што смо чули од нашег информатора, *инжењера Миодрага Грбића*, можемо прихватити тезу о години изградње лесковачке цркве Св. Богородице, јер су и наша истраживања показала да је породично предање тачно. Нишлије су размишљале о подизању своје цркве јер, ето, подиже се богомоља у Лесковцу. И они, по *Петру Гагулићу*, изграђују свој Мали саборни храм, посвећен *Архангелу Михаилу* 1819. године, а већ је било готово 15 икона које је припремао за нову цркву епископ нишки *Макарије*, што ће рећи убрзо пошто је у Лесковцу завршена црква. По писању Петра В. Гагулића и ту је изаткана прича да је црква подигнута, односно обновљена, као да се гради подрум.

V

ДА ЛИ ЈЕ БИЛО У ЛЕСКОВЦУ ЦРКВЕ ПРЕ 1839. ГОДИНЕ? – Ово је питање дискутабилно јер су подељена мишљења међу истраживачима историјата цркве у Лесковцу. Једна група историчара мишљења је да пре 1839. године није било хришћанске богомоље, јер да је било и да је постојала, зашто би Лесковчани одлазили у суседне сеоске богомоље ради задовољења својих верских потреба. Тако су Лесковчани одлазили у *Рударе*, у омиљену цркву Свете Петке Трновке, њоме управљали као да је њихова властита црква и старали се пред турским властима о њој. У *Доњем Стопању* је такође црква била под управом Лесковчана који су живели у северном делу града. И тамо је било гробље и тамо су сахрањивали Лесковчане. Ми смо пронашли у рударској непроколи комплетно очуване а запуштене и у коров обрасле целине старих надгробних споменика којих има широм гробља. Прво народно клесарство од великог уметничког и етнографског, историјског, антрополошког, медицинског и социолошког значаја није довољно испитано. Ако би се детаљније проучило, било би јако добро и за нашу, српску хералдику.

То је мишљење које се узима као доказ о непостојању у Лесковцу цркве пре 1839. године. Друго је оно које се односи на детаљ о лесковачкој цркви који је донео у своме делу Европска Турска, штампаном 1854. Француз *Ами Буе*, географ, који је боравио у Србији две године, 1836-1838. године. Описујући географске планине око Лесковца, Лесковац као град са 3.000 кућа и 12.000 становника, са 6 џамија, са млиновима, баштама и другим. Говорећи о Лесковчанима, у једној јединој реченици каже и ово, што се тиче цркве: „*Њихова је црква у Кумареву, пола сата удаљена од вароши.*”

Реномирани историчари Влада Стојанчевић, Драгољуб Трајковић, Сергије Димитријевић и неки други, на основу ове две претпоставке, сматрају да заиста није у вароши постојала српска црква до 1839. године.

Ми заступамо супротно гледиште и мислимо да је било цркве у Лесковцу у далекој прошлости, да је постојала и служила народу као богомоља, али да су тешка времена учинила да се о томе не зна много. Па ипак да видимо прво шта пише у натпису обновљене цркве *Св. Богородице, зв „Оцаклија“* и друге аргументе који говоре нешто сасвим друго о лесковачком храму.

Над јужним вратима цркве лесковачке, у порталу, стојао је и опет ће бити успостављен и обновљен овај натпис:

„У славу вере и једнобитне Тројице

Оца и Сина и Светога духа ова црква Храм Рођења Пресвете Богородице обнови се по наредби и богослову архиепископа митрополита Светонишког господина Григорија а прилозима православних хришћана ктитора и приложника Богомочуваног града овог Лесковца, а настојањем, трудом и бригом Стојана Николајевића и Хаџи-Косте Хаџи Стојановића. Првомајстори беху Савко Миловановић, Здравко Николајевић и завршено беше обнављање године 1839.

Из цитираног натписа на цркви, која ће се, као што смо видели накнадно уписати, на *два места се помиње реч обнова: „обнови се“* и *„обнови црква“*, што буквално значи да се нешто обнавља што је раније постојало. Митрополит Григорије није наредио да се зида нова црква, него да се обнови. Јасно је да је пре овог обнављења постојала у Лесковцу хришћанска богомоља.

Кад свему овоме додамо сведочење инжењера Миодрага Грбића, који је испричао да је црква саграђена још 1812. године, дакле 27 година пре обнове 1839. онда не може бити прихваћена тврдња да у Лесковцу није до тада било цркве.

(...) У вези са расправом да ли је било цркве пре обнављања интересантан је и један запис *Сергија Димитријевића*, који је пристао уз групу оних који тврде да до обнове, богомоље за Србе у Лесковцу није уопште било. Говорећи о лесковачким еснафима, наводи белешку на икони Св. Илије, у својој књизи Градска привреда старог Лесковца: *„1917. икону курзивсију приложишају еснаф ђурчишки“*. Исти овај запис прихвата и *Влада Стојанчевић* који у књизи о Лесковцу заступа гледиште, као што смо напред видели, да није било храма раније, пре зидања садашње цркве Свете Богородице. Мислимо да су и Влада Стојанчевић и Сергије Димитријевић знали за ове белешке у црквеним богослужбеним књигама не би ово мишљење заступали.

МИРОСЛАВ ЗДРАВКОВИЋ

I

Мирослав Здравковић рођен је 1935. године у Каштавару, општина Лесковац. Завршио је гимназију, вишу педагошку школу-група српскохрватски језик и југословенска књижевност, вишу школу друштвено-политичких наука и правни факултет. Магистрирао је на правном факултету и стекао академско звање магистар правних наука. Положио је и правосудни испит.

Здравковић је радио у просвети на пословима наставника и директора школе 1956. до 1960. године и пословима професора за Привредно право на Вишој економској школи у Лесковцу од 1994. до 2001. године. Био је ангажован у органима државне управе као самостални референт и шеф одсека друштвених делатности од 1960. до 1962. године.

Мр Мирослав Здравковић био је судија Суда удруженог рада од 1984. до 1988. године, директор Међународног сајма у Лесковцу од 1988. до 1990. године и директор пословнице организације „Југопетрола“ у Лесковцу од 1995. до 2000. године.

Здравковић је врло активно учествовао у обнови и изградњи земље после Другог светског рата, кроз омладинске радне акције савезног карактера: на изградњи Новог Београда 1949. и изградњу пруге Бања Лука – Добој 1951. године, изградњи хидроцентрале на Власини 1952. и аутопута „Братство-јединство“ 1960. године, где је био командант лесковачке Омладинске радне бригаде која је за изванредне резултате, поред других бројних признања, одликовао друг Тито Орденом рада првога реда. Здравковић је био вишеструки ударник на поменути радним акцијама.

Обављао је значајне функције у друштвено-политичком и културном животу. Био је секретар и председник Општинског комитета Народне омладине и члан Среског комитета Народне омладине од 1960. до 1962. године, секретар Општинског комитета СКС Брестовац и члан Среског комитета СКС Лесковац од 1962. до 1969. године, председник Већа друштвених делатности СО Лесковац од 1969. до 1972. године, секретар Општинског комитета СКС Лесковац од 1973. до 1974. године, секретар и председник Међуопштинске конференције Лесковац од 1972. до 1982. године, члан Централног комитета СКС од 1978. до 1984. године, председник Скупштине општине Лесковац од 1982. до 1984. године, члан Извршног одбора ОО СПС Лесковац, делегат у Скупштини Србије и Скупштини СФРЈ од 1989. до 1990. године, народни посланик у више сазива Скупштине Србије и Скупштине СФРЈ и СРЈ од 1990. до 1997. године, потпредседник Скупштине Србије од 1995. до 1997. године и председник више скупштинских одбора.

Здравковић је био председник Школског одбора Лесковачке гимназије и председник Савета Технолошког факултета у Лесковцу у два мандата, члан Савета Филозофског и Правног факултета у Нишу, члан Савета Нишког универзитета и члан Савета Више техничке текстилне школе у Лесковцу, директор радио станице у оснивању у Лесковцу и председник Издавачког савета лесковачке „Наше речи“.

За укупан вишегодишњи рад одликован је Орденом рада са златним венцем и Орденом за војне заслуге са златним мачевима. Добитник је Плакете за безбедност СФРЈ, Златне значке Народне одбране и Златне Значке цивилне заштите Републике Србије, Медаље за изванредне заслуге у развоју Лесковца и Сребрног знака Универзитета у Нишу, као и Сребрног знака за вишеструко давање крви. Резервни је капетан прве класе.

Здравковић је учествовао на конгресима СКЈ, СКС и СПС. Сада је председника Скупштине Фондације „Коста Стаменковић“, председник је Политичког савета ОО СПС и секретар Окружног одобра СУБНОР-а Јабланичког округа, а на Изборној скупштини СУБНОР-а Србије, 28. јуна 2013. године, изабран је за члана Републичког одбора СУБНОР-а Србије.²⁷⁵

%

Мр Мирослав Здравковић био је учесник бројних научних скупова и књижевних вечери на којима је, као уводичар, између осталог, говорио о раду професора Хранислава Ракића, проф. др Живана Стојковића, проф. др Драгомира Радовановића, професора Добросав Туровића, публицисте и историчара Николе П. Илића и других познатих стваралаца југа Србије.

II

ТУЖБАЛИЦЕ ГОРЊЕ ЈАБЛАНИЦЕ – У уводном делу књиге аутор описује простор, подручје Горње Јабланице, где су настале тужбалице; наводи имена њихових аутора, састав становништва, његово порекло, обичаје, ношњу и битне карактеристике сваке етничке популације. Разноликост становништва, њихове посебности и заједничке црте, представљају, по аутору, највеће богаство овог простора. У овом делу вредан пажње је запис Радивоје Денића Рашка из Медвеђе поводом обнављања српске цркве у Медвеђи 1887. године.²⁷⁶

Очаран лепотом народних ношњи, младошћу и веселошћу момака и девојака и племенитошћу обичаја становништва овог краја, Денић записује: „Таквог сабора ја више у животу нигде нисам видео. У оно време сваки завичај је имао своју ношњу, па и сабор постао шарен како се

²⁷⁵ *Напомена:* Ове податке из биографије, специјалну за ову студију, уступио нам је мр Мирослав Здравковић.

²⁷⁶ Мирослав Здравковић, уводно слово, Добросав Туровић, Тужбалице Горње Јабланице, Лесковац, 15. априла 2010. године.

никада више не може видети, а никад се не може ни описати.“ Уводни део аутор завршава описивањем погребних обичаја.

У делу књиге који се односи на садржину тужбалица, аутор је навео тридесет и две тужбалице и један погребни говор са именима жена и мушкараца који туже и наричу за покојницима. О овом делу књиге дат је посебан осврт у рецензији проф. др Момчила Златановића, па се ја на то не бих задржавао. Уважавајући све што је о тужбалицама речено у рецензији, овом приликом бих поменуо неке тужбалице које су по својој садржини, по свом стилу, врхунски литерарни домет. Стога је дискутабилна генерална констатација у рецензији да су тужбалице импровизација.

(...) И на крају, постоји ли нешто што бисмо могли критички замерити књизи и аутору. Мој одговор је да се књизи нема шта замерити. Аутору? Шта се аутору може замерити? Сам аутор је на крају увода истакао да су, и поред вделиких и дугогодишњих напора и жеља да истражи све познатије тужбалице из свих насеља, вероватно су неке остале необјављене у овој књизи.

(...) На основу онога што је рекао: “Горња Јабланица крајем XIX и у XX веку стално је била у жалости“, аутор сугерише да су тужбалице настале у том периоду, што није тачно. Јер, ако су тужбалице потресна поезија бола, инспирисана тугом, како то аутор с правом констатује, онда су оне директно везане за бол, за тугу као универзалне психолошке категорије својствене човеку и настају са настанком људског рода, далеко пре XIX века.

Друго, аутор није објаснио значење речи тужбалица. У Речнику српскохрватскога књижевног језика из 1960. године нема речи „тужбалица“. Постоје речи „туговајка“ и „тужаљка“, што се односи на врсту песме и жену нарикачу (стр. 745). Са свог становишта, и аутор и рецензент употребљавају неадекватне термине „тужбалица“ и „тужиља“, а те речи по свом облику означавају подносиоца тужбе женског рода.

III

ТУЛЧА И БУЛЧА – Књига „Тулча и Булча“ има само педесет и девет страница, седамнаест поглавља, односно седамнаест делова, поднаслова или седамнаест врло значајних друштвено-економских државних и међународних актуелних тема. Свака за себе од ових тема представља бисер, есенцију, срж за разумевање не само волова Тулче и Булче, него и нас људи, под условима да нисмо Тулче и Булче.²⁷⁷

(...) Главне личности у овој књизи су два вола: Тулча и Булча и, нормално, аутор, али не као личност, него само као наратор... Сам аутор каже, а вама саветујем да му верујете, да је на идеју да напише ово дело дошао читајући књигу „Размишљање једног обичног српског вола“ од Радоја Домановића. Аутор даље портретише две личности овог дела,

²⁷⁷ Мирослав Здравковић, уводна реч, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића „Тулча и Булча“, 13. мај 2013. године.

Тулчу и Булчу, који су, како он каже, два бикчића браон боје, од оца сименталца, увезеног у Србију, и мајке, наше обичне српске краве. Ја бих лично волео да је аутор направио другачију комбинацију: да је отац наш, обичан српски во, а мајка сименталка, увезена из Европе „чија мајка црну вуну преде“.

(...) У портретисању главних личности, мислим да аутор није био конзистентан, доследан, тако да ни литерарни ликови, Тулча и Булча, нису адекватно приказани. Њихове ликове аутор даје тако, како каже: „Тулча је био дебљи и лепши и није много размишљао, али Булча запажа ствари, размишља, иако за то није био задужен и често пута своја размишљања преносио Тулчи. По аутору, Тулча је више личио на наше српске, а Булча на проевропске волове.

Затригирани оваквим приказом ликова Тулче и Булче, консултовао сам речник српскохрватскога књижевног језика из 1960. године. У том речнику постоји реч „булка“ (цвет у пшеници) и „булче“ (деминутив од булке). Из тога се јасно може извести закључак да је во Булча добио име по томе што је на челу имао белу боју длаке у виду цвета булке, што се из слике волова на насловној страници књиге, односно на корицама јасно види. Дакле, Булча добија име по урођеним, спољашним особинама. Зато и мислим да је Булча требало да буде више наш, више српски во. Шта је онда са именом Тулча! У поменутом речнику нема тог термина. Користећи знање из историје језика, дошао сам до закључка да је реч Тулча настала од глагола „тулити“. У речнику нема ни тог глагола, јер то није књижевни израз, већ провинцијализам, као карактеристичан за наше језичко подручје. Пошто није у питању књижевни израз, не постоји ни званично, мериторно тумачење тог израза „тулча“. Они који мање познају природу језика под изразом „тулча“ најчешће подразумевају човека будалу, глупака, неспретњаковића, шепртљу. Ја не мислим тако. Тулча је, у ствари, човек кога животна искуство, животне ситуације науче да се лако, некад и бескрупулозно прилагођава новонасталим ситуацијама и да се прави невешт, луд, да купус гледа, а месо вади и једе.

Кад све то ради из егоистичких интереса, користољубља, властољубља и ниских страсти, онда је он потпуно негативна личност. Тулче су они, како и аутор ове књиге каже, који су демократију у Србији увели директно са улице, а ја бих додао и успут, признавали „Милосрдног анђела“ да нас бомбардује, а они палили парламентарна здања – куће, симболе институционалне, народне демократије. Зато је за мене, по свим ових дефинисаним особинама, Тулча проевропски, несрпски лик.

(...) Остало је да се каже да када је у питању литерарно стваралаштво, где се говори о животињама и где се животињама приписују особине људи, онда се таква врста литерарног стваралаштва најчешће сврстава у басне. Међутим, у нашој белетристици има доста примера да се управо најоштрија критика друштвених појава носилаца власти и негативних кретања у држави истиче у сатирама какав случај су дела Радоја

Домановића „Размишљање једног обичног српског вола“ и Петра Кочића и његов „Јазавац пред судом“ и ево код Драгомира Радовановића у делу „Тулча и Булча“.

Далеко сам од тога да мислим да је дело „Тулча и Булча“ сатира истог ранга, нивоа или квалитета као што су поменуте сатире Радоја Домановића и Петра Кочића, али се усуђујем да кажем да по смелости и храбрости аутора „Тулче и Булче“, по отвореној, оштрој, бескомпромисној мисији и снажној критици актуелних негативних појава и њихових носилаца у нашој држави Србији и по имену, презимену и функцији, ово дело надмашује обе поменуте сатире.

(...) Основна поруке ове књиге је да Тулча и Булча знају шта не знају, а људи не знају шта знају! То је, у ствари, оно што је велики песник Његош истицао: „Народ чини оно што зна, али не зна што чини.“

V

КРИВО ОГЛЕДАЛО – На самом почетку, дозволите ми да кажем да аутор ове књиге спада у ред стваралаца са јаким интегритетом, ауторитетом и кредибилитетом у историографији и историјској науци уопште.

(...) Имао сам прилике да се ауторовим стваралаштвом у белетристици сретнем и раније, почев од књиге „Епистола о љубави“, преко три књиге из едиције „Криво огледало“ у прози, до данашње, четврте књиге Кривоогледала писане у десетерцу. Признајем: када сам служио садржину ове књиге у десетерцу слатко сам се смејао, јер ми се чинило да је „све потаман и да је свака ствар на своме месту.“²⁷⁸

(...) Књига је неуобичајне садржине, ма колико да су у њој портретисане, како то аутор обично каже, познате личности. Поставља се питање колико су и како су познате те личности у времену и простору и по чему познате – по добру или злу? Аутор је рекао шта је имао да каже; читаоци ће рећи када књигу прочитају.

(...) Са становишта историје теорије књижевности и књижевне критике, књига по својој форми, писана у десетерцу, спада у епско стваралаштво, у епску поезију, дакле у ону врсту поезије чију садржину чине значајни историјски догађаји или знаменити историјске личности.

Колико сам сигуран да по форми спада у епику, толико сам исто сигуран да по својој садржини, ова књига тамо не спада. Па где онда спада? Рекао бих да по садржи може, али не мора да спада у хумор, у иронију, у сарказам, у сатиру. Али, она није ни само хумор, ни само иронија, ни само сарказам, ни само сатира. Она је од свега тога помало. Ако би ми било дозвољено да сложеницом означим врсту ове књиге у погледу њене садржине, онда би она могла да се означи као хумористичко-иронично-саркастично-сатирично дело, или, пошто је по мом мишљењу сатирични

²⁷⁸ Мирослав Здравковић, уводно слово, промоција књиге проф. др Живана Стојковића „Криво огледало“, 27. фебруар 2013.

део доминантан, онда би и прикладније било рећи да је ова књига хумористичко-иронична сатира.

(...) По мом мишљењу идеја писца, управо, садржана у делу реченице да је писац желео само да се нашали и да ли се он само шалио сваки читалац ће имати своје мишљење кад књигу прочита. И као читалац, као промотер, и као један од ликова у овој књизи, остајем убеђен да је пишчева идеја шала и то добронамерна, и да су пишчева идеја и идеја књиге, односно порука коју књига шаље у савршеном складу. Тиме не ускраћујем право читаоцима да о књизи и другачије мисле, као што могу другачије да мисле о пишчевој идеји, односно намери. У томе је суштина слободе уметничког стваралаштва и различитог доживљавања и поимања тог истог стваралаштва.

Ауто се у едицији „Криво огледало“ успешно представио читалачкој публици. Овом књигом, сличне садржине, као и у претходне три књиге, још више побуђује пажњу читалаца десетерачким стиховима. И раније књиге „Кривог огледала“ различито су схватане и кометарисане, хвалене и оспораване. Вероватно ће тако бити и са овом књигом.

(...) На крају бих рекао да је аутор врло успешно и литерарно зналачки укомпоновао осам ликова, укључујући и свој лик. Свима је дао звучне титуле – хајдуци, јатаци, бегови, велики везири, а мени је дао најзначајнију титулу – хајдучког цара – а за себе скромно задржао титулу – харамбаше!

Иако су ликови технички посебно портретисани и обрађени, они се садржински међусобно преплићу, налазе се у истим или сличним животним ситуацијама, међусобно се помажу и повремено и споре око неких питања, али их све повезује заједничка судбина – рад, тешкоће и препреке на путу личне и друштвене афирмације, успони и падови у животу. Оно што је посебно похвално за аутора јесте чињеница да су сви ликови остали, упркос тешкоћама, усправни, достојанствени и у успону.

Којим се критеријумима аутор руководи у одабиру ликова, може се закључити из садржине књиге. Ликови су из најближег ауторовог окружења. То су њему блиске и драге особе. Он лично познаје и њихове животне сапутнике и кад их помиње, помиње их са поштовањем и људском топлином. Скоро сви ликови су писци књига, само ја нисам. Зато завршавам ово излагање у десетерцу, у Његошевском стиху:

*„Бе улетех међ ове асове,
као врабац међу соколове.“*

Уз обраћање аутору:

*„Бе ме мећеш међ ове асове,
као вратца међу соколове.“*

IV

БОРБА ЗА ИСТОРИЈСКУ ИСТИНУ – У намери да не понављам оно што је цењени проф. др Живан Стојковић већ рекао као врсни познавалац лика и дела Хранислава Ракића, дозволите ми да кажем да ова књига садржи тридесет наслова, углавном критички интонираног садржаја у области историографије, укључујући ту и Предговор и Белешку о писци.²⁷⁹

На самом почетку, у Предговору, уредник и професор др Живан Стојковић врло садржајно представио је и самог аутора, и његово стваралаштво и садржину ове књиге. Истичем ово због тога што сви наслови у овој књизи могу да се подведу под заједнички именитељ ауторове борбе за историјску истину. О томе у Предговору стоји следеће: „Његова борба за историјску истину имала је две димензије. Прва су чинила његова истраживања и научни резултати и друга се односи на критички приступ према ономе што је објављено у сфери историјске науке“.

(...) Ако је икада борба за истину и правду била насушна потреба нашег народа и наше државе, онда је то данашњи тренутак, данашње време. Ова књига има инспиративну снагу баш у том смислу.

(...) Наслови у овој књизи односе се на различите временске, просторне и историјске околности, али их све прожима једна мисао, једна идеја, једна потреба – борба за истину!

Аутор је насловио књигу „Борба за историјску истину“. Немам ништа против таквог наслова, али је можда наслов могао да буде без овог додатка, атрибута, епитета – историјску? Јер, ако сви под истином подразумевамо врхунску, објективно дату вредност утемељену на уверљивим и непобитним аргументима у процесу научног доказивања, онда је истина једна, једина и јединствена. Сви други атрибути су сувишни.

(...) Због актуелности садашњег тренутка и друштвеног, политичког и свеукупних кретања у науци, култури и издавачкој делатности, уз моје мишљење да већ дуже у нашој средини влада информативни мрак, мислим да би за ову прилику било корисно да се да краћи осврт на ауторов критички приступ према објављиваним чланцима у дневним новинама у којима се произвољно пише о догађајима и личностима народно ослободилачког рата са очигледном намером да се омаловаже и вредности НОР-а.

(...) Ова књига шаље поруку свим прогресивним снагама да се уједине у борби за истину, за поштовање и неговање тековина и вредности НОР-а и социјалистичке изградње.

²⁷⁹ Мирослав Здравковић, уводно излагање, промоција књиге Хранислава Ракића „Борба за историјску истину“, Лесковац 2013.

IV

ВЛАДАРИ У СЕНЦИ, ВЛАДАРИ ИЗ СЕНКЕ – Књига „Владари у сенци, владари из сенке“ по својој тематици и садржини, представља изузетно актуелно дело у области стваралаштва и даје значајан допринос покушају да се одговори на бројне изазове актуелног политичког тренутка у свету.²⁸⁰

(...) Аутор посебно наглашава да данас живимо у време у којем се не поштује и не примењују економске законитости и да светом управљају банкарски магнати, мултинационалне компаније, берзе и њихове агенције, а не националне владе. Ове наднационалне институције изазивају финансијске, економске, социјалне и политичке кризе у земљама чији им се режими не свиђају и под видом заштите људских права и развијања демократије доводе на власт оне кадрове који ће радити по њиховом диктату.

Аутор заслужује све похвале што се јасно одређује према свим кретањима сматрајући их за највеће зло и отворено тражи супродстављање том злу поруком „не одупрети се злу, још веће је зло.“

После ове кратке, али врло садржајне уводне речи, аутор даљу садржину ове књиге даје у виду пет животних прича и дешавања у САД.

(...) Оно што је посебно интересантно за нас је дугачак списак личности на одговорним дужностима у државама и међународним организацијама које су учествовале у разбијању Југославије.

У делу књиге под насловом „Циљеви тајних друштава“, аутор истиче да је историја човечанства углавном заснована на бројним покушајима насилног успостављања глобалне доминације почев од периода Александра Македонског, Наполеона и Хитлера, до данашњих дана.

(...) На крају књиге, аутор пише о потреби утврђивања националне стратегије за борбу против светског поретка.²⁸¹

²⁸⁰ Мирослав Здравковић, уводно излагање, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића Владари у сенци, владари из сенке, 5. октобар 2012. године.

²⁸¹ *Напомена:* Мр Мирослав Здравковић је говорио и о другим публикацијама лесковачких писаца. Посебно запажено било је његово излагање о књизи „55 година Водовода“ Лесковац (1954-2009) аутора др Живана Стојковића и Хранислава Ракића. Промоција је одржана 29. јануара 2009. године. Здравковић је рекао да књига својим насловом представља монографију једног значајног комуналног предузећа, али садржином питања обрађених у њој, она је много више од једног предузећа, чак и од једног града. Она је, у ствари, општељудска, неисцрпна и вечита тема. Посебно су у тој и таквој функцији брана Барје, о којој су аутори већ написали монографију, и бројни бунари и бушотине у јужном и северном делу града и сви пројекти за експлоатацију подземних вода. Оно што посебно за брану Барје треба нагласити, о чему аутори пишу у овој књизи, то је чињеница да је ова брана највећа инвестиција на југу Србије после Другог светског рата и да је пројектована са вишенаменском функцијом – да обезбеди воду за општину Лесковац; да заштити град и шире подручје од поплава; да прихвати подземне воде којима је лесковачко поље врло богато и да у случају потребе може да се користи за производњу струје.

НИНОСЛАВ ЗЛАТАНОВИЋ

I

Нинослав Златановић рођен је 1954. године у Лесковцу где је завршио Основну школу и гимназију, а Медицински факултет у Београду 1979. године. По завршетку лекарског стажа ради у Дому здравља у Вучју (1980-1983) као лекар опште праксе, а од маја 1983. године у Служби опште хирургије и трауматологије Здравственог центра у Лесковцу. Специјалистички испит из опште хирургије положио је 1987. године у Београду. Члан је уредништва часописа *Apollinem medicus et Aesculapium* и секретар Подружнице СЛД у Лесковцу од 1996. године. Добитник је захвалнице СЛД 1994. године. од 1991. године је професор хирургије у Медицинској школи у Лесковцу. Ментор је Медицинског факултета у Нишу за обављање специјалистичког стажа из опште хирургије од 1994. године. Примаријус је од 1997. године. Начелник Службе опште хирургије и трауматологије од 1. марта 1998. године.²⁸²

II

БИБЛИОГРАФИЈА – Није било могуће на бољи начин обележити 50 година рада Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу од издавања Библиографије радова њених чланова. Када сваки професионалац и човек ван струке погледа ову књигу, он је задивљен пред огромним интелектуалним и стваралачким напором, који су уложили лекари Подружнице СЛД у Лесковцу у жељи да изразе и за потомство оставе трагове свог рада који се некада одвијао под веома тешким условима.

Наше колеге у Лесковцу су на очигледан начин показале да данас не постоји медицинска провинција, ако су у служби здравља и народа ангажовани ентузијастички и ствараоци надахнути племенитом жељом да издижући себе у стручном, педагошком и научном сазнању, остваре своје племенито настојање да у границама могућег пруже болеснику најбољу здравствену заштиту, обједињујући превентивну, дијагностичку и терапијску делатност.

Мада бројке не морају да буду и убедљиви доказ вредности неког људског чина, у овом случају, срећом, бројке су потпуно у складу са садржајем и представљају мерило вредности. Кратка анализа садржаја Библиографије то најбоље показује.

У књизи је заступљено 25 специјалности медицинске струке, што показује ширину организовања здравствене службе и здравствене заштите на подручју који покривају Подружница СЛД Лесковац и то како

²⁸² Вукашин Ристић, Нинослав Златановић, Библиографија радова чланова Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу 1947-1997. године, Подружница СЛД, Лесковац 1998.

превентивне тако и куративне делатности. Напредак који је на овом плану начињен је неуобичајен, не само у условима развијености наше земље, већ и ширем опсегу, који прелази границе територије Србије. У Библиографији се налазе радови 113 лекара, од којих су 63 примаријуса и 2 доцента универзитета

(...) Колеге, чланови Подружнице СЛД Подружнице у Лесковцу и овом приликом показаше да „знање није знање знати, већ је знање, знање дати“. Импресивних 2.760 наслова ове Библиографије и по броју и по садржају радова представљају допринос нашој медицинској литератури и уводе медицинску службу Лесковац у ред значајних организација здравствене заштите народа.²⁸³

Прихватајући се да напишемо ову Библиографију желели смо да заокружимо рад чланова Подружнице СЛД у Лесковцу у протеклом педесетогодишњем периоду.

(...) За чланове Подружнице који нису доставили своје радове веома жалимо, јер би на тај начин ове Библиографија била потпунија. Уколико смо учинили неки пропуст, што није искључено, то није урађено у злој намери.²⁸⁴

²⁸³ Академик проф. др Војин Шуловић, Предговор, Библиографија, стр. 5

²⁸⁴ Вукадин Ристић, Нинослац Златановић, Реч аутора и уредника, Библиографија, стр. 7. Напомена - Заступљени су следећи аутори: др Драгослав Алексић, прим. др Драгомир Анрејевић, др Ђорђе Цекић, др Влдимир Цолић, прим. др Слободан Цветановић, др Томислав Д. Цветановић, прим. др Владимир Цветковић, др Миодраг Дамјановић, др Слободан Давинић, прим. др Душан Деклева, др Мирослава Димитријевић, прим. др Рада Димитријевић, прим. др Зоран А. Динић, прим. др Данило Б. Драшковић, прим. др Димитрије Гавриловић, др Жикица Гавриловић, др Стеван Глоговац, прим. др Саша Гргов, др Драгослав Игњатовић, др Александар Јанковић, др Димитрије Јовановић, др Драган Јовановић, др Светлана Јовановић, доц. др Томислав Д. Јовановић, др Драгослав Јовић, прим. др Оскар Киш, прим. др Мирослав Коцић, прим. др Илија Конић, прим. др Ђорђе Костић, прим. др Симка Краинчанић-Костић, др Драган Крстић, др Љубица Крстић, др Славко Крстић, др Светислав Крстић, др Радуле Лепојевић, прим. др Милан Леви, др Сузана Леви, прим. др Верица Леви, др Миломир Љубић, прим. др Милош Манић, прим. др Драгомир Марковић, прим. др Ђорђе М. Марковић, прим. др Љиљана Марковић, прим. др Зоран Марковић, прим. др Љубиша Матић, прим. др Владимир Михајловић, прим. др Трајко Миљковић, др Радомир Митић, прим. др Димитар Митов, др Душан Митровић, др Десимир Младеновић, др Слађана Мојашевић, прим. др Бећир Мустафић, прим. др Братислав Николић, прим. др Драгутин Николић, прим. др Миладин Николић, прим. др Олга Николић, доц. др Предраг Николић, др Јовица Павловић, прим. др Јовица М. Павловић, прим. др Миодраг Павловић, прим. др Станоје Пејић, прим. др Војислав Пејић, прим. др Властимир Перић, др Лидија Петровић, прим. др Веселин Петровић, прим. др Живојин Петровић, др Миливоје М. Поповић, др Живојин Поповић, др Миомир Прокоповић, др Миливоје Ранђеловић, прим. др Витомир А. Рангелов, прим. др Радмило Рашић, прим. др Вукадин Ристић, прим. др Бранислава Савић, прим. др Томислав Сибиновић, др Благоје Симић, прим. др Катарина Симић, др Мирослав Симоновић, прим. др Милорад Соколовић, др Зорица Стајић-Лепојевић, прим. др Драгољуб Стаменковић, прим. др Сениша Стаменковић, прим. др Јелена Станировић, прим. др Живка Сретић, прим. др Бисенија Станковић, др Драган Станковић, прим. др Миле Станковић, др Миливоје Станковић, прим. др Радомир Станковић, прим. др Велибор Станковић, прим. др Слободан Стевановић, др Драгослав Стојановић, др Миливоје Стојановић, прим. др Надежда Стојановић, др Нинослав Стојановић, др Радмила Стојановић, прим. др Слободан Стојановић, прим. др Слободан Стојичић, др Данило Стојиљковић, др Бранко Стојковић, прим. др Александар Стошић, прим. др Гордана Стошић, др Раде Свилар, прим. др Миодраг Тасић, прим. др Велибор Теокаревић, прим. др Љиљана Тричковић-Митровић, прим. др Јакша Ујевић, прим. др Иван Здравковић, прим. др Нинослав Златановић, др Снежана Златановић, др Душанка Живковић.

НЕБОЈША ИВАНОВИЋ

I

Небојша Ивановић (1960), социолог, публициста и архивиста. Живи и ради у Лесковцу. До сада је објавио десет књига, неке у коауторству, од којих издвајамо: Лесковац и лесковачки крај 1914-1918, (2006), Издавачка делатност Историјског архива Лесковца (2005), Шест књига библиотеке (2007), Одузимање имовине у Лесковцу и околини (2007), Варање Србије (2007), Лева обала (2009).²⁸⁵

II

СПИСИ – политичко-аналитичке *Spise* Небојше Ивановића одликује доследно инсистирање на хуманизму као политичком идеалу, што је у политичкој праксеологији модерних времена, на жалост, веома ретко. Политика би морала бити увек с људским лицем, како наш аутор мисли, јер, у супротном претвара се у наказу која гута људе, и на човека гледа само као на материјал сопственог метаболизма. Као умеће управљања јавним стварима од значаја за грађане и њихов живот политика има најнепосредније последице по квалитет живота, али она је, како искуство сведочи, управо узрок свих друштвених конфликта, па и оних с кобним крајем. Ивановић је против такве политике која је жрвањ за млевање људи и, по њему, без идеала љубави, толеранције и филантропије политика нема смисла и претвара се у практичну мизантропију.²⁸⁶

%

Spise – занат архивски. – Ако неко заиста жели да разуме рад архивиста и архивистички посао, или чак жели да га побољша, тај најпре мора да га познаје, јер би иначе говорио као слеп о сликарству. Наравно, ниједан наш архивиста неће моћи да пронађе једино исправно решење, нико неће моћи да све предвиди и све узме у обзир. Начело које говори о томе да нико не сме извући корист из незаконитог поступања и

²⁸⁵ Небојша Ивановић, „Списи“, Белешка о аутору, сачинио Јовица Стојановић, антрополог, Историјски архив Лесковац 2010, стр. 130. *Напомена:* У књизи „Списи“ наведена је комплетна Библиотека, односно сва издања Историјског архива Лесковац до 2010. године, и то: Историјски архив Лесковац, монографија; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, Занатство Лесковца I; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Избори у лесковачком крају 1903-1938; Станислав Николић, Бошко Николић, Слишане (1878-1995), монографија; Раде Јовић, Прилози за монографију Фото-филмског клуба Лесковац (1950-2000); мр Горан Јовић, Лебане, монографија; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка; Тихомир Петровић, Основна школа у Бошњацу; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Историјски архив у Лесковцу 1954-2004; Зоран Цекић, Небојша Ивановић, Михајло Дедић, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива Лесковац; Небојша Ивановић, Издавачка делатност Историјског архива; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, Занатство Лесковца II; Небојша Ивановић, Градски народни одбор Лесковац 1946-1950; Добросав Ж. Туровић, Небојша Ивановић, Записи топличког четника др Божидара Поповића Божа 1916-1918; Небојша Ивановић, Одузимање имовине у Лесковцу и околини; Небојша Ивановић, Лева обала;

²⁸⁶ Јовица Стојановић, Белешка о аутору, Списи, Историјски архив Лесковац, стр. 130

привилегованог положаја, такође важи. Противправна деловања морају бити санкционисана. Мала је утеха и не може оправдати да упутства за рад дају непотпуна разјашњења, да их нема дуго и да су сва због тога застарела. Зато се готово сви дају у потрагу да нађу сопствена решења. Тако тешко можемо знати шта се стварно дешава у току обраде грађе, ако је архивисти не надгледају, ако о томе нико ништа не каже и не објашњава поступање. Тражећи исправне одлуке и упутства, архивисти много чешће него што се мисли морају да читају фондове уместо што гледају књиге. Читаоци фондова су у предности. Али зашто? Зато што тако савршено испуњавају задатак посматрања и описивања, који као поступак садржи разлучивање и означавање, те тиме правилније расуђују.²⁸⁷

III

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА - Издавање књига једна је од делатности архива, свакако не најважнија, али несумњиво драгоцену. (...) Архив као да је био изгубио своја документа о праву на издавачку делатност, те је изгледало да их је требало поново наћи.²⁸⁸

Укупан број издања у оквиру библиотеке је десет публикација, што је негде преко 1.400 страна текста и илустрација.²⁸⁹ Библиотека Историјског архива (до 2005. године) садржи следеће књиге: Зоран Цекић, Историјски архив Лесковац, Лесковац 1994. година; Добросав Туровић, Солунци Јабланичког округа 1916-1918, Лесковац 1994; др Живан Стојковић и Ненад Кражић, Занатство Лесковца, Лесковац 1995; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Избори у лесковачком крају 1903-1938, Лесковац 1996; мр Горан Јовић, „Лебане”, Лесковац 1997; Станислав Николић и Бошко Николић, „Слишане”, 1998; Раде Јовић и Ненад Кражић, Прилози за монографију Фото филмског клуба Лесковац, Лесковац 2000; др Тихомир Петровић, Основна школа у Бошњацу, Лесковац 2003; Живан Стојковић и Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка, Лесковац 2004, Хранислав Ракић и др Живан Стојковић, Историјски архив у Лесковцу 1954-2004, Лесковац 2004; Небојша Ивановић, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива Лесковац, Лесковац 2004.²⁹⁰ Историјски архив је 2006. године објавио и заједничко дело Добросаву Туровића и Небојше Ивановића „Записи топличког четника” др Божидара Поповића Божа 1916-1918’²⁹¹

²⁸⁷ Небојша Ивановић, Списи, Историјски архив Лесковац, стр. 121-122.

²⁸⁸ Небојша Ивановић, Издавачка делатност Историјског архива Лесковац, стр 5, Лесковац 2005.

²⁸⁹ Исто, стр. 21.

²⁹⁰ Н. Ивановић, Архив – шест књига библиотеке, Лесковац 2006, стр. 5.

²⁹¹ Небојша Ивановић рођен је 1. јануара 1960. године у Лебану. Основно образовање стекао у Лесковцу, где је завршио и гимназију, а Филозофски факултет у Нишу. Радио је у Пољопривредном комбинату Делишес у Владичином Хану и Историјском архиву. Покренуо је издавачку делатност те установе, као уредник издања библиотеке у којој је објављено 14 књига, а и сам је аутор неколико публикација. *Напомена:* Видети опширније Лесковац и лесковачки крај 1915-1918, Историјски архив Лесковац, Лесковац 2006.

НИКОЛА П. ИЛИЋ

I

Никола П. Илић, публициста, историчар, Србин, рођен је 7. марта 1926. године у Газдару, у јабланичком округу. Завршио је Правни факултет у Скопљу. Објавио је двадесетак књига о којима су позитивно писали рецензије и приказе научни радници, историчари, универзитетски професори, књижевници, публицисти, критичари и новинари. Добитник је више одликовања, признања и публицистичко-књижевних награда. Био је сарадник Политике, Борбе, Рудара, Радника, Наше речи, Четвртог јула, Трибине младих, Врањских новина, Гласа борца, сарађивао у часописима Наше стварање, и Ток, Лесковачком зборнику, Нишком зборнику; у Сећањима, Споменици погинулих учитеља, пали непобеђени, а прилоге су му објављивали и Радио Београд, Радио Ниш, Радио Приштина и Радио Лесковац. Учествовао на 12 научних скупова, подносио саопштења и радове. Рецензент је једне хронике. О четвороструком агенту, највећој Српкињи међу шпијунима, Вери Пешић, прикупљао документарну грађу од 1949. године.²⁹²

II

Никола П. Илић почео је активну сарадњу са „Лесковачким зборником“ почетком шесдесетих година прошлог века. Од тада до данашњих дана био је стални сарадник. Објавио је 34 чланка самостално и два у коауторству.

(...) Први његов рад објављен у Лесковачком зборнику је „Рудник Леце између два светска рата“.

(...) Никола Илић је индивидуалиста у научном раду. Ипак је схватио да понекад колективни рад има предност над индивидуалним. У то се уверио учешћем у коауторству у неколико објављених чланака и књига са Живаном Стојковићем, Храниславом Ракићем и Момчилом Златановићем. Поред сарадње у Лесковачком зборнику, Илић је сарадник и Народног музеја у Лесковцу који му је објавио осам књига. Сакупљао је и историјску грађу и после коришћења предавао музеју документа, фотографије и оружја.²⁹³

%

Наш први тимски рад, укључујући ту и Хранислава Ракића, започео је пре десет година на књизи „Четнички покрет у лесковачком крају 1941-1944“, која је објављена 1993. године. (...) Ово прво искуство заједничког

²⁹² Подаци преузети из књиге Николе Илића *Вера Пешић у вртлогу шпијунаше*, у издању аутора, Лесковац 2004. Роман Николе Илића о Вери Пешић изазвао је велико интересовање јавности. О делу и аутору објављени прилози у многим новинама, а В. новости су објавиле фељтон у више наставака.

²⁹³ Хранислав Ракић, прилог о Н. Илићу, „Живот и дело Николе П. Илића, Филекс 2004, стр. 242-243.

рада омогућило нам је да већ следеће године урадимо књигу „Окупација Лесковца 1941-1944. године“, а затим, после НАТО агресије на Југославију, и књигу „Лесковачки крај у време НАТО агресије“. (...) Када ми је Никола Илић понудио да рецензирам обиман рукопис о шпијунки Вери Пешић открио ми је да га је радио више од три деценије и да му управо он много значи. После ишчитавања рукописа био сам одушевљен драматиком шпијунског рада. Ради квалитета, сугерисао сам Илићу да више романсира рукопис, што је он са задовољством прихватио.²⁹⁴

Ш

ВЕРА ПЕШИЋ У ВРТЛОГУ ШПИЈУНАЖЕ - Када је реч о најновијем рукопису Николе П. Илића, романсираној биографији Вере Пешић, условно можемо говорити о жанру шпијунског романа, у којем је поступак обликовања примерен неким законитостима грађења и обликовања литерарног штива.

Одмах ваља рећи да и овај рукопис испољава Илићеве афинитете: указује на објективност и поштовање чињеничне грађе, открива склоност аутора да портрет гради „*по живом моделу*“ и успоставља креативни мост између сензибилитета савремених чињеница и историјских мотива и тема. Избором шпијунске делатности за тему свог новог дела као да фиксира и одређује свој литерарни нормативни концепт биографизма, којим се одређена личност поистовећује с професијом којој је служила и која ју је судбински определила. Користећи се могућностима самог жанра, аутор интерпретирање развоја личности ове највеће шпијунке с наших простора започиње у аутентичном миљеу маловарошке средине из које би причу пренео у сасвим конкретне животне ситуације, али не литерарно конципиране, већ друштвено и политички контекстуиране. Од детињства па до погибије, нашавши се на путу без повратка, Вера Пешић је неумитном логиком животне судбине, а не вољом њеног литерарног „*творца*“, професионално сарађивати (колаборирати) са разним службама између два светска рата и у току Другог светског рата.

У овом рукопису се најкомплетније прати рад Вере Пешић „*почев од увођења у посао*“ и неких најделикатнијих ситуација, историјски знаним по учесницима и судбинама на овом нашем простору. Можемо рећи да је Никола П. Илић, пратећи шпијунску еволуцију Вере Пешић испричао целовиту причу о драми једне младе жене, као што нам је испричао и једну „*историјску причу*“ у просторима наше друштвене стварности.

Првенствено документаран, а жанровски јасно опредељен рукопис „У вртлогу шпијунаже – Вера Пешић“, осмишљен је са својеврсном експресивном и драматуршком сугестивношћу пишчевог поступка приповедања. Приповедни ефекти произилазе из саме драматургије јунакиње судбине, која се у рукопису одвија на принципу постепене акумулације, одређених догађаја и поступака.

²⁹⁴ Живан Стојковић, прилог о Н. Илићу, „Живот и дело Николе П. Илића“, Филекс 2004, стр. 236-239.

(...) Вера Пешић може изнова да привуче пажњу, овога пута као лик једног литерарног штива – млада, образована, похлепна и нежна, пркосна али ломљива, између идеалне љубави и практичне користи и употребљивости – та је личност нашла у Николи П. Илићу прикладног портретисту, који своје дело поткрепљује обиљем фотографија из њеног живота и ближе историјске прошлости.

Захваљујући рукопису Николе П. Илића, знамо како се све десило у животу највеће шпијунке у овом делу Европе, *српске Мата Хари*, како су је називали, а пре свега да је млада девојка, пред стрељачким водом била исто оно дете што је из србијанске забити располућено опслуживало силе зла, мислећи да свету обећава добро, с обзиром на своје личне прилике и још више због тадање политичке ситуације код нас и у свету. Рукопис заслужује да буде објављен и ми га свесрдно препоручујемо.²⁹⁵

„...Име Николе П. Илића већ је познато у нашој историографији као аутора више самосталних и књига у коауторству које обухватају тематику ближе и даље прошлост лесковачког краја, али и важне историјске догађаје из српске историје. Иако по струци правник, врло успешно је савладао методологију историјског рада, а његова способност да буде упоран и темељит истраживач дошла је до пуног изражаја.

(...) Следећа важна одредница за оцену овог рукописа је чињеница да се до документације и извора првог реда о обавештајној,

²⁹⁵ Рецензија књижевника Саше Хаџи Танчића објављена у роману Николе П. Илића Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, Лесковац 2004. и делу „Живот и дело Николе П. Илића“, Филекс Лесковац 2004, стр. 232-233. *Напомена:* Аутор Н. Илић наводи да за писање књиге користио следеће изворе: досијеа Vere Пешић у Служби државне безбедности Министарства унутрашњих послова Београда и Лесковца; извештаје Војноисторијског института у Београду које је писала Гестапоу, Министарству унутрашњих послова Недићеве владе и Горском штабу 110 и њена саслушања у истражном затвору и на суђењу (1943); архив британске војне мисије при штабовима четничких корпуса Југословенске војске у отаџбини (1943-1944), писма и извештаје др Милана Шијачког, резидента британске обавештајне службе, записнике о саслушању пуковника Живојина Ђурића, агента Гестапоа и Абвера (1946, 1949 и 1960); судска и полицијска досијеа официра Гестапоа Антона Шварца, резидента Гестапоа др Владимира Доланца, агента и курира Гестапоа Мустафе Алијевића – Милорада, професора и резидента Живомира Јанежића (1945, 1955); више десетине извештаја, писама и радиограма вође четника генерала Драгољуба Драже Михајловића и команданта Горског штаба 110 потпуковника Радослава Ђурића (1943-1944), писмо пешадијског поручника Петра Јанковића, крунског сведока (1943), и извештај који је упутио др Милану Шијачком (1951) у САД; писмо потпоручника Владимира Владе Јанковића, команданта 4. (медвеђе) бригаде ЈВУО (који је заробио В. Пешић); писмо Vere Пешић сенатору Милутину Драговићу у 25 тачака (1942); службене белешке Државне безбедности о изјавама Петра Јанковића (од 8. и 9. септембра 1953) и Радета Станимировића (од 16. августа 1958); многобројне извештаје и писма обавештајних официра и команданата; изјаве у судском процесу Окружног суда у Врању двојице егзекутора; одговор др Миливоја Перовића, књижевника и адвоката у Сведочанству (1971); три фелтона сличне садржине – др Миливоја Левкова Највећа шпијунка на Балкану (Дуга, 1971), Миодрага Џуверовића Београдске године гестаповца Крауса (Политка експрес, 1972) и од истог аутора Југословенска Мата Хари (Вечерње новости, 1988), фрагменте из књиге Колаборација четника са окупаторима и квислинзима у Србији 1941-1944 Николе П. Илића, 1996, и Записе о људима и догађајима у лесковачком крају 1929-1945 (1946), Светозара Ђ. Крстића, изјаве пуковника Југословенске армије Радосава Ј. Поповића (1962), др Миливоја Перовића и др Мирка Перовића (1959, 1960. и 1971), дипломате Игњата – Ицка Миљковића (1950), Светозара Крстића (1966), генерал-потпуковника Милана О. Ковачевића Миливоја (1951, 1960)... Око 30 фотографија аутор је добио од Милоша А. Радовића и Ђорђа А. Поповића и по једну од Народног музеја Лесковца и Ниша и Љубице Дедић.

контрабавештајној и шпијунској делатности релативно тешко долази, а када се и до њих дође потребна је изузетна спремност и интуиција да се објективно обради и прикаже. И најзад, као мој субјективни допринос и евентуални доказ да је рукопис вредан пажње јесте и чињеница да сам га прочитао у једном даху, без обзира на његову обимност.²⁹⁶

IV

КРВАВИ ФЕБРУАР – Ова књига имала је два издања: прво, 1976. у тиражу од 2000 примерака, а друго 1977. године у тиражу од 5000 примерака. Оба су распродата, а књига се још тражи. То је основни разлог за њено поновно штампање.

Књига о бојничкој трагедији је наишла на велико интересовање читалаца и јавних медија. Фебруара 1977. године у Бојнику снимљена су две документарне емисије у трајању од 35 минута: Радио ТВ Београд под насловом „Кад је Пуста Река опустела“ и Радио ТВ Скопље под насловом „Крвави фебруар“. Оба документарца су више пута приказана. Дневне и недељне новине („Политика“, „Борба“, „4. јул“, „Вечерње новости“, нишке „Народне новине“, лесковачка „Наша реч“, „Арена“ из Загреба итд.), затим радио станице из Београда, Загреба, Ниша, Лесковца, Скопља и Врања објављивале су фрагменте из књиге „Крва фебруар“. Многи песници, међу којима Драган Колунџија из Београда, Мато Ходак из Загреба, Томислав Н. Цветковић из Лесковца, Милосав Шуковић Рајко из Гајтана, Милорад Шћепановић из Лесковца, на основу књиге, певали су песме о бојничкој трагедији. Томислав Н. Цветковић је написао неколико поетско-музичких казивања, од којих наводимо „Бојник на стражи вечној“, „И гробови памте“, „Пркосречани“ и „Батаљон слободе“. Све је то омогућило великом броју читалаца, слушалаца и гледалаца јавних медија да чују и доживе тешке злочине бугарске војске над родољубима и невино стрељаним у Бојнику и другде.

Песник Мато Ходак, инспирисан књигом „Крвави фебруар“, написао је збирку песама под насловом „И једним срцем ће Бојник трајати“ (37 песама).²⁹⁷

%

Књига „Крвави фебруар“ инспирисала је председника Савезног одбора Савеза удружења бораца НОР-а Југославије генерал-пуковника Косту Нађа и председника Међуопштинског одбора јужноморавског региона генерал-мајора Јована Манасијевића да се у Влади Социјалистичке Републике Србије покрене акција за снимање филма и књига преведе на енглески, кинески, руски, француски и немачки језик. Републички одбор СУБНОР-а подржао је ту иницијативу. За снимање филма Влада је

²⁹⁶ Проф. др Живан Стојковић, Извод из рецензије, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, Лесковац 2004.

²⁹⁷ Никола П. Илић, предговор трећем измењеном и допуњеном издању, „Крвави фебруар“ (13-18. фебруар 1942), Међуопштински одбор СУБНОР-а, Лесковац 1987, стр. 9-11. *Напомена:* У другом издању објављен је списак 506 стрељаних лица. Међутим, накнадним истраживањем Никола П. Илић је утврдио да су фебруара 1942. године стрељано 523 лица.

обезбедила новац, изабран је одбор, редитељ, написан сценарио, који је пирхваћен од свих републичких, регионалних органа и бојничке општинске структуре. Све је заустављено на почетку. Риста Антуновић Баја и Јован Манасијевић обавестили су Николу Илића: „Снимање филма спречио је Тодор Куртовић, председник Савезног одбора ССРНЈ да се не би нарушавали односи са Бугарском, а српско руководство није се томе успротивило“.²⁹⁸

V

ВРЕМЕ ОБРАЧУНА – О Четвртм (Брионском) пленуму ЦК СКЈ написано је више књига, али ниједна од њих није довољно обрадила главне узроке сукоба и разлаза двојице водећих личности комунистичког покрета, руководилаца НОР-а 1941-1945. и послератне изградње Југославије, Ј. Б. Тита и А. Ранковића Марка.

Нисам ни ја покушавао да у мојој књизи „Време обрачуна“ понудим читаоцима таква објашњења већ да их упознам са кавим смо се све траумама суочавали у лесковачком и врањском крају захваљујући самовољи и бирократском понашању појединих партијских и државних моћника.²⁹⁹

(...) Највећа измишљотина била је, по којој је Ранковић са УДБ-ом поставио тајне прислушне уређаје у Титовој резиденцији, па чак и у његовим интимним одајама, потекла је, како је утврђено, од самог Тита, његове супруге, Едварда Кардеља, генерала Ивана Крајачића Стеве и браће Ивана и Милана Мишковића, из војних обавештајних служби. Обезбеђивање председника СФРЈ Ј. Б. Тита спадало је у надлежност ЈНА, па УДБ-а никада није ни имала приступ просторијама у којима је он службено или приватно боравио, нити је могла да предузима било какве радње без знања и одобрења Контраобавештајне службе (КОС) ЈНА.³⁰⁰

(...) Врло брзо после пленума показало се да се уклањањем А. Ранковића и других српских руководилаца и слабљењем Државне безбедности нису решени систематски проблеми у земљи. Напротив, још више су јачале снаге сепаратизма, национализма, антисамоуправљања, бирократизма и криминала, што је довело до коначног распада СКЈ, ЈНА и СФР Југославије, а стварање држава од република почетком 1990. завршено је крвавим грађанским ратом.

²⁹⁸ Живот и дело Николе П. Илића, Филекс Лесковац 2004, стр. 250-251. *Напомена:* Књига „Живот и дело Николе П. Илића“, коју је приредио његов син Столе П. Илић ојављена је 2004. Године као посебно издање (књ. 1) у Издавачкој кући „Филекс“, а технички уредник је био Михајло Дедић, дугогодишњи директор и главни уредник „Наше речи“.

²⁹⁹ Никола П. Илић, Време обрачуна (Четврти пленум), Републички одбор СУБНОР-а Србије, Београд 2011. године, стр. 170; Предговор Миролуб Васић, рецензент проф. др Живан Стојковић, дизајн корица Ђорђе Васић Вађо; Пленум је одржан 1. јула 1966. године у сали хотела "Истра" на Брионима.

³⁰⁰ Исто, стр. 170-171. *Напомена:* Аутор Илић је књигу посветио кћери Славици Н. Илић-Стефановић (1.07.1950 – 23.12.2010); У Напоменама аутора такође стоји да када се Четврти пленум посматра са „ове временске дистанце и анализирају изворни документи, онда се намеће закључак да је Четврти пленум ЦК СКЈ био кључни тренутак у деценијски дугој и тајној фази разбијања заједнице јужних Словена званој Југославија.

И данас се, после више деценија, када на овим просторима Балкана међунационална криза не јењава, у народу се јављају сећања на Ранковића, ОЗН-у-УДБ-у и призивају та времена, јер се онда сигурније и боље живело.³⁰¹

VI

НАЈВАЖНИЈА ДЕЛА - Никола П. Илић аутор је, између осталог, и следећих дела: „Јужноморавци у октобарској револуцији“ (1969), „Јабланичко-пасјачки НОП одред“ (три издања 1970-1971, 15.000 примерака), „Свеиштенство јужне Србије у револуцији“ (1972), „Крвави фебруар“ (три издања, 1976-1987, 15.000 примерака), „Ослобођење јужне Србије од Турака 1877-1878“. Године (Слобода Београд 1977), „Народни херој Дренички“ (1978), „Рудник Леце“ (1984), „Народне песме јужне Србије о ослободилачком рату и револуцији“ (у коауторству, 1985), „Хари и другови“ (Војноиздавачки завод београд 1986), „Јабланички НОП одред“ (1986), „Јужна Србија у НОП и револуцији“ (1988), „Четници у лесковачком крају 1941-1944“ (у коауторству, 1983), „Окупација у лесковачком крају 1941-1944“ (у коауторству, 1994), „Колаборација четника са окупаторима и квислинзима у Србији 1941-1944“ (1996), „Народна власт у лесковачком крају 1941-1945“ (у коауторству 1996), „Немачко бомбардовање Лесковца и околине 1941-1944“ (2000), „Лесковачки крај у НАТО агресији“ (2000), „Војнопозадинска делатност у НОР на југу Србије 1941-1945“ (2002) и „Руски емигранти у лесковачком крају после 1917“ (2003).³⁰²

³⁰¹ Исто, стр. 172. *Напомена:* У предговору *Брионски пленум ЦК СКЈ – почетак краја Југославије* познати историчар др Мирољуб Васић истича да „књига која је пред нама, коју је изнедрио уважени афирмисани истраживач Никола П. Илић таква је потребна свакој нашој средини, граду, јер је сведок једног времена у коме су почели да се губе многи идеали и изневеравају наде за које су положене огромне материјалне вредности и људски животи.

³⁰² Николе П. Илића „Вера Пешић у вртлогу шпијунаше“, Лесковац 2004. и књиге „Живот и дело Николе П Илића“, Филекс Лесковац 2004, стр. 158-159. *Напомена:* Многи правници били су врсни историчари. За Лесковчанина Николу П. Илића историја је најважнија преокупација. Овај вредни хроничар лесковачког краја, који управо ове године слави пет деценија рада, до сада је објавио двадесетак књига и 400 научних радова и чланака у разним часописима и листовима широм земље. Илић је аутор десетак фељтона и многих новинских текстова. Непосредно после Другог светског рата био је стлани сарадник „Политике“, потом „Борбе“, али и низа радио-станица и овдашњег недељника „Наша реч“. Део биографије исписивао је као професор лесковачке Економске школе. (Данило Кошић, „Политика“, 15. фебруар 1997).

ТОМИСЛАВ ИЛИЋ

Томислав Илић рођен је 23. маја 1937. године у Јашуњи, селу удаљеном десетак километара од Лесковца, познатом по Јашуњским манастирима које је саградила породица Кантакузин, бежећи из Цариграда приликом пропасти Византије.

У Лесковцу завршава основну школу и гимназију, а затим уписује студије права у Скопљу. На Правном факултету дипломира 23. јуна 1961. године. По дипломирању, долази у свој град и започиње рад најпре у Народном одбору среза Лесковац, у Бироу секретара, а касније у служби која се бави организацијом и методом рада среских и општинских органа управе. Маја 1966. године изабран је за судију Општинског суда у Лесковцу, а у лето 1971. године изабран је за судију Окружног суда у Лесковцу. Тако постаје најмлађи судија ове високе судске инстанце. У првој половини 1981. године Томислав Илић постаје председник Окружног суда у Лесковцу и октобра преузима дужност председника суда. У периоду од 1983. до 1984. године Томислав Илић је био председник лесковачке општине, а од 1984. до краја 1986. године посланик у Скупштини Србије. Почетком 1993. године, после избора у Србији, изабран је за члана Владе Републике Србије и министра правде, а крајем 1994. године враћа се на место председника Окружног суда у Лесковцу на коме остаје до почетка 2002. године када одлази у заслужену пензију. У периоду од 1994. до краја 2004. године професор је на Факултету за трговину и банкарство Универзитета БК у Београду.

Докторирао је са тезом „*Правне последице развода брака*“, која се састоја из Увода и закључка и шест одељака који третирају ову проблематику, а штампана је у Нишу 1987. године. Илић је написао више десетина научних и стручних радова објављених у разним југословенским часописима. Илић је објавио више монографија из области грађанског и породичног права, судског поступка, уџбеник Уговорно и пословно право, Пословно право. Заступљен је бројним прилозима у „Нашој речи“, „Нашем стварању“, београдској периодици „Правни живот“, „Социјално право“, „Социјална политика и социјални рад“. Илић је био вишегодишњи председник Издавачког савета „Нашег стварања“ (1992-1996). Илић је 1996. године основао лист за науку и књижевност „Лесковчанин“³⁰³

%

Крајем 2014. године Томислав Илић објавио је обимну студију „*Суд и правда*“

³⁰³ Трагови времена (књига о Томиславу Илићу, приредио новинар Властимир Вељковић), СВЕН, Ниш 2006.

II
СТРУЧНИ И НАУЧНИ РАДОВИ ТОМИСЛАВА ИЛИЋА – У
књизи Трагови времена објављен је списак стручних и научних
радова др Томислава Илића (више од педесет наслова).³⁰⁴

1. Уз тридесетогодишњицу органа правосуђа у СР Србији: Сложена и одговорна дужност правосудних органа, Наша реч, бр. 4. од 31.01.1975. године;
2. Подруштвљавање судова, Наша реч, бр. 14. од 11.04.1975. године;
3. Праћење негативних друштвених појава, нова функција правосудних органа, Наша реч, бр. 27, 18.07.1975. године и наставак текста у бр. 28, 25.07.1975. године;
4. Одговорност у самоуправном друштву и друштвена самозаштита, Наша реч, бр. 7, 20.02.1976. године и наставак у броју 8, 27.02.1976. године;
5. У сусрет Закону о удруженом раду: Средства за производњу су под директном влашћу рандика, Наша реч, бр.19, 21.05.1976. године;
6. У сусрет Закону о удруженом раду: Ко може располагати друштвеним средствима, Наша реч, бр. 20, 28.05.1976. године;
7. У сусрет Закону о удруженом раду: Заштита друштвене својине, Наша реч, бр. 28, 23.07.1976. године;
8. У сусрет Закону о удруженом раду: Одговорност радника у удруженом раду, Наша реч, бр. 32, 20.08.1976. године;
9. Неподношљив заједнички живот као бракоразводни узрок у пракси Окружног суда у Лесковцу, Билтен Окружног суда у Лесковцу, 1976, бр. 1;
10. Бракоразводни систем у нашем праву, Билтен Окружног суда у Лесковцу, 1977, бр. 2;
11. Оживотворење Закона о удруженом раду: Ко је дужан да извршава одлуке Суда удруженог рада, Наша реч, бр. 42, 11.11.1977. године;
12. Треба ли изједначити ванбрачну са брачном заједницом, Наша реч, бр. 15, 20.04.1979. године;
13. Дискусија о Нацрту републичког закона о породици: Ванбрачна заједница, Наша реч, бр. 14, 13.04.1979. године;
14. Ванбрачна заједница у праву, Наше стварање, Лесковац, 1979, бр.3/4, стр.17-31;
15. Дискусија о Нацрту републичког закона о породици: Нова улога старатељства, Наша реч, бр. 16, 27.04.1979. године;
16. Дискусија о Нацрту републичког закона о породици: Какву породицу хоћемо, Наша реч, бр. 13, 06.04.1979. године;
17. Оживотворење Закона о мировним већима: Мировна већа – саставни део самоуправних судова, Наша реч, бр. 12, 18.03.1980. године;
18. Оживотворење Закона о мировним већима: Надлежност и одлучивање мировних већа, Наша реч, бр. 13, 25.03.1980. године;

³⁰⁴ Трагови времена, СВЕН, Ниш, стр. 203-206.

19. Накнада штете и осигурање од одговорности за штету од моторних возила, Билтен Окружног суда у Лесковцу, 1980, бр. 7;
20. Ванбрачна заједница, монографија, Културни центар Лесковац, 1980, стр. 1-166;
21. Правне последице развода брака, докторска дисертација, Ниш, 1978. стр. 1-374;
22. Парнични поступак – Књига о грађанско-судском поступку, I том, Правни живот, Београд 1989. године. Судско поравнање, стр. 207-219;
23. Презумција ванбрачног патернитета по Закону о односима родитеља и деце СР Македоније, Наше стварање, Лесковац 1980, бр. 5/6, стр. 38-41;
24. Истраживање ванбрачног материнства, Наше стварање, Лесковац 1981, бр. 1/2, стр. 18-28;
25. Истраживање ванбрачне деце, Наше стварање, Лесковац 1982, бр. 3/4, стр. 30-53;
26. Враћање поклона између разведених брачних другова, Наше стварање, 1986, бр. 3/4, стр. 52-66;
27. Правна природа права на издржавање разведеног брачног друга, Наше стварање, Лесковац, 1988, бр. 1/2, стр. 55-59;
28. Развод и поверавање деце на чување и васпитање у републичком и покрајинском законодавству, Социјална политика, Београд, 1988, бр. 1, стр. 41-50;
29. Правосуђе у радовима Димитрија Кулића, Научно дело Димитрија Кулића, монографија, Културни центар Лесковац, 1988, стр. 131-136;
30. Оцена интереса деце у поступку за споразумни развод брака, Годишњак Института за социјалну политику, Београд, 1989. године, бр. 3, стр. 69-77;
31. Вршење родитељског права од стране разведених родитеља у упоредном праву, Наше стварање, Лесковац, 1989. године. бр. 1/2, стр. 44-50;
32. Судско поравнање, Правни живот, Београд, 1989. године, бр. 11/12, стр. 1651-1662;
33. Вршење родитељског права од стране разведених родитеља, Социјално право, Београд, 1989, бр. 11/12, стр. 53-60;
34. Појам заједничке имовине брачних другова у републичком и покрајинском законодавству, Наше стварање, Лесковац, 1990, бр. 1/2;
35. Облици вршења власти у држави Србији, Наше стварање, Лесковац, 1991, бр.1/2;
36. Споразумни развод брака, Социјално право, Београд, 1991, бр. 15, стр. 85-94;
37. Утицај породичних односа и активност појединаца у радној средини, Наше стварање, Лесковац, 1991, бр. 3/4, стр. 5-11;

38. Квалификациона структура радне снаге у индустрији Лесковца, Зборник радова Технолошког факултета у Лесковцу, 1991-92, бр. 9/10;
39. Професионална структура разведених брачних другова у пракси Окружног суда у Лесковцу, Социјална политика и социјални рад, Београд, 1992, бр. I, стр. 34-39;
40. Кривично законодавство Републике Србије, Наше стварање, Лесковац, 1993, бр. 1/2, стр. 27-32;
41. Имовински односи разведених супружника, монографија, Службени гласник РС, Београд, 1996, стр. 1-164;
42. Истраживање ванбрачног очинства, монографија, Службени гласник РС, Београд, 1998, стр. 1-237;
43. Људске судбине, монографија, Лесковчанин, Лесковац, 2001, стр. 1-127;
44. Беседа поводом 13. фебруара, Дана судства, Лесковчанин, 1997-98, бр. С/4-5;
45. Дириговани или тржишни односи у привреди, Лесковчанин, 1998, бр. С/6;
46. Рат као средство наметања туђих вредности, Лесковчанин, 1999, бр. С/10;
47. Светлост и сочиво (пред уметничким фотографијама Дејана Вељковића), Освит, 1998, стр. 132-134;
48. На прагу трећег миленијума, Лесковчанин, 2001, бр. С/13-14;
49. Уговорно и пословно право, уџбеник, Београд 1998, стр. 1-379;
50. Пословно право, уџбеник, Београд 1999, стр. 1-326;
51. Пословно право, измењено и допуњено издање, Београд 2005, стр. 1-523;

III

ТРАГОВИ ВРЕМЕНА - Монографију о доктору правних наука, стручњаку из области кривичног и породичног права, одговорном вршиоцу правосудних функција, посланику у Скупштини Србије и Савезној скупштини, члану Владе Републике Србије и министру правде, аутору стручних и научних дела, професору Томиславу Илићу, из пера публицисте Властимира Вељковића, по свему судећи, ауторски је и културно-историјски прилог од ширег значаја. Не колико својим карактеристикама (веродостојност извора, исцрпан приказ стваралачких планова, обухватност) ово дело не само да осветљава место и значај Илићевог послеништва, већ се, истовремено, нашој друштвеној јавности намеће Вељковићевом систематичношћу и акрибичношћу да у широком дијапазону његових активности види и реконструише један од најзанимљивијих периода у историји града на Ветерници после Другог светског рата. Да би у томе у потпуности успео, Вељковић је дао исцрпан преглед Илићевих активности у свим областима у којима је делатворно

учествовао. Рукопис његове књиге под насловом „Трагови времена” по дOMETИМА има и несумњиву аутономност у оквирима завичајне историографије и биографизма.³⁰⁵

%

Намера аутора била је двојака: да изнесе најбитније садржаје из доприносом богатог животног и радног века Томислава Илића и, једновремено, прикаже битне социолошко-економске, политичке и друге друштвене прилике, карактеристике и одлике тог времена апострофиране у његовим радовима и званично изреченим оценама.

Такво опредељење, веома осетљиво по свом бићу и основи, садржи незаобилазности које ненамерно могу нарушити целину уколико се пренебрегну, или измакну ауторовој пажњи и суптилној контроли.

Једна је да се личност, којој је текст посвећен, не прикаже у довољној мери и обиму и, следствено томе, не осветле сви релевантни токови и догађаји у којима је активно суделовао, имајући свој удео у њима и дајући непосредни стваралачки допринос.

Друга је да се тим токовима и догађајима, типичним по садржају, опсегу и динамици, чак драматичним у нашој новијој историји, посвети несразмерна пажња и простор.

Заправо, да једна, или друга буду нецеловите, недовољно повезане и непотпуно осенчене, једна другом буду окрњене, што би умањило значај и величину одређених догађаја и односа, засенило слику реалности и нарушило ауторов приступ. Књигом Трагови времена искрена су настојања да се избегну такве могућности, поштујући и придржавајући се узејанности релација и руководећи се принципом како је било. Заиста, тако је било.³⁰⁶

³⁰⁵ Саша Хаџи Танчић, Време у траговима, Трагови времена, СВЕН, Ниш 2006. Средином марта 2006. године у Лесковачком културном центру одржана је промоција ове књиге. На промоцији су говорили књижевник Саша Хаџи Танчић и аутор Властимир Вељковић, а приказан је на видео биму филм о животу Томислава Илића. *Напомена:* Књигу трагови времена приредно је новинар Властимир Вељковић. Властимир Вељковић (1934), дипломирани филолог, новинар, вишегодишњи дописник дневног листа Борба и Новинске агенције Танјуг из Лесковца. Сарадник листова, радија и ТВ станица. Извештач са бројних догађаја у земљи. Бави се публицистичко – литерарним радом. Прилоге објављује у листовима и часописима за књижевност, уметност и културу. Добитник награда, ордена, плакета и других признања.

³⁰⁶ Властимир Вељковић, Трагови времена, поговор, Свен, Ниш 2006, стр. 293. *Напомена:* Лесковац је маја 1966. године био центар српског и југословенског судства. Обележавало се 120 година постојања и рада судства у лесковачком округу и 100 година зграде Окружног суда у Лесковцу. Импазантни скуп најеминентнијих правника Југославије и Србије и других угледника из области друштвеног, економског, научног и културног живота, био је најзначајни догађај тога дана у Југославији. Присуствују представници југословенског и српског правосудја на највишем нивоу, професори универзитета, многи угледници лесковачког краја, председници свих окружних судова из Србије и све судије и тужиоци у лесковачком крају. Уводни реферат имао је Томислав Илић, а затим су о развоју и раду судства говорили: мр Часлав Игњатовић, председник Врховног суда Србије, мр Боривоје Вукићевић, председник Савезног суда Југославије, др Мирко Перовић, ранији председник Врховног суда Југославије, Драган Петковић, републички јавни тужилац, др Љубисав Марковић, професор универзитета у Београду и др Драгољуб Стојановић, професор Правног факултета у Крагујевцу. Догађај дана је премијерно приказивање инсерта из филма „Судство у Србији“, први пут у историји српског судства (Трагови времена, стр. 116).

IV

ОСНИВАЧ ЛИСТА „ЛЕСКОВЧАНИН“ - Непосредно после појаве првог броја листа „Лесковчанин“, 1996. године, културна јавност Лесковца исказала је велико интересовање. Један од разлога је сам оснивач овог обновљеног листа за науку и књижевност, угледни правник *др Томислав Илић*, који је у то време био председник Окружног суда. У импресуму се могло прочитати да је директор тога листа *др Димитрије Кулић*, Лесковчанин, који живи у Нишу, познати професор Уставног права, а место главног и одговорног уредника било је поверено књижевнику *Саши Хаџи Танчићу*, који се низ година, са великим успехом исказао на тим дужностима. Укратко, реч је о екипи која је – гарантовала успех.³⁰⁷

Из први број обновљеног „Лесковчанина“ (18. децембар 1996), у уводном тексту, на првој страни (уз слику Колета Рашића, ослободиоца Лесковца, 11. децембра 1877. године) читамо прилог уз потпис проф. др Димитрија Кулића, др Томислава Илића и Саше Хаџи Танчића: „Пред Вама је први приватни лист у Лесковцу после Друго светског рата. Покрећемо га у име наших предака и у наше име.

(...) Поновна појава „Лесковчанина“ може се, уопште узев, схватити и као још једна, додуше лична активност у сусрет јубиларној 600. годишњици првих писаних помена града на Ветерници. И чином његовог обнављања, још једном, доказује се да је Лесковац, захваљујући благодарним појединцима, пре свега – град обнове.

(...) Страх оснивача, директора и главног и одговорног уредника „Лесковчанина“ да ће судбина тог листа бити краткотрајна, нажалост, била је оправдана. Лист је, истина, неколико година без тешкоћа излазио, али се фебруара 2001. године појавио последњи број, заправо двоброј 13/14 и тако је после пет година практично угашен, иако у том последњем двоброју није дато никакво објашњење, па би се могло закључити да је до престанка његовог појављивања дошло - ненадано!³⁰⁸

%

Поводом изласка десетог броја листа „Лесковчанин“, који се појавио 10. јуна 1999. године, Томислав Илић је дао кратку оцену: У ове три године потврдило се становиште редакције да лист буде лесковачки, а да „Лесковчанин“ буде југословенски, европски, светски. Досадашње критике дају нам за правода храбрије идемо у том правцу. Зато је излазак десетог броја добар повод за даље размишљање како афирмисати позитивно стваралаштво, а негирати све оно што наноси бол и патњу појединцу.³⁰⁹

³⁰⁷ Напомена: Опширније о листу Лесковчанин видети поглавље „Лесковачка периодика“.

³⁰⁸ „Лесковчанин“, лист политички, економски и књижевни, *одштампан је први пут 9. марта 1896. године* у Трговачкој штампарији Живојина Д. Обреновића у Лесковцу. Знатно раније него, данас, много познатији листови у Југославији.

³⁰⁹ Трагови времена, СБЕН, Ниш 2006, стр. 194.

ТИХОМИР ЈОВАНОВИЋ

I

Тихомир Јовановић Тоћа рођен је пре осамдесет и три године на врлетима црнотравске планине Орловац, крај Поличке реке, где је природа била дарожљива као мало где другде. Високо горе, на 1400 метара надморске висине, између раштраканих неколико домова махала Г. Струмичево, Тоћа проводи детињство у породици са много деце, препуштен самом себи да се суочава са многим изазовима лепог, али строгог окружења. Тада се у њему буди жеља да упозна небројне тајне живота. Томе је подредио све своје време, па и данас, као признати научник, несмањеним жаром наставља да допире до тог циља.³¹⁰

Године 2010. у Београду, као ауторско издање, објавио је књигу дневничких записа „*Кад кукуруз зри*“.

II

КАД КУКУРУЗ ЗРИ – Дневнички записи су вечити изазов, основа сазнања, реминисценција стварних догађаја, сведочанство ума и сјај живота у свести актера. Тешко је било замислити да ће у завршним годинама бурних ратних догађања један млађани шеснаестогодишњак, пун енергије и знатижеље, патријалхалних назора и породичне дисциплине оставити записе о бурним догађајима пре завршетка Другог светског рата. Лесковац је био град његових сањарења, али и место које је морало да прокрвари за обележавање слободе и да вида ране фашистичке немани. И онда када су злокобни завијајући тонови сирена означавали опасност од смртоносног налета било којих авиона, њихове митраљеске ватре и бомби, у Лесковцу је млађани Тихомир Јовановић, попут Ане Франк, водио дневник о животу у страху, животу у рату, животу када се мора живети и поред свакодневне неизвесности. Дневнички записи Тихомира Јовановића из драматичне 1944. године под насловом „Кад кукуруз зри“ су, у ствари, симболика трагике и исхода најдраматичнијег периода у постојању града Лесковца. Симболика наслова је јасна. Кукуруз зри у наговештају слободе од фашистичке окупације, кукуруз зри да би се могло преживети у условима ужаса и патњи, кукуруз зри да значи крај патњи и прокрчи пут слободи и срећном животу. То је сведочанство о свакодневном животу, који је морао да тече. То је сведочанство о младости и ентзијазму, о маштању и стварности о свакодневним догађајима у породици за преживљавање. Истовремено, то је и сведочанство о дилемама младих, о доживљавању рата, о страховима и надањима, о купању у реци Ветерници, чувању стада за преживљавање и оскудним оброцима у условима окупације. Али оно што посебно

³¹⁰ Тихомир Јовановић, „Кад кукуруз зри“, дневнички записи, ауторско издање, Београд 2010.

фасцинира је чињеница да је младић Тихомир Јовановић био опседнут читањем, сликањем, вајањем и маштањем о великим подухватима у животу, у слободи. То је био наговештај да се родио и расте у кризним временима младић који је знао за Гетеа и који је био опседнут писањем романа још када је Србије у мраку и неизвесности. То је био наговештај рађања врсног научника, респектабилног стручњака, плодног писца, великана психијатрије.³¹¹

Магична снага Лесковца још једном је потврђена данас када је пред нама доктор Тихомир Јовановић, један од најпознатијих стручњака из области психијатрије у Србији, човек великог формата чије је детињство и одрастање било у непосредној вези са градом на Ветерници, који вешто крије снагу своје привлачности. Пореклом из бајковитог црнотравског краја, младалачке дане је уткао у судбину Лесковца у најкритичнијим годинама његовог постојања, у време окупације, када се у граду чуо бат фашистичке чизме и када је царовало удворничко понашање оних који су јој служили. Лесковац је изнедрио много познатих људи који, на нашу срећу, не заборављају своје корене, враћају му се макар и у позним годинама и остављају трагове како би му се одужили за све оно што им је пружио. А наш драги доктор Тоћа је одлучио да своје дневничке белешке из историјске 1944. године подари Лесковцу и да тиме што су угледали светло дана управо у граду на Ветерници још једном потврди своју велику љубав према граду својих младалачких снова. Сваки читалац, а посебно историчар, који заплочи кроз текст млађаног Тихомира у овим дневничким белешкама суочава се са питањем која је то невиђена снага талента који је једног младића натерала да остави незаборавне редове као слику живота у последњим данима окупације Лесковца. Утисак је још снажнији када се зна да се тада једва преживљавало, да је требало опстати када су последице окупације биле видљиве на сваком кораку. Зато се и текст чита са стрепњом од непредвиђених догађаја, а његови описи свакодневног живота истовремено значе приводно нормалан ток живота, али и сталну неизвесност од сутрашњег дана.

(...) То нису само дневничке белешке. То је студија о животу и размишљањима, то је прилог за историјска, социолошка, политиколошка, етнографска и друга проучавања.

(...) За историчаре је од посебног значаја дневнички запис сачињем 6. септембра 1944. године када је Лесковац био бомбардован, који је Тихомир описао на једноставан и врло упечатљив начин.³¹²

³¹¹ Проф. др Живан Стојковић, извод из рецензије, *Кад кукуруз зри*, Београд 2010, стр. 81.

³¹² Проф. др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Лесковац 2012, Удружење писаца Лесковац, стр. 102-105. *Напомена*: Уводно слово на промоцији дневничких забачака „Кад кукуруз зри“, Народна библиотека Лесковац, 15. октобар 2010. године. *Напомена*: Текст књиге „Кад кукуруз зри“ природно за штампу Миодраг Андрејевић, који је написао уводни прилог „Уместо предговора – Незаустављиви присталица истине“ (видето у поглављу и М. Андрејевићу).

III

ПОЗНАТИ ДОКТОР ТОЋА – Доктор Тихомир, или боље рећи Тоћа, је најбољи видар на свету. Када се њему повериш, сигурно ћеш бити излечен. Он је виртоуз свога заната. Лекар какав се не среће тако често на нашим просторима. Старински доктор. Непогрешиви дијагностичар. Њему не треба стетоском ако пође пријатељу у визиту.

(...) Сада станује и живи у близини Вождовачке цркве у Београду. Зна га и Београд. (...) Свима је вазда био на услузи. Таквог сам га и ја упознао. А руке му отврдле и жуљевите. Сељачке, а докторске. Чудак је Тоћа. Живот га млео, ал му време ништа не може. У Гродској проводи пензионерске дане. Стигне, између својих редовних визита и писања књига, да још чита, учи и гаји воће, пужеве и печурке...³¹³

А овако је било. Доктор Тихомир Јовановић Тоћа рођен је у знаку Лава, дакле у августу 1928. године. Књиге званичне кажу 10 августа, а у Патријаршији, у књигама старославним, пише 24. август. Мајка му Кана, рекла да је то било у петак пре Богородице. Отац му Стојадин беше гласовити грађевински предузимач. Радио је највише у Бањалуци и Сарајеву, а било га је и на многим другим грађевинама широм бивше Краљевине Југославије.

Првих година Тоћа је растао у родној црнотравској махали Златанци, у засеоку Горње Струмићево. Вредни дечак заволео је планину препуну букових шума, испресецану бистрим потоцима. На бескрајним пространствима црпео је снагу мирисних ливада и учио се животу.

У петој години живота је у Лесковцу. Упознаје, тада, дивље обале реке Ветернице. Завршава основну, затим Грађевинску школу и на крају Гимназију у Лесковцу. Не памти да је икада изостао са наставе. Увек је био међу најбољима. Похваљиван и награђиван. У основној школи је предњачио у веронауци. Свештеник, учитељ веронауке, га је истицао као пример, а као награду добио је сребрни крст који и данас чува.

Био је опседнут стриповима. Није се одвајао од Великог и Малога забавника. Читајући упознавао је континенте. Учио је и помно читао о чудесној васиони, звездама и планетама. Идеали су му били јунаци из књига који се боре против зла. Измишљао је и цртао епизоде за своје стрипове које је показивао другарима. Неке је тако вешто израђивао да их је продавао за цепарац.

(...) Жеља му је била да постане сликар или вајар, а живот га је одвео на Медицински факултет. (...) Његова опсесија постала је људска душа. Јуна 1949. године, као један од најбољих матураната, награђен је у Београду сатом, који му је доделило Министарство здравља Народне Републике Србије.

³¹³ Владимир Красић, „Познати доктор Тоћа“ (прилог за биографију др Тихомира Јовановића), „Кад кукуруз зри“, ауторско издање, Београд 2010, стр. 72-75.

(...) Као лекар Лесковачке болнице био је 1958. године на семинару за лечење алкохоличара у Београду. Радио је на професионалном усмеравању ученика Лесковца и околине. Усавршавао се и на Институту за судску медицину у Београду.

(...) Године 1964. др Јовановићу понуђено је место лекара на Војномедицинској академији. Тоћа се определио за место наченика одељења Б Психијатријске болнице у Београду. Најпре је то одељење било лоцирано на Губеревцу, а онда је 1965. године формирано у Падинској скели.

Лекар је Неуропсихијатријске болнице „Др Лаза Лазаревић“ у Београду од 1965. до пензионисања 1994. године. Као начелник одељења Б организовао је функционално терапијску заједницу у затвореном одељењу за акутне психозе жене. Из тог периода потиче Тоћина практична примена Петодимензионалног третмана психозе. О тој методи Јовановић је имао више научних саопштења на конгресима и симпозијумима, као и на стручним састанцима у земљи и иностранству.

Био је члан Македонског лекарског друштва, Хрватског љечничког и Српског лекарског друштва. Стално се ангажовао на хуманитарним подухватима и био је члан Црвеног крста.

Активно се бави писањем од 1944. Године. Био је члан Литерарног клуба „Светислав Вуловић“ у Лесковцу. Објављивао је приповетке, есеје и песме. Сада је члан Књижевног клуба „Бранко Топић“, Књижевног клуба „Слободан Марковић Маркони“ у Београду и Савеза књижевника Србије.

Оженио се 1960. године. Супруга му је професор др Олга Димитрова – Јовановић, специјалиста за физикалну медицину и рехабилитацију. Она је професор Медицинског факултета у Београду.

Тоћа и Олга имају два сина. Александра и Ненада. Александар је лекар. Једно време радио је на клиници Мејо у Америци. Сада је професор на Медицинском факултету у Универзитету у Дандију. Син Ненад је биолог и магистар медицинских наука.

(...) Тоћа и ја провели смо равно деценију разговарајући сваке среде на таласима Радио Новости. У емисији „Шта сањам, а шта ми се догађа“ јавило нам се близу десет хиљада људи најразличитијег узраста. Тумачили смо им снове, гледали у звезде и писали књиге. Међу њима и заједничку „Књигу о сновима“.

Познавати доктора Тихомира Јовановића је привилегија, а бити друг са Тоћом је богатство.³¹⁴

³¹⁴ Владимир Красић, „Познати доктор Тоћа“ (прилог за биографију др Тихомира Јовановића), „Кад кукуруз зри“, Београд 2010, ауторско издање, стр. 72-75. Напомена: У књизи „Кад кукуруз зри“ објављен је и прилог „Пролетерски и ренесансни геније“ аутора Душана Стошића (видети поглавље о Стошићу). Овај прилог прву пут је ојављен јануара 2006. Године у 33. Броју часописа лесковчакских писаца Помак.

ДРАГИША КОСТИЋ

I

Драгиша Костић, историчар, радио је у Народном музеју у Лесковцу и једно време био директор те установе. Сарађивао је у угледним часописима, а објављивао је прилоге у „Лесковачком зборнику“, гласилу Народног музеја у Лесковцу. Нажалост, умро је изненада 2012, у 47. години живота.

II

МИЛОШ МИЛОЈЕВИЋ – Познати нишки устаник за време ослободилачких ратова Србије Тодор Станковић своју прву књигу „Путне белешке по Старој Србији“ посветио је Милошу С. Милојевићу.³¹⁵

Лесковчани су *Споменицу 1928. године* посветили такође Милошу С. Милојевићу, професору и књижевнику.³¹⁶

Др Јован Хаџи Васиљевић своју књигу „Просветне и политичке прилике у јужним српским областима“ посветио је „успомени на Милоша С. Милојевића, великог пободника јединства и напретка нашега народа.“³¹⁷

Стално појављивање овог имена у нашој историографији прелазило је границу да је реч о личности која се налази на маргинама историје српског националног уједињења.

(...) Прву оцену књижевног рада Милоша С. Милојевића, индиректно дајући и његову активност на националној пропаганди, дало је Српско учено друштво, односно двојица истакнутих научника, чланови Главног одбора Српског ученог друштва и редакције Гласника, Стојан Новаковић и Милан Кујунџић.³¹⁸

Критика, том приликом изречена оштрим, заједљивим тоном, пребачена је и на поље његовог националног рада. Стојан Новаковић је и после тога (1888) као државник и научник поновио: „Ја сам свагда мислио да не само да није довољан него да је штетан Милојевићев фанатизам (...)“. Међутим, њену оштрину треба сагледати у времену када је изречена, односно у склопу преображаја српске науке и историографије од

³¹⁵ Драгиша Костић, Прилог биографији и библиографији Милоша С. Милојевића, Лесковачки зборник, бр. 39, 1999, стр. 325.

³¹⁶ Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877-1927. уредили Сретен Динић и Драгутин Тодоровић, 1928. *Напомена*: У посвети је написано „Највећем националном раднику у овим крајевима пре и после ослобођења, Милошу С. Милојевићу, професору и књижевнику.“

³¹⁷ Др Јован Хаџи Васиљевић, Просветне и политичке прилике у јужним српским областима у XIX веку (до српско-турских ратова 1876-1878), Београд 1928.

³¹⁸ Стојан Новаковић, Милан Кујунџић, „Седам стотина и четрдесет разних обедних песама са 2450 речи из Праве (Старе) Србије Милоша С. Милојевића“, Гласник Српског ученог друштва, Београд, XXXVIII, 1873.

романтичарског традиционализма и националног прагматизма ка методама блиским позитивизму, односно заснованим на критичком проучавању чињеница чији је представник и носилац ове борбе у Српском ученом друштву био Стојан Новаковић. У основи тачна оцена да збирке песама Милоша С. Милојевића немају научни карактер, у условима борбе две оштро супродстављене струје у Српском ученом друштву допринела је да и његова остала дела добију исту квалификацију и што је још важније да се тим делима без посебне анализе и критике анулира и било каква изворна вредност. Овај пропуст исправиће тек после сто година Владимир Бован.³¹⁹

(...) Вредна је помена и монографија поводом 100. годишњице Лесковачке гимназије у којој је дато доста података везаних о Милојевићевом просветном и културном раду у Лесковцу.³²⁰

%

За годину рођења и смрти Милоша С. Милојевића досадашња литература даје различите податке. У некрологу Зарија Р. Поповића стоји да је рођен 16. октобра 1840. године, а да је умро на „Ивањ Дан“ (по старом календару 24. јун или по новом 7. јули) 1897. године.³²¹ Те податке потврђује у свом чланку о Милојевићу у листу „Босанска вила“³²², а прихватају их и Милан Ђ. Милићевић³²³ и Јован Хаџи Васиљевић.³²⁴ Никола Радојчић у *Енциклопедији* наводи податке 16.10.1840 – 24.6.1907.³²⁵ У послератној литератури, Владимир Бован нам даје само годину рођења 1814. године.³²⁶ Радош Требјешанин нам за годину рођења даје 1842.³²⁷ (...) За једини поуздани податак можемо сматрати годину рођења и смрти уклесане на споменику Милоша Милојевића на београдском гробљу 16.10.1840 – 24.6.1897.

У наведеној литератури наведено је да је његово родно место Црна Бара у тадашњем срезу мачванском, округ подрински (садашња општина Богатић). Захваљујући посвети коју је Милош С. Милојевић написао у

³¹⁹ Владимир Бован, *Косовско-метохијске народне песме у збирци Милоша С. Милојевића*, Приштина 1975. *Напомена*: Професор Бован био је и професор аутору књиге Лесковачки писци и њихова доба.

³²⁰ Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић, мр Слободан Младеновић, „*Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979)*“, Лесковац 1979.

³²¹ Зарије Р. Поповић, „Милош С. Милојевић“, *Браство* (Београд), VIII, 1899, стр. 379.

³²² Зарије Р. Поповић, „Милош С. Милојевић“, *Босанска вила*, Сарајево, 31. март 1904. год. XIX, стр. 101-105.

³²³ Милан Ђ. Милићевић, *Додатак Поменику од 1888. године знаменитих људи у српскога народа који су преминули до 1900. године*, Београд 1901, стр. 90-91.

³²⁴ Др Јован Хаџи Васиљевић, *Просветне и политичке прилике у јужним српским областима у XIX. веку* (до српско турских ратова 1876-1878), београд 1928.

³²⁵ Никола Радојчић, „Милош Милојевић“, *Енциклопедија СХС*, Београд 1928, II, стр. 776 (ћирилично издање).

³²⁶ Мада је ова година очигледан превид или штампарска грешка наводимо и овај податак (Владимир Бован, *Косовско-метохијске народне песме у збирци Милоша С. Милојевића*, Приштина 1975, стр. 15.

³²⁷ Радош Требјешанин и др. „*Сто година Лесковачке гимназије*“, стр. 479-480.

својој књизи, сазнајемо да му се отац звао Стефан, по занимању свештеник и мати Софија, која је преминула 1874. године у Ваљеву.³²⁸

(...) По завршетку средње школе уписао је београдски Лицеј (од 1863. године Велика школа).

(...) Како је са успехом завршио две године студија на београдском Лицеју (за школску 1861/62 од уписаних 78 студената дипломирао је 19 студената), био је изабран за државног питомца и наставио је студирање у Русији. У Кијеву и Москви слушао је две године упоредну филологију живих и изумрлих словенских племена с политичком и упоредном историјом књижевности.

(...) По повратку у Србију 1865. године професионалну каријеру је започео као писар III класе у Ваљевском окружном суду. У служби је врло брзо напредовао тако да је исте године постављен за писара II класе у Апелационом суду, а половином 1866. године ја писара I класе. Крајем 1866. године постао је секретар II класе у Трговачком суду.³²⁹

(...) Национални рад је отпочео 1866. године серијом чланака у листу „Световид“ под насловом „Пропаганде у Турској“.

(...) На какав је одјек наишла серија његових чланака у јавности сазнајемо из његових сећања „(...) за шта ме у мало не отераше или на робију, или у лудницу (...)“.

(...) Као резултат путовања можемо навести и три Милојевићеве књиге путописа које је објавио 1871, 1872. и 1877. године. Те књиге, поред његових збирки песама, узбуркале су тадашњу интелектуалну јавност и српске научне кругове, тако да су следећих десетак година биле предмет критике, поготово што је Милојевић био један од првих српских интелектуалаца који су пропутовали кроз српске крајеве под Турском.

(...) Указом од 11. септембра 1881. године постављен је за професора и директора лесковачке ниже гимназије.³³⁰

О томе Сретен Л. Поповић, који критикује слаб рад владе на националној пропаганди у Македонији, каже: „(...) али, *нажалост, наши државници слабо се о томе старају, већи усталачког и вредног Милоша Милојевића, место да га на друге ствари које ће имати доброг плода употребе, отераше га, штоно рече, „где шева не пева“, и убише у њему клицу у његовим полетима и одужевљењу за тим народима које је, метув главу у торбу, обилазио и за српску ствар спремао* (...) Милојевић не припада највећој партији, он само живи за српску идеју. Ја то добро знам, па би желео да и други знају.“³³¹

(...) По доласку за старешину школе у Лесковцу имао је проблема са професорима Рувидићем и Јованом Николићем (због демократских идеја и

³²⁸ Милош С. Милојевић, Народописани и земљописани преглед Средњег дела праве (старе) Србије (са етнографском мапом српских земаља у кнежевинама Србији, Црној Гори, Бугарској, Краљевини Румунији и Аустро-угарској и турској царевини), Београд, 1881.

³²⁹ Зарије П. Поповић, „Милош С. Милојевић“

³³⁰ Зарије П. Поповић, „Милош С. Милојевић“

³³¹ Сретен Л. Поповић, Путовање по новој Србији (1878 и 1880), Београд, 1950, стр. 563

ширења комунизма), радикалним Милошем Гавриловићем и Светозаром Милосављевићем. Предавао је историју Срба у 3. и 4. разреду и српску синтаксу у 4. разреду. Као студент руског факултета примељивао је педагошке изворе „*московске педагошке школе*“ и иступао је против говорног језика Лесковчана. Милојевић је српску историју предавао врло опширно и романтичарски, а за матерњи језик је говорио да ученици више воле и боље уче немачки језик. Основао је *Ђачку дружину* да би помагао у савлађивању наставе матерњег језика (литерарни састави, рецитовање, књижевна критика) и дружину *Ђачку самопомоћ* (у јесен 1881.), односно фонд у који су прикупљана средства од професорских забава и прилога од ученичких приредби и добровољних прилога сакупљених од грађана. Од школске 1882/83. године лесковачка општина је уплаћивала у овај фонд по 600 динара годишње и то је била јединствена годишња помоћ у Србији. Од сакупљеног новца куповао је сиромашним ученицима одела и школски материјал, али и ученицима који су долазили из Турске давао је новац на име месечне помоћи; осим тога, он је обилазио ђачке домове и контролисао њихову исхрану. Ђачка самопомоћ у Лесковцу је истицана за пример старешинама српских гимназија од стране министра просвете.³³²

Лесковчани су захваљујући њему добили и нову школску зграду. Милојевић се одмах по доласку ангажовао на овом послу.

%

Милош Милојевић је поред Београда највећи део свог живота провео у Лесковцу, од 1881 – 1890. године, а можда и у периоду од 1892 – 1897. године, јер Зарије Поповић наводи да је последњих годинна живео у Лесковцу. Вероватно је због болести (1897) отишао у Београд где је врло брзо умро.

Радош Требјешанин наводи да је последица болести била сушење руке, а боловао је и од тешке астме.³³³ Имао је имање у селу Бувцу код Лесковца. Женио се два пута. Прва жена била је кћи Петра Цукића, бившег саветника. Ни са првом, ни са другом женом није имао деце.³³⁴

%

У Лесковцу је био један од оснивача стрељачке дружине „Краљ Милутин“. Активно је учествовао у организацији прославе петстогодишњице Косовске битке на којој је био главни говорник. Тада је на његов предлог градском парку дато име „*Парк Девет Југовића*“. Радио је још на одржавању певачког друштва „Бранко“ и црквено-књижевног лсита „Црквени глсник“.

³³² Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић, мр Слободан Младеновић, Сто година Лесковачке гимназије, Лесковац 1979, стр. 24-34.

³³³ Радош Требјешанин и др., Сто година Лесковачке гимназије, стр. 479-480.

³³⁴ Милан Ђ. Милићевић, Додатак поменику од 1888. знаменитих људи у српском народу који су преминули до краја 1900. Године, Београд, 1979, стр. 91. (фототопско издање из 1901. Године)

III

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА – Милош С. Милојевић објавио је следећа дела: „*Пропаганде у Турској*“, Световид, 1866. године; „*Маљута Скуртов*“, превод са руског језика у две књиге; „*Обичаји Вел. Руса*“, Београд 1871, превод са руског језика у 2 књиге; „*Песме и обичаји укупног народа српског – обредне песме*“, књ. 1, Београд 1869; „*Песме и обичаји укупног народа српског – сватовске песме*“, књ. 2, Београд 1870; „*Песме и обичаји укупног народа српског*“, књ. 3, Београд 1875; „*Битка косовопољска 1389. године*“, Београд, Државна штампарија, 1870, стр. 125 (у сарадњи са Данилом Живковићем); „*Путопис дела Праве – Старе Србије*“, књ. 1, Београд 1871; „*Путопис дела Праве – Старе Србије*“, књ. 2, Београд 1872; „*Путопис дела Праве – Старе Србије*“, књ. 3, Београд 1877; „*Педесет и једно правило службе Св. Симеуну Српском*“, Београд 1872. (прештампано са Гласника Српског ученог друштва, бр. 32); „*Служба Св. Петке Параскеве Српске*“, Београд 1872. (прештампано из Гласника Српског ученог друштва, бр. 31. или 34.); „*Општи лист из Патријаршије Пећке*“, Београд 1872 (прештампано из Гласника Српског ученог друштва, бр. 35); „*Одломци историје Срба и српских и југословенских земаља у Турској и у Аустрији*“, књ. 1. Београд 1872; „*Одломци историје Срба и српских и југословенских земаља у Турској и у Аустрији*“, књ. 2, Београд 1872; „*Историјско-етнографска географска мапа Срба и српских (југословенских) земаља у Турској и Аустрији*“, Београд, Коста А. Шуменковић 1873; „*Одговор на измишљотине у 10. и 12. броју „Будућности“ под именом „Наша агитација на Исток*“, Београд 1874; „*Дечанска хрисовуља*“, Гласник Српског ученог друштва, Београд 1880; „*Наши манастири и калуђерство*“, Београд 1881. (прештампано из „Истока“); „*Народописни и земљописни преглед Средњег дела праве (Старе) Србије (са етнографском мапом српских земаља у кнежевинама Србији, Црној Гори, Бугарској, Краљевини Румунији, Аустро-угарској и Турској царевини)*“, Београд 1881; „*Манастири*“, Београд 1881; „*Српско-турски рат 1877. и 1878*“, Шабац 1887. (прештампано из Шабачког гласника).³³⁵

Милојевић је сарађивао у књижевном листу „*Српство*“, који је излазио 1886-1888. године под уредништвом његовог пријатеља Милојка В. Веселиновића. Његове рубрике су биле: одељак историјско-етнографски; одељак путописни у коме је наставио штампање четврте књиге Путописа; одељак граматички и др. Сарађивао је и у црквено-књижевном листу „*Црквени гласник*“, који је излазио у Лесковцу 1887-1889. Писао је у наставцима у „*Православним српским манастирима посвећени Србима свецима и Српкињама светицама*“ где је дао житије Великомученице Ирине. Сарађивао је и у нишком листу „*Стара Србија*“, који је излазио од

³³⁵ Драгиша Костић, Прилог биографији и библиографији Милоша С. Милојевића, Лесковачки зборник XXXIX, 1999, стр. 350.

1.7.1889. до краја године и од 14.9.1892 до 23.9.1894. године. Вероватно је сарађивао у у листу „Исток“, гласилу Либералне странке као и у листу „Српска независност“ као органу Либералне странке. Сарађивао је у „Гласнику Српског ученог друштва“ чији је дописни члан био, а сарађивао је и у часопису „Годишњица Николе Чупића.“³³⁶

Зарије Поповић наводи да је имао још 9 књига „Путописа“ у рукопису и једну (четврту) књигу „Песамa и обичаја“ у којој је било 4.000 нигде нештампаних српских речи. Код себе је имао и повеће дело „Немањица“ и више стотине табака великог дела „Историја Срба“. Јован Х. Васиљевић наводи да је (по казивању) после ослобођења 1918. године нађен један сандук Милојевићевих рукописа на тавану Првостепеног суда за округ београдски. Милан Ђ. Милићевић наводи да је „*по свој прилици*“ старих Србуља и рукописа остало код њега после смрти и да је имао богату личну библиотеку старих записа.

(...) Као типичан представник националног препорода и романтичарских погледа на сваку активност коју је предузимао, поставља се питање колико је допринео да се на уједињење српског народа и уопште на проблем српског друштва гледа на један критичнији и реалнији начин. Поље рада као и смер потицали су из политичко-теоријског система који је Милојевић формирао.³³⁷

Све је било у циљу доказивања Срба као политичког народа и њиховог вођства у решавању Источног питања, а врхунац, или како то каже Јован Хаџи Васиљевић „(...)синтеза Милојевићевог научног убеђења(...)“, била је његова Историјско-етнографска и географска мапа. Сам Милојевић се дистанцирао од југословенске идеје за коју, у свом систему, никако није могао наћи места: „*за мене има само српско, руско итд. питање, а не некакво словенско итд. Ја хоћу на томе да радим, и то ми је крајњи циљ, да ми Срби живимо засебно и самостално у Србији вишеобележеној, под својим владоцима, па тек као сасвим слободни, уједињени, уређени итд. Да живимо као засебна, самостална, цела и никим и ничим неприкосновена јединица, у савезу са осталим самосталним и сваким за себе неприкосновеним државо-народним јединицама у колу сада тако званом општесловенском, а некада само српском.*“³³⁸

³³⁶ Радош Требјешанин, Наставници Лесковачке гимназије од 1879-1979. године, Лесковачки зборник, XXIV, Лесковац, 1984, стр. 479-480.

³³⁷ Драгиша Костић, Прилози биографији и библиографији Милоша С. Милојевића, Лесковачки зборник 1999, стр. 352

³³⁸ Зарије Р. Поповић, „Милош С. Милојевић“, Братство, VIII, Београд, 1899. *Напомена*: О Милошу Милојевићу и његовом делу писали су: др Владан Ђорђевић „*На граници (успомене из Првог српско-турског рата год. 1876“)*, Отаџбина, Београд, св. 15, 1880, стр. 366-367; Величко Трпић (Иван Степанович Јастребов), „*Милош С. Милојевићу Призрену и његовој околини*“, Београд 1880, стр. 106; Зарије Р. Поповић, „*Милош С. Милојевић*“, Братство, Београд, VIII, 1899; Милан Ђ. Милићевић, *Додатак поменику од 1888, знаменитих људи у српскога народа који су преминули до краја 1900. године*, Београд 1979 (фототипско издање из 1901. Године); Никола Радојчић, „*Милош Милојевић*“, Енциклопедија СХС (Београд 1928), II, стр. 776 (ћирилично издање); Јован Х. Васиљевић, „*Милош С. Милојевић – његов национални рад*“, Братство, Београд, XXV, 1931.

СЛАВКО КРСТИЋ

И Славко Крстић рођен је 27. октобра 1948. године у селу Дадинцу, Општина Власотинце, као најстарије дете оца Луке и мајке Олге. Основну школу завршио је у родном селу, а осмогодишњу и гимназију у Власотинцу са одличним успехом. У периоду школовања велики део времена проводио је радећи тешке пољопривредне послове. Године 1967. уписује Медицински факултет у Нишу који је завршио 20. децембра 1972. године и као војни стипендиста стажирао је у нишкој Војној болници, а наредне године одлази у Санитетску војну школу у Београду.³³⁹

Године 1974. обавља стаж у Медицинском центру „Моше Пијаде“ у Лесковцу, а затим у Дому здравља у Вучју. После пар месеци примаријус др Томислав Стојичић препоручује да се јави на конкурс за рад у цитодијагностици, а јуна 1976. године упућен је на клинику „Народни фронт“ у Београду код угледног професора др Драгомира Младеновића. Цитодијагностику је учио и усавршавао код прим. др Зоре Рајић. По завршетку курса наставља рад на Гинеколошком одељењу лесковачке Болнице и добија решење о специјализацији за гинекологију и акушерство. Захваљујући прим. др Томиславу Стојичићу готово свакодневно је радио операције уз његову и асистенцију других колега. У последњој години специјализације др Крстић одлази у Београд, где га прихвата професор др Драгомир Младеновић. Одмах по доласку био је укључен у оперативни програм, а уз асистенцију професора радио је и хистеректомије. Специјалистички испит др Славко Крстић положио је децембра 1980. године са одличним успехом. Професор др Младеновић му је два пута нудио да буде део његовог тима, али Крстић то није прихватио и вратио се у лесковачку Болницу. У препоруци проф. Младеновића, 1980. године речено је да га са пуном одговорношћу препоручује као одличног, савесног и стручног радника, дисциплинованог, вредног и поузданог сарадника.

(...) Добитник је значајних диплома, сертификата и друштвених признања.

³³⁹ Прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс Лесковац 2011, стр. 128-129. *Напомена:* У књизи су представљени лекари: Цекић, проф. др Јован, интерниста, Деклева, примаријус др Душан, хирург, Ђукнић, проф. др Никола, хирург, Хаџи-Ђокић, академик проф. др Јован, уролог, Хаџи-Пешић, проф. др Љубомир, кардиолог, Илић, проф. др Стеван, кардиолог, Костић, проф. др Петар, гинеколог, Ковачевић, проф. др Александар, уролог, Младеновић, проф. др Драгомир, гинеколог, Младеновић, проф. др Владимир, реуматолог, Михајловић, проф. др Владимир, пнеумофтизиолог, Миловановић, проф. др Димитрије, неуропсихијатар, Митковић, проф. др Милорад, ортопед, Паруновић, проф. др Александар, офталмолог, Петковић, академик проф. др Сава, уролог-хирург, Стојановић, проф. др Војислав, хирург, Страхињић, проф. др Спира, интерниста-нефролог, Шуловић, академик проф. др Војин, гинеколог.

II

ЗНАМЕНИТИ ЛЕКАРИ НА ЈУГУ СРБИЈЕ – Писањем ове монографије аутори су желели да не дозволе да падну у заборав важни догађаји из историје здравствене службе и здравствене заштите становништва југа Србије, а истовремено и да оставе траг о раду ентузијазиста из медицинске професије, коју су у тешким тренуцима успели да у границама могућег сачувају здравље народа, организацију здравствених служби и здравствену заштиту.³⁴⁰

У последњих осамдесет година југ Србије је дао велики број људи од знања и значаја у свим областима друштвеног, привредног и политичког живота, а пре свега у здравственој служби и здравственој заштити пре, за време и после Другог светског рата до данас. Они су се доказали на својим радним местима, стекли репутацију, највиша друштвена признања и академска звања. Међу њима је академик, редовних професора, ректора, декана, продекана, директора клиника, шефова катедри.³⁴¹

Као заљубљеници у свој позив и у историју медицине дарују нам књигу са сажетим биографијама лекара који су својим знањем, радом и стручношћу обезбедили себи место у златној књизи медицинских достигнућа. Фасцинира и чињеница да су то људи из поднебља југа Србије и још понеки који су том југу били одани. То су медицински стручњаци који су достигли зенит медицинске науке – специјалисти, примаријуси, доктори науке, професори и академици. То су стручњаци којима се дивила не само Европа него и цео свет. То су они који су доказали да и тзв. мале средине могу да дарују медицинској науци и човечанству лекаре вредне респекта. Њихова имена би морала бити исписана не само у овој књизи, већ и у свим споменицама и на свим спомен-плочама, што би било најскромније одавање признања.³⁴²

Књига је написана једноставним, али не и сиромашним стилем, доступним свакоме. Волумен књиге је незамарујући и не обесхрабрујући, чак и за оне којима читање није јача страна. Обогаћена је добрим избором изворних фотографија што доприноси њеној документованости. Своју верност здравственом позиву аутори су доказали навођењем текста Хипократове заклетве. На крају сматрам да можемо са дозом дубоке захвалности поздравити напоре аутора, да се сачува и у будућности пренесе један изузетно значајан сегмент наше прошлости.³⁴³

³⁴⁰ Др Милан Леви, Предговор, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс Лесковац 2011, стр. 5.

³⁴¹ Прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, Знаменити лекари на југу Србије, Увод, стр. 7.

³⁴² Проф. др Живан Стојковић, Извод из рецензије, Знаменити лекари југа Србије, Филекс Лесковац, стр. 120.

³⁴³ Прим. др Зоран Динић, Извод из рецензије, Знаменити лекари југа Србије, стр. 121.

ДИМИТРИЈЕ КУЛИЋ

I

Професор Димитрије Кулић је рођен 1923. године у Лесковцу. Докторирао је на Правном факултету у Београду 1963. године. Био је председник Окружног суда у Нишу од 1954. до 1964. године. Од 1963. године професор је на Правном факултету у Нишу за предмет Уставно право. Истовремено од 1967. до 1990. године био и професор Правног факултета у Приштини. Од 1971. до 1977. био је судија Уставног суда Србије.

Професор Кулић је објавио више од 30 књига и више од 300 научних радова из области уставног права, политичког система и историје ослободилачког устанка у Србији и Југославији. Његови значајнији радови су: Народноослободилачки одбори и судови Србије, 1964, Уставно судство у свету, 1969, Бугарска окупација (1941-1944), 1970, Коста (монографија), 1972, Власинско језеро (1970), Омбудсман и друштвени правобранилац самоуправљања, 1982, Уставно право, 1985, Федерализам и регионализам, 1985, Приватне радње и предузећа у Југославији, 1990.³⁴⁴ У току последњих 40 година посебно се посветио научним истраживањима бугарске окупације у Југославији и Грчкој у Првом и Другом светском рату.³⁴⁵

%

Професор Кулић је написао и занимљиву, потресну књигу о животу своје мајке. Назвао је једноставно: „Баба Лепка”. Мото те књиге (са потписом Д. Кулић): Кад мајка нестане, као да је умрло пола света.³⁴⁶

³⁴⁴ У Нашем стварању, 1/2, 2000. године, у рубрици „Белешке о ауторима”, уз име др Димитрије Кулић пише: Др Димитрије Кулић, професор Уставног права. Рођен 1923. године у Лесковцу. Био је декан Правног факултета у Нишу, председник Окружног суда у Нишу и судија Уставног суда Србије. Аутор је око 500 радова, педесетак књига. Главна дела: Уставно право, Парламентарни омбудсман, Уставно судство у свету, Заштита права грађана, Федерализам и регионализам, Монографија о Кости Стаменковићу, Од октобра до Сутјеске, Бугарска окупација Србије, I и II, Југословенски устав и уставност (на енглеском). Кулићи у Лесковцу. Окружни суд у Нишу 1878-2000. Живи и ради у Београду и Нишу.

³⁴⁵ Проф. др Димитрије Кулић, Бугарска окупација Србије 1941-1944, Јустисија, Београд, 1992, двотомна књига, више од 1.500 страна.

³⁴⁶ Професор Кулић је написао занимљиву, топлу књигу „Баба Лепка”, о својој мајци, која је умрла у 102. години живота, (Јустисија, Београд 1999); На почетку књиге, (датирано 1. октобар 1999. са потписом - Мита), професор Кулић пише: „ У овом часу – када се навршила година дана од смрти моје вољене мајке Савке – не пишем њену монографију. За ову прилику, хтео сам да напишем неколико реченица, више као сећања на неке фрагменте и догађаје из њеног живота. Зато молим читаоце да ове речи приме само као „in memoriam” на Баба Лепку, пред чијим се сенима данас дубоко клањам”; На крају књиге, професор Кулић је уврстио и три моја прилога које сам објавио у Политици: Баба Лепкина два живота (14. фебруар 1997), Баба Лепкина сто друга зима (10. фебруар 1998) и Савка Кулић преминула у 102. години (28. октобра 1998)

II

Ове године се навршило пола века научног и публицистичког рада професора *Димитрија Кулића*, Лесковчанина, знаменитог професора Уставног права, а наредне професор Кулић пуни седам и по деценија живота. Био је то и непосредни повод за разговор.³⁴⁷

-Мој отац је био столар, чврсто везан за Косту Стаменковића. Био је кум Косте Стаменковиће, то се не зна. Радња мога оца били је у строгом центру Лесковца. Она и данас постоји као један стари ћепенак, на Широкој чаршији. Сиротињска столарска радња са једним радником, била је застакљена отпацама од стакла. Отац је био вешт и те комаде, њих стотину, тако је вешто укројио да су затварали радионицу.

Преко пута радње мога оца, на седам метара од овог прозора, налазила се улазна врата једног од највећих индустријалаца, Тихомира Илића, који је држао фабрику кудељних тканина. Пред његовом капијом сиротиња. Деца га моле, боса и у нанулама, да их прими, а он гледа и бира лепше и одрасле девојчице, а ове друге шкартира. Гледао сам ту слику из очеве радње и одлучио да се борим против оних који експлоатишу друге. Тако сам изабрао ову леву опцију.

(...) Много сам волео да будем лекар. Била је то моја младалачка интуиција и аспирација. Лекар је био појам за мене, јер спасава људе. И док сам био гимназијалац, увек ми је било у глави: „Ако нешто будем студирао, то ће бити медицина!“ Међутим, када су оца стрељали као партизана, када је мајка остала сама, када нисам могао да одем на медицину, јер нисам имао пара и када сам остао да се у Лесковцу бавим друштвеним и културним радом, био сам приморан да се одређим за ону науку у којој нећу морати да дајем новац, јер га, казах, није било. Сматрао сам да то треба да буде право.

Морате да ми верујете, као студент права, нисам слушао ниједно предавање. Био сам ванредни студент. Истовремено сам и студирао и водио културни и идеолошки рад у Лесковцу. Била су то тешка времена. Не могу да заборавим – о томе до сада нисам говорио на овај начин – у структури Комунистичке партије онда се није позитивним очима гледало на људе који су били у политичком животу, а учили су школу. Тада је живело једно стаљинистичко и примитивно схватање да су интелектуалци људи којима у КП не треба много веровати. „Ителектуалштина“ је била синоним за све чланове комунистичког покрета који су се школовали. Чисти су били само радници и по правилу они који нису имали школе. Мене је то страшно пекло. И морам да признам да сам илегално студирао, јер нисам смео да говорим да полажем испите. Тај курс се негде 1947. године изменио. Када су ме били ухватили да дајем испите, био је одржан специјални састанак партијског биро са дневним редом: „*Случај друга Кулића*“. Извршен је темељан претрес са једним закључком: да немам потребе да се школујем, јер имам материјално обезбеђење које ми се даје.

³⁴⁷ Д. Коцић, Научник и публициста коме се верује, Помак, 3/4, април-септембар 1997, стр. 11.

III

БАБА ЛЕПКА – Поред многобројних активности као домаћица, од удаје, родивши четворо деце, главна брига наше мајке била је брига око деце. Сама у кући преко дана водила је бригу о исхрани, облачењу, хигијени, лечењу и васпитању деце. Здравље деце био је задатак број један. „Деца док расту, говорио је мој отац, морају да једу месо и млеко. За њих то мора да се обезбеди.“³⁴⁸

Шоља хлебом удробљеног млека била је обавезна за свако дете пре поласка у школу, али 25 пара (највише пола динара) свако дете добијало је за „алву“ и хлеб“ – за време школског одмора.

У 12 сати, знало се, отац је долазио из радње, ручак је морао бити готов. У току топлих дана ручало се испод дуда у хладовини – где је обедовала наша породица. Деца су морала бити за столом са родитељима за време ручка. Од 1932. године у нашој кући становала су још четири ђака из Власотинца о којима је моја мајка водила велику бригу као о својој деци. Хранила је, умивала и чувала укупно осморо деце.

Хлеб са пекаре је био скуп. У то време за десеторо људи у кући мајка је месила у карлици са киселим квасцем хлеб, стављајући поред полубелог брашна знатну количину куваног кромпира и тако штедела брашно.

Субота увече било је време обавезног купања. Купатила није било. Сва деца су чекала ред. Корито „циганско“ на средини собе, поред њега две посуде са топлим и хладном водом и лејкама у њима. Мајка је посипала и купала свако дете посебно. Млађи су имали предност.

Веома честе прехладе и епидемије грипа биле су присутне и код нас. Свако од оболеле деце било је упућено на Баба Лепку. Ракијске и сирћетне облоге, сећам се, биле су први лек за скидање температуре. Велико олакшање било је када би мајка легла уз дете које је добило температуру. Њено присуство у кревету, њена нежна рука преко појаса и њено тело пријемчено уз мене, значило ми је много. То је мајка увек чинила у таквим приликама.

(...) Феномен комшилуја је између два светска рата био врло присутан у Лесковцу. Припремање зимнице, али и припремање свадбе, славе, рођендана, освећење куће, бербa грожђа, испраћај у војску, сахране и друго, није се могло замислити без сарадње комшилука. Удруже се комшике да помогну једној јер ће она, у другој прилици, њој узвратити. Стара је лесковачка изрека: „*Комшија је увек ту кад затребе.*“

У Лесковцу, нарочито у току прве половине XX века, често се чула узречница: „*Комшија је неки пут више него род.*“ Међутим, заједничка припрема зимнице – као што је туцање паприке, пржење кафе, припремање таране и друго – имало је обележје комшијског заједништва. То заједништво у припремању намирница за зиму понекад је изгледало

³⁴⁸ Димитрије Кулић, Баба Лепка, Јустивија - Београд 1999, стр. 38-39.

као моба на селу: комшике би овај посао обављале уз разговор, ђаскајући најчешће пред кућом, испод дуда или ораха.

Баба Лепка је умела да окупи своје комшике (Агну учитељку, Јелку Брашнарку, Кеву и Бранку Столинску, Кају Ваљачкину и друге) које су долазиле у нашу кућу на пржење кафе или на туцање паприке и сл.

Поређале би се комшике испод црног дуда и тучковима туцале испржену кафу или осушену паприку у чутури, уз пријатан разговор и шалу.

Кафа је у то време била скуп напитака. Ретко је било Лесковчанки које су пржиле и пиле праву кафу. По правилу, кафа је била мешана ражом или јечмом, тако да је била најпре посебно пржена на шпорету „*сас даланче*“, а раж посебно. Тако испржена кафа се издвајала у посебне тепсије, поређане по авлији, да би се потом туцала у чутурама, а затим сејала кроз специјално сито за кафу.

За пролазнике туцање кафе у кући било је препознатљиво. Сваки пролазник на улици могао је да осети у којој се кући пржи кафа. Када је кафа била испржена, истуцана и просејана, коначно је сипана у чисте тепсије и свака је од комшика узимала ону количину кафе, измешану са јечмом, односно ражом, да пробају скувану кафу. У шали, када је кафа била испржена у авлији код моје мајке, понекад сам чуо како моја мајка пита:

„*Луцо, како ти се кафа допада?*“

„*Па, Лепо, много ти је убава кафа, турила си гу толко, колко да замирише на кафу.*“³⁴⁹

(...) Баба Лепка је самоиницијативно пратила нарочито дневну па и периодичну штампу. Редовно, пре спавања по један сат и више читала је новине. По њеној оцени значајне чланке о догађајима у свету, о најновијим лековима и нарочито о чувању здравља, она је издвајала и остављала пресавијене стране. Упозоравала ме је на значајне наслове у штампани, скрећући ми пажњу. „*Слушај, ово мораш да прочиташ!*“

Већ од њене 97. године старости почела је да упозорава пријатеље који су ме тражили и остављали поруке: „*Добро, ја ћу да му кажем, али боље да га потражите довече кад дође, и да му то ви кажете. Много сам стара и могу да заборавим!*“³⁵⁰

³⁴⁹ Димитрије Кулић, Баба Лепка, Јустичија – Београд, стр. 45-46

³⁵⁰ Д. Кулић, Баба Лепка, стр. 65-66. *Напомена:* Проф. Кулић је у књизи „Баба Лепка“ објавио више занимљивих изрека, које је често говорила његова мајка: - Рано пиле, рано поје! – Погледај му пред кућу, не питуј га за кућу. – Погледај га у обућу, па га пуштај у кућу! – Заноси се ко чеврљуга у облак! – Боље сиром у паре, него сиром у памет! – Човек се познаје и по тој какав гра руча! – Старога да слуша, ал по старога немој да идеш! – Малецко камење голема кола обрћа! – Кусо петле-пиле до век! – Воли га ко квачка црну врцу! – Ко вечера ракију, тј воду фруштукује! – Сас малецку тојагу у голем вир загазија! – Домаћин се и по куче познава! – Од убаво девојче има поубаво, од поубаво има најубаво. И од најубаво има поубаво и вика се девојче ци ци ми ци!

IV

НАУЧНИ СКУП О ДЕЛУ ПРОФ. КУЛИЋА – Правосуђе је друштвена функција којом се остварује заштита права која неком припадају и обезбеђују поступак према свакоме на законит начин. Ову функцију су у историјским епохама вршили различити органи, тела и појединци за које се претпостављало да ће право судити. Најчешће је то био суд.³⁵¹

Зато суд има двоструку улогу: да својим одлукама омогућује остваривање права и слобода грађана и да као орган власти штити друштвени и правни поредак у одређеној држави.

(...) Положај и устројство судова, актуелна проблематика њиховог развоја и рада су предмет сталне пажње професора Кулића. Њега не интересује само уставни положај правосудних органа у југословенском друштву, што јесте битно, већ у својим радовима покреће низ питања која су актуелна за правну науку уопште. Он зналачки образлаже друштвене предуслове који су били, или су од утицаја на организацију и положај правосудних органа, али и критички анализира шта је то што треба мењати и усавршавати да би правосуђе било способно да ауторитативно обезбеђује уставност и законитост.

При томе професор Кулић изучава све сегменте правосуђа, који су битни за његово успешно функционисање. Њега, пре свега, интересује ефикасност правосуђа. Колико је оно ефикасно у остваривању своје функције. Он не анализира само постојећу организацију. Напротив, њега интересује судија као носилац судске функције. Он истиче да се у остваривању судске функције мора поћи од судије као главног носиоца и реализатора судске функције. Он поставља питање да ли је судија у стању да одговори своме позиву и тако сложеним друштвеним односима. Залаже се за један дугорочни програм припремања приправничких кадрова за судове. Правници не треба да долазе у суд стихијно без обзира на квалитет и наклоности већ напротив треба стварати услове да судови буду привлачни за најбоље правничке кадрове. Зато се проф. Кулић залаже да стално јача судијска независност и самосталност, али и судијска одговорност. По њему, углед судијског позива још увек није на оној висини на којој треба да буде. Он истиче да се не може говорити о судијској функцији и законитом раду ако судија није стављен у одређене друштвене услове, ако му није створена и гарантована атмосфера и услови у којима он треба да примењује закон и изриче правду. Те услове проф. Кулић врло аргументовано излаже и убедљиво брани. Међутим, сматрамо да је правосуђе у досадашњем раду очувало свој углед и одговорило друштвеним обавезама. И професор Кулић то прихвата, али истиче:

³⁵¹ Др Томислав Илић, Судство у делима Димитрија Кулића, Трагови времена, СВЕН, Ниш, 2006. стр. 183-186. *Напомена:* Излагање др Илића на научном скупу о делу проф. др Димитрија Кулића одржаном 17. маја 1985. године у Лесковцу.

„Немогуће је говорити о законитом раду судије ако он живи у непрекидној неизвесности или у зебљи од појединих институција, или од појединаца и од евентуалних последица које би га снашле зато што је слободно, према својој свести и уверењу, применио законски пропис на одређен конкретан случај.“ Уставна одредба о самосталности и независности судија неће бити довољна ако у пракси не буде примењивана. Решење овог проблема проф. Кулић види у повећаној одговорности свих вршилаца јавних функција.

Поред устројства судства у свим фазама развоја, од социјалистичке револуције до данас, проф. Кулић анализира и ефикасност судског поступка и метод судског рада.

Ефикасност судске функције је значајна, пре свега, са становишта остваривања уставности и законитости. Постојећи друштвени односи у нас захтевају брзу, правовремену и ефикасну судску заштиту. Спорост у раду, закаснили поступак и закаснила примена санкција, имају утицаја на сам карактер судске функције. Проф. Кулић истиче једну стару истину да „*закаснила правда и није правда.*“

Ефикасност судског поступка се директно одржава на ауторитет суда и поверење у њега. Или, како проф. Кулић истиче, ефикасност није ништа друго до поверење у поступак и поверење у правну заштиту. Зато ће ауторитет расти или опадати како расте или опада ефикасност суда. Проф. Кулић се не бави ефикасношћу у вршењу судске функције само са становишта правне теорије. Напротив, ефикасност судског поступка треба да обезбеди ред у пружању судске заштите као прве основне гаранције личног и друштвеног интереса. На тај начин он спаја теорију и праксу. Али, да би се то постигло поставља питање метода судског рада, јер оцењује да је поступак углавном спор и да не задовољава потребе тренутка у коме живимо. По њему, постоје објективни разлози који утичу да поступак буде спор, као што су одређене одредбе материјалног и процесног права које захтевају одређену, гломазну, процедуру. Зато се залаже да се поступак прилагоди новим условима и потребама.

Међутим, значајно је и Кулићево залагање за отклањање субјективних разлога који доводе до спорости у раду. Он сматра да, пре свега, треба изменити организацију и методологију унутрашњег рада и повећати одговорност судија за неблаговремену израду и достављање одлука.

Према томе, интересовање проф. Кулића за правосуђе у југословенском систему је комплексно. Он се бави не само организацијом и устројством судова, већ и суштинским питањима функционисања правног система. У томе је његов допринос правној науци и судској пракси.³⁵²

³⁵² Проф. др Димитрије Кулић предавао је Уставно право аутору ове студије.

МИЛАН ЛЕВИ

I

Милан Леви, специјалиста медицине рада у пензији, рођен је 1941. године у Злоту, општина Бор. Основну школу и гимназију завршио је у Београду, као и Медицински факултет (1965). Специјалистички испит из медицине рада положио је у Београду 1971. године. По завршеном лекарском стажу почео је да ради у Дому здравља у Медвеђи, амбуланта у Лецу све до 1975. године када прелази на рад у Хигијенски завод у Лесковцу. У једном периоду радио је на Одељењу за физикалну медицину и рехабилитацију, а потом са добијеном специјализацијом из медицине рада у Служби за медицину рада. После положене специјализације ради у оквиру медицине рада као лекар специјалиста, касније као шеф, а затим и управник ОЈ Медицина рада Здравственог центра у Лесковцу све до пензионисања.

Као друштвени радник био је врло активан, пре свега у Српском лекарском друштву, у секцији за медицину рада, а посебно у Подружници СЛД у Лесковцу.

Учесник је бројних конгреса, симпозијума и научних скупова. Објавио је 85 стручних радова. Добитник је Повеље СЛД (1989. и 1997). Примаријус је постао 1982. године.³⁵³

II

КВАЛИТЕТ ЖИВОТА ОСОБА СТАРИЈЕГ ЖИВОТНОГ ДОБА – Старост и старење није питање судбине или среће, него последица општег социјално-економског развоја и достигнућа у здравственој заштити и медицинској пракси. Дужи живот почетком 20. века био је привилегија малог броја људи, да би у последњим деценијама то постало перспектива све већег броја становника широм света па и код нас.

У овој књизи читалац ће први пут на једном месту наћи научна сазнања из области старости и старења, као и искуства за унапређење и очување здравља људи у циљу продужавања животног века, а пре свега квалитета живота.

Сада се поуздано зна да почетак старења започиње врло рано и да почетак старости није исто што и почетак старења. Због тога што се календарска и биолошка старост не покапају, постоје „млади старци“ и „стари младићи“. Код нас је устаљено мишљење да старост почиње од 65. године.³⁵⁴

³⁵³ Викадин Ристић, Милан Леви, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс Лесковац, 2010, стр. 252.

³⁵⁴ Проф. др Мирослава Димитријевић, Предговор, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс Лесковац 2010, стр. 5.

%

Требало је много храбрости, знања и упорности истраживачког рада да се на једном месту нађу сви аспекти квалитета живота старијих људи. Зато је то могло да се реализује само тимским радом, што су аутори и применили. Књига је јединствена и по 118 графичких приказа и 121 фотографијом, које својом документарношћу довољно говоре о питањима која се обрађују. Видљива је и ерудиција по избору одговарајућих мисли познатих људи, који су истовремено мото одређеног поглавља. Импазантна архивска грађа и литература још једна је гаранција изузетног квалитета ове студије, а истраживачки рад овакве врсте први је у Јабланичком округу. Књига је и ризница упоредних података како о медицинском аспекту старења и старости и квалитета живота, тако и о бројним другим показатељима који нам речито говоре о свој сложености и изузетном значају ове проблематике у друштву.³⁵⁵

%

Квалитет живота као термин у стручној медицинској литератури се појавио пре три деценије. Од 1960-1970. године у свету су објављена само четири рада у којима је коришћен термин квалитет живота. До сада је објављено неколико хиљада радова и више посебних публикација које се баве питањима квалитета живота. Упркос томе, до сада није усвојена јединствена дефиниција квалитета живота.³⁵⁶

%

По просечној старости становништва од 45 година Србија је сада међу десет демографски најстаријих земаља света. На челу ове листе налази се Јапан с просечном старосћу 42,9 година. (...) У Србији је данас сваки шести становник старији од 65 година.³⁵⁷

³⁵⁵ Проф. др Живан Стојковић, Извод из рецензије, Квалитет живота особа старијег животног доба, стр. 251.

³⁵⁶ Вукадин Ристић, Милан Леви, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс Лесковац 2010, стр. 9.

³⁵⁷ Исто, стр. 61. *Напомена:* У посебном делу књиге наведено је да су поред аутора, др Ристића и др Левија, сарадници у писању били др Светислав Крстић и др Душан Митровић и др Мирослава Димитријевић. Др Крстић, специјалиста социјалне медицине, примаријус, магистар медицинских наука, рођен је 1956. године у Ораовици Црковничкој, општина Лесковац. Основну школу завршио је у Мезграји и Доњој Трнави, општина Ниш, а гимназију и Медицински факултет у Нишу (1984). Специјалистички испит из социјалне медицине положио је на Медицинском факултету у Нишу (1994), а магистарске студије из Социјалне медицине завршио је 2006. године на Медицинском факултету у Нишу одбравивши тезу „Старост и старење као показатељ у социјално-медицинског процени здравственог стања становништва.“ Звање примаријуса добио је 2000. године; Др Душан Митровић, лекар специјалиста из социјалне медицине, примаријус, рођен је 1960. године у Лесковцу. Основну школу завршио је у Сурдулици, гимназију у Владичином Хану, Медицински факултет у Београду 1986. године. специјалистички испит из социјалне медицине положио је 1997. године у Нишу. Звање примаријуса добио је 2003. године, а добитник је многих награда; Прим. др Мирослава Димитријевић, специјалиста социјалне медицине, рођена је 1956. године у Лесковцу, где је завршила основну школу и гимназију. Медицински факултет у Београду (1985), а специјализацију из социјалне медицине у Нишу (1993). Примаријус је од 2001. године. Учесник је бројних научних скупова и објавила је већи број стручних радова.

ЈОВАН МИЉКОВИЋ

I

Јован С. Миљковић, наставник – педагошки саветник, рођен је у Лесковцу 18. децембра 1931. године. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу (матурирао 1950). Вишу педагошку школу (биологија) завршио је у Београду. Радио је као наставник у Основној школи у Орашцу, а био и управитељ школе. У ОШ „Јосиф Костић“ радио је са децом од 1961. до пензионисања 1995. године. Добирник је бројних награда, а био је и председник Градског литерарног клуба „Светислав Вуловић“ (1955/56).

Сарађивао је и у више новина и часописа, а аутор је више историјских текстова и монографије о Основној школи „Јосиф Костић“ („Слово о мојој школи“) у издању Народног музеја из Лесковца 1988. Године.³⁵⁸

II

СВЕ РАТНЕ ГОДИНЕ ЛЕСКОВАЧКИХ ОСНОВНИХ ШКОЛА (1941-1945) – Студија Јована Миљковића о ратним данима лесковачких основних школа пружа документовану, али и литерарну историографију која иза чињеница тражи дух и „атмосферу“, ако та реч вишеодговара савременој, убедљивој слици и животу лесковачких ђака и вечног и брижног учитеља и родитеља у свим бојама и појавама.³⁵⁹

%

Уочи Другог светског рата Лесковац је имао *четири* основне школе. Државна народна школа „Учитељ Јосиф“ наставила је традицију Ча Митине школе, чији су почеци дубоко у 19. веку. Стару школску зграду, која је постојала све до 1922. године направили су Лесковчани 1854. године у дворишту старе лесковачке цркве Свете Богородице. Садашња школска зграда саграђена је 1904. године у част стогодишњице Првог српског устанка. У раније периоду школе су биле увек у црквеним портама. Оваква коабитација цркве и школе у граду напуштена је управо те 1904. године. Тако су школе први пут изашле из црквеног дворишта.³⁶⁰

Све три школске зграде су освештене 12. децембра 1904. године, мада су први ученици ушли у нове и чисте учионице нешто раније. Била су то красна партерна здања. Тек после Првог светског рата обе школе су добиле спратове у истом стилу, а саграђене су и сале за школске приредбе и свечаности. Зграда женске школе није дограђивана тако да је само она сачувала своју изворну аутентичност.

³⁵⁸ Јован С. Миљковић, Све ратне године лесковачких основних школа (1941-1944), Белешка о писцу, Народни музеј Лесковац, књига 26, Лесковац 2002. стр. 157.

³⁵⁹ Драган Тасић, Предговор, исто, стр. 5.

³⁶⁰ Јован С. Миљковић, исто, стр. 11.

(...) Зграда Државне народне школе „*Јован Скерпић*“ (раније основна школа трећег кварта) подигнута је 1912. године. Пошто није била сасвим завршена због балканских ратова и Првог светског рата, који су непосредно уследили, примила је своје ученике читавих осам година касније.

(...) Зграда новосаграђене Основне школе „*Штросмајер*“ још увек је мирисала на креч и боје. Лесковчани су је саградили 1940. године у радничком насељу „*Рупе*“, у улици Пере Велимировића, у троуглу три лесковачке текстилне фабрике, које су такође учествовале у финансирању – по закону. Била је то прва школска зграда у Лесковцу модерног, савременог изгледа, изузетно функционална, са четири велике, светле учионице, станом за служитеља и две канцеларије за учитеље.³⁶¹

Непосредно после Првог светског рата основне школе у Лесковцу су добиле називе по броју кварта у коме су се налазиле. Све до 1931. године школе су биле само бројеви. Те године први пут су добиле имена по најзаслужнијим људима из наше ближе и даље прошлости. Школе више нису биле безимене. Сада су већ имале имена као људи.

У свим градским основним школама радили су учитељи са приличним радним искуством. Само изузетно је било другачије. Да би затражили премештај у град учитељи су морали да имају најмање десет година службе на селу. Учитеље је постављало и премештало Министарство просвете Краљевине Југославије, Одељење за основне школе, а одлуке о постављењу доносио је и потписивао министар просвете.³⁶²

(...) Неколико учитеља се огледало у литератури и новинарству. Они су били уредници локалних новина и часописа. Од стручне литературе читао се *Учитель*, који је имао своју педагошку традицију још од краја 19. века. Иначе, *Просветни гласник* Краљевине Југославије био је службени лист још у време Обреновића, а излазио је редовно једном месечно.³⁶³

(...) Родитељи су уписивали своју децу у основну школу са навршених седам година (на селу и са осам). Школовање у основној школи било је обавезно и трајало је четири године, што је било први пут регулисано Законом о основној школи далеке 1882. године.

(...) Ученици који су с најбољим успехом завршавали разред похваљивани су и традиционално награђивани књигама. Да би ђак добио књигу, морао је да постигне најмање врло добар успех и да има примерно владање. Одлични ученици су добијали најбоље књиге, понекад и две.

(...) Мало ученика је понављало разред, само они који нису редовно похађали наставу, они који су „*бежали*“ из школе.³⁶⁴

³⁶¹ Јован С. Миљковић, Све ратне године лесковчких основних школа, стр. 12. *Напомена:* Проф. др Димитрије Кулић наводи да је ОШ Јосиф Костић подигнута 1911. године, али без позивања на извор.

³⁶² Исто, стр. 17.

³⁶³ Јован С. Миљковић, Све ратне године лесковчких основних школа, стр. 7-8.

³⁶⁴ Исто, стр. 25.

МИОДРАГ МИТИЋ

I

Др Миодраг Митић је рођен јануара 1933. године у Орану, близу Лесковца, где су му родитељи службовали као учитељи. Гимназију је завршио у Лесковцу 1952. године, а Правни факултет у Београду, 1956. године. Докторирао је на истом факултету из области међународног јавног права (дипломатско право), фебруара 1963. године.

Од 1960. до 1996. године радио је у Савезном министарству за иностране послове, од почетника – аташеа до амбасадора и помоћника савезног министра за иностране послове. Био је генерални конзул у Бечу и Минхену, затим помоћник савезног министра за законодавство (сектор међународних односа и међународних уговора), као и генерални секретар првог председника Савезне Републике Југославије (Добрице Ћосића).

За време гимназије бавио се новинарством и поезијом, као главни уредник листа „Искра” и „Лесковачки средњошколац”, редовни сарадник „Наше речи” и дописник „Гласа” и „Републике” из Лесковца.³⁶⁵

Др Миодраг Митић (1933 – 2005) каријеру је започео 1960. године као приправник у (тадашњем) Државном секретаријату за иностране послове, где је, напредујући у дипломатско-конзуларној каријери од аташеа, преко амбасадора, стигао до помоћника савезног министра за иностране послове, када је, 1995. године, на сопствени захтев, отишао у превремену пензију.³⁶⁶

II

НАЈПОЗНАТИЈА ДЕЛА: *Професија споразумевање*, (Службени лист СРЈ, 2000), *Дипломатија*, (Завод за уџбенике и наставна средства Београд 1999), *Проблеми југословенске дипломатије*, (Службени лист, 1997), *Законодавство о дипломатији и спољној политици Руске Федерације* (2002), *Дипломатско и конзуларно право* (Службени лист СРЈ, 2001, књига коју је писао са проф. др Стеваном Ђорђевићем), *Поете у фраку* (Филип Вишњић, Београд 2002), *Међународно право у југословенској кризи*, (Службени лист СРЈ, 1996), *Немачки поглед на југословенску кризу* (М. Митић, 2005), *Како нам се догодио Рамбује*, (Филип Вишњић, 2003), *Националне мањине*, (Службени лист СРЈ, 1998).

³⁶⁵ Лесковчанин, бр. 3, 15. август 1997. године. Повод да редакција пише о др Митићу су две његове књиге у издању Службеног гласника, Београд 1997: „Међународно право у југословенској кризи” и „Проблеми југословенске дипломатије”. Књигу „Проблеми југословенске дипломатије” приказао је др Стеван Ђорђевић. У истом броју, на истој, 7. страни Лесковчанина, објављен је и прилог др Миодрага Митића „Међународни трибунал”

³⁶⁶ Обрад Рачић, In memoriam, Годишњак, Београд 2004-2005, Удружење за међународно право, стр. 14-17

III

Др Миодраг Митић је био један од полазника докторандског курса (тадашње последипломске студије) који је на Правном факултету Београдског универзитета крајем 1950. година водио проф. др Милош Радојковић. Решеност проф. Радојковића да наше семинарске радове бранимо пред својим колегама на часу – а под његовим строгим али пријатељским руковођењем – подстакла нас је да читамо више него што је то школским програмом било препоручено и да водимо расправе далеко жешће од оних које су у то време биле уобичајене. Једна од његових заслуга била је и та што су, доцније, многи имали успеха у професијама за које су се определили.

У току радног века био је, између осталог, генерални конзул СФРЈ у Минхену (1990–1995); учествовао је на многим међународним конференцијама; био је члан тима који је у првој фази заступао СР Југославију у спору који је против ње повела Босна и Херцеговина пред Међународним судом правде; а 1992. године генерални секретар првог председника СР Југославије. Последњих година свог, веома активног живота, био је професор на Привредној академији у Новом Саду и на Правном факултету у Бања Луци. Био је активни члан Удружења за међународно право.

Много више о животном путу, као и о личности др Митића, сазнајемо у његовој књизи „Професија споразумевање „(Службени лист СРЈ, 2000). Као што је то Годишњак 2004–2005. написао у уводној напомени (‘Уместо предговора’), „белешке“ у њој садржане „нису никакав дневник, нити имају претензију да буду аутобиографија аутора у његовој дипломатској каријери“. То су, каже др Митић, само сећања на догађаје и људе, као и утиске са многих путовања широм света – што све може да читаоцу пружи ширу слику о разноврсној и сложеној проблематици с којом може да се суочи човек у дипломатској каријери. Топао приказ његових почетака у Правном савету тадашњег ДСИП подсетиће припаднике старије генерације на неколико врских правника, а посебно на академика Милана Бартоша. Пропутовао је др Митић великим делом света, сусрео многе људе и доживео ствари које у овој књизи – тврди, и ја му верујем – описује без дотеривања и накнадне памети.

Књиге које је написао спадају у две групе. У првој су оне које се односе на његово основно животно опредељење. У веома обимној књизи, „Дипломатија“ др Митић се бави делатношћу и организацијом, као и дипломатијом као вештином и професијом (Завод за уџбенике и наставна средства Београд, 1999). Како је то у предговору написао проф. др Момир Стојковић, иако ова студија није писана као уџбеник, она „по свом квалитету и свеобухватности материје то заиста јесте, јер садржи разматрања свих видова дипломатије (билатералне и мултилатералне, као и специјалних мисија), дипломатије као вештине и умећа преговарања, са бројним приказима из праксе југословенске дипломатије и

дипломатскеслужбе“. У књизи „Проблеми југословенске дипломатије“ (Службени лист, 1997), сагледава нашу дипломатију у контексту улоге коју има на међународном плану, док у књизи „Законодавство о дипломатији и спољној политици Руске Федерације“ (2002) говори о посебностима дипломатске службе те државе. „Дипломатско и конзуларно право“ (Службени лист СРЈ, 2001), књига коју је писао са проф. др Стеваном Ђорђевићем – за разлику од претходне која је посвећена функцијама – бави се међународноправним регулисањем дипломатске и конзуларне делатности. У средишту пажње су правни положај представништава и лица која обављају те послове у иностранству. Проблематика привилегија и имунитета који су с том делатношћу повезани се овде детаљно анализира; реч је о тематици за коју се не интересују само стручњаци него и шира јавност – нарочито у ситуацијама када дође до повреда правила која их у циљу несметаног обављања њихових делатности обилато штите.

Дела о дипломатији надопуњује веома занимљива књига „Поете у фраку“ (Филип Вишњић, 2002) где се др Митић опширно бави животом и каријерама четворице наших дипломата који су, не само у својој професији, него још више у књижевности, постали и остали велика имена. То су Иво Андрић, Јован Дучић, Милан Ракић и Растко Петровић, људи који су каријеру почели у дипломатској служби као почетници-писари, и у њој остали до краја своје чиновничке каријере. На крају, дати су краћи описи дипломатске делатности пет наших, такође славних писаца, који су се дипломатијом бавили само привремено: Милош Црњански, Бранислав Нушић, Лаза Костић, Војислав Илић, и Војислав М. Јовановић.

У другој групи су књиге које је др Митић – као сведок и активни учесник – написао бавећи се појединим видовима југословенске кризе. У књизи „Међународно право у југословенској кризи“ (Службени лист СРЈ, 1996) бави се свим њеним видовима – како уставноправним тако и, много опширније, међународноправним. Основни циљ му је, како сам каже, „да на пластичан начин покаже како је међународно право, примењивано или чак и стварано од стране међународне заједнице, реаговало на југословенски случај и да ли преседани, начињени у овој ситуацији, представљају путоказ ка даљој консолидацији међународног права и његовог „примењивача“ или указују на озбиљне слабости међународноправног поретка да одговори на овај и сличне изазове и проблеме“. У књизи „Немачки поглед на југословенску кризу“ (М. Митић, 2005), др Митић нас упознаје с тим како је о сличном скупу проблема расправљано у академским круговима и међу актерима спољне политике те земље. Најзад, у књизи „Како нам се догодио Рамбује“ (Филип Вишњић, 2003) писац – који је као експерт учествовао у разговима у Рамбујеу – разматра ставове појединих учесника, ток разговора, размишља о кључним проблемима који су се ту појавили и, што за читаоца може бити

веома занимљиво, даје своје виђење атмосфере која је окруживала те разговоре.

У опус др Митића – а овде не говорим о његовим многобројним чланцима – спада и књига „*Националне мањине*“ (Службени лист СРЈ, 1998) у којој се усредредио на међусобни однос права припадника мањина и заштите територијалног интегритета држава. Основно питање које поставља је „како наћи магичну формулу суживота, како обезбедити сваком грађанину да сачува и развија свој национални идентитет, своју културу, веру и језик, а осигурати истовремено да то не иде на уштрб стабилности и нормалног живота заједнице као целине“. Читалац ће приметити да су ове књиге које, узгред речено, прати богат документациони материјал, издате у последњој деценији његовог живота. Што се тиче књига о дипломатији, др Митић је тек одласком у пензију нашао времена да среди белешке које је вредно правио, да своја размишљања још једном провери, и да их подели с читаоцима. Радови из друге групе – актуелна питања југословенске кризе – проистичу из жеље да помогне у налажењу решења за тешке проблеме земље коју је веома волео. Др Митић није имао смисла за „маркетинг“, ни организацију која ће се побринути за пласман његових књига, тако да је имао мање читалаца него што то заслужује. Можда ће ово – семподсећања на Микија – послужити и као позив да понеку од њих прочитамо.³⁶⁷

IV

ЈЕСЕЊЕ ПУТОВАЊЕ ДЊЕПРОМ - Издашно септембарско сунце разлива се по Дњепру, одбијајући се од десетине златних купола цркава у старом делу Кијева. На речном пристаништу, спреман да за неколико дана крене пут Севастопоља и Одесе, четвобалубни брод „Маршал Рибалко“, који као и три своја исписника, грађена у бившем ДДР-у, носи име једног од совјетских маршала – Украјинаца из Другог светског рата. Брод за 300 путника, са још стотинак чланова посаде, украјинско је власништво, изнајмила га је једна данска туристичка фирма из Копенхагена, а сви главни организатори – дански Југословени. А путници – Американци, Французи, Холанђани, Данци, Руси и Југословени. Мало чудна комбинација, чак и за Дњепар. Обрадовао сам се поновном сусрету са Кијевом, најзеленијом престоницом света. Са његовим љубазним, ненаметљивим грађанима, са лепотом коју мало који град може да покаже. Смештен на дивним обалама Дњепра.³⁶⁸

³⁶⁷ Обрад Рачић, *In memoriam*, Годишњак, Београд 2004-2005, Удружење за међународно право, стр. 14-17.

³⁶⁸ Др Миодраг Митић, *Јесење путовање Дњепром*, одломак из путописа, Помак, бр. 10, 1999, стр. 36.

СРБОЉУБ МИЛЕНКОВИЋ

I

Србољуб Миленковић рођен је 1923. године у селу Рудиње – Пирот. Основну школу завршио је у Лесковцу, радио у трговини и завршио нижу трговачку школу. У току рата повремено радио као физички и грађевински радник. Припадао је народноослободилачком покрету, а у НОВ ступио септембра 1944. године. По завршетку рата као официр НОВ стављен је на располагање Министарству унутрашњих послова и распоређен у Врање, касније у Пријепоље, одакле је демобилисан 1948. године.

Одмах после рата похађао је течај гимназије за образовање официрског кадра и по повратку у Лесковац наставио је и завршио шест разреда гимназије, затим Вишу управну школу у Нишу, а након тога и Правни факултет у Београду на коме је дипломирао. (...) Године 1962. изабран је за председника Скупштине општине Лесковац. (...) Приликом спајања општина (крајем 1965. године) Лесковац, Грделица, Вучје и Брестовац, напушта Лесковац и сели се за Баоград. Најпре ради у привредној комори Београда као саветник, затим као помоћник директора „Комбинат трикотаже Београд“ и најзад као комерцијални директор и директор Сектора општинских и правних послова Београдског сајма. У пензији је од 1982. године.³⁶⁹

II

РАЗАРАЊЕ ЛЕСКОВАЧКЕ ИНДУСТРИЈЕ (1941-1953) – Студија Србољуба Миленковића „Разарање лесковачке индустрије (1941-1953) је резултат вишегодишњег великог труда нашег угледног лесковачког привредника и једног од успешнијих послератних председника општине у Лесковцу. Нашој јавности презентирана је једна драгоцену књига, која не говори само о делу пута лесковачке индустрије у периоду непосредно после Другог светског рата. Ова публикација је један од најзначајнијих докумената савремене историје Лесковца, која ће, нема сумње, привући пажњу читалачке јавности, али посебно наше садашње и будуће научне јавности.³⁷⁰

(...) Главна тема Србољуба Миленковића у овој књизи је разарање лесковачке индустрије непосредно после Другог светског рата. То је био период када су чињене крупне грешке у привреди, јер су, чини се, од свих градова у Југославији највише погодиле Лесковац. (...) Разарање

³⁶⁹ Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј, Лесковац, 2003.

³⁷⁰ Проф. Др Димитрије Кулић, Предговор, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј Лесковац, 2003. година, стр. 3.

лесковачке индустрије, по основу Генералне и Републичке дирекције, министарстава и планских комисија, како наводи аутор, почело је од првих дана немачке окупације и трајало је пуних 13 година, све до 1953. године, када се престало са разарањем лесковачких фабрика и њихових постројења.³⁷¹

%

Уочи Другог светског рата, Лесковац као град са 18.000 становника, имао је 45 већих имањих предузећа у разним привредним гранама: 8 текстилних фабрика, 3 трикотаже, 4 графичка предузећа, 1 фабрику зејтина, 3 фабрике керамичке производње (цигле, црепа, каљевих пећи), 3 аутоматска млина, плус један млин за млевење паприке, 2 фабрике за производњу гуме, 1 фабрику пива, слада и леда, 2 фабрике столица, 7 металских предузећа, 2 стругаре, 5 машинско-столарских радионица, 1 аутотранспортно предузеће, 1 електричну централу, 2 ливнице, радионице за производњу рубља и шајкача. Такође је било 375 трговачких радњи, 13 grosистичких фирми, од којих је 10 трговало са иностранством, 579 регистрованих занатских фирми и 200 нерегистрованих занатлија, 150 кафана и 2 солидна хотела... У индустрији, занатству, трговини и угоститељству, број запослених био је између четири и пет хиљада.³⁷²

%

Расељавање лесковачких фабрика и машина покрива, сем Словеније, све остале републике бивше Југославије. Фабрике и машине лесковачке индустрије пресељене су у 23 града и мања места широм бивше СФРЈ. У Лесковцу су страдала или су из њега пресељена сва значајнија индустријска предузећа и фабрике или су из њих пресељене машине. Из лесковачког индустријског басена је пресељено 13 комплетних мањих или већих индустријских и других предузећа: 2 фабрике гуме, 2 фабрике сапуна и козметике, 4 графичка предузећа, 1 фабрика зејтина, 1 металско предузеће, 1 грађевинско предузеће, 1 Секција за путеве и 1 електрична централа.

Извршено је пресељење машина из 4 текстилне фабрике и 1 електричне централе. Нарочито је велика сеоба извршена из текстилног предузећа „Коста Стаменковић“, 175 текстилних машина, и из фабрике вунених тканина у Вучју, 70 текстилних и разних других машина. (...) Одношењем привредних капацитета у Лесковцу је без посла остало 1.470 радника, од тога мушкараца 896 и 574 жене. (...) Лесковац је за кратко време доживео три катастрофе: бомбардовање, катастрофалну поплаву и одношење привредних капацитета, што је резултирало тешким друштвено-економским условима и привредно социјалним стањем. (...) Све скупа допринело је да Лесковац, бивши развијени привредни центар, постане неразвијен и проглашен неразвијеним подручјем.³⁷³

³⁷¹ Исто, стр. 5.

³⁷² Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије, стр. 5.

³⁷³ Исто, стр. 53-54.

БЛАГОЈЕ МЛАДЕНОВИЋ

I

Благоје Д. Младеновић рођен је 18. марта 1936. године у Лесковачком Прибоју. Основну школу завршио је у родном мету, гимназију у Лесковцу, а Правни факултет у Београду.³⁷⁴

После студија, 1964. године примљен је у Окружном суду у Лесковцу за приправника са звањем референта прве врсте. По положеном правосудном испиту изабран је за судију Општинског суда у Власотинцу где ради све до 1970. године када прелази у Београд. Најпре је правни заступник предузећа „Иво Лола Рибар“ у Железнику, а потом и београдске Електронске индустрије. Једно време је био судија Општинског суда у Обреновцу.

У Београду 1988. године отвара адвокатску канцеларију и адвокатуром се бави све до пензионисања 1996. године.

II

ЛЕСКОВАЧКИ ПРИБОЈ – Рукопис хронике села Лесковачки прибој има осам поглавља са одговарајућим поднасловима и међунасловима. Текстови су писани према упутству Одбора за прочување села САНУ.³⁷⁵

Аутор веома добро и убедљиво разматра историографију, привреду и традиционални друштвени живот села. Посебно се задржава на вредном поглављу „Родослови (генеалогичка)“. Крај текста је обогачен прилозима и пописом коришћене литературе и других извора.

Историографска поглавља садрже богатство чињеница и других информација о Лесковачком Прибоју у прошлости. Ослањајући се умећем на пробрану научну и стручну литературу, аутор користи податке службе СО Лесковац и усмена казивања мештана, не запостављајући личну архиву.

Поглавље Родослови (генеалогичка) фамилија, дато описно и графичким приказом, представља право лице аутора који није штедео труд да осветли и представи своје суграђане у пуном сјају.

Мноштво аутентичних фотографија и илустровног материјала хронику чине комплетном те је препоручујемо за штампање у едицији „Српско село“ Културно просветне заједнице Србије.

%

Одавно се у мени јавила жеља да напишем нешто о мом родном месту – Лесковачком Прибоју. Време је пролазило, а пера се нисам прихватила.

³⁷⁴ Благоје Д. Младеновић, Лесковачки Прибој, Београд 2010, Библиотека „Хроника села“, Културно просветна заједница Србије, Белешке о аутору (на корицама књиге).

³⁷⁵ Никола Владисављевић, члан Уредништва Библиотеке „Српско село“, Извод из рецензије, Благоје Д. Младеновић, Лесковачки Прибој, Београд 2010, КПЗ (на корицама књиге).

Мештани села, познијих година, у првом реду учесници отаџбинских ратова 1912-1918. године, који су много тога знали о минулим временима, један за другим нестајали су из живота. Крајем 80. година прошлог века умро је последњи од њих. Остали су њихови потомци у првом и више у другом колону, да буду посредници сведоци тог времена. Ваљало је брзо радити и записати њихова казивања, јер чувена латинска изрека каже: “Речи лете (нестале су), писано остаје.” (Verba volant, skripta manent).³⁷⁶

У међувремену, Одбор за проучавање села Српске академије наука у наука у Београду (САНУ) огласио је иницијативу да се отпочне писање хронике села, што је било пресудно да се коначно латим посла и почнем да је пишем. Кренуо сам да сакупљам грађу по архивама и музејима широм екс Југославије, касније Србије и Црне Горе. Обилазио сам државне органе и институције за које сам сматрао да поседују релевантну документацију из ове области, проучавао одговарајућу литературу, обавио разговоре са многим људима...

Морам признати да сам од мојих истраживања очекивао да буду далеко плодотворнија. У архивама и музејима наилазио сам на врло мало грађе која се непосредно односила на село Прибој. Углавном је била у питању архивска документација о Лесковцу и околини, што је подразумевало и догађаје повезане са Лесковачким Прибојем, које је, безмало предрате Лесковца, као административног, економског, политичког и културног центра овога краја. Обзиром на овакво стање ствари, пишући ову хронику добрим делом представио сам и историју Лесковца и околине, јужног Поморавља и читаве Србије.

(...) При писању хронике у фуснотама сам указао на изворе и литературу од значаја за ово насеље. Но, без обзира на то, ја сам на крају књиге дао попис имена људи и указао на остале изворе и литературу. Тиме сам хтео да задовољим и евентуално повећано интересовање читалаца за ову област.³⁷⁷

³⁷⁶ Благоје Д. Младеновић, Уводна реч аутора, Лесковачки Прибој, Београд 2010, стр. 13-14.

³⁷⁷ Занимљиво је да о пореклу назива села већина мештана немају никаквог сазнања. Онај, мањи број, каже да је овде некада вођена битка – бој, па је тим поводом уследио назив – Прибој. Међутим, нико од присталица овог гледишта не даје објашњење између кога и када је вођен тај наводни бој, како је окончан, нити како се пре тога село евентуално звало. На другој страни стоје ставови науке по којима је реч прибој означава сточарске зимовнике – место где стока зимује. (Сретен Вукосављевић, Историја селачког друштва Србије, стр. 238). На крају треба навести да се поред званичног (географског) назива, ово село означава и као Прибој код Лесковца или Лесковачки Прибој (назив железничке постаје на прузи Београд-Скопље), чиме се на неки начин прави разлика од постојећих насеља са истим именом (Врањски Прибој, Прибој на Лиму), али и добија сазнање о његовој територијалној припадности Лесковца. *Напомена:* Као једно од насеља у Лесковачком пољу, Прибој се заселио на око 7 км. северно од Лесковца, на ободу Лесковачке котлине, са леве стране реке Јабланице... Само насеље захвата површину од 48 хектара. (стр- 14-17). *Напомена:* О бројном стању становништва први подаци потичу из 1878. године, непосредно по ослобађању од Турака. Према попису из 1878. године насеље је имало 35 домаћинстава и 326 становника; у 2001. години број домаћинстава износи 164, а број становника 670. То значи да се за 123 године број кућа у Прибоју повећао за 368 одсто, а број становника за 105 процената. (стр. 116).

БРАНИСЛАВ МЛАДЕНОВИЋ

I

Бранислав Младеновић је рођен 4. јануара 1922. године у Београду, од оца Уроша и мајке Десанке, обоје из Лесковца. По оцу је из породице Младини, а по мајци из зајачке фамилије. Живи у Лесковцу од 1923. године, у Улици цара Лазара 1. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, а учитељску у Јагодини почетком 1941. године. Као учитељ, службовао је у многим селима: Душаново, Мирошевце, Горњи Гајтан, Игриште, Тулово, Живково. На крају је премештен у Лесковац где је, дошколовавши се на ВПШ у Врању за наставника ОТО и физике, а 1982. године завршио радни век у ОШ „Петар Тасић”.

II

ЈЕДАН ЖИВОТ - Јака је била потреба и жеља Бранка Младеновића да отргне од заборава догађаје и људе из прошлости и да их опише у његовој књизи „Један живот”. Чини ми се да је у томе потпуно успео. Није то само дневник, нити су то мемоари или нека тамо сећања – то је нешто више од тога. Или нешто око тога.³⁷⁸

Један уман човек давно рече „ваља писати само оно што знаш” – треба се клонити непознатих тема. Он је добар познавалац људи и догађаја. Бранко Младеновић је веома читко, питко и учитељски педантно описао многе догађаје и људе у његовом, нашем Лесковцу. Са задовољством и симпатијама читамо догађаје у Млациној кафани, о његовом двадесетогодишњем учитељевању у многим селима у околини Лесковца када је био организатор и реализатор подизања четири школе и два моста, о његовом школовању у Јагодини, о војевању. Преживљавамо судбине људи који су били гости и радници у кафани његовог оца Уроша, о људима лесковачке чаршије, обичним људима, занатлијама, трговцима, колпортерима... Младеновић их преже, када то треба, од оштре критике у својим мемоарима. Каже, без увијања, зашто је тај и тај, због тога и тога, то заслужио. Та аутентичност и непосредност казивања чини ову књигу занимљивом и литерарно вредном.

(...) Топло препоручујем да ову књигу прочитате, макар пре спавања, јер је читка, питка и лако се вари.³⁷⁹

%

Јануара ове 1993. године напунио сам седамдесет прву годину и тек сада први пут почињем да пишем о себи, једном обичном човеку, најобичнијег живота. На први поглед, шта ту има да се пише! Да сам бар био председник једне општине у овој јадној земљи или бар секретар

³⁷⁸ Бранислав Младеновић Младин, Један живот, Филекс, Лесковац 2006, стр. 179.

³⁷⁹ Ненад Кражић, О књизи, рецензија, Један живот, стр. 178.

комитета или, на крају крајева, неки директорчић макар и основне школе, а ја – обичан учитељ двадесет година и још двадесет „новокомпоновани” наставник физике у једној градској основној школи. На велико моје чуђење – има шта да се пише; много има да се пише. Зашто не би могла да пишу размишљања једног српског учитеља кад су већ написана „размишљања једног обичног српског вола”, па су ту и размишљања генерала, министара, чланова комитета и, најзад, размишљања једног ума чије токове не могу да повуку ни данашњи шлепери који нам довлаче помоћ из белог света. Када би могло ми њима томоу наших мемоара, а они нама полуготова јела, кекс, бекон, мармеладу, чоколаду, сафаладу... дивота! Неће они наше мемоаре, хоће да нас нема, заједно са нашим мемоарима, гробовима, манастирима... ама има да нас нема, тако су решили „културтрегери” Европе (па и шире). „Културтрегери” нам показаше како треба направити Дахау, Аушвиц, те сада и то знамо. Но, ја се много распричах о крупним стварима које знају само посвећени, а ја, ја треба само да гледам, слушам и да се дивим или да се плашим те културе коју, као један дивљак на Балкану, не могу да сварим. Доста. Имаћу прилике да ову свеску (рукопис) „удавим” политиком чак и да то не желим – немогуће је потпуно се одвојити од збивања око нас.³⁸⁰

Овог момента сетих се једног Циганина. Био је двометраш, босих стопала и лети и зими, јер није било толико великих ципела да их обује. Био је ментално заостао. Њега су Немци једног дана покупили са улице са осталима и водили на стрелиште. Случај је хтео да ја идем бициклом иза камиона којим су превожени, а он се мени, уз све то, блажено смешкао, као да вели: „Ето, ја се возим камионом, а ти се мучиш на бициклу.” Да није било Немаца, и он би можда дочекао седамдесет година...

Зато ја тек сада почињем да пишем о себи? Што то нисам учинио раније? Орвеловштина је нестајала још пре најмање две деценије! Да, преостала је за оне које је свет већ знао и који нису могли да нестану тек тако, престала је за Дедијера, Ђиласа, Ћосића, ето, али за неког тамо у провинцији још и сада важи. Један мој друг и колега водио је дневник од школских дана. Када смо ослобођени, тек је прешао двадесету. У дневнику је на дан ослобођења написао: „Партизани ми се не свиђају.” Пронашли су дневник и за дан – два нестао је са стотину грађана, а ни данас се не зна где су их сахранили... забога, доста! То је било 1944. године, а сада је 1993. Но, има времена, вратићу се на све то у неким другим сећањима поново (ако има времена). Нисам мислио да од овога почнем. Мислио сам да почнем од свог детињства, ђаковања, од најлепшег доба, срећних времена мира у „трулој” Југославији, па нек буде тако. А ли може да буде тако?³⁸¹

³⁸⁰ Одломак из књиге Један живот Братислава Младеновића, Филекс, Лесковац 2006.

³⁸¹ Братислав Младеновић Младин, Један живот, почетак књиге под назнаком Кад деценије проговоре, Филекс, Лесковац 2006, стр. 7-8.

СЛОБОДАН А. МЛАДЕНОВИЋ

И
Мр Слободан А. Младеновић (1928 – 2002), син угледног лесковачког ствараоца Атанасија Младеновића, рођен је 25. јула 1929. године у Лесковцу. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, Филолошки факултет у Београду, где је магистрирао са тезом о Јосипу Козарцу.³⁸²

Радио је као професор у Грађевинској школи у Црној Трави, затим у Пољопривредној школи, Медицинској школи, где је био и помоћник директора, као и у Лесковачкој гимназији. Биран је за професора Више техничке текстилне школе у Лесковцу. Део радног века провео је као управник Центра за културу лесковачког Радничког универзитета „Коста Стаменковић“. Био је дугогодишњи директор Лесковачког културног центра, оснивач, главни и одговорни уредник часописа „Наше стварање“. Један је од оснивача Књижевног клуба „Глубочица“.

Као директор Дома културе (данас Лесковачког културног центра) радио је на ширењу и популарисању позоришне и музичке уметности. Организовао је и реализовао неколико стотине концерата народне, забавне и озбиљне музике, организовао је велики број гостовања опера, балета и позоришних представа из Београда. Најмање два пута годишње организовао је приредбе страних ансамбала из Француске, Шпаније, Бразила, Хаитија, Грчке, Кине, Албаније, Румуније, Бугарске, Пољске и других земаља. Настојао је, кад год је то било могуће, да у Лесковац доведе најеминентније групе из иностранства и врхунске уметнике и да они буду гости Лесковца и околних места.

Мр Слободан А. Младеновић Ботко био је велики заљубљеник у ликовну уметност. Један је од оснивача Колоније сликара која је радила у Копашници, Сијаринској Бањи и Власинском језеру. Од оснивања је непосредно организатор ове колоније. Захваљујући његовом упорном истраживању Лесковац има велики број вредних уметничких сликара створених у колонији. Као уредник издавачке делатности Културног центра обрадио је и објавио више од 50 књига аутора из Лесковца и околине. Све ове књиге је волонтерски припремао и помагао младим ауторима. Посебну бригу показивао је за ауторе – почетнике, песнике и прозаисте учећи их вештини писања.

Упорним залагањем, ангажовањем Слободана Младеновића Ботка, Лесковац је постао отворен град за пласирање свих правих вредности у култури и уметности. Гости Лесковца су били најпознатији књижевници, еминентни уметници, истакнути научници.

³⁸² Слободан С. Младеновић, Слободан А. Младеновић (1928 – 2002) - свестрани културни радник, Помак, бр. 61/64, јануар –децембар 2013, стр. 11- 12. *Напомена:* Мр Слободан Младеновић био је уредник збирке Данила Коцића, „Чудна лађа“ у издању Дома културе у Лесковцу.

Бавио се књижевном критиком и објављивао је у „Нашој речи“, „Нашем стварању“, Радио Лесковцу, Радио Београду. Написао је две књиге: „*Лековита својства Сијарињске Бање*“, „*Сусрет са књижевним делима савременика*“, док је књигу „Сто година Лесковачке гимназије“ објавио са још три аутора 1979. године. Добитник је Златне значке КПЗ Србије. Објављивао је песме, песме у прози и стотинак новинских текстова. Након пензионисања био је организатор пет међународних колонија сликара. Умро је пред крај 2002. године у Лесковцу.³⁸³

%

У заједничкој збирци лесковачких песника „*Песмотис*“ објављене су му две песме „*Уклета авлија*“, посвета Иви Андрићу, и песма „*Цнориза Анђелка*“.³⁸⁴

%

У предговору „*Песмотиса*“ (*лесковачки песници 1945-1975*)“, професор и приређивач *Мирослав Миловановић* на једном месту пише: „После *Томислава Н. Цветковића*, Клуб писаца прихвата професор књижевности и књижевни критичар *Слободан А. Младеновић*. Из тог клуба полетело је његово прво јато које је објавило 1966. године збирку песама и прича под насловом „*Добродошлица за птице*“. Овом зборком се представила млађа песничка генерација чије је вишегодишњи литерарно присуство у овом граду осећало.

II

КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР – Лесковац има своју поетску традицију већ равно сто година. Једноставно бављење било којим послом морало би да досегне перфекцију. Међутим, на овом пољу људске делатности она није у уметничком смислу могла да се постигне. Разлог је једностава, то није обичан, свакодневни посао. Срце не крвари у сваком тренутку и непрестано, већ само у одабраном. Показало се по ко зна који пут да су песници на ивици између онога што јесте и онога што није, али се може догодити, на границама између узлета са дна непознатог и пада на дно. Равномерност успона основна је карактеристика између почетног и данашњег стања песничког стваралаштва у нашој средини, уз неумитно стално присуство и равномерност пада и у квалитету. Број песника јесте импозантан, али га чини више генерација, од најмањих до најстаријих. Тврдњом да се достигла кулминација, нисмо далеко од правог стања ствари. Сигурно је да до данашњег дана нисмо имали ни песника, ни прозаисту југословенског формата и значаја. Нисмо песимисти да поверујемо да се он неће појавити. То је такође питање тренутка. Поменута традиција несумљиво инклинира остварењу такве могуће

³⁸³ Слободан С. Младеновић, Слободан А. Младеновић (1928 – 2002) - свестрани културни радник, Помак, бр. 61/64, јануар –децембар 2013, стр. 11- 12.

³⁸⁴ Д.Радовић, Т. Н. Цветковић, Слободан А. Младеновић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац, 2003. стр. 185-186.

претпоставке. Тиме би на неки начин била задовољена природна равнотежа и правда.³⁸⁵

Велики број песника и песама у овој књизи илуструје тренутно стање овог вида стваралаштва у нашој средини. Прозаисти су заступљени са само три представника. Ипак, не би се могло рећи да је у ову збирку ушло све што дише и све што пише, али ни да би знатан број ових песама могао бити уклесан у камену. Претежан број песама у овој књизи је задржао форму која је давно изгубила свој сјај и значај, али им не треба занемарити сентименталну вредност. Оне имају непосредну изворност, а то је један од предуслова у уметничком стваралаштву.

Исконска је истина да песник људима око себе открива тајне живота. Време свемирских летилица, роботизације и компјутеризације учинило је своје. Дуг плаћају и песници. Све је мање изворне поезије настале из „срца“, све је више оне настале из знања из „мозга“. Сентиментално и рационално се сударају, супродстављају, али не ретко и садејствују у стваралачком чину. Добром делом је ова поезија писана вештином, а мање су у њој заступљене идеје. Почесто, метафоре, упоређења и епитети су измештени из епцентра и то ремети ток мирне песничке воде. То показује да је песник изгубио оптималну концентрацију. Познато је да се песник уздиже једино из самог себе, из својих лелујавих сањарења, трзаја свести, стварајући гипку поезију прилагодњиву лирским кретањима душе. У том песниковом истраживању своје душе, у постављању загонетке у својој поезији, између јаве, сна и заноса, чаролијом речи, изнедрило је песму. Она је репродукција свеукупног његовог расположења. Највећа срећа за песника је да оствари тачно оно што је наумио да уради. Стихови му могу бити разумљиви, могу бити неразумљиви, али морају бити добри, морају бити искрени. Свака песма је песникова тајна коју он казује тек након њеног потпуног сазревања. Он то чини стихом који има своје особености. Чежња, туга, радост, страс, мука, ужас, душа која крвари, изражавају сложеност песниковог унутрашњег живота и све то скупа чини песу многозначном. На читаоцу је да открије тајну, да би тек из тога могао да ужива у лепоти стихова. Исплатиће нам се напор и испунићемо се радошћу, кад год смо успели да пронађемо праву скривену мисао песме. Оне су ту пред нама. Покушајмо.³⁸⁶

³⁸⁵ Мр Слободан Младеновић, комплетан предговор, Глубочица између обала 86“, литерарна свеска, Књижевни клуб „Глубочица“ Лесковац, стр. 3-4. *Напомена*: Редакциони одбор: Борислав Здравковић, Миша Цветановић, Љуба Стојановић, Станко Ђорђевић, Војислав Истатковић.

³⁸⁶ *Напомена*: У Глубочици између обала 86“, литерарна свеска, представљени су следећи аутори: ПОЕЗИЈА: Братислав Анђелковић, Слободанка Антић, Радунка Богдановић, Љубинка Гичић, Михајло Дојчиновић, Станко Ђорђевић, Гордана Ђорђевић, Борислав Здравковић, Војислав Истатковић, Љубомир Јовић, Данило Коцић, Мирјана Коцић, Вукица Марковић, Лаза Миленковић, Љиљана Миленковић-Такић, Зорица Минтић, Драган Радовић, Миле Ристовић, Оливера Ристић, Светолик Станковић, Јосиф Стефановић, Милан Стојановић – Миланче, Станимир Стојмировић –Гричко, Стевица Спасић, Добросав Туровић, Томислав Н. Цветковић, Миша Цветановић и Светлана Цветановић; ПРОЗА: Тихомир Б. Петровић, Љуба Стојановић и Вили Хубач.

IV

СТО ГОДИНА ЛЕСКОВАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ – Поводом великог јубилеја, Гимназија „Станислав Вељковић Зеле“ – Лесковац објавила је 1979. године књигу „*Сто година Лесковачке гимназије (1879 – 1979)*“. Дело има 575 страна великог формата, а аутори публикације су *Радош Трешњанин* („Лесковачка гимназија од оснивања до 1918“), *др Сергије Димитријевић* („Лесковачка гимназија од 1918. до 1941“), *Хранислав А. Ракић* („Реална гимназија у Лесковцу 1941 – 1953. године“) и *мр Слободан Младеновић* („Рад Гимназије од 1953. до 1979. године“).³⁸⁷

%

Гимназија је наставила своју просветно-културну и васпитно-образовну делатност. Од 1953 – 1979. године васпитавала је и образовала 25 младих генерација у духу племенитих идеала родољубља, хуманизма и слободе. Дала је граду и нашем самоуправном социјалистичком друштву неколико хиљада друштвених, културних, просветних, стручних и научних радника.

Временом је, са новим и већим захтевима које јој је друштво постављало, наставни кадар Гимназије постајао стручнији. Од 1955. године у Гимназији су изабране заједнице ученика и Школски одбор што је означило увођење самоуправњања у школи и спостављени су квалитетно нови односи између ученика и наставника.

(...) У току школске 1951/52. године извршена је реорганизација школства. Законом о обавезном осмогодишњем школовању отпочело је sukcesивно укидање нижих разреда. То је довело до смањења броја ученика. Већ школске 1953/54. године у Гимназији је био само један нижи разред и четири разреда средње школе.

Школске 1953/54. године у пети разред уводи се Нови наставни план и програм. Наредне и каснијих година Нови наставни план и програм поступно се уводи и у остале више разреде. Дефинитиван облик добија школске 1956/57. године.

(...) Виши течајни испит полагао се по Правилнику из 1949. године све до 1955. године када је примењен нови Правилник о полагању, који је те године донео Савет за просвету и културу НРС. По овом Правилнику на усменом испиту полагало се пет предмета: српскохрватски језик, страни језик, историја, математика и физика.³⁸⁸

³⁸⁷ Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковац 1979, стр. 5. *Напомена:* Редакциони одбор: Риста Антуновић, Милорад Вељковић, Братислав Гудурић, Светозар Крстић, Стојан Миленковић, Љубиша Митић, Стојан Николић, Живорад Петровић, Милија Радовановић, Хранислав Ракић и Живан Стојковић.

³⁸⁸ Мр Слободан А. Младеновић, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковац 1979, стр. 445-447.

МОМЧИЛО МИЛЕНКОВИЋ

I

Момчило (Мило) Миленковић, публициста и новинар, рођен је 27. новембра 1936. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и Вишу мешовиту гимназију. Завршио је Војну академију КОВ у Школи за усавршавање официра ЈНА. Пензионисан је у чину пуковника, а на дужности команданта бригаде.

II

ОДАБРАНА ДЕЛА - Момчило Миленковић писањем се бави од најраније младости. Објавио је књиге: „Приче лесковачких роштиљџија”, „Виц на роштиљу”, „Библиографија Добросава Ж. Туровића 1952-2002”. Године 2003. појавила се књига „Пиротске чарламе и заврзламе”. Објавио књижевну рецензију „Саша Хаџи Танчић, књижевник и репортер о трубачу Ахмету”. Скоро све Миленковићеве књиге имају литерарни и забавни жанр. Миленковић је члан КК Глубочица – Лесковац, председник Завичајног удружења Лесковчана „Стефан Немања” у Новом Саду. Добитник је бројних признања. Као публициста и новинар, Миленковић је био сарадник у листовима: Народна армија, Политика експрес, Наша реч, Помак, Борац – Сарајево, Дневник – Нови Сад, Лесковачки дневник.

III

ВИЦ НА РОШТИЉУ – Миленковић се деценијама бавио сакупљањем (а и објављивањем) шала из лесковачког краја, једну од књига назвао је нимало случајно „*Виц на роштиљу*”. Дело је доживело неколико издања, а како сада ствари стоје, наредних година се може очекивати можда потпуно нова књига вицева и шала о овдашњим мајсторима кулинарства.

%

У једној од анегдота везаних за отпуштање радника, Миленковић је прибележио:

Михајла, старог лесковачког фабриканта, отпустили из фабрике под старе дане. Кренуо кући, љут и намрштен. Негде око општине, сретне га комшија Столе.

-Абре, Михајло, много лоше изгледаш, ко да ти је, да опростиш, јутрос било 40 дана!

-Мани ме, начисто ме саранише. Добија сам отказ у фабрику! - рече Михајло.

-Откуд пасг тој!

-Наљутија ме директор до коске па см му рекја да је много глуп!

-Бш би волеја да чујем које су ти написали у решење о отказу! - пита га забринуто Столе.

-Мајку гим га мангупску, написали су ми да см открија пословну тајну!

%

Занимљива прича везана је за комшије:

Комшија Пера улази у двориште комшији Арси и, онако љут, још на самом улазу поче да виче:

-Знаш које, Арсо, овој твоје куче цело јутро завија, па моја ћерка, која јутре има испит из виолину, не може да вежба!

-Комшијо, Перо, по туј жалбу ич ти не могу да помогнем. Твоја ћерка је прва почела! - рече Арса.

%

Много је занимљивих прича везано за „веселе” Лесковчане. У ситне сате иду два мокра брата из кафане и гласно расправљају:

-Кажем, ти, бре Милчо, овој што је сг на небо, тој је Месец! - примећује један.

-Море, сто пута јок. Тој ти је Сунце! - каже други, који више хода четвороношке.

-Месец!

-Сунце!

Тако би они до зоре, док из правца железничке станице не угледаше неког пролазника, заиставише га и замолише да пресуди. Кад чу питање, да ли је горе Месец или Сунце, после извесног размишљања, непознати рече:

-Извините, молим вас, не бих знао да вам кажем, ја... нисам одавде!

%

Ево и шале о једној љубоморној жени:

Долази жена у огласно одељење локалног листа и пита службеницу:

-Да ли се овде дају огласи!

-Јесте, госпођо, овде! – одговори службеница.

-Оћу да дам оглас. Кд она псина прочита новине ваљда ће се врне дома!

-Али, госпођо, пси не знају да читају!

-Онј, за кога см се ја одала зна! - одговори Лесковчанка.

IV

НАС ЈЕ МНОГО РОМА - Имао сам посебну част и задовољство да прочитам рукопис књиге *Амен сама бут Рома – Нас је много Рома* од уваженог новинара и публицисте Момчила Миленковића, родом из Лесковца. Рукопис поменуте књиге садржи око 100 страна посвећених веселој страни живота Рома Лесковца и шире. Оваква књига је реткост на нашим просторима и чини део културне баштине нашег краја и града.

Вредност ове књиге је у нечем посебном, до сада необрађеном и необјављеном: да се весели дух једног народа, распрострањеност по целом свету, преточи у анегдоту из свакодневног живота Рома, могућег и

стварног али и духовито ироничног на свој сопствени рачун, без икаквих претензија на повреду личности и достојанства.³⁸⁹

%

Када би се правила ранг листа највећих подвига српских војника у ратовима српске војске XX века, подвиг војника трубача Амета за време Кумановске битке 1912. године, између српске и турске војске, заузео би једно од првих места. Као војник српске војске служио је у другој чети првог Моравског пука, на дужности четног трубача.³⁹⁰

Био је родом из лесковачког насеља Подворце. Хроничари су забележили да је трубач Амет, за време чувене Кумановске битке 1912. године, неопажено успео да се ушуња у позадину турске војске и за време најжешће њихове офанзиве тако убедљиво затрубио турски знак „повлачење” да је тиме изазвао хаос и панику у њиховим редовима.

Мучио се, мучио. Мислио и смислио како ће помоћи својим борцима? Јавио се на рапорт командиру чете и тражио од њега да му одобри да пређе у непријатељску позадину, али не откривајући му свој план. Капетан га је изгрдио и вратио у вод. Сутрадан се Амет опет јавио са истим захтевом. Капетан га је и овога пута изгрдио и чак опсовао. Ваљда се бојао да ће издати другове. Та помисао га је страшно разљутила. Јавио се и трећи пут, упознавши капетана са комплетним планом његовог рада у турској позадини. Капетан овога пута одлучи да му одобри одлазак у турску позадину, али му запрети да за тај одлазак „ништа не зна” и да иде на своју одговорност.

Амет је сачекао ноћ. Чврсто је стегао трубу и кренуо непознатим стазама и богазама ка турској позадини. Успут је наишао на погинулог турског војника. Пресвукао се у његову униформу и без проблема стигао на циљ. Изабрао је највеће брдо. Попео се на врх. Следио се од страха када је у подножју угледао борбу на живот и смрт између српске и турске војске.

Узео је трубу. Брзо се сетио какав је трубин знак за повлачење у турској војсци. Прикупио је снагу и затрубио повлачење турској војсци. Свирао је толико јако да је надјачао силину турских топова. На његово велико изненађење, Турци су у паничном страху почели да се повлаче. Турци су одступали и повлачили се у све већем нeredу, не осврћући се да виде шта их је то снашло.

Одлучност и силаина јуриша српске војске брзо је одбацила Турке са својих положаја. Победом, без великих губитака, српски официри су били

³⁸⁹ Добросав Туровић, *Amen sama but Roma*, Нас је много Рома, Лексикон писаца, стр. 70.

³⁹⁰ М. Миленковић, *Подвиг трубача Амета*, Нас је много Рома, Дом културе Рома, Лесковац 2002, стр. 9. *Напомена:* М. Миленковић је књигу Нас је много Рома посветио Амету Аметовићу, војнику-трубачу друге чете, Првог моравског пука српске војске, учесника Кумановске битке 1912. године између српске и турске војске; Растему Зите Сејдићу, војнику трубачу, припаднику српског Гвозденог пука, који је својом трубом помогао да српска војска извојује победу над бугарском војском 1915. године на Солунском фронту.

изненађени. Није им било јасно ко је наредио јуриш и зашти су се Турци повукли...

Када се Аметов командир чете прибрао, сетио се Амета и његовог боравка у турској позадини. О томе је обавестио команду пука. Чувши ту невероватну причу, пуковник нареди да се војник трубач Амет Аметовић одмах одликује Карађорђевоом звездом.

%

Жали се Мира мужу Амету:

-Ти ме више не волиш и више ме уопште не гледаш.

-Па, како могу да те волим и да те гледам! - пита муж.

%

Залутао неки Црнац у циганску махалу. Гледа га неки старији Ром, па каже:

-Ау, брате, колико је овај црн. Питам се колико ли су им онда црни Роми!

%

-Комшија, што си јуче онолко галамија на жену Санију!

-Потрошила иљаду и петсто динара, а никако да се сети за које их потроши.

-А што си данас викао на њу!

-Е, данас се сетила зашто их је потрошила!

%

Неки сељак купи коња од Бошка. Не прође ни два дана, доведе он коња натраг и рече:

-Враћам ти, куме, коња, јер има фалер на оку.

Бошко ошину коња и раздере се:

-Мајку ти, коњску, јесам ли те често опомињао да не читаш толико!

%

Љути и разочарани у своје жене, сусретну се на обали реке два Рома, који намеравају да се баце у реку. Пита један:

-Зашто!

Одговара други:

-Због жене! Оставила ме синоћ. А ти!

-И ја због жене. Вратила ми се!

%

Фајко, да ли знаш који се официрски чин означава са једном звездicom!
- пита водник Фајка на једном од првих часова обуке.

-Потпоручник! - одговори Фајко.

-А са две звездице!

-Два потпоручника!

%

Сретне Мане комшију Максута, па му изненада рече:

-Гле, па ти си Максуте жив. Ко је онда умро! Ти или твој брат!

-Изгледа да сам ја, јер сам мало пре разговарао са братом! - збуњено рече
Максут.
%
Док очекују прве муштерије на пијаци, Саит листа новине, па ће рећи
Фадилу:
-Абре, Фадиле, неки лудак је убио жену и себе!
-А кога је пре убио!
-Не знам, то не пише у новине - рече Саит.
%
Шта ти је, зашто имаш повезану ногу! - пита Мане свог комшију Азира.
-Чудо невиђено. Ноћас сам дошао први пут кући трезан, па ме није мој
кер препознао! - одговори Асир.
%
Доктор: Зашто толико пијеш!
Асио: Од жалости!
Доктор: А зашто си толико жалостан!
Асип: Зато што толико пијем!
%
Продавао коња Асип на вашару, а купац га пита:
-Куме, много јефтино продајеш овог коња. Мора да има неку велику
фалинку, па хоћеш да га некоме утрапиш!
-Таман посла. Једина фалинка му је да кад певам док га јашем, он стане и
од мерак ме слуша! - рече Асип.
%
Цига Дрнца каже:
-Ја сам скроман човек. За доручак ми је довољно да имам флашицу
ракије, бисквит и пса!
-Зашто ће ти пас! - пита неко из гомиле.
-Па да поједе бисквит!
%
Како си Шефете! - пита га исписник Саит.
-Не питај! Ко псето!
-Како то!
-На своју жену Назу ни да залајем, а на туђе жене - ланац да покидам! -
рече Шефкет.
%
Свађају се два мала Рома, па ће један:
-Мој татко може да бије твога татка!
-Мало сутра, Твој татко је и мој татко! - рече други.
%
Циган Саит тражио у општини да му се призна борачки стаж за пензију.
-Ми смо чули да си ти за време рата свирао Немцима - кажу му тамо.
-Морао сам, брате, ал сам им зато између сваке строфе на циганском
псовао мајку комунистичку!

V

ВЕСЕЛИ ЛОВЦИ (Фелџтон, Нови Сад, 2004), невелика, али лековита књига посвећена смећу, дело је лесковачког публицисте *Момчила Миленковића*. Ту су објављена 222 вица и шала из лекарске ординације. Шале се не односе само на лесковачки крај, већ имају универзално значење, јер обрађују тему која је присутна свуда где има - ловаца!

%

Пита лекар лекара:

-Зашто је ова госпођа овако нељубазна према теби!

-Ма, пусти - каже овај - лечио сам јој зета.

-И ниси успео да га излечиш!

-Не, него сам успео!

%

У неком селу магарац копитом убио ташту доктора Матића. На сахрану дошло цело село.

-Ташта вам је докторе, изгледа, била много популарна! - рече учитељица.

-Ма, ђавола, популарна. Сви су дошли да купе магарца! - рече доктор Матић.

%

Говорећи о штетности алкохола, предавач др Савић се трудио да слушаоцима што јасније прикаже у каквој мери узимање алкохола штети организму:

-Ако пред магарца ставите две посуде, једну испуњену водом, а другу вином, из које ће пити? - пита предавач.

-Из оне са водом!

-А зашто?

-Зато што је магарац! - зачу се из публике.

%

Долази инспектор у психијатријску болницу. У разговору са једним пацијентом сазнаје да је боравак у овој болници супер. На крају му болесник каже:

-И тебе ће сигурно да излече овде!

-Али, човече, побуни се инспектор - ја сам инспектор министарства здравља!

А болесник ће:

-Па шта! И ја сам овде дошао као председник Владе!

%

И сами доктори на свој рачун у Лесковцу причају шале:

-Докторе, јесте ли чули шта се десило сиротом доктору Чубрићу! - каже доктор Петровић.

-А, шта, забога!

-Невероватно! До јуче човек пио, смејао се, а данас већ ожењен!

МИОМИР НЕШИЋ

I

Миомир Нешић је рођен у Лесковцу крајем четрдесетих година, као потомак лесковачког чорбације Нешка Митровића. Основну школу је завршио као најбољи ђак у генерацији. Гимназију је учио у Лесковцу. Истовремено, ванредно је завршио и средњу библиотекарску школу у Београду. Студирао је у Београду, да би се 1976. године запослио у Народној библиотеци „Радоје Домановић” у Лесковцу најпре као библиотекар, а од 1977. као секретар, правник Библиотеке. Дужност директора Народне библиотеке обављао је у периоду од 1982 – 1985. године. Више пута је био биран за члана разних тела Друштва библиотечких радника Србије и Заједнице библиотека, а у два мандата био је и делегат Републичке заједнице културе Србије.³⁹¹

II

БИБЛИОТЕКАРСТВО ЛЕСКОВЦА - У Лесковац су средином XIX века почеле да стижу прве новине, лист „Призрен”, који је излазио у Призренском вилајету и који је поред турске имао и српску страну. Године 1868. у ослобођеној Србији створен је специјални одбор за просветни рад у јужним неослобођеним словенским крајевима. У њега су ушли архимандрит Дучић, Панта Срећковић и Милош Милојевић, касније директор лесковачке Гимназије. На иницијативу овог одбора, а уз помоћ богатих Лесковчана, 1869. године у Лесковцу је отворена прва читаоница, са веома скромним фондом, углавном верског садржаја, прикупљеним поклонима. Ова читаоница је прва установа ове врсте у Јужном поморављу, осам година пре ослобођења од Турака. Није позната судбина ове прве јавне библиотеке, нити докле је радила. У Државној архиви у Београду налази се годишњи извештај Народне читаонице у Лесковцу за 1880. годину, из кога се види да је одмах после ослобођења 1877 – 1878. године, идуће 1879. године основана у Лесковцу Народна читаоница под називом „Уједињење”. Њеним оснивачем сматра се наставник лесковачке Гимназије Лука Дожудић, који је био и први управитељ. За секретара је изабран Спира Здравковић, учитељ. Да ли је ова читаоница наставак оне из доба Турака није познато. Почетни фонд је износио само 12 књига, које је добила од чланова.³⁹²

(...) У то време било је 76 учлањених Лесковчана подељених у две класе, према висини чланарине. Чланови који су припадали првој класи плаћали су један динар, а остали педесет пара месечно. Других дотација није било.

³⁹¹ Миомир Нешић, Монографија Народне библиотеке (посебно електронско издање Легата), Лесковац 2004.

³⁹² Део Монографије Народне библиотеке, Лесковац 2004.

Сви су радили волонтерски осим плаћеног послужитеља. Управа Библиотеке била је по Статуту одговорна Збору и Министарству просвете. Почетком осамдесетих година је и прва Грађанска касина формирала Градску читаоницу, коју су водили наставници Гимназије. Даља историје библиотеке у Лесковцу везана је за Певачко друштво „Бранко” (основано 1887. године).

(...) Један од ретких података о библиотечкој делатности крајем XIX века односи се на полицијску наредбу, да се за унапређење наставе, под управу Гимназије стави Народна читаоница и Ђачка књижица. Од тада па до 30. година минулог века ова библиотека често се везује за лесковачку Гимназију. Бурне 1903. године основана је у Лесковцу Радничка књижица и читаоница, као одговор на идеје Светозара Марковића. Пре балканских ратова 1912 – 1914. године Удружење студената „Гундулић” имало је своју позајмну књижицу. Познато је тада да је при Грађанској касини и даље постојала Градска књижица и читаоница. Новембра 1915. године, бугарском окупацијом, потпуно је нестало и оно мало повољне климе за развој просвете и културе. Књижни фондови су уништени или разнети, па је престао рад свих књижица. Ослобођење Лесковца дочекано је са незнатним бројем књига, скривених по кућама. Ђачка дружина „Гундулић” мења име 1920. године у Студентски клуб „Гундулић” и оснива своју прву јавну библиотеку после Првог светског рата. Организовани су концерти и од тих прихода су набављене књиге. И апел за помоћ грађанству је уродио плодом, па су сакупљена значајна средства. Убрзо је почела и претплата за периодичку. Први набављени часопис је био „Мисао”. Грађанска касина је такође обновила рад 1921. године. Њени чланови су били индустријалци, књижари, адвокати, трговци, лекари, професори. Како није имала своје просторије, користила је кафану, у којој је била мала библиотека са дневном и периодичном штампом. Француско-српски клуб, који је поникао у Касини, одвојио се и почео самостални рад. Значајна је библиотека Клуба, која је располагала пристојним фондом књига на француском језику. У Лесковцу су у поратном периоду радиле и библиотека Лесковачке трговинске омладине, која је имала веома добар фонд, у Реалној гимназији библиотеке за ниже и више разреде, а Друштво за културно, просветно и економско развијање „Покрет” у срезу лесковачком, такође је имало књижицу са читаоцима. Народне књижице и читаонице такође су отворане и у околним селима. Прва народна књижица формирана је у селу Бабичко 1919. године, а затим 1920. у селу Разгојна, али се она убрзо угасила. У Печењевцу књижица ради од 1921. године, у школи. Две године касније, за село Прибој и Загужане, са седиштем у Прибоју, основана је читаоница. Године 1929. године основана је Брестовачка народна књижица и читаоница. Народне године у селу Градашница основана је Народна књижица и читаоница под називом „Лабуд”.

Почетком 30. година прошлог века већина библиотека престаје са радом. Економска и политичка криза и друштвена небрига условили су да само у некој школи постоји библиотека. Ипак, августа 1934. године, Удружење студената и Народни универзитет који је имао огромну улогу у просветном и културном раду, организовали су конференцију свих хуманих и културних удружења у Лесковцу за обједињавање књижног фонда и оснивање народне књижнице и читаонице. Она је била саставни део Народног универзитета. Прикупљено је 1.200 књига, а библиотека, која је почела са радом 1935. године добила је назив Лесковачка народна књижница и читаоница. Непосредно пре Другог светског рата настала је у Лесковцу добро снабдевена и организована књижница.

Бомбардовањем Лесковца и окупација уништили су ионако скроман библиотечки фонд. Библиотеке су током ратних година престале са радом. После Другог светског рата, када народне књижнице добијају значајан друштвени статус, већ идућег месеца после ослобођења, 29. новембра 1944. године, основана је Градска библиотека, која је почела са веома скромним фондом, углавном сачуваних књига које су грађани позајмили пре рата или поклонили. До августа 1952. године библиотека је без правих наменских просторија, често сељена и са неодговарајућим, често недовољно школованим упосленицима, због чега су биле честе промене. У том периоду књижничар је уједно био и руководилац и благајник библиотеке.

Почетком педесетих формиран је библиотечки центар при Народној библиотеци Србије у Београду, чијом заслугом и подршком Народног одбора градске општине, Градска народна библиотека се усељава у нове просторије, у зграду чији је један део био приватно власништво (сада солитер преко пута библиотеке). Примљено је ново особље, три књижара и помоћни радник, а већ 1. септембра 1952. године постављен је први управник Библиотеке Антанасије Младеновић, наставник ВМГ у Лесковцу, који доприноси снажном развоју библиотекарства у Лесковцу. Библиотека нагло јача, повећава књижни фонд, отвара читаоницу, број читалаца расте, организован је велики број културно-просветних манифестација, а целокупни фонд је сређен по стандардима Међународне децималне класификације. Читаоница која је била у згради Дома синдиката (сада Културни центар), пресељена је 15. марта 1958. године у просторије ДОЗ-а (сада Технолошки факултет).

Поред завидног броја књига, читаоница је располагала и са више дневних листова и часописа. Интересантно је поменути да су читаоницу користили Клуб просветних и јавних радника, Клуб младих писаца, Друштво за српски језик и КУД Абрашевић за недељна матинеа. Активност вредног прегаоца Младеновића ту није стала.

Градска библиотека оснива Дечје одељење, које је налази у приватном локалу Глигорија Кражића (сада угао Шоп Ђокића комплекса), 7. априла 1956. године. Отварање одељења допринело је нагло повећању броја

чланова. Док је 1952. године број уписаних био 1.163, већ 1956. тај број износи 3.234 корисника, који су прочитали 66.454 књиге. Број књига је такође знатно увећан од 5.439 у 1952. години на 31.103. у 1956. години.

У то време Библиотека је имала закључен уговор са 25 издавачких кућа, које су одмах по изласку из штампе достављале по два примерка књиге. Нестварно делује податак да је Градска библиотека педесетих година била претплаћена на 30 часописа и 32 листа. Читаоница је чувала и 33 годишња предратне периодике.

(...) Одлуком НОО Лесковац од 10. новембра 1959. године, Градска библиотека мења има у Народна библиотека „Радоје Домановић”, по захтеву библиотеке „из разлога што она даје књига на читање члановима који живе и ван подручја града и што се њеним фондом користе грађани са читаве територије среза.”

(...) Прикупљено је и сачувано више од 90 рукописа и објављених дела аутора лесковачког краја. Ускоро ће бити доступни путем Интернета. Данас Библиотека у својим фондовима располаже са више од 180.000 књига и више од 40.000 наслова новина и часописа.

(...) У Библиотеци (у свим одељењима) се годишње просечно упише више од 10.000 корисника, који прочитају око 90.000 библиотечких јединица.³⁹³

³⁹³ На челу Библиотеке били су: *Атанасије Младеновић* (чика Таса), један од најпознатијих интелектуалаца између два светска рата, рођен 9. августа 1899. године у Лесковцу. Био је, између осталог, професор Лесковачке гимназије, а 1952. године изабран је за управника Библиотеке, где остаје до пензије. Као врстан познавалац књижности и читаонице, чика Таса је обновио библиотеку на савременим библиотечким основама. У пензију је отишао 1959. године; *Ратмирко Петковић* – био је управник библиотеке седамнаест година, а упамћен је по строгости, али и изванредним резултатима на ширењу библиотечке мреже. Рођен је у Винарцу 1914. године. Као најбољи ђак у основној школи у Богојевцу добија државну стипендију и завршава Нижу гимназију у Лесковцу, а потом Учитељску школу у Пироту. Уз рад завршио је и Вишу педагошку школу и Филозофски факултет, да би потом радио најпре као школски инспектор, наставник и директор ОШ Петар Тасић, затим као професор ВМГ, а од 1960. године до пензије био је директор Библиотеке; *Никола Цветковић* – је рођен 1939. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду, где је и магистрирао 1973. године („Поетика Милана Дејанца”) и докторирао 1981. године („Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског”). Од 1971. године је у Народној библиотеци, где је 1977. биран за директора; *Миомир Нешић* – рођен је Лесковцу, а дужност директора библиотеке обављао је од 1982 – 1985. године; *Мирослав Лукић* - је рођен 1937. године у Бериљу. Од 1985 – 2001. године био је директор Народне библиотеке; *Небојша Крстић* - је рођен 1963. године у Лесковцу. Године 1985. дипломирао је на Филолошком факултету у Скопљу. За директора Народне библиотеке постављен је 7. фебруара 2001. године, а разрешен 4. децембра 2002. године; *Сашиа Хаџи Танчић* – изабран је за директора Народне библиотеке 4. децембра 2002. године. (*Напомена*: Године 2006. Хаџи Танчић одлази за Ниш, где је изабран за директора Народног позоришта, а дужност директора Народне библиотеке у Лесковцу поново преузима Небојша Крстић).

ПЕТАР ПЕТРОВИЋ

I

Петар С. Петровић, пуковник у пензији, рођен је 9. септембра 1939. године у Царевом Селу (данас Делчево). Од 1940. године живи у Предејану, месту оца Стојана и мајке Иконије. Осмогодишњу школу завршио је у Предејану, Средњу војну у Карловцу (Хрватска), Вишу економску школу у Београду и Пећи, а Високу политичку школу Југословенске армије у Београду. Као официр ЈНА службовао је у гарнизонима Плоче, Сарајево, Београд, Туприја, Краљево, Карловац, Краљево и Београд на разним дужностима. Дуги низ године је био наставник у Средњој војној школи, Школи резервних официра инжењерије и Војној академији копнене војске у Карловцу. Носилац је неколико признања и одликовања међу којима „златне значке“ Савеза резервних старешина ЈНА и Ордена заслуга за народ. Данас живи у Београду.

Аутор је неколико публикација у војним издаваштву, а овај рад је покушај стварања историје Предејана.³⁹⁴

II

ПРЕДЕЈАНЕ И ОКОЛИНА – Недеља је. Леп сунчан дан. Сунце сија, а небо ведро и чисто као огледало. Седимо са пријатељима у хладовини старе крушке у дворишту некадашње виле „Вера“. На столу је сир, салата од парадазја и ракија. До Горешњака остало је још неколико дана. Тада је у Предејану вашар када нам долазе гости да заједно прославимо велики догађај.

Разговарамо о прохујалим временима, догађајима и људима којих више нема. Навиру сећања из нашег детињства и младости, из времена када су наши стари овако седели испред својих кућа и са пријатељима проводили недељно пре подне у причама из прошлости. Гледамо старе фотографије и људе на њима и чудимо се како мало знамо о њима... Док испијамо кафу причамо о томе како је Предејане некада било пријатно место са лепим кућама, младим људима, чистим улицама и умивеним тротоарима.

Мој пријатељ рече:

-Било некада. Предејане данас умире полако, али сигурно.

-Није тако – рекох. – Нови људи се не уклапају у наша схватања...

-Ма немој! – прекиде ме. – Шта они знају о прошлости Предејана.

Мало или ништа – скоро љутито рече и ућута.

Истина, Предејане данас личи на стару даму која притиснута годинама броји задње дане и чека свој крај. Жалосно изгледају многе зграде које су давно напуштене и заборављене. Многи од њих само што се не сруше, а

³⁹⁴ Петар С. Петровић, Предејане и околина, друго допуњено издање, Ласер – Краљево 2006. године

нема ко да их поправи. Гледам своју кућу и размишљаам о прошлости. Кућа је стара и изнемогла као многе куће у старом делу вароши. Знаам, време чини своје. Старих људи, који су их градили и чували, више нема, али су потомцима оставили много тога што је вредно и што трба да се сачува.

Размишљање ме наводи на мисао да предејане МОРА да има своју историју, јер постоји преко сто година. У њему је живело на стотине и стотине људи који су стварали за себе и оне који долазе. Њиховим нестанком много тога препуштено је заборау, а нови људи, ново време и начин живота учинили су да се о прошлости Предејана мало зна. Да заборава и немир не би узели маха ево приче о стварању, расту и развоју малог и лепог места на *царском друму* и срећених мисли учених људи од давнина до данас о мени драгом месту у Грделичкој клисури.

Прича би могла да почне од догађаја за који се сматра да је иницирао настанак варошице Предејане. Почетак се везује за изградњу железничке станице у њој 1907. године и темеље првих кућа поред ње. Њен стварни настанак и развој, међутим, почиње отварањем првих механа, бакалница и занатских радњи, а наставља се изградњом зграде школе, општине, поште... за разлику од варошице, села из околине су настала далеко раније од саме варошице и стара су од двеста до петсто и више година.

Носиоци развоја варошице су људи са села из околине и досељеници из места која ничим нису везана за Предејане. Они су прве кафеције, трговци, занатлије и службеници у месту. Најчешће су то људи без школе, а само појединци знају да читају и пишу. У годинама пред Први светски рат у самој вароши и селима из њене околине једва да је било десетак људи за које се сматрало да су писмени.

Због ратних догађаја у Првом светском рату, развој варошице и места око ње иде споро. Страдања људи у светском рату, безобзирне пљачке, терор над становништвом и запуштеност имања имају за последицу опште осиромашење овога краја и стагнацију у развоју варошице и околине.

Период интензивног развоја варошице после Првог светског рата карактериште се нарастањем броја становника, отварањем пет-шест кафана, више трговачких и занатских радњи, изградњом неких индустријских објеката и нових кућа за становање. Привредни раст варошице доводи до развоја писмености и опште културе њених становника, а млади људи уносе младалачки дух, стваралашку енергију и живост у мало место и чине га пријатним за живот и рад.

Већина Предејанчана мисли да су промене после Другог светског рата имале негативан утицај на развој вароши и околине.³⁹⁵

³⁹⁵ Петар С. Петровић, Предејане и околина, друго допуњено издање, Увод, стр. 9-10. *Напомена*: У посвети, уз књигу коју ми је аутор даривао, пише: Моме пријатељу Данилу са посебним задовољством, 18. 10. 2007. године. Петар Петровић

ХРАНИСЛАВ РАКИЋ

И Хранислав Ракић рођен је 7. марта 1928. године у Печењевцу. основну школу завршио је у месту рођења, Вишу мешовиту гимназију у Лесковцу, Виши финансијски течај Министарства финансија ФНРЈ у Београду, Школу за резервне официре финансијске струке и Филозофски факултет, Група за историју, школске 1954/55. године у Скопљу. Био је професор у Сијаринској Бањи, Вишој мешовитој гимназији у Лесковцу, а од јануара 1960. године до пензионисања, 31. децембра 1993. године, директор Народног музеја у Лесковцу. Добио је сва звања од професора и кустоса до музејског и педагошког саветника. Поред педагошког и научног рада, истакао се као организатор научних скупова. Дао је допринос у изградњи и унутрашњем уређењу нове зграде Народног музеја у Лесковцу. Оснивач је „Лесковачког зборника“ и његов уредник од 1961. до 1994. године, као и посебних библиотека у Народном музеју чији је био уредник, као и уредник ванмузејских издања. При Градском одбору СУБНОР-а основао је Библиотеку за савремену историју и био уредник њених издања. Учествовао је на многим научним скуповима у Београду, Скопљу, Загребу, Прилепу, Гостивару, Куманову, Нишу, Ужицу, Пожеги, Бихаћу и другим местима. Сва саопштења су објављена у посебним публикацијама, а сарађивао је у Нишком зборнику, Нашем стварању, Зборнику Народног музеја у Нишу, Врањском гласнику, Мосту (на бугарском), Нашој речи, Власотиначком зборнику, Трибини младих, Комунисту, Новој Нашој речи, зборницима народних хероја Југославије, Енциклопедији српске историографије (Београд 1997) итд. Ракић је највише дао на истраживању нове историје југа Србије, углавном проучавајући XIX и XX век. Његов главни истраживачки рад био је усмерен на проучавање устаника и ратова против Турске, Првог светског рата, историје радничког покрета и НОР-а и окупације 1041-1945. чему је посветио највећи део својих радова. Писао је и прилоге о прошлости Лесковца, приручнике за основну школу и туристичке водиче. Ракић је члан СКОЈ-а и КПЈ од 1944. године и учесник НОР-а.

За допринос издавачкој и музејској делатности добио је више признања: Орден заслуге за народ са сребрном петокраком звездом, Мадаљу за изванредне заслуге у развоју Лесковца, Орден рада са сребрним и златним венцем, Златну значку КПЗ Србије, Плакету Савезног одбора СУБНОР-а, Захвалницу Удружења ратника ослободилачких ратова Србије од 1912-1920. године и потомака.³⁹⁶

³⁹⁶ Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Белешка о аутору, Градски одбор СУБНОР-а Лесковац 2013, стр. 179-180.

II

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА - Хранислав Ракић објавио је 349 библиографских јединица од којих 28 књига (осам самостално) и 17 са другим ауторима и три књиге историјске грађе, 47 чланака у тематским зборницима, споменицима и збиркама, 43 рада и 4 сепарата, 131 чланак у периодици и 141 чланак у новинама и листовима и један шапилографски рукопис. Био је главни и одговорни уредник 64 књиге и 32 броја Лесковачког зборника и дао 25 стручних рецензија.³⁹⁷

%

У обимној библиографији радова професора Хранислава Ракића налазе се и следећа дела (углавном писана у коауторству са проф. др Живаном Стојковићем): *Хронологија радничког и народоослободилачког покрета у лесковачком крају 1903-1945*, Лесковац 1961, *Лесковац и околина*, Београд 1961, *Хронологија народноослободилачког рата и народне револуције на југу Србије 1941*, Лесковац 1966, *Хронологија народне револуције на југу Србије 1942*, Лесковац 1967, *Печењевце*, Печењевце 1975, *Младост у вихору револуције*, Лесковац 1977, *Хронологија радничког покрета и социјалистичке револуције Јужноморавског региона 1903-1945*, Лесковац 1979, *Револуционарни омладински покрет лесковачког краја 1941-1945*, Лесковац, 1982, *Лесковац – туристички водич*, Лесковац 1982, *Грађа за историју револуционарног радничког покрета Лесковца и Врања 1895-1915*, Лесковац 1982, *Грађа за историју синдикалног покрета Јужноморавског региона*, Лесковац 1985, *Терор и злочини окупатора и домаћих издајника у лесковачком и врањском крају 1941-1944*, Лесковац 1987, *У црвеном јату*, Лесковац 1988, *Универзитет у Нишу, Технолошки факултет у Лесковцу 1979-1989*, Лесковац 1989, *Виша техничка текстилна школа у Лесковцу 1959-1989*, Лесковац 1990, *Историја Лесковца*, Београд 1992, *Четници у лесковачком крају 1941.1944*, Лесковац 1993, *Водосистем Барје*, Лесковац 1944, *Бомбардовање Лесковца*, Лесковац 1995, *Три ослобођења Лесковца*, Лесковац 1995, *Синдикални покрет Лесковца 1904-1954*, Лесковац 1995, *Избори у лесковачком крају 1903-1938*, Лесковац 1996, *Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918*, Лесковац 1996, *Савез бораца Лесковца 1947-1997*, Лесковац 1997, *Лесковачки крај у време НАТО агресије*, Лесковац 1999, *Доктрина насиља*, Лесковац 1999, *Четрдесет година Навип Планаже*, Лесковац 2000, *Јулски празници у лесковачком крају 1945-2000*, Лесковац 2002, *Октобарски дани у Лесковцу 1945-2000*, Лесковац 2002.

%

У рубрици “Белешка о аутору“ најновије књиге Хранислава Ракића „Борба за историјску истину“ (Лесковац 2013) наводи се да је објавио више десетине књига самостално и коауторству. Најважнији радови: *Револуционарни омладински покрет лесковачког краја 1941-1945*

³⁹⁷ Хранислав Ракић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003, стр. 97-99.

(Лесковац 1982); *Терор и злочини окупатора и домаћих издајника у лесковачком и врањском крају 1941-1945* (Лесковац 1986); *Четрдесет седма српска дивизија НОВЈ* (Београд 1992); а у коауторству: *Сто година Лесковачке гимназије* (Лесковац 1979); *Историја Лесковца* (Београд 1992), *Бомбардовање Лесковца 1944.* (Лесковац 1994); *Три ослобођења Лесковца* (Лесковац 1995); *Лесковачки крај у Првом светском рату* (Лесковац 1996); *Народна власт у лесковачком крају 1941-1945* (Лесковац 1998); *НАТО агресија у лесковачком крају 1999.* (Лесковац 2000).

Ш

БОРБА ЗА ИСТОРИЈСКУ ИСТИНУ – Делатност Хранислава Ракића започела је у Лесковцу 1956. године. Тадашњи професор историје у средњој школи вероватно још није открио притајени унутрашњи немир историчара коме је настава била само почетак новог пута коме ће посветити читав живот. За оне који не поседују посебну енергију, рад у Народном музеју био би само алиби за привидни мир и задовољство просечношћу струке прилагођене овој делатности. Лесковац зато није ни очекивао да ће се у том периоду управо у Народном музеју родити искра научног рада која ће резултирати обимним историографским импулсом. Заискрила је у младом професору историје жеља за научним радом, са свим непознаницама које је таква жеља носила. Покренуо је „*Лесковачки зборник*“. Савладао је све препреке и отпоре провинцијске психологије и управо у том моменту започео борбу за историјску истину на једино исправан начин, путем сучељавања штампане речи и саопшавања историјских истраживања. Његова борба за историјску истину имала је две димензије. Прву су чинила његова истраживања и научни резултати, а друга се односила на критички приступ према ономе што је објављивано у сфери истријске науке. Ова друга, међутим, имала је, опет, два сегмента. Први је обавезујућа критичност главног уредника „Зборника“, а друга је његов лични однос, као историчара, према објављеним чланцима или књигама.³⁹⁸

Осврнућемо се на овај други сегмент. За његово разумевање потребно је истаћи да је Хранислав Ракић још на студијама стекао основе критичности како према историјским изворима, тако и према историографским делима и резултатима историјских истраживања. Тај квалитет, као резултат професионалног опредељења, омогућио му је да буде објективан у границама могућих сазнања. Определивши се да детаљније обрађује период наше историјске прошлост од 1941. до 1945. године био је свестан чињенице да је основни услов за сазнавање историјске истине изворна грађа. Залажући се за њено сакупљање и лоцирање у Историјском архиву или Народном музеју, Ракић још 1967. године у „*Нашем стварњу*“ упозорава да онај који сакупља грађу мора најпре да елементарно познаје историју одређеног периода, затим

³⁹⁸ Проф. др Живан Стојковић, Предговор, Борба за историјску истину, Лесковац 2013, стр. 5.

архивске фондове у архивима, музејима и институтима и да упозна библиографију како би могао да прави селекцију докумената. Био је енергичан у захтеву да се и кривично гоне они који, злоупотребљавајући могућност сакупљања историјске грађе, праве своје приватне архиве, што је испод сваког критеријма морала и етике уопште. Јер, тиме се атакује на могућност сазнавања историјске истине и истовремено омогућује злоупотреба документа који није доступан за научну проверу. Свој став према могућностима сазнања историјске истине Ракић манифестује односом према мемоарској грађи коју назива најнесигурнијом, јер су учесници догађаја углавном субјективни и врло често износе нетачне податке. Овакав став према мемоарској грађи, у сваком случају, није нов и само Ракићу својствен, али је новина то што га Ракић примењује и када је у питању период НОР-а, на његове учеснике, што у овом периоду није била само храброст већи велики ризик. Његов генерални закључак у овом периоду био је да сва изворна грађа мора бити критички коришћена што је и основни предуслов за научност.³⁹⁹

Овакав став према историјској грађи резултирао је три године касније још критичкијим односом према издавачкој делатности на тему НОР-а у Лесковцу. Иако потврђује задовољство обимом интересовања за овај период, он отворено устаје против квалитета објављених публикација, јер су његови аутори „неодговорно и без неопходне индивидуалне спреме“ писали о НОР-у, чиме су свесно или несвесно упадали у фалсификовање историје, јер нису задовољавали ни најминималније критеријуме историјске обраде материје. Неке од тих књига су писане и без икаквих стручних рецензија па Ракић с правом закључује да је такво стање анархично. Истовремено, у непосредној вези с тим, он најављује потребу адекватне критике издавачке делатности као основног услова за потврђивање историјске истине. Насупрот појави оштрог реаговања аутора на критике, он се залаже за нормалан и аргументован дијалог између аутора и критичара. Наглашавајући некритичност појединих аутора према материји коју обрађују, Ракић долази до закључка да неки од њих не праве разлику између своје личности и свога рада. Но, Ракић се на задржава само на констатовању овакве ситуације. Он предлаже и решења. Наиме, човек који се бави писањем мора бити, пре свега, квалификован, да има смисла за ту врсту посла. Он мора бити без икаквих предрасуда или идеолошких заблуда. Овај његов став је, у ствари, темељна одредница борбе за историјску истину. Међутим, пошто се оваква праксе не може брзо да промени, јер је била последица опште друштвено-политичке климе, Ракић подржава форму стварања редакцијских одбора који би, ако ништа више, увели ред у техничким припремама за штампање књига из периода НОР-а и револуције. То би подразумевало избор аутора, склапање уговора, организовање стручних рецензија и препоручивање рукописа за

³⁹⁹ Исто, стр. 6. *Напомена:* У Предговору проф. др Живана Стојковића наводе се конкретни примери дела и њихових аутора који су били предмет жестоких полемика (видети стр. 5-18).

штампу. Редакционе одборе би чинили људи који познају овај период наше историје. То би онемогућило нестручним ауторима да наставе свој посао који више штети него што користи, а истовремено не би доводило до стварања политичких проблема који су били последица немарног и неодговорног рада.

Међутим, могао би се стећи погрешан утисак да се Ракићева борба за историјску истину у овом периоду односила на разрачунавање само са онима који то нестручно раде, што би умногоме умањило њен значај. Напротив, његово залагање за историјску истину било је животно опредељење историчара Хранислава Ракића који је седамдесетих година већ увећало својим историографским радом показао да је један од оних историчара НОР-а и револуције који се придржавају захтева историјске науке. Зато је било логично очекивати да ће управо у овом периоду енергично реаговати када су се такве произвољности појавиле у делима оних чије су и формалне квалификације задовољиле неке од захтева научног поступка у историјској науци (мада је до краја остао при свом ставу да се историјом морају бавити историчари, односно да сваки стручњак, ако има наклоности према научном раду, може најбоље да се потврди само у својој струци).

(...) Друго поље деловања Хранислава Ракић, које је такође пружало широке могућности борбе за историјску истину, је организовање и рад научних скупова који су се, пре свега, бавили појединим темама из периода НОР-а. Такво опредељење није било формалног карактера. Свестан чињенице да је и то једна могућност елиминисања већ раширене појаве нестручне обраде историјске прошлости, он је сматрао да тек позната имена наше историографије могу својом стручношћу и ауторитетом да дају највећи допринос научној обради периода НОР-а и револуције. Наравно, врло брзо се показало да је био потпуно у праву, па је ангажовање научних радника проширио и на остале области које су биле заступљене у „Лесковачком зборнику“. Верификација научних резултата на научним скуповима не само што је подигла квалитет „Лесковачког зборника“ већ је била и брана већ наговештене појаве нестручности и неодговорности. Међутим, средином седамдесетих година морао се суочити са великим тешкоћама у политичкој клими, коју су створили неприкосновени ауторитети, на политичким функцијама или без њих, који су сматрали да је неопходно вршити ригорозну контролу свега што је требало да буде објављено о периоду 1941-1945. па чак и онога што познати стручњаци на пољу историјске науке саопштавају или објављују. Тада је схватио да се Редакциони одбор за издавачку делатности из НОР-а (постојао од 1970) почиње да претвара у своју супротност, па уместо да буде технички орган који ће се бринути о подстицању и организовању ове важне делатности, он се претварао у пресудитеља, чак и када се ради о саопштеним научним сазнањима или дилемама познатих научника из области историјске науке.

(...) Нажалост, порука за коју се деценијама борио Хранислав Ракић да историјска истина мора бити на првом месту и једина права одредница није била опште прихваћена ни у наредној деценији до данас. Догађало се да буду објављиване књиге које не само што нису имале стручну верификацију, већ нису доживеле ни најелементарнију критичку оцену, не ради политичког или другог обрачунавања, већ ради историјске истине.⁴⁰⁰

%

ПОГОВОР - Србија је земља богате историјске прошлости, која је у историографији обрађивана са различитих аспеката уз покушаје да се поштују историјски императиви истинитости која се заснива на изворима првога реда.⁴⁰¹

Нажалост, то одушевљење историјском прошлошћу Србије охрабрило је многе стручњаке који по вокацији нису историчари да се упусте у ризик тумачења историјске прошлости без елементарног познавања научног метода историографије. Тако је често долазило до погрешних тумачења и произвољности, непотребног глорификовања и карактерисања појединих догађаја. Притом, очљиво је био присутан и јак политички утицај, што је стварало услове за необјективност. Круг оних који су се осмелили да

⁴⁰⁰ Живан Стојковић, Предговор, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а Лесковац 2003, стр.5-18. *Напомена:* У књизи Борба за историјску истину објављени су следећи прилози: Предговор проф. др Живана Стојковића; Недопустиви пропусти у једној репрезентативној књизи (Србија – знаменитости лепоте, Београд 1965); Сакупљање изворне и мемоарске грађе за период 1941-1944. и њихова веродостојност; Споменици културе – њихово стање и заштита; Једна корисна књига и реализација; Још реч-две о једној књизи (др Димитрије Кулић, др Јосиф Трајковић, Документи о настанку и развоју народне власти на југу Србије 1941-1945. године); Поводом хронике о Лесковцу (Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968); Издавачка делатност на тему НОР-а); Лесковац и околина (др Драгослав Танић, Лесковац и околина, Лесковац 1972); Актуелна питања неговања и развијања револуционарних традиција НОБ (дискусија); Научни скуп - шездесет година КПЈ (СКЈ, СКОЈ-а и револуционарних синдиката (дискусија); Осврт на књигу Живојина Николића – Брке, Југоисточна Србија у револуцији 1941-1945 (дискусија); Напад II. српске народноослободилачке бригаде на немачки аеродром код Лесковца; Историографија и време садашње (како на то гледа историчар Хранислав Ракић); Историографија и време садашње II (има ли табу тема); Политика експрес и Вечерње новости у 1990. о НОР-у на југу Србије; Савезничко бомбардовање Лесковца 1944 (др Момчило Павловић и Верољуб Трајковић, Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944); Заблуде и фалсификати Александра Марковића – Туларског; Репринт Лесковачког гласника или збирка плаката (др Момчило Павловић, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939, књига I 1919-1929, Лесковац 1997); Погледи о датумима новије историје – погрешна тумачења; Реаговање – Књига о Кости Миловановићу Пећанцу – Чудна „хладнокрвност“ историчара (др Момчило Павловић, др Божица Младеновић, Коста Миловановић Пећанац 1879-1944 – биографија; Кривотвори ради функција (фелтон и књига Наше речи нису уздрамале јавност); Неки нови српски историчари кроје прошлост по задатку; Нроника са доста нејасноћа (Борисав Динић, Чекмин, Београд 2009); Рушења из незнања; Поговор; *Напомена:* У Лесковачком културном центру 4. априла 2013. године промовисана је књига Хранислава А. Ракића “Борба за историјску истину”, а повод је 85. годишњица његовог живота. Говорили су: Слађана Младеновић, уредница у ЛКЦ, проф. др Живан Стојковић, историчар и мр Мирослав Здравковић, правник. Издавач је Градски одбор СУБНОР-а Лесковац, а појавила се као 18 књига у едицији Библиотека за савремену историју. Уредник књиге и аутор Предговора, проф. др Живан Стојковић, евоцирао је успомене на прве сусрете у Скопљу на Филозофском факултету и од тада до данашњих дана траје њихово дружење и заједнички рад. Хранислав Ракић је нагласио да његов рад на “пољу историје” није био да умањи значај других стваралаца са којима је деценијама полемисао, него да укаже на веродостојност чињеница и отвори путеве да се историјом баве – историчари.

⁴⁰¹ Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Поговор, Лесковац 2013, стр. 177.

пишу био је последица њиховог учешћа у појединим догађајима или положаја који су заузимали у друштву. Чак су формиран и редакциони одбори од нестручних људи који су сматрали да треба да пресуђују о карактеру појединих догађаја и о начину писања, што је био тежак ударац за историјску науку. Такво профанисање нанело је велику штету историјској истини. Када се томе дода да није постојала права историјска критика или је она тумачена као атак на систем, онда је јасно да је ситуација била још тежа.

У новије време, нарочито после тзв. демократских промена у Србији, одвијао се процес транзиције, односно повратка капитализма у најгрубљем облику, па су се јавили они који су добили задатак да глорификују нови систем и у негативном светлу приказују све што је била недавна историјска прошлост српског народа. Нажалост, тај задатак су добили и неки историчари, доктори наука, који би, према томе морали да се одрекну свега што су писали, па можда и свог статуса научног звања.

Као историчар осетио сам потребу, поред осталог, да се озбиљније позабавим критиком објављених књига из историографије, као и да реагујем на сумњиво тумачење појединих догађаја у многим часописима и дневним листовима. Такве интервенције утицале су на ауторе да се одричу књига свесни да су неправилно тумачили чињенице. Ако се зна да се та критика одвијала током постојања социјалистичког система, значи да је било дозвољено да се утврђује права историјска истина, без обзира на политичку климу и утицаје.

Зато сам књигу насловио „Борба за историјску истину“, јер ми је то била звезда водиља у име моје струке. Овај критички осврт на историјска тумачења српске прошлости требало би да буде и опомена данашњим назови стручњацима који покушавају беспомучно да фалсификују историју и да обезвреде све што је тако значајно у недавној историјској прошлости нашег народа.⁴⁰²

⁴⁰² Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Лесковац 2013, стр.177-178. *Напомена:* пренет је комплетан Поговор. У Предговору проф. др Живана Стојковића детаљно су описани догађаји око штампања 15. броја Лесковачког зборника (крајем 1975. године). у коме је објављен критички приказ Николе П. Илића „Фалсификати и нетачности у хронике „Гајтан“ аутора Добросава Туровића. (издавач Републички одбор СУБНОР-а и ОО СУБНОР-а Медвеђе). Стојковић наводи да „и сам наслов критике, који је Ракић као главни уредник прихватио, наговештао је шесток и аргументован обрачун, не само са нетачностима, већ и са фалсификатима, што уноси једну нову димензију могуће намере аутора хронике да историју фалсификује.“ Општински одбор СУБНОР-а Медвеђе 23. фебруара 1976. године оцењује да хроника Гајтана има „извесне недостатке“, али је осуђен приказ Николе Илића „јер је унео немир и нејединство међу борце и грађане“. Епилог расправе на састанку ОО СУБНОР-а Медвеђе: забранити растурање 15. броја Лесковачког зборника и да се „најстроже казни Хранислав Ракић који је омогућио штампање овог приказа, као и да се предузму одговарајуће мере против Редакционог одбора Лесковачког зборника. Коначни епилог: Редакциони одбор Лесковачког зборника 20. марта 1976. године закључује: повлачи се приказ Николе Илића из 15. броја Лесковачког зборника, вратити послате примерке и из њих извући приказ Н. Илића. Уредник је поступио по закључцима „на тај начин што је из мањег преосталог контингента извукао поменути чланак, потражио од чланова Редакционог одбора да врате Зборник, а касније им је доставио онај без спорног чланка.“ (видети стр. 17).

IV

ХРАНИСЛАВ РАКИЋ - ИСТОРИЧАР – Хранислав Ракић је својим Храдом у Лесковцу обележио један богат период интелектуалних достигнућа, учинивши га препознатљивим, како снагом своје личности, ретком енергијом и упорношћу, тако и жељом да докаже да нема препреке која се не може савладати на пољу животног опредељења. Тако он остаје симбол оних који непрекидно дају, а не траже, који стварају и подстичу друге на стварање, који не посустају ни онда када се губи нада, који плене упорношћу у успех. И само такве личности могу да отварају нове путеве, ма о којој средини се радило, јер је оплемене својим присуством; само такви људи чине друге срећним што су их познавали и што су се уверили у њихову снагу.⁴⁰³

Непосредност и скромност красе лик Хранисалва Ракића, који је од почетка веровао у једну истину: да је човек постојао само ако иза себе остави видљив траг, који ће бити утолико вреднији уколико буде трајнији, не само по својој материјализацији већ и по духу. За младог професора историје, који је у Лесковац дошао средином педесетих, то постаје звезда водиља, како у краткотрајном педагошком раду, тако и у дуготрајном музеолошком и историографском опусу. Иако су тада ученици жалили што им одлази врстан професор, културни посленици нису слутили да на сцену ступа човек који ће управо култури подићи највећи споменик, уградивши целог себе у њега. Тај споменик је Народни музеј у чијем крилу почиње, тада, оно чиме Лесковац може да се поноси. Притајена жеља младог професора историје претворила се најпре у искру научног рада која врло брз нараста у неугасиви пламен који доноси само победе, не само у време његовог рада већ и после тога. Пожелео је млади професор и успео да покрене и *Лесковачки зборник*, подстакавши лесковачку интелигенцију, која је и у ранијим периодима знала да својим печатом оплемени средину. Приврженик традиције, али истовремено и неумољиви реалиста, Хранислав Ракић је знао да је услов опстанка уједињење духовне и интелектуалне снаге свих оних који су могли да помогну у проучавању и обогаћивању културне баштине. И у томе је успео. Међутим, он се није задржавао само на спољашњим манифестацијама способности да организује научни скуп, симпозијум, изда књигу или презентира модерну поставку музејских експоната. Његово интересовање је ишло даље. То је стваралаштво, то је историографски рад који га је сврстао у ред познатих историчара не само на југа Србије. Најпре храбро, на први поглед спонтано, затим смишљено и зналачки, до пуне зрелости, четвородеценијски радни век био је испуњен истраживањима, до значајних историографских достигнућа. Зато је за његово име довољно рећи Хранислав Ракић – историчар.

⁴⁰³ Проф. др Живан Стојковић, Уводна реч, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј Лесковац 1994. стр. 5- 6. *Напомена*: пренели смо комплетну Уводну реч.

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО О РАКИЋУ - Имао сам прилику и срећу да сарађујем са Храниславом Ракићем и да изблиза пратим начин његовог рада и поступања са сарадницима. Он је дугогодишњи уредник свих музејских издања и његовог најчувенијег гласила *Лесковачког зборника*; када се зна да је Ракић такође дугогодишњи директор Народног музеја, то би свакако било довољно да испуни не само цело радно него и све своје расположиво време. Па, ипак, ако желимо да дефинишемо рад и учинак Хранислава Ракића, чини ми се да би се морало рећи да је то човек и радник који је увек тамо где се нешто покреће, ради и ствара. Потврда за то је и чињеница да је Ракић један од сталних сарадника *Наше речи*, затим уредник и сарадник *Нашег стварања* и да је учесник многих научних скупова и симпозијума, не само оних које је сам организовао у оквиру Народног музеја у Лесковцу, него и оних које су организовали академија наука, разни институти и научна друштва буквално широм целе бивше Југославије.⁴⁰⁴

%

Ракићево присуство у *Нашој речи* је дуготрајно и разноврсно, јер је он у том листу не само објављивао своје текстове посвећене народноослободилачкој борби него и давао интервјуе и у својству директора Народног музеја, и у својству историчара, и, касније, у својству председника Општинског одбора СУБНОР-а. Ракић је, једном речју, писао и говорио за *Нашу реч* а и она је често писала о његовим књигама и о његовим научним и организационим подухватима. Довољно је да загледамо у брижљиво уређену библиографију Хранислава Ракића коју је припремио нишки историчар Д. Мирчетић да бисмо се у ово уверили.

Овом приликом нећу се задржавати на тој заиста обимној материји. Поменућу само два примера. Први заправо говори о једном тешком неспоразуму, а реч је више о времену – самом почетку шездесетих година – него о самом Ракићу који је тада био почетник у научном раду. Наиме, *Наша реч* је, следећи инцијативу једног одговорног политичког радника, подвргла оштрој критици рукопис Ракића и Станка Ђорђевића, који се, највише захваљујући том нападу, никада није појавио из штампе.⁴⁰⁵

Једино оправдање за *Нашу реч* видим у томе што је она, и не слутећи, ипак учинила услугу тада младом историчару јер је рукопис заиста још био недовољно припремљен за штампу и што би тиме више наудио него што би користио његовом угледу. Тај инцидент, међутим, највише захваљујући толерантности самог Ракића и спремности *Наше речи* да буде

⁴⁰⁴ Николај Тимченко, Хранислав Ракић у *Нашој речи* и *Нашем стварању*, Хранислав Ракић - историчар, Народни музеј Лесковац 1994, стр. 119-112. *Напомена*: пренели смо комплетан прилог.

⁴⁰⁵ *Напомена* Н. Тимченка у фусноти прилога: Рукопис је објављен поводом двадесетогодишњице устанка под насловом *Лесковац и околина*, Београд 1961.

отворена за политички исправне сараднике, није оставио трага и Ракић је постао и до данас остао радо помињано име на страницама овог листа.

%

Други пример односи се на један интервју Хранислава Ракића дат Нашој речи који је затим, са незнатним скраћивањем, објављен у *Борби*. Ракић је том приликом говорио о раду Народног музеја, интелектуалној клими у Лесковцу, организацији научног рада и издавачким плановима своје установе. Вреди се подсетити неких Ракићевим мисли и планова да би се видело не само какви су они били него у којој мери их је Ракић у своје музеју извршавао.

Одговарајући на питање о разлозима за покретање *Лесковачког зборника*, Ракић се позвао на уводну реч уз први број и једноставно рекао да је ова публикација покренута са циљем да се „лесковачки крај свестраније и са различитих аспеката научно проучи с обзиром на његову интересантну прошлост и врло динамична савремена кретања у њему“, оценивши да су претензије скромне а да је резултата већ било. Међутим, ми смо сведоци шта је све урађено преко Лесковачког зборника, колико је ту грађе, матријала и студија објављено и какав је углед у научном свету ова публикација стекла, окупивши велики број сарадника из готово свих научних центара бивше Југославије. Уосталом, и сам Ракић је у овом интервјуу рекао да је то један од циљева: наиме, Ракић је истакао као свој уметнички кредо окупљање свих оних који могу дати свој прилог познавању Лесковца – без обзира на евентуалне идеолошке и друге околности које су тада итекако узимане у обзир. Нарочита пажња поклониле се, рекао је Ракић, сарадницима из Лесковца, и тако је и било. На страницама Лесковачког зборника појавили су се сви они који су радили на науци и написали нешто од вредности. Та чињеница показује какав је Ракић уредник и којим се начелима руководио, а и објашњава успех не само Лесковачког зборника, него и свих осталих музејских издања.

Захваљујући оваквом односу према људима од пера, Народни музеј је постао установа која је подстицала на индивидуални рад и давала импулс за многе иницијативе. Зато слободно можемо рећи да је Ракић колико уредник, толико и аниматор и подстрекач научног живота у нашем граду.

Још боље потврђује тезу да је Ракић свуда тамо где се нешто покреће и ради његова ангажованост у *Нашем стварању*; он је ушао у редакцију тог часописа године 1961. када је на нешто другачијим основама обновљено његово излагање, и у тој редакцији остао петнаестак година, укључујући и најбољи период тог часописа, односно рад у редакцији 1967. године када је она имала само пет чланова и када је Наше стварање постало врло тражено и врло запажено. За тих петнаестак година Ракић је веома ревностно сарађивао у часопису тако да готово нема броја у коме није угледао светло дана макар један његов прилог. Писао је о разноврсним темама, највише наравно о историји Другог светског рата на лесковачком

подручју, али су драгоцени његови прилози о историји самог часописа које је писао у јубиларним бројевима. Пуни фактографског материјала, писани једноставним језиком чињеница, строго документарни али и са лапидарним оценама о улози и месту часописа у културној историји Лесковца, ови прилози, заједно са библиографјом радова објављених у Нашем стварању, чине оно што бих назвао историјом историографије о нашем граду. Тако је Ракић својим разноврсним радом, увек прилагођавајући своје прилоге природи публикације у којој сарађује, дао веома корисне радове чија је документарност трајне вредности.

Наравно, Ракић је налазио времена и да учествује и на научним скуповима и симпозијумима на којима се расправљало о догађајима у току рата. Ракић је специјалиста на Народноослободилачки рат у лесковачком крају и готово све његове књиге имају за тему ту област. Међутим, погрешно је рећи да је Ракић налазио времена да учествује на научним скуповима и ту проверава и фактографију и своје закључке јер је писање радова за те прилике, у ствари, основа његове делатности. Ракић је историчар који сматра фактографију за главни циљ свога рада и утврђивање истине о збивањима и личностима је његова главна преокупација. Тежећи проверавању и утврђивњу истине, он је сматрао научне скупове за погодну могућност да то и оствари. Објављујући прилоге са научних скупова у зборницима радова који су у тим приликама штампани, Ракић је, у ствари, исписао читаве томове о предмету којим се бави.

Најзад, ваља рећи да и Наша реч, и Наше стварање и научни скупови у Лесковцу и многим градовима бивше Југославије сведоче о огромном раду који је Ракић током своје плодне активности у трајању од близу четрдесет година уложио и тиме обележио најбоље токове и тенденције лесковачке науке, посебно историографије.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Хранислав Ракић - историчар, Народни музеј Лесковац 1994. године. *Напомена*: Садржај књиге: др Живан Стојковић, Уводна реч; аладемик Владимир Сојанчевић, Стваралац и дело; др Милорад Васовић, Обележено време; Ђорђе Митровић, Прилог разматрању улоге Хранислава Ракића у музејској служби и музеологији Србије; др Петар Качавенда, Допринос дела Хранислава Ракића савременој историографији; др Миролуб Васић, Допринос изучавању историје омладинског покрета; др Вјенцислав Глишић, Хранислав Ракић као историчар терора и злочина окупатора и њихових сарадника у лесковачком и врањском крају; др Жарко Јовановић, Сељаштво југа Србије у делима Хранислава Ракића; др Јован Златић, Хранислав Ракић – историчар Комунистичке партије Југославије у народноослободилачком рату у јужној Србији; Драгољуб Ж. Мирчетић, Војноисторијски аспект Ракићевог опуса; др Милан Матић, Хранислав Ракић, уредник Лесковачког зборника, посебних издања и ванмузејских публикација; др Живан Стојковић, Борба за историјску истину; др Милан М. Миладиновић, Критичка мисао Хранислава А. Ракића; др Димитрије Кулић, О делу Хранислава Ракића; др Никола Цветковић, Ликови бораца у народним песмама и биографијској обради Хранислава Ракића; Драгутин Ђорђевић, Трагови једног историјског тренутка; Николај Тимченко, Хранислав Ракић у Нашој речи и Нашем стварању; Вили Хубач, Испољена спремност у свако доба за сарадњу, мр Срђан Марковић, Неколико кратких импресија о Храниславу Ракићу; Никола П. Илић, Неколико фрагмената из живота Хранислава Ракића;

VI

СТО ГОДИНА ЛЕСКОВАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ - Најзначајније дело о Лесковачкој гимназији појавило се 1979. године поводом 100. годишњице од почетка њеног рада. Аутори књиге „Сто година лесковачке Гимназије” у издању саме школе, Гимназије „Станмир Вељковић Зеле”, су Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић (главни и одговорни уредник) и мр Слободан Младеновић.⁴⁰⁷

Историјат Гимназије представљен је у четири поглавља: „Лесковачка Гимназија од оснивања до 1918”, аутор Радош Требјешанин, „Лесковачка Гимназија од 1918. до 1941” аутор др Сергије Димитријевић, треће поглавље „Реална гимназија у Лесковцу 1941 - 1945” написао Хранислав Ракић, а четврто „Рад Гимназије од 1953. до 1979. године” дело је мр Слободана Младеновића. Наводимо само кратак увод из књиге, уз напомену аутора, да су задржани датуми као у изворним документима.

(...) Ослобођена југоисточна Србија 1878. године имала је површину од 10.972 квадратна километра и 299.640 становника. Била је то пространа територија и једна од најнасељених у Кнежевини Србији. С много разлога названа је „трећа Србија”, уз ону прву из 1815. г. и ону другу из 1833. године када је Србија добила „шест отргнутих нахија.”

(...) Почетком августа 1879. године дошао је у Лесковац Милан Б. Милићевић, начелник Министарства просвете, да као министров специјални изасланик прегледа стање у лесковачкој нахији. Лесковац је био седиште округа и Милићевић је са окружним начелником пуних 20 дана остао у Лесковцу вршећи свој одговорни задатак.

У школској администрацији постоји молба лесковачке општине датирана 2. III 1879. године у којој се тражи од министарства да отвори у Лесковцу гимназију и изјављује да се прихватају сви издаци за одржавање школе, па и плаћање професора.

Министар просвете је оклевао са отварањем гимназије у Лесковцу, али када су Лесковчани поново то тражили, министар просвете Стојан Бошковић се најзад одлучио на подношење предлога кнезу за отварање гимназије у Лесковцу и, када је указ потписан, министар га је 14. VII 1879, Пбр. 1603, упутио лесковачкој општини преко окружног начелника у Нишу. Нажалост, оригинал указа није нађен, као ни „званични извештај влада у Службеним новинама.” Сачуван је спроводни акт. Ево како гласи:

„Начелнику Округа Нишком

Бр. 1603, у Београду, 14. јула 1879.

⁴⁰⁷ Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић, мр Слободан Младеновић, *Сто година лесковачке Гимназије (1879-1979), Гимназија Ст. Вељковић Зеле, Лесковац 1979*; Редакцијски одбор су сачињавали: Риста Антуновић, Милорад Вељковић, Братислав Гудурић, Светозар Крстић, Стојан Миленковић, Љубиша Митић, Стојан Николић, Живорад Петровић, Милија Радовановић, Хранислав Ракић и Живан Стојковић. На крају ове опширне књиге (више од 570 страна), наводи се да је лектор био Радмилко Митровић, а технички уредник и коректор Михајло Дедић, док је наслову страну урадио Ђорђе Васић.

Влада Његовог Височанства кнеза са задовољством прихватила је жељу Лесковчана да се у њиховој вароши отвори виша школа. С тога је одлучила и већ у Званичним новинама објавила да се почетком школске године, која наступа, отвори тамо нижа гимназија. Мада је општина изјавила готовост да годину дана издржава ову школу са свим, плаћајући и саме професоре, опет је влада, желећи показати Лесковчанима оно признање, које су заслужили својим држањем и за време рата и после, радећи за ослобођење, одлучила и предложила законодавном телу да лесковачка нижа гимназија уђе одмах у ред државних гимназија. Општини остаје, дакле, да се постара само за стан и школски намештај.

(...) Први наставник кога је министар просвете именовано за предавача Гимназије у Лесковцу био је писар министарства финансија *Стеван Сремац*. О томе је обавестио окружног начелника актом Пбр 4442/1879. од 20. августа: „Постављам Стевана Сремца, практиканта министарства финансија за предавача и заступника директора реалне гимназије у Лесковцу са годишњом платом од 1250 динара.” Из непознатих разлога, Сремац се није прихватио овог постављења. Након свега 35 дана, Сремац је постављен за предавача нишке Гимназије са годишњом платом 1248 динара.

(...) Пријемни испит за упис у Гимназију почели су 15. септембра и трајали до 19. истог месеца. Обављени су у основној школи, званој „Школа учитеља Јосифа”. На испиту су кандидати полагали историју Срба, национални земљопис, рачуницу и српски језик са одређеним писменим радњама и све то само у границама наставног програма који је важио за IV разред основне школе. Испитну комисију чинили су Ранчић, лесковачки намесник, протојереј Јосиф и један месни учитељ. Од 27 пријављених кандидата, пријемни испит за упис у Гимназију положило је 25 ученика.

(...) Зидане нове школске зграде почело је 22. септембра 1891. године. Општина је порушила Шашин пашин конак и читав комплекс на 60 ари поклонила школи за гимназијско двориште. Том пиликом у темељ зграде узидана је и повеља коју су потписали сви предавачи Гимназије. Сазнавши да су се предавачи потписали на повељи као предавачи, иследни судија Герзић поднео је кривичну пријаву министру просвете против предавача Гимназије који су овим „учинили кривично дело за гоњење.” На личну и енергичну интервенцију министра просвете, Герзић је оптужницу повукао.

Зграда је довршена 1894. године. Према једном документу зграда је коштала 250.000 динара без плаца, цигле и других мањих улагања. Лесковачка Гимназија се уселила у нову, своју зграду, почетком јануара 1895. године.

(...) Лесковачка гимназијска зграда је била прва и једина гимназијска зграда подигнута у XIX веку у југоисточној Србији.

VII

ИСТОРИЈА ЛЕСКОВЦА – Ова књига, историјска синтеза, представља научно утемељену, лепо написану и лако читљиву историју Лесковца од праисторије до краја Другог светског рата.⁴⁰⁸

Идеја о писању историје Лесковца настала је на симпозијуму одржаном 1967. године у Народном музеју у Лесковцу поводом 90. годишњице ослобођења од Турака. Тада је и формиран Редакциони одбор који је имао задатак да изради скицу за овај пројекат. Констатовано је да постоје и знатне тешкоће за писање историје Лесковца због недовољне истражености свих периода његове прошлости, као и недостатка историјских извора. Како је требало да историја Лесковца, као вишетомно издање, буде штампана поводом стогодишњице ослобођења од Турака, рачунало се да је период од једне деценије довољан да се попуне празнине у обради његове историјске прошлости. Зато је настављена интензивна издавачка делатност како посебних издања у оквиру, тако и у оквиру „Лесковачког зборника“. Убрзо је, међутим, било јасно да је овај период доста кратак за комплексније истраживање и публиковање грађе и монографских дела. Аутори су указивали на тешкоће па је прихваћено да се до тада истражена и обрађена грађа објави како би послужила за писање историје Лесковца. То је продужило рад на пројекту за још једну деценију. Најзад, деведесетих година стекли су се услови за њено обликовање, јер је било довољно обрађених монографија, чланака и расправа који су омогућили да се напише, не вишетомна, већ једнотомна историја Лесковца која представља покушај синтезе досада валоризованих научних чињеница. Тако је доведен до краја пројекат историје Лесковца који се ових година уклапа и у обележавање шестогодишњице његовог постојања као града.

Определили смо се да историју Лесковца обрадимо од најстаријих дана до 1944. године, јер сматрамо да послератни период тек треба истраживати и научно валоризовати. За поједине периоде, поготово за најстарији период, по природи ствари, обухватили смо шире подручје које гравитира Лесковцу, док се у већем делу текста обрада односи на Лесковац са најближом околином. При обради углавном смо се користили објављеном литературом и грађом, а делом истраживањем историјских извора. Сматрамо да писање историје не значи и завршну реч, поготово за богату историјску прошлост једног подручја, јер нова истраживања доносе и нова сазнања.⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ Миролуб Васић, Допринос изучавању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет, Лесковац 2003, стр. 14. *Напомена:* Књига је објављена 1992. и написана у коауторству са Х. Ракићем и др С. Стојичић

⁴⁰⁹ Др Живан Стојковић, др Слободанка Стојичић, Хранислав Ракић, Поговор, Историја Лесковца, Институт за савремену историју Београд 1992, стр. 356-357. *Напомена:* пренели смо комплетан Поговор; Др Живан Стојковић био је уредник публикације – „Хранислав Ракић, историчар“, која је објављена 1994. године. Посвећена је Ракићу, уреднику Зборникаод I до XXXV броја.

ВУКАДИН РИСТИЋ

I

Прим. др Вукадин Ристић, специјалиста ортопедске хирургије и трауматологије, рођен је 1930. године у Лесковцу. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, Медицински факултет у Београду, а специјализацију на Медицинском факултету у Скопљу. Стручно се усавршавао на клиникама и институтима медицинских факултета у Београду, Нишу, Скопљу и Загребу, код прим. др Душана Деклеве, прим. др Велибора Текаревића, проф. др Александра Ковачевића, проф. др Светислава Солдатовића и проф. др Љупчо Серафимова. Бавио се научно-истраживачким радом из области поремећаја развоја кичменог стуба, развојних телесних деформитета код деце и школске омладине и адбоминалне хирургије. Бавио се и спортском и саобраћајном медицином и рехабилитацијом.

Др Ристић је подносио реферате на бројним конгресима, симпозијумима и другим научним скуповима, како у земљи, тако и у иностранству (Румунија, Мађарска, Грчка, Аустрија, Албанија).

Објавио је у стручним часописима и зборницима 150 научно-стручних радова и аутор је 11 књига: Деформитети кичменог стуба код школске деце (1986), (у коауторству са др Ј. Камнаром, др К. Ветеровским), Споменица – 50 година рада Подружнице СЛД у Лесковцу (1997), Сијаринска Бања извор здравља и живота (два издања 1998. и 2002), Библиографија радова чланова Подружнице СЛД у Лесковцу 1947-1997. (у коауторству са др Н. Златановићем, 1998), Развој здравствене службе у лесковачком крају 1978-2005 (2006), Термоминаралне воде Сијаринске Бање (2007), два издања, Основи ортопедије и трауматологије (2008), Квалитет живота особа старијег животног доба (2010) (у коауторству са др М. Левијем), Оснивање и развој уролошке службе у Лесковцу (у коауторству са др М. Петровићем) (2011).

(...) Био је ментор Медицинског факултета у Београду и Нишу из ортопедске хирургије и трауматологије. Примаријус је постао 1982. године. Професор анатомије и физиологије у Медицинској школи, уредник часописа Подружнице СЛД у Лесковцу „*Apollinem medicum et Aescularium*“ и члан уредништва листа „Лекар“.

Врло активан у СЛД, од самог почетка рада као лекар обављао је одговорне дужности потпредседника (1978-1982) и председника Подружнице СЛД у Лесковцу (1982-1989), члан Извршног одбора Председништва СЛД (1986-2001), члан комисије СЛД за доделу звања примаријус (1985-2004) (...) Добитник је многих признања.⁴¹⁰

⁴¹⁰ Прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс Лесковац 2001, стр. 126-127

II

МОЈ ЖИВОТНИ ПУТ – Када се буде писала новија историја Лесковца незаобилазно име биће и примаријуса др Вукадина Ристића. То је истакнути медицински струњак, наш суграђанин, друштвени радник и хуманиста пун животне енергије, неуморан радник, истраживач, заљубљеник у медицинску науку, благе нарави, притајене харизме, контроверзан, правичан и бескомпромисан, са израженим истриографским поривима, богатног животног искуства, аутор и коаутор запажених књига, поштовалац старости и старења, одан Лесковцу, граду његовом живота, друштвени и спортски активиста, поштован и пожељан у друштву, угледан учитељ младим колегама, уважаван од истакнутих српских ауторитета, успешан руководилац, добитник бројних признања, човек трећег доба, пун размевања према људима, посебно према пацијентима, добровољац и борац за права човека, организатор бројних стручних и научних скупова, окићен ореолом славе и поштовања, поверљив, али без длаке на језику, реалан и стабилан, пожељан пријатељ, приврженик породице, поносан Лесковчанин.

(...) Др Ристић се није определио да пише обимну аутобиографију, већ да нам укратко покаже свој животни пут поштујући Гетеову мисао: „Сувише сам стар да нешто кудим, али увек довољно млад на нешто урадим“.⁴¹¹

Рођен сам 21. фебруара 1930. године у Лесковцу у старој лесковачкој породици од мајке стане Цекић, домаћице и оца Тодора Хаци-Ристића, трговца, као њихово шесто дете. Очево порекло је из села Грдилнице од бабе Милке (рођене 1925), лепе и храбре жене која се борила против Турака и чије су особине, понашања и догађаји били инспирација за познату народну песму „*Море пуче пушка низ густе ораси*“. Порекло по мајци је из старе лесковачке породице, кожарско-ужарског трговца Костадина Цекића-Дине Вучковог из насеља Подворце. Рођен сам у кући у непосредној близини Хисара, у улици Милоша Обилића у којој и данас живим са супругом.⁴¹²

(...) По повратку са радне акције Панчевачки рит - Борча, уписам сам Медицински факултет у Београду. У почетку студија имао сам потешкоћа са обезбеђењем смештаја. Спавао сам на клупама у парку или на Железничкој станици. Срећа је била што тада ноћи нису биле хладне и што то дуго није трајало. У прва два месеца био сам илегални станар у студентским домовима „Иво Лола Рибар“ и „Ђилас“ код Железничке станице. Касније сам користио стан у улици Максима Горког на Каленићевој пијаци у коме сам остао до завршетка студија.⁴¹³

⁴¹¹ Проф. др Живан Стојковић, Предговор, прим. др Вукадин Ристић, „Мој животни пут“, стр. 5-7.

⁴¹² Прим. др Вукадин Ристић, Мој животни пут, Лесковац 2013, стр. 15.

⁴¹³ Исто, стр. 44.

III

ОЛЕСКОВЦУ МОГ ДЕТИЊСТВА – Био је леп, велики град, са великим бројем фабрика и трговачких радњи. Са тридесет фабричких димњака стекао је право да носи назив Српски Манчестер. Трговачке радње су се ређале од железничке станице до болнице, па и у бочним улицама, посебно у Нишкој и у насељима: Подворцу, Панађуришту, Дрвној пијаци, Чифлуку. Поред њих било је и бројних кафана и бифеа. Једна од зграда која је красила Лесковац био је познати хотел Костић, који је срушен у савезничком бомбардовању 1944. године, а затим хотел Плуг, Солун, Златан праг, Пролеће, Круна и други. На Дрвној пијаци било је пет кафана-јавних кућа. Лесковац је имао и два биоскопа, популарни биоскоп Славуј и биоском Корзо, а трећи је би у хотелу Костић. Постојала су два фудбалска игралишта Момчило и Јосиф и преко десет фудбалских тимова. Најпознатији су били Момчило, Јосиф, Дубочица, затим Гајрет, Омладинац, Графичар и други. Пре прославе Ускрса одржавала су се тзв. Коледа и карневал са поворком на чијем челу је на магарцу био Јоца-конобар. Човек ниског раста. Поворка се формирала на Панађуришту, код железничке станице и кретала се сваке године главном улицом до болнице. Значајан догађај је био и Светоилијски сабор, 2. августа, на дан Св. Илије, који се одржавао код цркве и у светоилијском парку уз музику и игру и трајао је до дубоко у ноћ.

(...) Лесковац је моја кућа, мој вољени град, јер сам у њему рођен, школовао се и одрастао, живео и данас живим. Одатле сам кренуо на школовање, у професионални рад и друштвени живот. Ту сам упознато све о животу, не само на улицама, него и у Народном позоришту, биоскопима, у друштвеним, политичким и спортским организацијама које су проносиле његову славу у великим и малим градовима Србије и ван ње. Лесковац је прошао кроз тешке периоде што се одражавало и на живот и здравље људи. Било је лепих дана у животу грађана Лесковца, који су били радни, поштени и породични људи. Али се дешавало и оно за шта нас други нису ни питали, радили по свом ћефу. Савременик сам ратова кроз које је пролазио Лесковац.

(...) Готово је преко пет деценија како сам стекао диплому Медицинског факултета и почео и завршио свој професионални рад у родном Лесковцу и Сијаринској Бањи. Последњих година сам, такође, много научио и још увек радим и учим. Закључио сам да је у животу најбитније да прво разумемо и слушамо једни друге, да смо толерантни и попустљиви, пажљиви и предрусетљиви, да поштујемо и старе и младе да бисмо били поштовани, да смо дружељубиви, да имамо пријатеље и другове.⁴¹⁴

⁴¹⁴ Вукадин Ристић, Мој животни пут, Филекс Лесковац, стр. 11-15. *Напомена:* У посебном поглављу књиге Мој животни пут „Изводи и мишљења о мом раду“, изузетно похвалне оцене изrekli су академик проф. др Војин Шуловић, проф. др Обрад Костић, прим. др Томислав Стојичић, прим. др Милан Леви, прим. др Велибор Станковић, проф. др Живан Стојковић, прим. др Зоран Динић, прим. др Мирослава Димитријевић.

IV

РАЗВОЈ ЗДРАВСТВЕНЕ СЛУЖБЕ У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ – Здравствена служба у Лесковцу и околини почела се убрзано развијати тек после ослобођења од Турака. Према одредбама Закона о уређењу санитарне службе и чувања народног здравља Кнежевине Србије већ 1882. године Лесковац добија првог средског лекара. Та година означена је као почетак организоване и званичне здравствене службе у Лесковцу и читавој његовој околини.

Декретом је постављен први средски лекар, др Ђорђе Даларопуловић, са задатком „да се бави здравственом проблематиком и организацијом здравствене службе у Срезу лесковачком, округа врањског, а 1885. године Лесковац је добио и првог општинског лекара др Ристу Михајловића.⁴¹⁵

Развој здравствене службе на подручју Лесковца и његове оклине није довољно истражен. Не постоји ниједна целовита публикација, која се на систематичан начин бави овом проблематиком. Побуђен том чињеницом прихватио сам се задатка да, на основу расположиве документације, сагледам развој ове значајне службе од њених задатака до наших дана.

(...) Сасвим се сигурно зна да наших лекара није било у Лесковцу непосредно после ослобођења од Турака, али се зна да су у доба турске владавине у Лесковцу и оклини, у неослобођеном граду уочи 1877. године била два школована лекара. Један је по националности био Турчин за кога си сигурно зна да је био лекар у Лесковцу чије је присуство забележио лесковачки учитељ Јосиф Костић, његов савременик и лични пријатељ и да је био образован човек. Чувени француски научник Ами Буе, који је боравио у Лесковцу 1837. године пише у свом капиталном делу *Европска Турска* да је у Лесковцу као лекар радио један Абанац. Други лекар је био хећим Панајот, по националности Грк, о коме знамо из казивања старих Лесковчана.⁴¹⁶

(...) Лесковачки лекари се нису бавили само својом струком већ су у појединим раздобљима врло активно суделовали у друштвеном животу Лесковца. То је нарочито случај са периодом између два светска рата.

(...) Др Жак Конфино је, на пример, био председник Француског клуба (Друштва пријатеља Француске), а велика његова улога била је у оснивању Градског позоришта 1926. године. Др Раде Свилар био је председник Певачког друштва „Бранко“, Спира Николић се налазио на челу Француског клуба, Душан Деклева је био председник друштва „Јадранска стража“, Јово Кашиковић, председник Народног универзитета, а Душан Радаковић је био председник Ротари клуба, основаног у Лесковцу 1936. године и последњи председник Француског клуба (1940-1941).

⁴¹⁵ Вукадин Ристић, Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005“, Народни музеј Лесковац 2006. године, стр. 13.

⁴¹⁶ Исто, стр. 34-35.

МИЛАН СИМОНОВИЋ

I

Милан Д. Симовић рођен је 1938. године у селу Грделица. Основну школу завршио је у Грделици, ВПШ у Нишу, а Филозофски факултет (група историја) у Скопљу. Свој педагошки рад започео је у Новом Пазару, наставио у Сурдулици, а завршио у Грделици. Живи и ради као пензионер у Грделици. За свој педагошки рад више пута је награђиван и носилац је престижне награде „Педагошки саветник“.

Упоредо са радом у настави, бавио се научно-истраживачким радом из историографије грделичког краја и околних предеоних целина. До сада је штампао 14 књига. Његов основни мото је да се вредност човека мери према ономе што оставља на дар потпомству.⁴¹⁷

II

ДЕЛА МИЛАНА Д. СИМОНОВИЋА - За десет година његовог публицистичког рада изашле су му из штампе књиге: Први српски устанак и Грделичка клисура (1999), Копашница – предеона целина (2000), Козаре (2002), Власина (2002), За скупштинском говорницом (2002), Како је Грделица добила име? (2003), Манастири и цркве на подручју Грделичке клисуре (2003), Море, пуче пушка! (2003), Грделичка клисура (2004), Предејане (2004), Грабовница – фрагментарна историја (2006).

Нажалост, осим Предејана, све остале књиге немају каталогизацију, што је онемогућило њихову евиденцију у Народној библиотеци и Библиографском заводу у Београду.⁴¹⁸

Милан Д. Симовић је аутор и двотомне студије Трагови и трагања (Филекс, Лесковац 2006. и 2008. година).⁴¹⁹

⁴¹⁷ Милан С. Симовић, Трагови и трагања II, Белешка о писцу, Филекс, Лесковац, 2008, стр. 224. *Напомена:* ПРВА КЊИГА Трагови и трагања садржи, поред рецензије проф. др Живана Стојковића, следеће прилоге: Неолитско археолошко налазиште Прогон – чука у атару села Мала Грабовница; Предримски период; Римљани на Балкану; Античко налазиште Мала Копашница – Сасе; Енигма; У саставу Немањинског краљевства; Да ли су Дендра и Гл“бочица једна иста област; Како је Грделица добила име; Три исписа из књиге дубровачког трговца Михаила Лукаревића 1436-1438; Под туским игом; Османско царство; Турски катастарски пописи из 16. века (Гл“бочица); Дербенцијска села на подручју Грделичке клисуре; Да ли је Пределија старо име села Предејана; ДРУГА КЊИГА Трагови и трагања садржи, поред рецензије проф. др Живана Стојковића, следеће прилоге: Београдски пашалук 1804-1807. године; Из Шашин пашиног времена; Море, пуче пушка!; Весници слободе; Устаничке ватре; Погром; једно време агарјанско; Путеви слободе; Манастири и цркве на подручју Грделичке клисуре; Воденице ваљавице; За скупштинском говорницом; Како је Козаре постало индустријско село; додаток – Стеван Сремац у Великој Грабовници 1889. године, Прилози; Речник мање познатих речи изрза, Белешка о писцу;

⁴¹⁸ Др Живан Стојковић, рецензија, Милан Д. Симовић, Трагови и трагања, књ. II, Филекс, стр. 5.

⁴¹⁹ Милан Д. Симовић, Трагови и трагања, Филекс, Лесковац, 2006. и 2008.

III

ТРАГОВИ И ТРАГАЊА – Професор Милан Д. Симоновић један је од ретких професора историје који је, поред великог ентузијазма у остваривању наставе историје у основној и средњој школи, показао интересовање за обогаћивање историографије и историјског памћења на подручју Грделичке клисуре и околних предеоних целина.⁴²⁰

Карактеристика његовог рада је извесно познавање историјске литературе, што је основни услов за било какав историјски опус, а исказао је и велику способност да из ње издвоји и систематизује све што се односи на грделички крај, да га зналачки презентује и да покуша да реши појединачне дилеме у приказивању одређених историјских догађаја („*Море, пуче пушка*“).

У његовим књигама сусрећемо се са уочљивом способношћу за историјску нарацију и стилем који је истовремено и популаран, лако читљив и разумљив, али и историјски фундиран. Ни у једном тренутку аутор се не одриче историјске стилистике и напора да она буде разумљива сваком читаоцу („*Трагови и трагања*“).

Уз професионални осећај избора тема писац води читаоца кроз дугу временску дистанцу од неолита („*Грабовница – фрагментарна историја*“), до савременог доба („*За скупштинском говорницом*“). Писац приказује догађаје онаквих какви су били, могли бити и сачувани у народом памћењу („*Како је Грделица добила име*“).

За њега су од основног значаја писани споменици и споменици материјалне културе, али не одбацује легенде, предања и мемоарску грађу коју назива предворјем историје („*Први српски устанак у грделичкој клисури*“).

Његов животни интерес је да све што је од културно-историјске вредности на тлу Грделице и околине обради и забележи, а порука му је једноставна и јасана „*само онај који познаје прошлост свога народа може разумети његову будућност*“. Зато се након прве књиге којој се сучељавају различита мишљења о неуспелом власотиначком – грделичком устанку 1807. године, опредељујући се за она која су најближа истини, прихватио приказа античког налазишта „*Мала Копашница – Сасе*“ као најистраженијег налазишта из времена Римског царства, показујући да може да савлада и археолошку проблематику и терминологију („*Античко налазиште Мала Копашница – Сасе*“).

За село Копашницу каже да је било село воденичара и ваљавичара („*Копашница – предеона целина*“). Козаре, друго индустријско село у лесковачком региону („*Козаре*“), а о Власини каже да је поред сточарства, била рударски центар и раскрсница путева, али и област честих миграција

⁴²⁰ Др Живан Стојковић, рецензија, историјско-публицистички опус Милана Д. Симоновића, Милан С. Симоновић, Трагови и трагања I-II, Филекс, Лесковац 2006. и 2008. стр. 5-8.

(„Власина“), док се Грабовница помиње у Душановој повељи 1348. године као метох српских манастира Хиландара са Свете Горе у Грчкој.

Подједнако су интересантни сепарати који су 2003. године штампани поводом 200. годишњице Првог српског устанка у којима научном аргументацијом полемише са Јованом Јовановићем око имена Грделица („Како је Грделица добила име?“), фотографијама и илустрацијама даје целовит приказ сакралних објеката на подручју Грделичке клисуре („Манастири и цркве на подручју Грделичке клисуре“), као и када са приметном симпатијом казује о начину на који је убијен врањски сахибија Абдул Ћерим-ага 1805. године („Море, пуче пушка“). Подједнако је успешан у избору политичке теме („За скупштинском говорницом“).

Књига „Предејане и Грделичка клисура“ и „Трагови и трагања“ представљају нови ауторов искорак, јер је кроз изборе тема из претходних књига сублимирао свој историографски опус, додајући теме које нису биле у претходним књигама, јер за њима није било потребе. Кроз сучељавање опште, националне и завичајне историје, аутор успешно води читаоца кроз огромну временску дистанцу (од око 7.000 година), а да не оптерети претрпаношћу догађајима, личностима и чињеницама. Са видном скромношћу аутор истиче да своје дело сматра ни завршеним, нити савршеним, већ полазиштем за нека нова истраживања и доказивања.

Свој историографски тестамент завршава реченицом „вредност човек се мери према онима што оставља на дар потомству“.

IV

МОРЕ, ПУЧЕ ПУШКА! – У чувеној народној песми „Море, пуче пушка из Густе Ораси!“ сачувано је предање о почецима борбе у Грделичкој клисури, које је везано за убиство Абдул Ћерим-аге. По једним подацима, Абдул Ћерим-ага је био врањски сајбија који је имао пространо имање у Врањском дервену (Грделичка клисура).⁴²¹

Према народној традицији, која се сачувала у грделичком пределу, Абдул Ћерим-ага је био Шашит-паша делија. Њега је, са момцима својим, ликвидирао у Густим Орасима Драгутин војвода родом из Дедине Баре. Драгутин се у овој илегалној акцији спомиње под надимком Сава Дедобарац. „Сава Дедобарац са својим „бећарима“ убио је у Густим Орасима Шериф агу. У потрази за убицом оделење турске војске доприло је до села Црне Траве.“

У селима Грделичке клисуре сачувано је и предање о акцији харамбаше Ранче: „Ранчина чета сачекала је турски карава код села Баћевице. Чета је опљачкала карава, а Абдул-ага је убијен. То место се данас зове Абдул-агин гроб.“⁴²²

⁴²¹ Милан Д. Симоновић, Трагови и трагања, књ. II, Флекс, Лесковац, стр. 26. *Напомена:* У фусноти стоје забележено: Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, Београд 1983, стр. 468.

⁴²² Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, Београд 1983, стр. 468

(...) Убиство је инспирисало народног певача да испева дивну народну песму која се, како каже др Момчило Златановић, само у врањском крају више од 150 година певала као најомиљенија песма.⁴²³

Песму је на изванредан начин промовисао књижевник Бора Станковић у „Коштани“. Хаџи Тома каже да се песма певала када се у његову кућу улазило. Једнако популарна у народу и међу устаницима, „лесковачким бећарима“, песма „Море, пуче пушка!“ је била песма војничких логоришта, корачница, песма свадбарских и славских весела. Песма је тако постала „химна“ народа југоисточне Србије.

(...) О песми „Море, пуче пушка из Гуси Ораси“ др Момчило Златановић даје следеће податке: „Песма је највероватније настала после погибије Абдул Ђерим-аге, а то је прва деценија XIX века. Абдул Ђерим-ага је чифлук-сахибџија из Врања, који је имао пространо имање у Дервену. Он је често долазио у хан лепе Стамене. Одатле је пошао у Ниш да би учествовао у борби против српских устаника. Године 1805. убио га је устаник из грделичког села Сејанице. Недалеко до Грделице, на самом улазу у Грделичку клисуру, у атару насеља Боћевице, постоји потес Гуси Ораси и топографски назив Абдул-агин гроб.“⁴²⁴

Врањска верзија песме је краћа и истанчанија и певала се у неколико варијанти.

(...) Ако се убиство догодило у хану у насељу Боћевица, онда врањску кулу треба тражити на улазу у Грделичку клисуру, коју спомиње *Феликс Каниц* у својој студији „Србија – земља и становништво“.⁴²⁵

Једну варијанту песме преузели смо од Сергија Димитријевића. Одлучили смо се за песму највише због њене поетичности:

*Јану коња Абдул момче младо
Јану коња низ тој равно поље.
Пуче пушка из гуси ораси.
Пуче пушка да ли га убише?
Пуче пушка мени усред срце,
Убише ме дервенски сејмени,
Нисоте ме у селске меане,
Тамо има млада крчмарица,
Она ће ми ране излекује.⁴²⁶*

⁴²³ Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, Београд 1983, стр. 468.

⁴²⁴ Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, стр. 468.

⁴²⁵ Феликс Каниц, Србија – земља и становништво, књига II, стр.522. *Напомена*: видети Милан Д. Симоновић, Трагови и трагања, књ. II, стр. 34.

⁴²⁶ Сергије Димитријевић, Стрелца, Лесковац 1954., стр. 74.

ПРЕДРАГ СТАЈИЋ

I

Предраг Стајић (1955: Лесковац) – есејист, публицист; од 2009. године секретар Уредништва Нашег стварања. Објављивао у Нашем стварању. Из рукописа приредио књигу Николаја Тимченка „Књижевна баштина Лесковца“ (2007). Живи и ради у Лесковцу.⁴²⁷

II

КЊИЖЕВНА БАШТИНА ЛЕСКОВЦА – Акрибичан, да употребимо термин који је он волео да користи, и марљив какав је био, увек живо заинтересован за многе облике културног стваралаштва, а нарочито у књижевности, Николај Тимченко је целог живота писао – али није све објавио и многе од својих књижевних замисли није стигао да заврши. Систематичан, понекад до перфекционизма, он је своје рукописе сврставао и распоређивао у засебне фасцикле, исписујући при томе радно-тематске наслове на њима.⁴²⁸

Међу овим бројним фасциклама с рукописима једна је носила назив „Лесковачке теме“. У њу је Тимченко одлагао своје текстове о лесковачком културном животу, о прошлим и савременим збивањима и приликама у књижевности и уметности, о позоришту и образовању, о старим и новим књигама лесковачких аутора. Одлагао их је тако да се, иако рукопис није заокружен, могла наслутити концепција планиране књиге. Преглед садржаја књиге „Књижевна баштина Лесковца“, њена унутрашња структура, као и избор тема које је аутор начинио, следе управо тај почетни наум Николаја Тимченка. Замисао о којој је реч, темељну идеју о карактеру будуће књиге и ширини материје коју жели да обухвати, открива он, наиме, већ у уводном делу расправе о књижевном стваралаштву у Лесковцу између два светска рата. Његов циљ очито није био да читаоцу пружи једноставан историјски преглед књижевног стваралаштва у Лесковцу. Амбиције су му, нема сумње, биле сложеније и обухватније: дубоком анализом не само књижевног стваралаштва, већ укупног духовног напора у Лесковцу током стварања његове градске физиономије, показати њихов утицај на развој културног живота лесковачке чаршије, која се споро и тешко ослобађала свог паланачког духа.

Николај Тимченко био је човек сав предан стварааштву, заљубљеник у писану реч. Са оптимизмом идеалисте и једном несвакидашњом радошћу прилазио је сваком покушају белетристичког и научног изражавања,

⁴²⁷ Наше стварање, часопис за књижевност, уметност и културу, 3-4, 2004, стр. 385

⁴²⁸ Предраг Стајић, *Поговор*, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007, стр. 209-213.

поготово ако се то догађало у његовом родном граду. Просто је зрачио преданошћу умовању и писању, подстицао и храбрио своју околину да истраје у нимало лакој ходу по изазовним и несигурним подручјима поезије, прозе, драмског стваралаштва, есејистике и критике, историје, филозофије... Деловао је као нико од његових суграђана личним примером посвећеника и znalца.

Управо ова Тимченкова особина дошла је до пуног изражаја у његовим радовима о завичајним темама. Најбољи доказ у овом смислу представља књига коју читалац држи у рукама. Као врстан историчар и теоретичар књижевности, Тимченко овде одмах на почетку истиче потребу појмовног одређења књижевне баштине. Пошто је дао почетне одреднице појма, прецизно одређује области које треба истраживати, односно указује на то шта је све потребно обрадити да би изавбрана тема истраживања била целовито сагледана.

%

Други део Тимченкове књиге испуњава текст о часопису „Наше стварање“, по речима самог аутора – најзначајнијег и најдуговечнијег лесковачког књижевног часописа. То је сад културни и књижевни Лесковац после Другог светског рата. Тимченко „Нашем стварању“ прилази носталгично и са извесном присношћу, са уочљивом симпатијом. То не значи да је овај рад лишен критичких ставова, има их итекако (они су објективна констатација неких чињеница које су се одиграле и које он као поштени посматрач није могао да прећути), али – уопште – текст о Нашем стварању открива сву Тимченкову оданост, па и слободу према часопису.

Пишући о животу „*Нашег страдања*“ – како га је у шали, али из милоште, често звао – о његовом рађању; несигурном ходу и саплитању, али и уздизању и високом узлету па и слому, поновном усправљању, онда истрошеној снази, Николај Тимченко у ствари је прикривено исприповедао роман о сопственом мучном ходу по лесковачкој књижевној сцени.

Тиха и блага нарав, прескромност и стална нека сетна повученост од јавности, учинили су да Тимченко у свом тексту о часопису „Наше стварање, иако је био његов *spiritus movens* и његов животни сапутник, себе помене само једним неутралним одређењем – један новинар, као споредног и сасвим случајног учесника.⁴²⁹

⁴²⁹ Предраг Стајић, исто, стр. 213. *Напомена*: Садржај књиге Књижевна баштина Лесковца: I део: Књижевни живот у Лесковцу између два светска рата (Увод, Избори и литература, Периодизација; Сретен Динић – културни преглаца и писац; Жак Конфино – позоришни писац; Журналистика и белетристика Бране Митровића, Критика у Недељним новинама (делатност Народног универзитета, Аристомен Ристић као приказивач и критичар); Критичарске активности Јована Јовановића; критике Драгољуба Трајковића; Лист Народни покрет Јована В. Јовановића; II део: Часопис Наше стварање и књижевно стваралаштво Лесковца; *Додаци*: Књижевни живот у Лесковцу. Пресек; Главни сарадници Нашег стварања; Поглед на лик Боре Здравковића; Песмопис – антологија Мирослава Миловановића.

ДУШАН СТАМЕНКОВИЋ

I

Душан С. Стаменковић је рођен 1946. у Лесковцу где је почео да се бави спортом, постао спортски стручњак у мачевању, кошарци и фудбалу, а од 1971. године, после аудиције, и први спортски репортер не само у Радио Лесковцу (основан те године), већ и на југу Србије. Као свестрани спортиста највише је пружио у мачевању где је са генерацијом изванредних „сабљаша“ донео прву титулу првака државе свом родном граду.⁴³⁰

Захваљујући околностима да је за директора имао човека широких видока, Благоја Стојановића, а за учитеља колегу и пријатеља Марка Марковића, најбољег ЈУ радио репортера, Душан Стаменковић је постао први спортски новинар у електронским медијима који је читав радни век провео као професионалац пред микрофонима радија и ТВ камерама. Поноси се стеченим ауторитетом репортера па је тако и у годинама када је био директор радија из недеље у недељу редовно извештавао са најзначајнијих спортских приредби у Јабланичком округу. Са успехом се огледао и у млађем електронском медију, посебно радећи за ТВ Београд. Не само у најбољој спортској емисији „Индирект“, већи као уредник информативно-политичке емисије „Региони данас“.

Од 1970. године сарађује у новинама. Најпре у локалном листу *Наша реч*, спортским ревијама *Темпо* и *Седмецац*, као дугогодишњи дописник београдског спортског листа *Спорт* и данас као дописник Спортског журнала. Од 1976. године био је акредитовани извештач са бројних међународних такмичења.

(...) Као спортски стручњак био је пионир кошарке у Железнику, у фудбалу је имао успеха као фудбалски тренер у Радану (Лебане). После изванредних резултата као први оперативац организационих одбора највећих међународних спортских приредби, утакмица и манифестација у Лесковцу, Лебану и Власотинцу постигао, основао је Агенцију за спортски маркетинг „СДС“, која јубиларну петнаесту годину дочекује као издавач књиге „Вукови са Хисара“. Радећи на организацији нејугледнијих спортских манифестација у Лесковцу, Душан Стаменковић је написао, припремио и уредио бројне брошуре из фудбала, стоног тениса, рукомета и кошарке, али се првим озбиљним послом и спортском публикацијом почео да бави као писац књига *„50 година рукомета на југу Србије“*, *„Пола века лесковачке кошарке – од снова до звезда“* и *„Сви наши успеси“*. Радећи пуних десет година на књизи „Вукови са Хисара“, припремио је, обрадио документацију и фотографије које, нажалост, све нису могле међу корице ове последње књиге, што јесте потврда да овог

⁴³⁰ Срђан Д. Стаменковић, О аутору, Вукови са Хисара, стр, 227, Агенција СДС, Лесковац 2005.

дојена спортског новинарства, ентузијазам и енергија не напуштају и да се може очекивати да у изгледној будућности крене у нови књижевни подухват.⁴³¹

II

СВИ НАШИ УСПЕСИ – Ово је књига о љубави и оданости спорту, а повод је двоструки јубилеј – медија који је био у служби спорта од самог свог оснивања и новинара који је ту службу разумео и прихватио не само као радну обавезу него и као извршавање своје животне вокације и свог поимања друштвене и хумане мисије спорта.⁴³²

Зато је ова књига хибридна у најбољем смислу те речи. Она је и студија о проблемима и развоју лесковачког спорта од почетка седамдесетих година па до краја 20. века, и хроника радија чија историја траје тридесет година, и нека врста професионалне аутобиографије писца књиге и уредника спортског програма радија, који је пуних тридесет година не само текао каријеру репортера и универзалног спортског новинара, сарадника свих значајних спортских гласила у земљи, него и представља живу историју лесковачког спорта коме је поклатио сву своју енергију, сав свој ентузијазам, све своје способности извештача, коментатора, репортера, аниматора многих спортских приредби, заљубљеника у спорт, покретача многих акција, учесника готово свих значајних и мање значајних спортских приредби, до праћења активности у месним заједницама, војним јединицама и школским установама.

Ова књига, у којој је марљиво забележено све што је било значајно у лесковачком спорту, показује боље и упечатљивије од сваке приче како се од једне несаломиве, бујне, индивидуалне и дубоке љубави може сачинити нешто што је опште и колективно, како се може повезати оно што је аутобиографско са оним што је строго документовано, на чињеницама и статистици проверено. Ово је текст који се доживљава и као исповест и као историја коју чине многи учесници. Посебно је занимљив и служи на част аутору књиге што се трудио да забележи сва имена учесника, да им одреди одговарајуће место у тудесетогодишњем приказу спорта и да, са посебном љубављу и симпатијама, прикаже удео оних, по његовом избору, најзаслужнијих спортиста града, попут Тање Манчић, Божидара Ђермановића, Слободана Митића, Божидара Стефановића, Станише Спасића, Саше Миљковића, Милене Миљковић и многих других.

На страницама ове књиге, речима и фотографијама, проплаћеним исцрпним легендама, налази се – може се слободно рећи - представљен прегледно и документовано најзанимљивији део тридесетогодишње

⁴³¹ Исто, стр. 227.

⁴³² Благоје Стојановић, Уводна белешка, Сви наши успеси (тридесетогодишња хроника лесковачког спорта и радија), Агенција СДС, Лесковац 2001, стр. 5

историје лесковачког спорта који је са изузетном брижљивошћу и великом љубављу пратио аутор књиге и на овај начин презентовао јавности.⁴³³

%

Још од првих дана припрема за почетак експерименталног програма, у другој половини 1970. године, први уредник Радио Лесковца Велимир Вили Хубач, од кога се увек имало шта и могло доста да научи, говорио је младићима око себе: „Новинар мора све да види, све да чује.“ Брза и тачна информација је основ новинарства. Новинар, а посебно репортер, не може у својим извештајима да се правда „да са места на коме седи није имао могућности да види шта се збива на борилишту.“ Ову паролу да морам све да видим прихватио сам као додатну обавезу спортског репортера кога није могла да „спасе“ слика из периода када се телевизија, она „велика“ није бавила клубовима из овог дела Србије, а она „мала“ настала много година касније. Све што је пријатељ спорта крај радио пријемника могао да сазна пратећи устрептало игру и резултат својих љубимаца, морао сам речима – сам да насликам.

Дневна информација – кажу и тврде – живи, лепрша попут вилиног коњица, рађа се заправо изнова сваког јутра, када укључите ваш радио пријемник и траје до нове информативне емисије, нове утакмице, новог преноса или извештаја. Спортски програм Радио Лесковца ушао је у своју тридесету годину од дана када се први директор Благоје Г. Стојановић, визионарски определио да у новоформираној локалној радио станици, од самог старта свакодневно у програму има и спортску рубрику. Са наших спортских програма, ево нас данас у том свакодневном грчу позива: постићи, стићи и престићи. Спортски програм је, у ствари, знатно старији од јубилеја планираног за мај 2001. године, када ће бити 30. годишњица емитовања програма. Занат се учио, новинари, спикери, техничари, музички сарадници, учили и обучавали далеко раније, од средине 1970. године.

(...) Велика аудиција за спортске репортере, планирана и осмишљена према препорукама тада главног ментора, стручњака Радио Београда, завршена је и практичном демонстрацијом талента неколико стотине учесника нестрпљивих да крену стопама Радивоја и Марка Марковића, Милета Стојиљковића, Хрвоја Мацановића, Ивана Томића... За време „живе“ утакмице, 23. марта 1971. године, успостављена је професионална телефонска веза са стадионом Дубочице до тонске режије Радио Лесковца.

(...) Наш продор и успон међу позната и призната гласила почео је те давне 1970. и наставио се 1971. године уласком Радио Лесковца у велику радијску породицу, пословну заједницу радио дифузних организација Србије, под патронатом радио Београда.⁴³⁴

⁴³³ *Напомена:* Комплетна Уводна белешка Благоја Стојановића, првог директора Радио Лесковца, Сви наши успеси, стр. 5.

⁴³⁴ Душан Стаменковић, Сви наши успеси (тридесетогодишња хроника лесковачког спорта на радију), Агенција СДС, Лесковац 2001. стр. 9-11.

III

ВУКОВИ СА ХИСАРА – Рукомет у Лесковцу почео је да се игра од Октобра 1948. године када су у нашем граду одигране две пријатељске утакмице. Селекција рукометаша при СД „Коста Стаменковић“ победила је рукометаше из Прокупља, али изгубила утакмицу са гостима из Београда. Тадашњи велики рукомет играо се на фудбалским теренима, па не чуди што су се тада најбољи спортисти Лесковца појављивали и као фудбалери и као рукометаша. Средином 1949. године СД „Коста Стаменковић“ је по први пут пријавило екипу за учешће у Купу Србије. Лесковчани су само у једној сезони (1949/50) учествовали у првенству Србије у великом рукомету. Иако је освојио титулу јесењег првака, београдски Железничар је морао да се задовољи другим местом иза Динама из Панчева. Коначни пласман на крају те сезоне, која је претходила формирању Прве савезне лиге у великом фудбалу, био је следећи: Динамо (30), Железничар из Београда (29), Железничар из Ниша (27), Црвена звезда (24), ДИФ-Београд (20), Слога – Светозарево (19), Металац – Београд (15), Дубочица – Лесковац (8), Раднички – Крагујевац (4) и Пролетер – Зрењанин (4). Занимљиво је да је лесковачки клуб започео лигашко такмичење као екипа СД „Коста Стаменковић“, а завршила као екипа СД „Дубочица“.⁴³⁵

%

Са неумитном снагом времена суочавамо се сви. Питање је само када ће и у ком тренутку појединачно свако од нас то доживети. Када доживоте животна доба са бројем година које су увек недовољне, тада вас ово сазнање о незауставивости силе времена која стално „тече“ још више и чвршће притиска. (...) Суочен са овим сазнањем и искуством, животним и новинарским, аутор се одлучио, не по први пут, да искористи моћ писане речи и заустави прошлост која се надвила и озбиљно припретила рукометном спорту у општини Лесковац. И не само то. Отргнуће од заборава нешто што је значајно за ову средину, представља њен понос и што је, најважније, бележи редак јубилеј – 50 година постојања и опстанка у непрестаној борби са спортским противницима, и тешкоћама и препрекама друге врсте. (...) Дакле, свако у овом рукометном временоплову од 50 година има своје место које му припада и које објективно заслужује.⁴³⁶

⁴³⁵ Душан Стаменковић, Вукови са Хисара, пола века рукомета у Лесковцу, стр. 7. Агенција СДС, Лесковац 2005

⁴³⁶ Ловица Д. Ђорђевић, Уместо предговора, Вукови са Хисара, Лесковац, стр. 5, Агенција СДС Лесковац 2005

ЖИВАН СТОЈКОВИЋ

И **Ж**иван Д. Стојковић је рођен 1. јануара 1937. године у Великом Трњану, општина Лесковац, Филозофски факултет, група историја, завршио је у Скопљу. Универзитетски професор и први декан Технолошког факултета у Лесковцу.⁴³⁷

На Филозофском факултету у Скопљу студирао је историју и био демонстратор за стари век и археологију код проф. др Петра Лисичара и један од најбољих студената Универзитета у Скопљу. Дипломирао је са просечном оценом 9,75. Каријеру професора историје започео је у Лесковачкој гимназији у којој је радио деценију и по. Цењен је као врстан педагог, предавач и омиљени професор.⁴³⁸

(...) Жељан знања, пун здраве амбиције, енергије и стваралачког заноса уписује се на Правни факултет у Нишу и са највишим оценама завршава прве две године. Затим, на сугестију пријатеља постаје последипломац на Филозофском факултету у Скопљу где је магистрирао 1978. године.

(...) Лесковац је 22. октобра 1979. године свечано обележио почетак наставе на Технолошком факултету, а студенти прве године, у присуству бројних угледних гостију и познатих научних радика, поздравили су свог првог декана Живана Стојковића. И поред тога што је рад на факултету захтевао велико ангажовање, то га није спречило да се даље стручно усавршава што је резултирало одбраном докторске дисертације на Филозофском факултету у Скопљу 1983. године.

(...) Своју наставну делатност, после 41 године рада и 65 година живота завршио је на факултету у коме је уложио све духовне и физичке способности.

(...) Добитник је бројних признања и неких одликовања од којих му је, према сопственом признању, једно од надражних „Повеља“ Универзитета у Нишу.⁴³⁹

И **П**ре скоро пола века био сам на завршној години студија на Историјској групи Филозофског факултета у Скопљу. У то време било је мало заинтересованих за ову групу, па ипак за време уписа бруцоша интересовао сам се да ли се неко из мог краја определио за студије историје. Био сам пријатно изненађен када су ми у одсеку за студентска питања рекли да се уписао један студент из Лесковца.

⁴³⁷ Видети опширније, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003.

⁴³⁸ Никола П. Илић, „Осврт на животни пут професора доктора Живана Стојковића“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 76.

⁴³⁹ Никола П. Илић, „Осврт на научни пут професора доктора Живана Стојковића“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 78.

Показали су ми индекс, препознао сам слику и прочитао Живаново име и презиме. Познавао сам га само из виђења, иако смо у Лесковцу живели у истом делу града. Упознали смо се на предавањима и семинарима. Те школске године сам дипломирао, али је то познанство оставило дубок траг, што је показала иу наша дугогодишња сарадња после студија.⁴⁴⁰

Живан Стојковић био је запажен на предавањима и вежбама, а после фасцинантног успеха, када је већ у јуну положио све испите из пре године са просечном оценом 10, постао је демонстратор за Стари век и археологију код нашег омиљеног професора др Петра Лисичара. Ту дужност обављао је до краја студија. Поменуо бих и то да је Живан Стојковић, једном приликом, незадовољан оценом 9 тражио да се испит поништи, поново одговара и добио оцену 10.

(...) Сусрели смо се поново 1958. Године када ми се као професор гимназије обратио да код мене обави хоспитовање што је био услов за дипломирање. Иако само нешто старији од ученика четвртог разреда, бриљантно је изложио методску јединицу „Француско-пруски рат“ и добио све похвале. Није ни слутио да ће управо у Лесковачкој гимназији започети професорску каријеру у 22. години живота. Тада сам био директор Народног музеја и упорно покушавао да младог професора убедим да дође у музеј за кустоса. Живан Стојковић то није прихватио, али је наша сарадња већ била присна и ево траје скоро пола века.

(...) Изузетан дар за бављење науком широм му је отворио пут ка докторату и тако је Јужноморавски регион добио свог првог доктора историјских наука. (...) Од 1982. године заједно смо објавили 15 књига, а са још једним аутором и других седам. (...) Срећан сам што сам имао прилику да сарађујем са човеком пуним енергије и знања, изузетне ведрине духа и великим заљубљеником у посао који ради.⁴⁴¹

%

Професора Живана Стојковића сам упознао крајем шездесетих година (20. века) када ме је као управника ангажовао за вођење културно-забавног живота у лесковачком феријалном летовалишту „Братство-јединство“ у Рогачи код Омиша. Не мало сам био изненађен када сам тамо наишао на документацију о добро и зналачки организованом културно-забавном животу који је управо он водио. Са изванредним смислом да процени квалитетне културне манифестације, знао је нешто још важније – да одмор било које врсте, па и на мору, може бити потпун само ако буде испуњен и разноврсним културним збивањима. То је резултатирало дугогодишњом сарадњом ове врсте, која је настављена у Лесковцу, али је имала сасвим другачије димензије.⁴⁴²

⁴⁴⁰ Хранислав Ракић, „Сећања“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет, стр. 79.

⁴⁴¹ Хранислав Ракић, „Сећања“, Научни рад Живана Стојковића, Лесковац, 2003, стр. 80-81.

⁴⁴² Ненад Кражић, „Сарадња са Живаном Стојковићем у писању књига“, Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет у Лесковцу, 2003, стр. 73.

Заинтересован да обрађујем културну историју Лесковца, поготово његовог урбаног изгледа, дуго сам радио на прикупљању документације и објављивао чланке у локалном листу „Наша реч“ упоређујући нови и стари изглед Лесковца. Уочивши вредности ових написа, Живан Стојковић ми је предложио да обавимо обимнија истраживања и да то преточимо у књигу. Тако је започео наш заједнички рад на писању књига. Морам признати да сам се са методологијом историографског приступа управо тада упознавао, пре свега захваљујући стрпљењу Живана Стојковића. Он је, међутим, прихватио сваку моју сугестију да текст буде обогаћен и неким детаљима из градског живота Лесковца. Изузетна упорност и дисциплиновани рад дали су резултат. Књига „*Лесковац – време прошло, време садашње*“ штампана је 1989. године у издању Туристичког савеза општине Лесковац.

(...) Следећа тема било је занатство лесковачког краја које ме је интересовало као инспирација за писање драмских текстова из живота лесковачке чаршије у којој су доминирали занатлије и трговци.

(...) Помоћ нам је пружило Удружење занатлија Лесковца, а књига је штампана у издању Историјског архива Лесковца 1995. године под насловом „*Занатство Лесковца I (од почетка до 1944)*“.

(...) И најзад, не мало сам пријатно био изненађен када сам открио да Живан Стојковић може бити и врло успешан литерарни приказивач. Наиме, он је написао уводне напомене за мој драмски текст „*Димитријо, сине Митре*“, у коме, између осталог, пише: „Трагична судбина породице, истинско преплитање патњи и љубави, врањски колорит после Првог светског рата, мотив за песму који душу Врања открива и потврђује, узнемирили су стваралачко умеће Ненада Кражића да проговори народним говором и да снагом једноставности у изразу импресивно саопшти причу која ће вечито трајати“.⁴⁴³

Ш

НАУЧНИ РАД - Др Живан Стојковић, професор универзитета, историчар, научни, културни и друштвени посленик, спада у оне људе који су дубоко забринути за судбину, политичко и духовно јединство српског народа, за судбину његове (наше) државе, спада у људе који спајају прошлост и садашњост, који су исходиште научних и хуманистичких идеја и праксе, који неуморно раде на обједињавању духовне и културне енергије српског народа, који је у својим радовима, укупном активношћу, увек био предано у служби свега што унапређује људско знање и разумевање.⁴⁴⁴

⁴⁴³ Ненад Кражић, „Сарадња са Живаном Стојковића“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 73-75.

⁴⁴⁴ Др Мирољуб Васић, „Допринос изучавању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2005, стр.11.

%

Његов научни и стручни опус је богат, а тематски разноврстан. Богат, јер библиографија његових радова обухвата око четрдесетак књига и неколико десетине чланака и расправа. Тематски разноврстан, јер је поље његовог истраживања наше савремене историје широко и углавном сконцентрисано на југу Србије, на Лесковац, од проблематике настанка радничког покрета и његовог политичког организовања с краја XIX и почетком XX века.

Зато су вредне помена његове књиге, радови са којима је започео свој истраживачки рад: „Српска социјална демократија и македонско национално питање“, „Везе српског и македонског радничког покрета“.

(...) Живан Стојковић је написао више научних и стручних радова из историје Другог светског рата на југу Србије. Задржавамо се само на четири: „Четници у лесковачком крају 1941-1944“, „Бомбардовање Лесковца“, „Три ослобађања Лесковца“.

„Четници у лесковачком крају 1941-1944“ (Лесковац 1993), коауторство са Х. Ракићем и Н. Илићем). Ова монографија је резултат истраживачке радозналост и напора аутора који су, на основи марљиво прикупљене историјске грађе (докумената, штампе), сећања и невелике литературе, понудили рационалну спознају четничког покрета на југу Србије.

„Бомбардовање Лесковца“ (Лесковац 1994, коауторство са Х. Ракићем) целовита је монографија настала поводом 50. годишњице бомбардовања Лесковца од стране западних савезника септембра 1944. која представља један од најтрагичнијих догађаја у његовој дугој и бурној историји.

Поред синтетичког осврта на историју Лесковца између два рата и приказа окупације града 1941-1944. са намером да се покаже слика града који ће задесити голема трагедија, обрађено је, на основу свих доступних извора, бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. које није имало статешко оправдање, а које је због начина извођења (са велике висине, тепих системом) и по трагичним ефектима (око 2.000 убијених цивила и масовног разарања кућа и инфраструктуре) имало терористички карактер. Аутори су објавили и списак погинулих (до тада утврђених) у бомбардовању, тако да ова књига представља и својеврсни споменик Лесковцу и његовим жртвама из септембра 1944. године.

„Три ослобађања Лесковца“ (Лесковац 1995, коауторство са Х. Ракићем). Садржај ове добро документовне, а лепо написане монографије је борба за ослобођење Лесковца: 1877. од Турака, 1918. од Бугара, Аустријанаца и Немаца и 1944. године од Немаца и Бугара. Аутори су настојали и у томе успели, да та три ослобођења свога града од окупатора, обједине и повежу у целину, да прикажу континуитет тих збивања, која, не само обавештавају читаоце о тим историјским процесима и догађајима већ их и надахњују.

„Историја Лесковца“ (Лесковац 1992. – коауторство са др С. Стојичић и Х. Ракић). Ова књига, историјска синтеза, представља научно утемељену, лепо написану и лако читљиву историју Лесковца од праисторије до краја Другог светског рата.

(...) Радови Живана Стојковића су „*историографска прича*“ о људима Лесковца, јужне Србије, о продукцији и репродукцији живота на овим просторима. Они су богати подацима, представљају својеврсни споменик актерима збивања, они сведоче да је на овим просторима стално тињала и распламсавала се ватра отпора и борбе за човеково ослобођење од експлоатације, поробљавање, борбе за слободу. Ти радови имају не само историјски већ и друштвени значај.⁴⁴⁵

IV

ТЕХНОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ И ЖИВАН СТОЈКОВИЋ – Као професор Технолошког факултета у Лесковцу Живана Стојковића сам имао прилике да доживим као: организатора, научног радника и човека хуманисту.⁴⁴⁶

(...) Крајем седамдесетих година, на историјској и политичкој сцени Лесковца појавио се магистар Живан Стојковић који је као потпредседник Извршног савета општине Лесковац добио задатак да ради на оснивању Технолошког факултета. И онда су дошле до изражаја све његове организаторске способности. После детаљног упознавања са дотадашњим елаборатима приступио је изради новог и успео да окупи истакнуте стручњаке из Лесковца и познатих унверзитетских центара, ослањајући се управо на људе који су пореклом из Лесковца. Било је помало збуњујуће да професор друштвених наука може тако лако да савлада и проблематику природних наука, да одабере најбоља решења, отворено признајући да су она дело стручњака текстилне и технолошке струке. Слао је екипе у разне градове Србије, тражио решења за најбоље наставне планове, контактирао са професорима технолошких факултета у Београду, Новом Саду, Скопљу и Технолошко-металуршког факултета у Бору, организовао разговоре и успешно их завршавао. Било је и отпора, и то у врху просветних институција у Србији усмерених ка томе да се Технолошки факултет оснује у Крушевцу уместо у Лесковцу. Професор Стојковић обезбедио је подршку регионалних и општинских функционера и њихово активно укључивање у борбу за факултет и није се предавао. И када је после тродневног чекања у Београду био сведок доношења одлуке о оснивању Технолошког факултета у Лесковцу, крајем јуна 1979. године, поред велике радости, био је свестан огромних обавеза да прва високошколска установа у Лесковцу почне са радом већ у јесен исте године. Тада је дошла

⁴⁴⁵ Др Мирољуб Васић, „Допринос изучавању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945“, Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет, 2003, стр. 11-16.

⁴⁴⁶ Проф. др Срђко Димитријевић, „Развој Технолошког факултета и Живан Стојковић“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 66-67.

до изражаја његова невиђена енергија која је била усмерена на обезбеђењу простора, расписивању конкурса за студенте и наставнике, као и опремању анфитеатра, учионица и лабораторија. Неутрални посматрачи били су убеђени да је то немогуће остварити. Али он је успео.

Ни сада после толико година не могу да сакријем и своје узбуђење када сам као наставник у првој екипи упусленика присуствовао почетку наставе 22. октобра 1979. године и могао да поздравим свог првог декана Живана Стојковића. То се догодило на свечаном отварању месец дана касније.

(...) За сараднике на Технолошком факултету ангажовао је истакнуте професоре и научнике из Београда, Ниша, Скопља, Љубљане уз пуно уважавање и уз најповољније услове за рад. А основна намера му је била да му они помогну у стварању домаћих кадрова који ће преузети наставу, у чему је у потпуности успео. Била ми је част да радим у екипи декана Стојковића као продекан.⁴⁴⁷

%

Име Технолошког факултета ће увек бити везано за име Живана Стојковића, као човека који је дао немерљив допринос како у његовом настајању тако и у развоју и напредовању. Сигуран сам да као што воли своју децу, воли и овај факултет као своје „*треће дете*“. Захваљујући великом ентузијазму, али и знању и искуству, професр Стојковић је свакога дана у овај факултет уграђивао део своје огромне енергије и истовремено своје знање и искуство несебично преносио на нас, његове млађе колеге.⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ Проф. др Срећко Димитријевић, Развој технолошког факултета и Живан Стојковић, Научни рад Живана Стојковића, стр. 66-69.

⁴⁴⁸ Др Јаков Стаменковић, поздравна реч декана на представљању научног рада проф. др Живана Стојковића 23. децембра 2001. године, Научни рад Живана Стојковића, стр. 82. *Напомена:* Реч Живана Стојковића: „Постоје тренуци у животу који означавају и срећу и узбуђење и радост и тугу, носталгично сећање за минулим и надања да ће потрајати, да ће се продужити нит опстајања, храбро и достојанствено, без страха и клонућа, да ће нам се и даље показивати стазе успеха. Постоје дани када човек не препознаје себе, када живи да заустави време, да свој животни пут сабије у једну реч. Постоје људи који снагом своје љубави и оданости крунишу успехе и потврђују предестинацију, откривају видике и истичу вредности. Данас сте ми учинили част да дођем до тога сазнања присуством и топлим, па и куртузним речима и вашим саопштењима о мом начном раду, да из бистрине ваших погледа осетим да сам део вас, али да вам још једном потврдим да без вас не бих био оно што јесам или бар што мислим да јесам. Личност се може афирмисати само у средини која је за то зрела, поред сарадника који су пуни ентузијазма и вере у успех, искрених и несебичних, реалних и стамених. За њих је повремени олујни ветар био само опоменаи још већи подстицај да корачају стопама успеха, академским стазама у име оних који су им веровали. И надам се да их нисмо изневерили. Нема веће среће за човека од сазнања да му дело опстаје, развија се и напредује, да породица научних радника расте, а број младих дипломирани студента достиже завидан ниво. Плодови нашега рада су будућност овога друштва као потврда знања и непревазиђене младости. Зато остаје трајна порука да верујемо у ту младост, а да наше искуство буде само подстицај за већа прегнућа и богатије резултате. Постизање научних резултата у провинцији је равно подвигу, а ми смо чинили све да нам тај подвиг буде доступан и надам се да смо у томе успели. Сада када завршавам свој радни век осећам неодржivu потребу да се најтоплије захвалим својој супрузи, професору Ратки Стојковић, на несебичној подршци и разумевању, на спремности да привремено заустави своје школовање да бих ја напредовао у научним звањима, да схвати моје одсуствовање из породице када сам време проводио у историјским архивима и за машином за куцање.“

ЖИВАН СТОЈКОВИЋ И ЛЕСКОВАЧКА ПЕРИОДИКА - Др Живан Стојковић је својим радовима значајно присутан у лесковачкој периодици. Са највише текстова заступљен је, свакако, у „Лесковачком зборнику“ у коме је дао пуну меру свог научног и стручног рада.⁴⁴⁹

(...) Мислим да је нарочито значајна Стојковићева сарадња у старом и угледном српском часопису „*Наше стварање*“. У овом часопису за науку, књижевност, друштвена питања, културу и уметност, који с малим прекидима излази од 1954. године, Живан Стојковић је објавио шест радова, у времену од 1978. до 1984. године. Реч је о следећим прилозима: „Светозар Марковић о националном питању“ (бр. 5, 1978, стр. 24-28); „Српска Социјалдемократска партија и македонско национално питање у првим годинама Првог светског рата“ (бр. 6, 1978, стр. 16-29); „Српска социјална демократија и македонско национално питање“ (бр. 1-2, 1979, стр. 121-123); „Агитационо пропагандни рат среског комитета Комунистичке партије власотиначког среза“ (бр. 5-6, 1980, стр. 7-16); „Друштвена организованост и самозаштитне активности у великој поплаи 1976. године у Лебану и околини“ (бр. 1-2, 1982, стр. 55-73); „Став Живојина Жујовића о битним питањима положаја народна на Балкану 60-тих година 19. века“ (бр. 3-4, 1984, стр. 24-31). Као што се из овог прегледа види, радови су се претежно односили на области које су у једном периоду изразито заокупљале пажњу професора Стојковића: на национално питање у делима првих српских социјалиста Живојина Жујовића и Светозара Марковића и о ставову Српске социјалдемократске партије почетком 20. века о македонском националном питању.

(...) Оно што ми се чини важним да напоменем, то је да Стојковићеве написе у „*Нашем стварању*“ о Светозару Марковићу није пуко, исцрпно регистровање ставова првог, или једног од првих, српских социјалистичких теоретичара.

(...) Аналитички, али и синтетички приступ у третирању појединих питања, способност да се уочи и издвоји оно што је есенцијално од онога што је мање битно, карактеришу и Стојковићеве написе објављени у „*Зборнику радова Технолошког факултета*“ у Лесковцу. Узгред речено, излишно је и напоменути да је професор Живан Стојковић покретач или један од покретача Зборника. У њему је он заступљен такође са шест радова различите тематике. Три или четири можемо окарактерисати као радове социолошког карактера. То се, рецимо, односи на његове текстове о занатству у Лесковцу у којима баца поглед на развој ове привредне делатности, испитујући притом друштвени контекст, друштвене чињенице релевантне за процват занатства на овом простору. Стојковићева истраживања, базирана на архивској грађи, зацело не лако доступној,

⁴⁴⁹ Проф. др Душан Јањић, Живан Стојковић у лесковачкој периодици, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 56-58.

приказују нам овог истраживача као врсног аналитичара и познаваоца друштвених прилика у полувековној историји Лесковца (он захвата период од краја 19. века до Другог светског рата).⁴⁵⁰

VI

БЕСЕДЕ О КЊИГАМА – Поводом седамдесет и пете године живота проф. др Живана Стојковића, Удружење писаца Лесковац објавило је 2012. године његову књигу „Беседе о књигама“. У књизи су, поред уводне речи, наша 24 прилога – уводне речи са промоција дела лесковачких и београдских писаца или публикација које су последњих година представљене у Лесковцу.⁴⁵¹

У књизи су објављени следећи прилози: Хранислав Ракић, „Четрдесет и седма дивизија НОВЈ“; академик Владимир Стојанчевић, „Из српске историје и историографије“; др Милан Миладиновић, Драган Божиловић, „Звонар слободе – Николај Динић“; др Момчило Златановић, „Први српски устанак на југу Србије у историји и традицији (1804-2004)“; Вукадин Ристић, „Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005“; Промоција „Лесковачког зборника XLVI“; Душан Јањић, „Француски клуб у Лесковцу“; Новица Пешић, Добросав Туровић, Предраг Павловић, „Устанак у Топлици и Јабланици 1917“; др Војислав Шешел, „Римокатолички злочиначки пројекат вештачке хрватске нације“; „Удружење „Слобода“, „Слобо, слободо“; Новица Пешић, „Војвода Крста Војиновић Косовац“; Небојша Ивановић, „Варање Србије“; Славољуб Ђера Петровић, „Сећање и записи једног борца и дипломате“; Стојан Пауновић, „Рафуна (Тумарце)“; Промоција „Лесковачког зборника XLIX“; Милан Трајковић, „Наталија Арсеновић Драгомировић“; Драгомир Радовановић, „Дилеме и Цилит“; Миодраг Андрејевић, „Срећно време“; Добросав Туровић, „Гужбалице Горње Јабланице“; Тихомир Јовановић, „Кад кукуруз зри“; Вукадин Ристић, Милан Леви, „Квалитет живота особа старијег животног доба“; др Живан Стојковић, „Легенда у анегдотама“; Данило Ж. Марковић, „Глобалистика и криза глобалне економије“; проф. др Живан Стојковић, „Човек велике имагинације“; прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, „Знаменити лекари на југу Србије“.

⁴⁵⁰ Проф. др Душан Јањић, Живан Стојковић у лесковачкој периодици, Научни рад Живана Стојковића, стр. 56-59. *Напомена:* У књизи Научни рад Живана Стојковића (Технолошки факултет Лесковац 2003) објављени су радови др Миролубав Васић, Допринос истраживању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945; проф. др Милан М. Миладиновић, Социолошка мисао у радовима проф. др Живана Стојковића; проф. др Никола Цветковић, Живан Стојковић – вишеслојна стваралачка личност; Хранислав Ракић, Историографски приказ неких радова др Живана Стојковића; проф. др Душан Јањић, Живан Стојковић у лесковачкој периодици; Драгољуб Ж. Мирчевић, Професор др Живан Стојковић у Нишком зборнику; проф. др Срећко Димитријевић, Развој Технолошког факултета и Живан Стојковић; Живојин Прокоповић, Допринос обради културне баштине лесковачког краја, Ненад Кражић, Сарадња са Живаном Стојковићем у писању књига; Никола П. Илић, Осврт на животни пут проф. др Живана Стојковића, Хранислав Ракић, Подсећања, Поздравна реч декана Технолошког факултета др Јакова Стаменковића; Поздравна реч др Драгољуба Живковића; реч Живана Стојковића.

⁴⁵¹ Др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Удружење писаца Лесковац 2012.

VII

ЕПИСТОЛЕ О ЛЈУБАВИ – „*Епистоле о љубави*“, изворно, објављене су најпре под насловом „*Једина моја и Мила моја Миљана*“ и псеудонимом *Етјен Принц*, у ауторовом, властитом издању 1990. и 1996. године. Аутор их обелодањује као зрео породични човек, у пензији. У издању пред нама сачуване су све основне вредности изворног издања, као и љубави којој је дело посвећено.⁴⁵²

Није без занимљивости да је аутор књиге и под псеудонимом, како изгледа, био познат његовим најближим пријатељима и најупућенијима, у чије је руке допала, у оно време чак и одабраном тиражу. Аутор Епистола је од младости наставио свој живот креативно, као средњошколски и универзитетски професор, објавивши више дела из стручних области којима се учено бавио, али је у потаји, а изгледа да ће тако бити догод је жив, остао веран и посвећен своме сакритом првенцу из младости.

(...) Све епистоле скупа, и свака напосе, ма колико по себи биле личне, осветљавају по неке стране ауторовог живота у то време и показују у којим су се све распонима испољавала његова осећања и шта је све закупљало његове мисли. Истодобно, његови узорци и учитељи у стварима списатељства, били су старији, а кудикамо искуснији наши и страни писци.

Рани Стојковићеви радови морали су бити литерни; у младости сви почињу литерарно, па ни он није могао бити никакав изузетак. Прилике у животу утичу на то да се најпре заљубимо па пропевамо или пак пропевамо па се заљубимо, али је у Стојковићевом животу изгледа то почело упоредо: заљубљен је пропевао, певајући се заљубио, судећи према изложеним споменима.

(...) Једино што смо сада у стању да кажемо о епистолама Живана Стојковића јесте да их је обзнанио као своје, а не под измишљеним именом, бар када се сам на то одлучио. Ако се сме судити по читавој његовој „*филозофији љубави*“, од које изгледа није одступио, писац их је признао као што се признаје дете ван природне заједнице удвоје.

Стојковиће епистоле дате су на начин да би се учинило по вољи „*срцу тела свога*“, да чујемо само његов лирски узнесен глас иако су у љубави учествовали обоје, те да, према томе, опис љубави износи само „*једна страна*“; а за епистоле је, такође, као за љубав, потребно најмање двоје.

Пишчев лирски глас је затим присутан у свим описима њених стања и расположења, којима се у ту сврху једносмерно прибегава. Нема сумњи да се он у то доба, када се на заљубљеног обарало мало не све, захтевајући љубав узвртно по сваку цену, следећи сурове законе воље, држао се пуно обзира и више него благонаклоно према изабраници срца свога, а да је у том искушењу успео да сачува њену љубав и уважање у ствари поезије.

⁴⁵² Саша Хаџи Танчић, рецензија, Живан Стојковић „Епистоле о љубави“, Удружење писаца општине Лесковац 2004, стр. 43-48.

Пишући о „Епистолама о љубави“ Живана Стојковића не можемо а да не водимо бригу и о интересима саме књижевности. Убудуће књижевни миље Лесковца, у коме живи наш Ромео, будно пазећи на свој добар глас, мора рачунати на ово обимом невелико дело као прво те врсте у своме жанру. После дуготрајног чекања, као што је то иначе не редак случај у књижевности, можемо рећи да је ово прва проза у песмама у граду под Хисаром. И да завршимо подсећањем на то да господин Стојковић претходно, такође први у Лесковцу, огледао се у жанру басне, подстакнут свакако не мало својом духовитошћу и животним искуством, која су му прибавила одређене непријатности и сваковрсних замерања (видети: „Езон у Лесковцу“, Лесковац, приватно издање, 2002).⁴⁵³

VIII

КРИВО ОГЛЕДАЛО – Живан Стојковић је писац необичног профила, тенденција и резултата који не смеју да остану без адекватне књижевно-критичке, социолошке и филозофске оцене. Главна стилска карактеристика нашег писца је иронично-сатирични став који прожима и „Езона у Лесковцу“, „Епистоле о љубави“, сва „Крива огледала“ и „Беседе о књигама“.

Дело Живана Стојковића је смех кроз сузе над средином и људима које воли осећајношћу коју скрива, маскира и стилски вешто обликује. А иронично-сатирични став превреднује и идеологију Стојковићеву, па је његово беседничко приповедчко дело опис стварног и идеологизованог живота. Морам да признам да ме је став мога пријатеља, који нам подметне и у обичним прилимама, мало преварио па да паднем у заблуду обичног читаоца који сматра да је све то Жикина чиста шала.

Не, драги читаоче, наш доктор наука, наш друштвено-политички радник и дипломата је озбиљан и талентован писац табloidног жанра који је остварио. Клацкајући своје јунаке *персифлажом* (изругивањем на фин начин) и озбиљним третманом, час на страну увреде достојанства, час на страну суптилог ласкања похвалом позитивних вредности, овај вешти писац апсолутно зна да је таштина његових јунака сила јача одосећања достојанства па успешно и безбедни постиже потпуни и велики успех као табloidно-сатирични писац.⁴⁵⁴

⁴⁵³ Саша Хаџи Танчић, извод из рецензије, Живан Стојковић, Епистоле о љубави, Удружење писаца општине Лесковац и аутор 2004. године. *Напомена*: Видети Лесковачки дневник, бр. 30-31, јун-октобар 2005. године, стр. 19.

⁴⁵⁴ Душан Стошић, Уводна мисао, др Живан Стојковић, Криво огледало 4, Књижевни клуб Глубочица Лесковац, 2013, стр. 7. *Напомена*: Књига је др Стојковић посветио Храниславу Ракићу поводом 85. годишњице његовог живота. У једној од „Кривих огледала“, проф. др Живан Стојковић представио је и аутора ове студије Д. Коџића, а у Кривом огледалу 4“, која је писана у стиху, о себи др Стојковић, између осталог, у одељку под називом *Белешка о писцу* – Харамбаша, пева: Ој Лесковцу ти познати граде/ Да ли знадеш колико си срећан/ Што прихвати одојче малено/ Из Трњана великога села/ А од оца веселог Драгића/ И од мајке Загорке Јашуњске/ Дали су му Живан лепо име/ А Стојковић, чувено презиме/ Мален беше и остаде такав/ Кратких руку и кривога носа/ Јер је Тарзан желео да буде па од дуда пао је на груди!

IX

ЕНИГМА ЖИВАН ЛЕСКОВАЧКИ – Поводом три деценије од докторирања Живана Стојковића, проф. др Драгомир Радовановић приредио је књигу „*Енигма Живан Лесковачки*“ у издању Књижевног клуба Лесковац (2013).

(...) Зашто енигма, па зато што је то загонетка. Реч потиче из древног грчког језика. То је у ствари вештина састављања питалица и загонетки и њиховог решавања. Ако решење неког задатак представља загонетку, јер су бројни начини на које се она може решити, онда је проф. др Живан Стојковић човек енигма јер и најтеже задатке решава са лакоћом изналазећи најефикаснији пут и проналази најповољнију одгонетку.

Његово животно дело то показује: од школовања, студирања, обављања професорског посла, до оснивања Технолошког факултета у Лесковцу, бављења политиком и дипломатијом. И не само да је решавао загонетке свога живота него је давао и одгонетке на загонетке својих пријатеља због чега је међу њима врло поштован и омиљен.⁴⁵⁵

⁴⁵⁵ Проф. др Драгомир С. Радовановић, Реч приређивача, Енигма Живан Лесковачки, Књижевни клуб Лесковац 2013, стр. 12. *Напомена*: Књига почиње песмом коју је написао проф. Радовановић (акrostих): Живахан/ Инспиративан/ Виспрен/ Амбициозан/ Натпросечан/ Страствен/ Толерантан, Одан/ Јасан/ Креативан/ Озбиљан/ Вредан/ Искрен/ Ћудева. *Напомена*: Књига Енигма Живан Лесковачки, поред Речи приређивача, има следећа поглавља: Познати о Живану, Други познати о Живану, Нове Жикине беседе о књигама, Живанове варијације, Личности, Поговор. Објављени су следећи прилози: Таблоидна критика др Живана Стојковића; Прво Васићево писмо; Живан Стојковић Криво огледало, промоција (2007); Друго Васићево писмо; Живан Стојковић, Криво огледало 3, промоција, Лесковац 2010; Хранислав Ракић о Кривом огледалу 3; Томислав Н. Цветковић о Кривом огледалу 3; Живан Стојковић, Беседе о књигама, промоција, Лесковац 2011; проф. др Душан Јањић о делу беседа о књигама Живана Стојковића; Хранислав Ракић о делу Беседе о књигама Живана Стојковића; Живан Стојковић, Криво огледало 4 (у десетерцу), Лесковац 2013; мр Мирослав Здравковић о Кривом огледалу 4; Треће Васићево писмо, проф. др Душан Јањић о Кривом огледалу 4 Живана Стојковића; У одељку познати о Живану објављени су прилози Ненада Кражића, Станка Миљковића (чланак објављен у Нашој речи 16. марта 2007), Костини медаљони о Жики; У поглављу Нове Жикине беседе о књигама објављени су прилози: Живан Стојковић, Лист Млади борац, Лесковац 2011; Владари у сенци – владари из сенке; Протоколи Сионских мудраца и Високошколска фарма проф. др Драгана Радовановића (Лесковац 2012); Заборављена лепотица (књига прим. др Вукадина Ристића и прим. др Миломира Љубића), промоција (Лесковац 2012); Мој животни пут (о књизи др Вукадина Ристића), Лесковац 2013; Ж. Стојковић, Борба за историјску истину Хранислава Ракића, промоција, Лесковац 2013; Ж. Стојковић, Тулча и Булча Драгомира Радовановића, промоција, Лесковац, 2013; Ж. Стојковић, Ода прохујалог времена (о књизи Зорана Стефановића, Загорке Станковић и проф. др Милана Опачића), промоција (свечана сала Градске скупштине Лесковац, 25. мај 2013; Ж. Стојковић о књизи Моје време Драгомира С. Радовановића, промоција, Лесковац 2013; У поглављу Живанове варијације објављени су његови прилози: Анђеле плави, Зачуђени Гуштер (истинита прича), песме – Порука, Одсекла си косу и Громовита битка; Феноменологија страдања у лесковачком крају 1942. године. На крају књиге налазе се краћи биографски подаци о личностима (ауторима прилога у књизи): проф. др Драгомир Радовановић, доктор економских наука, редовни професор Факултета за банкарство и трговину Алфа универзитета; Душан Стошић, професор француског језика, истакнути филозоф, књижевни критичар; др Драгољуб Васић, истакнути српски историчар, проф. др Душан Јањић, доктор француског језика и дипломирани правник, редовни професор Технолошког факултета; Хранислав Ракић, професор историје, дугогодишњи директор Народног музеја у Лесковцу, Томислав Н. Цветковић, професор књижевности, аутор врло запажених књига, мр Мирослав Здравковић, дипломирани правник и судија, наставник српског језика, Ненад Кражић, дипломирани организатор културно-уметничких делатности, професор и сликар, аутор запажених књига, Станко Миљковић, новинар, професор, оштар на перу, спреман на полемику; Слободан Костић, дипломирани правник, један од најистакнутијих српских сатиричара; Драган Ђорђевић, дугогодишњи секретар Народног музеја у Лесковцу.

X

ВАЖНИ БИБЛИОГРАФСКИ ПОДАЦИ – На Технолошком факултету у Лесковцу 24. децембра 2001. године одржан је разговор о научном раду проф. др Живана Стојковића. Сва саопштења су део посебне књиге – „*Научни рад Живана Стојковића*“. У књизи су објављени следећи важни библиографски радови – књиге, (укупно 31): *Српска социјална демократија и македонско национално питање* (1903-1919), Лесковац 1979; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Зоран Панајотовић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања* књига I 1895-1915, Лесковац 1982; Драгољуб Трајковић, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић и др, *Сто година лесковачке текстилне индустрије (1884-1984)*, Лесковац 1984; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Миодраг Митровић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања*, књ. II; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Грађа за историју синдикалног покрета јужноморавског региона 1944-1985*, Лесковац 1986; Др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Лесковац – време прошло – време садашње*, Лесковац 1989; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Четнички покрет у лесковачком крају 1941-1944*, Лесковац 1993; др Милан Миладиновић, др Живан Стојковић, *Социологија морала у делима Димитрија Туцовића*, Лесковац 1944; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Окупација у лесковачком крају 1941-1944*; Лесковац 1994; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Бомбардовање Лесковца*, Лесковац, 1994, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Водосистем Барје*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Монографија Водосистема Барје*, Лесковац, 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Три особаћања Лесковца*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Занатство Лесковца I (од почетка до 1944)*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Синдикални покрет Лесковца 1904-1954*, I књига, Лесковац 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Избори у лесковачком крају 1903-1938*, Лесковац 1996; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918*, Лесковац 1996; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, *Графичко предузеће Напредак Лесковац 1946-1996*, Лесковац 1996; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Савез борца Лесковац 1947-1997*, Лесковац 1997, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Доктрина насиља*, Лесковац 1999; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Лесковачки крај у време НАТО агресије*, Лесковац 2000; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, *Четрдесет година Навит плантаже у Лесковцу*, Лесковац 2000; Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Октобарски дани у Лесковцу 1945-2000*, Лесковац 2002; Живан Стојковић, *Езон у Лесковцу 2002*;⁴⁵⁶

⁴⁵⁶ Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет у Лесковцу, стр. 91.

СЛОБОДАН СТОЈИЉКОВИЋ

I

Слободан Н. Стојиљковић рођен је 1924. године у Лесковцу. Основну школу, гимназију и Државни једногодишњи економско-комерцијални абитуриенски течај завршио је у Лесковцу. Студирао је економију, дипломирао на Вишој управној школи, смер финансије, а на Правном факултету смер општи. Завршио је и Курс привредног планирања. Положио је стручне испите за млађег економисту, затим планера производње, планера биланса, друштвених средстава, фондова и инвестиција, као и посебан стручни испит за звање виши комерцијалиста.

Радну каријеру започео је у републичком Државном трговачком стоваришту (ДТС Лесковац), у својству коресподента и шефа комерцијале. (...) Радну каријеру завршио је у Електроиндустрији Рул као руководилац планско-аналитичког сектора и саветник за планско-аналитичке послове. (...) Бавио се и педагошким радом као хонорарни предавач економске групе предмета у школама (Трговачкој, Економској, Школи за висококвалификоване раднике трговинске и металне струке и другим) и курсевима (Републичког савета за промет робом и Републичког завода за усавршавање административних кадрова). Стојиљковић је објавио скрипте „Организација и техника привреде“ за средњу трговачку школу, скрипте „Организација и економика предузећа“ за курс за висококвалификоване раднике и „Приручник из статистике“ за (једногодишњи) Виши административни курс (ВАК). Поред скрипата, објавио је више радова и чланака у часописима и листовима – Наше стварање, Текстил и пракса, Наша реч, Лескотекст, Планирање и анализа, Текстилна индустрија.

Објавио је 30 стручних радова и чланака. Аутор и коаутор је 15 инвестиционих програма.⁴⁵⁷

II

ОРГАНИЗАЦИЈА КОМЕРЦИЈАЛНОГ ПОСЛОВАЊА – Аутор ове књиге пошао је од тога, што се ново не може разумети ако се не познаје старо. Овде је нарочито важно што он улази у суштину појмова, јер без правних послова се овај процес не може разумети као економска институција, њено место и његова улога. То је много значило за аутора као економисте и правника коме је то било познато.

(...) Књига је за мене и један добар уџбеник за многе економисте који изучавају наше искуство и тако ће књига наћи своје читаоце.⁴⁵⁸

⁴⁵⁷ Добросав Туровић, Белешка о аутору, Организација комерцијалног пословања у индустрији Југославије од 1945. до 1988. године, Народни музеј Лесковац 2004, стр. 137-139.

⁴⁵⁸ Проф. др Димитрије Кулић, Извод из рецензије, Организација комерцијалног пословања..., Народни музеј Лесковац, стр. 5.

%

Одлика Стојиљковићеве књиге јесте њено свеобухватање при обради комерцијалне функције.

(...) Посебна карактеристика ове књиге је коришћење историјских материјала, на тај начин с једне стране ширећи културу код менаџера, а са друге стране објашњавајући савремене проблеме комерцијалне функције предузећа. Даљи значај књиге јесте у правилној критици сваке фазе развоја комерцијалне функције у нашој земљи.⁴⁵⁹

%

Пред читаоцима је невелика књига за коју би се по наслову могло претпоставити да је првенствено дидактичког карактера и намене. Писана без претензија да буде строго научна, ова књига је ограничена на скромну намеру аутора да забележи, а тиме и сачува представу о томе како се обављало комерцијално пословање, односно кава је била организација и техничка комерцијалне функције у индустрији Југославије после Другог светског рата. Тиме би се отклониле заблуде које су владале о комерцијалној функцији и потреби њеног постојања.

(...)

Иначе, књига је подељена на четири дела: у првом, уводном делу, обрађен је општи појам комерцијалне функције (...) у другом делу обрађена је организација комерцијалног пословања индустрије у административном периоду. (...) у трећем делу приказана је организација комерцијалног пословања индустријских предузећа у периоду радничког самоуправљања. (...) у четвртном делу систематизована је организација и функционисање комерцијалног пословања организација удруженог рада у условима самоуправног споразумевања и децентрализације у државној управи и привреди.

(...)

Аутор је уложио напор да што реалније прикаже функционисање комерцијалне службе у чијем организовању и пословању у административном периоду је и сам учествовао, а касније је прати њено деловање радећи анализе о пословању предузећа по завршним рачунима и периодичним обрачунима и парцијалне анализе као што је, на пример, „Пласман производа СОУР Лескотекс на београдском тржишту“.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ Др Срећко Димитријевић, Извод из рецензије, Организација комерцијалног пословања..., стр. 5.

⁴⁶⁰ Слободан Н. Стојиљковић, Организација комерцијалног пословања у индустрији Југославије од 1945. До 1988. године, Предрговор, стр. 7-9 *Напомена*: Уредник ове књиге је Верољуб Трајковић, историчар, а лектор је био познати лесковачки стваралац Николај Тимченко.

ВЕРОЉУБ ТРАЈКОВИЋ

I

Верољуб Трајковић је рођен 23. априла 1957. године у селу Губеревцу. Основну школу учио је у Губеревцу, а средњу у Лесковцу. Дипломирао је 1981. године на Филозофском факултету у Скопљу.

Године 1981. почиње да ради у Историјском архиву у Лесковцу најпре као архивиста на пословима сређивања архивске грађе, затим на пословима спољне службе, а од 1990. као директор ове институције.

Решењем Скупштине општине Лесковац, децембра 1993. године именован је за директора Народног музеја у Лесковцу и ту дужност обављао је у два периода, од 1994. до 1998. и од 2003. до 2007. године. Руководећи Народним музејем доносио је одлучујуће одлуке у пословима заштите културних добара, тј. историјско-уметничких предмета. Истовремено био је главни и одговорни уредник „Лесковачког зборника“, као и многих других публикација и издања Народног музеја у Лесковцу, али и публикација које је објављивао Центар за истраживање и проучавање културно-историјске баштине југа Србије, који је и основао. Члан је редакцијског одбора „Власотиначког зборника“ и председник Општинског одбора Савеза потомака ратника Србије 1912/1920.

Самостало или у коауторству објавио је више књига: „Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. (студије и документи); „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939 (књ. I, 1919-1929); „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939“, (књ. II 1929-1939); „120 година Црвеног крста Лесковац“; „Спомен обележја у лесковачком крају“; „100 година Основне школе у Орашцу“; „Туристичка карта јужне Србије“.

Објављује у Лесковачком зборнику, Власотиначком зборнику, Лесковачком дневнику и другим публикацијама.⁴⁶¹

II

ИЗБОРНЕ БОРБЕ У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ 1919-1939 – Избори Србе увек додатно узрујавају и доводе готово у полуратно стање у коме је све дозвољено само да би се наружио и победио противник. Историјска искуства говоре о пословичном схватању опозиције као непријатеља, а не као политичке алтернативе. Такво схватање страначких првака и њихових следбеника, укључених у изборне борбе, на терену лесковачког краја било је обележено необузданим међусобним нападима и оптужбама које, опет по правилу, не оспоравају противнички програм или политичка убеђења појединаца већ директно настоје да компромитују и

⁴⁶¹ Верољуб Трајковић, „Сто година Основне школе у Орашцу“, Центар за проучавање и истраживање културно-историјске баштине југа Србије и ОШ „Јосиф Панчић“ – Орашац, Лесковац 2008.

дискредитују политичког противника. Углавном, највећи број оптужби своди се на пљачке, лоповлуке, проневере итд.⁴⁶²

Посебна немилосредност исказивана је према дисидентима из сопствених странака. Тако су дојучерашњи страначки пријатељи постајали најогроченији противници. Подвајање у самим странкама и цепање на фракције, из разноразних, али највише личних разлога, било је и остало страначко искуство и бољка за коју су страначки лидери тешко налазили лека. Јер, како је то неко приметио „до стварања различитих фракција и партија међу Србима не долази због разлика у идеологији, него због сличности у менталитету“.

Поред тога, историјско искуство је показало да у Србији, по правилу, изборе добија она страна која их и организује. И док је владајућа странка увек желеле да оствари убедљиву победу и самостално саставља владу, што се није десило у посматраном периоду, користећи за остварње тог циља сва расположива средства, опозиција ју је унапред, а нарочито после избора, оптуживала за изборни терор, притисак на бираче, употребу органа власти за остваривање изборне победе и крађу гласова. Свака прва седница скупштине на којој је требало да се верификују мандати претварала се у међусобна оптуживање и изношење бројних примера изборних неправилности. И тако од избора до избора.

Насупрот тим оптужбама, странка која је организовала изборе истицала је њихову демократичност, правичност, слободу, а победа је приказивана као тријумф.

На крају, изборна искуства показују да су се бирачи увек више опредељивали према страначким и локалним политичким вођама него према страначким програмима и прокламацијама.

(...) „*Политика је лаж и само лаж*“, рекао је једном приликом посланик из Лесковца *Тодор Тонић*. Иако су сви знали да су политичка обећања празна, ипак су гласали за оне који су највише обећавали.

(...) Упркос многобројним радовима, мање или више вредним, научним и мање научним, не зна се довољно које су то политичке личности обележиле живот предртног Лесковца, сем можда за Тодора Тонића, који је познат више из анегдота него из стварних историјских чињеница. Не зна се довољно ни ко су били председници лесковачке општине у међуратном периоду. Ко је у овом граду, који се с поносом називао „Српским Манчестером“, покренуо изградњу калдрме, водовода, осветљења, мостова на Ветерници (лесковачкој Темзи), подигао паркове, јавне зграде, школе, Соколски дом, и многе друге зграде које је требало да буду понос града. Тих зграда од кобног 6. септембра 1944. године нема.

(...) Поред мноштва радова из историје Лесковца, сем монографије С. Димитријевића „*Историја Лесковца и околине 1918-1929*“ не постоји рад који се темељно и систематски бави политичким животом, односно

⁴⁶² Др Момчило Павловић, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, „Реч на почетку“, „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939“, Народни музеј Лесковац, књ. 47, Лесковац 1997, стр. 7.

изборним борбама у лесковачком крају. Поред тога, врло мало је писано о предатним тзв. грађанским политичким странкама, а и када је то чињено, чињено је на научно неозбиљан и недовољно утемељен и идеолошки оптерећујући начин. Зато смо одлучили да кренемо у систематска истраживања и обраду података. Направило смо један пројекат који је усвојен у Народном музеју у Лесковцу.

Уложили смо напор и знање да реконструишемо поменути период на подручју три ондашња среза (лесковачки, власотиначки и јабланички) које означавамо као лесковачки крај. Наравно, било би много лакше да је сачувана архива ондашње општине и среза. Међутим, пошто је она уништена покушали смо да оно што је сачувано само у фрагментима по архивама, библиотекама, а највише у приватним збиркама, идентификујемо, сакупимо, кодификујемо, обрадимо и сместимо у општи оквир политичких догађаја у земљи и лесковачком крају. Посао није био лак, а колико смо у томе успели показаће време.⁴⁶³

III

ЦРВЕНИ КРСТ ЛЕСКОВЦА – Друштвено-историјска условљеност настанка и деловања организације Црвеног крста на лесковачком подручју део је борбе Кнежевине Србије за ослобођење и уједињење ових крајева и напора српског Друштва Црвеног крста да принципе организације прошири на средине које до тада нису имале лекаре, а још мање здравствене институције и елементарну здравствену културу. Настала у време ослобађања Лесковца 1878. године, организација је наставила да живи и дели судбину града и целог подручја. То је прва организација Кнежевине Србије која је представљала вид укључивања и изједначавања ове територије, у социјално-здравственом погледу, са Кнежевином и која континуирано делује практично до данашњих дана. О томе нам говори њено активно учешће у свим успонима и падовима града, као и њен значај на окупљању највећих националних радника са овог подручја, који су, кроз ову организацију, дали велики допринос његовом развоју. Многобројне акције чланова Црвеног крста представљале су за становништво овог подручја, осим ублажавања последица трагедије, наду у брзи опоравак и веру у људе. Осим првих ефеката непосредне материјалне и духовне помоћи, рад на здравственом васпитању и борба против заосталост и сујеверја били су од непроцењиве вредности за становништво Лесковца и оклине.

У досадашњој историографији о овом сегменту прошлости Лесковца и оклине није много писано, иако је материја приступачна и саткана од

⁴⁶³ Др Момчило Павловић, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, „Реч на почетку“, „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939“, Народни музеј Лесковац 1997, стр. 10. *Напомена:* Аутори књиге посебну захвалност дугују Проки Профировићу, деведесетосмогодишњем службенику предатне лесковачке општине који их је у неколико наврата примно, уступио занимљив материјал и фотографије и дао бриљантан приказ рада предатне општине, а посебно скице за портрете председника општине које је познавао.

значајних појединости у области здравствених и културних прилика на овом подручју, поготово у првим данима после ослобођења од Турака 1877. године. Осим дела Видосаве Николић Стојанчевић⁴⁶⁴ у коме је само наговештено стање здравствених прилика за време ратних операција, као и и напор цивилне управе да их побољша, не постоји ниједан рад који се конкретно бави овом материјом. Изузетак је, наравно, *Споменица 100. годишњице Црвеног крста у Лесковцу*.⁴⁶⁵

О оснивању пододбора Црвеног крста у Лесковцу постоје противречни подаци (...) али је сигурно био пре 1. фебруара 1878. године, датума који се званично узима за оснивање пододбора Црвеног крста у Лесковцу. (...) Иницијативу за формирање пододбора Црвеног крста дао је Панта Срећковић, а инструкције за рад Милан С. Марковић. То се, претпостављамо, догодило у другој половини јануара, можда око 24. јануара, када је почео да пристиже већи број рањеника са бојишта око Врања и када је комесар Црвеног крста Милан С. Марковић, посетивши војну болницу у Лесковцу, донео са собом и потребан материјал из нишких депоа за њене потребе.⁴⁶⁶

IV

СТО ГОДИНА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У ОРАШЦУ – Књига је написана првенствено на основу архивских извора првога реда (архива и школе), као и укупне постојеће не велике опште и локалне литературе. У рукопису је дата лична карта школе, њен развојни пут, од оснивања до данас и зато представља целовиту ауторску монографију о 100 годишњици постојања, развоју и укупном, плодном деловању школе. (...) Основна вредност овог рукописа је изворна утемељеност, богатство понуђених фотографија и ниво интерпретације, лак стил, богатство илустрација (фотограјама и фактима), регистар имена и сл. Зато ће бити подстицајна и незаобилазна за свако даље спознајно продирање у историју просвете Орашца и околине.⁴⁶⁷

%

Основна школа „Јосиф Панчић“ у Орашцу има релативну дугу историју. Почети јој сежу у далеку 1907. годину када је покренута иницијатива за отварање школе у такозваној (политичкој) општини Орашац. Битка за отварање школе трајала је скоро две године, а онда је министар просвете и црквених дела, 4. октобра 1908. године донео одлуку о отварању привремене школе са седиштем у селу Орашац под називом

⁴⁶⁴ Видосава Николић Стојанчевић, „Лесковац и ослобођени предели Србије 1877/78 (етничке, демографске, сицијално-економске и културне прилике), Лесковац 1975, стр 264).

⁴⁶⁵ Мирољуб Трајковић, Драгиша Костић, „120 година Црвеног крста Лесковац,“ Црвени крст Лесковац, књ. 2, Лесковац 1998, стр. 23-24.

⁴⁶⁶ М. Трајковић, Д. Кошић, „120 година Црвеног крста“, стр. 34.

⁴⁶⁷ Др Мирољуб Васић, научни саветник, избор из рецензије, „Сто година Основне школе у Орашцу, Центар за проучавање и истраживање историјске баштине југа Србије и Оновна школа „Јосиф Панчић“ у Орашцу, Лесковац 2008, стр. 5.

Основна школа орашачка. Школа је прве ђаке примила 1909. године, а у њу су, поред деце из самог Орашца, ишла и она из околних села: Градашнице, Пискупова, Јарсенова, Горње Купиновице, а од 1950. и из Ступнице.

Овим је, у ствари, ударен темељ школи која је уз одређене прекиде у раду (балкански ратови, Први и Други светски рат, агресија НАТО алијанске) и нужне организационе промене, била непрестано у функцији образовно-васпитне делатности као: Основна школа орашачка, Основна школа у Орашцу, Продужена основна школа „Иво Лола Рибар“ у Орашцу и Основна школа „Јосиф Панчић“ у Орашцу.⁴⁶⁸

(...) О прошлости Основне школе у Орашцу раније је мало писано, чак се није знала ни тачна година њеног оснивања. (...) Овај предговор и сама књига настали су још пре десет година, када је Основна школа у Орашцу славила 90 година постојања, али због многих разлога до сада није одштампана.⁴⁶⁹

(...) Иницијативу за отварање школе покренули су Коста М. Стојановић, Димитрије Рајковић и Стоилко Н. Станојевић, сељци из села Липовице, среза власотиначког, захтевом од 10. јануара 1907. године министру просвете и црквених дела Андри Николићу.⁴⁷⁰

Они су у свом захтеву тражили да се нова школа отвори у селу Градашница, као центру црквене општине у чијем саставу су била још села Липовица, Орашац и Пископово, уз образложење да њихова деца, која су до тада ишла у школу у селу Конопница, не могу више тамо да иду због удаљености пута, који је био брдовит и опасан, нарочито у зимским условима.⁴⁷¹

(...) Нова орашачка школа почела је са радом 1. септембра 1909. године. За општину Орашац и њена села Јарсеново, Градашницу и Пискупово био је то прави народни празник. Школу је првих година похађало око 40 ученика.⁴⁷²

⁴⁶⁸ Верољуб Трајковић, „Сто година Основне школе у Орашцу“, Лесковац 2008, стр. 9.

⁴⁶⁹ М. Трајковић, „Сто година Основне школе у Орашцу“, Лесковац 2008, стр. 10.

⁴⁷⁰ *Напомена у фусноти*: Проф. др Владета Тешић, „Министри просвете Србије 1811-1918“, Бгд. 1994.

⁴⁷¹ Исто, стр. 31.

⁴⁷² *Напомена*: Министар просвете и црквених дела за вршиоца дужности учитеља Основне школе у Орашцу поставио је *Станка Петровића*. Он је на тој дужности био само у школској 1909/1910, али ће остати запамћен у историји ове школе као њен први учитељ. (стр. 38). За сталног учитеља поставен је *Живојин П. Спирић*, свршени ђак учитељске школе. Спирић је рођен у Власотинцу, а отц му је био учитељ за време турске владавине и један од првих власотиначких учитеља. У борби око Београда учитељ Спирић погинуо је 21. новембра 1914. године. Пре тога, после трогодишњег учитељовања Спирић је дао оставку децембра 1913. године. За новог учитеља у Орашцу постављен је *Михајло Јефтановић*, али догађаји који су ишли у сусрет нису дозволили новом учитељу да се бави својим учитељским послом. *Напомена*: Орашац, село у залеђу реке Лужне Мораве, налази се 12 километара североисточно од Лесковца (стр. 27)

ОРАШАЧКА ОСНОВНА ШКОЛА – Иницијатива за отварање школе у општини орашачкој, покренута је још 1911. године. Била је то једна од већих општина у власотиначком срезу, са око 3.200 становника. У њен састав улазила су села: Орашје, Ладовица, Кукавица, Добротин, Гложане и Прилепац. Ученици ових села, будући да нису имали своју, ишли су у власотиначку, козарачку и грделичку школу. Временом, са повећањем броја деце, ове школе нису могле да примају ђаке из општине орашачке.⁴⁷³

То што школа у овој општини није раније отворена криви су сами сељаци ових села, јер нису могли да се договоре где ће се школа изградити и у ком месту ће бити.

На позив општине орашачке, с циљем да се отвори нова школа, позвана је 1911. године Комисија школског Окружног одбора у Врању да одреди у ком месту ће се отворити школа. Обилазећи места у орашачкој општини, комисија је предложила да се нова школа отвори у Ладовици, будући да је Ладовица била на пола пута од осталих места. Овакав предлог је био неприхватљив за Орашје и Кукавицу, те су од Окружног одбора захтевали излазак нове комисије. Године 1912. нова комисија поништава решење претходне и одређује да се нова школа отвори у селу Орашју. Оваква одлука није прихваћена од стране сељака из Ладовице, Гложана, Прилепца и Добротина. Ову расправу прекинуће Први светски рат 1914. године. Одмах по ослобођењу ових крајева 1918. године у делу припрема за обнову школства од последица рата покренуте су нове иницијативе мештана поменутих села.

Већ 3. јануара 1919. године начелнику среза власотиначког упућен је захтев следеће садржине: „За децу из села Орашја – општина Орашачка, ми грађани села Орашја сложили смо се да о нашем трошку издржавамо школу како би се деца могла школовати. Порд наше деце, ту би школу похађала и деца из села Кукавице и Гложана, општине Орашачке – тако да би број деце која би ову школу посећивала изнео најмање на 70 ученика“.

(..) Коначно, 25. априла 1919. године, актом ОН бр. 8623, а на основу чл. 12. Закона о народним школама и предлог школског надзорника, министар просвете Љубомир Давидовић донео је одлуку да се у селу Орашју, округа врањског, отвори нова школа и образује нова школска општина под називом: „*Орашачка основна школа*“.⁴⁷⁴

⁴⁷³ Верољуб Трајковић, „Оснивање и почетак рада орашачке и ладовичке основне школе“, Власотиначки зборник бр. I, 2003., стр. 153.

⁴⁷⁴ В. Трајковић, „Оснивање и почетак рада орашачке и ладовичке основне школе, Власотиначки зборник бр. I, Власотинце 2003, стр. 155.

ДРАГОЉУБ ТРАЈКОВИЋ

И Међу личностима недавне прошлости града на Ветерници, посебно место заузима Драгољуб Трајковић Мојсинче, снажна и карактеристична личност, која заслужује пажњу као интелектуалац, правник, судија, новинар и историчар, и као прегалац културе.⁴⁷⁵

Припада истакнутим личностима града између два светска рата. Бавио се новинарством, историјом и публицистиком, оставивши неизбрисив траг у култури и историји Лесковца и јужне Србије. И као правник, судија и тужилац, уживао је посебну репутацију. Читав животни и стваралачки кредо и век Трајковић је даривао родном завичају и Лесковчанима. Добитник је Медаље града Лесковца за изванредне заслуге у развоју Лесковца. Преминуо је 6. јануара 1992. године у Београду.

Драгољуб Трајковић рођен је 8. новембра 1904. године у Лесковцу, у трговачкој породици, терзије Михајла и Јулке Цекић Мојсинче. Његов прадеда и деда и баба Васка су стари Лесковчани. Имали су више деце, која су рано поумирала. Једино им је остао син Михајло, који је са женом Јулијаном изродио кћери Мицу и Вику и синове Драгољуба Трајковића, познатог лесковачког летописца и Блашка Цекића Мојсинче.

Породица Мојсинче била је сиромашна. О сиромаштву своје породице, Трајковић је 1947. написао: „Моја мајка (домаћица) од имовине нема ништа, а отац (бивши терзија и трговац) има малу кућу и плац од порушене куће. Родитељи су ми стари и издржава их мој млађи брат, који има мању радњу.”

Породично сиромашно стање и ратна збивања 1912-1918. године определила су Драгољубову животну стазу, посуту трњем. Трајковић је у основну школу пошао школске 1911/12. године. У ратном вихору балкаских и Првог светског рата учио је наставно-васпитне области: науку хришћанства, српски језик, рачун, цртање, певање, земљопис познавање човека, јаственице, лепо писање-краснопис, српску историју, основи природних наука, рачуницу, геометријске облике и гимнастику.

После основне школе а на почетку Првог светског рата 1914. године наставио је школовање у Нижој лесковачкој гимназији. Бугарска окупација Србије 1915. донела је српском народу пропаст и велике невоље. Бугари су спроводили денационализацију и бугаризацију живља, масовна хепшења, убиства и интернацију Срба у њихове заробљеничке логоре. Вршили су пљачку, батинање и силовање жена, девојака, па чак и девојчица. Побили су угледне српске прваке, попове, учитеље, професоре, правнике, судије и друге знане људе. Довели су из Бугарске своје учитеље,

⁴⁷⁵ Д. Туровић, Драгољуб Трајковић Мојсинче, правник, судија, новинар и историчар, Лесковчанин, бр. 13/14, стр.8.

професоре, попове и чиновнике. Укинули су српске школе и гимназију. Забрањили су српске књиге и употребу српског говора. У Лесковцу су отворили две основне школе и нижу бугарску прогимназију. Тако је Драгољуб Трајковић школске 1917/18. године завршио први разред ниже бугарске гимназије, која је била смештена у основној школи код старе лесковачке цркве „Оцаклије“.

После ослобођења Србије и Лесковца 1918. године, Драгољуб Трајковић наставља гимназију и успешно завршава школске 1924/25. године. Још као гимназијалац, Трајковић је заорао прву старалачку бразду. Писао је песме у прози и био активан члан гимназијске литерарне дружине. Објавио је 1923. године песме у прози у листу „Бачка дружина“ у Крушевцу.

После велике матуре уписао је 1925. године права на Београдском универзитету. Једно време, због сиромашног стања, није редовно похађао студије већ је био привремени учитељ у Гајтану и другим забитим селима Горње Јабланице, где је замењивао учитеље. Агонија немаштине храбрила га је да настави и заврши студије. Студирао је уз рад и успешно полагао испите. Дипломски испит положио је 10. марта 1932. године на Правном факултету са оценом врло добар (7,80).

Правничку каријеру започео је 18. априла 1932. године. Декретом министра правде Краљевине Југославије постављен је за судију приправника у Среском суду у Лесковцу. Тадашња власт није му била наклоњена због његовог политичког деловања међу радницима и сељацима, као и због јавних иступања и писања новинских чланака и брошура политичког карактера. Премештен је 1933. године у Првостепени суд у Приштини за судијског приправника, где је остао неколико месеци. Већ 1934. године уследио је декрет о премештају у Првостепени суд у Призрену, где се убрзо оженио *Љубицом Остојић*, студеткињом права из Ваљева. И тамо се дуго није задржао већ је 1935. године премештен у Пирот, у Срески суд за судијског приправника.

Трајковић је 20. јуна 1935. године положио судијско-адвокатски испит у Београду и указом постављен 1936. године за судију Среског суда у Охриду, где се задржао до 27. марта 1940. године. Декретом министра правде премештен и постављен за старешину Среског суда у Ариљу. Тамо се разболео па га је команда пешадијског пука „Књаз Милоша Великог“ у Врању ослободила војних дужности у приправном, мобилном и ратном стању.

У Ариљу га је затекла немачка окупација. Министар правде у Недићевој влади донео је декрет 30. октобра 1942. о премештају и постављењу Трајковића за судију Окружног суда у Ваљеву.

Треба поменути да је Драгољуб Трајковић као судија штампао у разним листовима већи број чланака и расправа. Као врстан интелектуалац, добро се служио француским и немачким језиком. Од првих дана оружаног устанка 1941. године Трајковић је приступио НОП-у. По ослобођењу

Београда, маја 1945. године, Трајковић је постављен за помоћника јавног тужиоца НР Србије, а јуна исте године за судију Врховног суда НР Србије у Београду. Пуних двадесет година, од 1951. до 30. новембра 1971. године био је на дужности помоћника – заменика републичког јавног тужиоца Србије. Са те дужности отишао је у пензију.

II

СТВАРАЛАШТВО - Трајковићев стваралачки опус је богат, плодан и разноврстан. Од када је као гимназијалац заорао стваралачку бразду, од 1923. године, па до смрти 1992. године, *објавио је 11 књига и брошура и преко 250 радова* у разним новинама, часописима и алманасима. Највише прилога објавио је у „Нашем стварању” и „Лесковачком зборнику”, затим у „Лесковачком гласнику”, „Лесковачком привреднику”, „Врањским новинама”, „Недељним новинама”, потом „Зети”, „Трибуну” (Алексинач), „Нашем листу”, „Браничеву” (Пожаревац), „Правди”, „Архиву”, „Аналима”, „Правном животу” (Београд), и др. Био је оснивач и члан управе Народног универзитета, затим врстан сарадник Народног музеја, Народне библиотеке и других културних установа Лесковца. Народни музеј објавио му је неколико књига.

Као студент права и публициста, Трајковић је 1927. године објавио прву књигу „Први весници слободе”, затим „Покрети за ослобођење 1877-78” (Лесковац, 1928), „Ми једемо напrike и зидамо фабрике” (Лесковац, 1930) и „Силуете из Финара” (Лесковац, 1932). Такође је штампао и две историјске расправе о аграрном питању и сељачким бунама у Јужном Поморављу (1927-1928).

Касније је објавио још седам књига: „У чему је тајна појаве и развита индустрије у Лесковцу – Историја једне првобитне акумулације” (Ужице, 1940), „Из нашег манчестерства” (Београд, 1953), затим „Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата” (Београд, 1961), „Немањина Дубочица од најстаријих времена до ослобођења од Турака” (Београд, 1961), „Из прошлости Лесковца и околине” (Лесковац, 1977), потом „Јужно поморавље у гласу својих посланика 1903-1914” (Лесковац, 1981) и „Ладовинке и фотелке” (1985).

Треба истаћи да је историчар, публициста и социолог Драгољуб Трајковић скоро седам деценија истраживачки бдио над историјом Лесковца. Као *врстан познавалац Лесковца* и Лесковчана и лесковачког краја, бележио је све што се збивало, особено аутентично и литерарно. Свестрано је сагледавао прошлост Лесковца и Лесковчана и дао драгоцене студије.

Трајковић је *стисатељски рад почео поезијом*. Писао је чланке из књижевности: „Критика идеалистичке концепције уметности”, „Бранислав Нушић”, „Анђелко Крстић”, „Македонски писци”, затим „Српски народни епос”, „Ладовинке и фотелке”, „Преглед лесковачког стваралаштва” (*Наше стварање, Лесковац, 1973*) и друге.

О делима Драгољуба Трајковића објављене су ласкаве белешке и прикази у гласилима, часописима и зборницима. У заоставштини Драгољуба Трајковића остао је већи број необјављених рукописа, студија, приказа, есеја и радова, што представља драгоцену благо за садашње и будуће историчаре, филологе, публицисте и књижевнике.

Ш

Мало је таквих људи који тако дуго, а неодољиво, иако далеко од родног места, живе са њим, живе за њега посвећујући му ум и умење, огроман труд и неограничено трагалаштво: бележећи све мене и промене, догађаје и догодовштине, личности и локалитете, од првог помена Лесковца (1308), важног конопљарског центра Душановог царства, од турске касабе до „Српског Манчестера”, па све до наших дана.⁴⁷⁶

Ми бисмо желели свакој вароши на југу Србије по једног таквог критичара, наравно као што га је Лесковац добио у г. Трајковићу – закључује критичар скопског листа „Вардар” 1932. године, пишући поводом Трајковићеве књиге „Силуете из Фанара” (објављене у Лесковцу 1932. године). Занимљиво је да је поводом исте књиге, у листу „Фронт”, Раде Драинац, познати српски песник, писао: „После изврсне сатиричне студије о лесковачким индустријалцима „Ми једемо паприке, па зидамо фабрике” Лесковац, 1930, Д. М. Трајковић је написао још једну малу студију „Силуете из Фанаре”, студију о лесковачком менталитету индустријалаца... Ми ову књижицу срдечно препоручујемо свима који желе да уђу у психологију лесковачке банкрократије...”

%

Од *првог објављеног рада*, деветнаестогодишњака (Д. М. Трајковић је рођен у Лесковцу 1904. године), песме у прози, у „Бачкој друшини”, 1923. у Крушевцу, и *прве књиге* „Први весници слободе”, Лесковац, 1927, па до изузетно вредних књига: „Из прошлости Лесковца и околине”, „Из нашег Манчестера”, „Немањина Дубочица”... скоро седам деценија бдио је Трајковић над прошлошћу Лесковца, и бележио малтене све што се збивало, а било од ползе за свестрано сагледавање прошлости Лесковца, нарави Лесковчана, и то зналачки а не злобно, брижно, а не бојажљиво.

Трајковић је изузетно плодан стваралац: само у „Нашем стварању” и „Лесковачком зборнику” објавио је близу 200 прилога на преко 1500 штампарских страна.

%

Не можемо а да не наведемо три, за књижевност лесковачког поднебља, дела Драгољуба М. Трајковића: „Преглед лесковачког књижевног стваралаштва” у едицији „Нашег стварања”, Лесковац,

⁴⁷⁶ Т. Н. Цветковић, Драгољуб М. Трајковић (1904–1992), Лексикон лесковачких писаца, стр. 194. (у напомену аутора стоји да је текст написан марта 2003). Напомена: О Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва опширније у погавља „Лесковачка књижевност 1877-1941”.

1973. који обухвата литерарне наговештаје, и остварења, од Милоша С. Милојевића и Симе Бунића, преко Сретена Динића, Жака Конфина, Миливоја Перовића, до савремених песника.

Друго дело које завређује да га поменемо јесте „*Ладовинке и фотелке*” (драма и приче, Београд, 1985. године). У књизи је још драмски текст: „*Укачи си барјаче*”.

У богатој списатељској делатности, преваснодни историчар и социолог, врсни познавалац прошлости Лесковца и околине, Д. М. Трајковић се одлучио да своја сазнања о Лесковцу, богатој и драматичној историји његовој искаже у облику драмског текста да, ваљда, и мање упућеним у историографију, пружи прилику да се кроз драмско штиво упознају са историјом свога града и околине. И први и други драмски текст грађени су на аутентичним подацима, згодама, догађајима и личностима.

Поред истинитости догађаја – истините су скоро све личности. Већ и по томе оба Трајковићева текста представљају драгоцену полазиште за будуће историчаре, литерате, публицисте, у њиховом настојањима да очувају веродостојну слику прошлости Лесковца и околине са свим особеностима и локалитетима.

Драгољуб М. Трајковић, угледни Лесковчанин, добитник Медаље града Лесковца за изванредне заслуге у развоју Лесковца – заслужије да се један кутак посвети њему, његовом делу, јер је он, истински, духом и делом био присно везан за родни Лесковац и драге му Лесковчане.

%

У „Помаку”, бр. 5. (октобар-децембар 1997) Т. Н. Цветковић, главни и одговорни уредник тога гласила Удружења писаца Лесковца, објавио је чланак под насловом „*Лесковчанин духом и телом*”, који почиње овако:

„У Београду, у Улици Драгослава Јовановића 13, на четвртом спрату, 6. јануара 1992. године престало је да куца плменито срце неумрног Драгољуба М. Трајковића”.

Тај чланак Цветковић завршава речима: „Он је током свог стваралачког живота истински био, духом и телом, везан за родни Лесковац и драге му Лесковчане.”⁴⁷⁷

⁴⁷⁷ У Лесковачком зборнику бр. XXXII за 1992. годину (стр. 244-245), поводом смрти Драгољуба Трајковића, Томислав Н. Цветковић пише да драму „Војвода Никола Скобаљић” никада не би написао да није било Драгољуба М. Трајковића. Цветковић бележи да му је Трајковић дуго причао о војводи Николи Скобаљићу и о томе да је покушао да сачини драму о њему и да му „аманетује да то ја урадим”. Дао ми је свежањ књига о личности Николе Скобаљића и времену његовом (средњи век). После скоро две године изучавања, дугих разговора са Трајковићем, сачинио сам прву књигу верзије драме, дао Драгољубу М. Трајковићу на увид, јер ја нисам историчар, и добио врло корисне примедбе и сугестије које сам уградио у текст. Цветковић такође подсећа да је Трајковић 1985. године (у издању аутора) објавио *Ладовинке и фотелке*. Ту су штампана два драмска текста *Ладовинке и фотелке* и *Укачи си барјаче*, као и девет прича из лесковачког живота.

IV

ПРЕГЛЕД КЊИЖЕВНОГ СТВАРАЛАШТВА - Године 1958. Центар за опште образовање и културу Радничког универзитета у Лесковцу основао је Клуб писаца „са жељом да окупи све младе литерате у овом граду и пружи им организовану помоћ у књижевном стваралаштву.”⁴⁷⁸

Разлог постојања овог клуба његови чланови оправдали су својим учешћем на многобројним приредбама (књижевне вечери, сусрети и разговори) у Лесковцу и ван њега, у предузећима, школама и селима. Године 1966. овај Клуб издао је збирку песама и прича шесторице својих чланова под насловом „Добродошлица за птице”. Уредник ове књижице, Мирослав Миловановић, на уводном месту помиње разне факторе „који су константно разгарали и формирали многе стваралачке индивидуалности у Лесковцу”, међу које факторе спада и овај Клуб писаца:

„У овом скромном књижевном откосу, налази се и ова зборка поетских и прозних покушаја, која презентује млађу песничку генерацију чије се вишегодишње присуство у литерарној атмосфери овога града не само осећа већ и представљало у више махова нови импулс и нову поетску инспирацију”. И даље: „Аутори ове збирке су своје радове штампали у већини листова и часописа. Ти прилози су видно оцртавали контуре њихове песничке физиономије. Сви су окренути животу, младалачки му озарили лице својом непосредном топлином речи, која местимично муцаво и неуро огруби поетски говор и у махове му прекине ритам, али у акорду лирске устрепталости разазнају се дубоки људски откуцаји.”

За првог од шесторице, *Лазара Миленковића*, приређивач збирке, Мирослав Миловановић, каже да се „у његовој поезији наслућује поетичка индивидуалност кроз коју се приметно запажа видна поетска узлазна линија. Подсећа на Јевтушенка. Пун је животног оптимизма”. Његов песнички кредо садржан је и у овом речима: „Имам огромно срце у које може да стане пет светова па и више, али у њему је само један: свет љубави у миру”.

О песмама другог, *Станоја Станковића*, Миловановић пише: „Његова поезија је модерна, али је зато озбиљна; она не нуди празне језичке вратоломије, већ један однос према човеку и животу. Оно што је карактеристично за овог песника, то је реч, права и проста, једноставна, народна, али и зато виспрена и одмерена, складно укомпонована у истину, која се зове песмом.” Трећи по реду, *Станимир Стојмировић*, своје прозне саставе из ове збирке унео је у посебну књижицу. Песме четвртога, *Бранимира Стаменковића*, Миловановић овако карактерише: „Његова поезија је варница модерног израза, једно тражење најскривенијих дубина људске душе, једна љубав којој млади песник прилази као поклоник и

⁴⁷⁸ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 102

тумач.” Бранимир Стаменковић – Бис је 1968. године објавио у Лесковцу посебну збирку својих песама под насловом „Плачу ли суботе петком”.

Што се тиче петог по реду и по годинама најстаријег из ове збирке, *Божидара Митровића*, коме се ове године појавила и посебна збирка песама за децу, о њему је Борислав Здравковић 1966. године писао: „Божидар Митровић, самоук и „наивац”, презентовао нам је прегршт стихова који носе собом све његове песничке одлике: сељака исконски везаног за њиву и Мораву. Ова рустикална поезија је врло мелодиозна, врло реалистична и увек са стереотипним римама. Сlike су крцате сеоским детаљима који излазе из оквира дојучерашњег села: ту је телевизор, космос и сва узбуђења која они доносе. Његови стихови се најчешће рађају на њиви и ретко излазе из ње: „*Но срп, плуг ил коса, /ишак песма бива /док ме мије роса /Посред моје њиве.*”

Божидар Митровић је један од песника заступљених у антологији савремених сеоских поета „*Орфеј међу шљивама*”. О последњем из књиге, „Добродошлица за птицер” *Љубомиру Живковићу*, Б. Здравковић у већ цитираној рецензији, каже: „Више познат као дечји песник, овога пута нам открива своје немире и питања о човеку, жени, смислу и бесмислу пролажења реком живота, са горчином кад је не можемо проширити или јој изменити ток. „Бол је најјефтинија ствар на свету” и „једино се човек беспланто добија и губи на тржници цвећа”. Песник је сугестиван, без позе и дирљив у својој трагици. Нема наивности, али ни теких изражајних врлина у стилу који је у фази тражења”.⁴⁷⁹

%

Раднички универзитет у Лесковцу издао је још једну заједничку збирку песама младих. То је књижица „*Априлски жубори*” (Лесковац, 1969) коју је приредио Мирослав Миловановић и за сваког песника у њој рекао коју од одлика његовог певања. Прво место у књижици дато је *Мирјани Тасић*. У њеној поезији, каже М. Миловановић, „присутан је фолклорни лексички израз кроз чије лаке, обичне и местимично зреле мисаоне одблеске се назире таленат у сазревању.” Друго место у овој збирци дато је *Ђокици Петковићу*. У његовој поезији, по оцени М. Миловановића, „присутна је ведрина младалачких осмеха, радости и љубави. За њега је вољена девојка „песма ходања и пролеће говорења”. О поезији *Љиљане Јашовић*, која је у збирци заузела треће место, М. Миловановић пише: „Интимна лирика Љиљане Јашовић је испреплетана од лирских немира и детињих осмеха у којима јутре обећања, наде и прибојавања. Њена песма је пролажење и сећање, погледи и наговештаји. Њен свет је босоног детињство, оно је предграђе праве среће и за њим она елегично шапуће. У збирци „Априлски жубори” четврто место је дато *Миодрагу Горановићу*. За њега приређивач књижице, М. Миловановић, каже: „Горановићева поезија је изаткана од песимистичких жица и сва је у тражењу оригиналног поетског темпа. У њој је растргана елегична жеља чији

⁴⁷⁹ Наше стварање, септембар-децембар, 1966, стр. 152-153.

акорди још увек дисонантно озвучују младалачка хтења, помирања и узлете. Видан је напор младог песника да проникне у животну окосницу проблема и да нађе његово аутентично разрешење: *Хоћу од пола до полутара /да раскопам својом жељом, /орах у центру да разбијем – /можда је ту.*”

Ове прве поетске искре нашег младог песника недвосмислено указују да у Горановићу стаса и развија се нова песничка нада која у себи носи мисаоне рубине поетске оригиналности.”

%

„Млади лесковачки новинар *Владимир Красић*, дописник београдских „Вечерњих новости”, објавио је (1967) збирку песама „Мајска цветања” у издању Клуба младих писаца Радничког универзитета. Збирка је продата за свега три дана и изазвала је прилично опречна мишљења.⁴⁸⁰ Иначе, он је своје стихове објављивао у „Пиониру”, „Кекецу”, „Студенту”, „Борби” и „Нашој речи”, а на фестивалу пољопривредних школа Југославије добио је прву награду за поезију.⁴⁸¹

%

У издању Радничког универзитета 1970. године објављена је збирка песама *Љубе Стојановића* „Немири”, са поговором Мирослава Миловановића о песнику и његовим стиховима, а са графикама Мише Певећевића.

Године 1971. Раднички универзитет издаје збирку дечјих песама *Миле Ђорђевић* под насловом „Страшан ловац”, коју је приредио за штампу М. Миловановић, а вињетама их снабдео Методи Петров.

Са „песником поља и њива” *Божидаром Митровићем*, срели смо се у збирци „Добродошлица за птице”. Са посебном књигом својих песама, он се јавља тек ове (1973) године.⁴⁸² Она се зове „Свирала уз раме”, а издавач је Раднички универзитет у Лесковцу.

О Митровићевој позији Вили Хубач пише:⁴⁸³ „Искрено звуче песникове свирале уз рало, истиче из њих своја сећања и осећања, говоре нам из лудо заљубљени у моравска поља, у тихе сеоске ноћи, у шуме, у свице, у ужарени јул, у рало, у оне предахе када другује са књигом, у тај живот којим живи. Па те обичне, свакодневне ствари, преточене у његове стихове добијају нове димензије, постају у суштини оно што јесу: једна реалност и једна туга, једно сновиђење, један сан и – једна јава...”

Стихови овог сеоског песника су једноставни, песме су једноставне, али баш због тога плене срца читалаца дирајући у жице које затрепере на сваки прави песнички звук. Међутим, речи које употребљава, оне свакодневне, обичне, када се нађу у његовим стиховима, у његовим песмама, добијају нова зазвучја – постају топлије, људске, мелодичније.

⁴⁸⁰ Приказ из Наше речи, 26. јул 1968.

⁴⁸¹ Исто, стр. 106.

⁴⁸² Д. Трајковић, Преглед... стр. 113.

⁴⁸³ Наше стварање, септембар - децембар 1972.

Ова збирка песама у којој је штампано четрдесетак поетских остварења Божидара Митровића из села Богојевца код Лесковца, показује не само песника који жели нешто да нам каже, већ и зрелост стваралачку, указује на тренутак да је Божидар Митровић нашао себе, да све више постаје свој. Уосталом, он и сам у једној песми каже да му је Јесењин најближи, то се осећа и у фактури песме па и стихова понаособ. Али, ипак, Божидар Митровић није само пуки апологета великог песника, он је свој, самоникли на овим пољима моравским, која су му полазиште, и уточиште, којима се увек сваког тренутка враћа са сваком новом песмом”.

%

Митровићеви суседи, Брестовчани, објавили су збирку песама под насловом „Младост Поморавља” (Брестовац, 1970). О тој свештици поезије младих Н. Тимченко пише:⁴⁸⁴ „Пред нама је књижица од свега два штампарска табака на чијим су страницама стихови завичајног клуба студента и књижевног клуба „Сневања” у Брестовцу. Појава која радује, која изазива симпатије и обавезује све оне којима је до литературе и културе стало да је поздраве и учине све да сличних књига буде више, и наравно бољих. Књига је снабдевена кратким предговором који је потписао М. Цветановић и из које видимо да су чланови овог клуба углавном студенти, ученици, радници и земљорадници и да је клуб „права једна мала песничка школа младих Брестовчана, школа наивних и самоуких песника; то је поезија вредна пажње и подршке. Можда је и то јединствен случај у овом делу Србије да једно село има клуб овакве врсте.” Књига садржи стихове 11 стваралаца (ту је и 6 песникиња) и Мише Цветановића. Неки од песника познати су и ван овог клуба, објављивали су стихове и у лесковачким и нишким публикацијама, а неко од њих и у „Борби” и другим листовима.

%

Клуб писаца „Сневања” у Брестовцу, објавио је 1971. године (прву) књигу стихова „Врт безумља” Мише Цветановића. О Цветановићевим песмама Вили Хубач, између осталог, пише:⁴⁸⁵ „Миша Цветановић је занимљив по свом начину казивања тема са села, он тражи неки дубљи смисао у свему, осећајући дамаре земље, тражи и њихове изворе... Песник се не задовољава само својим настојањима да свему свакодневном да нове димензије, да открије његове скривене тајне. Он покушава да новим речима удахне живот, да оне постану живот сам. И мора се рећи да му то успева. Истина, понекад се оде у другу крајност, па се нова реч испречи да не схватимо шта је песник хтео да каже. Али, за срећу, њих је мало. Више је оног правог поетског заноса који прелази и на читаоце. (...) Прва збирка Мише Цветановића „Врт безумља” открила је даровитог младог песника. Док буде своје поетске сокове црпео из земље остаће снажан.”

⁴⁸⁴ Наша реч, 20, фебруар 1970.

⁴⁸⁵ Наше стварање, мај-август 1971.

После рата у Лесковцу је објављено врло мало белетристичке прозе – приповедака, романа, драма, новела и есеја. Сем мале збирке приповедака *Бране Митровића*, која припада предратном периоду, овде имамо два романа *Љубе Стојановића*, по једну збирку прича *Станимира Стојмировића* и *Јосифа Стефановића*, две књиге прозе *Вукашина Цонића*, једну књигу прозних рецензија *Борислава Здравковића* и још једну књигу осврта *Мирослава Миловановића*. Прво је објављено дело Вукашина Цонића „Далеки бели путеви”.⁴⁸⁶

О књизи „Далеки бели путеви” Вукашина Цонића објавио је приказ Томислав Н. Цветковић.⁴⁸⁷ Књига је састављена од седам поглавља следећи хронологију догађаја на том тешком и за многе последњем путу од неизвесности до слободе. На путу на чијим ће међашима заувек остати имена: Коре, Нест, Тригве, Ексет, Јулије, Јансет, Ваксита... и имена обешених, закланих, живо закопаних, те наших суграђана, оних умрлих и ових мање од стотине преживелих. Ова изузетно занимљива и значајна публикација завршава описом тренутка преласка интернираца у домовину.⁴⁸⁸

„Другарско вече мртвих” Станимира Стојмировића – Грицка (Раднички универзитет, Лесковац, 1970) је књига прича, које су делом познате из колективне збирке „Добродошлица за птице”. „Један млади песник огледао се и у прози, осећајући, ипак, и у овом покушају да се изрази кроз кратке приче, веран поезији... И управо у његовим причама лирски пасажии су оно највредније. Чим пређе на терен прозног казивања о људима и догађајима, покушавајући да кроз чисто прозни израз исказе све што жели, долази у раскорак са самим собом, својом идејом која се назире у првим редовима.”⁴⁸⁹

Миодраг Стојановић, један од најбољих српских новинара, хумориста и карикатуриста, објавио је књигу карикатура „ЛСССТ” (Наша реч, Лесковац, 1971). Поговор тој књизи написао је Николај Тимченко: „Име Миодрага Стојановића, карикатуристе, хумористе и новинског репортера, често налазимо на страницама наших и страних листова. Он се заиста успешно труди да нам буде гост у кући, драг саговорник у часовима одмора, компетентан извештач о људским судбинама и догађајима кад посежемо за информацијама и збивањима око нас. Он је речит, духовит, штедар у испољавању себе, у свом саопштавању утисака о људима и стварима.

⁴⁸⁶ Д. Трајковић, Преглед, стр. 115.

⁴⁸⁷ Т. Н. Цветковић, Наше стварање, јануар-фебруар 1969, стр. 63/64, видети поглавље о Вукашину Цонићу.

⁴⁸⁸ Вукашин Цонић је 1971. године објавио у Лесковцу Укус земље, збирку краћих прича о којој, између осталог, Велимир Хубач пише у Нашем стварању, 1971 године: „Када се растанемо са последњом причом остаје у нама, као читаоцима, траг, одјек, остане забележено у нашој свести: земља, њен укус, наш живот. Талентовани приповедач Вукашин Цонић налази свој пут...” О Цонићу опширније у посебном одељку ове студије.

⁴⁸⁹ Вили Хубач, Наша реч, 26. децембар 1970.

(...) Тематика Стојановићевих преокупација било да се изражава карикатуром, хумористичким текстом или новинском репортажом јесте сам живот и његове различите и сложене манифестације. Оно што даје посебну драж Стојановићевим остварењима јесте баш та непресушна животност мотива, и њихова прикладна, духовита и често веома дубока обрада''. Разуме се, из укупног Стојановићевог стваралаштва избијају и ведрији тонови. Поготово када се бави тзв. друштвеним појавама које немају толико утицаја на човеков положај у свету колико на његов, често плитак џеп, Стојановић је веома инвентиван кад карикатурално уобличава теме из нашег савременог живота, кад говори о ценама, односима међу људима, кад се шали на рачун ситних људских слабости''.⁴⁹⁰

%

Под насловом „Живот на даскама'' (Лесковац, 1970), Народно позориште у Лесковцу издало је књигу позоришних рецензија Борислава Здравковића. То је низ краћих састава писаних поводом представа одржаних у Лесковцу током последњих неколико година. Приказујући Здравковићеву књигу, Вили Хубач пише: „Све критике скупљене у књизи „Живот на даскама'' објављене су, својевремено, махом, у листу „Наша реч''. Самим тим даје се и једна одредница која мора да се има у виду кад се о свему говори: писане су у највећем броју случајева под пресијом времена, са ограничењем простора и захтевима које новине постављају, а који мора да се поштује: сажето, конкретно и брзо реаговати на догађај. И често, док се утисци нису ни „слегли'' у нама, мора да реагујемо писаном речју. Отуда је аутор књиге потпуно у праву када је ставио поднаслов – *позоришне импресије* – јер, оне су заиста то, али нека нам буде допуштено да урођену скромност аутора превазиђемо – и својеврстан документ о једном позоришном чину, а самим тим и његовом трајању, од премијере до премијере, од представе до представе. Позоришне критике Борислава Здравковића одликују се прегледношћу, писане су стилем који је разумљив и позоришном зналцу и ономе који долази први пут у контакт са сценском уметношћу.''

%

Професор Мирослав Миловановић, који се успешно бавио критиком, објавио је у Београду, 1970. књигу „Књижевно-критички фрагменти''. О том делу писала је и Наша реч:⁴⁹¹ „Мирослав Миловановић, професор Медицинске школе у Лесковцу и један од најугледнијих чланова Градског књижевног клуба у Лесковцу, последњих година се истиче веома прижељним праћењем књижевне продукције у нас, а посебно оне која је лоцирана у тзв. провинцији.

⁴⁹⁰ Н. Тимченко у говору књизи ПСССТ, на крају, даје и следеће податке: Стојановић је сарађивао или сарађује: у Језу, Павлихи, Борби, Политици, Остену, НИИ-у, Књижевним новинама. Поред Лесковца, где је излагао самостално, учествовао је и на групним изложбама у Мађарској, Немачкој и Паризу „са запаженим успесима које су пратиле награде, на фестивалима у Бордигеру, Монтреалу, Скопљу, Љубљани и Будви''.

⁴⁹¹ Наша реч, 8. јануар 1971.

%

Поред Б. Здравковића, М. Миловановића и осталих, књижевне критике писали су и други, а највише Николај Тимченко и Велимир Хубач.⁴⁹²

П. Палавестра ставља Николаја Тимченка у групу критичара историјског смера, а П. Протић пише да је Тимченко критичар који је своје критичке приказе објављивао у многим листовима и часописима. Тимченко има и три посебно објављене књиге. Прва носи наслов „Фрагменти из историје лесковачког позоришта” (Лесковац, 1967), друга се зове „Песник и завичај” (Багдала, Крушевац, 1969) и у њој су есеји који су у наслову означени као „белешке о бивању човека у литератури”, док је трећа посвећена поезији Васка Попе и има наслов „Запис о песнику” (Багдала, Крушевац, 1972). Тимченко је у „Нашем стварању” објавио бројне књижевне рецензије и чланке.

%

Велимир Хубач је један од оних лесковачких литерата и критичара (бави се и филмском и позоришном и књижевном критиком) који се одликује изузетном радозналости и брижљивошћу у бележењу свега вредног у средини у којој дела, па и шире. Од уредниковања у средњошколским листовима: „Лесковачки средњошколац” и „Омладински глас” касније у „Нашој речи” и часопису „Наше стварање”, па преко „Гласа Истре” и „Истарског мозаика” (Пула) и зеничког листа „Наша ријеч”, до поновног повратка у Лесковац – то је животни и стваралачки пут Вилија Хубача на чијим међашима су: „Дечаџи са риве” (дечји роман), „Светлосит позорнице” (о зеничком позоришту), „Голеруки” (књига о логорашима – коауторство) и велики број есеја, коментара, бележака о актуелним питањима културе и ништа мање прикази позоришних и филмских представа, нових и значајних књига и периодике... Али то није све што Хубач може и што је до сада дао.⁴⁹³

⁴⁹² Д. Трајковић, Преглед..., стр. 121.

⁴⁹³ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 122-123; На крају Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва, Д. Трајковић даје неколико занимљивих података: Први уредник нашег стварања Велимир Каменовић објавио је у њему, у више наставака, дужу студију о Стевану Сремцу. У истом часопису угледали су свет и многобројни прикази и рецензије Душана Стошића, о појединим филозофским списима. За ово књижевно гласило и Никола Цветковић је написао читав низ књижевних приказа и чланака у којима се третирају питања из естетике. Радош Требјешанин је ту објавио више радова у којима се бавио извесним карактеристикама јужноморавског говора. У том гласилу и другде, књижевне рецензије штампао је и Слободан А. Младеновић. Он је објавио приручник за ученике Сусрет са књижевном делима наших савременика (1971). Поред раније поменутих песника и приповедача, у нашем стварању су објављивали своје песме: Никола Цветковић, Првољуб Пејатовић, Димитрије Тасић и још неки који нису издали посебне збирке, а од приповедача Сава Димитријевић и други. Сава је недавно написао и драму Верглаши, која је прошле године приказана у лесковачком Народном позоришту.

V

НЕМАЊИНА ДУБОЧИЦА – Драгољуб Трајковић објавио је као ауторско издање (Београду 1961) књигу „Немањина Дубочица од најстаријег времена до ослобађања од Турака“ (120 страна). У напомени које је назначио рубриком „Реч унапред“, Д. Трајковић пише: „Због оскудне грађе која за ову тему стоји на расположењу, чак и за новије време, тешко је писати комплетну историју Лесковца и његове околине, старе Немањине Дубочице. Јер за време пре римског освајања лесковачког краја стоји на расположењу само археолошки материјал, а од историјских података само такви који за Лесковаако Поморавље нису директно везани; исто је стање и за доцније време све до насељавања Словена. За Средњи век до Немање такође нема података који се директно тичу нашега краја, чак ни довољно археолошког материјала о новом становништву; а за време од средине XII века до Турака има нешто података који се односе на Дубочицу и насеља у њој, али они су врло мршави. За турско време, до краја XVII века, исто тако, не располажемо великом грађом. Једино се издваја прошли, XIX век; али ни ту нема особитог обиља материјала које би задавало тешкоће у одабирању. Због оскудица у подацима, на сваком кораку искривала су искушења која није било лако избећи.“⁴⁹⁴

%

Из материјала са наших археолошких налазишта закључује се да су Хисар, Градац код Закућана и друга места лесковачке области била насељена још крајем млађег каменог доба, отприлике око 2.000 година пре наше ере. Тадашњи становници овога краја занимали су се ловом и риболовом, а временом прешли на припитомљавање животиња и обраду земље.⁴⁹⁵

На самом крају књиге „Немањина Дубочица“ наведени су и други до тада штампани радови Драгољуба Трајковића: „Први весници слободе“, Лесковац 1927; „Покрети за ослобођење у крајевима ослобођеним 1877-78. године“, Лесковац 1928; „Ми једемо паприке па зидамо фабрике“, прилози за студију манчестерства“, Лесковац 1932. године; „Кратак преглед историје Лесковца и његове индустрије“ (у књизи „Лесковац јуче и данас“, Лесковац 1935); „У чему је тајна појаве и развитка индустрије у Лесковцу“ (Историје једне првобитне акумулације), Ужице 1940. године; „Из нашег Манчестера“, Београд 1953. године; „Трагом народне епике у јужном Поморављу“, Лесковац, 1955. године; „Ново Брдо и његов пад 1454. године“, Лесковац, 1955. године; „Нишка буна 1831“ (преглед извора и литературе), Лесковац 1955. године; „Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата“, Београд 1961. године;

⁴⁹⁴ Драгољуб Трајковић, „Немањина Дубочица од најстаријег времена до ослобођења од Турака“, ауторско издање, Београд 1961, стр. 3.

⁴⁹⁵ Д. Трајковић, „Немањина Дубочица“, стр. 5. *Напомена*: Тако почиње оба студија (прва глава) „Праисторија, античко и рановизантијско доба Лесковца и околине“.

VI

ГЛУБОЧИЦА – Лесковачки Народни музеј (предник Хранислав Ракић) објавио је 1968. године у оквиру своје библиотеке (књига 15.) публикацију Драгољуба Трајковића „Глубочица у новијим историјским и другим радовима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966)“.

На почетку саме студије, Трајковић у рубрици „Реч унапред“, пише: „Ова књига треба да пружи довољно опширан и јасан преглед свега што је последњих двадесет година објављено у Лесковцу и његовој околини, и да помогне даљем унапређењу лесковачке историографије и других научних грана које описују народни живот лесковачког краја. Својој намени ова публикација, међутим, не би одговорила потпуно ако би се састојала само из низа обичних приказа и бележака. Због тога су у њу унети и критички осврти на извештај број списа који имају историографски карактер. Они су унети једино у циљу да се у будућим чланцима и студијама о лесковачким темама не би поновиле слабости и грешке испољене у досадашњим радовима те врсте.“⁴⁹⁶

%

У I поглављу „Критички осврти“ Д. Трајковић је обрадио следећетеме: „Радови Сергија Димитријевића о лесковачком крају“ (9-26. стр); „Две монографије Миљивоја Перовића“ (27-40. Стр.); „Исто то само мало другачије“ (41-42); У II поглављу објављује: „Остали историографски и други радови о Лесковцу и околини“ (45-55), „Породичне публикације“ („Наше стварање“, „Лесковачки зборник“, стр. 56-71), „Лесковачки споменици“ (72-76), „Посебна публикација о радничком покрету и ослободилачком рату“ (77-89), „Стари и нови град“ (90-92), „Остале публикације, билтени и каталози“ (93-95).⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ Д. Трајковић, Реч унапред, „Глубочица“, Народни музеј Лесковац, 1968, стр. 5. У фусноти стоји напомена: Приказе и осврте на предатне публикације о Лесковцу и околини објавили смо раније у књизи „Из нашег Манчестера“ (Београд 1953) и у подужем чланку „Нишка буна у 1841. г.“ (у часопису Наше стварање, св. 4. за 1955. годину и посебно).

⁴⁹⁷ Напомена: Д. Трајковић у својој публикацији „Глубочица“ помиње (а о некима и опширно пише), између осталог, следећа публикације: М. Перовић „Лесковац – трговачки и индустријски град“ (Лесковац 1954), Ср. Динић и Д. Тодоровић, „Споменица“ (1928), Ч. Јокосимовић „Српски Манчестер“ (1930), А. Ристић и др. (уредник), „Лесковац јуче и данас“ (1935); Д. Трајковић „У чему је тајна појаве и развита индустрије у Лесковцу“, монографија (1940); Д. Трајковић „Из нашег Манчестера“, (1953); С. Димитријевић „Градска привреда старог Лесковца“ (1952), монографија; Миљивоје Перовић, „Лесковац – трговачки и индустријски град“ (1954); М. Перовић, „Топлички устанак“, (Београд 1959); Р. Т. Дамјановић, „Појава и развој текстилне индустрије у Лесковцу“, Лесковац 1954; Милутин Гарашанин и Веља Ивановић, „Праисторија лесковачког краја“ (Лесковац 1958); Д. Трајковић, „Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата“ (Београд 1961); Д. Трајковић, „Из нашег Манчестера“ (Београд 1953); И. Здравковић, С. Ненадовић, М. Ђоровић – Љубенковић и Н. Спрема, „Споменици културе у Лесковцу и околини“ (Лесковац, међу прве публикације Народног музеја); др Јован Трифуновић, „Грделичка клисура“ (Народни музеј Лесковац 1964, 182 странице); Драгутин М. Ђорђевић, „Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави“ (Српска академија наука и уметности Београд 1958, стр VIII, плус 724); Миодраг А. Васићевић, „Народне мелодије лесковачког краја“ (Српска академија наука Београд 1960, страна 350).

VII

РАДОВИ СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА – У поратном периоду Сергије Димитријевић постао је неуморни истраживач прошлости Лесковца и његове околине. У почетку је објављивао саставе који су највећим делом понављали оно што је о истом предмету већ било објављено, али је временом у своје студије уносио све више новог, да у последњим својим радовима пређе и на обраду архивског материјала који још није био коришћен. Допринос С. Димитријевића лесковачкој историографији није мали. И поред тога, овај његов рад испољава и неке слабости и особине обичног дилентатизма.⁴⁹⁸

(...) Један од првих радова Сергија Димитријевића је брошура о Скобаљићевим биткама с Турцима. („Борба с Турцима под Скобаљићем“, Лесковац 1951)⁴⁹⁹ Иако је њен писац сматра као покушај да се историјска стварност ондашње епохе осветли „на нов начин“, ова књижица је у ствари ексерпат из постојеће литературе о Скобаљићу и не даје одговор ни на једно од питања која се постављају у вези са овим јунаком нашега краја и његовим биткама. (...) Сергије Димитријевић је објавио опширну студију под насловом „Дубровачка трговина у Лесковцу и околини и улога дубровачке колоније у Прокупљу“ (у часопису „Наше стварање, бр. 2-3 за 1955. годину). Димитријевић је у Дубровачком архиву нашао 25 нових докумената у којима се помиње Лесковац и још пет других „који се очевидно односе на њега“.⁵⁰⁰ (...) Једна књижица С. Димитријевића садржи грађу за проучавање Лесковца и околине. („Грађа за проучавање Лесковца и околине“, Лесковац 1954)⁵⁰¹ То је у првом реду збирка лесковачких пословица, већ објављених или од писца прикупљених, а потом збирка одломака из разних списа и забележака са подацима о прошлости нашега места и његове околине. (...) Друга књижица истог писца посвећена је питању настајања господарлука у нашем крају и покрету за укидањем овог аграрног система. („Аграрни односи за време Турака у лесковачком крају“, Лесковац 1951).⁵⁰² Она је рађена углавном на већ познатом и

⁴⁹⁸ Драгољуб Трајковић, „Радови Сергија Димитријевића о лесковачком крају, „Глубочица“, у најновијим историографским и другим подацима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966)“, Народни музеј Лесковац 1968, стр. 9.

⁴⁹⁹ У фусноти стоји напомена: Сергије Димитријевић: Борба с Турцима под Скобаљићем (Историја и предања), Лесковац 1951, стр. 5-42. Ова књижица има увод и два дела. Први део обухвата следећа поглавља: Турци и Дубочица у почетку XV века; Подаци о Скобаљићу и његовим биткама; Када и где су се одиграле ове битке; Улога Новог Брда у борби Скобаљића; Шта је условило народни отпор против Турака; Крај (окупација Дубочице од стране Турака). У другом делу је изнето су народне предање и Николи Скобаљићу.

⁵⁰⁰ Д. Трајковић, Глубочица, стр. 14.

⁵⁰¹ У фусноти стоји: Сергије Димитријевић: Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска 1, Лесковац 1954, стр. 3-88. Највећи део ове књижице заузимају народне пословице, загонетке, бајалице и неки изрази лесковачког краја из збирке С. Димитријевића, затим његове забелешке о старим лесковачким лекарима и апотекарима, о гвозђарској радњи (и апотеци) Кражића, о првом биоскопу, мотоциклу, аутомобилу, грамофону, рентгену и радио-апарату у Лесковцу.

⁵⁰² У фусноти стоји: Сергије Димитријевић, Аграрни односи за време Турака у лесковачком крају, Лесковац 1951, стр. 3-27.

употребљеном или бар објављеном материјала. (...) Окружни одбор Народног фронта у Лесковцу издао је брошуру С. Димитријевића о стању земљишног поседа у околини Лесковца 1945. године и ликвидацији последњих остатака феудалних односа у нашем крају, тј. о одузимању земље од оних које је сами нису обрађивали и о давању онима који је раде. Ова књижица састоји се, у ствари, из три раније објављена чланка, унеколико измењена и допуњена новим материјалом. („Социјална структура и аграрна реформа у лесковачком округу“, Лесковац 1946).⁵⁰³ Једна брошура С. Димитријевића тиче се учешћа Лесковчана у Првом српском устанку. („Стреља – Лесковчани у Првом српском устанку“, Лесковац 1954.)⁵⁰⁴ (...) Брошура о градској привреди старог Лесковца, такође од истог писца, представља најопсежнији послератни прилог привредној историји овога места. („Градска привреда старог Лесковца“, Лесковац 1952.)⁵⁰⁵ (...) Један од првих радова С. Димитријевића говори о Лесковцу као културном и просветном центру у прошлости („Стари Лесковац као просветни и културни центар“, Лесковац 1950, стр. 5-21).⁵⁰⁶ (...) Једна свешчица С. Димитријевића има претенциозан наслов („Лесковачка енциклопедија“, Лесковац 1954, стр. 3-30).⁵⁰⁷

Све ове приказане радове С. Димитријевића, сем књижице „Социјалне структура и аграрна реформа“ и студије о Дубровчанима у Лесковцу, издао је Народни музеј у Лесковцу.⁵⁰⁸

⁵⁰³ Напомена у фусноти, Сергије Димитријевић: Социјална структура и аграрна реформа у лесковачком округу, Лесковац 1946, стр. 2-23.

⁵⁰⁴ Напомена у фусноти, Сергије Димитријевић: Стреља (Лесковчани у Првом српском устанку), Историја и предања, Лесковац 1954, стр. 3-75.

⁵⁰⁵ Напомена у фусноти, Сергије Димитријевић: Градска привреда старог Лесковца – изглед Лесковца за време Турака. – Лесковачки пашалук, Лесковац 1952, стр. 3-155. Брошура има увод и два дела. У првом делу је објављен период турске владавине и време непосредно после ослобођења (Еснафи, Лесковац као занатски центар, Бројност заната непосредно после ослобођења, Који су занати постојали за време Турака, Услови рада, Најамни рад, Грчко-цинцарски елементи у Лесковцу). У другом делу обрађен је период од ослобођења до Првог светског рата (Професионалне структура, Занимања по народностима, Развитак и пропадање појединих заната, Модернизовање ужара, Најамни радници, Трговина ужаријом, Значај локалног тржишта, Улога трговине у првобитној акумулацији, Бројност најамних радника, Мануфактура, Машинска индустрија, Подаци о фабрикама, Развитак еснафа), Напомене и Фусноте.

⁵⁰⁶ Напомена у фусноти, Сергије Димитријевић: Стари Лесковац као просветни и културни центар, Лесковац 1950, стр. 5-21. У брошури се на основу дела др Ј. Х. Васиљевића и др. износе подаци о школама и учитељима у Лесковцу и околини за време Турака, о писмености становништва и његовој националној опредељености, о библиотеци и читаоцима, о школама по ослобођењу, о школском музеју, о локалној штампи, о певачким дружинама, о књижарама, позоришту, народном универзитету, напредној омладини итд.

⁵⁰⁷ Напомена у фусноти, Сергије Димитријевић, „Лесковачка енциклопедија“, св. I, Лесковац, стр. 3-30. Књижица има следеће чланке: Сима Ј. Бунић, Радоје Домановић, Јосиф Костић, Свет М. Марић, Књиге штампане у Лесковцу до Првог светског рата: Глиша Костић, Крста Димитријевић, Димитрије Алексић, Станислав Ст. Бинички, Владимир К. Петровић, Први лесковачки књижевници и истраживачи нашега краја, „Социјалисте у општини“, Лесковачки часописи („Ђачки напредак“, „Школски покрет“, „Народни просветитељ“ и „Ревизија“), Јован Ђорђевићи др.

⁵⁰⁸ Драгољуб Трајковић, Глубочица, Народни музеј Лесковац 1968, стр. 26.

ДОБРОСАВ Ж. ТУРОВИЋ

I

Добросав Туровић припада старијој генерацији писаца и песника. Рођен је 1935. године подно планине Радан, у Гајтану, завичају ратара, слободара, гуслара и јунака српске војске. Од малих ногу, уз кућно огњиште, учио се чашћу, поштењу и љубављу према човеку и завичају. Основну школу учио је у завичају, Предејану и Лесковцу, где је завршио Вишу мешовиту гимназију, а Филозофски факултет у Скопљу.

Песме, приче и записе почео је да пише у раној младости, као гимназијалац. Литерарне радове објављивао је у лесковачким гласилима: „Наша реч“, „Трибина младих“, „Наше стварање“, Лесковачки дневник“, „Помак“ и др. Објавио је 22 књиге, 40 стручних радова и 350 новинских чланака, фелтона, прича, записа и песама. Члан је Савеза књижевника и Удружења писаца Лесковца. Добитник је угледних књижевно-публицистичких награда - прве награда Фондације „Драгојло Дудић“ – Београд, награде „Филип Вишњић“ – Београд, Златне значке КПЗ, Октобарске награде Лесковца, Ордена рада са златним венцем и др. Професор-педгошки саветник Добросав Туровић живи и ствара у Лесковцу.⁵⁰⁹

II

Добросав Ж. Туровић (...) одрастао је у великој и богатој породичној задружи, пуној благослова, уз крсне и породичне светковине и јуначку епiku, певану уз гусле. Нажалост, у Првом и Другом светском рату (1917. године и 1943.) породична задруга се распала, богатство мукотрпним радом стечено се осуло и у ратовима пропало, а Туровићи су се раселили из Гајтана по Србији. У рођењу и пореклу су корени сваке снаге. Племо: Требјешко-ускочко, порекло херцеговачко-дробњачко из Ускока, Срби. Његов чукун-деда Матија Вујачић Туро, јунак са Вучјег дола, погинуо је 1887. године као командант-буљубаша граничне чете „Крсташа“ код Радевачке чесме у Јабланици. Јунаштво Требјешана – Вујачића описао је песник владика Петар II Петровић Његош, у песмама „Чардак Алексића“ и „Освета ускочка“.

Добросављев прадед Милош Вујачић Туровић био је устаник Невесињске пушке и председник слишанске општине. Дед Матија Матић Туровић, јунак Другог „гвозденог“ пука српске војске у Првом светском рату истакао се у чувеним биткама на Церу, Колубари, Текеришу и Дрини. Носилац је златног војничког одликовања Карађорђевог звезде са мачевима за јунаштво. Отац Живојин Туровић био је ратни поручник из Другог

⁵⁰⁹ Добросав Ж. Туровић, „Земљиве зоре“, збирка песама, Удружење писаца Лесковац 2010, стр. 71.

светског рата. Породица Туровић испољила је родољубље у ослободилачким ратовима Србије 1912-1918 и 1941-1945. године.

На бранику отаџбине погинуло је осам Туровића. Ова родословна вертикала сведочи да је повесница једне породице у многоме идентична слободарској историји српског народа, а из те живе историјске читанке, ишчитаване предањем и десетерцем, Добросав се напајао не само у младости већ читавог живота. Из тог животног непресушног врела и данас истражује и црпе бистре и обилне историјске изворе за своја историографска, публицистичка и књижевна дела.

Основну школу је похађао у родном Горњем и Доњем Гајтану, Предејану и Лесковцу, где је завршио Вишу мешовиту гимназију. Припадао је једној од најбољих генерација лесковачке Гимназије од њеног оснивања. Филозофско-историјски факултет завршио је у Скопљу. Наставио је даље стручно усавршавање, а на поменутом факултету одобрена му је докторска дисертација *„Јабланица – мала војна крајина 1878-1912.“*

На пословима васпитања, образовања и културе, као и на другим дужностима, Туровић је провео скоро четири деценије. Године 1995. отишао је у пензију. Добросав Туровић био је сарадник Српске академије наука и уметности (Одбора за проучавање насеља и села), Института за савремену историју Београд и Војноисторијског института Београд.

(...) Књижевно стваралаштво започео је у гимназији 1952. године. Свестрани стваралац, по струци и животном опредељењу професор и педагог, дао је изузетан допринос изучавању културне баштине и етнографије југа Србије.

Битна одлика Туровићевог стваралаштва и његовог свеколиког дела јесте истрајавање на истраживању и популарисању Вуковог дела. Као научник и истраживач обузет је историјским и етно бићем српског народа. Објавио је више легенди, обрадио бројне топониме и више етногенетских осврта о насеобинама југа Србије. Његов истраживачки рад карактерише трагање за коренима и упитаност над историјском судбином са тежњом да се то народно благо отме од заорава и не препусти највећем егзистенцијалном проклетству.

(...) Сакупио је, систематизовао и критички приредио збирке: Народне партизанске песме Јабланице, Песме о Радовану Ковачевићу, Тужбалице Горње Јабланице, Народни обичаји Горње Јабланице и Устаничке песме Јабланице 1916-1918. Добросав Туровић поседује три ретке и вредне збирке докумената и фотографије о Јабланици 1878-1912, о учешћу јужносрбијанаца у Првом светском рату 1914-1918 и о Топличком устанку 1917. године. Један број докумената и фотографија објављен је у његовим књигама. На основу грађе и збирке коју поседује снимљена су три документарна филма – документарне ТВ емисије о Топличком устанку емитоване на Првом програму РТС и то 5. и 12. јануара 1993. и 20. фебруара 1997. године. Добросав Туровић је написао три вредна и обимна

историографска дела: Јунаци гвозденог пука, Јабланички комитски покрет 1916-1918 и монографију Горња Јабланица кроз историју.

(...) О стилу, литерарној и акрибичној вредности Туровићевог дела могло би свестрано да се расправља. Са финим спојем научно-историјске методе и литерарног дара, уз завидну акрибију и лексику, он је, нарочито у последњим књигама, досегао за историографа оне узвисине које једном аутору оваквог проседеао обезбеђују велику читаност и популарност.⁵¹⁰

Ш

ГАЈТАН – Ова хроника је плод десетогодишњег истраживачког рада на завичајној историји. (...) Рођен сам у слободарском Гајтану где сам и одрастао у многољудној ратничкој породици, уз гусле и оружје, поред домаћег огњишта слушао сам песме и бајке о ратовима; ратницима и јунацима. У Гајтану од 1941. до 1945. године као дечак доживео сам борбе, спаљивање села, збегове – ратне недаће и страхоте. Велика љубав прма селу и крају, његовим брђанима и слободарима, никада није престајала. Све се то јако одразило и дубоко утиснуло у моје сећање и инспирисало ме да напишем и објавим многобројне написе и репортаже о Гајтану и његовим горштакима. Љубав према завичају и моја велика жеља да напишем књигу о њему утицали су да сам дуго трагао за изворима из старије и новије историје.⁵¹¹

Пре деведесет година многи су се брђани из Црне Горе и Херцеговине населили у Гајтан. Настанили су се у крају где орлови гнездо свијају и курјаци с мразом другују. На великом простору 17 x 13 км, који се пружа између планина Радан – Мајдан – Расовица и Петрова гора има двеста педесет кућа, раштрканим и скривених зеленилом у врлетима. Гајтан је питома котлина у планини пуна извора, потока, зелених ливада, њива и шума. (...) За назив Гајтана везују се три предања. Према *првом*, село је добило име по производњи гајтана, који је коришћен у изради одеће и обуће... *Друго предање* се везује за назив гај, за летовалиште неког велепоседника који је живео у старо време и после кога је овај предео био познат као богато и надалеко чувено ловиште... према *трећем предању*, у јужној Италији, близу Барија, постоји место које се зове Геатано, а пошто су рудник Леце експлоатисали Римљани – ту се може тражити веза с називом села. (...) Гајтан је од Лесковца удаљен око 53 километра идући на запад, а од Лебана 20 км.⁵¹²

⁵¹⁰ Војин Митровић, песник, Библиографија Д. Туровићу, Лесковац 2002. *Напомена*: Добросав Туровић је 2006. године у коауторству са Небојшом Ивановићем објавио књигу *Лесковац и лесковачки крај 1915-1918*.

⁵¹¹ Добросав Туровић, Гајтан у НОБ, Републички одбор СУБНОР-а, Општински одбор СУБНОР-а Медвеђа, књ. 37, Београд 1975, стр. 513. *Напомена*: Ово је једна од првих Туровићева књига на 347 страна, која је после појављивања изазвати бројне полемике стручне јавности. Прву верзију под насловом „*Гајтан и Гајтанчани у рату и револуцији*“ Туровић је доставио на читање Редакционом одбору и главним сарадницима јуна 1969. године. После више од годину дана добио је писмене примедбе на део текста. (видети стр. 515).

⁵¹² Исто, стр. 14.

IV

ЈУНАЦИ ГВОЗДЕНОГ ПУКА – Аутор је публициста Добросав Туровић из Лесковца. Он је до сада написао поприличан број књига, монографија и других сличних публикација. Поред тога, разуме се, и већи број других прилога објављених у разним средствима комуникација. Сем тога, Туровић је у том оквиру углавном усредсређен на блиску и недавну нашу историјску прошлост, а у првом реду на збивања у овом, 20. веку. Дакле, основни део његовог историографског ангажмана се односи на оно што се зове „лесковачки крај“, а пре свега на подручје Горње Јабланице (данашње општине Медвеђа). У том оквиру Туровић је заиста захватио и обимно обрађивао збивања током Првог светског рата, а нарочито Другог светског рата.

Рукопис о коме је овде реч обрађује, како већ и наслов каже, „Витезове Гвозденог пука“. То је, иначе, био један заиста славни пук – војна јединица, те је као такав остао забележен међу најзначајнијим јединицама српске војске у Првом светском рату. У ствари, Туровић овде приказује у основи ако не и искључиво борце овог пука, који су били одликовани Карађорђевог звездом са мачевима. Опште је познато да је то био орден који се додељивао за изузетне јуначке подвиге и који се по правилу додељивао ономе кога су војници датог пука сматрали и изгласали као најхрабријег и заслужног да добије овај орден. (...) Вреди нагласити да је Туровић марљиви истраживач, који је успео да ствари сопствену збирку докумената (фотографија, мемоарских списа, песама и сл.). Она му је била од посебне користи при писању овог рада. (...) Књига је од посебног значаја за историју лесковачког краја, али и шире, за Србију.⁵¹³

%

За Србију и српски народ била је претешка цена победе: у Првом светском рату је изгубила 1.180.000 становника и чак 58,5 одсто мушких глава од 18 до 35 године старости. (...) Југ Србије може и да се поноси са 198 носилаца Карађорђевог звезде са мачевима и великим бројем јунака са златним Обилићевим медаљама за храборост. Са две карађорђевог звезде била су 23 хероја. Јунаци овога краја били су и носиоци и највиших савезничких одликовања. Њих 11 је одликовано француском Легијом части. (...) О српским војницима на Солунском фронту остали су историјски записи и изречене оцене савезничких команданата. У њима су истакнуте најлепше људске и војничке врлине српских бораца. О храбрим ратницима и њиховим јуначим подвизима, прослављеним француски маршал и командант савезничких снага на Солунском фронту у 1918. години Франше Д Епере, између осталог, пише: „Један народ може да буде поносан кад одаје почаст својим јунацима... Ко су ти јунаци који могу да се подиче да су заслужили једно од највећих војничких признања

⁵¹³ Др Радош Љушић, Предговор, Добросав Туровић, Јунаци гвозденог пука, Дом културе Лесковац 1990, стр. 9-11.

у свету? То су сељаци, скоро сви, то су Срби тврди на муци, трезвени и скромни, несаломиви, то су људи слободни, горди на своју расу и господари својих њива. Али дошао је рат. И ево како су намах окупљени око свога краља и своје заставе за слободу земље, ти сељаци без напора се претворили у војнике, најхрабрије, најбоље од свих.⁵¹⁴

V
МАТУРАНТИ ЛЕСКОВАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ – Прошло је 40 година од велике матуре генерације која је Вишу мешовиту гимназију у Лесковцу започела далеке 1951. године.⁵¹⁵ За нас, некадашње ученике Гимназије, управо навршене четири деценије од матуре представљају значајан јубилеј. Оне су и прилика да се, за тренутак, заустави време, јарко оживе сећања на ђачко доба и постави питање ко смо били и шта смо радили.⁵¹⁶

Поводом 35. годишњице наше матуре, наш школски друг *Драгослав Костић Чарли* сачинио је хумористички прилог о генерацији и Вишој мешовитој гимназији – ВМГ:

Добро се сећате да се наша школа звала Виша мешовита гимназија или, скраћено, ВМГ. Сада, међутим, посматрајући нас тридесет и пет година старије, чини ми се да би скраћеница ВМГ могла да значи *врло матори гимназијалци*. С друге стране, сећајући се колико смо ми као гимназијалци морали да учимо и знамо и упоређујући нас са садашњим ђацима, њиховим учењем и условима, за разлику од нас, они уче, долазимо до уверења да би оно наше ВМГ могло да значи *велики мученици гимназијалци*. Најзад, с обзиром да је огромна већина нас успела у животу и налази се на добрим положајима и фунцијама, ова скраћеница могла би да значи *велемајстори гимназијалци*.

(...) Наша генерација била је ратна (1941-1945). У једној, сусреле су се генерације рођених 1934, 1935, 1936, 1937. и 1938. године. (...) Међу нама је било и ђака избеглица из Македоније, Косова и Метохије, Хрватске, Словеније и Босне и Херцеговине... (...) Наставу смо похађали одвојено и мешовито...

⁵¹⁴ Добросав Ж. Туровић, Јунаци гвозденог пука, Дом културе Лесковац 1990, стр. 33-35.

⁵¹⁵ Д. Туровић, Четрдесет година матураната Лесковачке гимназије – Спомена генерације Више мешовите гимназије у Лесковцу 1955/56, Лесковац, јун 1996; Уместо неких других књига Д. Туровића, одлучили смо да укратко представимо ову, јер она најбоље одсликава какво је било школовање у Лесковцу шездесетих година ХХ века. Крајем јуна 2006. године генерација Лесковачке гимназије 1955/56. обележила је пола века матуре. У Нашој речи, 16. јуна, објављен је прилог Добросава Туровића и Момчила Миленковића - Генерација у бројкама. Наводи се да је на окупу било њих 70 још виталних и крепких старца и старица. Сви су се радовали јубилеју. Било је дирљивих сусрета и суза. Ова генерација је дала 150 интелектуалаца разних струка и занимања. Међу њима је и 9 доктора наука, 3 магиста и других стручњака.

⁵¹⁶ Предговор, стр. 5. У редакцијском одобру били су: проф. др Томислав П. Илић, председник, проф. др Душан Јањић, Димитрије Миленковић, проф. и педагошки саветник, Драгослав Љ. Костић, проф. Никола И. Јовановић, проф. Насловну страну, цртеже и карикатуре урадио проф. Димитрије Миленковић.

(...) Учили смо 11 наставних предмета: српски језик, руски језик, француски језик, општу историју, географију, биологију, математику, физику, цртање, фискултуру и предвојничку обуку. Пети разред су успешно завршила 304 ученика (94 ученице и 210 ученика).

(...) Наша генерација била је, у тим поратним годинама, готово једнака у свему. Највише у – сиромаштву. Није се много наглашавало које из града, а ко са села, ко варошанин („господин“) а ко сељак. (...) Временом, међу нама су се појавили и прави кицоши. У лепом облачењу, предњачили су Никола Јовановић Коце Глеђосија, Драгослав Маринковић Гоган, Зоран Јанковић Цане, Предраг Раденовић Пера, Петар Станковић Славуј... Из Београда је дошао Предраг Божовић (кога смо брзо прозвали Миле Пропаганда) и донео нешто ново у облачењу („нешто велеградско“).

(...) Било је појединаца, из богатијих породица, који су имали пенкало „пеликан“, ручни сат и понешто друго док смо остали „чезнули за хемијским оловкама“. За себе знам да сам за једну „златну“ хемијску оловку цео дан „кулучио“, ручно жео у Петровцу, код жене Вељка Јовановића Американца, а за другу оловку, такође, „кулучио“ сам цели дан код Стојана Петровића *Радничке класе*, оца наше школске другарице Бране Петровић (вадио сам песак из Ветернице и утоварао га у воловска кола). Чинио сам и друго - „*све у служби науке*“...

Ученици Више мешовите гимназије нашег времена били су нека врста „*полувојске*“. И наша генерација је била униформисана. Младићи су носили црне униформне качкете са златножутим гајтаном изнад сунцобрана (које данас носе „млађи пензионери“ да би били допадљивији). На качкетима носили смо велике месингане бројеве – ознаке разреда. И наше другарице су биле унформисане: имале су беретке (црне и тегет-плаве боје) са месинганом значком – ознаком разреда и плаве, или црне школске кецеље закопчане испод грла (као да су биле калуђерице а не гимназијалке). Временом, оне су кецеље оплемениле белим крагницама и дугмадима...

Сећам се и строгог директора *Вељка Першића* који је често контролисао носимо ли ђачке капе са ознакама разреда и кецеље. Био се окомио посебно на нас мушкарце, па је своје контроле вршио на улазу (с дворишне зграде) и у учионицама. Враћао је оне који немају ђачке качкете, или ознаке разреда на качкетима. Но, ми смо знали да му доскочимо...

У нашој Гимназији важили су строги школски прописи. Ноћу, рецимо, после осам сати, ученици се нису смели задржавати на улици, да иду у биоскоп, или позориште (изузимајући организоване, школске посете позоришним представама). Морали смо да избегавамо механе и хотеле. За сваки прекршај следиле су казне. За теже повреде дисциплине, кажњавани смо укорима и строгим укорима Наставничког већа и директора Гимназије. Директорове наредбе јавно су се читале у свим одељењима једног разреда и у свим разредима, а да се не бисмо, у било ком тренутку,

„заборавили” и оглушили о неку од наредаба, имали смо своје ђачке легитимације – ђачке књижице, у којима су, опет, била штампана правила нашег понашања...

Наша генерација се васпитавала на чврстим морално-политичким принципима. Још од првих разреда школовања у Гимназији, припремали су нас да будемо *маса за узвикивање парола*. Марширали смо градским улицама и трговима, ишли на митинге певајући маршалову успаванку и славили само једино партизанско-борачку генерацију – наших очева.

Сећам се да смо певали песме „*Болна лежи партизанка Мара*”, „*Друже Тито, љибичице бела*”, „*Партија се заталаса – ’оће Тита и Биласа*” и да смо играли „*Лепо ти је друга Тита коло*” и „*Козарачко коло*”. Иако смо сви крштени уз црквене обреде, васпитавани смо да заборавимо Бога, крсне славе и православне хришћанске обичаје. Уместо у Бога, веровали смо у Тита, а уместо у цркву – у КПЈ. (...) Књиге смо читали пасионирано. Готово сви смо били чланови Народне библиотеке у Лесковцу чији је управник тада био веома познати лесковачки публициста, аутор школских уџбеника и некадашњи наставник Гимназије у Лесковцу *Атанасије Младеновић*. Књиге је позајмњивао и Цветко Луковић Муја, али их је касно враћао. Томислав Јовановић (школски друг) му је, једног лета, послао овакву поруку: „Ако књиге не вратиш одмах, милиционери ће доћи по њих и по тебе у Гајтан!”

Многе наше другарице и другови су били веома активни у КУД „Ратко Павловић Ћићко”. Активности овог нашег друштва одвијале су се у више секција (драмској, фолклорној, балетској, соло-певачкој, хорској, музичко-рецитаторској, литерарној, хуморис тичкој и др). Једна од најистакнутијих је била драмска секција. Наши другови, што је разумљиво, добили су главне улоге и истакли се веома добрим глумачким остварењима тек у VII и VIII разреду. Тако је *Душан Јањић*, у комедији „*Несуђени зетови*” Славомира Настасијевића (коју је режирао Будимир Пешић Буда, један од најбољих комичара Народног позоришта у Лесковцу), заблистао на сцени Народног позоришта школске 1954/55. године. У истој представи, своје глумачке предиспозиције испољили су, поред *Наде Фелдхамер* (ученице VI разреда), *Драган Тасић*, *Димитрије Мленковић* и други (истина, у мањим улогама).

(...) Следеће, 1956. године, појединачно и као драмска секција, били смо најбољи на традиционалном средњошколском фестивалу драмских секција: *Димитрије Миленковић* у насловној улози, најбоља мушка улога, и комедија Кир Јања Јована Стерије Поповића у маестралном извођењу наше драмске секције.

(...) Литерарна секција Гимназије у Лесковцу је окупљала више талентованих ученика из скоро свих разреда. Било је доста даровитих песника и прозаиста као што су Драгослав Хаџи-Танчић, Илија Божовић, Радмило Митровић, Димитрије Миленковић, Александар Станисављевић, Зарије Ђокић, Душан Јањић, Иванка Прокоповић и др. Секцијом је

руководио Љубомир Ивовић Парус, професор руског језика, а поред наведених, и многи други ученици присуствовали су састанцима наше секције и, каткад, читали своје литерарне радове (Чеда Раденовић, Михајло Дојчиновић, Добросав Туровић, Цветко Луковић и други).

Без Николе Јовановића Коцета и Миодрага Цветковића Гренџера није било могуће замислити наше матине игранке у пространим холловима и физкултурној сали лесковачке Гимназије. Свирали су хармонику, били у жижи интересовања и симпатија наших другарица. (...) Наша Гимназија се дичи и Средњошколским клубом Уједињених нација (председник *Душан Јањић*)...

%

Школске радне акције биле су саставни део нашег радног и друштвеног васпитања. Ретки су били они (и оне) у нашој генерацији који нису учествовали на акцијама као што су ОРА „Добој – Бања Лука – Грапска”, „Власина” и Аутопут „Братство-јединство”. Учесвовали смо и у градским и сеоским радним акцијама. Од малих ногу учествовали смо у обнови ратом порушене земље и дали значајан допринос њеној обнови и изградњи. У Лесковцу, радили смо на рашчишћавању рушевина старе гимназијске зграде, изградњи пута око Хисара и његовом пошумљавању, уређењу калдрмисаних улица, одводњавању баруштина (насеље Рупе)...

(...) Гимназија је била „*велико сито*” за тријерисање и наше генерације. У завршни разред, уписан је 181 ученик а на виши течајни испит – велику матуру изашло је 115 кандидата. На великој матури чекало нас је „*ново сито*” и упућивање на „*поправак*”. Виши течајни испит је у јунском испитном року, од 115 кандидата, положило 66, а остали су упућени на поправни испит. Као што се види, „*није нам било лако*”.

(...) Наши директори, професори и наставници, као предавачи и разредне старешине, били су прави педагози, стручни и добри људи. Припадали су класичној гимназији. Били су врло строги и принципијелни. Волели су свој позив. Често, нежног срца и очинске љубави, они нису били само добри стручњаци (маестрални предавачи свога предмета), већ су, у сваком тренутку и на сваком месту, бринули о нама. (...) О многим нашим професорима и наставницима остала су занимљива сећања. Памтимо, тако, да су у нашој Гимназији радила деветорица Руса. Истицао се *Борис Непокупној*, наставник физкултуре и руског језика, некадашњи царски, козачки пуковник и светски и олимпијски шампион у бацању копља и диска, троскоку и мачевању. Причало се да је у Русији завршио курс за гимнастику (у Ташкенту), док је главну школу за мачевање и гимнастику завршио 1911. године у Петровграду... Памтимо и одличног математичара *Чернова* и бескрајно добродошлог *Азарија Баторевича Боцка* и све друге Русе, наше наставнике и васпитаче.

Мој омиљени професор математике *Иван Бјелетић* носио је, и на часовима, револвер дуге цеви, немачки „шмајсер”, који му је вирио испод столице. Имао је узречицу: „Ајде, главо!”

(...) Професор *Александар Гавриловић Гаша*, који је као и *Благота Ђуровић*, предавао француски језик, био је веома озбиљан. Никада се није смејао ни шалио са ученицима. Био је врло строг и принципијелан. Причало се како је (1915) са српском војском препешачио Албанију и да је после завршеног Првог светског рата, на Сорбони, завршио студије француског језика и књижевности. Није био болећив као Благота, нити је дозвољавао да му се обраћамо на српском (морали смо да тражимо на француском да изађемо у санитарне просторије и „куку и леле” ако то неко није знао када је било најпотребније.

VI

ГОРЊА ЈАБЛАНИЦА (ЉУДИ И ВРЕМЕ) – У намери да вас ослободим оне чувене уводне реченице „Драго ми је и велика ми је част што имам пријатну дужност да говорим о историчару и публицисти, пријатељу Добросаву Туровићу, започео бих ово казивање цитатом из Андрићевих „Стаза“: „*На почетку свих стаза и путева, у основи саме мисли о њима, стоји оштро и неизбрисиво урезана стаза којом сам приви пут слободно проходао...*“⁵¹⁷

Тако је некако, попут великог писца, Нобеловца Иве Андрића, започела животна одисеја Добросава Ж. Туровића. Рођен је 9. септембра 1935. Године у Гајтану од оца Живојина и мајке Марице, рођене Савић (Драшковић), а потомак је – по властитом признању – јунака српске војске Матије Ж. Туровића, витеза Карађорђевог звезде с мачевима.

(...) После првих година живљења у Гајтану где је и свако ћутање било гласно говорење, Туровић наставља пут ка Предејану и Лесковцу. Ту завршава гимназију као припадник генерације која је била једна од најбољих и најугледнијих у лесковачкој школи.

Креће даље у живот Туровић као да је „покретна слика“ (И. Секулић, „*Исток у приповеткама Ива Андрића*“). Рађају се радне акције, наравно, освајају ударничке значке, а потом одлази у Скопље на студије и тамо завршава Филозофско-историјски факултет (Група за историју).

Пуних шест година радио је докторску дисертацију „*Јабланица – мала војна крајина 1878-1912*“, али рад није одбранио! Зашто? Можда је баш овде прилика да се присетимо почетка Андрићеве приповетке „*Књига*“: „*Са осећањем сличним страху почињем да пишем кратку историју једног другог и великог страха.*“

Туровић, како је записано у књизи, „*Горња Јабланица (људи и време)*“ завршава пешадијску школу резервних војних официра у Билећи (сада је

⁵¹⁷ Данило Кошић, Добросав Туровић историчар непролазног, део излагања на промоцији Туровићеве књиге *Горња Јабланица (људи и време)* у власотиначкој Народној библиотеци, 11. јуна 2004. године, Лесковачки дневник, бр. 28-29, 2004, стр. 20.

капетан прве класе) и у Београду похађа специјалистички курс за предавача Основи марксизма и самоуправног социјализма. Публициста и историчар Добросав Туровић, да се мало нашалимо, не боји се да све ово саопшти. Јер, како би лепо рекао Брана Црнчевић: *Не бој се, синовац, никога изузев себе и онога што је у теби.*“

Потом следи Туровићев рад. Мало је познато да је најпре био банкарски чиновник, али му је, да се опет нашалимо, дојадило да броји туђе паре, па започиње посао васпитача у интернату лесковачке Текстилне школе, затим је секретар Савета за културу и физичку културу Скупштине среза Лесковац, историчар у Народном музеју, дугогодишњи управник, потом и директор Дома ученика и студената „Славка Недић Милојевић“. Ту стиче звање педагошког саветника и са те дужности, по неумитности људског трајања, одлази у пензију 1995. године. Турови одлази у пензију – на реч! Јер, како честити Црногорци воле да кажу: *„Човеј је ријеч! Шта ти ваља, аки ти ријеч ништа не вриједи!*“ И тада, некако ненадано, обојица се сетисмо да је Вук умро са последњом жељом да се напије воде са ловћенских извора: *„Ех, да ми је воде са Иванових Корита! Чини ми се да бих одмах оздравио!*“

Талас лепоте стваралашког чина свих протеклих година носио је Добросаву Туровића. Рекох, прве литерарне радове објављује као гимназијалац и у протеклих пет деценија написао је 18 књига од којих, по властитом признању, шест посебно вредних: *„Гајтан у НОБ“* (хроника, 1975), *„Јунаци звезденог пука“* (1990), *„Јабланички комитски покрет 1916-1918“* (објављена 1996), *„Горњојабланичани погинули 1912-1999“* (објављена 2001), монографија *„Горња Јабланица кроз историју“* (2002).

(...) У књизи *„Глубочица 88“*, која се у издању истоименог лесковачког клуба појавила пре равно шеснаест година, Туровић је представљен песмама *„Точак живота“* и *„Солунци“*.⁵¹⁸

VII

ЗЕБЉИВЕ ЗОРЕ – У књизи песама Добросаву Туровића *„Зебљиве зоре“* сусрећемо песме посвећене завичају некада и сада, затим песме посвећене ратном детињству, у тешким данима рата и револуције. О том црном периоду песничког детињства песник је опевао суморно детињство. Песник пева о родољубљу и слободи, а песме су посвећене српским ратницима, Солунцима, топличком војводи Димитрију Беговићу, суровим бојиштима, затим изгону Крајишника (*„Ода Косову“*, *„Авет над Србијом 1999“*, *„Наша револуција“*, *„Над безименом гробу“*). Песме говоре о људима - горштацима, јунацима који од памтивека нису трпели ропство и насиље, о ускраћеној радости детињства. Песник нам говори о гордости и

⁵¹⁸ Данило Коцић, Добросав Туровић историчар непролазног, део излагања на промоцији Туровићеве књиге *Горња Јабланица (људи и време)* у власотиначкој Народној библиотеци, 11. јуна 2004. године, Лесковачки дневник, бр. 28-29, 2004, стр. 20. *Напомена:* Видети поглавље Панорама лесковачког песништва где је Д. Туровић такође представљен, између осталог, и његовом најбољом песмом *„Точак живота“*, коју је написао 30. јуна 1971. године.

храбрости Срба, људи у тешким данима, о планини која је увек била на удару разних туђинских хорди, о ратарима који су тешко у сиромашној долини долазили до горког комада хлеба, али на витешки начин и знали да бране тај „*црни и горки хлеб*“.

Песник је надахнут ратном тематиком из НОБ-а; његово виђење потресних ратних мотива и сопствених доживљаја пева о детињству без радости, без плавих зора. Њему су ратне зоре студене, црне, а ноћи без сна, ноћи пуне страха, пуне збогова по шумама и шпиљама које замелују безбрижну игру, о сусретима са крвавим целатима и разним убицама који иза себе остављају лешеве и згаришта. Све те слике дубоко су се урезале у памћење које нам песник на сликовит начин износи. Песник нам говори и о ослободиоцима који (како песник каже) доносе ново семе светлости за нове генерације.

Део књиге песник је посветио „*Љубави и жени*“. То су љубавне песме о вољеној девојци и жени, о растанку и личној љубавној трагедији песника. Песник пева кроз лични доживљај („*Прва љубав*“, „*Пролеће љубави*“, „*Жено мојих снова*“, „*Поклон*“, „*Твој одлазак*“, „*Наш растанак*“, „*Моја туга*“, „*Очи жала*“, „*Тугујемо*“, „*Наша јутра*“, „*Мон Ами*“, „*Точак живота*“, „*Неми сусрети*“, „*Мој сан*“, „*Сања*“, „*Лена несрећна жена*“). Све те песме су лични доживљаји песника. Овај део је најобимнији. Наилазимо и на песме о љубави, о жени као синониму лепоте. Песник је отворена срца, искрен, на више места сетан због изгубљене драгане, али одмах потом пун оптимизма и вере у љубав и живот. Већина песама из овог дела књиге говори о немирима које доноси женска лепота, о узнемиренем младом човеку (песнику) који све то проживљава на песнички, људски начин, дајући све, а не тражећи да му се то по сваку цену врати. Приличан број песама песник је посветио растанцима, неминовним разилажењима, сетним сусретима са вољеном женом који су по неком правилу увек на неки начин тужни. Завршавајући овај део књиге песмом „*Поклон*“ песник се пита шта треба да дарива вољеној жени и на то питање сам одговора дарујући јој једино и највеће – љубав. Великос рце!

(...) У књиги песама „*Зебљиве зоре*“ песник је на лирски, дирљив начин описао завичај, тешко време наше славне прошлости без патетике, са великом вером у слободарство, као и песме посвећене љубави и жени, деци и песничким размишљањима.

За наук млађој генерацији ову књигу треба учинити приступном широј јавности.⁵¹⁹

⁵¹⁹ Милисав Крсмановић, књижевник, Добросав Туровић, „*Зебљиве зоре*“, Удружење писаца Лесковац 2010, стр. 69-70.

VIII

БИБЛИОГРАФИЈА – За пет деценија Добросав Туровић је написао 30 књига, од којих је 17 објављено. Објавио је и 324 библиографске јединице, велики број есеја, чланака, фељтона, осврта и сл. У зборницима, часописима, листовима и публикацијама. Аутор је и великог броја научних радова и есеја истраживачког, али и популарног карактера. Поред историографије бавио се новинарством и публицистиком, а пише и прозу и поезију.⁵²⁰

Међу важнијим делима су: *Максим Ђуровић, истакнути борац из два светска рата* (1967); *Народне партизанске песме Јабланице* (1968); *Радован Ковачевић Максим* (1969); *Гајтанчани у Топличко-јабланичком устанку 1917-1918* (1974); *Гајтан у НОБ, хроника* (1975); *Славка Недић Милојевић* (1982); *Песме о Радовану Ковчевићу* (1986); *Јунаци звезденог пука* (1990); *Ослободилачке борбе у јужној Србији* (1992); *Миладин Поповић, витез и песник* (1994); *Јабланички комитски покрет 1916-1918* (1996); *40 година матураната Лесковачке гимназије* (1996); *Прва споменца Гимназије Станимир Вељковић-Зеле* (1996); *Горња Јабланица кроз историју, монографија* (2002); *Горњојабланичани погинули 1912-1999* (2001); *Топлички устанак* (1997); *Аламанах - Топлички устанак* (1917).⁵²¹

Сам живот лесковачког историчара и публицисте (Добросава Туровића) је – историја. Ваљда је то разлог што се посветио „*учитељици живота*“ и што је у годинама „*трећег доба*“ остао немирног духа... Изузетно упоран, стрпљив саговорник многих учесника историје, Добросав Туровић успео је да сакупи, у току свог истраживачког рада, огромну историографску и етнографску грађу о јужној Србији.⁵²²

⁵²⁰ Војин Митровић, Предговор, Добросав Туровић историчар-публициста, Библиографија Добросава Ж. Туровића (1952-2002), Удружење писаца Лесковац 2002, стр. 9-16. *Напомена:* Аутор публикације је Момчило Миленковић (о његовом раду видети у посебном поглављу

⁵²¹ Момчило Миленковић, Библиографија Добросава Ж. Туровића 1952-2002, стр. 29-30. *Напомена:* У књизи је записано да Д. Туровић припрема за штампу 13 књига, да је у зборницима и часописима објавио 32 наслова, у Нашој речи 112 прилога, Трибини младих 17, нишким Народним новинама 9, Топличким новинама 5, Јединству – Приштина 44, Бригадиру – Београд 1, Војсци – Београд 1, Новостима 1, Просветном прегледу 3, Политици Експрес 1, Политици 45, Лесковчанину 8, Лесковачком дневнику 12, Помаку 3 прилога. *Напомена:* Објављене књиге Добросава Туровића приказане су у лесковачким гласилима Наша реч, часописима Наше стварање, Лесковачки зборник, затим у Трибини младих, Политици, листу „4. јули“, Вечерњим новостима, Борби, Добровољачком гласнику, Новосадском фолклору и Никшићким новинама. Приказе су писали познати културни ствараоци, научни радници и новинари, књижевник мр Миљивоје Павловић, песник Војин Митровић, новинари Властимир Вељковић, Миодраг Стојановић Дуњер, Николај Тимченко, Владимир Красић, Данило Коцић, Бранко Копривица, Милосав Савић, Велимир Хубач, Милан Момчиловић, Александар Давинић, Горан Булатовић, Миодраг Ђорђевић, Светомир Николић, историчар-публициста Никола Илић, проф. Трифун Дамјановић, проф. Радош Требјешанин, Јован Михајловић Јоца, Илија Кнежевић Никац, Радослав Стојановић Раде и многи други. У приказима су дате високе оцене, мада је било и појединачних полемика у „Нашем стварању“ о хронизи Гајтан у НОБ и о књизи Максим Ђуровић (видети стр.63).

⁵²² Данило Коцић, Политика, 30. новембар 1999. *Напомена:* део текста објављен у књизи Библиографија Добросава Ж. Туровића, стр. 71.

ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ ПЕРИОДИКЕ

Периодика између два светска рата.- Наше стварање.- Лесковачки зборник. – Помак. – Лесковчанин. – Пионир. – Освит. - Успења - Ми. – Алијанса.- Ин магази. - Лесковачки дневник. – Think Tank

УМЕСТО УВОДА

Лесковац се може похвалити да је, посебно између два светска рата (1918-1941), имао бројне листове и часописе. Међу листовима тога доба најинтересантији и најзначајније је „*Лесковачки гласник*”, који је, као недељник, излазио пуних двадесет година, од 1921. до 1941. године. То је био лист за трговину, занате, пољопривреду, просвету и друштвени живот. Финансирала га је породица лесковачких индустријала Илића, а власник листа био је *Тихомир Илић*. Две године касније, лист постаје орган Лесковачке трговинске омладине уз подршку Трговинског и Индустријског удружења. Сарадник од првог броја и касније дугогодишњи уредник био је *Сретен Динић*.⁵²³

Од 1924. године „*Лесковачки гласник*” почиње да објављује и уметничку поезију, а о социјалним, комуналним и здравственим проблемима писао је др Жак Конфино.⁵²⁴

Лесковац је један од ретких градова у Србији који је између Првог и Другог светског рата, имао свој лист.

%

Од 1928. излазио је недељни лист „*Лесковачки привредник*”, али врло кратко, до марта 1929. Појавила су се укупно 52 броја. Власник и уредник био је *Драган Тодоровић*, а писао је о трговини, индустрији, занатству и уопште о привреди, а често је објављивао и проповетке локалних писаца.

Те, 1928. године, покренут је и лист „*Село*”, лист за заштиту интереса села и сељака. У име Лесковачког земљорадничког већа, власник је био *Љуба Митић*, а уредник *Богољуб Горуновић*, али су изашла само четири броја овог листа.

Такође 1928. године покренут је у Лесковцу и трећи лист - „*Лесковачки спортиста*”, који је излазио два пута месечно. Власник је био *Благоје Митић Жишка*, а одговорни уредник *Михајло Николић Сикичка*. Изашла су само четири броја и то сваки други у боји.

%

Новембра 1933. у Лесковцу је почео да излази лист „*Недељне новине*”, чији је власник био *Јован Јовановић*. У почетку, лист је штампан у пет хиљада примерака, да би се касније тираж смањио на три хиљаде. Лист је био власништво Графичког завода „Соко”, а престао је да излази септембра 1935. године. Године 1933. изашла су и два броја листа „*Новости*”.

⁵²³ *Напомена*: Биће посебно представљен рад Сретена Динића. Видети: Д. Трајковић: Народни просветитељ и писац Сретен Динић и његово време, Лесковац 1973; Н. Тимченко: Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), Лесковац 1967; Д. Трајковић: Преглед лесковачког књижевног старалаштва, Лесковац 1973.

⁵²⁴ *Отишрије*: Д. Трајковић: Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973.

Покренута су и три часописа, Интересантно је да је месечни педагошко-литерарни часопис „*Нова школа*” излазио у селу Манојловцу од 1921. године. Власник и један од уредника био је учитељ *Тодор Раденковић*, а други уредник био је студент филозофије из Ваљева *Драгољуб Обрадовић*. Излазио је само те године, штампан је у Нишу, а појавило се пет бројева.

%

Истраживање најновије историје лесковачке књижевности и публицистике немогуће је без најкраћег увида у овдашњу периодику, односно часописе који су краће или дуже, уз прекиде, излазили последњих деценија у Лесковцу.

%

У Лесковцу је последњих деценија излазило више листова и часописа. Најуспешније приватно књижевно гласило био је, свакако, „*Лесковчанин*“, а изузетно значајно место припада „*Нашем стварању*“, „*Лесковачком зборнику*“, „*Помаку*“, „*Освету*“ и „*Алијанси*“.

%

Посебно место припада недељнику „*Наша реч*“, који се појавио после Другог светског рата и, поред других догађаја, регистровао је, али и коментарисао актуелна дешавања у култури Лесковца и југа Србије.

%

Укратко ћемо представити следеће часописе:

- *Наше стварање*
- *Лесковачки зборник*.
- *Помак*.
- *Лесковчанин*.
- *Пионир*.
- *Освет*
- *Ми*.
- *Алијанса*
- *Ин магазин*
- *Лесковачки дневник*
- *Think Tank*

НАШЕ СТВАРАЊЕ

I

Пола века часописа Наше стварање пуни се, ево, на међи два века, и два миленијума чак...⁵²⁵ Та међа, међутим, у историји нашег народа и земље није била само календарска: она је значила и прелом историјског тока који је са собом носио све: и народ и појединца, и друштвени живот и личне судбине. Али тај прелом није био, нити је могао бити, ни тренутачан, ни механички, ни апсолутан, а најмање безболан; напротив, био је драматичан и трагичан. Претходили су му ратови – произведени унутар граница наших земаља и споља, претећи да затру све. Сада сви лечимо ране, верујући, са разумном а можда и очајничком надом једнако, да *залог прелома* – демократске промене – неће бити изневерен. Томе ће допринети и све оне жиле куцавице које су се и у минулом времену, ма колико несигурно или самоуверено, муцаво или понесено, јављале у име живота и будућности, слободe и стварања. Препознајемо је, једну такву жилу куцавицу, и у речима лесковачких културних посленика који су пре пола века, септембра 1953. године, покренули „*Наше стварање*”, „часопис за друштвено-политичка питања, науку и књижевност”, *први ове врсте у Лесковцу*.

„Обично се мисли да унутрашњост не даје перспективе за развој, да не покреће на размишљање и на стварање, не буди у човеку амбиције да покуша и учини што највише може. Има у томе истине, али само с обзиром на материјалне услове. Ништа нам друго не стоји на путу... Али смо уверени да и код нас има људи чије се перспективе, по завршеном школовању, нису затвориле, који хоће да раде и желе да дају више него што су до сада могли. Тим људима ми отварамо странице часописа и позивамо их на сарадњу. Наше стварање није замишљено као трибина с које се може чути само о ономе што је уско повезано с Лесковцем и његовом ближом и даљом околином, нити ограничено само на сараднике из места. То није ни природно ни разумљиво.”

Ове речи, којима се ни данас нема шта ни додати ни одузети – испуњавале су се у минулих пола века с много тешкоћа... Више пута у својој историји часопис је губио дах, престајао да излази – на годину две, па и три, био ућуткиван или занемариван, баш као што је у овој јубиларној години био занемарен од Министарства културе Србије. У досад најгрубљој сечи часописа у Србији – ускраћена му је свака финансијска подршка!? Упракос свему, часопис се никада није угасио. Ни зачурио. Тако је Наша стварање својом дуговечношћу сведочило, свакако, о живом трајању и вредности стваралаштва лесковачке средине. Са друштвено

⁵²⁵ Наше стварање, 4/2003. (рубрика, Јубилеј, стр. 7-28) објављено је неколико прилога, уз краћи редакцијски уводни текст, који преносимо у целини.

политичких и економских питања, часопис се све више усмерава ка пољима књижевности, уметности, науке и културе. Сигурно да у минулих пола века није било у Лесковцу даровитог пера а да се није огледало на страницама Нашег стварања – првим стваралачким покушајима, али и својим највреднијим остварењима. Негујући и афирмишући вредно духовно стваралаштво данас, Наше стварање није занемаривало ни вредности свог историјског и културног наслеђа. Наше стварање је, дакле, било и остало инспиративна завичајна духовна ризница и жива стваралачка радионица. Али њене странице су увек биле, више или мање, отворене и за вредности других средина у земљи и свету, додирујући се и прожимајући се са њима. Часопис је био, како се то каже, „огледало времена”, плаћајући му дуг, али и одговарајући његовим изазовима. Најпознатији „одговор” часопис је дао крајем шесдесетих година када је организовао састанак редакција културних часописа уже Србије на тему „Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији” али на коју су били позвани и неки од наших најпознатијих књижевника, филозофа, социолога и културних посленика, као што су *Добрица Ћосић*, *Михајло Марковић*, *Никола Милошевић*, *Светозар Стојановић*, *Миладин Животић*, *Стеван Мајсторовић* и *Триво Инђић*, који су већ тада сви били обележени као „унутрашњи дисиденти”. Другог дана овог скупа, гости из Београда одговарали су јавно на питања културних, просветних и јавних радника Лесковца у оквиру теме „Актуелни проблеми наше културне политике”. Многи одговори били су за оно време критички наспрам не само културне него актуелне политике уопште, а били су и нови, антиципаторски. И сви су они, уз ауторску редакцију, и били објављени у часопису Наше стварање. Све је то, такође, изазвало политичке потресе у јавности, који се месецима нису смиривали... Ондашња политичка сцена, која је пала на часопис и која је двојицу уредника избрисала из ондашње Редакције, данас је светла страница историје часописа, у коме су, и данас, међу најактивнијим и накреативнијим сарадницима и онда „сасечени” Николај Тимченко и Душан Стошић.

Изабраним страницама из бројних свезака полувековног Нашег стварања подсећамо још на неке од многих вредности и заслужних стваралачких имена из Лесковца, наше земље и света – од анонимног народног песника до најмлађе лесковачке песникиње Бојане Цветковић Лебанац.

Завршне радове овог записа испуњавамо, такође именима главних и одговорних уредника нашег стварања за његових пола века: Владимир Каменовић (1953-1957), Драган Ничић (1957-1958), Томислав Н. Цветковић (1961-1973), једно краће време заједно са Жарком Радвановићем, Бора Здравковић (1973-1979, а 1984-1993. одговорни уредник), Слободан А. Младеновић (1980-1984. а 1984-1993. главни уредник), Светислав Павићевић (1997) и Димитрије Тасић (1998-2003).

II

Пре педесет година у културном животу Лесковца догодило се нешто веома важно. Значај тог догађаја нису били свесни ни његови иницијатори, ни његови учесници и најмање културна јавност града. Наиме, првих дана септембра појавио се први број Нашег стварања, часописа за друштвено-политичка питања, науку и књижевност; његову појаву поздравили су потенцијални сарадници и локални лист Наша реч, али он није побудио већу пажњу јавности. Часопис је био замишљен као месечник и до краја прве календарске године изашла су четири броја у три свеске (трећи је био двоброј за новембар и децембар 1953. године). У тој чињеници, међутим, треба тражити разлоге за прве, готово непремостиве тешкоће у којима се редакција готово одмах нашла.⁵²⁶

(...) Према устаљеном обичају у нашој периодици, у првом броју објављена је, под насловом *На почетку*, реч Редакције⁵²⁷ у којој је дефинисан програм часописа и објашњени разлози за његово покретање; програм је, најпре, подразумевао успостављање континуитета са „традиционалном напредном штампом” у Лесковцу између два рата: та штампа је, према формулацији у овом тексту, „имала деликатан задатак не само да региструје савремене догађаје и да, у највећој мери, даје шире осврте на општи привредни, друштвени и културни развој града и околине. Нашим људима се пружала свестрана могућност да кажу шта мисле и осећају, да написаном речју допринесу бољем расветљавању онога на чему раде или што пручавају”. Пошто је на овај начин, помало индикативно, констатован програм часописа, уводник о коме је реч наставља:

„Покретањем овог часописа, првог ове врсте у историји Лесковца, ми нисмо мислили на задовољење оне често изражаване жеље људи из унутрашњости да се буде по сваку цену независним од „монопола” метро поле. Ми ниуколико *не рачунамо ни на „последњу реч”* у нашем часопису, ако уопште има смисла и говори о томе. Напротив, намера је наша, као и ОО ССРН, који обезбеђује финансијска средства часопису, да пружимо шире могућности просветним и другим културним и јавним радницима Лесковца да раде на свом пољу и да то на чему раде могу да публикују. Не завравамо се да располажемо таквим снагама које би увек могле да се појаве у било ком листу или часопису центра, али исто тако нећемо, мислимо, бити неискрени, ако кажемо да исто тако имамо људе који могу да пишу и да се развијају.”

Са уверењем да има у овој средини људи којима треба пружити услове за рад и интелектуални развој, Редакција још напомиње: „Наше стварање

⁵²⁶ Н. Тимченко, *Наше стварање*, бр. 4/2003, стр. 9-27.

⁵²⁷ Главни и одговорни уредник од првог броја до краја 1955. године, дакле до прве паузе у излагању, био је Владимир Каменовић, професор Економске школе у Лесковцу; редакција гломазна (петнаест чланова). Издавач Клуб просветних и јавних радника Лесковца.

није замишљено као трибина с које се може чути само о ономе што је уско повезано са Лесковцем и његовом ближом и даљом околином, нити ограничено само на сараднике из места. То није ни природно, ни разумљиво. Али у првом реду ми рачунамо на људе из места. Због њих је и покренуто питање излагања једне овакве врсте часописа. Будемо ли окупили већи број наших културних и јавних радника на сарадњу – циљ ће бити постигнут. И више: јер ћемо на тај начин, сви ми више да дамо на оном пољу за које смо се спремали или за које имамо дара, а то је, управо, оно што од нас очекује друштво, наша нова социјалистичка Југославија.”

Тако је Редакција представила свој програм и најавила своје циљеве. Међутим, у свом дугом животу и деловању које покрива безмало читаво послератно раздобље и сведочи о степену и квалитету стваралачких потенцијала лесковачке средине, Наше стварање је прошло кроз многа искушења, промене и прекиде у излагању, али се ипак одржало јер се показало да је одлука о његовом покретању била заснована на реалности ма које су биле јаче од инертности и неразумевања средине; те реалности су се састојале, пре свега, у томе што су људи, истина не многобројни, који су се окупили око часописа били довољно упорни а редакција, која се често мењала, на прави начин заинтересована, са смислом за прилагођавање, за наставак рада. Тако се часопис одржавао као чинилац културног живота града.

Рекли смо да се часопис мењао и прилагођавао и да је пролазио кроз извесне фазе за које је карактеристична извесна промена у садршају и оријентацији. То нису биле изразите промене нити је, бар у првих десет година, часопис показивао тенденцију да се радикалније мења. Неки истраживачи сматрају да се *прва фаза* часописа завршава већ 1955. годи не када се догодио први, двогодишњи прекид у излагању; друга фаза би обухватала 1957. и 1958. годину, када је часопис престао да излази све до 1961. године. Мислимо да није оправдано видети ма какве резлике између часописа до 1955. и часописа, после паузе, у 1957. и 1958. години.⁵²⁸ Заправо, часопис је фактички имао не само две фазе него *два почетка*: онај прави или хронолошки, поменут 1953. године и други, 1961. са

⁵²⁸ Промењен је главни и одговорни уредник; сада је то Драган Ничић, професор филозофије у Гимназији; редакција је остала гломазна, са малим изменама (Јована Вукчевића из УДБЕ заменио је Владимир Митић, председник Среског народног одбора). Промењен је и издавач – сада је то Срески одбор ССРН и дуго словио у том својству док се није на корицама часописа појавио податак да је оснивач (?!) и издавач Дом културе у Лесковцу. То заиста није било могуће јер је часопис покренут пре него што је Дом културе основан. Податак о издавачу је тачан. Иначе, часопис је трећи пут обележио годишњицу излагања, сматрајући да су у питању јубилеји. Наиме, у двоброју 5-6 за 1968. пригодним текстом Хранислава Ракића и библиографијом прилога у часопису од 1953. до 1968. године обележена је петнаестогодишњица излагања. Ракић је урадио и библиографију прилога у часопису поводом обележавања двадесетогодишњице излагања. У Ракићевом чланку из 1968. године и уводном тексту у броју 1-4 за 1973. годину садржани су подаци о двадесет година постојања часописа и они се могу консултовати. Редакцију су 1968. године чинили Томислав Н. Цветковић (главни и одговорни уредник), Бора Здравковић, Добросав Бјелетић, Жарко Радовановић, Хранислав Ракић и Миодраг Стефановић, а 1973. Томислав Н. Цветковић (главни и одговорни уредник), Хранислав Ракић, Миодраг Стефановић, Жарко Радовановић, Бора Здравковић, Вили Хубач и Душан Јањић.

донекле измењеном физиономијом, изгледом и потпуно новом редакцијом.⁵²⁹

У *Речи редакције* у броју 1, једином за ту годину, напоменуто је ово: „Поново после двогодишње паузе, покрећемо часопис „Наше стварање”. Замишљен као трибина за изношење мишљења о различитим питањима нашег друштвеног, политичког, економског и културног живота, часопис ће, окупљајући све оне који пишу, активно учествовати у процесу нашег развитка и размишљању о његовим перспективама, покушати да у свему томе буде делотворан чинилац.”

Као што се види, акценат је померен јер се имплицитно указује више поверење индивидуалном мишљењу о различитим питањима нашег развоја (ниједном речи се не помиње наша социјалистичка стварност). Ипак, даје се предност локалној проблематици и локалним снагама, а у том броју на првим страницама су чланци о спровођењу одлука Петог конгреса ССРН и мерама за унапређење пољопривреде (у ствари реферати који су подношени на седницама општинских и средњих комитета Партије).

Дакле, разлика у концепцији није велика чак ни лако уочљива: реч је о нијансама, тачније о скривеним интенцијама појединаца из редакције, али је битно за природу односа који су онда владали и из којих су настајали овакви подухвати. Каже се да су часопис покренули културни и јавни радници Лесковца, што би требало да значи да су они показали и неку самоиницијативу; истина је, међутим, нешто другачија: ти културни и други радници су добили налог да уређивањем и издавањем једног часописа, који има одрђену намену и идеолошке задатке, обаве како се тада сматрало један друштвено користан посао. Спонтаности је ту било премало, такође и слободе у избору и обради тема, као и личним иницијативама, а одушевљења у сваком случају још мање. Тиме се могу објаснити не само сивило часописа у првим годинама његовог излагања него и многобројне паузе у његовом излагању; уредници су морали пазити да сви објављени прилози воде ка испуњењу поменутог задатка и друштвено-политичког циља, а сарадници нису могли бити субјективни и слободни у избору тема ни њиховој обради; креација је била у другом плану и све је наткрилило настојање да се постигне онај узвишени циљ; с друге стране постојао је страх да се он не домаши, да се у његовом извршењу не погреша.

Приликом новог почетка часописа, Редакција је изрекла ону исту жељу да буде делотворан чинилац у нашем друштвеном и политичком, а наравно и културном животу. Још је тада било далеко од остварења такве жеље али је ипак указано на пут којим треба ићи.

⁵²⁹ Главни и одговорни уредник постао је Томислав Н. Цветковић, а у редакцији су били Миливоје Алексић, Миодраг Вељковић, Живојин Гребенаревић, Петко Димитријевић, Бора Илић, Милорад Жижич, Марко Милићевић, Хранислав Ракић, Миодраг Стефановић, Николај Тимченко и Томислав Н. Цветковић.

III

Наравно, сасвим је природно и близу памети да је часопис, бар у неким интелектуалним круговима Лесковца, изазивао пажњу и био повод за извесне разговоре и критичке примедбе којих је било више него похвала. И часопис, и први, углавном усмени одзиви о њему, добар су повод за размишљање о односу поменутих интелектуалних кругова Лесковца према културним подуватима у својој средини, што је произилазило из менталитета и културног нивоа. И судбина Нашег стварања, које је првих година свога постојања било у ствари још увек на почетку, говори о једној специфичности људи овога поднебља – они су лако покретали иницијативе и такође лако се одрицали онога што су већ имали и што су само створили. Пре рата, на пример, дуговечан је био само *Лесковачки гласник*, који је потрајао за све време међуратног раздобља, док су листови као што су били *Пољопривредник* и *Недељне новине* трајале по непуне две године; један лист ревијалног карактера који је покренуо и уређивао један од најзначајнијих лесковачких графичара Адам Илић појавио се само два пута; после рата, лесковачки средњошколци су покренули лист који је три пута променио име и после деветог броја се угасио; слично се догађало са више листова, од којих је један носио име *Трибина* и која се и данас тешко може наћи а који је по својој прилици доносио занимљив материјал који данас може да сведочи о развоју и проблемима послератног Лесковца; једини дуговечни лист Лесковца је *Наша реч* чије је редовно недељно изложење испунило целокупно послератно раздобље.

И различите књижевне едиције биле су краткорочне а издавачи су били и новинско предузеће *Наша реч*, и Раднички универзитет и Народни музеј, који је једини успео да како-тако одржава своје библиотеке, али и да редовно, од 1961. године, издаје обимни *Лесковачки зборник*. Што се тиче Нашег стварања, оно је мењало издаваче и поготово редакције, прекидало излажење, излазило у двоброју мењајући ритам излажења, али се ипак одржало. Овај часопис је ипак био плод једне потребе коју су стално имали на уму поменути интелектуални кругови и чудно, не баш претерано вољено али за имиц владајуће партијске структуре корисно и чак пожељно дело. Писци су имали где да објављују своје саставе а и партијски пропагатори да међу своја постигнућа на културном плану истичу и постојање једне публикације са књижевним и научним претензијама. Али часопис својим садржајем и квалитетом није могао да достигне жељени ниво и убрзо је незадовољство једноставно превазишло по себи радосну чињеницу да ли да и даље постоји гласило за које су се сложили нешто раније да је потребно да самим својим постојањем доприноси културној атмосфери средине. Чести прекиди у излажењу часописа и његов несигурни статус нису били последица само материјалних тешкоћа и немарности Лесковчана према културним добрима која су имали, него и једноставне а у тим разговорима неуочене чињенице да часопис није имао

једну личност, одлучну и предузимљиву, која би за свој животни правило и дело узело бригу о његовом излажењу и бивствовању; у Пожаревцу, на пример, Браничево је имало свог уредника и неуморног старатеља, иначе судију Окружног суда, дакле, непрофесионалног књижевника Војислава Живковића, који је годинама држао тај часопис и поставио га на чврсте темеље; Браничево излази и после Живковићеве смрти. Али не треба ићи даље, ван Лесковца: и у нашој средини имамо позитиван пример те врсте. Поменути Лесковачки зборник који непрекидно излази, годинама, на Дан музеја, а темеље му је поставио и око њега се старао дугогодишњи управник Народног музеја у Лесковцу Хранислав Ракић.

IV

После првих усмених реакција на Наше стварање дошле су и прве писане критике. Најпре, реч је о тексту *Четири броја „Нашег стварања“*, који је потписан иницијалима Љ. Б. и Р. М. и објављен у *Нашој речи* од 18. јануара 1954. године. Аутори се у закључку надају да ће часопис развити и унапредити књижевну рубрику и да ће постати садржајнији, да ће третирати ширу проблематику и из других области, чиме ће „у још већој мери одговорити своме задатку; аутор, такође, констатује да је појава „Нашег стварања значајан догађај у културном животу града. Додају мишљење да је часопис „дошао као несумњива помоћ у деловању писане речи међу нашим људима“ али истичу и карактеристичан податак за лесковачку средину „да ова новина и сав њен значај нису одмах запажени“ и да је тек другим бројем и последњим двобројем Наше стварање „чвршће закорачило и стекло скроман број читалаца“.

Писци овог првог текста о Наше стварању напомињу да се одређени суд о часопису на основу првих бројева не може донети али истичу као добру страну његових покретача то што су се одрекли претензија да они имају завршну реч већ су испољили жељу „да практично помогну и културном животу у нашем граду даду нови импулс“, па је, закључују они, Наше стварање на најприкладнији начин потврдило себе.

(...) Ова оријентација, против које се није смела изговорити јавна критичка реч, и ипак танка и доста оскудна „књижевна рубрика“ у часопису, изазивали су тада познатог песника тзв. модернистичке струје, иначе студента књижевности из Лесковца, касније реномираног и у најширим југословенским оквирима новинара Борбе Првољуба Пејатовића да у *Нашој речи* од 17. јула 1954. године, поводом двоброја 5-6 за ту годину, постави најпре питање квалитета, пре свега литерарних прилога, а затим и оправданост саме егзистенције часописа таквог нивоа, без обзира о могућности „корених измена“, како се изразио.

Наравно, оваква питања и оцене нису могла проћи без реакције и не изазвати потресе; већ у следећем броју листа уредништво је одговорило најпре примедбом „да је итекако потребно водити дискусију, што

темељитију и конструктивнију” о садржају и оријентацији часописа чију су недостаци евидентни; уредништво даље напомиње једну веома важну чињеницу која се данас може сматрати податком од прворазредног интереса – да ти недостаци „*проистичу углавном из тога што је све до сада одзив на сардњу недовољан*” али истовремено истиче свој став и уверење „*да је погрешно дискутовати о једном листу или часопису, постављајући одмах питање да ли треба да излази или не*”.

V

Један од сарадника Нашег стварања је изнео одлучно мишљење да часопис треба да излази и даље; реч је о Драгољубу Трајковићу који је у Нашој речи од 7. августа рекао да часопис, како се он изразио, „треба одржати, али његово уредништво још одмах поставити на много ширу основу”; суштина Трајковићевог мишљења је у томе да часопис треба да уређују људи који би се у том послу морали држати принципа индивидуалне одговорности и креативности; другим речима Наше стварање би морало постати креација људи који га уређују и престати да буде нека врста билтена или сервиса друштвено-политичких и партијских форума.

Часопис ће и даље излазити, гласила је порука уредника Владимира Каменковића, објављена у Нашој речи 9. октобра 1954. године; чињеница је, међутим, да се до краја те године није појавио ниједан број него тек јануара 1955. године. После четири броја у тој 1955. години, уследила је прва пауза од године и по дана; нови уредник и редакција наставили су у фебруару 1957. године живот лесковачког часописа.

%

Иако необразложена, Пејатовићева негативна оцена вредности прилога у прве две године Нашег стварања, може се примити, прецизније речено, она је углавном тачна. Пејатовић је, нема сумње, оправдано, био иритиран насловима тих прилога и именима њихових потписника; као песник нове, модернистичке поезије и схватања, није могао да се посебно радује нити да прихвата песме лесковачких песника који су били привржени традиционалистичкој поезији. Међутим, ако се његов став према објављеној поезији може разумети, већ је теже прихватити његово очито неразумевање друге стране медаље у овом случају. Он није размишљао о културолошком или, боље речено, социолошком значају часописа за лесковачку средину; наиме, часопис је, *баш овакав какав је*, драгоцен сведочанство о педесетим годинама а посебно о нивоу интелектуалних снага, и посебно, о стању духа и особинама менталитета лесковачке средине. Утолико је, рецимо Трајковићев став оправдан а оријентација уредништва, дефинисана у поменутом одговору Пејатовића, разумљива. Извесна колизија, међутим, између покретача часописа (тачније оних који су одлучивали о његовој судбини) и природних тежњи културних радника и љубитеља писане речи који су желели да имају што више простора за

своје макар и ненаписане и вредносно нејаке саставе, несумњиво постаји и она видљива чак и онда када се човек задржи на површинском нивоу ствари.

Уредништво је *морало* да прихвати наслове и аутора које је наметала идеологија да би се задовољила политичка сврха егзистенције овакве публикације, али је истовремено обављала користан задатак и часопис је постао језгро око кога се окупљала стара и нова генерација културних радника и писаца. Тако се у прве две године на страницама *Нашег стварања* појављују имена предратних културних посленика Лесковца и писаца као што су Атанасије Младеновић, Драгутин М. Ђорђевић, Миливоје Перовић, Драгиша Кнежевић, Брана Митровић, Владимир Каменковић, Благоје Стојановић, Драгољуб Трајковић, а од млађих Бора Здравковић, Првољуб Пејатовић, Јоца Михајловић, Димитије Тасић. Велимир Хубач, Јован Букелић; међу сарадницима *Нашег стварања* су и Миодраг Митић, тада студент права и Радомир Марковић, професор књижевности у Гимназији. Побројани сарадници часописа били су веома млади, студенти или чак средњошколци и неки од њих су се афирмисали као новинари, уредници разних публикација и писци стручних књига (Миодраг Митић, Јован Букелић). Кад се погледа списак сарадника *Нашег стварања*, може се слободно закључити да нема лесковачког писца који је остао ван страница часописа или да није поменут, на овај или онај начин, преко приказа и сл. У томе је културолошки значак часописа просто рече но – огроман.

Већ у својим првим бројевима, *Наше стварање* је неговало поезију и прозу, онда и књижевну, позоришну, ликовну и филмску критику. Најплоднији песник је *Бора Здравковић* чије су се песме појављивале редовно, у готово сваком броју. Међу песницима се истицао *Јоца Михајловић*, који је касније објавио неколико збирки. Запажене песме објавили су и Букелић који је, уз успешне студије медицине, дуго био уредник и сарадник *Студента*, *Димитрије Тасић*, тада ученик Гимназије а после студија уредник *Видика*, угледни сарадник ТВ и главни и одговорни уредник књижевне редакције БИГЗ-а а у најбољој фази овог значајног издавачког предузећа. *Велимир Хубач* је писао књижевне и филмске критике а позоришном критиком бавили су се, додуше не баш систематски, *Радомир Марковић* и *Јоца Михајловић*.

(...) Међу сарадницима часописа био је *Жак Кофино*; занимљиво је да се *Миливоје Перовић* на страницама часописа појавио свега два пута – написом о Кости Војиновићу и причом награђеном на конкурс *Нашег стварања*, док је *Јован Јовановић*, тек знатно касније, седамдесетих година, примљен као сарадник коме је до тог времена, због неподобности, ускраћено гостопримство; марљив, пун радне енергије, Јовановић је искористио ту „доброходност” редакције и објавио неколико дужих текстова о разним темама.

Од послератних песника, уз Бору Здравковића, најбрижнији сарадник је *Томислав Н. Цветковић*; као и Бора Здравковић, био је дугогодишњи уредник часописа, а писао је и драме и публицистичке написе; Бора Здравковић је писао и позоришне рецензије и, спорадично, књижевне приказе.

Критичари Нашег стварања су *Велимир Хубач* и *Мирослав Миловановић*. Овај значајан учесник у књижевном стваралаштву, оставио је књигу критика и једну добру, свеобухватну, антологију лесковачке поезије пропраћену солидним информативним предговором, у коме има и вредносних судова; ова антологија је незаобилазна ако се жели да се стекне представа о лесковачким песницима и ономе што су и како су они стварали. Неоправдано заборављен, Миловановић очекује критичку валоризацију и својим делом представља полазну тачку у преиспитивању књижевног стваралаштва у Лесковцу.

Уз Хубача, који се бави позоришном критиком, треба поменути веома обилну сарадњу са часописом коју је остварио *др Никола Цветковић*; поред поезије, он је писао и књижевно критичке чланке, приказе и есеје, обухватајући сем књижевних, и теме из других области, на пример из историје, филозофије итд.

Познати писац Нашег стварања је рано преминули *Вукашин Цонић*, писац хроника, прича и романа, као и радиодрама награђиваних на конкурсима наших радио станица. Такође рана смрт онемогућила је талентованог прозног писца *Станимира Стојмировића Грицка* да уобличи своје дело. Занимљива је и појава *Саве Димитријевића* који је као врло млад, још у средњошколском узрасту, скретао на себе пажњу песмама и прозом (писао је и драме) да би се касније најпре посветио новинарству, а онда стекао признање као писац специфичног облика документарне прозе, приказујући лесковачке људе и стару чаршију. Прозу и прилоге из есејистике пише и *Станко Миљковић*. Међу сарадницима Нашег стварања је и писац *Данило Коцић*.

У Нашем стварању објављивао је есеје и *Саша Хаџи Танчић* који је, као рођени Лесковчанин, живећи у Нишу, остварио замашно књижевно дело, никад не заборављајући свој родни град и који је често навраћао и са чијим је гласилима успоставио присну сарадњу. Уосталом, он је и уредник *Освета* и листа *Лесковчанин*, па се може рећи да је део свог опуса остварио у Лесковцу.

Члан редакције у више мандата и сарадник који је објавио више запажених есеја и приказа, претежно из француске књижевности, је и *др Душан Јањић*. Знатно касније, јавио се као сарадник *Драган Тасић*, песник и есејиста; био је и члан редакције часописа *Есеји* и приказе из ликовне уметности објављује *Живојин Прокоповић*.

Своју *песничку антологију*, коју је назвао *Песмопис Мирослав Миловановић* је веома акрибично урадио; то је потпуна панорама песника који су живели и стварали у Лесковцу. На пример, он је у своју антологију

уneo песме *Миодрага Митића*, који је уз Бору Здравковића, био најцењенији и најплоднији песник у првим послератним годинама, и Првољуба Пејатовића, који је стекао лепо име међу раним послератним српским песницима, али је, нажалост, брзо напустио и поезију и Лесковац да би се посветио новинарству и живео и радио у Београду.

VI

Нови почетак Нашег стварања, како је већ речено, пада у годину 1964. Извршене су опсежне припреме, што значи да је одржано више састанака редакције, а брижљивије је него раније обављена селекција понуђеног материјала. (...) Главни и одговорни уредник постао је песник *Томислав Н. Цветковић*, а у редакцији су били и историчар *Хранислав Ракић*, професор филозофије *Миодраг Стефановић*, један новинар итд. (...) Часопис је престао да буде приоритет са гледишта друштвено-политичких потреба; сада се финансирао и из иначе танког буџета предвиђеног за културу. Тиме се може пртумачити податак да је нова редакција у 1961. години издала само један број, наредне, 1962. само два двоброја, а 1963. одустала од припремања нових бројева, а да 1964. године објави само једну свеску у виду четвороброја! Додуше, мора се истаћи да је 1966. године часопис најредовније излазио – објављена су четири појединачна броја и један двоброј.

(...) Године 1965. часопис опет чини једногодишњу паузу да би у 1966. години са поновно формираном гломазном редакцијом, готово редовно излазио. (...) *Године 1967. догодило се нешто изузетно битно у историји часописа*. Тада је повучен радикални потез, који се, нажалост, показао као мач са две оштрице, јер је заиста био веома амбициозан и претерано самосвојан у нашој општој идеологизованој друштвено-политичкој ситуацији у којој су се, између осталог, већ осетно примећивали симптоми економске кризе коју су партијске врхушке и пропаганда покушали да спрече реформом 1966. године и уобичајном лакировком. Потез о коме је реч односи се на *раздвајање издавачког савета од редакције*: практично, то је било раздвајање групе друштвено-политичких радника који су отишли у савет, од групе културних радника, односно амбициозних стваралаца који су чинили редакцију; то је био даљи корак ка радикалнијем осамостаљивању редакције и часописа. Редакција је постала бројчано мала, мобилна и састављена од људи који су прилежно и с ентузијазмом прионули на рад јер им је писање, публикавање и књижевност била и „ужа специјалност” и припремна амбиција, што ће рећи часопис као делатна културна чињеница. То ће се најбоље видети ако се каже да је главни и одговорни уредник остао Томислав Н. Цветковић, песник, управник Народног позоришта, покретач многих културних иницијатива у граду, дакле човек који је развоју културе у овој средини посветио све своје радне године; чланови те бројчано мале редакције били су и историчар Хранислав Ракић, директор Народног музеја, један од

најплоднијих сарадника часописа и писац више историографских књига; Миодраг Стефановић, професор филозофије, поборник, како се тада говорило, стваралачког марксизма, сарадник часописа и члан Српског филозофског друштва; Душан Стошић, члан Друштва за стране језике, Друштва за српски језик и књижевност и Филозофског друштва Србије, сарадник Праксиса и Филозофије, часописа филозофских друштава Хрватске и Србије, писац запажених студија које је објавио у београдским и загребачким часописима, истакнути предавач на Народном и Радничком универзитету у Лесковцу, плодни сарадник и уредник Нашег стварања и писац неколико књига из филозофије, теорије књижевности и естетике.

(...) Циљ редакције је био да се ради без арбитраже спољашњег чиниоца у руху партијског цензора; ова концепција часописа рађала се у време када је ситуација у земљи постајала све сложенија и када је критички однос према свему што је ту ситуацију чинило актуелном био неопходан. Таква концепција, разуме се, није могла бити прихваћена јер је следио, како се убрзо показало, и неповољан стицај околности.

Први покушај да се провери не само оправданост него и могућност да се почне остваривати поменути концепција био је састанак редакција локалних часописа који је организовала редакција Нашег стварања и који је, после озбиљних припрема, био заказан за крај октобра те године. Дефинисана је и главна тема састанка које није била ни инвентивно смишљена ни на први поглед подстицајна за разговор који не био био један у низу тада уобичајних дискусија које су се завршавале без икаквог ефекта. Та тема је била *Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији*; тема, рекох, стереотипна али интенције су биле критичке а не афирмативне и апологетске. Тако су и бирани евнетуални учесници којима су упућени позиви: били су то ствараоци који су већ били познати по својим критичким ставовима према нашој социјалистичкој пракси иако су се углавном изјашњавали као марксисти и приврженици изворне комунистичке идеје.

Од већег броја позваних, одазвали су се Добрица Ћосић, Никола Милошевић, др Михаило Марковић, др Миладин Животић, др Светозар Стојановић, Триво Инђић и Стеван Мајсторовић; одазвала се и већина редакција провинцијских часописа чији су представници учествовали у генералној дискусији и на књижевној вечери приређеној за публику. Своје редакције представили су уредници др Сава Пенчић и Драгомир Јанковић (*Градина* – Ниш), Драгомир Лазаревић (*Багдала* – Крушевац), Милутин Милутиновић (*Кораци* – Крагујевац), Воја Красић (*Ток* – Прокупље), Петар Вулић и Миломир Краговић (*Октобар* – Краљево) и др Миодраг Николић (*Привредни гласник* – Ниш). У последњи час, службено спречени, отказали су учешће Војислав Живковић (*Браничево* – Пожаревац) и Томислав Мијовић (*Развитак* – Зајечар).

Програм састанка био је добро замишљен и садржајан. Првог дана вођена је опсежна, целодневна дискусија о поменутој теми у којој су

учествовали сви гости из Београда и сви уредници часописа; у сали Народног позоришта одржано је добро посећено књижевно вече на коме су радове читали уредници часописа. Другог дана гости из Београда одговарали су пред публиком на питања у оквиру теме *Актуелни проблеми наше културе данас*. Дискусију првог дана отворио је опсежним излагањем које је дало тон целој расправи *Никола Милошевић*; он је говорио о генези наше савременог економизма и улитаризма. *Завршну реч* дао је *Добрица Ђосић*. Целокупан материјал са састанка – и дискусија првог дана, и одговори на питања и актуелним проблемима у култури, као и литерарни радови са књижевних вечери и краћи текстови уредника часописа о условима у којима раде гласила која уређују објављени су у двоброју 5/6 за 1967. годину.

Међутим, сама концепција састанка и интенције редакције о којима је било говора, али у првом реду анализа изведена на састанку наишле су на жестоку осуду партијских форума; појавио се велики број написа у штампи и одржан је велики број састанака партијских активиста којима је присуствовало више високих руководилаца; осуда лесковачког састанка добила је шире размере и тај конфликт означен је као почетак сукоба између српске интелигенције и Партије.

Часопис је био поштеђен и мера и евентуалне забране: једино је захтевано да материјал са састанка буде достављен на увид партијским форумима који су задужени за то – пре него што број буде штампан. Часопис је наставио да излази, у прво време чак и појачаним темпом. Све што се десило у вези са редакцијом свело се на оставку припадника тзв. радикалног и опозиционог дела редакције, њену поуну новим поузданим члановима и појачани рад савета. У том смислу радикализација концепције часописа, о којој је било говора, показала се као мач са две оштрице јер је, поготово поменути број 5-6, учинио часопис познатим и траженим у читавој Србији и гласилом чије је учешће у општим културним и идеолошким токовима бар у једном тренутку било врло видљиво и утицајно, са једне, али је, са друге стране, изазвало жесток отпор партијских форума који су овакво деловање часописа оценили као антисамоуправно и политички неприхватљиво, угрозивши на тај начин и саму егзистенцију часописа.

Прва последица је била у томе што је јасно поручено да присуство антисамоуправних снага, а то значи „опозиционих” филозофа и писаца у часопису није дозвољено. Тако је, може се слободно рећи, ауторска и кртичка компонента оријентације часописа, о којој је било говора, „*играла само једно лето*” и онда под присилом уступила место некој врсти неутралне и лојалне оријентације која ће постојати али неће „мутити воду”. Треба такође приметити да оваква оријентација није наишла ни на какав отпор већег дела редакције, савета и шире јавности. Томислав Н. Цветковић је остао главни и одговорни уредник, а Хранислав Ракић и Миодраг Стефановић, чланови редакције.

VII

Године 1973. редакција у саставу Томислав Н. Цветковић (главни и одговорни уредник), Миодраг Стефановић, Хранислав Ракић, Жарко Радовановић, Бора Здравковић, Вили Хубач и Душан Јањић припремили су јубиларни број Нашег стварања и тим четворобројем обележили двадесетогодишњицу постојања часописа. Истовремено, то је био крај мандата ове редакције. Тим се, заправо, завршила још једна фаза у развоју овог лесковачког гласила.

У петом броју за ту годину, који носи ознаку септембар-октобар 1973. објављена је на уводном месту белешка *Уз опроштај* у којој се каже да је часопис добио *Октобарску награду града Лесковца*, али да овде није реч о награди „већ о људима који су радили у редакцији читаву деценију живота” и то „без икакве материјалне надокнаде или награде”. Био је то несебичан и заљубљенички рад, каже се даље у белешци. Ти људи су се „максимално ангажовали на његовом уређивању”, настојећи да се „не прекине једна лепа традиција и да се не разбије једно велико огледало културног живота и стваралачког чина нашег човека, понајпре човека у провинцији”. Уредништво у то име изражава захвалност досадашњим уредницима Т. Н. Цветковићу, Х. Ракићу, Ж. Радовановићу и В. Хубачу, свакако омашком изостављајући име Миодрага Стефановића.

Промена је била очигледна и читавала се пре свега у новом уредништву које је опет имало знатно више чланова и по томе подсећало на састав из првих година постојања. У њему готово и није било људи који су се непосредно бавили писањем али је главни и одговорни уредник постао песник *Бора Здравковић*; на месту коректора и техничког уредника *Радмила Митровића* заменио је *Михајло Дедић*, уредник великог броја издања штампаних у лесковачким штампаријама, потоњи главни и одговорни уредник „Наше речи”.

(...) После извесног броја година, када је часопис објављивао напise из позоришног живота, почеле су заузимати доминантно место радови из етичке проблематике и књижевне прошлости; међутим, оно што се лако може запазити, часопис је знатну пажњу почео посвећивати ликовном животу и уметности, тачније прилозима *Срђана Марковића*, историчара уметности и ликовног критичара који је, без икакве сумње, својим марљивим и стручним деловањем пресудно утицао, преко Наше речи и Нашег стварања, да се утемељи комплетна ликовна критика у нашем граду, и иначе богатом уметницима од вредности. Током осамдесетих и почетком деведесетих година, све до тихог гашења часописа, остварио је сарадњу *др Тихомир Петровић* који је онда наговештавао а данас заузео позицију најмарљивијег и најплоднијег, најкомпетентнијег и најутицајнијег књижевног критичара. Петровић је иначе стручњак чије је уже поље активности дечја књижевност. Он је писац прве целовите *Историје српске књижевности за децу*. Другим речима, ова фаза у

развоју нашег стварања – углавном мирна када је часопис тихо излазио, без потреса и активнијег учешћа јавности, није неинтересантна и занемарљива у погледу прилога који су објављивани.

Наше стварање *прстало је да излази* после броја 1-2 за 1994. годину, непосредно по обележавању 40. годишњице излажења. Није било притисака споља, часопис се, да тако кажем, истрошио изнутра и бар за тренутак изгубио свој разлог за постојање. Уместо Нашег стварања, на тај начин нестало, појавио се *Осврт* и попунио празнину која би настала у историји лесковачке периодике.

После паузе од неколико година, тадашњи директор Дома културе, садашњег Лесковачког културног центра, *Олгица Петровић*, се zaloжила за обнову часописа. Успела је да часопис обнови свој живот у 1997. години. За уредника је позвала др *Светислав Павићевић*, естетичара и социолога културе из Београда; који је припремио четири броја часописа. *Тако је година 1997. година поновног рађања Нашег стварања.*

Формирана је, разуме се, редакција али, што је занимљиво, *без иједног члана Удружења писаца* или ма ког од писаца из других области (историчара, професора књижевности итд.) из Лесковца.⁵³⁰ (Има се утисак да се ишло за тим да у редакцију уђу људи од извесног ауторитета у политици или некој од стручних области као што је, рецимо, медицина).

Уводни текст, како је уобичајно, објављен је под насловом *Уз први број нове серије Нашег стварања* али га није потписала редакција већ сам уредник Светислав Павићевић. Часопис треба да представља, каже ту уредник, „својеврсни допринос подстицању стваралаштва” а у том циљу на уводном месту штампан је чланак *мр Моме Денића* под насловом „Адитиви за дуван: арома и сокови; тиме је испуњена рубрика „Технологија” а следи рубрика „Правне науке” у којој др *Слободанка Стојичић* објављује чланак „Питање законодавства у Душановом закону, а *мр Мирослав Здравковић* Закон о предузећима и разлози који су утицали на његово доношење; нижу се затим рубрике из области образовања, филологије, урбанизма, флористике, медицине... Рубрику *Поезија* прекидају прилози из медицине, а затим следи „песничка школа Нашег стварање”, теорија књижевности, сликарство, музичка уметност; између осталог и рубрика „Филмска уметност”, појављује се рубрика „Нови издавачи” итд. Посебну занимљивост представљају слогани штампани на последњих страни корица; на пример: „Ако вам је стварања, дођите у Наше стварање” или „Ако ви немате времена – пошаљите нам своје радове” и сл. Убрзо је, међутим, дошло до неспоразума између уредника часописа и издавача; Слободан Павићевић је одлучио да се повуче из редакције.

⁵³⁰ Редакцију су 1997. године чинили др Слободанка Стојичић, мр Мирослав Здравковић, др Добросав Бјелтић, Олгица Петровић, др Милорад Величковић, др Новица Ранђеловић и Миодраг Здравковић.

IX

Доласком *Димитрија Тасића* на место главног и одговорног уредника, часопис улази у своју нову фазу и достиже у пракси врхунце који је некадашња редакција из 1967. године замишљала, тачније сневала. Сада су се на страницама Нашег стварања појавила врхунски књижевници као што су Стеван Раичковић, Драгослав Михаиловић, Љубомир Симовић, Миодраг Павловић, Матија Бећковић, као и Никола Милошевић, Звонко Марић, Светозар Стојановић и др. Ту су и преводи са страних језика дела писаца са свих континената.⁵³¹

Редакција свесрдно настоји да успостави изванредан баланс између стваралаца у Лесковцу и највећих наших и светских имена, тако да то буде у правом смислу европски часопис који излази у Лесковцу, дакле да тежи за врхунским квалитетом али да не занемарује чињеницу да потиче из града какав је Лесковац. Ипак, многобројни проблеми, пре свега материјалне природе, оптерећују часопис; било је неспоразума између издавача и уредништва, тако да је часопис направио нову паузу у издавању у 2001. години, а за 2002. морао је да буде штампан као четвороброј.

У „*Књижевној баштини Лесковца*“ Николаја Тимченка објављено је неколико веома занимљивих прилога о историјату „Нашег стварања“.⁵³²

Тимченко подсећа да се почетком септембра 1953. године појавио први број Нашег стварања, часописа за друштвено-политичка питања, науку и књижевност, а главни уредник од првог броја до краја 1955. године, дакле до прве паузе у издавању, био је *Владимир Каменовић*, професор Економске школе у Лесковцу; редакција је била гломазна (петнаест чланова), а издавач Клуб просветних и јавних радника Лесковца. Часопис је био замишљен као месечник и до краја прве календарске године изашла су четири броја у три свеске (трећи је био двоброј за новембар и децембар 1953. године).

(...) Према устаљеном обичају у нашој периодици, у првом броју објављена је, под насловом „*На почетку*“, реч Редакције, у којој је дефинисам програм часописа и објашњени разлози за његово покретање; програм је најпре подразумевао успостављање континуитета са „*традицијом напредне штампе у Лесковцу*“ између два рата; та штампа је, према формулацији у овом тексту, „имала деликатан задатак не само да региструје савремене догађаје већ и да, у највећој мери, даје шире осврте на опште привредни, друштвени и културни развој града и околине.“⁵³³

⁵³¹ Године 1998. редакција је потпуно измењена; у њој су били др Јован Букелић, Сава Димитријевић, др Душан Јањић, Владимир Красић, Вера Милићевић, Олгица Петровић, др Тихомир Петровић, Живојин Прокоповић и Драган Стојановић. И ова редакција се често мењала.

⁵³² Николај Тимченко, *Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац, 2007.* стр. 153. *Напомена:* У фусноти је назначено да је ову студију о нашем стварању Н. Тимченко написао 2002-2003. године.

⁵³³ Николај Тимченко, *Књижевна баштина Лесковца*, стр. 155. Књига се појавила посхумно, а уредио је Предраг Стајић.

ЛЕСКОВАЧКИ ЗБОРНИК

У Лесковцу је 10. маја 1985. године одржан скуп посвећен 25. годишњици излажења „Лесковачког зборника“. У целој 1960. години, рекао је на том састанку Хранислав Ракић, главни и одговорни уредник, саветовали смо се, разговарали, на крају 11. априла 1961. године на састанку Савета Народног музеја одлучили смо да покренемо „Лесковачки зборник“ и пошто смо већ имали неке припремљене радове одштапамо за 1961. годину први број „Лесковачког зборника“. Прилози за тај број били су сакупљени од наших еминентних научних радника, и то од академика Миленка Филиповића, др Владимира Стојанчевића и др. Било је и почетничких радова, али сви они су уливали снагу и поверење да се на томе неће стати.⁵³⁴

Прва редакција у саставу: *Хранислав Ракић*, уредник, *Драгутин Борђевић*, *Стојан Николић*, *Драгић Станковић*. *Радмила Стојановић* и *Миодраг Стефановић* урадила је 15 бројева Лесковачког зборника. Од 1976. до 1981. године састав редакције су чинили: *Хранислав Ракић*, уредник, *Десанка Костић*, *Милан Миладиновић*, *Живан Стојковић* и *Радмила Стојановић*, а од 1981-1985. године: *Хранислав Ракић*, *Десанка Костић*, *Радмила Стојановић*, *Живан Стојковић* и *Живојин Стојиљковић*.

(...) Велику и посебну помоћ у стручном погледу, стилском и техничком уређивању, пружили су *Николај Тимченко* и *Михајло Дедић*, као и штампарија Напредак.

(...) Лесковачки зборник излази непрекидно 25 година. У њему је објављено 686 библиографских јединица на 8.500 страница, а написало их је 156 сарадника – научних радника из готово свих научних дисциплина (историја, привреда, етика, етнологија, биологија, географија итд.).⁵³⁵

%

Настао неколико година после оснивања Народног музеја у Лесковцу и првих публикација – у виду мањих монографија и политичких брошура, „Лесковачки зборник“, почев од далеке 1961. године, значио је пун заокрет у стручном, научном и уопште интелектуалном стваралаштву не само у ужем, професионалном раду Народног музеја у Лесковцу – чији је орган био – већ и по ширем друштвеном значају за добар део јужно моравског региона. Лесковачки зборник настојао је већ од првог броја да – одлуком управе музеја и уређивачком политиком свог уредника – превазиђе уске и прагматичке околности локалне културно-историјске и текуће друштвено-политичке актуелности (што је била општа карактеристика за часописе и другу периодичку тога времена) и да са својом - могло

⁵³⁴ Видети опширније Лесковачки зборник бр. XXVI, 1986, стр. 489-506.

⁵³⁵ Исто, стр. 506.

би се рећи – *историјском мисијом*, улогом и делатношћу, много доприне се у области истраживачког рада научне, културне и друштвене прошлости лесковачко-јужноморавског подручја.⁵³⁶

Уобимној истраживачкој делатности Народног музеја у Лесковцу, Лесковачки зборник остао је главни, најпознатији и најзначајнији вид његовог укупног рада и стварања. Његово уредно излагање - током про теклих 40 година – само потврђује горњу карактеристику о њему.

(...) Писац ових редова, као један од првих и сталних сарадника у Зборнику, сигурно је, не би био тако истрајан у свом стваралаштву а такође и у бављењу „лесковачком” проблематиком да није био подстицан нај љубазнијим и веома пријатељском позивима уредништва, а пре свега његовог главног уредника и директора музеја Хранислава Ракића.

(...) Ја сам се посебно познавао са четворицом Лесковчана, сарадника Зборника: *протом Драгутином Ђорђевићем, Драгољубом Трајковићем, адвокатом Јованом Јовановићем и Добривојем Каписазовићем*. Сви су они били пријатни и угледни људи своје лесковачке (и београдске) средине, личности широких, стручних и интелектуалних видика, одлични познаваоци завичајних прилика и (ближе) прошлости лесковачког подручја.

(...) Прота *Драгутин Ђорђевић*, свештено лице, представљао је редак изузетак међу својим дужносним колегама. Био је проучавалац верског живота и црквене историје лесковачког подручја, иако се, на врло широкој основи бавио и проучавањем етнографских питања, описивањем народног живота и обичаја... Био је познат и цењем и по томе што му је САНУ објавила обимну и документовану монографију из народног живота становништва лесковачког краја, а Народни музеј још једну књигу етнографског карактера.

(...) *Драгољуб Трајковић*, по струци правник, писац велике ерудиције и широких интелектуалних хоризоната, одликовао се одличним познавањем прошлости лесковачког краја. Релативно млад, још 1920. године огледао се у два научно-популарним публикацијама (1927, 1928) из новије лесковачке прошлости, о којој је иначе саопштавао у текућим локалним листовима и већем броју брошура и мањим научно - популарним монографијама, уз то веома занимљивим и са актуелном савременом проблематиком. После ослобођења 1944. године био је међу најревноснијим сарадницима музеја – где је објавио неколико књига посебно издања – и у Лесковачком зборнику већи број радова из друштвено-културне, правно-историјске и историјске проблематике. Био је личност темељног образовања и изражајног критичког посматрања и анализирања друштвено-историјске прошлости, али и неких савремених појава (позната је његова духовита карикатура одређеног лесковачког амбијента под насловом *Ладвинке и фотељке* – која је сликовито приказивала пре свега

⁵³⁶ Владимир Стојанчевић, После четрдесет година, XL, 2000, стр. 5-12.

менталитет и неке традиционалне навике послератних људи из одређених друштвених кругова).

(...) *Јован Јовановић*, предратни адвокат и угледни политичар земљорадничке левнице (проф. др Драгољуба Јовановића), уредник *Недељних новина*, био је један од највећих сарадника у „Лесковачком зборнику”. Правник по струци дао је неколико занимљивих радова са социолошко-правном проблематиком, али је нарочито остао запажен по својим обимним социо-антропогеографским радовима о лесковачком Поречју, Пустој Реци, Заплању, Лесковачком пољу и Бабичкој гори и о Доњој Јабланици.

(...) Јована Јовановића (био ми је ујак) запамтио сам и по његовом ретком човекољубљу: за њега се говорило да је био редак лесковачки адвокат који је бесплатно водио сељачке парнице и био једини адвокат у вароши који није себи сазидао кућу већ је до краја живота (88 година) живео у очевом дому, изграђеном још крајем XIX века.

(...) *Добривоје Каписазовић*, Лесковчанин – Београђанин ређе се појављивао као сарадник музеја и зборника, али је био живо заинтересован за његов рад и успех. Познавао је одлично карактер и менталитет старих Лесковчана и, буквално, све старе лесковачке варошке фамилије. Народни музеј му је издао занимљиву књигу о надимцима у старих Лесковчана, са пуно података о њиховим, појединачно, особинама. Био је веома духовит, одличан козер, пун података и обавештења о старом Лесковцу.

(...) Када је реч о старијим (међу првима) сарадницима Народног музеја један од највећих је, без сумње, био и покојни *Сергије Димитријевић*. Без уочљиве сарадње у Лесковачком зборнику, он се нарочито истакао публикацијама у музеју – мањих или већих – посебних издања. Истовремено велике радне енергије и врло широког интересовања и научне ерудиције, он је неуморно истраживао прошлост лесковачког подручја, како је сам често говорио, не без извесног ризика, „од Ноја до Авноја”.

(...) Од осталих Лесковчана, старијих сарадника Народног музеја, и посебно „Лесковачког зборника”, сада покојних, помињем свештеника *Радосла Требјешанина*, *Добривоја Ранчића*, географа *Р. Миладиновића*, а од „спољних” неуморног и оданог сарадника музеја и Лесковачког зборника *Јована Трифуноског*, др *Видосаву Николић – Стојанчевић*, научни сарадника Етнографског института САНУ у Београду, уз то и учеснике на научним скуповима у организацији Народног музеја. Такође имена првих сарадника музеја, мојих познаника: *Ивана – Иве Здравковића*, знаменитог архитекте, проф. *Ђорђа Мано – Зизија*, неуморног истраживача знаменитости Царичиног града, проф. универзитета *Миленка Филиповића*, научног саветника Географског института САНУ *Михајла Костића*.

(...) Велика заслуга – вредна сваког признања – у овом погледу припада свакако управи музеја и уредништву зборника, а посебно вишедеценијском директору и главном уреднику Храниславу Ракићу.

%

Народни музеј у Лесковцу основан је 1948. године са основним задатком да прикупља, чува и обрађује музејске предмете у циљу потпунијег, свестранијег и научног изучавања културно-историјског наслеђа лесковачког краја. Издавачку делатност Народни музеј је покренуо 1950. године издавањем публикације *Сергија Димитријевића – „Стари Лесковац као просветни и културни центар”*.

Основна идеја којом се музеј руководио у покретању ове Библиотеке била је да на одабраним и заједничким пројектима окупи и ангажује што више сарадника – истраживача из свих научних дисциплина који живе и раде у Лесковцу, затим Лесковчане који раде у другим научним центрима и истраживаче који желе да проучавање лесковачког краја уврсте у сопствени програм научно-истраживачког рада.⁵³⁷

(...) Прве књиге Библиотеке Народног музеја (тада Градског народног музеја) биле су историографског карактера. Поред већ поменуте књиге С. Димитријевића о културним и просветним приликама у Лесковцу пре и после ослобођења од Турака, публиковано је још неколико књига овог истраживача прошлости лесковачког краја. То су студије о аграрним односима за време Турака, историјске чињенице и предања о борбама Николе Скобаљића са Турцима, о Лесковчанима у Првом српском устанку и градској привреди и занатима старог Лесковца. Поред тога што се бавио историјском и економском проблематиком развоја Лесковца, С. Димитријевић је прикупљао пословице и занимљивости о Лесковцу и Лесковчанима. То је објављено у публикацијама *„Грађа за проучавање Лесковца и околине”* св. 1 и *„Лесковачка енциклопедија”* св. 1. Феноменом развоја текстилне индустрије у Лесковцу бавио се и *др Миливоје Перовић*. Он је у књизи *„Лесковац трговачки и индустријски град”* указао на услове који су претходили развоју Лесковца, најпре као трговачког и занатског, а потом и индустријског центра.

У првим бројевима своје библиотеке, музеј је објавио и две публикације познатог истраживача историје и индустријског развоја лесковачког краја и развоја текстилне индустрије у Лесковцу – *Драгољуба Трајковића*. Прву, под насловом *„Из нашег Манчестера”* у којој говори о школским, културним и књижевним приликама у Лесковцу пре и после ослобођења од Турака. И другу, под насловом *„Трагом народне епике у јужном Поморављу”* у којој се анализирају узроци који су довели до изостанка епских народних песама о нашем крају.

Нову и врло значајну фазу на пољу истраживања музеј је започео 1961. године издавањем *првог броја Лесковачког зборника*.

⁵³⁷ Јулијана Пешић, 45 година издавачке делатности Народног музеја у Лесковцу, Лесковачки зборник 36, стр. 299-328.

У уводној речи редакција овако образлаже циљеве у име којих покреће зборник: „...Народни музеј у Лесковцу, руковођен искреном жељом да се лесковачки крај свестраније и с различитих аспеката научно проучи, покреће „Лесковачки зборник” са намером да то буде редовна публикација која би се у првој фази односила на проблематику која је искључиво у вези са лесковачким крајем.

(...) Од 1986. године Народни музеј организује научне скупове на тему Културно-историјска баштина Лесковца и околине од праисторије до 1918.” (...) Скупови се одржавају сваке друге године, а саопштења се штампају у „Лесковачком зборнику” На крају, као резултат свестраних истраживања и припрема, врхунац издавачке делатности Народног музеја био би издавање „Историје Лесковца” – опсежно, аргументовано и критички.⁵³⁸

%

Др Живан Стојковић био је уредник публикације – „Хранислав Ракић, Историјар”, која је објављена 1994. године. Посвећена је уреднику „Лесковачког зборника” од I до XXXV броја, дугогодишњем директору Народног музеја који је са својим сарадницима у музеју, и великим бројем сарадника из других центара, допринео да музеј постане центар свих активности на пољу проучавања прошлости лесковачког краја и да стекне веома значајно место међу сличним институцијама у земљи. (...) У редовној Библиотеци Народног музеја објављени су (...) „Фонети ка и морфологија лесковачког говора”, обрадио Јован С. Михајловић, а „Речник лесковачког говора” саставио је Брана Митровић. На крају, ево неколико статистичких података. У 35 бројева „Лесковачког зборника”, 1105 библиографских јединица објавило је 275 сарадника. У Библиотеци Народног музеја објављено је 79 публикација од тога 42 у редовној библиотеци, 23 у библиотеци Посебних издања, 7 у библиотеци Раднички покрет и социјалистичка револуција, 3 у библиотеци Грађа за историју револуционарног радничког покрета и 2 у библиотеци Културно-историјске баштине. Две публикације немају обележје библио теке у којој су објављене. На објављивању ових књига сарађивало је 50 аутора.⁵³⁹

%

Лесковачки Народни музеј је објавио следеће књиге из области просвете, културе, публицистике, филологије и књижевности: *Сергије Димитријевић*, „Стари Лесковац као просветни и културни центар”, Библиотека музеја, књ. 1, 1950, *Драгољуб Трајковић*, „Из нашег Манчестера”, Библиотека музеја, књ. 6, 1953, *Драгутин Гроздановић*, „Просвета, школство и култура лесковачког краја 1941-1945”, Библиотека

⁵³⁸ Разговор о пројекту Историја Лесковца организован је 1970. године у Народног музеју у Лесковцу. Објављен је у Лесковачком зборнику XI, за 1971. годину

⁵³⁹ Видети опширније, Јулијана Пешић, 45 година издавачке делатности Народног музеја у Лесковцу, Библиографија (хронолошка, ауторска, предметна по областима: археологија, историја уметности, етнологија, историја, просвета, култура и публицистика, филологија, књижевност, географија и привреда), Лесковачки зборник 36. стр. 299-328, 1996. године.

музеја, књ. 18, 1973, *Јован Миљковић*, „Слово о мојој школи”, књ. 8, 1988, *Глиша Костић*, „Ча Митина школа – наше школовање у Лесковцу до ослобођења (1877)”, Посебна издања, књ. 10, 1988, *Драгољуб Трајковић*, „Живот и рад Михаила М. Јовановића Мике Браде”, Посебна издања, књ. 1, 1970, *Драгољуб Трајковић*, „Народни просветитељ и писац Сретен Динић и његово време (1875-1949)”, Библиотека музеја, књ. 19, 1973; *Јован С. Михајловић*, „Лесковачки говор”, Библиотека музеја, књ. 24, 1977, *Брана Митровић*, „Речник лесковачког говора”, Библиотека музеја, књ. 32, 1984; *Сава Димитријевић*, „Камапен на помет – дан када је страдао Лесковац”, Народни музеј, 1994, *Драгољуб Трајковић*, „Трагом народне етике у јужном Поморављу”, Библиотека музеја, књ. 11, 1955. године.⁵⁴⁰

%

Лесковачки зборник је 1999. године објавио више прилога о *Видосави Стојанчевић*, супрузи академика Владимира Стојанчевића, угледним сарадницима овог гласила. Њено најзначајније дело са овог терена је студија „*Лесковац и ослобођени предели 1877-1878. године*“.⁵⁴¹

Лесковачки зборник се својој сарадници одужује објављивањем саопштења њених сарадника, пријатеља и следбеника, који су стручно, са пажњом и пијететом писали о њеном животу и раду. Академик Владимир Стојанчевић, њен супруг, писао је о научним путовањима Видосаве Стојанчевић, проф. др Сребрица Кнежевић о Видосави – Види Стојанчевић као првој жени доктору етнологије у нас, Олга Кнежевић о географским елементима у радовима Видосаве Стојанчевић, Ненад Љубинковић о Видином етнолошком читању књижевности и Радмила Стојановић о етнолошким истраживањима др Видосаве Стојанчевић у Јужноморавском региону. Библиографију радова Видосаве Стојанчевић приредио је Милорад Радевић.⁵⁴²

⁵⁴⁰ Чини се да се један од разлога дуговечности Лесковачког зборника крије и у особинама Лесковчана. О томе какви су Лесковчани писао је Драгољуб Трајковић (Лесковачки зборник 18, 1978, стр. 25). Он подсећа да је књижевник и политичар Мита Ракић, отац песника Милана Ракића, пропутовао наше крајеве одмах по њиховом ослобађању од Турака и о њима и њиховом становништву објавио врло занимљиве забелешке. О нашим прецима, поред осталог, рекао је и ово: Лесковчани су иначе врсни људи, добри радници и трговци, и одлични устаници за јавне, грађанске послове. Они су имали своју школу, и плаћали учитељима добру плату. Када је наша војска у децембру 1877. године опколила Ниш, родољубиви Лесковчани устали су на оружје и сами овладали својим градом и ослободили од Турака околину своју. Међутим, један човек који се родио на Ветерници, и у њему провео најбоље године свога живота и рада, није био тако одушевљен својим земљацима не зато што с њима није био исте вере или расе. Он каже: „Кад се о неком рекне да је „прави Лесковчанин”, то он сигурно није заслужио особинама које се стављају у први ред људских врлина.” (Ж. Конфино, Лесковачки гласник, 5. октобар 1930).

⁵⁴¹ Лесковачки зборник, XXXIX, 1999, стр. 242. *Напомена*: Студије на Филозофском факултету у Београду завшила је јуна 1950 са одличним успехом – 9,14. У Етнографском институту Српске академије наука, одмах после дипломирања, 1950. године, радила је 39 година, до пензионисања 1989. године. докторску дисертацију „Врањско Поморавље – етнолошка испитивања”, одбранила је маја 1964. године на Филозофском факултету у Београду.

⁵⁴² Лесковачки зборник XXXIX, 1999, стр. 243

ПОМАК

Потреба за једним гласилом наметнула се самим чином формирања Удружења писаца Лесковац, фебруара 1996. године. Ваља подсетити: Лесковац је, после Другог светског рата, имао: „*Наше стварање*”, најстарији часопис у унутрашњости Србије, покренут 1953. године, лист „*Средњошколац*”, „*Трибину младих*”, „*Реч младих*”, подлистак „*Наше речи*”, а има данас угледни годишњак „*Лесковачки зборник*” и часопис „*Освита*”, оснивач Општински фонд за финансирање културе Лесковац, покренут 1990. Отуда покретање листа „Помак” природан је и очекивани подухват; у Лесковцу и околини дела један број књижевника, уметника и културних радника.⁵⁴³

У том уводнику, који би се могао назвати „*уређивачком одредницом Помака*”, даље је записано: На страницама „Помака” своје место имаће млади ствараоци и почетници, који завређују да буду подржани и подстицани у својим стваралачким напорима.” Зашто „Помак” издавачким приликама којима смо сведоци последњих година? Зато: да буде средиште оних који стварају у нашој средини, пре свега; да буде место узлета нових имена литературе, уметности, културе; да буде потврда стваралачког идентитета и афирмације стваралаштва наше средине, и других средина, да буде отворен и изазован за нове праве вредности – негдашње и садашње.

Први број „Помака”, наводи се даље у уводнику, Редакција је припремила брижљиво и са стрепњом, верујући да ће лист бити прихваћен код стваралаца и читалаца Лесковца и околних, развијенијих културних средина, и шире. На крају следи и закључак: „*Па нека „Помак” буде - нови корак! Срећно му било – корачање!*”

„Помак”, лист за књижевност, уметност и културу је тако почео своје (не)извесно трајање ево пуних десет година. Песимисти су му предвиђали *брзо потонуће*, али се он жилаво одупирао и, чак и у време НАТО агресије је излазио, истина уз тешкоће, што је био доказ више у решеност Удружења писаца и најдужег главног уредника „Помака” Томислава Н. Цветковића (припремио и уредио прва 22 броја листа!).

Прву редакцију листа „Помак”, чији је формални оснивач била Културно-просветна заједница општине Лесковац, а издавач Удружење писаца Лесковац, чинили су: *Томислав Н. Цветковић*, главни уредник, *Јосиф Стефановић*, одговорни уредник, *др Тихомир Петровић*, *Сава Димитријевић*, *Раде Јовић*, *Вили Хубач*, *Данило Коџић*, *Мира Коџић*, секретар Редакције, *Ненад Кражић*, *Миодраг Величковић*, технички уредник, *Стојна Марковић*, коректор, *Гмитар Обрадовић*, ликовна

⁵⁴³ Уводник на првој страни главног уредника Томислава Н. Цветковића, Уз први број Помака, октобар-децембар 1996. године

решења корица, фотограф Душан Костић. Такође је на насловној страни писало да ће лист „Помак” излазити једном у три месеца.

Тај први број „Помака”, који се појавио 27. децембра 1996. године⁵⁴⁴ (цена 5 динара и годишњом претплата 25 динара), штампан је у Графичком предузећу „Напредак” у Лесковцу, чија је порука „Увек са вама: Традицију штампарства у Лесковцу дугу 110 година успешно наставља графичко предузеће „Напредак”, објављена на целој последњој страни листа.⁵⁴⁵

%

Упркос извесним позитивним назнакама и тенденцијама, наш друштвени и културни живот у приметној мери карактерише негација репрезентативних вредности, симптоми саморазарања и нехај. Тако је, на првој страни првога броја „Помака” започео др Тихомир Петровић свој коментар „*Наши књижевни тренутак*”.

Професор Петровић оцењује да се „*пored угледних и признатих стваралаца* (тај прилог је илустрован фотографијом на којој се виде Добрица Ћосић и Томислав Н. Цветковић на Салону књига у Лесковцу, октобра 1996. године), данас се књижевним радом предају анонимни ствараоци – да избегнем термин књижевни уметници – без посебне претходне спреме и уз блажено неразумевање уметничког заната; и без дара, наравно. Неталентовани и неинвентивни, многи су од њих, осетивши опојан мирис књижевне славе, неумерно састављали и публиковали бледе и малокрвне текстове, збирке стихова или прича и постајали људи од „пера и књиге”. Некако у сличном тону, већ на другој страни „Помака”, главни уредник Т. Н. Цветковић у прилогу „*Белине културне мапе Србије*” подсећа: „У три четвртине насеља Србије – нема домова културе; на 145 варошица долази осам професионалних позоришта (мање него што их само Београд има); у 60 одсто насеља Србије – још није дата позоришна представа, уприличен сусрет са познатим писцем, музичари ма, организована изложба слика...”

Већ у првом броју јављају се најзначајнији ауторитети лесковачке, али и не само лесковачког стваралаштва, проф. др Душан Јањић и Николај Тимченко, који је и ван Лесковца, па много више изван свог „завичајног окружења” био препознатљив као изванрдни зналац књижевности, филозофије и других области, Професор Јањић је свој први рад у „Помаку” наслови „Литерарна периодика и рецепција страних књижевности”, а Тимченко, под надсловом „Уз стогодишњицу Лесковачког позоришта” и насловом „Врхунска представа” детаљно обрађује комад „Ха-Фај” Милице Новковић. Истим поводом, стогодишњице позоришног

⁵⁴⁴ Видети бр 11/12, април-септембар 1999, стр. 50. на којој су објављена и имена свих аутора дотадашњих прилога.

⁵⁴⁵ Ово је, иначе, део опсежне студије Д. Коцића о Помаку, листу за књижевност, уметност и културу, гласилу Удружења писаца Лесковац.

живота, огласио се и *Вили Хубач* врло занимљивим написом „Критика (позоришна) – супарник или сарадник?\":

Жељко Хубач је објавио, поводом смрти Даре Апић, прилог „*Дара под облацима*” са поднасловом „око пет хиљада представа, више од 150 ликова и, као круна Госпођа министарка, Дара Апић је затворила свој позоришни и животни круг”:

„За Дару Апић кажу да је из свог родног Лазаревца понела леп глас и срце, а томе има већ седам деценија. Године 1951. отпевала је своју прву Кошану на сцени пиротског Народног позоришта. Била је ангажована и у позориштима у Врању, Зајечару, Зеници, Вршцу, а 1963. године долази у Лесковац и више од тридесет година посвећује театру овог града, и не само њега”.

У првом броју „Помака” јавиће се и *Драган Тасић*, који ће касније постати незаобилазно име у лесковачкој критици. Овога пута, што је, иначе, (не)обичајно за његово касније исказано интересовање, писао о сликарству Леонида Шејке. Опет је повод била смрт да се пише. Објављена је, како је најављено уз фотографију, једна од последњих прича недавно преминулог песника и приповедача *Станимира Стојмировића Грицка* (1938-1996) под насловом „С обе стране пута беле брезе, а поноћ празна”:

У том првом, са великом стрепњом очекиваном броју „Помака”, објављене су и песме Борислава Здравковића, Драгана Радовића, Гордане Томић-Радојевић, Михајла Дојчиновића, Томислава Н. Цветковића, Војина Ј. Митровића, Данила Коцића, Николе Цветковића, Милене Стојановић, Мире Коцић, Милана Момчиловића, Небојше Ђокића, Вукице Ђукаловић, Радмиле Давидовић, Љиљане Вучковић и Јосифа Стефановића.

Значајно место заузели су и прозни састави: Слободана Костића – Косте („Пеле”), Саве Димитријевића („Гуте Мучин”), Данила Коцића („Колиба”), Рада Јовића („Made in D.”), Зорана Давинића („Унела га маса”), Верице Баторевић-Божовић („Метеори”), Ненада Кражића („Некад беше”), Миодрага Горановића („Питање среће”), Душана Јовановића Надина („Прича о хајдуку, одметнику и љубавнику”).

Овога пута су на готово две стране објављене карикатуре *Миодрага Стојановића*, уз напомену да је реч о некадашњем карикатуристи Наше речи, сада новинару Политике Експрес, добитнику великог броја домаћин и иностраних награда), *Новице Коцића*, (сада карикатуристе Политике) такође уз напомену да је прве карикатуре објавио у Нашој речи. Представљен је и *Миодраг Величковић* и две његове карикатуре уз објашњење: „Карикатура Миодрага Величковића која је освојила „Гран при” на овогодишњем Међународном фестивалу у Фолињу, Италија. Награда је освојена у конкуренцији више од 500 аутора из 42 земље.

Какве су биле реакције после појаве „Помака” објављено је у другом броју тога гласила за јануар-март 1997. годину. На првој страни у рубрици акценти, објављен је прилог *Оливере Шијачки* под насловом „Помак наговестио „Помак””: „Нови лист за књижевност, уметност и културу Помак већ од првог броја наговештава да има добру концепцију и да ће имати своје читаоце и право место у културном и књижевном животу”.

Ових дана, саопштава редакција на 2. страни 2. броја „Помака”, стижу писма читалаца, честитке за овај издавачки подухват, речи подршке и то врло конкретне, кроз сарадничке текстове. Међу првима јавила се *Смиљана Буровић*, члан Удружења књижевника Србије. Она је у писму главном уреднику Томиславу Н. Цветковићу каже: Честитам на покретању „Помака”. Надам се да ћете са њим истински да помакнете неке ствари у српској култури...” *Ана Дудаи*, уз песму, у писму између осталог, каже: С радошћу се одазивам и шаљем Ти песме песника од Стига. За „Помак” - честитам!”

%

Поред низа песама и прозних састава, у другом броју су посебну пажњу привукли прилози *Јована Букелића*: „Смрт која се већ догодила”, део из награђене драме Удружења драмских писаца Србије „Бранислав Нушић” *Жељка Хубача* „Ближи земљи”. Нравно, ту су и веома запажени прилози *Душана Ј. Јањића* (Уз стогодишњицу рођења Луја Арагона), *Николаја Тимченка* (Слободан Јовановић и Богдан Поповић – пример духовне сарадње”), Текст *Т. Н. Цветковића* (Сима Бунјић: Лучоноша српског глумишта”) прилог *Вили Хубача* („Наш културни тренутак”) и занимљиви текстови *Добривоја Каписазовића* („Прилог сећања на Жака Конфина”) и *Верице Баторевић Божовић* („Сретен Динић”). Поменимо и истраживачки прилог *Станка Миљковића* („Срско-словенско порекло цара Јустинијана”) и критички осврт *мр Јована Пејчића* на збирку песама *Т. Н. Цветковића* „Фотографија изнад кревета”, као и оцену *Милене Стојановић* о збирци песама *Мире Коцић* „У небо верујем”.

У 1997. години појавио се најпре двоброј 3/4 (април-септембар), а потом и број 5 (октобар-децембар). Присутни су већ стари, добро познати аутори. Тако и ови бројеве наилазе на симаптије и неподељене оцене о значају оваквог листа.

%

Сама редакција, њени најугеднији сарадници, огласили су се поводом првих десет бројева „Помака” у 11/12 броју, април-септембар 1999. године.⁵⁴⁶ У прилогу под знаком „Реч поводом десетог броја Помака” др Тихомир Петровић пише: „Јавност је први број „Помака” дочекала са неверицом и са помешаним осећањем. То је могло бити с тога што се лист

⁵⁴⁶ Јубиларни, десети број Помака, представљен је 12. фебруара 1999. године у Дому синдиката у Лесковцу.

појавио у време наше друштвене хаварије, у атмосфери обмана, пијачне вике и галаме. И додао бих, са извесном слободом, наука оног незна лачког проповедника, по коме – нема ничег бољег човеку под сунцем него да једе, пије и весели се. Сада, читалачки свет сваки нови број дочекује с пријатним изненађењем. Читаоци су се, наиме, могли уверити да се ради о гласилу које задовољава књижевне и књижевнокритичарске критеријуме, и готово све оно чиме се хвале листови и часописи од традиције и угледа.

Редакција „Помака” објављује прилоге познатих аутора, али са благона клоношћу прихвата сараднике који кушају своје прве летове у освајању свог књижевног простора. Нарочито задовољство представљају ствараоци жељни афирмације и стваралашког идентитета. Лист је захваљујући својој вредности и динамици излагања, за релативно кратко време, скренуо пажњу широј читалачкој публици. – Помак неприметно постаје стожер креативних снага, бистар извор који утуњује жеђ за читањем, инте лектуалну радозналост и емотивни доживљај.

Извесно, са „Помаком”, који се придружује Нашем стварању, Освиту, Лесковачком зборнику и другим периодичним публикацијама, *Лесковац постаје српски и југословенски књижевни центар*. Можете, драги поклоници писане и песничке речи, претпоставити да излагање листа наилази на отежице, не ретко на непремостиве препреке и тешкоће. Само ентузијазам сарадника, писаца и песника, даје живот гласилу.

Дугачка би била листа сарадника. Не мали је број афирмисаних стваралаца који својим радовима дају дигнитет гласилу. Надам се да ми неће бити замерено ако поменем име које се у књижевним круговима изговара са дужним поштовањем – *Николај Тимченко*.

Инспирисани осећањем дужности, да на најбољи начин служе култури свога народа, чланови редакције дају томе свој допринос, према снази свога дара, способности и моћи. Душа, међутим, листа, његова *моторна снага*, јесте уредник *Томислав Н. Цветковић*. – И ово није колегијално-галантна похвала. Чињеница је да је Цветковић на уређивању листа (што у данашњим приликама у сваком погледу неисплатив посао) – показао оданост и једно рударско прегнуће... Пожелимо да усмерења „Помака” буду на добром путу.”

%

Ево и оцене др *Душана Јањића*: „Помак” је, чини се, од првог броја имао изграђену, препознатљиву физиономију чије су главне одлике, по мени, разноврсност и обиље. Разноврсност у сваком погледу. Најпре, она жанровска. Мада у листу доминира поезија, заступљене су и друге књижевне врсте: приповетке, одломци из романа па и позоришних комада, есеји, књижевнокритички прикази, путописи, ликовна и позоришна критика... И није само књижевност испуњавала странице „Помака”. Лист је пратио актуелна културна збивања али се дотицао и минулих времена настојећи да сачува од заборава оно што је интересантно и вредно из наше прошлости. „Помак” је имао и има једну изузетну рубрику: „Портрет

знаменитих Лесковчана.” Ја сам увек са великим занимањем читао животописе истакнутих суграђана, како оних који су се већ преселили у вечност, тако и наших савременика. Признајем да ме је увек привлачила и последња страница, посвећена хумору и испуњена, по правилу, карикатурама, афоризмима, досеткама. Разноврсност „Помака” огледа се у присуству различитих литерарних оријентација: од класичног, традиционалног казивања или певања до херметичке поезије и посмодерне прозе. Разноврсност, такође, и генерацијски: од текстова оних који долазе, најмлађих, до прилога оних који полако одлазе. Кад кажем обиље, мислим на мноштво аутора и текстова. „Помак” је окупио, доиста, велики број сарадника не само из Лесковца и околине. Он нам је предста вио, на пример, песнике из више крајева Србије и Југославије, па чак и из иностранства. Оно што ја лично посебно ценим, то је да „Помак” није и не жели да буде некакав уштогљени, елитистички лист, часопис, доступан само за тзв. проверене, потврђене вредности. Има у овом листу наравно и њих (на пример, прилози Албахарија, Павловића и других). Радује, међутим, то што он даје шансу и непознатима, отвара врата младима, и зато има важну културну мисију. Када се једном буде писала историја српске културне периодике с краја XX века, „Помак” се сигурно у њој не може заобићи. Овај лист, чији је главни уредник и *spiritus movens* овог вредног културног подухвата, Томислав Н. Цветковић, добиће, уверен сам у то, истакнуто и заслужено високо место.”

Томислав Н. Цветковић и његови сарадници, чланови редакције Помака, уз уобичајне материјалне невоље које прате сваку периодику у Србији, успешно настављају да објављују „Помак”, али најчешће као – двоброј.

У Народном музеју представљен је и „јубиларни” 20 број (април–јун 2001. године), али у наредном двоброју (јул - децембар 2001. године) нема информација са те прославе, сем фотографије (на њој су др Душан Јањић, Живојин Прокоповић, Николај Тимченко и Томислав Н. Цветковић. Тај двоброј (21/22) је *последњи који је уредио Томислав Н. Цветковић*, јер се после тога, на лични захтев – иако су многи писци, чланови удружења, захтевали да и даље уређује лист – повукао са те дужности.

Тај последњи двоброј „Помака” (21/22, јули - децембар 2001. године) објавио је на насловној страни прилог познатог књижевника *Мира Вуксановића „Зашто пепељугају књигу”*. То је, у ствари, била његова прступна беседа на отварању Четвртог салона књиге у Лесковцу, 9. маја 2001. године. После добијања Нинове награде, Вуксановић ће се поново наћи у Лесковцу. Тада ће *опет отворити* Салон књига и присетити се првог доласка и речи које је изговорио, а које су се нашле у Помаку.

Редакцију последњег броја „Помака” на челу са Томиславом Н. Цветковићем чинили су: др Душан А. Јањић, Јосиф Стефановић, Велимир Хубач, Раде Јовић, Ненад Кражић, Михајло Дојчиновић, Слободан Костић - Коста, Милан Момчиловић, Миодраг Величковић (технички уредник),

Стојна Марковић и Ана Марковић, коректори, и Гмитар Обрадо вић (ликовна решења насловне стране).

У том 21/22. броју „Помака” (јули - децембар 2001), поред већ поменутог прилога М. Вуксановића, Т. Н. Цветковић у рубрици „Знамени те личности” пише о Милошу С. Милојевићу, националном буднику Србије деветнаестог века, а неуморни др Душан А. Јањић о стогодишњи ци рођења Андреа Малроа, док је Николај Тимченко представио песника југа – Анђелка Крстића. Поред низа песама и приказа, пажњу је привукао прилог Т. Н. Цветковића: „*Сава Димитријевић – лесковачки Фелини*”, као и информација да је на Шестом интернационалном фестивалу репортажа „Интерфер”, у Сомбору, *Милан Момчиловић*, члан редакције „Помака” и дописник „Политике” из Лесковца, добио – диплому.

%

Без неког нарочитог потреса, дошло је до промене у листу. Број 23/24, који се појавио априла 2002. године, као главни уредник потписао је Станко Миљковић, новинар Наше речи, увелико афирмисан у лесковачком крају као критичар и писац неколико романа и књиге есеја.⁵⁴⁷

Једини број „Помака”, који се, рекосмо, појавио априла 2002. године, уредила је редакција у чијем су саставу, поред главног уредика, били: др Тихомир Петровић, др Душан Јањић, Данило Коцић, Драган Радовић, Раде Јовић, Слободан Костић - Коста, Миодраг Величковић (технички уредник), Гмитар Обрадовић (ликовно решење насловне стране), Мира Коцић (секретар редакције).

Шта је била главна Миљковићева преокупација можда се понајбоље може видети на првој страни, где је објављена „*Реч уредника*”, дакле не урендштва, него главног и одговорног уредника, који се на крају, дабоме, и потписао.⁵⁴⁸

„У последњих педесет година, вероватно си се често питао (кад одбациш наред из свог живота) куда иде Србија и српска култура. (...) Између два рата, у привреди Лесковца свакодневно је циркулисало око пет стотина милиона ондашњих динара. Преведено на једноставнији језик, сваки пунолетни Лесковчанин у оно време имао је улог у привреди Лесковца по 26.000 ондашњих динара или по једну двостратну кућу. (...) Онда је дошао рат и 6. септембар 1944. године. И ево деценијама Лесковац покушава да се усправи, да се дохвати статуса који је стицајем несрећних историјских околности некада изгубио. Кроз протекло време, могло би се рећи, да је духовно залепршао.”

У том 23/24. броју „Помака”, поред поменуте „*Уводне речи*”, пажњу су привукли прилози *Саше Хаџи Танчића* (Шехерезада хиљаду и једна ноћ, прича), *Николаја Тимченка* (Писац и мудрац Стерија), *проф. др Стане Смилковић* (Владимир Цветановић о књижевности Старе Србије), *Мила на Рад. Божовића* (Последња вожња, репортажни запис), *Томислава Н.*

⁵⁴⁷ Живот и рад Станка Миљковића представљено је у посебном поглављу ове студије.

⁵⁴⁸ Видети поглавље о Станку Миљковићу.

Цветковића (Алигатор, одломак из драме, награђене на конкурс Међурепубличке заједнице културе у Пљевљима).⁵⁴⁹

Запажени су прилози *др Тихомира Петровића* (Песник ђачке љубави - Мирослав Антић; и приказ књиге Миодрага Матицког „О српској прози”, Просвета 2001), *Вернице Баторевић* (Подсећање на људе из прошлости: Кумови), а о „Историји српске књижевности за децу пишу проф. др Тихомира Петровића, *др Душан Јањић* и *Данило Коџић*.

Ту је и потресно сведочанство Радета Јовића о песникињи Гордани Томић Радојевић и такође његов занимљив осврт под насловом „Београд се прави важан”, а о његовој књизи Грумен земље пишу *др Тихомир Петровић*, *Драган Тасић* и *Димитрије Тасић* а *Драган Радовић* се присећа свог пријатеља Нинослава Милићевића (1955-2002), великог глумца Народног позоришта у Лесковцу („За мог вршњака и пријатеља”). Коначно, у овом богатом, лепо уређеном броју „Помака”, има и низ другим вредних прилога из разних области. Због тога би се могло да констатује да је Станко Миљковић (уз скромну помоћ уредништва) успешно обавио поверени посао.

Станко Миљковић, новинар, професор, романописац, нажалост, није могао (из здравствених разлога) да настави започети посао. Пауза у излажењу „Помака” постајала је све дужа и све опаснија. Поједини чланови редакције су му упућивали „другарске критике” и коначно је дошло до избора и новог уредништва. У двоброју 25/26 (јануар –јуна) 2004. године, на насловној страни, под насловом „Повратак Помака”, нова уредница „Помака”, *Верница Баторевић-Божовић*, иначе директор и главни уредник лесковачког недељника „Наша реч”, пише: „Априла 2002. године објављен је последњи број 23/24 листа за књижевност, уметност и културу „Помак”. Скоро шест година, од првог броја (октобар-децембар 1996. године) ово тромесечно гласило књижевних стваралаца не само Лесковца већ и градова широм Србије, метрополе, па и оних у расејању, стицало је и стекло своју читалачку публику, али и одговарајући углед у књижевним круговима. А онда је наступио мук и „Помак” се после двогодишње паузе поново обраћа својим читаоцима и креће у освајање културних простора, који су, несумњиво, без њега били сиромашнији. Но, свакако, најбитније у целој овој ситуацији је чињеница да се смогло снаге за повратак „Помака”. На радост и стваралаца и читалаца... Надамо се да ће овај лист и надање излазити тромесечно.”

Ево и прилике за подсећање. Двадесет и два броја „Помака” уредио је писац *Томислав Н. Цветковић*. Настојао је и успео у томе да од првог броја „Помак” има што више сарадника и читалаца. Наравно, у уређивању

⁵⁴⁹ Уз овај одломак из Алигатора Т. Н. Цветковић, стоји (антрфиле) следеће објашњење: Књижевник Томислав Н. Цветковић (1933), био је један од покретача Помака, и његов главни и одговорни уредник од првог (1996), до двадесет и другог броја (2001. године). На овај начин изражавамо сарадничку захвалност г. Цветковићу и бројним сарадницима које је окупио, а који ће, надамо се, наставити сарадњу са Помаком, попут Цветковићевог прилога који објављујемо.

њу је имао меру па се није догађало да на страницама листа има више сарадника са стране, а мање из средине која лист издаје. Могло би се рећи да је то била основна карактеристика „Помака” и обележје које ће нова редакција, надамо се, и даље неговати. Број 23/24 уредио је Станко Миљковић, новинар и писац уносећи неке новине, али са настојањем да традиционално добро у листу задржи.

Из наредног, 25/26. броја листа, дознајемо да је *Верица Баторевић Божовић*, главни уредник, *др Душан Јањић*, одговорни уредник, а да су чланови редакције *Томислав Н. Цветковић*, *Мира Коцић*, *Светлик Станковић*, *Љиљана Ана Вучковић* и *Јовица Стаменковић*.

Помак је, на другој страни, објавио и информацију да је крајем јануара 2004. године (не наводи се тачан датум) одржана Изборна скупштина Удружења писаца општине Лесковац на којој је за председника изабран *др Душан Јањић*. Занимљиво је рећи, што је Помак и објавио, да је на седници Скупштине удружења писаца предложено да главни и одговорни уредник поново буде Томислав Н. Цветковић, али до тога није дошло. У том 25/26. броју најинтересантнији прилог објавио је Никлај Тимченко: „*Жак Конфино и Миливоје Перовић – две различите судбине*” и наднасло вом „Из књижевног живота Лесковца. Посебно је занимљив сам крај овог приказа: „За рехабилитацију, тачније адекватније вредновање дела Миливоја Перовића и његов повратак у круг интересовања за његове романе, а самим тим и за признања овог писца јако се заузео књижевник *Саша Хаџи Танчић* који је написао, у разним листовима, од „Политике” преко „Наше речи” до „Помака”, више чланака с намером да исправи неправду према писцу. Није помогло ни објављивање монографије „Романи Миливоја Перовића” о којој до сада није било говора ни у локалној штампи ни на књижевним приредбама у граду. Тако је овај рад Саше Хаџи Танчића, бар за сад, остао без одзива, брутално прећутан. Међутим, ни *Конфино*, ни *Перовић* нису нашли места у *Лексикону писаца лесковачког краја* који је уредио Станко Ђорђевић и у који су ушли чак и они љубитељи књижевности који нису написали ниједан чланак а камо ли књигу. Овај податак можда више од свега говори о судбини неких писаца и књижевности у нашем граду.⁵⁵⁰

Млади прозаиста и критичар *Јовица Стаменковић* понудио је добру причу *Крсташ и покојник*, а познати лесковачки новинар и публициста *Власимир Вељковић*, који се такође ретко јавља у Помаку, али увек понуди занимљив причу или репортажу, овога пута се огласио једном легендом - „*Власинско водострашило*”. У овом Помаку објављен је и приказ *Јовице Д. Ђорђевића* о Добривоју Бошковићу и његовом роману „*Сагореле сени*” (Књиготека, Београд, 2002). Писац, односно лекар Добривоје Бошковић, дуго је боравио у иностранству, далеко од места своје младости и

⁵⁵⁰ У Нашем стварању, концепцију Лексикона писаца лесковачког краја оштро је критиковао, проф. др Тихомир Петровић, један од највећих зналаца историје лесковачке књижевности, наводећи као аргумент готово исте разлога као и Николај Тимченко.

домовине, и никада их се није одрекао, а још мање заборавио. У роману је развио слике које је дуго носио и доживео као ожиљак на души из младости и свог завичаја.

„Умеће говорења” (огледи о реторици) плодног лесковачаког професора др Тихомира Петровића представио је *Д. Коцић*, а о првој збирци *Светолика Станковића* „Последња лука” (Удружење писаца Лесковац, 2003) писао је *Драган Радовић*: „Последња лука је људска, искрена и поштена стихована преписка са самим собом, али и са искуством – и књижевним и животним (а временом се нагомилало поприлично тога)... Упркос свему, Светолик Станковић је један од ретких због којих књижевност треба да постоји.

Конечно, из овог броја Помака треба издвојити и приказ *Драгана Тасића*: „Димитрије Миленковић Мита – Мој црнобели свет” (Лесковац, 2004): „После читања и разгледања ове књиге, осећамо се бољи, другачији, племенитији”.

%

Бројеве 27/28 (јул–децембар 2004), 29/30 (јануар–јун 2005), 31/32 (јул–децембар 2005) такође је уредила иста уредничка екипа и то врло добро. Напре је поводом доделе Повеље „Иво Андрић”, коју је добио *Томислав Н. Цветковић* за књигу збирку песама „Усуд”, пише све амбициознији критичар *Јовица Стаменковић*: „Језик Цветковићеве поезије је богат, особујан; све у њему ври, кипти од живота, боја, тонова, звукова и гласова.”

Неуморни *Николај Тимченко* се оглашава поводом стогодишњице смрти *Антон Павливића Чехова* (1860-1904), ту је и лепа прича *Љиљане Јањић* „Нарушени склад”: „Тог поподнева најлепша плажа на Халкидикију сањиво и лепо је подносила жарко августовско сунце”.

Опширан, занимљив прилог дао је проф. др *Душан Јањић*: „Змај и француска књижевност” (уз стогодишњицу смрти *Јована Јовановића Змаја*), а *Груја Петковић* је објавио причу „Запис са крстом”. *Милан Божовић* објављује интересантну причу „Дивљи голуб-гривнаш”, а *Зоран Стојановић* прегрт песама међу којима и *Самоћу*: „Сам у поноћи/ жеђ са тобом/ зора већ руди/ додирујем те./ Ветар те милује/ птице гласове носе/ снови долазе/ које сам шапутао”. Ту је у рубрици „За сећање”. *Томислав Н. Цветковић* пише о *Радету Јовићу* (*Отишао песник остала дела*).

О роману *Станка Миљковића* „Тумач сопственог сећања” пише *Драган Тасић*, а *Дејан Ђорђевић*, професор књижевности, књижевни критичар, песник и уредник „Тачке” пише о роману „Уклето” *Љубише Динчића*. *Станко Ђорђевић*, професор и књижевни критичар је посебну пажњу посветио збирци песама за децу „Испод свода плавог” мр *Перице Пешића*. Лекар *Миодраг Горановић*, објављује прилог: „Не знам где сам! Да ли?” *Ненад Кражић* објављује комедију (*По Сими Буничу, а по сећању Атанасија Младеновића*). Конечно, занимљив, актуелан прилог *Миодрага Величковића* у „Културном перископу” о приликама у леско вачкој

култури затвара 27/28 број Помака, који се може убројити међу неколико најуспешнијих.

У наредном 29/30. броју који је био у знаку обележавања смрти Николаја Тимченка и Михајла Дедића „Помак” објављује посмртно слово Саше Хаџи Танчића Николају Тимченку. О Михајлу Дедићу Верица Баторевић пише у „Помаку” у рубрици Запис за сећање: „Михајло Дедић значајан издавач”.⁵⁵¹

Насловна страна броја посвећена је кратком, али ефектно написаном прилогу др Душана Јањића „Књижевна судбина завичајних писаца. Велики хроничар лесковачке културе, одличан зналац књижевности, врстан интелектуалац Драгољуб Трајковић заступљен је у бр. 29/30 прилогом: „С Конфином пре педесет година и доцније”. Драган Радовић објављује кратку причу, као и Мил. Рад. Божовић. Ту су и прилози Рада Јовића, Љиљане Јањић, одличан запис Тамаре Николић и, опет вредни др Душан Јањић који представља Дојчиновићеву збирку „Уштапове шуме”, док Драган Радовић пише о Књижевним акцентима Драгана Тасића, Томислав Стевановић о збирци Данила Коџића „Говор камена”, а о књизи „Изокренути снови”, вредног, упорног и веома плодног Јосифа Стефановића приказ даје Драган Тасић. Слободан Стојилковић, објављује запажени оцену у Бори Димитријевићу Пиксли, а Станко Миљковић пише о улози и значају Светог Саве.

Редакција са Верицом Баторевић Божовић, као главним и др Душаном Јањић као одгорним уредником, уредила је још само један двоброј – 31/32 (јула-децембар 2005). На првој страни, главна уредница пише о „Културном тренутку Лесковца” и већ на почетку каже: „Лесковац, несумњиво, има све атрибуте културног центра југа Србије.” И потом набраја бројне „институције културе”, а говорећи о листовима и часописима помиње да се од „недавно појавио и часопис „Think Tank”, чији је уредник Саша Стојановић, додајући да се прошле године „појавио велики број књига лесковачких аутора”, а највише наслова објавила је издвачка кућа „Филекс”, која има и наградни конкурс за најбољи роман и збирку песама и на који се јавља сваке године на стотине аутора из целе земље”.

У овом брју новинар Милорад Цветковић јавља се „Писмом из Париза”, а Томислав Н. Цветковић новом песмом. Добитник Вукове наг раде, пише о проти Драгутину Ђорђевићу, проф. др. Момчилу Златано вићу и Љубиши Рајковићу Кожалцу. Др Душан Јањић, који заиста одушевљава вредноћом и сталном присутношћу у Помаку, овога пута је представен прилогом „Француски слависти и српска књижевност”.

Овај број ће, можда, пре свега, бити упамћен по једној причи Миливоја Перовића и одломку студије „Романи Миливоја Перовића” Саше Хаџи Танчића, најбољег znalца Перовићевог обимног стваралачког опуса. Ево само једног акцента:

⁵⁵¹ Видети посебно поглавље о Михајлу Дедићу.

„При изучавању романесног опуса Миливоја Перовића пошло се од уверења да не само да није још критички влаоризо ван, него да је посве занемарен и готово заборављен”.

Поред великог броја аутора, који су се представили стиховима, луцидно је запажање *Светолика Станковића*, песника, о роману *Станка Миљковића* „Тумач сопственог сећања” и такође занимљива оцена *Томислава Стевановића* о „Сибирској причи” Милана Рад. Божовића. *Професор др Тихомир Петровић*, најмарљивији књижевни критичар са наших простора, објављује „Бесендик”:

„Ниједан човек не може добро говорити ако сам није добар” – писао је знаменити Квинтилије. „Какав је човек, такав је и његов говор”, казао је Цицером, а на све њих подсетио професор Петровић. Редакција која је припремала четири двоброја „Помака” (25/26, 27/28, 29/30 и 31/32) од јануара 2004. до децембра 2005. урадила је тај нимало лак задатак врло добро, најважније је да се лист појављивао и допринео афирмацији најмлађих писаца.

%

Почетком фебруара 2006. године, на Изборној скупштини је оцењено да је дотадашње руководство – Управни одбор, председник Скупштине проф. др Душан Јањић и уредништво Помака - „добро радили, али је могло и боље”. Ипак, најважнији задатак је остварен – Помак је опстао! Једногласно је за председника Удружења писаца Лесковац изабран *Данило Коцић*, новинар и писац, а за главног и одговорног уредника „Помака” *Драган Радовић*, професор и песник. Изабран је, такође, једногласно, Управни одбор, који је задужен за уређивање Помака: *Верица Баторевић Божовић*, *Светолик Станковић*, *Јовица Стаменковић*, *Томислав Н. Цветковић*, *Перица Пешић* и *Драган Радовић*. Неколико дана после конститусања, Управни одбор је за потпредседника, опет једногласно, изабрао *Светолика Станковића*, док ће комисијама за пријем нових чланова Удружења писаца и издавачке делатности руководити *Верица Баторевић Божовић* и *Томислав Н. Цветковић*, а секретарска дужност је поверена *Јовици Стаменковићу*, писцу и књижевном критичару.

За мање од два месеца, припремљен је 33. број Помака (јануар-март 2006) и почетком маја 2006. промовисан у Народној библиотеци. Насловна страна „Помака” је први пут штампана у боји. На првој страни је објављен у рубрици „Лични став” прилог *Николаја Тимченка*, који је заступљен и у рубрици „Моја француска лектира” прилогом „Стендалово осећање живота”. Такође је објављена информација о *Задужбини „Николај Тимченко”*. *Јован Пејчић* пише о Милану Ракићу, а *Димитрије Тасић* о Љиљани Дугалић, београдској песникињи. Можда је најзанимљивији, а свакако најпровокативнији прилог *Душана Стошића* „Аутобиографске белешке”. О акварелима Милана Врбића пише *Живојин Прокотић*, зналац његовог рада, док је *Раде Јовић* представљен комедијом „Турила Љиљана на нишан Душана”. О Јовићевом делу пишу *Мирослав*

Цера Михаиловић („Мајсторско писмо Радета Јовића”) и Радослав Златановић („Лесковац - покретни празник мајсторски”). Ксенија Катанић се оглашава поводом Усуда, песама Томислава Н. Цветковића, а Дејан Ђорђевић се посвећује „Сливнику”, новом роману Зорана Ћирића. О роману „Уклето” новинара Љубише Динчића пише Јовица Стаменковић, а врло опсежну оцену романа Милорада Цветковића „Варљиво плаво” објавила је Марија Стојановић. Од више других занимљивих прозних прилога, поменимо „Сенке сећања” Властимира Вељковића, „Бачку славу” Добросава Туровића и причу „Награда” Љиљане Јањић. Коначно, о музичком животу пише Велимир Вили Хубач, а о једној косовској песми проф. др Момчило Златановић, док је Томислав Стевановић писао о стваралштву Рома који живе у Лесковцу. Тако Помак – што је за лесковачке писце најважније – наставља свој живот!

%

Први пут од кад излази, појавио се крајем 2006. године Помак као троброј (34-36). Промовисан је почетком 2007. године у Народној библиотеци. На насловној страни је објављена песма Николаја Тимченка „Речи и песма”:⁵⁵²

*„Ја нисам песник
И ово нису стихови
Исписујем речи што и како
Извиру из оне тмине и хаоса
Што их недостатку адекватнијих речи
Називамо душом.”*

Такође на првој страни објављен је у рубрици „Лично став”, прилог Рада Дацића „Страх од себе”: „... Из страха од себе човек хрли међу људе и, са њима заједно, сам убија људе и, са њима заједно, сам убија људе.”⁵⁵³

У рубрици „Задужбина” објављене су три песме Томислава Н. Цветковића: Говор биља, Сунцолист и Страноречје.⁵⁵⁴ О Григору Витезу, песнику за младе, општирно пише проф. др Тихомир Петровић, а из необјављене збирке Радета Јовића читамо „Пекмез од шљива”:

*„Васколика се јесен подсмева
Сентименту,
Под преговима пуца зора сива
Сињора Бела, напушта родну
Сенту*

⁵⁵² Ово је почетак песме, а комплетну објављујемо у посебном поглављу ове књиге. Занимљиво је рећи да је, према ономе што се до сада зна, ово једина Тимченкова песма (нека истраживања, додуше, говоре да их је написао још неколико).

⁵⁵³ Раде Дацић је рођен у Сијарини (општина Медвеђа). Основну школу је завршио у Сијаринској Бањи, Природно-математички факултет у Београду, где је докторирао 1965. Дацић је један од најуспешнијих научника, књижевника, филозофа, генерације матураната 1951/52. Лесковачке гимназије, и не само те генерације. *Напомена*: Видети Помак бр. 34-36, децембар 2006.

⁵⁵⁴ На југословенском књижевном конкурс Међурејубличке заједнице из Пљеваља Томиславу Н. Цветковићу додељена је награда „Блажо Шћепановић” за најбољу необјављену књигу песама за 2005. годину.

*У вођњаџима мојим
Спремаће пекмез од шљива.”*

Занимљива, нова робрика „Наша чаршија” у знаку је прилога Шћепана Туровића и Момчила Димитријевића „Брдо Хисар – светилиште из праисторије”, а Добросав Туровић пише о Драгољубу Трајковићу.

Посебно је занимљива изузетно кратка прича Дејана Ђорђевића, песника, књижевног критичара „Кратка прича о једном сликару који је прескакао ограду и неопрезно се насукао на шиљак”.

Помак је објавио и два одломка из романа Слободана Николића Травице „Путеви странпутице”⁵⁵⁵ и део првонаграђеног романа Данила Коцића „Изабрани снови” са анонимног књижевног конкурса „Филекса”, 2006. О „Француском клубу”, неуморног проф. др Душана Јањића, опширно пише Драгиша Костић. У овом броју огласио се Драган Тасић прилозима : „Молитвено узношење” („Антологија српских молитава”, приредио Јован Пејчић, „Драслер партнер”, Београд 2005) и освртом на „Француске белешке” Николаја Тимченка (Књижевна заједница „Бора Станковић”, Врање 2006):

„Покојни Николај Тимченко добио је посмртно издање белешки и успомена на свој боравак у Паризу. Николај Тимченко био је филозоф и књижевни критичар који је од значаја за српску културну сцену, тако да је прерастао локалне оквире. После смрти Тимченка основана је „Задужбина” чији је један од основних циљева да објави списе из ауторове заоставштине, будући да је за живота Николај објавио свега четири наслова: Философске есеје „Песник и завичај”, „Записе о песнику” – оглед о поезији Васка Попе, у издању крушевачке „Багдале” и две књиге позоришних хроника у издању лесковачког Народног музеја. Сваке године, Николај је са супругом Ружицом, уместо на летовање, путовао у Париз. То је био дар Ружице Тимченко свом супругу, будући да је она, као професор француског језика, више од свега, желела да летње дане, дане одмора, проведе у Паризу.”⁵⁵⁶

Овај, 34-36. број „Помака” биће посебно прибележен по „Библиографији” Јанка Н Ивановића. У њој су прибележена сва имена аутора „Помака” од 1. до 20. броја овог листа, што ће засигно много значити за истраживаче лесковачке прошлости.⁵⁵⁷

„Помак“ је и даље излазио (најчешће као двоброј или четвроброј). Године 2014. године појавио се 65/68. број који је био посебно посвећен књижевнику Саши Хаци Танчићу (1948 – 2014) о коме су опширно писали Драган Радовић и Данило Коцић.

⁵⁵⁵ Видети о Травици у поглављу о савременим писцима лесковачког краја.

⁵⁵⁶ Д. Тасић, Град светлости у успоменама, Француске белешке Николаја Тимченка, Помак, бр. 33-36, стр. 36.

⁵⁵⁷ Видети Библиографију, Помак бр. 34 - 36, децембар 2006.

ЛЕСКОВЧАНИН

И непосредно после појаве првог броја листа „Лесковчанин“, 1996. године, културна јавност Лесковца исказала је велико интересовање. Један од разлога је сам оснивач овог обновљеног листа за науку и књижевност, угледни правник *др Томислав Илић*, који је у то време био председник Окружног суда.

У импресуму се могло прочитати да је директор тога листа *др Димитрије Кулић*, Лесковчанин, који живи у Нишу, познати професор Уставног права, а место главног и одговорног уредника било је поверено књижевнику *Саши Хаџи Танчићу*, који се низ година, са великим успехом исказао на тим дужностима. Укратко, реч је о екипи која – гарантовала успех.

%

Из први број обновљеног „Лесковчанина“ (18. децембар 1996), у уводном тексту, на првој страни (уз слику Колета Рашића, ослободиоца Лесковца, 11. децембра 1877. године) читамо прилог уз потпис проф. др Димитрија Кулића, др Томислава Илића и Саше Хаџи Танчића:

„Пред Вама је први приватни лист у Лесковцу после Друго светског рата. Покрећемо га у име наших предака и у наше име. И у име наших породица. И следственика. У име науке и књижевности, како иначе стоји у заглављу „Лесковчанина“. Поновни сусрет са листом који је поносито назван родним именом свога читаоца, с много разлога, фиксиран је управо у дани тренутак после равно сто година од његовог покретања. Његови обновитељи, међутим, не обнављају и његово прошло време. „Лесковчанин“ ће махом бити у знаку овога што се доживљава и осећа управо сада.

(...) Поновна појава „Лесковчанина“ може се, уопште узев, схватити и као још једна, додуше лична активност у сусрет јубиларној 600. годишњици првих писаних помена града на Ветерници. И чином његовог обнављања, још једном, доказује се да је Лесковац, захваљујући благодарним појединцима, пре свега – град обнове.⁵⁵⁸

Уколико не буде могао наставити да излази, и поред најбоље воље његових оснивача (наравно, из претпостављених разлога) овај нулти или

⁵⁵⁸ Нажалост, тај податак није тачан. Не рачунајући приватне ђачке листове, пре „Лесковчанина“, августа 1995. године, појавио се бр. 1-3 листа „Магазин“ чији је оснивач била Агенција „Ин“, а директор и главни и одговорни уредник Милан Ћосић, одличан рано преминули новинар, који је дуго радио у „Здрављу“. То је био врло добро припремљен „часопис за југ Србије“, али је изашао само тај број. Међу сарадницима су били: Николај Тимченко, Милан Јоковић, познати новинар и дугогодишњи уредник „Градитеља“, дописник Ђурувијевог „Дневног телеграфа“, „Блица“ и „Гласа“, Вера Милићевић, такође позната новинарка Радио Лесковца, Мирослава Јошић, кустос у Народном музеју, Бојан Тончић, сада новинар београдског Данаса и Данило Коцић. Међу прилозима је посебно интересовање, али и реакцију изазвао Тимченков чланак „Понешто о историографији НОР-а.

први број пред Вама, господине читаоче, примите и прихватите као лични гест пажње и захвалности, као омаж тројице Лесковчана негдашњем „Лесковчанину” у знак сећања на стоту годишњицу од његовог покрета ња и – замирања.

Страх оснивача, директора и главног и одговорног уредника „Лесковчанина” да ће судбина тог листа бити краткотрајна, нажалост, била је, углавном, оправдана. Лист је, истина, неколико година без тешкоћа излазио, али се фебруара 2001. године појавио последњи број, заправо двоброј 13/14 и тако је после пет година практично угашен, иако у том последњем двоброју није дато никакво објашњење, па би се могло закључити да је до престанка његовог појављивања дошло - ненадано!

Шта је било у центру пажње новопокренутог листа? Да га, укратко, прелистамо, уз нешто детаљније ишчитавање оних прилога који се односе на књижевно стваралаштво и културу лесковачког краја.

II

У првом броју обновљеног листа „Лесковчанин” јавља се главни уредник Саша Хаџи Танчић подсећањем на онај „Лесковчанин” који се појавио пре – сто година!

Наслов тога прилога више је него привлачан: „*Лесковчанин*”- како је изгледао и какви су му изгледи: „Да реткост не мора бити синоним вредности, то потврђује и „Лесковчанин”, лист политички, економски и књижевни, који је једанпут недељно, а по потреби и више пута, излазио 1896. године у Лесковцу. Дужни да то кажемо већ у освиту његовог обнављања после равно једног века, наглашавамо да је овај негдашњи повременик стварано извесна реткост, али он је то мање по свом медијском и информативном квалитету.

Ми, његови обновитељи, не кријемо задовољство да је један такав лист излазио у Србији, и то у Лесковцу, и да, углавном, испуњава стандардан захтев који се у ондашње доба постављао оснивачу и издавачу; у исти мах, он није испунио, такав какав јесте, неке претпоставке за продужено дејство свога трајања у потоњем времену и истом периоду.

Назив обећава читаоцу „слику и прилику” Лесковчанина. На жалост, овде ни у иком случају не би се могло рећи да је правоверна и чак на моменте и битна. Судаћи по прилозима у (засад) једино пронађеном примерку броја 6. аутори прилога мање засецају у антрополошку димензију Лесковчана и јужносрбијанаца, него највећма у његов политички и свакодневни живот. Утолико пре морало би се зажалити, ако је то био једини циљ „Лесковчанина”.

У првом броју, где су се појавили прилози Милорада Павића, Давида Албахарија, Зорана Тирића, Светлане Велмар Јанковић, Антонија Исаковића, Чедомира Мирковића, проф. Димитрија Кулића, проф. Петра

Марковића, ето и лесковачких стваралаца – *Мирославе Јоцић*⁵⁵⁹, *Раде Јовић* је представљен прозом „Лесковачка работа” (из још необјављеног романа „Срећно царство”), а познати новинар „Политике” *Милан Момчиловић* (тада дописник из Лесковца, а сада из Ниша) пева у песми „Зри истина: „Свет прасвет/ Тамнује/ У ноћи без звезда/ Зри истина/ Ко види – не види/ Глас њен грми.”

„Лесковчанин” подсећа, у прилогу „*Време је за антологију*”, да после „Песмописа” професора Мирослава Миловановића (Културни центар 1977), лесковачко стваралаштво нема ниједну антологију песништва после Другог светског рата.

После заиста лепог пријема првог, и други број „Лесковчанина”, који се појавио 15. маја 1997. године изавао је и интересовање и благонаклоност јавности. Овога пута прва страна је посвећена „*Ходочашћу времена*”, односно првим лесковачким индустријалцима:

(...) Део простора у овом листу посвећен је визионарима „*Малог Манчестера*”, како је из милошти, а с правом, назван Лесковац тога доба. Из другог чланка аутора Томислава Илића, оснивача Лесковчанина, дознајемо, између осталог, и следеће:

„Мало је градова било у Србији који су се, с крајем XIX века, могли похвалити својим листом. Као што је то могао Лесковац са „Лесковчанином”, захваљујући оснивачу, власнику *Љубомиру Стојановићу* и одговорном уреднику *Тодору Војводићу*, обојици из Лесковца.

„Лесковчанин”, лист политички, економски и књижевни, *одштампан је први пут 9. марта 1896. године* у Трговачкој штампарији Живојина Д. Обреновића у Лесковцу. Знатно раније него, данас, много познатији листови у Југославији.

(...) Поводом обнављања излагања листа, идеја оснивача је да буде лист свих грађана Лесковца, свих Лесковчана, а да афирмише све оно што је вредно у српској и југословенској науци и књижевности. Случајно проналажење једног броја листа, у Историјском архиву у Нишу, заголила је пажњу тројице ентузијаста: проф. др Димитрија Кулића, књижевника Саше Хаџи Танчића и проф. др Томислава Илића, ранијег министра правде и председника Окружног суда у Лесковцу, да покрену нови лист под истим именом „Лесковчанин”.

⁵⁵⁹ М. Јоцић, Хисар кроз векове, Лесковчанин, бр. 1, стр. 15. (У литератури, Лесковац се помиње као значајно место и важна балканска раскрсница путева. Далеку прошлост Лесковца, несумњиво, потврђују археолошка ископавања на брду Хисар, погодно за осматрање и контролу читаве котлине и зато насељаваног од најранијих времена. У топографском погледу, Хисар доминира над градом са 310 м надморске висине. Налази се на крају косе која раздваја долину Ветернице од долине Мораве. (...)) Први запис о Хисару оставио је *Е. Браун*, лекар енглеског краљевства, који је кроз Лесковац прошао у XVIII. веку. Он га назива *Лесковица* а реку ветерницу *Литерица*. На Хисару је, како истиче, видео град, који је господарио баровитом низијом – кастел Лесковица. (...) Судићи према археолошком материјалу који се чува у Народном музеју у Лесковцу, најстарији подаци о Хисару потичу из доба неолита (млађе камено доба). У музеју се чувају две камене секире, глачане, као продукт камене индустрије неолитског човека. (...) Истраживање Хисара започело је веома касно, 1994. године. Краткотрајна ископавања потврдила су наша ранија знања о овом локалитету који је као вишеслојно насеље садржао хоризонте насељавања из неколико епоха).

(...) Нови лист „Лесковчанин”, са нешто измењеном концепцијом, тромесечни је лист за науку и књижевност. Тако је идеја некадашњег Лесковчанина настављена, с тим што нови лист афирмише све оно што је до сада створено, а што није јавности уопште или у довољној мери презентовано. У том погледу лист „Лесковчанин” није конкуренција ниједном од постојећих гласила у Лесковцу.

III

У броју 2, „Лесковчанина” (15. мај 1997), поред занимљиве теме „Лесковачки говори у језикој науци”, кључно питање било је посвећено „Лесковцу као „српском Манчестеру”. О томе под насловом „Како је постала индустрија Лесковца”, преноси се прилог Драгутина Тодоровића:

(...) Први који је дошао на идеју да започне израду гајтана био је пок. *Антоније Поповић*... Да би осигурао потребан капитал, удружио се са виђенијим лесковчаким трговцима г. Митом Теокаревићем пок. Глигори јем Јовановићем и Проком Митићем, а као стручњака за израду гајтана довели су Бугарина Стевана Бојацова, који је у Карлову, у Бугарској имао већ своје чаркове и тамо радио, па су кришом пренели неколико чаркова из Карлова. У селу Стројковцу, 12. км. удаљеном јужно од Лесковца, узели су под закуп једну воденицу, па су почетком 1884. године почели рад. Као и у Бугарској, пређу за Гајтан припремале су сељанке из околних села, понајвише сиротиње Лесковчанке, обичним ручним преслицама. Као и сваки почетак, и овај је био тежак.

(...) Фирма овог првог индустријског предузећа у Лесковцу вођена је под именом: Антоније Поповић и Компанија. (...) Пошто ова прва фабрика није могла да задовољи целокупну потребу земље, а путовање у Бугарску ради доношења њихових гајтана доста тешко, јавља се идеја и код других Лесковчана да подигну још једну такву фабрику. Пок. Коста Илић – Мумџија ступа у договор са Мануилом Илијевим, Бугарином из Калопера да је подигну и заједнички раде. Споразум буде постигнут и за своје ортаке узму г. Горчу Петровића и зета пок. Мумџије Мику Јанковића. Нова фирма створена под именом Коста Илић и Компанија, приступа подизању своје фабрике у *једној воденици у селу Козару*, удаљеном 6 км од Грделице у 1888. години, и после доста тешкоћа почиње рад.⁵⁶⁰

%

Десет година после ослобођења од Турака у Лесковцу је основана прва штампарија, 1. маја 1887. године.⁵⁶¹ Оснива је Димитрије Адамовић, који је то, како је законом било уређено, огласио у „*Српски народним новинама*”, 10. маја 1887. године: Од 1. маја ове године отварају у Лесковцу папирну радњу и штампарију. У радњи овој уложено је 2.400 динара. Ова папирна радња и штампарија водиће се под фирмом Димитри

⁵⁶⁰ Опирније, Лесковчанин, бр. 2, 15. мај 1997, стр. 10-11.

⁵⁶¹ Хранислав Ракић, Прва штампарија у Лесковцу, Лесковчанин, бр. 2, 15. мај 1997, стр. 17.

је Адамовић. (...) Власник штампарије Димитрије Адамовић, октобра 1887. године, покрене лист „Глас народа”. Штампарија Димитрија Адамовића радила је до 1891. године. Крајем те године у Лесковцу оснивају заједничку штампарију Пера А. Стојановић и Страшимир Гемо вић. У њиховој штампарији штампа се и „Врањски гласник”, службени орган Врањског округа. Нови штампарију у Лесковцу основао је 1894. године Жика Д. Обреновић, који је у Лесковац дошао из Ниша... У овој штампарији је 1886. године штампан *први лесковачки недељни лист „Лесковчанин”*.

(...) Прве књиге објављене у штампарији Димитрија Адамовића биле су: „Пилатова исповест”, „Свети Андријан и Наталија”, „Хришћанско српско домаће васпитање” и друге... (...) Упоредо са развојем штампарија и штампарства у Лесковцу се отварају и књижаре. Прву књижару отворио је 1879. године Васиљко Илић, и она је радила до 1891. Наредне године књижаре отварају Манча Жибаревић и Пера Стојановић у сарадњи са Страшимиром Гемовићем. Године 1893. у Лесковцу се помињу књижаре Манче Жабаревића и Стевана Вилотијевића и друге.⁵⁶²

IV

На страницама „Лесковчанина” покренута је (већ у бр. 2) иницијатива за припрему и штампање „Енциклопедије Лесковца”. Покретач је проф. др Димитрије Кулић („Пројекат за вечност”, стр. 19). Трећи број „Лесковчанина” (15. август 1997) био је у знаку „Поднебља духовности”.⁵⁶³ У овом и неколико наредних бројева, угледни лесковачки новинар Властимир Вељковић, дописник Тањуга и Борбе, започео је серију текстова о историји лесковачког здравства и раду Српског лекарског друштва.⁵⁶⁴ Наредни, двоброј (4/5, децембар 1997-март 1998) започиње занимљивом причом о Сими Бунићу (*Личност и дело и Дело огледало*, стр. 1. и 15.) аутора Саше Хаџи Танчића. У том броју *Србољуб Миленковић* опширно пише „Како је разношена лесковачка индустрија”:

„Познато је да је лесковачки индустријски басен у предвечерје Друго светског рата са 18.000 становника, имао око 45 већих и мањих индустријских предузећа у разним привредним гранама: осам текстилних фабрика, 3 трикотаже, 4 графичка предузећа, 1 фабрику зејтина, 3 керамичке фабрике, 3 аутоматска млина, плус један за млевење паприке, 2 фабрике гуме, 1 фабрику пива, слада и леда, 2 фабрике столица, 7 металских предузећа, 2 стругаре, 1 аутотранспортно предузеће, 1 електричну централу, 2 ливнице, али и радионицу за производњу рубља, шајкаша и др. У Лесковцу је

⁵⁶² Х. Ракић, Прве штампарије у Лесковцу, *Лесковчанин*, бр. 2, 15. мај 1997, стр. 17.

⁵⁶³ На основу археолошких истраживања у општинама Лесковац, Лебане, Медвеђа и Власотинце, како би то стручњаци рекли, констатовано је 117 налазишта из средњег века, од којих је 28 насеобинског карактера, а за 10 се сматра да представљају средњовековна утврђења. Регистровано је и 27 цркава, а на 18 локалитета констатовано је постојање цркве са некрополом, док је 22 налазишта са знаковима гробног белега. (*Лесковчанин*, 15. август 1997, бр. 3, стр. 1)

⁵⁶⁴ О раду Властимира Вељковића, одличног новинара и публицисте, у посебном поглављу ове студије.

било 375 трговачких радњи, 13 трговачких предузећа од којих су се 10 бавило пословима са иностранством, затим 579 занатских радњи, плус 200 нерегистрованих занатлија 150 кафана и два солидна хотела. То је привредна „лична карта” Лесковца непосредно пред Други светски рат.⁵⁶⁵

%

У бр. 4/5 броју Лесковчанина, *Верица Баторевић Божовић* објављује веома надахнут текст „*Реквијем за стару железничку станицу*”, који је изашао и у њеној књизи „*Живот пише приче*”: (...) Саграђена је 1886. године. Зграду железничке станице Лесковац је добио само две године после Ниша. (...) Стара железничка станица у Лесковцу може да буде прича о старим лесковачким занатлијама који су своје производе носили на вашаре... може да буде и прича о Радоју Домановићу који је, дошавши овом станицом, предавао књижевност у лесковачкој Гимназији. Или о Сретену Динићу, учитељу и народном просветитељу, писцу који је у Лесковац дошао и остао. Или, пак, о Станиславу Биничком који је у Лесковцу дириговао Црквеним хором „Бранко”, компоновао и предавао музику, а потом отишао...”

%

У рубрици „Личности”, о академику *Звонку Марићу*, између осталог, пише: „Др Звонко Марић рођен је 1931. године у Бујановцу. Студирао је физику на Природно-математичком факултету у Београду, где је дипломирао 1955. године. Исте године се запослио у Институту за нуклеарне науке „Борис Кидрич” у Винчи. Докторску дисертацију под насловом „*Дисперзија светлости на атомским језгрима*” одбранио је 1960. године на Природно-математичком факултету у Београду. (...) До сада је објавио 80 научних радова од чега 50 у међународним научним часописима.⁵⁶⁶

У том броју Лесковчанина (стр. 10) објављен је и занимљив прилог о „*Лесковчаком незнаном јунаку*”, а повод је била „Споменица на прославу 50. ослобођења Лесковца 1887-1927”. (...) Споменик који је подигнут на средини пијаце од црвеног гранита, боје крви, из бронзе, био је покривен српском трбојком. На гранитној пирамиди исписане су речи: „Палим за слободу – захвални Лесковчани”. (...) Споменик је израдио наш познати вајар г. Драг. Арамбашић. (...) Одбор за подизање споменика палим ратницима лесковачким, који је основан децембра 1924. године, за три године рада прикупио је материјална средства и подигао споменик. (...) У тешким данима повлачења 1915. године кад су многи гледали да спесе бар голу душу, *Владимир М. Лазаревић*, поручник петнаестог пеша дијског пука, херојски је пао бранећи Лесковац од налета Бугара. Као заступник

⁵⁶⁵ Срба Миленковић, Како је разношена лесковачка индустрија, Лесковчанин, бр 4/5, децембар 1997, март 1998, стр. 18.

⁵⁶⁶ Академик Татомир Т. Анђелић, академик Стеван Коички, академик Миодраг Томић, Научник значајне репутације у нуклеарној и квантној физици, Лесковчанин, бр 4-5, стр 6.

бригадира заштитнице, он је са својом малом али храбром четом и војводом Милојем Мишковићем чувао положај Хисар као некад Синђелић Чегар. Но, бесомучним нападима бројно надмоћнијег неприја теља се није могло одолети. У последњем часу, када је опкољен са свих страна, сем неколико бомби, остао без икакве муниције, Лазаревић је наредио Мишковићу да се с водом пробију кроз густе бугарске редове. Он се задржао на положају само са два ордонанса и, пошто је бацио последњу бомбу, погинуо је изрешетан и измрцварен бајонетима. Идентитет неустрашивог Лазаревића није могао да се утврди. Бугари су му с новцем однели све хартије. Тако се десило да овом хероју благодарни Лесковчани подигну споменик као незаном јунаку. Међутим, тај храбри српски официр јесте *Владимир М. Лазаревић* - „*Мандић*” из Алексинца. Смели водник Мишковић, који се успешно пробио са својим војницима кроз бугарске редове, по осло бођењу, као поручник 27. пешадијског пука, истрпичао је догађај Влади мировом брату Драгољубу Николићу и потврдио да је он пао на Хисару.

У наредном броју Лесковчанина појашњење приче везане за „незаног јунака” дала је *Бурђа Бурђевић*. Она је, између осталог, написала: „У Лесковцу се дуго сматрало да је лик на споменику, који представља војника у пуној ратној опреми, анонимни лик, створен по замисли вајара Драгомира Арамбашћа. Све је трајало док Лесковац није посетио Милош Марковић, из Прокупља, који је запањен застао крај споменика и узвикнуо: „Овај човек на споменику је мој ратни друг Алекса Симоновић из Свирче код Прокупља...”

(...) Када је 1957. године дошла *Јелена*, ћерка Александра Симоновића, у Лесковац да у једној лесковачкој школи предаје француски језик, не мало је била изненађена када је угледала фигуру војника на споменику у центру града, код Јужног блока, јер је у њој препознала лик свога оца. Међутим, убрзо је одагнала било какву мисао да би то био баш лик њеног оца, али би се увек тргла када би прошла поред споменика пошто је сличност сасвим убедљива.

Када је „Наша реч” 21. септембра 1984. године поново штампала чланак *Николе Булатовића*, који је већ раније био објављен (1967. године) под насловом „*Ко је човек са бронзе*” и у њему причу Милоша Марковића о Александру Симоновићу и фотографисану на Ташмајданском гробљу, за Јелену су, пошто је прочитала чланак, престале све дилеме. Била је сигурна да је на споменику лик њеног оца.⁵⁶⁷

⁵⁶⁷ Александар Симоновић је рођен 18. јула 1892. године у Сварчу код Прокупља. Био је ожењен Алексијом, родом из Прокупља. Имали су петоро деце - све девојчице: Десанку, Стојанку, Стојиславу, Јелену и Ану. Учествовао је у балканским ратовима, затим и у Првом светском рату, као припадник Другог гвозденог пука. По чину је био наредник. После Првог светског рата живео је са породицом једно време у Новом Пазару а затим у Београду. Имао је завршену гимназију, те је у Новом Пазару и Београду радио као рачуновођа у првостепеним судовима. Умро је 9. октобра 1927. године у Београду, само 14 дана пре откривања споменика у Лесковцу, не знајући да ће његов лик војника са Солунског фронта красити центар града на југу Србије.

%

Године 1886. неколико љубитеља песме покрену мисао о оснивању певачког друштва у Лесковцу. Оснивачки овог друштва одржали су први приватни састанак 2. новембра 1886. и замолили *Милутина Тадића*, предавача лесковачке Гимназије, да се прими обучавања хора. Г. Тадић се одма одазове њиховој молби, али под условом да се певачи најпре упознају у неколико с нотама, па тек онда да почну певање у хору.

Тадашњи директор лесковачке Гимназије, пок. *Милош С. Милојевић* уступио је једну собу у гимназијској згради, у којој би се певачи спремали. Већ 5. новембра исте године видимо да почиње тај теоријски рад, а завршава се 20. истог месеца. (...) У то време су оснивачи израдили правила за ово певачко друштво које, за спомен на нашег неумрлог песника Бранка Радичевића, назову „*Лесковачко друштво „Бранко”*“, а 14. јануара 1887. године су та правила и код власти потврђена.

(...) Прва скупштина била је 19. фебруара 1997. Скупштина, којом је председавао Милутин Тадић, професор, одобрила је целокупни рад првих оснивача и покретача и примила правила. На тој скупштини изабран је први управни одбор певачког друштва „Бранко”.⁵⁶⁸

О лесковачким занатима пишу др *Живан Стојковић* и *Ненад Кражић*: (...) Корени лесковачког занатства потичу из периода средњовековне српске државе. Пред крај турске владавине у Србији је евидентирано 95 заната. (...) Поред Срба и Турака, међу лесковчаким занатлијама било је и Грка, Цинцара и Јевреја. Они су се углавном бавили трговином стоке и житарицама, механцилуком и неким старијим балканским занатима. По попису из 1890. године, у Лесковцу је на 715 самосталних занатлија долазило 513 помоћника. Први еснаф у ослобођеном Лесковцу формирали су обућарски радници 9. октобра 1880. године.⁵⁶⁹

Наредни 6. број Лесковчанина (септембар 1998) на насловој страни обележава друго ослобађање Лесковца – 7. октобра 1918. године. Ту је и слика Алексе Симоновића, српског наредника у Првом светском рату, припадника Другог гвозденог пука и учесника пробоја Солунског фронта 1918. године, а посебно је занимљив опширан прилог *Душана Стошића* „*Тражење излаза*” о књижевнику Саше Хаџи Танчићу.⁵⁷⁰

%

Навршило се осам деценија од ослобођења Лесковца, 7. октобра 1918. године. Датум ослобођења остаће у незабораву и у памћењу сваког Лесковчанина. У дугој и бурној историји, Лесковац је био више пута поробљаван и ослобађан. Било је више агресора и поробљивача. Од 1877. до 1944. године, Лесковац је три пута ослобађан: од Турака 9. децембра 1877, од Бугара, Аустријанаца, Мађара и Немаца 7. октобра 1918. и од Немаца 11. октобра 1944. године.

⁵⁶⁸ Видети опширније, Лесковчанин, децембар 1997 - 1998, стр. 11.

⁵⁶⁹ Др Живан Стојковић, Ненад Кражић, Занати и занатлије, Лесковчанин, бр 4/5, март 1998, стр. 13.

⁵⁷⁰ Видети опширније, Лесковчанин, бр. 6, септембар 1998, стр. 9.

(...) Непријатељска војска извлачила се из Лесковца у правцу Печењевца и Брестовца. Коњички ескадрон Дунавске дивизије, потпомогнут једном четом пешадије, 7. октобра, у 11,15 сати, ушао је у Лесковац и ослободио град на Ветерници. Заробљено је 380 аустријских војника и велика количина војне опреме и кола. (...) Лесковчани су радосно и одушевљено дочекали ослободиоце. Залепршале су српске заставе. Чули су се повици: „Живела српска војска!“ Живела француска војска!“ „Живели ослободиоци!“ „Живела Србија и Француска!“⁵⁷¹

У Београду је 14. августа ове године (1998), на Новом гробљу, кремиран *Ненад Михајловић*, један од сарадника листа „Лесковчанин“. Красиле су га најузвишеније људске особине, бескрајна доброта, племенитост и човекољубље. Рођен је у Сврљигу 1923. године. Највећи и најлепши део свог живота, провео је у Лесковцу. Најпре као ученик Текстилне школе од јесени 1943. до пресељења у Београд у јесен 1975. године. Добровољац у рату, 1944. Акцијаш у послератним годинама, ударник, ваздухопловни официр...

Са изузетним ернтузијазмом и највишим успесима радио је у текстилним фабрикама лесковачког басена и био на најодговорнијим дужностима. Угледан наставник и уважени васпитач и педагог у лесковачкој Текстилној школи, подизао је генерације стручњака. Биран је за професора и директора Више текстилне техничке школе у Лесковцу и Београду, за посланика у Скупштини Србије и био у руководству бројних одбора, организација и стручних удружења.

Михајловић је аутор три средњошколска уџбеника од којих је један доживео 12 издања. Написао је 6 скрипата за студенте виших текстилних школа, приручника за текстилне техничаре и инжењере текстилце, три монографије и исто толико брошура, коаутор два пројекта и елабората за потребе текстилне индустрије наше земље...

Објавио је 60 стручних прилога у часописима и поднео безброј реферата и стручних саопштења на симпозијумима и сличним скуповима. Веома успешно се огледао у карикатури и годинама сарађивао у лесковачком недељнику „Наша реч“. Бавио се фотографијом, сликарством, скулптуром, пројектовањем... Био је, речју, ретка и свестра на личност, неуморни трагалац и стваралац. Носилац је више диплома, повеља, ордена, награда и других признања за самопрегоран рад и врхунске резултате.⁵⁷²

%

„Немањина Дубочица“ – тако је назначена рубрика са насловне стране (8-9. двоброја „Лесковчанин“, март 1999). И кад се, данас, осврнемо на

⁵⁷¹ Добросав Туровић, Ослобођење Лесковца 1918, Лесковчанин, бр. 6, стр. 15.

⁵⁷² Прилог В. Вељковића из Лесковчанина, бр. 7 од децембра 1998. године, преносимо у целини; Опирније о Ненаду Михајловићу у посебном поглављу ове студије.

раздобље од шест стотине година од првог писаног помена имена града на Ветерници, из масе појединаца, догађаја и појава уздиже се велики жупан Стеван Немања, који је ишао за својим сном о обједињавању српских земаља у једну јединствену, моћну државу. Таква држава била је, по овом српском владару, незамислива без поднебља прекрасне Дубочице, коју је примио од Манојла; додуше, не као наследни посед, мада је у њој био независан од великог жупана. И са данашњег гледишта, чини се да је највећи успон негдашња Дубочица остварила у Немањино време као „богата и врло насељена”. Уз Немањину Дубочицу, још само потоњи „српски Манчестер” вреди поштовати, јер сви потоњи владари само су га користили и изневеравали.

%

Прошлост Лесковца – пише у Лесковчанину Ђурђа Ђурђевић (*Немањи на Дубочица*, бр. 8/9) не може се реконструисати јер нема сачуваних извора и стога је немогуће да се о овом граду добије потпунија историјска слика. Ово место се под називом „Лесковац” први пут појављује почетком XIV века, тачније 1308. године, у једној даровној повељи краља Милутина. Овако касна појава имена „Лесковац” може да укаже на то да је у средњем веку Лесковац носио назив *Дубочица*, како се иначе звала читава већа област у долини Јужне Мораве, која се простирала од реке Топлице на северу, до Врања на југу и до Косова на југозападу.

%

Наш познати историчар Стојан Новаковић такође сматра да се Лесковац у прошлости звао Дубочица, али његово мишљење се заснива само на претпоставци, тако да га не можемо прихватити као научну истину. То питање остаје отворено за даља научна истраживања. Можда би некадашње насеље са називом Дубочица требало тражити на Хисару или не месту где је сада село Доња Копашница или у његовој непосредној близини. Међутим, о томе ће будућа археолошка и историјска истраживања највероватније нешто више да кажу.

%

Што се назива „Лесковац” тиче ни до данас није научно утврђено његово порекло, али је Милан Милићевић крајем прошлог (XIX века) забележио предање у Великом Трнову, које казује да је у равници између Стројковца и Лесковца било много плитких и „дубоких” (дубоких) бара, па је због тога та равница добила назив Дубочица. Касније је равницу прекрила лескова шума, те се град у њеној близини, по њој назвао Лесковац.⁵⁷³

⁵⁷³ Опширније видети Лесковчанин, бр. 8/9, март 1999, стр. 12-13.

%
У Лесковчанину (бр. 10, јун 1999) објављене су потресне слике (чак осам) рекетираног међународног путничког воза на мосту на Јужној Морави од Грделице – Лесковац, 12. априла 1999. Др Томислав Илић у чланку „*Рат као средство наметања туђих вредности*” констатује „да је војни напад на Југославију акт агресије”.⁵⁷⁴

VI

Од 10. броја листа „Лесковчанин”, у заглављу се више не појављује име директора др Димитрија Кулића. У импресуму сада стоји: Оснивач и директор др Томислав Илић, главни и одговорни уредник књижевник Саша Хаџи Танчић. Читалаштво се обавештава да је формирано Издавачко предузеће „Лесковчанин” и да је директор проф. др Томислав Илић. Скромно је обележена и појава десетог броја листа уз најаву др Илића „за даље размишљање како афирмисати позитивно стваралаштву”. У том броју С. Х. Танчић пише о значајној нумизматичкој збирци др Сергија Димитријевића и његовој студији „*Српски средњовековни новац*”. Познати лесковачки историчар Добросав Туровић отвара занимљиву тему „*Лесковац кроз векове*” (у два наставка) и износи низ занимљивих података, које вреди прибележити: (...) О Лесковцу су писали бројни летописци, етнографи, историчари, путописци, или напосто намерници, који су једном кроз њега прошли и од их је опсенио лепотом, историјом или људима. Написе су оставили Константин Михајловић Јаничар, Михајло Лукаревић, Феликс Петачић Дубровчанин, др Едуард Браун, надбискуп Петар, Длугаш, Јохан Георг Хан и Феликс Каниц, који га је овековечио и ликовним записима.

(...) Лесковчани су дочали коначно ослобођење од Турака 11. децембра 1877. године... По ослобођењу од Турака Лесковац постаје срез и округ и центар свеукупног развоја југа Србије, а индустријски раст Лесковца између два сведска рата је импресиван.

(...) Најновија археолошка ископавања на Хисару потврђују да је насеље старо око XIII века пре н.е. и потврђују тезу да је на њему било првобитно насеље. Хисар као узвишење које је доминирало над лесковачком котлином био је погодан за одбрану од разних непријатеља. (...) Лесковац је веће место у Византији, за време цара Јустинијана (527-565), који је изградио и Царичин град, седиште црквене архиепископије у овом делу јужне Србије. (...) Лесковац се помиње и 1347. и 1348. године у Хрисовуљи манастира Хиландар. Њу су издали цар Душан и царица Јелена. У посланици цара Душана Силног пише: „Лесковац варош с једне

⁵⁷⁴ Главни уредник листа Лесковчанин Саша Хаџи Танчић у Нашем стварању, бр. 1-2, 1999. године на вест о рекетирању међународног путничког воза на Јужној Морави код Грделице - Лесковац, 12. априла 1999. године, објављује песму (поново објављена у свечаном 4/2003 броју поводом пола века Нашег стварања: „*Воз, заустављен на мосту*”: „*Река је у сопственој води видела мост./ Воз, заустављен на мосту./ ускрсао из пепела./ Небо је и даље плаво, као живот./ Земља је и даље црста./ као душа.*”

и друге стране реке Ветернице, са засеоцима и међама свим, буди поклоњен манастиру Хиландару 1348.”

(...) У турском ропству био је пуна четири века и 23 године, од 1454. до 11. децембра 1877.

(...) Половином XIX века Лесковац броји око 15.000 становника, од тога 2.400 хришћанских, 500 турских и муслиманских, 10 јеврејских и 30 циганских домаћинстава.

%
У најновијем, 12. броју (фебруар 2000) редакција на насловној страни подсећа да је „Лесковчанин” овом бројем „ступио у трећи век”. Ту се подсећа да је „Лесковчанин” излазио 1896. године (сачуван само примерк бр. 6 (14. април), чија је насловна страна објављена као факсимил у првом броју. После сто година, 18. децембра 1996. године поново је обновљен, а са 12. бројем улази у – трећи век. У том, 12. броју *Марко Недић* пише о најновијем роману *Радета Јовића „Срећно царство”*, а пренето је и уводно слово *Саише Хаџи Танчића* са отварања изложбе познатог лесковачког сликара *Драгана Станковића „Чивија”*.

Фебуара 2001. године појавио се 13/14 број „Лесковчанина” и то по први пут са насловном страном у – боји! Нажалост, од тог тренутка – више га нема. Такав крај из тог последњег броја се није могао наслутити. Штавише, очекивало се, можда, и редовније излагање. Ето, баш у том броју обелодањена је да је у издању Издавачког предузећа „Лесковчанин” изашла – прва књига. Аутор је *Томислав Илић*, а књига је наденута насловом „*Људске судбине*”.

%

За крај ове (не)потпуне анализе „Лесковчанина”, више него доброг листа – верујемо да ће се поново огласити – ево, као утеха (из последњег, 13/14 броја, фебруар 2001), као мелем на рану, неколико стихова песме „Подребрица” свима драгог лесковачког песника Борислава Здравковића:

*„Птицо подробнице у сажетом лету
данас си празник у мојој памети.
Ако си ме нашла, јеси стигла мети
ко у мени нема предела на свету*

ПИОНИР

Март 1980. године - појављује се 1 (10) број „Пионира”.⁵⁷⁵ Поводом Осмог марта, на насловној страни је објављена фотографија Десанке Максимовић, са ранијег, прошлогодишњег сусрета у Дому пинира. Ту је и њена песма „Запис о деци”. У том истом броју Бојана Туровић, тада ученица седмог разреда основне школе објављује песму посвећену Жики Илић Жутом: „Хвала ти, хероје, борче!/ О теби слушаћемо радо./ Твој лик служи нам за пример/ и биће нам светла водиља у животу.”

У традиционалној и радо читаној рубрици „Ковчежић народног блага”, ево речника локалних речи и израза Вучја и околине које су прибележили Благоје Младеновић, ученик и наставница Драгана Петровић: бача – башта; батлија – срећан човек; басамаци – степенице; б’з – зова; б’нзов – невоспитан; биљор – љуто; бичкија – тестера; бљувати – повраћати; бронљив – непромишљен.

У том броју Пионира (март 1980) представљени је познати лесковачки песник Томислав Н. Цветковић и његова поема „Бакља комуне букти”, али и више младих песника у иначе занимљивој рубрици „Бисерја”

%

Број 2 (11) Пионира, који се појавио маја 1980. године био је посвећен - Титу. На првој страни је била објављена његова слика и у то време најкарактеристичнија порука: „Друже Тито, ми ти се кунемо да са твога пута не скренемо”. И друга: „Титово дело – наша завет.” У потпису - Пионири општине Лесковац.

Уредништво Пионира подсећа да је Тито боравио у Лесковцу два пута – 1953. и 1968. године.⁵⁷⁶ У наредном 3 (12) броју на насловној страни Пионира је прилог „Растемо под заставом Тита” и чланак „Уз 36. годишњицу слободног раста Лесковца.” На литерарном конкурс у „Тридесет и пет година у слободи”, прву награду је добила: Наташа Здравковић из Сурдулице, другу Милена Илић из Лесковца, а три треће

⁵⁷⁵ Пионир је лист ученика основних школа општине Лесковац. У импресуму је писало: Издавач – Савез за социјалистичко васпитање и заштиту деце општине Лесковац. В.Д. главног и одговорног уредника Јован Јовановић. Лист уређује Редакциони одбор и редакција ученика: Дејан Пешић, ученик VIII/2, Јулијана Лазаревић, VIII/-3, Зорица Којић, VII/2, Саша Иванчевић, VII/3 и Маријола Ковинић, V/3. Лектор: Груја Петковић. Технички уредници: Михајло Дедић и Васил Миленов. Адреса редакције: Пионир, Дом пионира, Норвежанска 3, 16.000 Лесковац. Штампана: Напредак – Лесковац. Тираж: 6000 примерака.

⁵⁷⁶ Први пут је Тито боравио у Лесковцу поводом јубилеја Јужноморавске бригаде. Пионир преноси сећања: „Већ више од месец дана Лесковац се свечано спремао да прослави десетогодишњицу формирања славне Јужноморавске бригаде и да дочека свог првог грађанина – маршала Тита. И тај дан је дошао. Овако је, наводи Пионир, извештај почео хроничар Наше речи октобра 1953. године. Петнаест година касније, 20. октобра 1968. године, Лесковац је поново дочекао Тита: Тито је опет међу нама. Прослављени ратници славе свој јубилеј...”

награде су припале Слађани Радосављевић из Лесковца, Данијели Георгијев из Сурдулице и Љиљани Ровчанин из Медвеђе.

Добро осмишљена рубрика „Ковчежић народног блага” овога пута, између осталог, доноси речник локалних речи и израза Бојника и околине, који је прибележила наставник Раде Младеновић са ученицима: ванџирал – полудео; вусукле – чарапе; вунела – џемпер; вутарка – сукња; врца – канап; варка – пази; врелац – врућине; врне – пада (киша); вилџан – шоља за кафу; вунија – левак; влаша – флаша (боца).

У 4 (13) броју Пионира, на првој страни је објављена фотографија - панорама Лесковца и песма „Растемо са домовином”, рад ученице трећег разреда Зорице Петковић, из Основне школе Светозар Марковић. „Док смо ми у колевци/ и домовина је са нама/ Ми растемо,/ а домовина већа од нас.” Ова песма је била посвећена Дану Република, јер ту, на првој страни, стоји и редакцијска порука: Свим пионирима и читаоцима честита мо Дан Републике!

У „Ковчежићу народног блага” (припремили ученици Основне школе Јосиф Костић са наставницом Верицом Нешић). Ево, на пример, песме Кажи секо: Кажи секо, вита јело/ кол’ко на теб’ има грана?/ На мен’, брацо, има грана/ кол’ко љубав међу нама./ Знајем сада, моја секо,/ на теб’ онда пуно бујних грана”. Ево и неколико речи из локалног, лесковачког говора: голем – велики; гра – пасуљ; гад – покварењак; грбина – леђа; гројзе – грожђе; гуша – врат; глоба – казна; геџа – сељак; гелендра – ограда; гувно – месо где се врше жито; глед’ц – зеница у оку; гривна – наруквица.

Пионер је представио и „Искру”, лист ОШ Петар Тасић. Ево шта је у новембарском броју 1980. године о том листу записано: „Искра излази већ седанамаест година. Има информативно-литерарни карактер. У листу се објављују написи о раду и животу ученика у школи и ван ње, као и литерарни покушаји ученика: песме и прозни састави. Лист издаје дописничка и литерарна секција. Уредништво броји 15 чланова. У писању састава сваког броја учествује више од стотину ученика од другог до осмог разреда. У сваком броју се објавио од 70 до 90 радова прозе и поезије. Лист излази четири пута годишње. Посвећује се значајним датумима наше историје. Издаје се у 500 до 700 примерака. Цена му је три динара. Због садржине, а и због цене, лист је веома омиљен код ученика и готово сви желе да га имају. За штампање сваког броја, у припреми, одржи се састанак уредништва које одабире теме о којима ће се писати. Чланови литерарне и дописничке секције прихвате, а често и прошире тематику састава. Онда се сви ученици школе упознају са одабраним темама и позову да пишу о њима... Лист се издржава самофинансирањем преко Пионирске организације школе. Секцијом годи нама руководи Миладин Бркић, проф. (Новинарска секција).

У том броју Пионира (1980. године) представљен је и *Ванђел Бадули*: „Рођен је у Елбасану 1910. године. У Битољу је учио гимназију као

питомац Дома ратних сирочади. У Београду је студирао сликарство. Упоредо је похађао и Музичку школу „Станковић”. Из материјалних разлога, прихватио се просветне службе у Параћину и Краљевицу. У Краљевицу је припремао изложбу својих сликарских радова. Рат га је омео. Као мобилисан војник, заробљен је и депортован у Немачку. У заробљеничком логору, у заједници са још неким сликарима, међу којима је био и Петар Лубарда, организовао је једну скромну изложбу њихових радова. Један догађај из тог времена везао га је касније за Лесковац. У логору је владала глад. Свака помоћ је била драгоценост. Једнога дана 1942. године, добио је пакет са храном од њему непознате личности из Лесковца, града у коме пре рата никада није боравио. У ствари, пакет му је послао Велибор Цветковић, тадашњи ученик првог разреда гимназије. По повратку из заробљеништва 1945. године, Министарство просвете Србије распоређује Ванђела на рад у Лесковцу. Добио је разредно старешинство у четвртном разреду гимназије. Био је срећан што је опет међу ученицима. Прозивком је дошао до Велибора Цветковића и срце му је силно задрхтало. Игрот судбине и случајношћу пред њим је стајао дивни хуманиста са којим га је блискост трајно повезала. У сликарству му је омиљена техника акварел. Много се посветио мотивима старог Лесковца. Поред ангажовања на музичком пољу, имао је и шест својих самосталних изложби сликарских радова. Више пута је групно излагао како у Лесковцу, тако и у неким другим градовима, једном у Вервијеу (Белгија).

За допринос у развоју културно-просветне делатности поседује многа друштвена признања: Октобарску награду града са медаљом за изванредне заслуге за развој Лесковца, Златну значку КПД „Абрашевић”, Орден рада са златним венцем председника Републике, Златну значку КПЗ Србије, дипломе, захвалнице и др.⁵⁷⁷

У децембарском броју 1980. године, представљен је још један школски лист – Пионир, који припремају ученици основне школе „Божидар Стојановић Дренички”: „Лист излази од 1972. године, а издаје га новинарска и литерарна секција школе уз пуну сарадњу ликовне скеције. Ово гласило школе излази поводом значајних празника као што су Дан Републике, Нова година, осми март, Дан младости. Штампана се на гештетнеру, на осам страница. Посебна пажња се поклања насловној страници, која је повремено и у боји. Поред литерарно-новинарских радова, лист негује и друге области ученичког стваралаштва... Лист уређује редакција са одговорним уредником Аном Ћирић.⁵⁷⁸

Ни овај број Пионира није остао без омиљене рубрике „Ковчежић народног блага”. Радове су прикупили ученици Основне школе Вук Караџић у Тегошници (општина Власотинце). Ево једне песме записане у селу Добровишцу, а названа је Песма војнику: „Дојде војник на оро,/ зелен здравац донесе./ Све девојке купише/ ја Тодора не купи./ Ја си стане да

⁵⁷⁷ Ванђел Бадули, Пионир, бр. 4 (13), 1980, стр. 10.

⁵⁷⁸ Пионир, децембар 1980, бр. 5 (14), стр. 7.

бега,/ Стој, Тодоро, не бегај!/ У тебе сам свратаја,/ пушка ми је остала./ и на пушку писало:/ Мене име Делија,/ е тебе Марија.”

Вредни ђаци из Тегошнице забележили су и следеће речи локалног говора: дувар – зид; дунђер – зидар; дојде – дође; донеја – донео; длбоко – дубоко; друшке – другарице; додумале – договарале се; дооде – долазе; друговале – друговале; делија – поделија.

%

Маја 1981. појавио се бр. 1 (15) Пионира, а у рубрици „Из збирке Народног музеја” представљен је стари Лесковац, односно Шоп-Ђокићева кућа: „За време владавине Турака, у нашем граду било је неколико веома лепих и пространих кућа, које су својим архитектонским изгледом веома импресивно деловале. Многе од тих старих, давних зграда су нестале током времена. Једна од њих, која се и данас може видети је некадашња кућа породице Шоп-Ђокић. Ова кућа је услед дотрајалости пре годину дана као културно-историјски споменик, обновљена и као таква заузима видно место у центру града, преко пута хотела Дубочица. То је типична зграда балканске архитектуре, грађена у другој половини 19. века. Њене карактеристике леже, углавном, у складним односима зидних маса и прозорских отвора. Доминантно место заузима истурена пространа диванана, резбарена таваница на соби, дрвени капци на прозорима и витки оцаци. Реконструкцијом ове зграде сачувани су сви њени карактеристички елементи, као сећања на једно давно прохујало време.”⁵⁷⁹

Новинарска секција ОШ „Маршал Тито” из Брестовца представила је у мартовском броју 1981. године лист своје школе „Распевана младост”: „Лист Распевана младост” покренут је 1. јануара 1970. године на иницијативу наставника матерњег језика. Распевана младост је лист за информативно и литерарно стваралаштво ученика ОШ „Маршал Тито” из Брестовца. У школској 1975/76. години, у акцији „Тражимо најбољи школски пионирски лист”, који су водили Савет за васпитање и бригу о деци СР Србије и дневни лист Политика, Распевана младост је у конкуренцији 85 школских листова из целе Југославије проглашен за најбољи лист из најудаљенијих школа, а школа је као награду добила ТВ пријемник. До 34 броја, главни и одговорни уредник била је наставница Љиљана Дамјановић, а сада Слободан Јовановић. Лист излази четири пута годишње.”

У Пиониру, марта 1981, бр. 1 (15) представљен је Петар Спасић: „Спасић је рођен 1947. године у Грделици, дипломирао је 1974. године на Факултету ликовних уметности у Београду, у класи професора Младена Србиновића. У класи истог професора 1979. године завршио је после дипломске студије и стекао звање магистра сликарства. Од 1976. године члан је Удружења ликовних уметника Србије.”

Маја 1981. појавио се 2 (16) број пионира, који је у знаку штафете младости. У Ковчежићу народног блага објављено је неколико песама које

⁵⁷⁹ Радмила Стојановић, кустос, Из старог Лесковца, Пионир, март 1981, стр. 7.

је прикупио лесковачки историчар и публициста Добросав Туровић. Пажњу привлачи представљање школског листа „Наш глас”, који издаје ОШ Радоје Романовић из Манојловца: „Већ 14 година ОШ Радоје Домановић у Манојловцу издаје лист Наш глас. Лист је почео да излази на иницијативу тадашњег наставника српског језика и заинтересованих ученика. Штампан је непрекидно, и најпре три пута, а сада четири пута годишње. На издавању листа највише ради Новинарска секција која броји око 30 чланова... Излази у тиражу од 150 – 200 примерака...”

Пионир (октобар 1981), бр 3 (17) био је посебно у знаку великог успеха. На трећој страни је објављена Диплома за освојено прво место на југословенском конкурсима „Тражимо најбољи школски пионирски лист”.

„У петак, 2. октобра 1981. године, представници листа Политика уручили су листу Пионир златну плакету са дипломом, као једну од освојених првих југословенских награда за најбољи дечји лист. Зато смо поносни да нешто ближе кажемо о листу Пионир као гласнику ученика основних школа општине Лесковац. Дом пинира у Лесковцу, уз захтев пионира наше општине, покренуо је иницијативу, па је почетком 1976. године почео да излази данас широм наше земље познат лист Пионир. Данас овај лист има Издавачки савет и Редакцијски одбор, а припрема се у Дому пионира у коме је и седиште његовог уредништва. Године 1976. појавила су се три броја у тиражу од по 6.000 примерака по сваком броју, у 1977. години четири броја, с тим што је један био двоброј. Због нерешеног питања финансирања лист Пинир је у 1978. години имао само један број, а 1979. године је престао да излази.

(...) Пионир је наставио своје излагање почетком 1980. године у истом тиражу, али сада много квалитетније, као литерарни, научни и забавни дечји лист, који на научно популаран начин васпитава и образује пионире...⁵⁸⁰ У овом броју представљена је кућа Боре Димитријевића Пиксле – зграда старог музеја: „Грађена је за време турске владавине, у другој половини XIX века. У њој је становао турски паша Миралај. Зграда је балканске архитектуре... С озбиром да зграде из турског времена нестају, да старо уступа новом, ова зграда је до сада више пута обнављана. Међутим, ипак је задржала при реконструкцији све своје старе елементе.”⁵⁸¹

⁵⁸⁰ Реч главног уредника, видети опширније Пионир бр 3 (17), октобар 1981. године, стр. 2. На истој страни објављен је, под насловом „Прва награда Политике”, чланак Седам највеселијих дана по Европи. Наводи се да је награда редакцији била седам дана боравка у Аустрији, Немачкој и Мађарској, а пратила их је екипа Школског програма ТВ Београд, која је снимила репортажу с пута дугог преко 3.000 километара. У импресуму је писало: Главни и одговорни уредник мр Јован Јовановић, заменик главног и одговорног уредника: Груја Петковић. Лист уређује редакцијски одбор и редакција ученика: Драгана Ђорђевић, VIII, Мариола Ковинић, VII, Драгана Бјелица, VII, Горица Петковић, VII и Милена Митић, VI. Коректори: Санела Јовановић, VIII и Жарко Стевановић, VIII. Технички уредници: Михајло Дедић и Васил Миленов. Фотографије: Душан Костић. Адреса редакције: Пионир, Дом пионира, Норвежанска 3, 16.000 Лесковац, Тираж: 6.000 примерака. Штампана: Напредак – Лесковац.

⁵⁸¹ Радмила Стојановић, кустос, Из старог Лесковца, Пинир, бр 3 (17), октобар 1981, стр. 7.

У том броју представљен је др Никола Цветковић: „Рођен је 1939. године у Лесковцу, дипломирао је на Филолошком факултету у Београду, група за југословенску и општу књижевност. На истом факултету је после редовних студија магистрирао, а јула 1981. године одбранио је докторску тезу „Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског”... Песник са поносом истиче да је ученик песника Боре Здравковића, у публицистичком раду Вили Хубача, а на његово целокупно формирање пресудан утицај је извршио познати научник др Сергије Димитријевић.⁵⁸²

Децембра 1981. године појавио се 4 (18) број Пионира, који је посвећен ЈНА, а ту је објављен и занимљив разговор са познатим новинаром Вили Хубачем.⁵⁸³ Марта 1982. године појавио се бр. 1 (19) посвећен теми „Жена у рату и револуцији”. У рубрици „Из збирке Народног музеја” представљена је грађанска ношња Лесковца: Етнолошко одељење Народног музеја у Лесковцу, располаже богатом збирком народне ношње. Међу њима налазе се и врло вредни примерци из друге половине 19. века. Посебну пажњу привлачи женска грађанска ношња, која је припадала старој грађанској породици Т. Здравковића. Овај део ношње познат је под именом – антерија, из 1850. године. То је дуга горња одећа од плаве памучне тканине. Проткана је сребрним нитима, а украшена цветним орнаментима. Поводом дана жена – Етнолошко одељење организује изложбу „Лик жене у народној ношњи”.⁵⁸⁴

У Пиониру (март 1982) представљени је примаријус др Миодраг Соколовић, који је рођен 1933. године у Лапотинцу, у општини Бојник: „У избору свог будућег занимања био сам подстакнут жељом оца... Лепо је бити дечји лекар...” Маја 1982. појавио се 2 (20) број, који је био у знаку „Титовог рођендана”. Наредни, 3 (21) број Пинира, који се појавио октобра 1982. године био је посвећен Тринаестим југословенским пионирским играма, а представљен је песник Драган Радовић.⁵⁸⁵

У једној од новијих рубрика, Забавни мозаик, објављено је неколико шала. Ево једна под називом Спавач: За време предавања наставник примети да Пера спава, па га приупита:

-Перо, зашто спаваш на часу?

⁵⁸² Пионир, бр 3 (17), октобар 1981. стр. 10.

⁵⁸³ Видети Пионир децембар 1981, бр. 4 (18), стр. 10; О Хубачу видети опширно у посебном делу ове студије. На питање Жарка Стевановића (осми разред), члана редакције Пинира, одакле воли да ради са младима, Хубач је одговорио: Иако је од првих професионалних корака у новинарству прошло 26 година, сећам се тога и колико ми је значила помоћ старијих колега... Имао сам среће да радим са покојним Олгом Тхориком, врсним новинаром, од кога сам много научио, стекао сам солидну основу, после се то радом у другим редакцијама дограђивало. Значило ми је много да сам имао добре колеге уреднике као што је доајен лесковачког новинарства Воја Добријевић, уредници Благоје Стојановић, Бранислав Михајловић, Виден Раденовић. На последње питање о програму школе за младе при Дому пинира, Хубач је одговорио: Посебно желим да истакнем ангажовање професора ОЦ Зеле Вељковић Марије Поповић, Јасмине Пантовић, Снежане Николић, Владимира Станковића и Станка Станковића, новинара Војислава Добријевића, Данила Кошића, Милорада Цветковића и Михајла Дедића, директора Дома пионира мр Јована Јовановића, руководиоца школе Грује Петковића. И, наравно, посебно радује да су полазници школе били веома марљиви...”

⁵⁸⁴ Радмила Стојановић, кустос, Грађанска ношња Лесковца, Пионир, март 1982, бр. 1 (19), стр. 7.

⁵⁸⁵ Видети поглавље о Драгану Радовићу.

-Не спавам, друже наставниче!

-Реци ми онда задњу реченицу?

-Перо, зашто спаваш на часу? - одговори Пера.

У Пиониру из децембар 1982. године, бр. 4 (22) највише је прилога о 40. годишњици пионирске организације, а мартовски број 1 (23) из 1983. године био је посвећен Осмом марту. Ту је дато и саопштење да лист излази четири пута годишње: март, мај, октобар и децембар.

Готово по правилу, нема ниједног броја без занимљиве рубрике „Из збирке Народног музеја”. Тако је и у овом представљена народна керамика – грнчарија: „Међу многим експонатима Народног музеја, који верно одсликавају живот и рад старих Лесковчана, грнчарство као један од важнијих заната, заузима видно место. То су биле разне тестије, кондири, ћупови, оканице, котлајке, тенцере и многи други грнчарски производи. Данас грнчарство као занат постепено умире, јер је у граду остала само још једна радионица.”⁵⁸⁶

Тај мартовски број представља и двојицу лесковачких стваралаца – књижевника *Томислава Н. Цветковића* и сликара *Ђорђа Васића*. За Цветковића се каже да је „покретач и организатор многих манифестација културе од ширег значаја (Сабор народног стваралаштва Србије, Смотра класика на југословенској сцени, Сусрета жена писаца Југославије, Конфинових дана хумора)” Закључује се да је „захваљујући таквом прегалаштву и стваралаштву у култури, КПЗ доделила 1982. године Вукову награду, најзначајнију у области културе) и тиме је он постао први грађанин Лесковца и ширег региона који носи то велико признање.”⁵⁸⁷

О уметнику Васићу Пионир пише: „Рођен је у Лебану и ради као академски вајар - дизајнер у Лесковцу. Члан је Удружења ликовних и примењених уметника Србије. Више пута је самостално излагао слике и скулптуре. Запажен као уметник високог ранга и стваралац више уметничких дела.”⁵⁸⁸ У мајском броју 1983. године представљен је *Миодраг Величковић*: Величковић је рођен у Лесковцу. Још као пионир, као ученик Основне школе „Јосиф Костић”, сарађивао је са тадашњим имењаким нашег листа и, ево, од тог периода до данашњег дана, он се стално појављује на страницама наше и стране штампе. Завршио је Школу за примењену уметност, одсек примењене графике у Новом Саду. Његова склоност ка карикатури, као својеврсном ликовном изразу, почела је да долази до изражаја 1959. године када је први пут објавио карикатуру у новосадском листу „Ифјушаг”... Добитник је бројних награда.”⁵⁸⁹

Пионир бр. 3 (25), јула 1993. године био је посвећен тадашњим празницима. На две стране објављује прилоге о Титовом боравку у

⁵⁸⁶ Радмила Стојановић, кустос, Народна керамика – грнчарија, Пионир, март 1983, бр. 1 (23), стр. 7.

⁵⁸⁷ Видети пионије Помак бр. 1 (23), марта 1983. године, стр. 10.

⁵⁸⁸ Видети Пионир бр. 1 (23), мар 1983, стр. 10.

⁵⁸⁹ Пионир, бр 2. (24), мај 1983, стр. 10.

Лесковцу 1953. и 1968. године и списак: „Народни хероји Јужноморавског региона – Титови борци.”⁵⁹⁰

%

Октобарски број Пионира 1983. године је у знаку прославе. Наслов све говори: „Растимо заједно граде, ти и ја.” У том броју је представљен познати новинар Политике *Војислав Добријевић*:

Војислав Добријевић је рођен 1914. године у Санском Мосту (Подгрмечје), Босна и Херцеговина. У бачкој Тополи завршио је нижу гимназију. Са 15 година почео је да ради као практикант, а затим као дактилограф. После дошколавања за административну струку, унапређен је у чиновника. Тада је почео и да се бави новинарством. Прво је писао за лист „Дан”, дневник који је излазио у Новом Саду, а готово истовремено и за „Политику”. Био је новинар-сарадник „Наше речи”, а 1959. године постављен је за главног и одговорног уредника и директора те новинске куће. Од 1964. године са „Политиком” је засновао стални радни однос. Пензионисан је крајем 1977. године. И после пензионисања његова сарадња са „Политиком” није престала. У „Политици” и „Експресу” објавио је око 10.000 разних написа. Сву ту списатељску – новинарску заоставштину поклонио је Народној библиотеци „Радоје Домановић” у Лесковцу. Радови су налепљени у специјално укоричене књиге формата листа „Политика”. То је својеврсна послератна историја југа Србије, а делом и нишког региона, као и Ср. Македоније.⁵⁹¹

Уз илустрацију – Дипломе Политике у акцији „Тражимо најбољи пионирски школски лист” (Београд 1983), у октобарском броју 1983. године се подсећа: „Први број Пионира изашао је у мају 1976. године поводом Дана младости и рођендана друга Тита. Издавач је била СОУР основних школа града Лесковца „Црвени октобар”. Овај издавач је

⁵⁹⁰ Пионир бр. 3 (25), јул 1983, стр. 6-7. Ту се наводе кратке биографије следећих личности: Ајдини Мемета Зејнел Тоша, Антуновић Игњата Ристо Баја, Букилић Живка Владимир Поп Мића, Вельковић Славка Станимир Зеле, Динић Ђурђелина Ђука, Диманић Тодрова Милорад Милош, Ђорђевић Петра Владимир Влада, Ивановић Тома Пера Мачкатавац, Ковачевић Обрена Радован Максим, Костић В. Благоје Црни Марко, Љубић Вуксана Стојан Вујановски, Петровић Лазе Драгољуб Раде, Погачаревић Михајла Сима, Сотировић Велина Марко Сотир, Стаменковић Тодора Драга, Стаменковић Стојица Коста, Стаменковић Тодора Трајко, Станковић Тодора Петар Љуба, Стојановић Вукоја Божићар Дренички. Занимљиво је нагласити да је у бр. 28, марта 1984. допуњен списак народних хероја (уз извињење редакције). Наведена су још два имена: Миленовић Јефимије Синадин и Николић Вујица Живојин Брка.

⁵⁹¹ Пионир бр. 26, октобар 1983, стр. 10. Прилог о В. Добријевићу објављујемо у целини. Као илустрација Добријевићевом новинарског умећа, уз биографију, објављена је и репортажа под насловом: „У интернату ученика гимназије у Власотинцу живи 81 дете палих бораца”: Власотинце, 2. новембра 1954: „Недеља је. У дворишту интерната за децу палих бораца, ученика гимназије у Власотинцу, на јесењем сунцу седе дечаци и девојчице с књигама у рукама, у групицама. Лица су им озбиљна, занесени су читањем. Прва им је година у гимназији. Има доста да се учи. Прва година у интернату – њиховом родном дому. Чим неко од деце подигне главу, одлута поглед преко ограда дворишта, према селима по брдима и шумама Црне Траве, Брода, Рупља, Преслапа, Калне. Ту су њихова села у којима су провели детињство по широким пашњацима и мирисним ливадама, за овцама. Али то детињство сачувало је другачије сећање, растрзано, нејасно, допуњено причама. Где је отац? Где је мајка? По шумама и расутим махалама биле су борбе. Ту су и гробови њихових родитеља. (...) Из интернатске кухиње допире мирис зготовљеног јела. Подне је. Недељни ручак, с обавезним колачима мамио је дечаке и девојчице и прекинуо њихове разговоре.”

објавио осам бројева Пионира. Са престанком постојања СОУР „Црвени октобар” престао је да излази лист Пинир.

У 1978. години лист Пионир наставља да издаје Савез за социјалистичко васпитање и заштиту деце општине Лесковац. До сада је издао 17 бројева, што са претходним чини 25 бројева. Тај свој мали јубилеј Пионир је забележио у јулском броју који је изашао поводом централне републичке прославе Дана устанка СР Србије у Лесковцу.

Од свог постанка до сада, лист Пинир је учествовао у акцији Политике и Савеза за социјалистичко васпитање и заштиту деце СР Србије на конкурс „Тражимо најбољи школски пинирски лист”. Само у последње три године учествовања добио је три велика признања. У шк. 1980/81. добио је од Политике златну плакету и диплому за освојено прво место са седмодневном наградном екскурзијом по Аустрији, Немачкој и Мађарској. У шк. 1981/82. добио је, такође од Политике, диплому и златну плакету за изузетан квалитет листа у тој години. И у пршлој шк. 1982/83. године, Савез за социјалистичко васпитање и заштиту деце СР Србије доделио је листу новчану награду од 5.000 динара за успешно праћење ЈПИ Растимо под заставом Тита „Да нам живи, живи рад”.⁵⁹²

Децембра 1983. године појавио се 27. број Пионира посвећен – Републици. У том броју читамо и прилог о Школи за младе новинаре: „Са почетком акције „Политике” – Школски час 83/84.” Од 17. октобра почела је да ради и Пионирска новинарска школа. У Дому пионира по Програму за младе новинаре сваког петка по два часа најмлађи полазници, ученици градских основних школа, њих четрдесетак, као чланови новинарске секције и редакције листа Пионир слушају предавања најпознатијих новинара Лесковца: Војислава Добријевића, Данила Коцића, Велимира Хубача, Милорада Цветковића, Јована Поп-Коцића, Милана Јоковића и Милорада Величковића. Будући млади новинари већ пишу прве вести, извештаје, интервјуе, коментаре, репорташе, хумореске...⁵⁹³

%

У децембарском броју 1983. године представљен је чувени научник др *Сергије Димитријевић*: „Рођен је у Пироту 1912. године. Докторирао је 1957. године. Као научни саветник бавио се привредном историјом и историјом социјалистичког и комунистичког покрета Србије до 1918. године, историјом лесковачког краја и српске средњовековне нумизматике. Објавио је преко 90 научних радова... Добитник је НИИ-ове награде за монографију „Радован Драговић”, а био је учесник више од 35 научних скупова у земљи и на више симпозијума у иностранству.

Наредне године, марта 1984. појавио се 28 број Пионира, а главна тема била је – мајка. Посебну пашњу је привикао текст „Црнотравки-мајци,

⁵⁹² Пионир, Мали јубилеј Пионира, октобар 1983, бр. 26, с. 10.

⁵⁹³ Пионир, Школа за младе таленте, децембар 1983, бр. 27, стр. 6.

борцу и прагаоцу’’: „У знак велике захвалности и признања свим женама Црне Траве, четвртог јула 1983. године на упћу Чемернице у Власину, у Црној Трави, забелео се велелепни споменик од белог мермера. Налази се у дворишту наше школе окружен боровима, јелама и брезама да ту, у саставу двеју планинских река, уз жубор њихових таласа, прича будућим покољењима о томе како се некад борила Црна Трава и њена Црнотравка, пркосећи свим недаћама и патњама.”⁵⁹⁴

Мартовски број „Пионира” 1984. објавио је прилого о *Родољубу Стојковићу*, новинару Радио Лесковца: „Родољуб Стојковић је рођен 1940. године у Лесковцу. Основну школу започео је у Сврљигу, а завршио у Лесковцу, у ОШ „Јосиф Костић”. И средњу школу завршио је у Лесковцу, а 1966. године дипломирао је у Београду на Академији за позориште, филм, радио и телевизију. Тема дипломског рада била је: „Организација рада информативно-политичких редакција радија и телевизије”. Стојковић је младим члановима редакције (Ивана Драгановић, седми разред и Данијела Митић, шести разред) дао више занимљивих одговора.

-У другом разреду основне школе написао сам прву песму. Звала се „*Црна марама*”. Песма је објављена у листу „Полетарац” Љубав према новинарству настала је још у средњој школи, у листу *Наша реч* објавио сам хумореске и козерије. Постао сам новинар у Радио Лесковцу 1971. године, тј. од самог почетка рада Радио Лесковца и то новинар на Културној рубрици.

Из збирке дечјих песама „*Пупољци*” Родољуба Стојковића ево одломка из песме „*Деца би требало да имају свој град*”: Деца би требало да имају свој град/ у којима је строго забрањено одраслима улаз,/ сами да га граде и у њему организују свакојаки рад/ Пожељно је да велику ограду и капију има и прилаз,/ то је због тога што су одрасли несташни и желе све да виде,/ а деци су доста туторства и разних придика у стилу:/ то не ваља, ово је боље, овако треба и то тако не иде...”

Пионир у марту 1984. године излази као двоброј 29-30. Објављује информацију да се по први пут један број основаца сусрео са – рачунаром у учионици! Међу 12 експерименталних школа у Србије је и ОШ „Свето зар Марковић”. Предмет ће се изучавати у осмом један разреду са фондом од 70 часова. Одељење треба да прими два рачунара „Лола 8” и „Галаксија 5”, два телевизора, 2 касетофона и шеме програма. Настава ће се одвијати два пута недељно, а у тајне рачунара уводиће их наставник физике и ОТО Слободан Стојановић.⁵⁹⁵

Опет се Пионир октобра 1984. године појављује као двоброј 29-30. У њему је представљена тада релативно млада песникиња *Мира Коцић*.

⁵⁹⁴ Пинир, Црнотравки – мајци, борцу и прагаоцу, март 1984, бр. 28, стр. 5. (одломак из рада Драгане Прокић, ученице седмог разреда ОШ А. Синадиновић – Црна Трава).

⁵⁹⁵ Видети опширније Пионир бр. 29-30, стр. 6.

Рођена је 1950. године у Братмиловцу. Завршила је Факултет политичких наука у Београду и бави се поезијом.⁵⁹⁶

Мартовски број 1985. године био је посвећен – мајкама. Објављен је занимљив разговор са Миром Алечковић, а ту је и информација да ученици једног одељења Основне школе Светозар Марковић успешно улазе у свет – рачунарства. Жале се, међутим, да им је два часа недељне наставе – премало! Лист преноси у Ковчежићу народног блага Дечју успаванку из књиге добитника Вукове награде *Драгутина М. Борђевића* „Живот и обичаји народа у лесковачкој Морави”. Ево дела песме: „Седи деда на столицку/ Па си плете рукавичку/ -Шће ти, дедо, рукавичка?/ -Да идем у жира./ -Шта ти, дедо, жира?/ -Да израним две свиње./ -Шта ти, дедо, две свиње?/ -Да дочекам два госта./ Да се качим на столицку./ Да докачим кобасичку./ Да уватим две жабе./ Да направим таламбас./ Да чукам и у вас и у нас./ Да ми дате варен клас.”

У рубрици „Наши суграђани ствараоци” представена је песникиња *Слободанка Антић*: Рођена је 1952. године у Орану, општина Бојник. Основну школу завршила је у Блацу, а текстилну у Лебану. Награђивана на књижевним конкурсима. Маја 1985. појавио се 33. број Пионира. Представљени су историчар и публициста *Добросав Туровић*, који је рођен 1935. године у селу Гајтану и *Павле Ђокић*, рођен 1930. године у Црнику (СР Македонија), који је дипломирао сликарство на Академији за примењену уметност у Београду 1957. године.

%

На насловној страни октобарског, 34. броја Пионира читамо: „Опет први”. Пионир је други пут међу најбољим школским листовима у земљи. Ево, шта је „Политика за децу” пренела у броју 2173. од 5. септембра 1985. године:

Лесковац, септембра - Још једно вредно признање стигло је Пиониру, листу ученика основних школа из Лесковца – прва награда у традиционалној Политикиној акцији „Тражимо најбољи школски лист”. Овде су је прижељкивали, потајно су се надали да ће је освојити и када су сазнали за одлуку Политикиног жирија били су веома обрадовани.

По други пут је Пионир освојио једну од четири прве награде у овом такмичењу. Овај лист је до сада освајао и друге награде на овом такмичењу – златну плакету за најуспешнији квалитет листа, диплому за најуспешнији квалитет листа, диплому за најуспешније праћење ЈПИ „Да нам живи, живи рад”, диплому за најуспешније неговање традиција НОР-а и многа друга признања. И све те вредне награде освојили су за само неколико година... Град на Ветерници може бити поносан на младе новинаре и на редакцију Пионира.⁵⁹⁷

⁵⁹⁶ Видети опширније Пионир, октобар 1984, бр. 29-30, стр. 10.

⁵⁹⁷ Опширније видети: Д. Кошић, Политика за децу, Други пут међу најбољима, (прилог објављен и у Пиониру, бр. 34, октобра 1985, стр. 2);

%

Децембра 1985. појавио се број 35. Редакција саопштава тужну вест: *Умро је Јован Јовановић, главни и одговорни уредник листа Пионир: „После краће и тешке болести изненада је умро, у 64. години живота, Јован Јовановић, главни и одговорни уредник Пионира. Смрћу друга Јована Јовановића изгубили смо вредног педагога и примереног радника са богатим радним и животним искуством. Његовим одласком Дом пинира је остао без директора, а лист Пионир без главног и одговорног уредника. Остаће нам дуго у сећању племенити лик и родитељске речи које нам је често упућивао.”*

После 12. конкурса „Тражимо најбољи школски пинирски лист”, прву награду – седмодневно путовање по Југославији – освојиле су редакције школских листова „Малиша” из Тузле, „Пионир” из Лесковца, „Познанство” из Никшића и „Трате” из Шкофија Локе.

У том броју је представљен *Војислав Истатковић*: Рођен је 1953. године у Власотинцу. Основну и средњу школу завршио је у Лесковцу, студирао је право. Бави се књижевним радом. Поезију објављује од 1970. године у многим листовима и часописима. Сам је објавио 1976. године збирку песама „Љубилиште”. Добитник је бројних награда за поезију. На књижевном конкурсима Наше речи за 1983. годину добио је другу награду, а ове, 1985. године, прву награду.⁵⁹⁸ Ево Истатковићеве првонаграђене песме „Предео” на конкурсима Наше речи 1985. године:

„Киша/ Низ уздрхтале груди девице/ капље сок од кајсија./ Плач детета и помаман смех мајке./ Труле запреге на друму и старица без очију./ Киша./ Путујем последњи пут./ У ковчегу бело звоно и спржена рука./ И ништа./ И не додирујем вас децо/ и тебе жено која гориш бакарном ватром./ Јер путујем последњи пут./ Ледена ноћ./ Уз модри одсјај својих утроба/ бесни пси черече дан./ Топазне птице капљу низ зенице/ помешане с небом./ Ледена ноћ./ Ко је то ноћас преклао музику/ и бели предео остављен у нама.”

Колектив Основне школе Синиша Јанић у Власотинцу с правом се поноси успесима својих ученика... *Братислав Печенковић* је на републичком такмичењу освојио прво место из математике... На Бледу, 9. јуна, на савезном такмичењу, заједно са још седам ученика Југославије, постиже најбоље резултате... Најмлађи је добитник Октобарске награде општине Власотинце.

-Математику сам заволео од првог разреда. На мом првом такмичењу из математике, сматрам да сам био оштећен. Једино сам ја урадио све задатаке, али комисија није признала решења. Тако нисам имао шансе да се такмичим. То ми је дало подстрека да касније пред такмичења много више радим и да докажем да могу да постижем и много боље резултате, наравно уз помоћ учитеља, а касније и уз помоћ мог наставника математи

⁵⁹⁸ Пинир, децембра 1985, бр. 35, стр. 10. Од тог броја в.д. главног и одговорног уредника је Груја Петковић, професор.

ке Радета Димитријевића. У слободно време слушају музику, дружим се са друговима, волим спорт и шах – каже Бранислав Печенковић.⁵⁹⁹

У рубрици Наши суграђани ствараоци представљена је песникиња Љиљана Миленковић Такић: Рођена је 1949. године у Власотинцу. Поезијом се бави из омладинских дана.⁶⁰⁰

У овом броју представљен је песник Миле Ристовић. Ристовић је рођен у селу Спонцу, општина Медвеђа, 1953. године. Основну школу је похађао у свом селу, а друга четири разреда у Тулару. Гимназију је завршио у Лебану, Природно-математички факултет, Група математика, у Приштини. Годинама је био присутан у лесковачким часописима, па га многи сматрају „правим лесковачким песником”, иако одавно не живи у Србији.

Објавио је збирку песама „*Од дуге огрлице*”, а поезија му је заступљена у збирци „*Растимо заједно*”, (Сусрети другарства 1985), „*Глубочица између обала 1986*”. Добитник је прве награде на 13. југословенској смотри песника „*Вукови ластари*” у Лозници за песму Симонида, 1986. године. Ево песме Симонида: „*Оливери, ћери кнеза Лазара/ Звездама сам нудила очи/ Ископаше ми сва гледања/ Облацима сам нудила руке/ Залуташе ми све нежносит/ Сведан ми гола студен/ Руши просторе звука/ Несхваћена бодезима рубим свануће/ И волети ми није доста/ Зовем уснуле дрхтаје детињства/ Звоне ми зидови сна/ Кораци кроз ноћ ни да ми дођу/ Ја немам вечност/ Да ми бескраје буди/ Ја немам очи/ Да заплачем.*”

%

Поводом десетогодишњице Пионира, на на словној страни мајског броја, 1986. године, објављен је чланак „*Пионир у крилу младости*”: „*Маја 1976.* изашао је први број Пионира, као лист пионирских одреда СОУР основних школа града Лесковца „*Црвени октобар*”. И већ за свој први рођендан добио је прву новчану награду... За све године излагања учествовао је на конкурсима „*Тражимо најбољи школски пионирски лист*” у организацији Политике и Савеза за социјалистичко васпитање и заштиту деце СР Србије и освојио значајна признања: 1981. године прву награду Политике и златну плакету, 1982. године плакету Политике за изузетан квалитет листа у тој години, 1983. новчану награду Савеза за социјалистичко васпитање и заштиту деце СР Србије за најуспешније праћење ЈПИ Да нам живи, живи рад, 1984. новчану награду СУБНОР-а СР Србије за успешно неговање традиција НОР-а и 1985. године награду Политике и златну плакету.

Маја 1986. године, за десети рођендан, изашао је 37. број Пионира...⁶⁰¹ У рубрици „*Из збирке Народног музеја*”, објављен је занимљив напис о прослави Првог маја: (...) Прва првомајска прослава у Лесковцу одржана је

⁵⁹⁹ Пионир, Наш понос – Бранислав Печенковић, март 1986, бр. 36, стр. 7; Печенковић је касније завршио електротехнички факултет, сада ради у иностранству, а о његовим успесима писале су многи, па и аутор ове студије.

⁶⁰⁰ Пионир, март 1986, бр. 36, стр. 10.

⁶⁰¹ Видети опширније Пионир, бр. 37, мај 1986, стр. 1-

1879. године у Светоилијском парку. У њој је учесовало око 20 радника. Полиција је прогонила учеснике, многе затворила на неколико дана и тиме их застрашила...⁶⁰²

Из Ковчежића народног блага, бележимо песму Ој, ливадо: „Ој ливадо, росна траво/ кој по теби чува стадо?!/ Чувала га девојчица/ од шеснаест година./ Стадо чува, песму пева:/ „Ах, мој драги, што те нема,/ што те нема ови дани/ кад пролазе момци сами?“”. Ево и песме Станке варошанке: „Мори, Станке, варошанке,/ што ти вараш варошани?!/ „Ја не варам варошани,/ но ги вара моје лице,/ бело лице, црне очи...“⁶⁰³

У југословенској акцији, коју воде Политика, лист добија ново признање. То је десета награда коју је Пинир освојио за десет година излажења.⁶⁰⁴

%

Поводом 200. годишњице Вуковог рођења, највећи део Пионира бр. 40, марта 1987. године био је посвећен управо овом великану српске културе: „Многе ствари у нашој култури почеле су од Вука. Јубилеј српске културе био је и повод да се представе три добитника Вукове награде – *Миодраг Стаменковић*, *Томислав Н. Цветковић* и *Драгутин Ђорђевић*.

У рубрици „Наши суграђани ствараоци“ представљена је *Радмила Стојановић*, етнолог Народног музеја и један од највреднијих сарадника Пионира: „Радмила Стојановић је рођена 1929. године у Сињу. За време рата живела је у Никшићу, месту својих родитеља. Ту је изучила и гимназију 1948. године. У Београду завршава Филозофски факултет, Група за етнологију и запошљава се у Народном музеју у Лесковцу као кустос-етнолог, где је већ провела три деценије свог радног века... Добитник је многобројних признања, од којих издвајамо: диплому Етнолошког музеја у Београду, Савеза аматера Србије, Савеза за васпитање и бригу о деци Србије, Удружења песника и гуслара Црне Горее и Октобарске награде града Лесковца... Радмила је чест дописник локалних листова. Радмила је сарадник и нашег листа пуних десет година.⁶⁰⁵

⁶⁰² Пионир, Стогодишњица првог маја, мај 1986, бр. 37, стр. 7.

⁶⁰³ Пинир бр. 37, марта, 1986. године. Песме прибележили ученици ОШ Славко Златановић из Мирошевца са наставником Драганом Ђикићем.

⁶⁰⁴ Пионир, бр. 39, децембар 1986, стр. 1.

⁶⁰⁵ Наши суграђани ствараоци, Радмила Стојановић, Пионир бр. 44, март 1988, стр. 10.

ОСВИТ

Први број „Освета”, часописа за књижевност, уметност и културу Издавачке куће „Наша реч” из Лесковца појавио се јуна 1991. године.⁶⁰⁶ Главни уредник свих бројева часописа, до престанка излажења, био је познати лесковачки књижевник Саша Хаџи Танчић⁶⁰⁷, а одговорни уредник Михајло Дедић.⁶⁰⁸ У првом броју редакцијског текста „*Олуја и дроздов пев*” дато је објашњење појаве Освита. Ево шта је записано:

Почињемо олујом.

Наиме, песничким циклусом под насловом „*Олуја*” живог класика наше књижевности *Миодрага Павловића* отворили смо прве странице прве свеске првог годишта „Освета”. Под овим поетским знаком, који у природи има стварна дејства изненадног ваздушног кретања, а у друштвеном животу симболику силне промена, метафорично речено, обзнањује се уређивачка поетика ове нове публикације за књижевност, уметност и културу.⁶⁰⁹

Један други песник (*Бранко Миљковић*) је рекао „ко не слуша песму, слушаће олују”. Песму чежње за светом као за родним крајем, која слави његову свеколикост, а чији брз и страсни ритам подсећа на бујицу тонова који сипа дрозд певајући на врху дрвета за време олује.

„Освет” жели да чује олују и дроздов пев као истовремени дозив века на помолу, чији се освет слуги у окриљу овог старог века на измаку.

Са носталгијом за прошлошћу (смето ли се не сећати), живећи у свом веку, а окренути будућем, следићемо духовни траг још једног нашег песника *Војислава Илића*, и његове антологијске песме „*Јутро над Хисаром*”, чија поетска сликовитост такође може имати симболичну вредност уређивачке транспарентности „Освета”. Јер, ова Илићева песма, иако припада надахнућу другачијем од онога које налазимо у стиховима савременика, понајбоље изражава *дух места* у коме се „Освет” појављује намеран да се трајно обележи својом присутношћу.

Један од посебних доприноса наше публикације, томе следствено, може бити испитивање односа центра према унутрашњости, при чему, наравно, мислимо на такав однос у култури. Очита је несталност и слабост центра

⁶⁰⁶ У импресуму првог броја писало је: Освит- књижевност, уметност, култура, година I, 1, мај – јун 1991. Издавач: Новинско-издавачка установа „Наша реч”. Уредништво: Михајло Дедић, одговорни уредник, Душан Јањић, Тихомир Петровић, Срђан Марковић, Саша Хаџи Танчић, главни уредник, лектор Николај Тимченко, технички уредник Гмитар Обрадовић, коректор Вили Хубач. Дозначено је да ће се Освит појављивати шест пута годишње у двомесечним свескама.

⁶⁰⁷ О Саше Хаџи Танчићу видети поглаве о лесковачким писцима.

⁶⁰⁸ Михајло Дедић је у то време био директор и главни и одговорни уредник Наше речи. О његовом раду видети поглавље „Публицисти лесковачког краја”.

⁶⁰⁹ Преносимо цео уводник „Олуја и дроздов пев”, стр. 127 – 128. *Напомена:* Захваљујући изузетној љубазности Саше Хаџи Танчића, познатог лесковачког књижевника, главног уредника Освита, имао сам комплетан увид у све свеске овог часописа.

према унутрашњости, са њиховим опсесијама узејамне нетрпељивости, све тврђим артеријама за природан проток сарадње до потпуне искључивости. Иако у такозваној унутрашњости, „Освит” је на правој страни, на страни књижевности, уметности и културе, како иначе стоји у његовом заглављу. Снажно прожет духом ових креативних дисциплина, развијаће се, дакле, у правцу уравнотежене и хармоничне сарадње, а не резолутно искључивог просторног двојења и парцелације.

„Освит” жели, међутим, да доприноси историји своје родне провинције окренут свету, чијим вредностима, такође, широм отвара своје странице.

Таквих намера, „Освит” се радује узбудљивим годинама реafirмације српске књижевности, посебно прозе, широм Европе и света. Успех који културном постижемо обнавља занос који подсећа да Србија и припада Европи и свету.

На својим страницама „Освит” ће, целовитости ради, доносити и дела настала у страном свету, далеко од завичајних предела и светости родне матице, чији су аутори деценијама изоловани, сачували аутентичне призвучке српске књижевне речи.

Ово је век све популарнијих техничких и космичких достигнућа, процвата нових уметности и медија, а изнад свега, новог односа према традицији. Српски народ се поново заљубио у себе и своје обичаје, не окрећући леђа својим уметницима и интелектуалцима који покушавају да га науче да мисли. Окренутост свему новом и модерном, које јача народни дух, јесте још једна доминанта уређивачке концепцијности „Освита”.

„Освит” је савремена публикација за афирмацију и подстицај креативности. Али, као што знамо, добар часопис је једнако погодан за изражавање духовности колико и креативности. Ефекат који се часописом постиже непосредан је, више одговара текућем, али када прође одређено време, трајно му се враћамо и обраћамо као непресушној ризници и вредности.

„Освит” управо ширином своје отворености жели да стекне увид и углед, и развије најособеније и најсавременије одреднице своје уређивачке оријентације. Све то, дубоко смо уверени, подржаће читаоци и аутори, које свесредно позивамо на сарадњу.

Мада овде прихватамо гледиште, са свом романтичношћу схватања, по коме су Срби народ који своју духовну снагу црпе из својих пораза, уређивачки став „Освита” разликује се од става заговорника српских сумрака. Уместо безвољности и посустајања, природна су расположења његовог креативног духа: „Освит” хвата обресе благородних облика новог схватања. Другим речима, под дигнутим небом Србије „Освит” је још један нови изворник.

%

Поред већ поменуте песме Олуја Миодрага Павловића, у првом броју су заступљени познати српски песници Љубомир Симовић, Танасије Младеновић, Мома Димић, али и аутори који стварају у лесковачком крају. Ту су

радови Николе Цветковића „Доба умног рада”, Војислава Истатковића „Смола и нула”, Слободана Костића Косте „Смрт нашег глумца”, Тихомира Петровића „Велибор Глигорић међу другим тумачима реалистичке књижевности”, Душан Стошић „Нова научна дисциплина”, Николај Тимченко „Од погрешне стазе до бескућа” и Малине Радоњић „Пет ликовних деценија Лесковца”.

%

Друга свеска Освита појавила се августа 1991. године. Овај број отвара песма Десанке Максимовић „Све пролази”, а посебну пажњу је привукао студијски прилог Николаја Тимченка „Усуд или дужност интелектуалца”.

У трећој свесци (октобар 1991) објављено је више прилога о збирци песама „Увир” Томислава Н. Цветковића, Душан Сточић пише „О мишљењу слободе”, а Драган Тасић је представљен прилогом „Форсирање романа – реке”. Ликовни прилози у броју дело су познатог сликара Тодора Стевановића.

%

Поезија савременог српског пјесника Томислава Н. Цветковића (1933) особене је, чак, чини се, сасвим специфичне природе, али истовремено, Цветковићева поезија је (посве неоправдано/неправедно) маргинализована у смислу њеног мјеста у српској поезији послеријатног периода.⁶¹⁰

%

Из нове песничке књиге Томислава Н. Цветковића, који је сав у дејствовањима унутрашњих сагласја језичког блага у таласања – издвојио бих песму „Нисиш ти те облаке”.⁶¹¹

Томислав Н. Цветковић (1933) објавио је до сада четири збирке песама, а „Увир” је избор из његовог песничког дела који је зналачки сачинио Саша Хаџи Танчић. Приређивач овог избора успео да из Цветковићевих збирки издвоји најзначајније песме и од њих сачини више стамених целина (кругова) који опет скупа чине једну јединствену цеину која на најбољи начин треба да представи и репрезентује дело овог песника. Цветковић је творац уједињеног и занимљивог песничког дела чије је главно упориште у језику и његовим неслућеним могућностима. Овај песник већ првим својим песмама нашао се међу поборницима и поштоваоцима „родне мелодије језика”, међу следбеницима онога што је смислио Момчило Настасијевић, а наставио Васко Попа трагајући за смислом и суштином у затамњеним језичким слојевима.⁶¹²

%

Томислав Н. Цветковић је у нашој поезији присутан дуже од три деценије. (...) С разлогом се за овог песника каже да је песник

⁶¹⁰ Божидар Станишић, Увир, Томислава Н. Цветковића, Освиг, бр. 3, 1991, стр. 105.

⁶¹¹ Раде Војводић, У доживљају чула или језика (У поводу песме Томислава Н. Цветковића „Нисиш ли те облаке” из књиге Увир, 1991), Освиг, бр. 3, 1991, стр. 110.

⁶¹² Зоран Вучић, Увир Томислава Н. Цветковића, Освиг, бр. 3, 1991, стр. 112.

интимистичке лирике, али је то само један крак овог обимом невеликог, по значењима крцатог песничког опуса. (...) Избор који је сачинио Саша Хаџи Танчић показује Цветковићева у репрезентативном светлу, исто временом бацајући и на његове песничке фазе.⁶¹³

%

Четврта свеска Освита појавила се фебруара 1992. године. Присутни су бројни истакнути српски писци, а међу ауторима „завичајног круга” објављени су прилози Николаја Тимченка „Запис о „Лагуму”, Мирослава Лукића „Либертенска (ис)повест”, Војина Митровића „Стојбине”, Мила Ристовића „Апокалипса”, Драгана Радовића „Векови”, Мире Коџић „После мог оца”, Грује Петковића „Чудна браћа”, Добросава Туровића „Умир крви”, док Велимир Хубач пише о „Успешном почетку позориш не сезоне у Лесковцу”, а ликовни прилози су дело Миодрага Нагорног.⁶¹⁴

%

Николај Тимченко пише (бр. 5 – 6, Лесковац 1992) о Братићу (Запис о Радославу Братићу), а ту су и прилози Радослава Стојановића, Мирослава Цере Михаиловића, Власте Ценића, Зорана Давинића. Душан Јањић објављује текст „Рамбо или парабола неминовности песничког краја”, Тихомир Петровић представља поезију Десанке Максимовић, а песмама су заступљени Јосиф Стефановић и Михајло Дојчиновић, о чијем стваралаштву су направљени посебни, веома занимљиви прикази.⁶¹⁵

%

Ова збирка од 67 љубавних песама („Усијани простири”) ушла је у свет читалаца после готово двадесет година од дана када је завршена. То је трећа збирка песама истог писца и шеста његова књига литерарног карактера. Песник је објављивао и књиге из историографије.

(...) Љубав, та непресушна тема поезије, овде је више једно призивање, ватрено сновиђење, недоживљеност, чежња за бескрајном лепотом, птица луталица „извор лепоте и лудости”.⁶¹⁶

%

Јосиф Стефановић, плодни и талентовани мајстор пера без загонетки и са осећањем одговорности према онима који су свој идеол обојили најчистијим моралом, може бити срећан писац. (...) Зналац ритма, културолог са срцем музичара, негује своју већ познату версификацију стиха. Зато се после сваке песме мора предахнути. Треба се припремити за нови сукоб са собом и пишчевом мисли.⁶¹⁷

⁶¹³ Драгомир Брајковић, Увир Томислава Н. Цветковића, Освиг, бр. 3, 1991, стр. 113. У том броју Освита објављене су следеће песме Томислав Н. Цветковића: Зачеће у просвету, Трагова нам утрлих, Јатиковање, Завету замаха, Свисни сило,

⁶¹⁴ О стваралаштву Војина Митровића и Драгана Радовића видети поглавље о писцима после појаве Прегледа лесковачког стваралаштва.

⁶¹⁵ Освиг бр. 5-6, 1992.

⁶¹⁶ Два песничка таласа са југа Србије (Усијани простори Јосифа Стефановића, КК Глубочица, Лесковац 1991), Освиг, бр. 5-6, стр. 181.

⁶¹⁷ Станко Ђорђевић, Истина усијане песничке душе (Јосиф Стефановић, Усијани простор, КК Глубочица, Лесковац 1991), Освиг, бр. 5-6, стр. 187.

%

Јосифа Стефановића је у збирци „Усијани простори” изнад свега интереса вала снага љубави; људско биће које воли; испаштање због љубави. Љубав је основни мотив Стефановићевог певања било да у њему буди расположења снажне омамљености чула, било да доводи до очајања због њене неостварености.⁶¹⁸

%

Пед амном је 66 песама шесте збирке Михајла Дојчиновића. Уочљиво је да су се појављивале у двадесетак протеклих година. То је сигуран знак постојане инспирације, а и добре среће за издавача. Наш песник из Брода код Црне Траве родом објављивао је и пре тих књига, широм земље, у разним листовима и часописима. А сада, пред нама је зрели песник који још има унутрашње снаге и јаку мотивацију да разоткрива, именује и варира своје мисли и снове, стрепње, заклоне и нагибе душе у овим синкретичким лирским целинама.⁶¹⁹

Песник Михајло Дојчиновић има смисла за сажети исказ. Његове песме се могу схватити и као поруке и као судови о данашњици. (...) Лепота стиха овог песника лежи у вештини памћења и „прекомпоновања” онога што је доживљено, оног што је вековима чувано и што је преживело све недаће времена. Када писац каже стих „Поноћни зов/ јекну у души” онда се подразумева његов однос према времену и пробирљиво тумачење савременог тренутка.⁶²⁰

%

Више од тридесет страна Освита (бр. 7 – 8, Лесковац, 1992. године) посвећено је дело Жака Конфина. Најпре је објављена Конфинова прича „Не липши магаре”, а потом следе текстови Марка Недића „Проза Жака Конфина”, Саше Хаџи Танчића „Обликовне одлике дела „Пожури, докторе” Жака Конфина, Живојин Тасић пише о генези романа Жака Конфина „Јеси ли ти разапео Христа”, Давид Албахари о „Сличностима и разликама две духовне традиције”, а Томислав Цветковић обрађује „Два службена акта” Жака Конфина.⁶²¹

%

Прва књига Жака Конфина, приповедача, романијера и драмског писца, збирка прича „Моји општинари”, објављена је 1934. године у издању Геце Кона, у познатој библиотеци Наша књига, коју је уређивао Живко Милићевић, песник, критичар и уредник Политике, листа у којем је Жак Конфино већ био објавио један број прича из поменуте збирке. Књигом Моји општинари Конфино се прикључио оној групи српских писаца који су писали такозвану регионалну прозу. Скерлићевски речено, захваљујући

⁶¹⁸ Милутин Рајић, У истом маниру (Усијани простори Јосифа Стефановића), Освит, бр. 5-6, 1992, стр. 191.

⁶¹⁹ Зоран Чановић, Самоћа и лелек душе (Михајло Дојчиновић, Поноћни зов, КК Глубочица, Лесковац 1991), Освит, бр. 5-6, стр. 185.

⁶²⁰ Благоје Глозић, Поноћни зов Михајла Дојчиновића, Освит, бр. 5-6, 1992, стр. 189.

⁶²¹ О животу и раду Жака Конфина видети I том Историје лесковачке књижевности.

Жаку Конфину још један значајан град српског културног простора – Лесковац и његови становници – директно је ушао у српску књижевност. На тај начин су сва три већа града на југу Србије, Ниш преко Стевана Сремца, Врање преко Боре Станковића и најзад Лесковац преко Жака Конфина, и на плану књижевне географије потврдили идентитет српског егзистенцијалног простора као битан део аутентичног културног и историјског постојања.⁶²²

Двострука тематика преокупација је у прози Жака Конфина, на једној страни као литерарног хроничара Лесковца, његовог богатств и живо писности, и на другој као хроничара јеврејског живота у Лесковцу, као и преплитање ових двеју преокупација у многим Конфиновим књигама, можда најуспешније оствареним у приповедачкој збирци „100 година – 90 гроша” и у роману „Јеси ли ти разапео Христа”, умногоме је одредила Конфиново место у међуратној и послератној српској књижевности. Истакнутије место добила је захваљујући свом специфичном хумору. Конфино је оживео хумор у нашој књижевности после Сремца и Нушића – каже аутор белешке на корицама приповедачке књиге „Лица и наличја” (то је вероватно уредник Наше књиге Живко Милићевић).

(...) Хуманистички доживљај света и човека основа је и за стваралачки однос Жака Конфина према становницима Лесковца било да је реч о Јеврејима или о Србима. (...) Његов хумор је стога најефикасније и најадекватније стваралачко средство које у исто време указује на неке од негативних особина људи и задржава негативан ауторски однос према људима. Малограђански однос према животу најдиректније је на тематском нивоу пројектован у роману „Мој Јоцко”, из 1936. године, односно у његовој другој верзији под насловом „Моје јединче”, из 1952. године...

(...) У међуратном периоду објавио је три приповедачке збирке „Моји општинари”, „Лица и наличја” и „Хумореске” и роман „Мој Јоцко”. Већ тада је неке од прича преносио из једне збирке у другу, некад са истим насловом и незнатним изменама или без измена, а некада са измењеним редоследом у причи и измењеним насловом. Међутим, прави обрт његове прозе је у жанровском смислу доживела у послератном периоду када су многе наративне ситуације из приповедака ушле у његове романе „Моје јединче”, „Мамин велики син” и „Јеси ли ти разапео Христа” или су пак ситуације из претходних романа са нешто измењеним чињеницама и односима у новом наративном контексту укључиване у доцније објављене романе. Тако су у роману Моје јединче, проширеном верзијом романа Мој Јоцко нашле укомпоноване и неке потпуно самосталне приповетке или неки мотиви из раније објављених приповедака. (...) Приповедачева збирка 100 година - 90 гроша, можда најбоља Конфинова збирка приповедака, у једном свом току готово у потпуности је послужила као фабрулативна основа за децји роман „Мамин велики син”, а неки

⁶²² Марко Недић, Проза Жака Конфина, (објављујемо део прилога), Освиг бр. 7-8, 1992, стр. 8.

моменти из поменуте збирке чак су коришће ни и у роману „Јеси ли ти разапео Христа”. Овај роман је посебно значајан за Жака Конфина и у вредносном и жанровском смислу. У вредносном смислу зато што је реч о најбољем Конфиновом роману, у којем је наративно синтетисана трагична судбина Јевреја на нашем тлу у времену пред Други светски рат, са јасним наговештајима њихове апокалиптичне судбине у току самог рата. У жанровском смислу то је синтеза већине претходних Конфинових књига. У том роману, за који се с више разлога може речи да је лирски него стандардни хумористички роман, иако је објављен у издању хумористичког листа „Јеж”, налазе се у нешто измењеном облику и у измењеном наличју „Хумореске”, „100 година – 90 гроша”, „Лекарева прича”, као и из поменутог дечјег романа „Мамин велики син”. Неки делови романа „Јеси ли ти разапео Христа”, као и многи делови из раније објављених књига прича, односно поједине приче, послужили су Жаку Конфину за композицију једне жанровски потпуно хибридне књиге, књиге „Пожури, докторе”, неке врсте професионалне, лекарске, новелистичке аутобиографије Жака Конфина која се мотивски и садржајно највише ослања на књигу „Лекареве приче” из 1952. године. Међутим, све ово наговештава једну посебну особину приповедачких збирки Жака Конфина. Његове приповедачке збирке, наиме, компоноване су не од сасвим засебних и међусобно неповезаних и неусловљених наративних целина, већ управо од прича које обухватају неколико заједничких структурних особина које их упућују према рома нескној композицији. Тако је у првој Конфиновој књизи, у „Мојим општинарима” приметно јединство простора – то је Лесковац, донекле јединство времена – време тридесетих година, али много значајније је од тога јесте да се неки ликови појављују у већем броју прича књиге. На тај начин је ова збирка прича постала својеврсна најава будућих Конфинових романа. Слично се десило и са збирком „100 година – 90 гроша”, која такође има наглашеније романескне особине – исте књижевне јунаке, исто време, исти простор и самосталне новелистичке композиционе јединице.

%

Конфинов живот и рад Лесковчанима звучи као легенда, што је, уоста лом, сасвим природно, јер је личношћу и делом везан за ово поднебље, његове људе и њихове нарави. Зато је свако извођење Конфинових дела на сцени побуђивање интересовања, а с посенбом пажњом се помињу и читају његова књижевна дела.⁶²³

(...) Наслов књиге „Пожури, докторе”, као и њена структура, открива да је сва произашла из његове хуманистичке струке. Психолошка запажања и фактографске чињенице, тек обликоване у приповедачки текст, добили су праву фунцију и значење. (...) Дело је, заправо, организовано као „приручник за лекаре и медицинаре а, вала, и за све друге, болесне и

⁶²³ Саша Хаџи Танчић, Обликовне одлике дела „Пожури, докторе” Жака Конфина, Освиг, бр. 7 - 8, 1992, стр. 14.

здраве'', како иначе стоји у поднаслову. (...) Жак Конфино још тражи себи месот у српској књижевности.

%

Књижевно дело Жака Конфина чини осам збирки приповедака, односно хуморески, четири романа, шест драма, неколико радио драма, као и већи број хуморески објављених по разним часописима и листовима, највише у „Језу” и „Политици”.⁶²⁴

%

Нажалост, јеврејски дух је, мимо своје воље, насилно заустављен у Лесковцу, у вртлогу недаћа и зла током Другог светског рата. Само захваљујући Жаку Конфину, он је наставио да живи; у његовим причама, хумерескама и драмским текстовима који танано спајају сличности и разлике две духовне традиције.⁶²⁵

%

Зашто Конфинови дани хумора у Лесковцу? Жак Конфино је рођен у Лесковцу 22. јуна 1892. године. Основну школу и нижу гимназију завршио је у Лесковцу, вишу гимназију у Београду, а медицину је завршио у Берну, у Швајцарској. „Кад се завршио рат (Први светски рат) докторирао сам и постао доктор у Лесковцу. Град је имао „Лесковчаки гласник” и ја у њему сталну рубрику. Писао сам, сећао се чика Жак, више да „убијем време” него да обезбедим своје место у историји књижевности.”⁶²⁶

%

У поглављу Освита бр. 7 - 8 посвећеном нашим писцима у дијаспори објављена је занимљива песма др Добривоја Бошковића „Песник и завичај” посвећана лесковчаком књижевнику Томиславу Н. Цветковићу.

%

Захваљујући издавачкој делатности „Наше речи”, лесковачки аутори су у прилици да, на ширем плану, потврде своју присутност у књижевности. Прве четири књиге објављене су захваљујући естетским захтевима и принципима којих се уредништво придржавало у одабиру рукописа и компоновању издавачког плана, како би се уздигло изнад провинцијалности на ниво издаваштва које има одређени концепт. Најпре су нам понуђене две збирке песама и две књиге прозе у целости посвећене људима и поднебљу Лесковца.⁶²⁷

Одмах можемо нагласити да су обе књиге прозе написане на идиому лесковачког говора и да се у томе лако могу уочити њихове вредносне мане. Сава Димитријевић је аутор вредно бележених записа („Свеће у снегу”) о старим Лесковчанима. Претерано брижан да запише све, и сачува у сећању, он истовремено конзервира. Својим прозама у овој књизи и самом књигом, уосталом (која представља само део онога што је њен

⁶²⁴ Живојин Тасић, Генеа романа Жака Конфина „Јели ли ти разапео Христа”, Освиг, бр. 7-8, стр. 18.

⁶²⁵ Давид Албахари, Сличности и разлике две духовне традиције (Поздравна реч на Конфиновим данима хумора, 25. јуна 1991. године), Освиг, бр. 7-8, стр. 31.

⁶²⁶ Томислав Н. Цветковић, „Два службена акта” Жака Конфина, Освиг, бр. 7-8, стр. 32.

⁶²⁷ Милутин Рајић, Четири књиге лесковачких аутора, Освиг, 7-8, 1992, стр. 193-194.

аутор годинама скупљао о лесковачким сокацима и људима који у њима живе), Сава Димитријевић је, сасвим сигурно, оправдао себе као хроничара, али не више од тога, и учинио да се све то нађе као литерализовани документ града на Ветерници. Пружио је непосредну прилику да се с његовим житељима добро дружимо и разгалимо.

И „Зорка Мантина” не пружа више од тога. Повест *Ненада Кражићева* о овом необичном (и тако обичном) женском лику свим својим слојевима урасла у менталитет, атмосферу и амбијент Лесковца, створивши занимљиву и свежу литерарану транспозицију једног специфичног локалитета. То је остварено, пре свега, уз веома изражено осећање за локални говор који, сем лексичког, има и раскошну сликовитост и домишљатост.

Обе књиге поседују веристичку фактуру. Откривају бит реалне стварности, лице једног света чији се менталитет оцртава средствима максималне хуморности.

Све похвале заслужује *Слободан Костић Коста* као аутор скрипта Зорке Мантине, која своје поене постиже захваљујући изврсно пронађеној визуелизацији и сликовности.

Издавач је с правом указао поврење двојици лесковачких песника млађе генерације. Двојици у правом смислу речи песника модерног сензибили тета. Њихов стилски поступак је углавном близак и сродан, то је једна врста поетске нарације са елементима реторике. *Истатковићева* привидно алегорична, а *Тасићева* алегорична, у ствари, обе веома сложене.

Драгану Тасићу је („*Зачарана кутија*”) ово прва збирка песама, док се *Истатковићева* „*Пауза за кишу*” непосредно надовезује на књигу „*Сабрани делови*”. Рецензент Саша Хаџи Танчић с правом запажа да „модерност Тасићеве ауторске замисли при компоновању ове збирке почива, пре свега, на коришћењу симулантних слика и њима изазиване динамике и из више углова осветљене цивилизацијске ситуације лирског субјекта, као и на кондензовању песничких мотива обликованих из различитих медијских сфера (телевизија, филм, стрип).

Борислав Здравковић, пак, скреће пажњу на то да Војислав Истатковић „новим песма излази у свет око себе, у шире просторе живота, послушкује тутањ долазећег времена које доноси осмех зоре на тле са кога се пружају у недоглед сви хоризонти.”

Поједине песме из ових збирки Драгана Тасића и Војислава Истатковића могу заузети место у сваком озбиљном избору или антологији млађег српског песништва, у сваком случају, заслужују да буду примећене и поштоване.

Изгледа да у Лесковцу сазрева свест да једино вредности обезбеђују једном поднебљу место у просторима културе. Књиге објављене у издању *Наше речи* су, уједно, потврда да је овај град однеговао два успела песничка гласа, уз пуно уважавање говорног спецификаума који карактерише поменуте књиге прозе.

%
У 9. броју Освита (новембар 1993. године) Душан Стошић објављује чланак „Мишљење слободе и Хајдегер”: „Слобода као темељна тема мишљења слободе није род људских бића, па ипак се тиче сваког људског бића. Њену универзалност треба тражити у већој дубини и на већој висини.” Од аутора „лесковачког круга” веома је запажен прилог Николаја Тимченка „Запис о „преобиљу нула” Љиљане Ђурић, а Сава Димитријевић пише обиман текст „Како је настало гробље”, док је серијом песама представљен Никола Цветковић.

%
Пред књигом смо поезије која на необичан начин промишља мит Косова и сеоба, класичан и модеран поетски идиом на коме су многи српски песници, некад и сад, искушавали своја пера. Зашто уопште увек изнова проучавамо те доминантне мотиве књижевности и зашто се враћа мо варирајућим митовима које нам култура и цивилизација остављају на размишљање? Вероватно зато што у садржини мита увек остаје доза тајне архаичне или савремене, зато што су митови као египатске сфинге које ваља полифоно испитивати, поново естетизовати, сходно учењу Умберта Ека отвореном делу остављеном да га дописују читаоци. У томе и јесте лепота окушавања на вечним мотивима симбиозе личног и националног, које по природи својој припада и ова збирка Николе Цветковића „Светлост земље”, непрекидно се труди спознати на нов начин искуство минулог и дораси до елитовски схваћеног времена која јединства прошлости, садашњости и будућности. (...) Ово је поезија двогласних речи, из које се више чује глас из духовне сфере ауторовог промишљања земље и он носи јак код просвећеног и поетизованог српског земањског бола. (...) У неколико најбољих песама, Цветковићево певање је умно, емоцијом засићена молитва за спас свих сакрамената везаних за духовно и световно наслеђе земље која се зове српском. (...) Најуспелије Цветковићеве песме су оне које нису демистифи ковале до краја тему и лишиле је њених исконских светлости и оне које нису истицале безусловност мита, већ су у процесу синтезе историјског и поетског, архитипског и модерног, сажимале и промрежавале ове димензије.⁶²⁸

%
Никола Цветковић (1939), познатији је широј јавности као књижевни критичар и публициста, него као књижевни стваралац. До сада је објавио велики број студија, есеја, приказа, истраживачких радова из области фолклористике, социологије културе, методологије и историје књижевности. За свој богати стваралачки опус и научни рад добитник је неколико вредних друштвених признања и књижевних награда. Поетске радове објављује у Градини, Освиту, Стремљењу, Нашој речи и другим публикацијама. Године 1979. штампао је запажену стихозбирку „Све је љубав”.

⁶²⁸ Даница Андрејевић, Животна веза са традицијом (Никола Цветковић, Светлост земље”), Освита, бр. 9, 1993, стр. 115.

Најновија, друга по реду Цветковићева књига песама „Светлост земље” (сто страница) компонована је од следећих тематских целина: „Недоба”, „Чарнојевићи”, „Светлост земље”, „Његош види”, Моравско бестрага”, „Дом свој иштем”, „Омаме”, „Певање о смирајности”, „Нада” и „Српско слово”. Веома надахнут и опширан поговор, као и песникова библиографија потичу из пера Владимира Цветковића.⁶²⁹

%

Никола Цветковић је у лепом смислу те речи „учен” песник. (...) Он је опсесивно везан управо за земљу и Српску земљу. Можда је и то разлог што, иако „повратник”, у ствари долазник (он је Лесковчанин и Београђанин) истрајава попут једног броја Срба и Црногораца у мисији „Српског универзитета” у Приштини.⁶³⁰

%

Цветовићева светлосна озарења кореспондирају с древним учењима о космичком, земаљском, еманацији духа и душевности. (...) У већини песама Цветковић негује савремени модел певања који се ослања на племенито у српској песничкој традицији.⁶³¹

%

Већ више од две деценије Филозофско-филолошки факултет је стециште књижевно стваралачких мисли и појава. Најпре је покојни академик *Вук Филиповић* заживео једну посебну врсту стваралачког тумачења књижевности из перспективе сопственог приповедачко-романсијерског настојања. То исто важи и за академика *Владету Вуковића* који је не само изванредан професор и истраживач књижевности, већ и плодан песник што је са више књига песама обогатио нашу књижевност.⁶³²

%

Колико год читалац имао у виду хронологију и раст Цветковићевог поетског, књижевног и научног опуса, еволуирање и сазревање његовог метода и стила, тематско проширивање и богатство форме уметничког израза – не може се отети утиску да се линија његовог поетског лука, ипак, не пружа у равни духа традиције; његова песничка граматика само је у ретким сегментима подударна са граматиком традиционалних песничких облика. Стихови из најновије збирке *Светлости земље* савремени су по књижевном поступку, откривају новог, унутрашњег, психолошког и експресивног израза и поетизацији мисли.⁶³³

%

⁶²⁹ Милутин Ђуричковић, Лирски канцонијер (Никола Цветковић, Светлост земље), Освит, бр. 9, 1993, стр. 119.

⁶³⁰ Миодраг Д. Игњатовић, Песма је морал сваког песника (Никола Цветковић, Светлост земље), Освит, бр. 9, 1993, стр. 121.

⁶³¹ Владета Вуковић, Светлосна озарења, фрагмент из дужег огледа, (Никола Цветковић, Светлост земље), Освит, бр. 9, 1993, стр. 123.

⁶³² Милица Лилић, Светлост која се мора запазити (Никола Цветковић, Светлост земље, Београд 1992), Освит, бр. 9, 1993, стр. 125.

⁶³³ Тихомир Петровић, Песничка реторичност (Н. Цветковић, Светлост земље), Освит, бр. 9, 1993, стр. 128.

У овом броју је објављено више афоризама Драгомира Радовановића. Ево само неколико: Сила је увек сила, макар и у праву била; Добро је кад није горе; Не трба журити у погрешном правцу; Кад су намере задње, вуку се задњи потези.⁶³⁴

%

Десету свеску Освита (мај, 1994. године) отвара серија веома занимљивих прилога о чувеном Вилијаму Фокнеру. Као и Шекспир, Фокнер је најбољи кад говори кроз гласове (Драган Р. Машовић).

„Осећам да ова награда није додељена мени као човеку, већ моме делу – животном делу писаном у агонији и зноју људског духа, а не ради славе и понајмање користи, већ из жеље да се из материјала људског духа створи нешто што није постојало раније. Зато ми је ова награда само поверена на чување. Неће бити тешко наћи намену за њен новчани део у складу са циљем и значајем, њеног порекла. Али бих то исто желео учинити и са њеним другим делом, овим говором; желео бих да овај тренутак искористим као највишу говорницу са које ме можда могу чути млади људи и жене који су се већ посветили истој овој муци и раду, а међу којима је сигурно неко ко ће једнога дана стајати ту где ја стојим данас.“⁶³⁵

А данас је наша трагедија ошшти и свеprisутни страх кога већ толико дуго трпимо да га можемо и поднети. Више не постоје проблеми духа. Постоји само једно питање: када ћемо одлетети у ваздух? И због тога млади људи или жене који данас пишу заборављају на проблеме људског срца сукобљеног са самим собом из чега једино може настати добро књижевно дело, јер је то једино што је вредно писања, вредно агоније и зноја.

То се мора поново научити. Млади писац се мора научити да нема ниже ствари од страха, а када то научи, онда мора заувек заборавити на страх тако да у његовој књижевној радионици не остане простор ни зашта друго сем за старе истинитости и истине срца, старе универзалне истине без којих је свака прича пролазна и унапред осуђена – а то су љубав и част и осећање и понос и сажаљење и пожтвовање. Све док то не учини, писац ради под клетвом. Он не пише о љубави, већ о похоти, пише о поразима у којима нико не губи ништа од вредности, пише о победама без наде и, најгоре од свега, без сажаљења и саосећања. Његове туге не тугују ни за каквим универзалним костима, не остављају никакве ожиљке. Он не пише из срца већ из жлезда.

Све док изнова не научи те ствари, он ће писати као неко ко стоји са стране и посматра крај човека. Ја одбијам да се помирим са тим крајем. Лако је рећи да је човек бесмртан просто зато што може да трпи; када последњи звон судбине одјекне и избледи на последњој, руменој, умирујућој вечери, чак и тада ће се чути један звук више: слабашан и неуморан

⁶³⁴ Драгомир С Радовановић, Рат и Хир, Освит, бр. 9, 1993, стр. 131.

⁶³⁵ Вилијам Фокнер, говор приликом доделе Нобелове награде за књижевност, Стокхолм, 10. децембра 1950, Освит, бр. 10, мај 1994, стр. 7. Видети опширније о Фокнеру, Освит, стр 5-54.

глас човека који још увек говори. Чак и то одбијам да прихватим. Верујем да човек неће само опстати: он ће победити. Он је бесмртан не због тога што је једино биће на свету чији је глас неисцрпан већ зато што има душу, дух способан за саосећање и жртвовање и издржљивост. Дужност је песника, писца да о томе пише. Његова је привилегија да помогне човеку да опстане тако што ће узвисити његово срце, подсетити га на храброст и част и наду и понос и саосећање и сажаљење и жртвовање које су чинили славу прошлосит. Песников глас не може бити само запис о човеку; он мора бити потпора, стуб који ће му помоћи да издржи и победи.

Ту, у том 10. броју Помака, *Иван Ивановић* објављује прилог „Ко је тај Цека Власотинчанин”⁶³⁶, Драган Тасић надахнуто обрађује „Песнички свет Петра Цветковића”, Ненад Кражић објављује „Приче из живота”, Перица Пешић и Љиљана Такић Миленковић се обрађају стиховима.

%

Новембра 1994. године појавио се 11. број Освита уз уводну песму Љубомира Симовића „Среско место на прузи Београд-Бар”, док Слобо дан Костић Коста пише у прилогу „Кажњени вечношћу”: „Ви никада не питате ко тамо доле у Тартару гура стену, јер знате да сам то ја, Сисиф, Ајолов син. Замишљате ме онаквим каквим ме сликају на вазама и клешу у камену.”⁶³⁷

%

Овај темат бави се раном позоришном историјом Лесковца – оном с краја XIX и почетком XX века. Време је то лутајућег позоришта. На путевима тек ослобођеног југа Србије, по градовима и кафанама – појавили су се српски лутајући глумци. Сањари и луталице.

(...) Време је то првих бегунаца у глумце. Први Лесковчанин који је то учинио је Сима Бунић.⁶³⁸

%

„Лесковац... варошица на обе стране реке Ветернице, 7 часова и 57 минута на југ од Ниша на путу који води од Ниша уз Мораву ка Врању. У Цариграду, у баштинским књигама, Лесковац се пише Дибочица, али у новије време већ га и сами Турци зову Лесковча. (...) Едуард Браун, лекар краља енглеског, пропутовао је 1667. године кроз Лесковац (он га пише Лескоа или Лесковија) и ту је, вели, видео нови градић, по изгледу на старински, али без икаквих натписа. За Лесковац каже да је варош затворена и многољудна. И реку Ветерницу погрешно пише Липерица.”⁶³⁹

%

Домановићева приповетка „*Позориште у паланци*” изашла је пре Сремчевог „Путујућег друштва” пуне три године – Домановићева 1898, а Сремчева 1901. али се Сремац може сматрати првим историчарем

⁶³⁶ Иван Ивановић, Ко је тај Цека Власотинчанин, Освиг, бр. 11, стр. 95-99.

⁶³⁷ Слободан Костић Коста, Кажњени вечношћу (О Сизифу, О Одисеју, П Херкулесу који је био Херакло), Освиг, бр. 11, стр. 87-94.

⁶³⁸ Мирослав Радисављевић, Сима Бунић – театропис, Освиг, бр. 11, стр. 95.

⁶³⁹ Из старих извора – Лесковац, фрагмент 1, Освиг, бр. 11, 1994, стр. 96.

позоришта у Лесковцу, јер његово дело говори о години 1889. и Димићевом гостовању у Лесковцу скоро читаву деценију пре догађаја који описује Домановић.⁶⁴⁰

%

Маја 1995. године појавио се 12. број Освита, који је био у знаку стваралаштва Десанке Максимовић. Од аутора са „лесковачке стазе”, објављен је циклус песама Станимира Стојмировића Грицка „Васкрс” и то „Повратак у Србију”, „Огњиште”, „Песма за почетак”, „Песма изгнаника” и „Портрет повратника”. Грицко пева на почетку песме „Повратак у Србију”:

Сигурно се враћам у Србију/ У своје срце./ Док ми син гугутан стане на ноге/ Узеху наук Његоша и Вука/ И инат Милоша/ Да ми огњиште има смисла.

%

У двоброју 13/14, фебруара 1996. године објављено је чак десет песама Милана Момчиловића из његове једине збирке Вече над Лесковцем.⁶⁴¹

%

Упуштајући се пре више од две деценије у неизвесно трагање између историје и мита, за неким суштинама нашег поднебља, Томислав Н. Цветковић, вероватно, ни сањао није да ће његов „Војвода Никола Скобаљић” одједном изронити на површину актуелних збивања као готово пророчно упозорење на тињајуће угљевље којима је довољан дашак ветра да распири ватру и читаво окружење постане захваћено пожаром. Није ни сањао да ће, на неки начин лично преживљавати оно што је у својој имагинацији претпоставио као могућу варијанту распада једне државности захваљујући пре свега нејединству оних који ту државност треба да чувају и штите.

Драма „Никола Скобаљић” је своје прво извожење доживела 3. октобра 1971. године у Лесковцу. Време, тај неумитни судија, поново актуелизује вредности тог комада, потврђујући његову савременост.⁶⁴²

%

Мирослав Лукић се огласио занимљивим прилогом о првој драми Жељка Хубача „Блиши небу”.⁶⁴³ У том броју Никола Цветковић је представљен „Поетиком Милана Дединца”,⁶⁴⁴ док Тихомир Петровић и Драган Тасић пишу приказ књиге „У небо верујем” Мире Коцић.⁶⁴⁵ Драгојла Дуда Цветковић, Бора Ољачић и Миња Илијева представљају збирку „Принц Леско и принцеза Леска Радета Јовића у издању лесковачке Народне

⁶⁴⁰ Освиг, бр. 11, стр. 101. Видети опширно у поглављу о Сими Бунићу. О њему у Освигу, бр. 11, стр. 103. опширно пишу Сања Живановић, као и други аутори, Освиг, стр. 103-110.

⁶⁴¹ Освиг, бр. 13-14, стр. 77-81. То су следеће песме. Вече над Лесковцем; Дође тако дан; Неспокој, и даље; Враћам се; Ноћ самоће, тешка; Недоглед; Један давни јул; Ко зна; На растанку; Теку дани.

⁶⁴² Добровоје Илић, Поетска форма драмске приче (Томислав Н. Цветковић, Војвода Никола Скобаљић, историјска драма у два дела, друго издање, Рад, Београд 1994), Освиг, бр. 13-14, стр. 98.

⁶⁴³ Видети стваралаштво Мирослава Лукића, поглавље о критичарима.

⁶⁴⁴ Освиг, бр. 13/14, фебруар 1996, стр. 136-150.

⁶⁴⁵ Видети поглавље о Мири Коцић у посебном делу књиге.

библиотеке (1994), а представљене су Љиљана Такић Миленковић „Птица љубави” и Зорица Митић „Женске приче и „Узлетимо с ветровима”, КК Глубочица, Лесковац 1994.⁶⁴⁶

%

Посебну вредност овога броја чине прилози о власотиначким ствараоцима. Представљени су Зоран Давинић и Јасмина Митровић, (прозним прилозима) а песничке радове су понудили: мр Лука Крстић, Невенка Д. Поповић, Олгица Димитрјевић, Марија М. Стојановић, Славица Шушулић, Светлана Пешић, Љубинка Крстић, Звонко Стојиљко вић, Славица Анђелковић и Срђан Милош.

%

У 15. свесци Освита (јул 1996) највећу пажњу привлачи прилози посвеће ни нишком ствараоцу Бојану Јовановићу. Повод је његова књига „Проповед мрава”. О Јовановићу пишу Саша Хаџи Танчић, Драган Жунић, Љубинко Милосављевић и Смиља Митковић.⁶⁴⁷

%

Књижевна периода југоисточне Србије од ослобођења до данас, лако је запазити – изузму ли се последње деценије, у много чему (у броју наслова, времену и периоду излагања, опреми, па и по ономе што је објављено) – озбиљно је заостајала за периодиком наших северних крајева. (...) На том већ предугом путу, који још траје, према обједињеној српској и европској култури, последњих деценија, нема сумње, врхуне у свом развоју и доприносу: Градина, Багдала, Стремљења, Ток, а ево последњих пет година с њима је и нови лесковачки часопис „Освит”. Часопис за књижевност, уметност и културу као главни уредник потписује Саша Хаџи Танчић, а као одговорни уредник Михајло Дедић, директор Новинско-издавачког предузећа „Наша реч”, која је издавач „Освита”. (...) Петнаест бројева Освита протеклих пет година, не само да означавају богат спектар стваралачких дешавања на књижевном југу, већ говоре о утемељењу једне комплексне оријентације на чијим ће се главним правцима, очигледно, тек настојати. И на крају, Освит својом озбиљношћу и вредностима – већ јесте културни чинилац, не само југа Србије. Он је појава која успоставља равнотежу са нашим књижевним севером.⁶⁴⁸

%

У 16. свесци Освита, септембра 1996. године, објављене су три песме Лазара Миленковића Ларија: Змија, Дон Кихот и Тежак задатак. За историју лесковачког стваралаштва важан је и приказ Станка Миљковића „У потрази за коренима”⁶⁴⁹

%

⁶⁴⁶ Видети поглавље о Љиљани Такић – Миленковић и Зорици Митић.

⁶⁴⁷ Освит, бр. 15, јул 1996, стр. 82-95.

⁶⁴⁸ Видосав Петровић, Оглашавање југа Србије „Освитом”, Освит, бр. 16, 1996, стр. 142.

⁶⁴⁹ Станко Миљковић, У потрази за коренима (Олга Луковић – Пјановић: Срби... народ најстарији., ИПА „Мирослав”, Београд 1994), Освит, бр. 16, стр. 87-98.

Децембра 1996. године појавио се 17/18. број у коме, бар када су у питању ствараоци из лесковачког краја, треба посебно споменути прилог Душана Стошића „Андрић и власт”.⁶⁵⁰

У том броју објављен је изузетно опширан разговор (од 89 до 133. стране) са Цисаном Мурисидзе, који је водио Радослав Лазић.

%

У наредном, 19. броју Освита (октобар 1997) Саша Хаџи Танчић представља приповедаче из Републике Српске, док се Дејан Вељковић огласио занимљивом причом „Сунчево снопље”: „Као дечак, у часовима усамљености, мислио је и веровао да човекове мисли и жеље путују. Знале су коме и куда да оду, без поштанске марке. Било је важно послати их. Све остало је њихова „брига.”⁶⁵¹

%

Проф. др Тихомир Петровић у Освиту пише опширан, занимљив прилог „Драмски ликови у роману „Хајдуци” Бранислава Нушића: „Нушић је измакао свим замкама и искушењима које, можда, крије „прелазак” с књижевности за одрасле на деју књижевност. Он је пример који потврђује правило да је само велики уметник, снагом дубинске радијације, кадар испевати велику деју песму и да је таленат писца за децу недељив од талента писца за одрасле.”⁶⁵²

%

Новембра 1997. у седмој години излажења, појавио се јубиларни 20. број Освита на „убијаних” 120 страница. Овога пута свеску отвара Живојин Павловић и разговор с њим који је водила Љиљана Костадиновић. Николај Тимченко пише опширан, занимљив, проциљив текст „О границама дијалога”⁶⁵³, а представљено је више песника Русије, док је Никола Цветковић представљен прилогом „Симболична представа о тамници у „Павиљону бр. 6” А. П. Чехова. Вредност овога Освита су и песме Жељка Хубача из циклуса „Под струком штапа”: Тих стих, Дорина гора, Рима Гига, Марија, Сана, Варје.

%

Саша Хаџи Танчић пише о „Америчким причама” Ларија Миленковића: „Синтагма која фигурира у поднаслову рукописа „Ко је убио Мери” (америчка прича) најбоље предочава врсту прозног исказа аутора Лазара Миленковића.”⁶⁵⁴ У том броју Освита објављене су и приче Лазара Миленковића: Ко је убио Мери; Блиски сусрет; Реке надолазе.

%

⁶⁵⁰ Д. Стошић, Андрић и власт, стр. 73-76.

⁶⁵¹ Дејан Вељковић, Сунчево снопље, почетак приче, Освита, бр 19, октобар 1997, стр. 86-89.

⁶⁵² Тихомир Петровић, Драмски ликови у роману Хајдуци Бранислава Нушића, Освита, бр. 19, октобар 1997, стр. 103-107.

⁶⁵³ Овај прилог је Николај Тимченко писао почетком 1979. године за Осме филозофске сусрете посвећене теми Могућност и границе дијалога између филозофских становишта” и прочитан на скупу, који је организовао Институт за филозофију Филозофског факултета у Београду, у првој половини маја те године, Освита, стр. 124.

⁶⁵⁴ Саша Хаџи Танчић, Америчка прича Ларија Миленковића, Освита, бр. 20, стр. 80-81.

У Освиту ево поново вредног проф. др Тихомира Петровића. Овога пута се огласио прилогом „Андрићев дејчи вилајет“: „Богато Андрићево дело није затворено за дејче несташлуке, игру, смех и све привилегије које има младост.”⁶⁵⁵

%

Тема 21. свеске „Освета” (јануар - фебруар 1998) била је „Приповедач Саша Хаџи Танчић”. На самом почетку објављена су Хаџи Танчићева „Путовања у Лесковац”:

„Сећања – тај усудни бегунац из живота – на које сам у старијих писаца гледао с презиром, обрмало ме је као да сам стогодишњак и усто преживео богзна шта. Прегршти још свежих успомена у откосима падају на белину папира.

Летњи и зимски распуст проводио сам у Лесковцу. Пут из Ниша у Лесковац, локалним возом, изгледао ми је као бескрајно повесмо између два града; једног у коме сам рођен и другог у коме живим. У данима до путовања нарасле су моје жеље које су се вештом мајкином вољом преомишљавале у велики доживљај.”

У том, дакле 21. броју „Освета”, објављени су опширни, проицљиви прикази *Душиана Стошића* (25 страна) под називом „Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића”⁶⁵⁶. Ту је занимљива осврт *Милутина Ђуричковића* „Изабрана и нова проза Саше Хаџи Танчића, а повод су књиге изабраних приповедака „Повратак у Наис и нове приповедачке прозе „Небеска губернија”⁶⁵⁷.

Нино Фаусти пише о изабраној прози Саше Хаџи Танчића (Амбиси душе између сна и јаве”) у књизи „Срце је камен” на италијанском језику.⁶⁵⁸ О тој књизи пише и *Андријана Скарпа* („Зачунде приче”): „Између свега, за мене је посебно занимљив овај избор приповедачке прозе Србина Саше Хаџи Танчића.”

%

Новембра 1998. године ево 22. свеске Освета, из које поред песама Радета Јовића „Ђораво злато” издвајамо оцене о уметничкој фотографији коју су изrekli Саша Хаџи Танчић и Томислав Илић на отварању изложбе Дејана Вељковића 6. марта 1998. године.

%

Уз поприлично кашњење, октобра 1999. године појавиће се последњи број (заправо двоброј 23/24 „Освета”). Овај двоброј, као и први, отварају радови Миодрага Павловића. Ту је и проказ *Саше Хаџи Танчића* (на 32

⁶⁵⁵ Тихомир Петровић, Андрићев дејчи врт, Освит, бр. 20, стр. 97-101.

⁶⁵⁶ Стошић представља књигу приповедака Саше Хаџи Танчића „Кључ за чудну браву”, Просвета, Београд 1995. године; „Галопирајућег војника”, Српска књижевна задруга, Београд 1991. и „Небеску губернију”, Просвета, Београд 1997. године.

⁶⁵⁷ Прва књига је била објављена у издању Гласа српског, Бања Лука, а друга у издању београдске Просвете, 1997.

⁶⁵⁸ Књига С. Х. Танчића „La Vallisa” „Срце је камен” објављена је у издању, библиотека „Писци света”, Бари, Италија, превео на италијански Драган Мраовић, 1989.

стране) стваралаштва Миливоја Перовића („Диференцијрање тематских токова у романима Миливоја Перовића”). На југу Србије од Саше Хаџи Танчића нема бољег znalца Перовићевог обимног дела.⁶⁵⁹

%

НЕСТАНАК ЧАСОПИСА „ОСВИТ”- *Директору, главном и одговорном уреднику „Наше речи” и одговорном уреднику „Освета”, поштовани господине Дедићу!*

„За нама је осам година од појаве „Освета” у локалној средини коју је надмашио. Од 1991. године југословенска културна јавност са уважавањем га је прихватала као свеже и аутентично часописно штиво. Није нам да вреднујемо, мада други кажу да је стварно рељефно и сугестивно допунио духовни, књижевни, уметнички и културни мозаик Лесковца и југа Србије, и југословенски часописни простор. Утолико ми је теже било да се одлучим да захвалим на досадашњој сарадњи и пожелим часопису и његовом издавачу успешан наставак рада; а сматрам да је то и моја дужност као главног уредника у два четворогодишња мандата.

Бићу слободан да о овом личном гесту известим и оснивача, СО Лесковац, чија је потпора веома актуелна данас, као и у тренутку појаве „Освета”.

%

Поштовани господине Јовановићу! Часопис за књижевност, уметност и културу „Освит”, као што је врло познато, уређујем од његовог оснивања. С обзиром на велику упорност да се часопис сачува и развија уложен је знатан труд. Мера таквог труда изражена је кроз двадесет и два броја које сам потписао као главни уредник. Пошто је Општина оснивач „Освета”, достављам Вам писмо којим издавачу Новинско-издавачком предузећу „Наша реч” захваљујем на досадашњој сарадњи.⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ Видети поглавље о М. Перовићу.

⁶⁶⁰ Писма Саше Хаџи Танчића, главног и одговорног уредника „Освета”, носи датум фебруар 1999. године, а објављена су у „Лесковчанину”, бр. 10., јуна 1999. године, стр. 14.

„МИ“, ЧАСОПИС ЛЕСКОВАЧКИХ ГИМНАЗИЈАЛАЦА

Овај број часописа „Ми“ садржајно је нешто другачије конципиран него ранији бројеви: наша школа слави редак јубилеј – 120 година постојања и деловања, а ми, њени ђаци и професори с дужним поштовањем ценимо више од века бивствовање ове просветне установе. И, наравно, кроз часопис лесковачких гимназијалаца „Ми“, желимо, као и увек до сада, да искражемо своја искрена осећања поноса што смо њени ђаци и професори, што настављамо традицију ранијих генерација, што и овом активношћу негујемо дух лесковачке Гимназије „Станимир Вељковић Зеле“.⁶⁶¹

Први број појавио се 14. априла 1971. године. „Ми“, ревија лесковачких гимназијалаца, на иницијативу професора српског језика и књижевности Радмила Митровића и Борислава Здравковића. Радмило Митровић је био душа ових активности све до преране смрти. Касније, после неколико бројева, часопис у наслову нема реч ревија, већ часопис. Задржавајући исту графичку опрему и уређивачку концепцију, часопис прераста у гласило лесковачких средњошколаца, а издавач је и даље Гимназија „Станимир Вељковић Зеле“. Круг сарадника шири се: објављују се радови средњошколаца из целе Југославије – Сарајева, Пазина, Штипа и других градова. Затим, како ту увек бива, беспарица чини своје и ова лепа и надасве корисна активност младих – гаси се. Ипак, лесковачки гимназијалци и њихови професори никад се нису мирили са таквим исходом и пре девет година покреће се нова серија часописа лесковачких гимназијалаца „Ми“. Задржан је његов имиц: иста насловна страна, формат, садржајно су унете, сходно времену у коме живимо, извесне иновације, али у суштини очуван је основни дух публикације и сачуване њене основне карактеристике од њеног настанка до данас.

Ваља овом приликом, када се о свему овоме говори, истаћи: није нимало случајно да се оваква публикација родила баш у лесковачкој Гимназији. Подсетимо се да је педесетих година овде поникао средњошколски лист „Искра“, па „Лесковачки средњошколац“, који касније постаје гласило омладине Лесковца и мења име у „Омладински глас“. Језгро уредничког и сарадничког састава чинили су лесковачки гимназијалци...

„Ми“, уствари, настављамо традицију бројних генерација ученика и професора лесковачке гимназије и негује њен имиц развијених, не само наставно-педагошких, већ и културних и других активности, у првом реду литерарних дружина и публицистичке активности. Оне су имале одјека и ван школских учионица, на градским и ширим просторима.

⁶⁶¹ Ми, часопис лесковачких гимназијалаца, Уз јубилеј наше школе, нова серија, бр. 11, 1999, стр. 1. У овом броју објављен је делимичан репринт ранијих издања.

Овим бројем Редакција и сарадници часописа „Ми” дају свој скромни прилог обележавању значајног јубилеја – 120. годишњице лесковачке Гимназије „Станимир Вељковић Зеле”.⁶⁶²

Управо је у том свечаном броју објављен занимљив прилог о Звонку Марићу, једином члану Српске академије наука са југа Србије:⁶⁶³

Доктор физичких наука Звонко Марић рођен је у Лесковцу 1931. године и син је угледног предратног апотекара Благоја Марића. У Лесковцу је завршио основну школу и гимназију, а након одласка на студије у Београд, у родни град се није више враћао. Заправо, увек када су прилике дозвољавале долазио је у Лесковац, али због ангажмана који је имао ван земље, те су прилике биле веома ретке. У среду и четвртак, 18. и 19. новембра, био је гост града, гост Одбора за организовање сусрета са Лесковчанима света, гост ученика Гимназије на позив директора Зорице Стојковић, као и студената Технолошког факултета.

-Са Лесковцем сам на неки начин био у сталном контакту преко мајке, док је била жива и сестре и брата Пеђе и Тијане, који су у Лесковцу дуже живели од мене, а сада су у Београду. Лесковац од пре рата памтим у три главне и једној споредној варијанти. Споредна варијанта, то је моја баба по оцу која је носила стару ношњу, а у њеном понашању било је елемената остатака од Турака. У главним варијантама памтим предратно време, потом рат и свршетак рата и долазак партизана. У предратном времену град је имао три слоја становништва са којима смо се ступали у контакте грађански – интелигенцију у коме су били лекари, апотекари, адвокати, трговци. Овај слој показивао је велику тешњу да се копира Европа. Рецимо, ми смо као деца у кући морали да учимо француски, потом да свирамо на неком од инструмената и то смо приватно учили јер није било музичке школе. Овај слој становништва умногоме је допринео европизацији града. Када сам доцније посећивао енглеске градиће увидео сам да је лесковачко радничко насеље прављено по угледу на енглеска насеља за рударске раднике.

-Други слој: емигранти у Лесковцу, огромна руска колонија у којој су били, махом, наши професори и наравно слој радничко-сељачки и градске сиротиње. Са свима њима сретао сам се јер сам још као дечак радио у очевој апотеци – присећа се др Звонко Марић.

⁶⁶² У потпису је писало: Редакција. Њу су сачињавали: Одговорни уредник: Зорица Стојковић, директор, главни уредник: Снежана Николић, професор, редактор: Верица Баторевић-Божовић, а у Редакцијском колегијуму су још били: Зденка Трбовић, Бојана Величковић, Драгана Цакић, Александра Костић, Маја Кошић, Ксенија Штевин, Драган Маринковић, Драган Павловић (ученици), Марија Поповић, професор. Технички уредник: Вили Хубач, уредник илустрација: Живојин Прокоповић, професор, илустратори: Наташа Николић, Драган Павловић (ученици), Коректор: Јасмина Пантовић, професор; Фотографије: Фото Јовић, насловна страна: Гмитар Обрадовић, академски сликар. Примерак бесплатан, тираж: 1.000 примерака. Број носи датум 11. октобар 1999. година.

⁶⁶³ Верица Баторевић-Божовић, *Предавања на свим универзитетима света*”, МИ, нова серија, 1999, бр. 11. (У напомени стоји да је прилог најпре објављен у *Нашој речи*, 21. новембра 1997).

Рата се добро сећам – каже. – Имао сам десет година, сећам се првих сусрета са немачким тенковима, огромна механизација није била у мом искуству. Немци су ме подсећали на механизоване роботе а не људе. Сећам се и великог броја људи који су се из Македоније и са Косова настањивали у Лесковцу. Сећам се свих видова отпора и свих видова колаборације са Немцима. Упечатљиво је сећање када се после полцијског часа на прозоре ставља ћебад или плави папир, а потом отац износи скривени радио апарат и слуша Радио Лондон на српском језику. Незаборавао је звук Биг бена, којим се оглашавала ова радио станица. Сећам се времена када је извршена општа мобилизација и Лесковац остао без аутентичне чаршије.

Гимназију и велику матуру, Звонко Марић је завршио 1949. године а 1955. године је дипломирао физику и запослио се у Институту за нуклеарне науке „Борис Кидрич” у Винчи. Овде је радио до 1971. године када прелази у Институт за физику, где и данас ради.

Докторску тезу радио је под менторством великог физичара Бора у Копенхагену у чувеном институту за теоријску физику. Аге Бор је син Нилса Бора, творца теорије атома.

-После распада „немачке физике”, Мека и Медина светске физике био је Копенхаген. Током боравка на Боровом институту упознао сам сва имена и творце модерне теорије физике, од Хајзенберга, Паулија, Опенхајмера (творца атомске бомбе), Фока, Пајелса, до многих других. Докторски рад бранио сам у Београду, закон није допуштао одбрану у Данској. То је било 1960. године – каже Звонко Марић.

Осим што је професор на Факултету за физику у Београду, др Звонко Марић држи курсеве у Институту за нуклеарну физику „Анри Поенкаре”, а и на многим универзитетима широм света. Предавања држи на енглеском, француском, немачком и руском језику, а са још неколико језика се служи.

Написао је много чланака и студија и објавио их у многим светским часописима за физику у свету из области атомске, нуклеарне, статистичке физике. Објавио је и књигу „Огледи о физичкој реалности”, чији је издавач београдски „Нолит”. Дописни члан САНУ Звонко Марић је од 1985. године, а редовни од 1991.

-Физика данас отворила је многа неслуђена питања о томе како изгледа материјални свет и притом, невероватно много смањила период од открића до промене. На пример, од открића електромагнетских таласа до радиофоније требало је да прође 50 година, од открића нуклеарних својстава до атомске бомбе – десет. Отворен је широк фронт не само фундаменталних истраживања већ и примене. То је од Другог светског рата до данас изменило слику света.

На питање да ли би, да је у прилици, поново студирао физику, Звонко Марић је рекао:

-Испитивање материјалног света који није дат нашим чулима није могућа другачије до експерименталним јединицама. А једини апстрактан и прецизан језик је математика. Врло је могуће да бих, имајући у виду искуство које данас имам, а да сам у прилици да се професионално одредим, изабрао математику – рекао нам је на крају разговора први академик са југа Србије Звонко Марић.

%

Професор књижевности Радмило Митровић оставио је дубоке трагове у лесковачкој Гимназији и у културном животу Лесковца.⁶⁶⁴

Генерације садашњих ученика о њему мало знају, али генерације до 1983. године с поносом и данас причају о професору који их је учио књижевности, раду, стваралаштву.

У другој половини 1982/83. године отишао је на неизбежну операцију са које се није вратио. А био је у годинама када је још многим генерацијама могао да преноси знање из књижевности и љубав према лепој речи. Професор Радмило Митровић, као уредник часописа „Ми”, настојао је да у ученицима максимално подстакне њихове стваралачке могућности: литерарне, стручне, па и ликовне.

Резултат тога је петнаест бројева часописа „Ми”. Као заљубљеник позоришта, годинама је био успешан позоришни рецензент локалних гласила.

Био је изузетан познавалац филма и човек који је не само волео већ и успешно радио уметничку фотографију. Објективном је мајсторски бележио детаље из свакодневног живота, бразде које на лицу људи оставља живот.

Велики део слободног времена проводио је у Фото-кино клубу „Аца Стојановић”. Седамдесетих година био је стожер овог клуба.

Ћаци га се сећају као веома обдареног предавача и врсног педагога. Литерати, од којих многи и данас успешно пишу, као сарадника који је знао да подстакне. Културни радници као културног посленика са којим је било задовољство радити и сарађивати. А за колеге био је човек који је своје обавезе и задатке темељно и савесно извршавао.

Такав је био професор Радмило Митровић, уредник часописа „Ми”.

⁶⁶⁴ Верица Баторевић - Божовић, Запис за сећање – Такав је био Радмило Митровић, Ми, нова серија, бр. 1, 1989, стр. 29.

ИН МАГАЗИН

У Лесковцу је августа 1995. године појавио први број часописа „ИН“, који је у заглављу носио ознаку бр. 1-3. То је једини број који је и изашао, а главни уредник био је Милан Ћосић, нажалост рано преминули познати лесковачки новинар, који је студирао новинарство на београдском Факултету политичких наука.

Оснивач и издавач часописа била је Агенција „Ин“ из Лесковца, а како је наведено у импресуму сарадници су били: Данило Коцић, Милан Јоковић, Вера Милићевић, Николај Тимченко, Мирослава Јоцић и Бојан Тончић, илустратор и карикатуриста био је Јовица Дикић, а технички уредник Драган Миловановић.

Уредник Ћосић је у рубрици „Уместо уводника“, између осталог, записао: „Двоумим се како да напишем уводник поводом изласка првог броја „Ин магазина“. Да ли да напишем обично конвенционално обавештење са позивом на сарадњу или да одмах на почетку посебно апострофирам информације да на овим просторима никада до сада није био покренут лист овога типа иза којег стоји једна приватна агенција. Онда ми је пала на памет мисао да би живот овог часописа могао започети неком особеном реченицом, која би се, наравно, памтила. Прва реченица из некада популарне књиге Емила Ажара „Псеудо“ учинила ми се изузетно zgodном управо за ову прилику: „Почетка нема. Рођен сам, свако долази на ред, а после тога све је само припадност.“

У чланку, који је изазвао велико интересовање „Јесен године културе-„Шта да се ради“, Николај Тимченко пише: „Бојим се да актуелна и бучна прича о години културе, као и све претходне није ништа друго до кампања кратког даха од које неће бити ни много користи нити остати видљивог трага и ефекта.“

%

У првом броју Ин магазина објављена је наградна игра, а задатак је био да читаоци погоде аутора песме, која почиње стиховима:

*Није моја, туђа је ово јесен:
Ја и живот мој још се нисмо срели,
И када ћутим над собом наднесем,
То неко други моје речи вели.*

*Сакриће тугу дрвореди свели
И лист у коси са звезда отресен:
Проћиће младић, тијан и занесен,
Што нема ништа и не зна шта жели.*

Редакција је дала додатно објашњење уз ово наградно питање: аутор песме је познати лесковачки песник и боем, присутан у многим заједничким збиркама. Награда за тачан одговор била је претплата на *Ин* магазин годину дана и готовинска исплата од 100 динара!

%

У рубрици „Култура у дворишту“ објављен је занимљив прилог новинарке Радио Лесковца Верице Милићевић „Сликар као надимак“ у којој је представљен Драган Јовић Лисац: „Рођен је 13. фебруара 1938. године. Дипломирао је на Академији за примењену уметност у Београду 1964. године. Авантуриста, путник, заљубљеник мора и бродова. Преко 200 слика нестало му је на просторима бивше Југославије...“

Највеће интересовање (и бројне касније расправе) изавао је чланак Николаја Тимченка „*Понешто о историографији НОР-а*“. Тимченко износи гледиште, које се у то време (1995. године) сматрало крајње радикалним: „Ризикујући да понешто поновим, морам на овом месту резимирати свој став о преовлађујућем духу у нашој историографији тзв. народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције, историографија која, по мом дубоком уверењу, заслужује ревизију и непристрасно преиспитивање. Морам још додати да то чак и сами представници и заточеници те историографије, додуше само вербално, што значи не баш искрено, и сами истичу као научну неопходност.“

%

У првом броју *Ин* магазина објављено је и неколико прича међу којима и „*Живот и сагрешеније друга Лазе*“, новинара Милана Јоковића, који је међу својим колегама одавно стекао углед одличног новинара - репортера занимљивих и истинитих прича о „обичним људима“ са југа Србије.

%

Пажњу читалаца магазина *Ин* привукао је и виц „*Лесковачка граматика*“: Пошто је сазвао збор свих бригадира, шеф градилишта на савезној радној акцији свечаним гласом обраћа се свим потројенима:

-Изузетна ми је част што имам изузетну прилику да вам представим будућег шефа смене.

У том тренутку, један од бригадира из добровољне радне бригаде из Лесковца стидљиво је подигао руку са страхом се јављајући за реч.

-Шта је било? – са нестрпљењем упита шеф градилишта.

-Ништа - поче бригадир неодлучно. – Мислио сам, знате, да се не каже с мене него са мном!

%

Због своје концепције (и начина уређивања), *Ин* магазин је брзо прихваћен међу читаоцима, али је штета што се више није појављивао, а у једном од бројних сусрета, Ћосић је признао да кључни разлог - беспарица!

ЂАЧКИ ЗАБАВНИК

I

Јован Поп Коцић (1945-2007) био је лесковачки новинар и уредник. Половином седамдесетих година прошлог века био је оснивач и главни и одговори уредник предузетног листа Текстил. Сарађивао је са недељником Наша реч и био један од првих упосленика Радио Лесковца. Обављао је и дужност главног и одговорног уредника Јужноморавских омладинских новина (ЈОН) од оснивања, почетком осамдесетих, до гашења основног издања. Омладинских новина, крајем осамдесетих година. Био је инспиратор и покретач Фестивала југословенског акцијашког филма, као и истакнути и уважени активиста у удружењима новинара Југославије и Србије.⁶⁶⁵

%

Јован Поп Коцић био је оснивач, главни и одговорни уредник Ђаког забавника, новина које су имале знатног одјека међу ученицима готово свих школа Јабланичког округа.

II

Половином деведесетих година прошлог века, *Јован Поп Коцић*, новинар-ентузијаста, или беше, ентузијаста новинар покреће свој приватни лист – „Ђачки забавник“ – намењен деци основних школа југа Србије, али у својој бити полигон за одликаше Лесковачке школе стрипа.

У првобројном представљању „Ђачког забавника“, уредник ће рећи да је његово постојање утемељено на потреби да се афирмишу све активности које обележавају рану младост, проширење знања, поређењу са друговима и корисној забави. У наредних пет година биће одштампана 33 броја ђачких новина на укупно 562 стране.

У складу са концепцијом саопштеном у претходном ставу, поред других врста стваралаштва, „Ђачки забавник“ већ у другом броју представља „Лесковачку школу стрипа“ и њене, у том тренутку, највредније експоненте: Милисава Банковића, Сашу Станојковића, Марка Стојановића и Ненада Пешића. Прелиставањем архивских примерака са мало труда добија се и податак да сви Ђачки забавници садрже 261 страну чистог стрипа, садржајем опредељеног узраста коме је Забавник и био намењен. Технички уредник и илустратор до 12. броја је Никола Митровић Кокан, који, уосталом, и остатак прелома листа прави по матрици којом се формира табла стрипа. Забавником дефилују и старији и млађи полазници Лесковачке школе стрипа – Кокан Митровић даје романтичарски бајковит тон, несташни Момир Кулић продире у СФ димензију, Срђан Пека

⁶⁶⁵Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац, 2010, стр. 99.

Николић уноси сериозност, Марко Стојановић сценаристичку непредвидљивост, менталне мишице показују основци – Иван Стаменковић, Завиша и Света Живковић, Марко Васиљевић...

После смрти *Великог Мајстора* Кокана Митровића, Забавник од броја 13. технички преузима Срђан Пека Николић, који ни за јоту не мења концепцију свог претходника, па је промену готово немогуће приметити све до престанка изласка Ђачког забавника.

Иако је „Ђачки забавник“ био добар полигон за ране и друге радове мајстора ЛЕстрипа, његове оптималне могућности биле су далеко испод продукције коју су правили величанствени и они који су то у међувремену постали.⁶⁶⁶

III

Никола Митровић Кокан објавио је у Ђачком забавнику стриповану бајку „Камени цвет“ на 18 табли, бајку „Девојчица са шибицама“ на 30 табли и „Животопис Светога Саве“, на 13 табли; непознати и непотписани аутор објављује 28 табли стрипованих басни по Езопу; Миомир Мија Кулић, почев од првог броја, за Забавник ради 13 табли СФ стрипа „Силикса, краљица Аксе“; Марко Васиљевић Мики ради стрип „Боле и његове школе“, за шест бројева; Иван Стаменковић, талентовани полазник Школе стрипа, а осмак у матичној школи, почев од 12.броја, објављује 21 таблу стрипа „Доживљај Пеце Малера“; Завиша и Света Живковић, први као писац сценарија, а други као цртач, заједно објављују четири табле стрипа „Бобо“, а потом Света Живковић, на 16 табли, ради стрип „Наход Миломир“, по српској народној песми; Срђан Пека Николић, са сценаристом Зораном Марковићем, ради стрип „Скини Хед шампион“, потом стрип „Жића и Тића“, али ће Пека остати у архивама забавника забележен као амбициони реализатор стрипа „Робинзон Крусо“ (21 табла), по тексту романа Данијела Дефоа. Срђан је у Забавнику објавио стрип „Обећање или дуг“ (осам табли), а касније ће објавити стрип „Златокоса“, бајка по тексту Гроздане Олујић. Овај аутор је објавио и осам каишева стрипа „Маца и Миша“; Нинослав Миљковић за забавник смишља и црта каишеве стрипа „Мезимче“; осим ових крупних подухвата, Забавник објављује и стрип упутства о штедњи струје и воде, стрип-честитке, поводом већих празника, и симпатичне стрип бојанке, које углавном раде већ поменути аутор за најмлађи узраст свог читалачког популуса.⁶⁶⁷

⁶⁶⁶ Никола Милићевић, Лесковачка школа стрипа или стрип је цар, Лесковачки стрип, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац, 2010, стр. 62. *Напомена:* Никола Милићевић рођен је 1948. године у Лесковцу. Сарађивао је листовима Наша реч и Панорама, Привредни прглед, Четврти јул, као и у Радио Лесковцу. Обављао дужност заменика главног и одговорног уредника Јужноморавских омладинских новина (ЈОН), подлистка Омладинских новина, гласила РК ССОС, а био је веома битан у настанку стрип магазина Арсенал.

⁶⁶⁷ Никола Милићевић, Лесковачка школа стрипа или стип је цар, Лесковачки стрип 1950-2010, стр. 63.

ЛЕСКОВАЧКИ ДНЕВНИК

Лесковачки дневник, школске новине Јабланичког округа, први пут су се појавиле на Савиндан 1999. године у тиражу од 1.000 примерака, а последњи 28-29. број изашао је септембра 2004. године. Главни уредник свих бројева био је *Данило Коцић*, новинар Политике.

У првом броју листа, како је наведено у импресуму (по редоследу објављених прилога) сарађивали су Милисав Маринковић, Будимир Богдановић, Вучић Раковић, Драган Митровић, Живојин Прокоповић, Милорад Цветковић, Милан Момчиловић, Александар Давинић, Родољуб Стојковић, Раде Јовић, мр Лука Крстић, Добросав Туровић и Душан Стаменковић, а објављен је и прилог тада преминулог професора Драгише Костића.

На насловној страни објављен је провознаграђени рад са Светосавског ликовног конкурса ученице Лесковачке гимназије Јулије Новаковић. Пажњу су привукли прилози о пола века Економске школе, ОШ Вожд Карађорђе, Медицинској школи („Понос града на југу Србије“), представљен је Народни музеј, добитник Вукове награде и портрет студента генерације Технолошког факултета у Лесковцу Оливере Насеве. Објављен је и одломак романа Срећно царство Радета Јовића и занимљива репортажа мр Луке Крстића о Власотинцу („Зачуђујућа лепота сна“). У првом броју почео је и да излази фељтон Добросава Туровића „Прича о браћи Перовић“.

Поводом изласка првог броја „Лесковачког дневника“ објављен је прилог у Нашој речи, а информације о новом листу пренеле су Политика, Борба, Новости, Глас, Радио 016, Радио Лесковац и ТВ Србије.

%

На насловној страни броја 2-3 Лесковачког дневника (април 1999), које су биле бесплатне школске новине Јабланичког округа, објављен је знак „target“, јер се – ратовало! У том броју листа посебну пажњу привукао је прилог о 50. годишњици научног рада Лесковчанина, проф. др Димитрија Кулића, који је деценијама са великим успехом предавао Уставно право. О Првој текстилној школи веома занимљив прилог написала је професорица Јелена Златковић, а представљена је и Фондација даровитих из Власотинца. Професор Драган Стојановић пише о ОШ Вука Караџић из Тегошнице („Лепотица у планини“), као посебан феномен представљено је истурено одељење у селу Добровишу (Власотинце), које има само једног ученика! У том броју, у рубрици „Омиљени педагози“, представљен је професор Власотиначке гимназије Божидар Спасић („Наставнички позив као судбина“).

У 4. броју Лесковачког дневника (септембар-новембар 1999) посебно су занимљиви прилози у прваку Народног позоришта из Лесковца Драгану

Димитријевићу („Мајстор сценских медаљона“) о ОШ Јосиф Костић (Прича о најстаријој школи) и прилог професора Драгослава Костића о Техничкој школи у Лесковцу (Највећа школа на југу Србије). У рубрици „Омиљени песник“ проф. др Тихомир Петровић пише о Миловану Данојлићу, а у рубрици „*Наши суграђани*“ Добросав Туровић представља Мирка Богдановића („Мирко Богдановић – човек прегалаштва“). У том броју појавио се и прилог „Педесета књига др Драгомира С. Радовановића и критички осврт Данила Коцића о најновијем роману Радета Јовића „Срећно царство“ у издању београдске „Просвете“ (Велика беседа одличног писца“).

Јануара 2000. године појавио се пети број „Лесковачког дневника“ и у рубрици „*Разговор посебне врсте*“ представљен познати професор др Тихомир Петровић („Желео сам да будем наставник“). Тих дана Музичка школе је обележила пола века постојања („Златни јубилеј највеселије школе“), а обележен је и велики празник лесковачког школства („Дванаест деценија Гимназије „Станимир Вељковић Зеле“). Уз подсећање на те дане објављена је чувена песма Борислава Здравковића, некадашњег ученика и професора те школе „*Матуранско вече*“:

На насловној страни 17. броја (децембар 2002. године) обављена је фотографија најполарније лесковачке и једне од најпопуларнијих српских глумица Слободе Мићаловић. У рубрици „Песник мога завичаја“ представљен је Радослав Шушулић („Зимско мировање новинара Радослава Шушулића“).

На насловној страни 18. броја Лесковачког дневника (фебруар 2003) објављена је чувена песма Војислава Илића „*Јутро на Хисару код Лесковца*.“ Иначе, сама насловна страна пренета је из школског листа „Хисар“ ОШ „Коста Стаменковић“ – Лесковац.

У наредним бројевима, до последњег, 28-29. броја, Лесковачки дневник имао је и назнаку „*Панорама – пословне новости* и у тим бројевима књижевно стваралаштво даровитих појединаца и активности школе довољно су заступљени и привлачили су пажњу читалаца.

У последњем броју представљени су и бројни аутори – Саша Хаџи Танчић („Велики ученик – великог писца), Поетске димензије Милана Димитријевића, Сликарство Јована Поповића, Ненад Кражић - сликар и писац. Груја Петковић, професор, објавио је „Књигу о Вуку“, а професор Бора Здравковић написао је приказ најновије збирке песама Данила Коцића „*Говор камена*“. У последњем броју Лесковачког дневника представљени су Раде Јовић („Бесна кобила Радета Јовића“), Томислав Н. Цветковић пише о путописима Верице и Милана Божовића. Представљена је и збирка професорице Љиљане Јањић „*Јавила са крова рода*“ и осврт на дело Добросава Туровића – „*Горња Јабланица (људи и време)*“ и приказ књиге Николе П. Илића – „*Вера Пешић у вртлогу шпијунаже*.“

УСПЕЊА

I

Маја 2007. године лесковачка издавачка кућа „Филекс“ покренула је часопис „Успења“, који је излазио три године, до децембра 2009. и за то време објављено је десет бројева.

У првом броју, на насловној страни, у уводнику, пише: Винути се, најважније је!

Са Земље, само се маше. Плавет је наша, атмосфера нам знана. Крећемо са полазне тачке. И у случају „Успења“ превасходи „Тачка“. То су два периодична издања истог издавача, приватне издавачке графичке куће „Филекс“.

Оснивач и власник „Филекса“, господин Радисав Филиповић, први је актер покретања „Успења“. Други актер, истини за вољу, несумљиво је главни уредник, господин Саша Хаџи Танчић; други актер, али прво лице пише књиге и уређује публикације.

Спојнице и сагласја „Успења“ заправо су уређивачке деонице (рубрике), подложне *Оку* које све чита и *Духу* који све саображава: знање, веровање, стварање, вредновање, како иначе стоји у заглављу.

Експанзија уздигнућа, пресудна у веку за нама, посве је све предодређена новом добу.

Све смо ставили у креативни покрет, успењем. Најподеснији правац свему што уздиже реалном колико и измишљеном и сањаном, колико спољној толико и унутрашњој; кроз пространства и векове, до данас и овде.⁶⁶⁸

У последњем, 10. броју (децембар 2009), пише: Знање, веровање, стварање и вредновање – доминантни су видови, развијени хоризонти часописног уређивања Успења, у граду развијене часописне периодике, као што је једна у основи недељива креативна акција духа која призива и афирмише, осмишљава и узвишава. На једном ужем плану, завичајном, од првог броја, испољене су могућности суштинског јединства са ширим, универзалним просторима стваралачког односа према животу и свету, и самом позиву и чину описа часа.

Прво ново књижевно гласило у новом XXI веку у Лесковцу убаштињује се као засебан сегмент наше културне традиције да указује и доказује, већ називом, световно и духовно успење вредностима и остварењима која прилажу и самеравају старо и ново, садашње и будуће.⁶⁶⁹

⁶⁶⁸ У импресуму првог броја стоји: Издавач Филекс – Лесковац, оснивач Радисав Филиповић, главни и одговорни уредник Саша Хаџи Танчић, уредник Дејан Ђорђевић, дизајн Милан Филиповић, технички уредник Владимир Тасић.

⁶⁶⁹ Саша Хаџи Танчић, Десет бројева и три године излажења „Успења“, децембар 2009, стр. 31.

II

ИЗ САДРЖАЈА - Рубрика „*Певање мишљење*“, већ на другој, коричној страни, оцењује се као једна од најбољих, пре свега због избора песама новијих српских аутора, читаве мале антологије.

Престижно место као, уосталом, у знатом делу савременог српског песништва, добили су Симон Симоновић, Душко Новаковић, Мирослав Максимовић, Братислав Р. Милановић, Гојко Божовић, Злата Коцић, Александар Б. Лаковић, Небојша Деветак и Енес Халиловић.

Судећи по идејној и естетској разуђености, савремено српско песништво видљиво је на страницама десет бројева „Успења“ у три главна смера. Најпре, кроз тесно повезивање са песничком традицијом. Потом, кроз истраживача проширења, разбијање естетских норми. Напосе, кроз нове језичке и обликоване структуре.

Око ова три главна и идејна тока развијени су и песнички доприноси аутора из других књижевних средина, што, све скупа, доприноси још једном драгоценом динамизму нашег часописа. Дакле, постоји много разлога због којих су се нашли на страницама „Успења“ Миодраг Павловић, Слободан Ракитић, Гојко Ђого, Иван Негришорац, Марија Кнежевић, Мирослав Цера Михајловић, Бојан Јовановић, Зоран М. Мандић, за њима Предраг Луковић Бајо, Весна Егерић, Стојан Симић Крпица, Дејан Богојевић, Владимир Вукашиновић, Дејан Ђорђевић.

„Успења“ су се потрудила да доносе и жанровски разуђене прилоге наших угледника, у којима они износе своја глдишта, сазнања и судове, доживљаје и запажања. То су беседе, записи и огледи из пера Звонка Марића, Трајана Стојановића, Драгослава Михаиловића, Љубомира Симовића, Павла Угринова, Радослава Војводића, Душана Стошића, Павла Стефановића, Милорада Х. Јевтића, Радивоја Микића, Михајла Пантића, Јована Тирилова, Мирослава Егерића, Милорада Петровића, Предрага Р. Драгића Кијука, Моме Димића, Марка Недића, Милана С. Димитријевића, Димитрија Тасића, Слађане Илић, Татјане Делибашић, Гордане Влаховић, поред осталих.

По неписаном правилу, превиђају се или изузимају преводиоци. Но, битна су и њихова стваралачка остварења на путу од ауторског дела до читалаца са других говорних подручја и језика. Половина успешности рецепције дела припада несумљиво успешном преводу.

Бирали смо их, а они изабрали и преводили за „Успења“: Давид Албахари, Милисав Савић, Звонимир Костић Палански, Здравко Кеџман, Иван Ђорђевић, Весна Егерић, Владимир Даштевски, Снежана Видојковић-Стојковић, Ристо Лаиновић, Ђорђевић Контић, Владимир Игњатовић, Надежда Обрадовић, Александар Јањић, Драган Тасић.

%

Ево још једног, могло би се рећи, антологијског представљања – савремене српске уметничке прозе на страницама „Успења“.

Представљени су аутори разуђених прозних поетика, стилских особености, аутентичних уметничких структура и изражајних вредности. Самим тим што су одабрали ове ауторе, „Успења“ су заузела одређен уређивачки став и довела себе, хтели то или не, у ситуацију да деле судбину објављених прилога који се читаоцу препоручују из иначе богате стваралачке области уметничке прозе у савременој српској култури (по реду појављивања). Зоран Ћирић, Јовица Аћин, Давид Албахари, Радован Бели Марковић, Драгослав Хаџи Танчић, Воја Чолановић, Васа Павковић, Душан Стојковић, Милорад Ђурић, Жарко Пешикан, Сунчица Денић.

%

Вера и побожност, такође из поднасловa часописа, велика су тема, но и тајна. Дало би се цело људско под вером, судбинско под духовношћу, трагично под религиозношћу.

Први том, Христова наука о љубави која све превасходи, у основи је објављених пилога којима су обогаћене не само странице, него такође дух и душа читалаца „Успења“.

Дајући сунчане видике људском животу и његовој трагичној судбини својим прилозима, за „Успења“ су о вери и побожности писали свештеници Мирослав Јовановић и Зоран Филиповић, затим лекари Сташко Стојковић и песник, књижевни преводилац, приповедач и вајар Звонимир Костић Палански, почасни доктор теологије. Ваља издвојити почетне странице докторског рада владике Нишког, почившег др Јована Илића, о богомилима. Занимљиво је и то да су најзначајнији делови студије „Онтологија и етика у хришћанском предању“ свештеника Зорана Филиповића објављени у три наставка у бојевима 7, 8 и 9 часописа.

Духовношћу су надахнути и стихови наших уважених песника Слободана Ракитића, Весне Егерић и Влаимира Вукашиновића, а пре свих академика Миодрага Павловића.

%

На једном од уређивачких планова „Успења“ нашли су се и стваралачки домети лесковачких и, шире, јужносрбинаских аутора. Већ и сама та чињеница довољна је да изазове интересовање, колико зато што су објављени по позиву, толико и зато што су, захваљујући тој оријентацији, укључени у шире, актуелно настојање на активирању вредности ауторских прегнућа ван уважених књижевних и културних центара. Сада остаје битно питање: колико регионалне особености, у уметничкој транскрипцији, имају опште значење и вредност? И колика је мера самосталне одрживости у условима остваривања стваралачке имагинације овде насталих творевина?

Стваралачки напор и уметничко уобличавање испољени су код ових препоручених аутора: Томислав Н. Цветковић, Верица Баторовић Божовић, Ненад Кражић, Мира Коцић, Милорад Цветковић, Данило Коцић, Јовица Стојановић, Драган Тасић, Драган Радовић, Драгомир С.

Радовановић, Љубиша Динчић, Предраг Митровић, Небојша Вељковић, Братислав Тодоровић, Миодраг Драган Здравковић, Срђан Димитријевић.

Ослушкујући било савремених актуелних кретања у завичајном књижевном простору, „Успења“ су препручила читаоцима прва јављања нових, млађих ауторских гласова, попут Ђорђија Контића, Саше Николића и Владимира Цветичанина (проза) и Марије Стојановић, Саше Станковића и Даринке Крстић (есејистика). Подсетили смо и на заборављену ауторку Веру Пешић, чије прозне текстове је приредио њен биграф, историчар Никола П. Илић и тиме додали карику више на књижевно стваралаштво у Лесковцу између два светска рата.⁶⁷⁰

III

НАСЛОВИ – Од првог до последњег, десетог броја часописа „Успења“, у рубрици „Из Филексових издавачких меридијана“ најављивана су нова дела. У ПРВОМ броју, то су следећа остварења: Др Велизар Баљозовић „Рим, велики мали град“, Сергеј Александрович Јесењин „На земљи се једном живи“ (изабране песме и превод са руског Љубомир Глигоријевић, Душан А. Јањић „Позориште Рожеа Мартен ди Гара“; ДРУГИ број: Слађана Стојановић „Испуњење“, Властимир Вељковић „Иридино гласоносје“, Дејан Ђорђевић „Јесам и нисам“, ТРЕЋИ број: Ненад Кражић „Кад су Ветерницом пловили чамци“, Братислав Тодоровић „Сан бесане ноћи“, Љиљана Јовановић „Нешто у мени“; ЧЕТВРТИ број: Милан Д. Симоновић „Море пуче пушка“, Снежана Јањић „Споменак“, Миодраг Драган Здравковић „Невид прогледа“; ПЕТИ број: Васа Д. Михајловић „Скитница и друге приче“, Љубинка Младеновић „Рођена земљо“, Љиљана Крстић „Витез Теодор, аждаја и пегава Маја“; ШЕСТО број: Дејан Ђорђевић „Непристајање“, Драган Тасић „Силазак речним путем“, Вукадин Ристић „Основи ортопедије и трауматологије“, СЕДМИ број: Јосиф Стефановић „Дечак Гаврило“, Михајло Дојчиновић „Требежина“, Љубинка Младеновић „Растимо заједно“, ОСМИ број: Верица Баторевић Божовић „Трагови опстајања у времену“, Бора Стефановић „Кд см бија малечак“, Аница Крстић „Мој свет“, ДЕВЕТИ број: Милан Д. Симоновић „Црква Успења Пресвете Богородице“, Васа Михаиловић „Границе немерљиве“, Новица Величковић Позни „Одјеци живота“; ДЕСЕТИ број: Милан Рад. Божовић „Брђанске приче“, Хранислав Ракић, др Живан Стојковић „Гимназија – Лесковац 1979-2009“, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић „55 година Водовода Лесковац“.

⁶⁷⁰ Саша Хаџи Танчић, Успења, десет бројева и три године излања“, Успења бр. 10, 2009, стр. 31-33. Напомена: Пренет, уз незнатно скраћивање осврт главног уредника часописа.

АЛИЈАНСА – ALLIANCE (1998-2008)

I
УЗ ПРВИ БРОЈ – Новембра 1998. године појавио се први број листа-билтена Алијанса – Alliance, гласила Друштва Југославија – Француска у Лесковцу. До краја 2008. године објављено је 20 бројева и на челу редакције као главни уредник био је проф. др Душан Јањић.

На насловној страни провог броја објављен је прилог „Уз први број“: Једно од основних права чланова Друштва Југославија-Француска јесте да буду обавештени о свим видовима деловања Друштва. То је и главни разлог што покрећемо билтен-гласило које ће у првом реду обавештавати о активностима које Друштво организује, о мерама које његови органи предузимају, о будућим акцијама његовим. Билтен ће излазити повремено, најмање два пута годишње, зависи то од многих околности. Зависи то пре свега од рада самог Друштва, од остваривања његових програма.

Уверени у будућу плодну активност Друштва, ми, међутим, не желимо да билтен буде само пуки регистратор протеклих догађаја и информатор о наредним активностима. Хтели бисмо да он, у складу са својим именом „Alliance“ – Алијанса, буде спона између двеју култура, српске и француске, истински израз њихове повезаности и блискости. Билтен ће зато редовно обележавати велике датуме, годишњице, јубилеје у француској историји, култури и науци, а посвећиваће пуно пажње и присуству наше науке и културе у Француској. У билтену ће наћи место и преводилачка остварења и други ауторски текстови чланова Друштва. Посебно ће радо бити објављивани прилози професора француског језика у којима се износе искуства из педгошке праксе или обрађују неки дидактички проблеми.

Надамо се да ће билтен живети колико и Друштво – ДУГО.⁶⁷¹

%

ОСНИВАЧКА СКУПШТИНА - На иницијативу десетак грађана, углавном професора француског језика, у Лесковцу је основано Друштво Југославија – Француска. Оснивачка скупштина одржана је 11. марта 1998. године у сали Народног музеја. Скупштини је присуствовало 57 професора и наставника француског језика, инжењера, лекара, просветних радника, правника, економиста, студената и грађана других професија. Скупштина је усвојила Статут и Програм рада Друштва и изабрала је органе Друштва: председника, Извршни одбор и Надзорни одбор. За председника је изабран др Душан Јањић, професор универзитета. У Друштво је, на самој скупштини, потписивањем приступница, учлањено 48 грађана (до краја октобра 1998. године број

⁶⁷¹ Уз први број, Алијанса, број 1, Лесковац, новембар 1998. стр. 1. *Напомена:* Пренет комплетан прилог „Уз први број“.

чланова је порастао на 70). Друштво је самостално у раду, али оно је огранак Алијанса Југославија – Француска у Београду.⁶⁷²

%

ДРУГИ БРОЈ „АЛИЈАНСЕ“ – Фебруара 1999. године објављен је други број „Алијансе“. На насловној страни штампан је прилог „*Спона између двеју култура*“ (Друштво Југославија-Француска улази у другу годину свога постојања“).⁶⁷³

„У марту се навршава годину дана од оснивања Друштва Југославија-Француска у Лесковцу. Прилика је то да се на измаку ове прве године постојања баци један поглед унатраг и одговори на питање да ли је Друштво оправдало наде које су у њега полагане, да ли ово остварује циљеве због којих је образовано.

Мада је наше Друштво још увек ново и младо, мада је годину дана кратак период да се потпуније оцени његов рад, неки се одговори ипак могу дати. У настојању да буде пре свега спона између двеју култура, српске и француске, Друштво је у протеклом периоду организовало бројне активности. Почев од априла ово је сваког месеца, изузев јула и августа, приређивало покоју културну манифестацију. Културна длатност започела

⁶⁷² Обновљена традиција, У Лесковцу основано Друштво Југославија – Француска“, Алијанса, бр. 1, новембар 1998, стр. 1. *Напомена:* Опширније о раду Друштва видети у одељку о проф. др Душану Јањићу.

⁶⁷³ Од другог броја, у дванаест наставака, проф. др Душан Јањић, на последњој страни Алијансе, објавио је фелтон „Из историје лесковачког Друштва пријатеља Француске“. У првом наставку, под насловом „Почеци друштва“, проф. др Душан Јањић је, између осталог, записао: „Наше Друштво наставља у извесном смислу традицију предатног Друштва пријатеља Француске и природно је што о свом претходнику желимо да сазнамо нешто више. Почели смо за трагањем за документима, о његовом постојању и деловању, али наше разочарање је било велико. Материјални докази о животу Друштва (правила, записници, извештаји, плакати, фотографије) изгубљени су (затурени, уништени ?!). Нестала је и библиотека Друштва и документација „француске школе“. Рат и бомбардовање, али и небрига да се сачува део овековне културне историје града, као да су хтели да се затре помен о једном друштву које је имало племенити циљ, да зближава, развија пријатељство између два народа. Срећом, није све било изгубљено. Остала су нека казивања, сећања, покоја узгредна напомена у списима савременика, остале су новине, тај тако важан сведок минулог времена. „Лесковачки гласник“, који је излазио између два рата (од 1921. до 1941. године) био је управо наш најдрагоценији извор сазнања о Друштву уз кратковечне „Недељне новине (1933-1935). На жалост, нису сачувани сви бројеви „Лесковачког гласника“ (у самом Лесковцу налази се тек 1/3); но, ипак, на основу прикупљених података можемо у основним цртама да реконструисемо историју Друштва чији пут настављамо после прекида од 57 година.

Друштво пријатеља Француске, Societe des Amis de la France, основано је у Лесковцу 28. маја 1919. године (до овог датума смо дошли посредно, на основу писања „Лесковачких новина“ у мају 1934. године. Наиме, у неколико бројева ових новина писало се о припремама за прославу петнаестогодишњице оснивања Друштва пријатеља Француске. Ова годишњица је свечано и обележена 28. маја 1934. године. Интересантно је да у једном француском документу (Annuaire des cercles des Amis de la France, Belgrade, 1940) стоји 1921. као година оснивања Друштва у Лесковцу. Друштво је основано на иницијативу једног броја „француских ђака“ (према једној напомени у „Спеменици Гимназије“, 1979, стр. 110-111, у Француској се за време рата школовало више од 30 Лесковчана). Међу оснивачима је био и Сретен Динић, школски надзорник, народни просветитељ, књижевник, будући дугогодишњи уредник „Лесковачког гласника“ (податак из споменице у част Сретену Динићу, штампаној 1940). према казивању савременика, Основачка скупштина је одржана у кафани „Касино“ (у центру града, у непосредној близини садашњег хотела „Београд“).

(...) Број чланова Друштва – 50 у првој години. (...) Незванични назив Друштва био је „Француско српски клуб“ и под тим именом биће познато у граду, а тако ће га најчешће називати и „Лесковачки гласник“.

је разговором о *Алберу Камју* поводом новог превода „*Мита о Сизифу*“, а у мају је обележена стогодишњица рођења велике српске песникиње *Десанке Максимовић*. Обележена је и стогодишњица смрти *Стефана Малармеа*, једног од највећих француских песника 19. века, а у децембру је приређено вече српских и француских симболиста. Но, нису само појаве у књижевности биле предмет рада Друштва. Одржано је и предавање о *Полу Гогену*, поводом 150 година од рођења великог сликара, организовано је, септембра, вече посвећено осамдесетогодишњици пробоја Солунског фронта, а непосредно пре почетка светског фудбалског првенства у Француској уприличен је, уз пројекцију филма, разговор о том великом медијском догађају.

Друштво је поклонило одређену пажњу и проблемима у настави француског језика. Организована су два предавања за наставнике: једно о искуствима у раду „француске“ школе при Алијанси у Београду, друго о методици наставе страних језика (предавач је био истакнути методичар, професор Унивезитета у Београду *др Наум Димитријевић*).⁶⁷⁴

%

Из „Стваралачке радионице чланова Друштва“ другог броја Алијансе издвајамо две песме *Томислава Н. Цветковића* „Носим те облаке“ и „Ода човеку“, које је на француски превела *Ружица Тимченко* и прилог Николаја Тимченка „*Слободан Јовановић и француска књижевност*“.

%

ТРЕЋИ БРОЈ „АЛИЈАНСЕ“ – Управо када је Друштво Југославија-Француска у Лесковцу обележавало прву годишњицу свога плодног и успешног рада, на нашу земљу се, марта 1999. године, сручила велика несрећа. Агресија НАТО пакта; бомбардовања, разарања и бројне људске жртве изазвале су у нашем народу запрепашћење, огорченост, гнев, осуду. Агресија је посебно болно одјекнула у нама, члановима Алијансе Југославија-Француска, јер смо активно сврставање Француске уз западну алијансу доживели као затирање наше Алијансе. Неверица је у нама прерасла у разочарење, потиштеност. Чули су се и протести наших чланова. (...) Друштво је обуставило своје активности, али се није угасило. (...) Извршни одбор Друштва је крајем октобра одлучио да наш огранак Алијансе настави са радом и прва манифестација новог почетка било је обележавање, у првој половини децембра, стотедесете годишњице смрти великог француског писца *Онореа де Балзака*.⁶⁷⁵

%

ЧЕТВРТИ БРОЈ „АЛИЈАНСЕ“ – Сарадња са Француским културним центром у Београду, институцијом чији је основни циљ промиција француског језика и франкофонске цивилизације на југословенским просторима, има значајно место у раду Друштва

⁶⁷⁴ Спона између двеју култура, Лесковац, фебруар 1999, Алијанса, бр. 1, стр. 1.

⁶⁷⁵ Нови почетак (После дуге паузе Друштво Југославија-Француска обнавља рад), Алијанса, Лесковац, децембра 2000, стр. 1.

Југославија-Француска у Лесковцу. Она је један од његових приоритета и записана је као обавеза и у његовом Статуту. Чим је наше Друштво основано, марта 1998. године, успоставили смо блиске односе са француским културним центром јер смо знали да се без свестране помоћи ове институције не могу успешно осваривати програмски циљеви Друштва. (...) Сарадња је, дакле, успостављена, али је убрзо била прекинута. Бомбардовање Југославије проузроковало је обустављање активности Друштва, а Француски културни центар био је задуго затворен. Тек после значајних промена које су се у Србији догодиле окобра 2000. године Друштво је обновило рад и поставило се наравно питање сарадње са наново отвореним Француским центром.⁶⁷⁶

%

У „Хроници“ (јануар-јун 2001) бележи се: Изашао из штампе трећи број Алијансе у тиражу од 200 примерака. У сали Лесковачке гимназије одржано вече посвећено поезији *Жака Превера*. О француском песнику говорио *Душан Јањић*, стихове читали ученици Гимназије, а шансоне певао Јован Тасић. Отворена „Француска библиотека“ у просторијама Народне библиотеке „Радоје Домановић“ у Лесковцу.⁶⁷⁷

%

Чланови Друштва (од 1999. године) објавили су следеће књиге: *Душан Јањић, Основе француске пословне кореспонденције*“, Ниш 1999; *Томислав Н. Цветовић, „Војвода Никола Скобаљић“* (треће издање), Београд 2000; *Срђан Марковић, „Невена Теокаревић“*, Београд 2000; *Драган Тасић, „Престо поглава“* (песме), Лесковац 2000; *Љиљана Јањић, „Кућни праг“*, песме, Лесковац 2001. године.

%

ПЕТИ - ШЕСТИ БРОЈ – Извршни одбор Друштва донео је одлуку о установљавању славе *Света Јелена*. Први пут, 12. новембра 2001. године, уз пригодна програм, обележена слава Друштва – Света Јелена. Домаћин славе био је Зоран Карапанџић, директор ОШ „Васа Пелагић“.

У Народној библиотеци приређено је вече посвећено *Андре Малроу* поводом стогодишњице његовог рођења. О стваралаштву великог писца говорио је *Мирослав Стаменковић*, професор француског језика, а о малро и његовом односу према Србији и Србима *Душан Јањић*.⁶⁷⁸

%

СЕДМИ БРОЈ – Девог фебруара 2002. посета г. Денија Гајара, директора Француског културног центра и г-це Александре Кирпис. На скупу са једним бројем чланова Друштва (у Дому културе) разматрана је могућност уземајне сарадње. Библиотеци Друштва предат је нови поклон у литератури.

⁶⁷⁶Сарадња са Француским културним центром (Обећана значајна помоћ Друштву Југославија-Француска у Лесковцу), Алијанса, бр. 4, јун 2001, стр. 1.

⁶⁷⁷Алијанса, бр. 4, јун 2001. године, стр. 2.

⁶⁷⁸Хроника (јул-децембар 2001), Алијанса, бр. 5-6, Лесковац, децембра 2001, стр. 2.

Изложба Француска фотографија (Les photographes de France). Изложбу отворио Душан Јањић. У пригодном програму учествовали Драган Радовић, песник, Марко Јорданов, студент француског језика и Милена Милуновић, ученица Лесковачке гимназије).⁶⁷⁹

%

Друга редовна изборна скупштина Друштва одржана је 17. априла у просторијама ОШ „Васа Пелагић“ у Лесковцу. У раду Скупштине учествовало је 30 чланова, а присуствовали су као гости и Милорад Милићевић, начелник Јабланичког округа, Милун Динић, потпредседник Извршног одбора СО Лесковац и Горан Ристић, начелник Секретаријата за друштвене делатности СО Лесковац.

Председник Друштва (Душан Јањић) најпре је поднео Извештај раду Друштва у протеклом периоду. Он је оценио да су остварени солидни резултати о чему сведочи и велики број одржаних предавања, трибина, књижевних и музичких вечери. Истакао је да је поклоњена одређена пажња и стручном усавршавању професора француског језика, а као пример успешног рада навео је пример издавања листа „Алијанса“. Указао је и на проблеме с којима се Друштво сусреће (простор, недостатак финансијских средстава, присуство у медијима), као и на потребу да се Друштво у већој мери окрене младима. У свом извештају председник се посебно осврнуо на примерну сарадњу са Француским културним центром у Баограду, који је спреман да Друштву пружи још већу помоћ.

После извештаја Надзорног одбора, чији је закључак да је Друштво „радило у свему према Закону и Статуту“, прешло се на расправу. У расправи, у којој је учествовало неколико чланова, потврђени су наводи из извештаја и делатност Друштва је оцењена као успешна. Дати су корисни предлози и сугестије за будући рад. Поздрављена су иступања представника друштвене заједнице који су обећали знатнију помоћ Друштву.

Скупштина је, на крају изабрала органе Друштва: председника, Извршни и Надзорни одбор. За председника је поново изабран др Душан Јањић, професор универзитета.⁶⁸⁰

%

ОСМИ - ДЕВЕТИ БРОЈ – Сусрет са Mme Lagette, из Француског културног центра, и Владимиром Павловићем, председником Удружења професора француског језика Србије, о стању у настави и активностима Удружења (Лесковачка гимназија 18. септембар 2002).

⁶⁷⁹ Хроника (јануар-јун 2002), Алијанса, бр. 7, стр. 2.

⁶⁸⁰ Изборна скупштина Друштва, Алијанса 2002, бр. 7, стр. 2. *Напомена:* Органи Друштва: председник Душан Јањић, Технолошки факултет; ИЗВРШНИ ОДБОР: Светлана Наумовић, инжењер Здравље, др Мирослав Величковић, начелник ортопедије, Слободан Стојиљковић, приватни угоститељ, Јасна Хрвић, Лесковачка гимназија, Данијела Синадиновић, ОШ Власотинце, Тодор Јорданов, Лебанска гимназија, Зоран Карапанчић, директор ОШ Васа Пелагић – Лесковац; НАДЗОРНИ ОДБОР: Владимир Банковић, инжењер Здравље, Бобан Анђелковић, правник, Општински суд, Ивана Пауновић, ОШ Јосиф Костић – Лесковац.

Књижевно вече посвећено двестогодишњици рођења *Виктора Игоа* (свечана сала Лесковачке гимназије, 6. новембар 2012). Изложба „YUGOHUGO“, поводом велике годишњице В. Игоа. Изложбу отворио Denis Gaillard, директор Француског културног центра у Београду (29. новембар, Лесковачки културни центар).⁶⁸¹

%

За представљање једног друштва, удружења или установе од велике је важности присуство у медијима (телевизија, радио, штампа). Друштво Југославија-Француска у Лесковцу се надало да ће његове активности бити редовно праћене у медијима, локалним у првом реду. За четири године свога постојања оно је организовало бројне манифестације и постало је незаобилазни чинилац у културном животу Лесковца, па се, с разлогом, рачунало да ће бити на адекватан начин представљено у јавности. Но, чини се, преварило се у својој рачуници. За локалне медије, Друштво као да не постоји. У ствари, у првој години свога рада (од марта 1998. до марта 1999. године) активности Друштва су наилазиле на благонаклон пријем и у локалном листу „Наша реч“ и на ТВ Лесковац и на појединим локалним радио станицама. Готово без изузетка бележени су, неретко и шире коментарисане, приредбе, предавања, трибине, књижевне вечери које је Друштво организовало. И када се, после октобарских догађаја 2000. године очекивало да ће наше Друштво добити још више места у медијима, настао је мук. (...) У нашим средствима информисања није било ниједне једине речи о „Алијанси“, једином листу ове врсте у Југославији, листу који настоји да буде спона између српске и француске културе.⁶⁸²

%

ДЕСЕТИ БРОЈ – Својим десетим бројем Алијанса улази у шесту годину излажења. Уз задовољство због њеног досадашњег трајања, постављамо питање шта и како даље. Чини се, најпре, да није спорно да је „Алијанса“ потребна Друштву Србија-Француска, да је потребна нашој средини као чинилац који доприноси њеном богатијем културном животу. То значи да овај лист треба да настави да живи.

Редакција је спремна да одржи достигнути ниво „Алијансе“, да у границама својих моћи лист учини још бољим. При томе, у целини гледано, не би се мењала концепција која изражава циљ да лист буде спона између двеју култура, српске и француске. Остале би, дакле, постојеће рубрике, али би се настојало да прилози буду квалитетнији, разноврснији, актуелнији. Могуће је и повремено издавање специјалних бројева или бар ширих тематских целина. (...) Редакција изражава спремност да се ухвати у коштац са издавачким проблемима, да продужи живот листу. Време ће показати да ли је она у стању да то учини. Свака будућност је, знамо, неизвесна, непредвидива, али надамо се да ће

⁶⁸¹ Хроника (јул-децембар 2002), Алијана, бр. 8-9, Лесковац, децембар 2002, стр. 2.

⁶⁸² Однос медија према Друштву, Алијанса бр. 8-9, 2002. године, стр.2.

„Алијанса“ бити дуговечна. Повољне оцене о њој обавезују да јој се омогући даље излагање.⁶⁸³

%

„Алијанса“ је, пре свега, поносна на своје сараднике. Окупила их је доиста у великом броју, чак стотинак. Међу њима су, поред професора француског језика, и научни и културни радници, као и припадници других професија. И то не само из Лесковца, него и из Београда, Ниша и других градова у Србији, па чак и из Француске. Уз афирмисане ствараоце, много је оних који су у Алијанси објавили своје прве текстове, а то су, у првом реду, млади – ученици средњих школа и студенти француског језика и књижевности. Њихово учешће даје и посебну вредност нашем листу.

Специфичност Алијансе је и њена двојезичност. У неколико последњих бројева отприлике пола текста је на српском, пола на француском језику. Ова сразмера задовољава, чини се, потребе франкофоних читалаца, али и интересовање шире публике.⁶⁸⁴

%

У сали Народног музеја, 18. марта 2003. године промовисана је књига „Књижевни поводи“, огледи и записи о француским писцима Душана Јањића. Учествовали су проф. др Михајло Павловић, Душан Стошић, Драган Радовић и аутор.

Двадесет и седмог марта, организована је свечаност поводом Месеца франкофоније и француског одликовања председнику Друштва др Душану Јањићу. О франкофонији су говорили Сунчица Милошевић и Душан Јањић.

У дворишту Градске куће у Лесковцу 16. маја представена је књига *Изабрана дела Жака Превера*. О књизи су говорили проф. др Радивоје Константиновић, Петар Живадиновић и Душан Јањић.⁶⁸⁵

%

Од марта 2003. године Друштво ради под називом *Друштво Србија-Француска*. Одлука опромени назива донета је прошле године на Скупштини Друштва са закључком да ће се променити када се промени назив државе. Како је до такве промене дошло почетком марта 2003. године, одлука скупштине ступила је на снагу.⁶⁸⁶

⁶⁸³ Уз десети број, Алијанса бр. 10, јун 2003, стр. 1.

⁶⁸⁴ Јубилеј Алијансе, Алијанса бр. 10, јун 2003, стр. 1.

⁶⁸⁵ Хроника (јануар-јун 2003), Алијанса бр. 10, јун 2003, стр. 2.

⁶⁸⁶ Промена назива Друштва, Алијанса бр. 10, јун 2003, стр. 2. *Напомена:* У рубрици Литерарна радионица – „Поезија у преводу“ представљено је осам лесковачких песника, чије су песме објављене на српском и француском језику: Борислав Здравковић (Потопљено море), Томислав Н. Цветковић (Балада о одјеку), Раде Јовић (Музика), Димитрије Тасић (Ноктурно), Војислав Истатковић (Суша), Драган Здравковић (песма без наслова) и Небојша Ђокић (Годови).

ЈЕДНАЕСТИ БРОЈ – Децембар (2003) је Друштву Србија-Француска донео велику радост. Почев од овог месеца, оно је у Лесковачком културном центру почело да користи просторије у којима ће се одвијање његове бројне активности. Реч је о просторијама изнад Салона књиге, који је до сада повремено коришћен као Мала галерија. Захваљујући разумевању СО Лесковац и Културном центру створени су, дакле, повољнији услови да Друштво успешније остварује своје програмске циљеве. Друштво неизмерну захвалност дугује и Француском културном центру у Београду на знатним финансијским средствима издвојеним за опремање простора савременим намештајем и средствима за рад.⁶⁸⁷

%

У Народној библиотеци у Лесковцу одржано је (16. октобра) књижевно вече „*Париз – надахнуће песника*“, а 23. децембра у Читаоници Друштва одржано је књижевно вече: „*Париз као инспирација српских песника*“. Учесници: Душан Јањић, Драган Радовић, Јован Тасић, Милена Ђокић.

%

ДВАНАЕСТИ БРОЈ – Маја 1904. године у Београду је основано прво Друштво српско-француског пријатељства и сарадње. (...) Друштво је нарочито активно било у годинама пред Први светски рат. Остало је забележено да је његов почасни председник био краљ Петар, а чланови најистакнутија имена научног и политичког живота у Србији (између осталих *Јован Скерлић, Богдан Поповић, Јован Жујовић, Милан Грол*). Савезништво у Великом рату и школовање српске омладине у великом броју у Француској допринели су да се непосредно после рата у појединим градовима стварају француско-српски клубови (у Лесковцу 1919. године).

(...) Друштво пријатеља Француске основано је у Лесковцу 1921. године, међу првима у земљи, а оно је својом делатношћу постало значајан чинилац у културном и друштвеном животу предратног Лесковца.

После Другог светског рата, у измењеним условима, организација је наставила са радом под именом Друштво за културну сарадњу Југославија-Француска са седиштем у Београду, да би деведесетих година прошлог века променила име у „*Алијанса Југославија-Француска*“. Алијанса је имала неколико огранака у Србији, а у Лесковцу је 1998. године образовано Друштво Југославија-Француска. Коначно, услед измењених политичких околности, организација у Београду је пре две године (2002) добила назив Друштво за културну сарадњу Србије-Француска.⁶⁸⁸

%

У Читаоници Друштва 6. априла 2004. године обележена је двестотагодишњица рођења *Жорж Санд*. Предавање на француском

⁶⁸⁷ Боље могућности за унапређење рада (Друштво Србија-Француска добило је на коришћење просторије у Лесковачком културном центру), Алијанса, бр. 11, децембар 2003, стр. 1.

⁶⁸⁸ Нераскидива спона двеју култура (Сто година постојања Друштва за културну сарадњу Србија-Француска), Алијанса, бр.12. јун 2004. године, стр. 1.

језику одржала је Тања Коцић, професор Медицинске школе, а одломке из њених дела читали су ученици Медицинске школе.

Трибина „Ежен Јонеско – десет година после смрти“ одржана је 20. априла. Учествовали су Драган Радовић, Душан Јањић, Ненад Тодровић и Драган Тасић. У овину трибине приказа је представа Јонесковог комада „Лекција“. Драган Тасић је у Културном центру (12. маја) одржао је предавање „Француско-српске литерарне везе“, а 8. јуна одржано је „Вече љубавне поезије и шансона“ на коме је учествовало више од 30 ученика гимназија из Лесковца, Лебана и Власотинца, али и Медицинске и Музичке школе.⁶⁸⁹

Март је традиционално месец франкофоније и у свету се прославља низом манифестација. У Лесковцу су дани франкофоније обележени двома приредбама. Најпре је 9. марта у Камерној сали Лесковачког културног центра одржано веома успело *Вече француских шансона и поезије*. Био је то, у ствари, солистички концерт нашег врсног шансоњера, професора Јована Тасића. (...) У просторијама Друштва, 26. марта, отворена је изложба ликовних радова ученика Гимназије из Лесковца. Био је то специфичан и врло занимљив поглед, исказан афишима и колажима, на Француску, њену историју, географију, културу. Пажњу је нарочито привукао, у средишту поставке, рељефно и маштовито дат лик Париза. Изложбу је отворила Јасна Хрвић, професор Гимназије.⁶⁹⁰

%

ТРИНАЕСТИ БРОЈ – На самом крају 2004. године, 29. децембра, умро је изненада у Лесковцу *Николај Тимченко*, истакнути српски књижевни критичар, есејист, филозоф.

Врстан интелектуалац, стваралац ренесансне културе, Тимченко је иза себе оставио дело непроцењиве вредност. Његови есеји и књижевне критике у најпознатијим српским и југословенским часописима и студије „*Песник и заичај*“ и „*Затис о песнику*“, вредан су прилог нашој књижевној критичкој и теоријској мисли и чине част српској књижевности.

Задужио је Лесковац вишеструко, својим именом и местом у српској књижевности, својим ангажманом у култури родног града. Немерљив је његов допринос у развоју лесковачке периодике, драгоцен је његов удео у ширењу правих културних вредности и подстицању младих на стваралаштво, у истраживању културне прошлости Лесковца (о томе сведоче, посебно, његове монографије о историји лесковачког позоришта и о Народном музеју). Његова реч, писана и усмена, хуманистички усмерена и правдољубива, помно се читала и слушала, јер је носила у себи снагу истине, духа, мудрости. Ако има правде, његово ће име бити трајно уписано у историју српске књижевности и у најужи круг заслужних лесковачких стваралаца.

⁶⁸⁹ Хроника (јануар – јун 2004), Алијанса, бр. 12, јун 2004, стр. 2.

⁶⁹⁰ Приредбе поводом Дана франкофоније, Алијанса бр. 12, јун 2004, стр. 2.

Видно је задужио и Друштво Србија-Француска у Лесковцу. Био је један од његових оснивача, првих и најугледнијих чланова. Прво јавно појављивање Друштва, трибина о новом преводу „*Мита о Сизифу*“ Албера Камуја, везано је увелико за његово име. Својим предлозима и сугестијама помогао је да Друштво, за ових неколико година постојања, постане незаобилазан чинилац културног живота Лесковца.

На његову иницијативу почела је да излази „Алијанса“ и он јој је својим знањем и позвањем, као члан редакције и незаменљиви сарадник, пружио велику помоћ. Није било броја у коме се нису нашли његови умни чланци и есеји о француској књижевности и српско-француским књижевним везама. Они су подизали ниво „Алијансе“ и чинили да буде боља и разноврснија. Његови прилози о Дидроу, Стендалу, Игоу, Флоберу, Жонеску приказали су га и као изванредног znalца француске литературе. Са пажњом и узбуђењем читамо у овом броју „Алијансе“ његов последњи текст, о роману „*Принцеза де Клев*“ госпође де Лафајет.⁶⁹¹

Од 4-13. јула организована је осмодневна екскурзија чланова Друштва до Париза. У свечаној сали Лесковачке гимназије 6. новембра приређено је књижевно вече: „*Јован Јовановић Змај и француска књижевност*“. Предавач Душан Јањић, а на вечери учествовали Душанка Јанковић, Драган Радовић, Љиљана Јањић и квартет КУД „Абрашевић“. У просторијама Фонда ПИО 11. новембра (2004) обележена слава „*Света Јелена*“. Домаћин славе Јован Тасић, а у програму учествовали ученици Гимназије и Музичке школе. Књижевно вече посвећено Артуру Рембоу, поводом 150. годишњице од рођења одржано је 22. децембра. О Рембоу су говорили Драган Тасић и Душан Јањић, а стихове на француском и српском читали су ученици Лесковачке гимназије.⁶⁹²

%

ЧЕТРНАЕСТИ БРОЈ – Крајем априла (25.4.2005) у Лесковцу је боравио амбасадор Француске у Србији и Црној Гори, господин *Иг Перне* (Hugues Pernet). (...) После састанка у Регионалној привредној комори, г. Иг Перне је нашао времена да са својим сарадницима посети просторије Друштва Србија-Француска. Живо се интересовао за досадање активности Друштва и будуће подухвате. (...) Његова Екселенција, амбасадор Француске, приликом сусрета са представницима Друштва, уручио је Милијани Ристић, победници такмичења за франкофону песму у СЦГ, поклон, ликсузно издање књиге *L' Histoire de France aux 100 tableaux*.⁶⁹³

⁶⁹¹ Душан Јањић, In memoiam, Николај Тимченко (1934-2004). Алијанса, бр. 13, децембар 2004. године, стр. 2.

⁶⁹² Хроника (јул-децембар 2004), Алијанса, бр. 13, децембар 2004, стр.2.

⁶⁹³ Амбасадор Француске г. Иг Перне у Лесковцу, Алијанса, бр. 14, јун 2005, стр.1. *Напомена*: У овом броју, стр. 8, објављен је чланак Саше Хаџи Танчића: Сећање на Николаја Тимченка: „Николај Тимченко – непресушна енергија стварања“. У истом броју објављен је и Тимченком чланак „Уместо увода: Реч о Монтењу“ (стр. 10).

Поводом 100. годишњице рођења *Жил Верна*, предавање је одржала Тања Коцић, професор (29. март 2005).

У камерној сали Лесковачког културног центра, приређено је „*Вече Љиљане Јањић*“ (14. априла). Певала је шансоне, српске и руске народне песме, а представила се поезијом и прозом на српском и француском језику. Гости су били КУД Хисарлије, Радован Илић, Иванка Ђокић, Градимир Илић, Тања и Сања Коцић, Јован Тасић, Милијана Ристић.

Приређено је и вече „*Србија у делима француских писаца*“. Предавач. Душан Јањић, а у програму су учествовали Благоје Ивановић, Душанка Јанковић и КУД Хисарлије. Одржано је и предавање „*Француска – земља парфема*“ (8. јуна) мр Владимира Банковића, дипл. инжењера из компаније Здравље. О *Жан Пол Сартру* (15. јуна) поводом стогодишњице рођења предавање је одржао Душан Стошић, књижевни критичар из Београда.⁶⁹⁴

%

ПЕТНАЕСТИ БРОЈ – У сарадњи са Лесковачким културним центром и Француским центром из Ниша, од 30. јуна до 8. јула у Лесковцу су одржани „*Дани француског филма*“. Владимир Павловић, универзитетски наставник и преводилац из Београда, одржао је предавање о литерарном превођењу (16. јун 2005). Промовисана је књига проф. др Михајла Павловића „*Мој Аполинер – „Мон Аполлинаир*“ (25. октобар 2005). О књизи су говорили Душан Јањић и Драган Тасић, а Аполинерове стихове казивали су на француском и српском језику ученици Гимназије из Лесковца. Дванаестог новембра 2005. године Друштво је обележило славу Света Јелена, а 23. децембра отворена је изложба слика академског сликара из Лесковца *Драгољуба Станковића Чивија*.⁶⁹⁵

%

ШЕСНАЕСТИ – СЕДАМНАЕСТИ БРОЈ - Из Министарства културе Владе Републике Србије на адресу Друштва Србија-Француска у Лесковцу стигао је почетком октобра (2006) допис следеће садржине:

„Поштовани и драги пријатељи Франкофоније,

Са великим задовољством и радошћу желим да вас обавестим да је Србије 29. септембра на самиту франкофоних земаља у Букурешту, постала чланица Међународне организације Франкофоније. Уједно користим ову прилику да вам се искрено захвалим на великој подршци којом нисте итедели да помогнете сваки наши заједнички корак на овом путу. Свима вам честитам и од свег срца желим много успеха у будућем раду.

У нади да ћемо и у будуће сарађивати на обострано задовољство,
*Иван Гарић, Министарство културе*⁶⁹⁶

⁶⁹⁴ Хроника (јануар-јун 2005), Алијанса, бр. 4, јун 2005, стр. 2.

⁶⁹⁵ Хроника (јул-децембар 2005), Алијанса, бр. 15, децембра 2005, стр. 2.

⁶⁹⁶ У породици франкофоних земаља, Алијанса, бр. 16-17, децембар 2006, стр. 1.

%

У Лесковачком културном центру (11-26. августа) организована манифестација „Дани француског филма“. Осамнаестог октобра предавање о *Полу Сезану* (са илустрацијама); предавач: др Срђан Марковић, професор факултета уметности у Нишу.

Обележена (12. новембра) Слава Друштва Света Јелена. Домаћини: Предраг и Душанка Јанковић.

Представљена књига Душана Јањића „Француски клуб“ (6. децембра 2006). О књизи су говорили др Живан Стојковић, Драгиша Костић и Драган Тасић. На промоцији у Нишу (у Француском центру), 12. децембра, књигу су представили Саша Хаци Танчић и др Ристо Лаиновић.

На Технолошком факултету (21. децембра), у организацији Друштва и Технолошког факултета, организовано „Вече сећања на академика Звонка Марића“. О животу и делу Звонка Марића говорио је Душан Стошић из Београда.

У организацији ЛКЦ, 22. децембра, организовано вече посвећено *Душану Стошићу*, књижевном критичару, физичару и романисти. О његовом делу говорили су Драган Тасић, Драган Радовић и Душан Јањић.⁶⁹⁷

%

Изборна скупштина Лесковачког Друштва Србија-Француска одржана је 7. маја у просторијама Друштва. Скупштини је присуствовало 35 чланова. Уводно излагање је поднео председник Друштва др Душан Јањић. (...) После усвајања извештаја, Скупштина је изабрала органе Друштва: *председник* Душан Јањић, универзитетски професор; *Извршни одбор*: Светлана Наумовић, инжењер технологије, Предраг Јанковић, власник предузећа, Годор Јордановић, професор француског језика, Јасна Хрвић, професор француског језика, Владимир Банковић, инжењер технологије, Тања Коцић, професор француског језика; *Нарзорни одбор*: Бобан Аранђеловић, дипломирани правник, Јелица Симоновић, економиста, Данијела Синадиновић, професор француског језика.⁶⁹⁸

%

ОСАМНАЕСТИ, ДЕВЕТНАЕСТИ БРОЈ – Обележавајући Дан Франкофоније (20. марта 2007) приређено је вече шансона. Учествовали су ученици гимназија из Лесковца, Власотинца и Лебана. Поводом Дана Франкофоније, предавање о *Леополду Седару Сенгору* одржао је Душан Јањић, а стихове је читао Драган Радовић (просторија Друштва, 27. март).

У ЛКЦ одржано је промоција књиге „*Ламартинови списи о Србима*“. Предавање о Ламартину и његовом виђењу Србија (29. маја) одржала је проф. др Јелена Новаковић, из Београда.

⁶⁹⁷ Хроника (јануар-децембар 2006), Алијанса, бр. 16-17, децембар 2006, стр. 2

⁶⁹⁸ Изборна скупштина Друштва, Алијанса, бр. 16-17, децембар 2006, стр. 22.

Јула-августа одржана је ревија француских филмова у организацији Друштва, ЛКЦ и компаније Здравље.

Љиљана Ђурђић одржала је (25. септембра) у просторијама Друштва предавање о савременом француском писцу *Мишелу Уелебеку*.

У свечаној сали Лесковачке гимназије одржано је предавање „*Међународна научна сарадња академика Звонка Марића*“ (8. октобар). Предавачи: проф. др Мирјана Поповић-Божих и проф. др Марко Поповић, из Београда.

Концерт лесковачког Дечијег оркестра „*Звезде*“ и Мајени (Mayenne), у Фрацуској. (21. октобар 2007).

У просторијама Друштва, 6. новембра, одржано је књижевно вече:150 година „*Цвећа зла*“ Шарла Бодлера. О Бодлеровој поезији говорили су Душан Јањић и Драган Тасић. Стихове су читали ученици Лесковачке гимназије Милан Вукашиновић и Миливоје Милетић и професор Јасна Хрвић.

Слава Друштва Света Јелена (10. новембар). Прослава је одржана у просторијама Друштва. Домаћин слава био је Предраг Станковић, професор Лесковачке гимназије.⁶⁹⁹

%

На самом почетку 2007. године, 3. јануара, умро је изненада др Томислав Цветановић. Био је члан Друштва Србија-Француска од његовом оснивања. Одличан лекар, оториноларинголог, добар зналац француског језика, др Томислав Цветановић „Манци“ је успоставио присне везе са својим француском колегама, учествовао је на многим скуповима у Француској. Важио је за једног од најревноснијих пратилаца активности Друштва. Остаће у тајном сећању чланова овог српско-француског удружења.⁷⁰⁰

%

ДВАДЕСЕТИ БРОЈ – Навршила се деценија постојања Друштва Србија-Француска у Лесковцу. У животу једне институције десет година није дуг временски период, али у врсти установе какво је ово наше удружење, односно друштво, то је ипак раздобље достојно поштовања. Превањени пут знак је постојаности, уласка у фазу зрелости и најава је дуговечности.

Темељи Друштва постављени су на Оснивачкој скупштини одржаној 11. марта 1998. године у сали лесковачког Народног музеја. Тада је усвојен Статут и изабрани су органи Друштва Југославија-Француска у Лесковцу. Пет година касније, у називу ће стајати Србија уместо Југославија.

Актом оснивања успостављена је веза са Друштвом пријатеља Француске које је у Лесковцу посотојало између два светска рата. Оно што представља основи и наставак традиције, то су истоветни циљеви који повезују ова два друштва: неговање и развијање пријатељских српско-

⁶⁹⁹ Хроника (јануар – децембар 2007), Алијанса, децембар 2007, бр. 18-19, стр. 2.

⁷⁰⁰ In memoriam, Алијанса, бр. 18-19, децембар 2007, стр.2.

француских веза, пре свега на духовном плану, и ширење франкофоније, пропагирање француског језика и упознавање са вредностима француске цивилизације и културе.

Новоосновано Друштво званично регистровано у МУП-у Лесковац 2. априла 1998. године започело је своју активност врло амбициозним програмом. Од априла до краја године одржано је осам јавних предавања и трибина из разних области (литературе, ликовне уметности, српско-француских веза, спорта), два предавања организована су за професора француског језика, штампан је први број „Алијансе“. Успостављена је сарадња са Алијансом Југославија-Француска и Француским културним центром у Београду.

У наредним годинама настављена је плодна активност Друштва, проширена новим облицима рада: музичке приредбе, изложбе, екскурзије, филмске пројекције (Дани француског филма), курс француске конзервације, обележавање дана франкофоније, промоција књига, слава Друштва „Света Јелена“. Оснивањем Француског центра у Нишу продубљена је сарадња са француском страном.

(...) Добијањем и коришћењем просторија у Лесковачком културном центру отворена је нова страница у историји Друштва. Уз знатну материјалну помоћ амбасаде Француске у Београду у опремању просторија, створени су услови за рад француске библиотеке и медијатеке и, уопште, за садржајније и квалитетније деловање. Овај својеврсни дар општине и Културног центра у Лесковцу значио је признање Друштву за његов допринос богатијем културном животу града.

Наравно, пређени пут није био присут само ружама. Било је у десетогодишњој историји и падова, застоја, условљених субјективним или објективним разлозима. Могло се, вероватно, више учинити, на пример, на промоцији и ширењу француског језика. Али, у целини гледано, делатност Друштва може се оценити успешним.⁷⁰¹

%

Десет година излажења и 20 штампаних бројева листа Друштва Србија-Француска „Алијанса – Alliance“ јесте јубилеј вредан пажње. Покренута новембра 1998. године као билтен који би чланове Друштва обавештавао предузетим активностима, „Алијанса“ је, у ствари, од самог почетка била гласило са много већим амбицијама и све до сада остала је у правом смислу речи спона између српске и француске културе. Концепција и физиономија овог двојезичног листа, вероватно јединственог у земљи, није битно мењана. Дограђивана је и усавршавана је, али само да би се циљеви Друштва, и кроз штампану реч, потпуније остваривали.⁷⁰²

Концепцију „Алијансе“ смо изнели у првом броју, а у 20. броју њу смо шире објаснили. Овога пута нећемо помињати ни резултате, нећемо

⁷⁰¹ Јубилеј достојан поштовања (Друштво Србија-Француска обележава десет година постојања), Алијанса, бр. 20, јун 2008, стр. 1.

⁷⁰² Двадесети број часописа „Алијанса“, Алијанса, бр. 20, јун 2008, стр. 3.

правити статистичке прегледе. Било би нам потребно много, много простора, Оно што је највредније у „Алијанси“ то су њени сарадници и млади и старији, и ученици, односно студенти, и професори и припадници других професија, и они из Лесковца, али и из других крајева земље, као и из Француске. У овом јубиларном броју поменућемо само можда највредније сараднике који су уз главног уредника (*др Душана Јањића*) чинили језгро листа.⁷⁰³

Драган Тасић је од првог броја редовни сарадник. До сада је оставио бројне преводе француских песника (он је, иначе, председник Преводилачке секције Друштва). Објавио је такође више текстова о француским писцима, као и књижевно-критичке чланке.

Ни *Љиљана Јањић* није пропустила ниједан број „Алијансе“. И она је преводила француске песнике, али је објављивала и своје песме на француском језику. Сарађивала је и у рубрици о настави француског језика.

Јасна Хрвић је двојачко била присутна у „Алијанси“: директно прилозима из методике француског језика и индиректно, припремајући рубрику радова ученика Лесковачке гимназије на разне теме.

⁷⁰³ *Напомена:* У 20. броју Алијансе (јун 2008, стр. 12.) објављена су имена свих чланова Друштва Србија-Француска уз напомену редакције да је редослед начињен према времену учлањивања. У првом делу су професори француског језика, а у другом остале професије: Укупан број чланова уписаних током десет године је 141. Ео списка: ПРОФЕСОРИ ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА - Душан Јањић, Љиљана Јањић, Ружица Тимченко, Љубиша Митић, Мирослав Стаменковић, Славица Вукадиновић, Радивоје Данковић, Тодор Јорданов, Јелена Симоновић, Јулијана Гавриловић, Вида Васковић, Снежана Пауновић, Јован Тасић, Томислав Митић, Зоран Карапанџић, Љубинка Станковић, Мирјана Стојановић, Зорица Пејић, Душанка Јанковић, Предраг Јанковић, Сунчица Милошевић, Мирјана Спасић, Оливера Јовановић, Сузана Недељковић, Јасна Хрвић, Данијела Јовић, Татјана Бадњаревић, Данијела Синадиновић, Предраг Станковић, Ненад Стаменковић, Радмила Тодоровић, Вера Лазаревић, Марија Трчковић, Мирјана Ристић, Тања Коџић, Благица Николић, Ивана Пауновић, Драгана Стошић, Мирјана Ристић, Драган Ђорић, Татјана Гавриловић, Наташа Стаменковић, Биљана Ђорђевић, Сузана Стојковић, Јелена Стаменковић, Александар Јанковић, Иван Ђорђевић, Драган Стојиљковић, Љубинка Јовановић, Мирјана Ђорђевић, Тамара Стојиљковић, Татјана Јовановић, Јелена Тодровић, Сузана Костић, Драган Поповић; ОСТАЛЕ ПРОФЕСИЈЕ: Николај Тимченко, Видак Јовановић, Миодраг Цветковић, Томислав Цветановић, Слободан Станковић, Срђан Марковић, Владимир Банковић, Александар Јањић, Сениша Ђорђевић, Мирослав Богдановић, Миодраг Димитријевић, Драган Тасић, Владимир Пешић, Светлана Наумовић, Валентина Маринковић, Димитрије Миленковић, Милан Митић, Мишел Митић, Томислав Цветковић, Светлик Станковић, Слободан Стојиљковић Дале, Саша Ранчић, Драгиша Костић, Бобан Аранђеловић, Добрила Аранђеловић, Војислав Димитријевић, Часлав Тасић, Смиља Ђорђевић, Катарина Ђорђевић, Драгољуб Станковић, Мирослав Величковић, Душанка Стојановић, Станица Милошевић, Перица Пешић, Гордана Крстић, Панто Пауновић, Радивоје Радивојевић, Слободан Стојиљковић, Томислав Савић, Смиља Илић, Златко Лонг, Ана Митић, Миодраг Станковић, Живојин Тасић, Мирјана Анђелковић, Јелица Симоновић, Светлана Николић, Александра Стојановић, Раткица Стојановић, Пеђа Станковић, Вера Милошевић, Александар Станковић, Катарина Стојиљковић, Горан Церовић, Марија Јовановић, Наташа Димитријевић, Игор Ђорђевић, Љубица Јовановић, Александар Николић, Видосава Цакић, Радмила Здравковић, Сузана Стефановић, Владимир Стефановић, Драган Нешковић, Драган Младеновић, Јелена Митић, Нада Коматиновић, Марина Аризановић, Јелена Ђорић, Раде Ђорић, Звонимир Стојановић, Бобан Крстић, Раде Стојановић, Душанка Стаменковић, Наталија Здравковић, Миодраг Андрејевић, Марија Здравковић, Предраг Поповић, Слободанка Николић, Зора Стојиљковић, Новица Ристић, Сретен Анђелковић, Весна Здравковић, Зорица Ђорђевић, Горан Милутиновић и Србислав Филиповић.

Јован Тасић, најзаслужнији за рад Музичке секције Друштва, обогатио је наш лист низом текстова о француским шансоњерима.

О непроцењивом доприносу *Николаја Тимченка*, као лектора и аутора бројних радова већ смо писали (број 13).

Руџица Тимченко је сарађивала у скоро сваком броју „Алијансе“. Истицала се посебно преводима прозних, али и поетских остварења француских писаца.

Душанка Јановић је такође била драгоцен сарадник у нашем листу. Нарочиту пажњу заслуживали су њени текстови из области наставе француског језика.

Тодор Јорданов је, исто тако, оставио видан траг у „Алијанси“ како својим чланцима, тако и подршком овом нашем гласилу.

Тања Коцић је, до одласка у Београд, објавила више текстова у „Алијанси“ на француском језику.⁷⁰⁴

%

Предавања, трибине, књижевне и друге вечери: Ово је била доминантна делатност Друштва са 40 догађаја од чега се 27 односило на књижевност. Говорило се о француским писцима, српско-француским књижевним везама, Паризу као извору инспирације писаца... Читали су се на француском или српском језику песме или одломци из дела књижевника. осим тога држана су предавања о француским сликарима, париској школи и Сави Шумановићу (4). Три предавања и вечери биле су посвећи академику Звонку Марићу (2) и Душану Стошићу. Биланс обухвата и друге теме (6): годишњица прбоја Солунског фронта, светско фудбалско првенство у Француској, Француска – земља парфема, француска кухиња, Србија у делима француских аутора, превођење.

Музичке приредбе: Одржано је 13 музичких приредби, највећим делом вечери шансоне. Ове су вечери биле најпосећеније.

Ликовне изложбе: Било је 10 ликовних изложби... У овој области остварена је лепа сарадња са француским културним центрима у Београду и Нишу.

Предавања и разговори са професорима француског језика: Овај облик рада (10) укључио је и госте из амбасаде Француске... госте из Београда, али и домаће предаваче.

Дани франкофоније: Обележавани су од 2003. године, у марту. Поред два предавања (о франкофоном свету и Сенгору), организована су и такмичења у знању француског језика и познавању франкофоне цивилизације.

Дани француског филма: Почев од 2005. године током лета приказивано је 18 савремених филмова у сарадњи са Лесковачким културним центром и компанијом Здравље.

Промоција књига: Одржане су промоције књига Д. Јанића (2), Михаила Павловића (о Аполинеру), превод Преверових песама, као и књиге

⁷⁰⁴ Двадест бројева часописа Алијанса, Алијанса, бр. 20, јун 2008, стр. 3. *Напомена*.

Ламартинови списи о Србима. Редовно је представљен сваки број „Алијансе“.

Екскурзије: Леп одзив код чланова имали су екскурзије до манастира Градац и неких других српских манастира (2), до Тополе и, посебно, екскурзија до Париза организована јула 2004. године.

Курсеви француског језика: Било је неколико покушаја организовања курсева (неуспелих). Бележимо овде само курс француске конзервације у 2006. години. Иначе, у нашој Француској читаоници професори Лесковачке гимназије одржали су са својим ученицима више часова француског језика, уз ТВ материјале.

Слава Света Јелена: Од 2001. године редовно је прослављана слава Друштва „Света Јелена“ (8), уз обреде, послужења, каткад са пригодним програмом (три пута у школама, два пута у ресторанима, једном у просторијама Дома пензионера, два пута у просторијама Друштва).

Алијанса – Alliance: Изашло је до сада 20 бројева.⁷⁰⁵

II

АЛИЈАНСА И ЛЕСКОВАЧКА ПОЕЗИЈА – Од првог броја Алијансе (новембар 1998), до последњег, (20. број, јун 2008), значајна пажња била је посвећена превођењу најзначајнијих дела француске књижевности, а овде ћемо се осврнути на преводе песама лесковачких стваралаца.

Поред главног уредника, проф. др Душана Јањића, највећи допринос преводилаштву дали су Драган Тасић, Ружица Тимченко и Љиљана Јањић.⁷⁰⁶

Први лесковачки песник чије су две песме преведене на француски је Томислав Н. Цветковић. У другом броју Алијансе (фебруар 1999, стр. 12.) објављене су његове песме (на српском и француском језику) „*Носим те облаке*“ и „*Ода човеку*“ у преводу Ружице Тимченко.

%

У десетом броју Алијансе (јун 2003), у рубрици „*Осам песама савремених лесковачких песника*“, на српском и француском објављени су радови: Борислав Здравковић („*Потопљено море*“), Томислав Н. Цветковић („*Балада о одјеку*“), Раде Јовић („*Музика*“), Михајло Дојчиновић („*У новом сазвежђу*“), Димитрије Тасић („*Ноктурно*“), Драган Здравковић (*песма без наслова*), Небојша Ђокић („*Годови*“) и Војислав Истатковић (*Суша*).⁷⁰⁷

У Алијанси (бр. 12, јун 2004), у рубрици „Преводи“, објављена је песма Димитрија Миленковића („*Волим*“) и афоризми Перице Пешић у преводу

⁷⁰⁵ Друштво Србија-Француска у огледалу статистике, Алијанса, бр. 20, јун 2008, стр. 2.

⁷⁰⁶ У првом броју, у рубрици „Из стваралашке радионице чланова Друштва“ – Поезија у преводу, објављени су преводи Драгана Тасића, Тање Јовановић, Марије Марковић, Љиљане Јањић, Ружице Тимченко.

⁷⁰⁷ Избор песама Саша Хаџи Танчић; превод: Ружица Тимченко, Љиљана Јањић и Сунчица Милошевић, Алијанса, бр. 10, јун 2003, стр. 12-13.

Мирјане Михајловић, а у 14 броју (стр. 18, јун 2005) у преводу Ружице Тимченко објављена је песма Мире Коцић „*Ни прошлости нема*“.

Хаику песме Перице Пешић („*Хаику*“), у преводу Мирјане Михајловић, објављене су у Алијанси (бр. 15, децембра 2005), а у наредном (16-17. број, децембар 2006) у преводу Ружице Тимченко објављена је песма Николаја Тимченка „*Идеја*“.⁷⁰⁸

У Алијанси (бр. 18-19, децембар 2007) објављене су песме: Јовица Стаменковић („*Ноћ вештица*“) у преводу Душана Јањића, Перица Пешић („*Светлост смела*“) у преводу Владимира Банковића, Љиљана Јањић („*Изгубљени кључ*“) у њеном преводу, Драгана Тасића („*Натприродна тиеница*“), такође у праводу самог аутора.⁷⁰⁹

⁷⁰⁸ Ово је једна од ретких песама Никола Тимченка (видети део студије о избору лесковачких песника и поглавље о Николају Тимченку). *Напомена*: Прилог лесковачког писца Јовице Стаменковића: „Разговор са Тимченком“ (Алијанса, бр. 14, јун 2005, стр. 9). „Бесане ноћи се вуку опустелим улицама Лесковца, а ја корачам њиме са сазнањем да није све овако како изгледа. Откада сам упознао чари поезије и прозе, књижевност је за мене постала завичај, завичај душе.

У свему томе је значајну улогу имао човек који је отишао прерано, отишао је иако је имао још много тога да каже и напише. Николај Тимченко беше мој пријатељ, књижевни сарадник, жива енциклопедија из које сам црпео своја прва, али и потоња књижевна сазнања. Сећам се наших разговора о Хегелу, Хајдегеру и Хани Арент. Била су то права предавања без оног *ex cathedra*... Позајмљивао ми је књиге и у том избору преферирао Хесеа и Томаса Мана. „То ће вам за вашу прозу више користити“, говорио је. И био је у праву. Користило је, као и Флобер, Умберто Еко, Стендал...

Његова радна соба беше пријатно, ушушкано место у којем је светлост допирала кроз широм отворени прозор. Полице са књигама, књиге на радном столу: Монтењ, Балзак, Овидије, Платон... Машина за писање, уредно сложени листови папира, оловке... Разговарали смо.

Разговарали смо о Косову. Није могао да схвати људску глупост и поделу људи по раси и језику. Није желео да то схвати. Било је то испод части, против разума. А разум, *ratio*, играо је у његовом животу велику улогу. Нихилизам и дефитизам је сматрао опасним и ружним појавама, баш као што је опасним сматрао и расизам, национализам и верски фанатизам. Писао је о Хиландару, о Византијском Комонвелту. Са одушевљењем, али са резервом у исти мах. Мислио сам да га никада нећу упознати. Не до краја и не без остатка. Можда је управо и испало тако некако. На моју штету.

„Шта мислите о теорији крви и тла?“, питао сам га. „Видим да сте читали Кнута Хамсуна“, рече Тимченко уз осмех. И чини ми се да је то био наш последњи разговор. После тога је дошла зима, дуга, хладна, непроболна зима. Тимченко је са товаром књига под мишком, уским лесковачким улицама одшетао на неко, надам се, боље место, у метафизичку државу светлости, о којој смо понекад разговарали.

За спомен нека остане ово сећање на човека који је пленио људскошћу, хуманошћу, добротом и непресушним знањем.

Напомена: У истом броју (стр. 8) објављен је и прилог Саше Хаџи Танчића „*Николај Тимченко – непресушина енергија стварања*.“ (О Хаџи Танчићу и Тимченку видети опширније у делу студије о њиховом раду).

⁷⁰⁹ *Напомена*: Последњих година лист Алијанса, из необјашњивих разлога, више се не појављује, а и рад Друштва је готово сасвим утихнуо.

THINK TANK

Некада давно, још 2005, извесни Саша Стојановић Чарли овдашњи, а уз финансијску и логистичку подршку неких позитивних и препознавању добрих идеја склоних људи (рецимо, Милана Тодоровића, једног од директора Актависа), Фонда за развој општине Лесковац, а касније и Службеног гласника, покренуо је часопис за Балкан – *Think tank*. За Балкан, јер није поента била тек у аутистичном ришкању по сопственој чаури, има вазда разних чаура, треба их поредити...

Стојановић је, као уредник, у идеју промишљања културних феномена и њених протагониста упрегао и сопствено предузеће и око часописа успео да окупи људе добре воље кадре да без шлихтања трендовима, култур-трегерима и опсенарима, понуде што објективнији и с убедљивих позиција другачији, разноврснији и провокативнији поглед на културу, њене квалитете и изворе – све то у време одумирања штампане речи и квалитетне периодике уопште. Један од резултата је била и могућност истовременог читања опречних ставова потеклих из пера са специфичном тежином.

Укратко, сваки од тридесетак бројева обрушавао се на одређену тему, на неки глобални или регионални, прошли или актуелни феномен: преслишавала се национална, балканска и ина књижевност, као и књижевни сајмови и фестивали; књижевне награде; филм и филмски фестивали у региону; треш и кемп, еротика & порнографија & политика, '68, (ауто)цензура, Монти Пајтон, Алан Форд. У *Think tanku* било је места и за приче писаца из региона, за бројне интервјуе и текстове Апдајка, Харолда Пинтера, Буковског, Хабермаса, Чарлса Алверсона, Филипа Кора, Бранка Шмита, Данијел Кон-Бендита... За *Think tank* су писали Игор Мандић, Милан Влајчић, Тирнанић, Панчић, Зеленовић, Зоран Пешић Сигма, Дарио Гргић, Владимир Копицл, Миша Васић, Ото Олтвањи, Мухарем Баздуљ, Миљенко Јерговић, Бранислав Милтојевић, Предраг Ж. Вајагић, Горан Карановић, Владимир Арсенијевић, Срђан Тешин, Андреј Николаидис, Миљурко Вукадиновић, Мирко Демић, Нермин Сарајлић, Димитрије Војнов и многи други – списак је и овако предугачак, али је ту да илуструје опсег ангажованости и тема. Последњу реч у часопису углавном је потписивао Љуба Живков; нажалост, неки лесковачки новинари су га јесенас прекрстили у Живковића!

Специфичну категорију аутора чине Дејани, углавном Нишлије (!?): Стојиљковић, Дабић, Огњановић, Костић итд. специјализовани пре свега за филм и стрип. Часопис се често бавио стрип мајсторима, новим трендовима и промоцијом појединачних достигнућа, актуелним стањем стрипа на простору бивше Југе и региона. Тај је део, наравно, уређивао Марко Стојановић. Често би читав број био посвећен некој стрип теми; у

супротно, било је текстова везаних за стрип, стрип табли или барем карикатура и цртежа Миодрага Величковића и Јурице Дикића, а Величковићу је, постхумно, био посвећен читав број. У том сегменту, отиске пера су оставили Павле Зелић, Милош Холцлајтнер, Дејан Петровић, Златибор Станковић и други, док смо кроз интервјуе и стрипове боље упознавали старе и нове светске мајсторе, али и Срђана Николића Пеку, Укропину, Тончија Зоњића, Филипа Андроника, Небојшу Пејића, Игора Јовчевског, Тихомира Челановића, Томажа Лаврича, Милорада Вицановића, Изтока Ситара, Јурицу Дикића, Мијата Мијатовића, Дејана Ненадова...

Говоримо у прошлом времену из простог разлога што нови број, на који чекамо од 2009, никако да се пробије кроз последице глобалних, али и локалних трендова. Ови потоњи нису успели да препознају оно што други јесу: *Think tank* је искористио прилику директне промоције и у Босни и Херцеговини, Републици Српској и Хрватској; осим тога, организатори првог Конгреса писаца и књижевних преводаца - WALTIC 2008 - одржаног у Стокхолму, одлучили су да управо *Think tank*, као репрезентативан књижевни часопис са простора ex-уи, буде промовисан на оваквој манифестацији.

Конгресу су, поред Стојановића, присуствовали Јурица Дикић и сарадници *Think tanka* Жељко Баришић из Сплита, те Горан Карановић из Мостара.

Елем, да не испадне да је ова прича без дигресије: лесковачке... пардон... лексичке педантности ради, да се вратимо на оно од чега је све кренуло, на тинк танкове (или тенкове, али то је већ питање за Ивана Клајна и њему сличне): часопису блиско значење поменутог израза је наводно настало у Америци неколико година након Другог светског рата, мада је оно што је тада и данас означавало постојало још у 19. веку. „*Think tank*“ је током рата у америчком сленгу био назив за главу, лобању, али и за све оне просторе у које су затварали ратне стратегије и научнике да отуд не изађу док не смисле неко решење, по могућству паметно („паметно“ са становишта господара рата). Нешто као труст мозгова... Данас тинк танкови представљају тела, зависна и независна од државе и разних институција, а баве се истраживањем начина на који функционишу органи, саветују државне ресоре и утичу на њихову политику, али и на политику и јавно мњење других, још „*нецивилизованих*“ држава.

Од Лесковчана, за часопис су поред Саше Стојановића писали или на други начин учествовали у његовом „*раду*“ и Марко Стојановић, Предраг Станковић, Данијела Влаховић, Александра Димитријевић, Јелена Павловић, Миодраг Богдановић, Миодраг Стојковић, Драган Дашић, Драган Радовић, Јурица Дикић (дизајн) и Саша Николић (фотографија).⁷¹⁰

⁷¹⁰ *Напомена:* Овај прилог написао је јануара 2014. године професор Лесковачке гимназије Предраг Станковић (о његовом раду у посебном поглављу ове студије).

ЛИТЕРАТУРА

- избор -

А

1. Андрејевић, Миодраг, Срећно време, Удружење писаца, Лесковац 2009.
2. Андрејевић, Миодраг, уместо предговора, Тихомир Јовановић, Кад кукуруз зри, ауторско издање, Београд 2010

Б

3. Баторевић-Божовић, Верица, Живот пише приче, Удружење писаца 2001
4. Баторевић-Божовић, Трагови опстајања у времену, Филекс, Лесковац 2009
5. Белић, Александар, Дијалекти источне и јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник, књ. I, СК Београд 1905
6. Белић, Александар, Стил и језик, Београд 1935
7. Белић, Јован, Та наша дивна створења, Наша реч, Лесковац 1999
8. Бецић, Иван, Министарство Краљевине Југославије 1918-191, Институт за савремену историју, Београд 2012
9. Бецић, Иван, предговор, Никола Илић, Политичка убиства у лесковачком крају, Филекс, Лесковац 2007
10. Бецић, Иван, предговор, Хришћанство у Немањиној Дубочици, Српска православна црква, Лесковац 2013
11. Бецић, Иван, рецензија, Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979-2009), Филекс, Лесковац 2009
12. Бецић, Иван, рецензија, Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Педесет година Историјског архива у Лесковцу (1954-2004), Историјски архив, Лесковац 2004
13. Бецић, Иван, Финансијска политика Краљевине СХС (1918-1923), Стубови културе, Београд 2003
14. Бјелетић, Жарко, Бјелетић, Јелена, Пола века Медицинске школе, у Лесковцу, Медицинска школа, Лесковац 2008
15. Блажић, Славица, Просуте, Филекс, Лесковац 2005
16. Бошковић, Добривоје, Антологија сујете и заблуде, Београд 2012
17. Бошковић, Добривоје, Бошковић, Дејан, Физиологија уметничког певања, уџбеник, Елит, Београд 2013
18. Бошковић, Добривоје, Валсоттино имепријал, Арка, Смедерево 2007
19. Бошковић, Добривоје, Грделички крос, Књиготека, Београд 1993
20. Бошковић, Добривоје, Грех, Македонски издавачки центар, Панчево 2013
21. Бошковић, Добривоје, Жена, Македонски издавачки центар, Панчево 2013
22. Бошковић, Добривоје, Крик понора, Мирослав, Београд 2012
23. Бошковић, Добривоје, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002
24. Бошковић, Добривоје, Сан и јава, Арка, Смедерево 2011
25. Бошковић, Добривоје, Смрт вилењака, Арка, Смедерево 2010
26. Бошковић, Добривоје, Српски краљеви Драгутин и Стефан Урош II Милутин, Београд 2010.
27. Бошковић, Добривоје, Цар Лазар, Арка, Смедерево, 2011
28. Бошковић, Добривоје, Чежња, Београд 2001
29. Букелић, Јован, Деца пакла, Веларта, Београд 1998

В

30. Величковић, Новица, Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006
31. Вељковић, Властимир, Иридино гласоносје, Филекс, Лесковац 2007
32. Вељковић, Властимир, Камено звоно, Филекс, Лесковац 2006
33. Вељковић, Властимир, Трагови времена, монографија о Томиславу Илићу, Свен, Ниш 2006
34. Веселиновић, Светозар, Осмех је песма нова, Филекс, Лесковац, КК Дервен, Грделица, 2013

Г

35. Горановић, Миодраг, Не знам где сам, ауторско издање, Лесковац 2006
36. Гроздановић, Драгутин, Просвета, школство и култура у лесковачком крају 1941-1945, Лесковац 1973

Д

37. Димитријевић, Милан, Космички цвет, Просвета, Београд 2003
38. Димитријевић, Сергије, Борба с Турцима под Скобаљићем, Лесковац 1951
39. Димитријевић, Сергије, Градска привреда старог Лесковца, Народни музеј Лесковац 1952
40. Димитријевић, Сергије, Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска I, Лесковац 1954
41. Димитријевић, Сергије, Историја Лесковца и околине (1918-1928), Лесковац 1983
42. Димитријевић, Сергије, Лесковачка енциклопедија, свеска I, Градски народни музеј Лесковац 1954
43. Димитријевић, Сергије, предговор, Добривоје Каписазовић, Тошке из Лесковац и његове говоранице, Културни центар Лесковац 1980
44. Димитријевић, Сергије, Стари Лесковац као просветни и културни центар, Лесковац 1951
45. Динић, Зоран рецензија, Вукадин Ристић, Славко Крстић, Знаменити лекари југа Србије, Филекс, Лесковац 2011
46. Динчић, Љубиша, Бела земља, Филекс, Лесковац 2004
47. Динчић, Љубиша, Живео народ, Наша реч, Лесковац, 2002
48. Динчић, Љубиша, рецензија, Светолик Станковић, Гласови и сенке из Добре главе, Медија центар, Удружење писаца, Лесковац 2013
49. Динчић, Љубиша, Уклето, Филекс, Лесковац 2004
50. Дојчиновић, Михајло, Венац од звезда, Удружење писаца, Лесковац 2004
51. Дојчиновић, Михајло, Вертикале, Нова просвета, Београд 1988
52. Дојчиновић, Михајло, Зауостављено време, Литера, Ниш, 1979
53. Дојчиновић, Михајло, Звздане кише, Просвета, Ниш 1974
54. Дојчиновић, Михајло, Љубав на мрављи поглед, Удружење писаца, Лесковац 1998
55. Дојчиновић, Михајло, Мртвица, Филекс, Лесковац 2011
56. Дојчиновић, Михајло, Одбегле тишине, КК Глубочица, Лесковац 1994
57. Дојчиновић, Михајло, Сунчева река, Социјален борец, Битољ 1971
58. Дојчиновић, Михајло, Требежина, Филекс, Лесковац 2008
59. Дојчиновић, Михајло, Уштапове шуме, Филекс, Лесковац 2004
60. Дојчиновић, Михајло, Шапат бреза, Културни центар, Лесковац 1977

Ђ

61. Ђокић, Небојша, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
62. Ђокић, Небојша, Између сенке и камена, Удружење писаца, Лесковац 2012
63. Ђокић, Небојша, Мапа времена, Дом културе Ивањица 2006
64. Ђокић, Небојша, Недосањани круг, Књижевна заједница Вељко Влаховић, Ниш 2000
65. Ђорђевић Стојановић, Тамара, поговор, Љиљана Крстић, Витез теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008

66. Ђорђевић Стојановић, Тамара, Цвет из пепела, КК Глубочица, Лесковац 2001
 67. Ђорђевић, Дејан, (Не)пристајање, Филекс, Лесковац, 2008
 68. Ђорђевић, Дејан, Јесам и нисам, Филекс, Лесковац 2007
 69. Ђорђевић, Дејан, Крилате руке љубави, Београд 2006
 70. Ђорђевић, Дејан, приказ, Хаџи Танчић Саша, Кафкин сан, Рад, Београд 2008
 71. Ђорђевић, Дејан, рецензија, Саша Јовановић, Регент, Филекс, Лесковац 2004
 72. Ђорђевић, Драгутин, Живот и обичаји народа у Лесковачкој Морави, Српски етнографски зборник, САНУ, Београд 1958
 73. Ђорђевић, Драгутин, Живот и обичаји народа у лесковачком крају, Народни музеј, Лесковац 1958
 74. Ђорђевић, Драгутин, Народне песме из лесковачке области, САНУ, Београд 1990
 75. Ђорђевић, Јовица, предговор, Драгутин Николић, Уста пуна смеха, Наша реч, Лесковац 2000
 76. Ђорђевић, Јовица, Трагичност узвишене љубави, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002
 77. Ђорђевић, Јовица, уместо предговора, Вукови са Хисара, Агенција СДС, Лесковац 2005
 78. Ђорђевић, Мирослав, Лесковачки надимци, Удружење писаца, Лесковац 2005
 79. Ђорђевић, Станко, Данило Коџић, рецензија, Миша Цветановић, Капирање стрица Јермена, КК Глубочица, Лесковачки дневник, Лесковац 2004
 80. Ђорђевић, Станко, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979
 81. Ђорђевић, Станко, приређивач, Лексикон писаца лесковачког краја 2003
 82. Ђорђевић, Станко, рецензија Станимир Стојмировић, Грицко, Приче из несанице, КК Глубочица, Лесковац 1996
 83. Ђорђевић, Станко, рецензија, Вукица Ђукаловић, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995
 84. Ђорђевић, Станко, рецензија, Драгутин Николић, Уста пуна смеха, Наша реч, Лесковац 2000
 85. Ђорђевић, Станко, рецензија, Зорица Митић, женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000
 86. Ђорђевић, Станко, рецензија, Костадин Цветковић, Нераскидива веза, КК Глубочица, Лесковац 2000
 87. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љиљана Такић Мкленковић, птице љубави, Лесковац 1994
 88. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2006
 89. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Мале а велике радости, Филекс, Лесковац 2006
 90. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земљо, Филекс, Лесковац 2008
 91. Ђорђевић, Станко, рецензија, Станимир Стојмировић Грицко, Другарско вече мртвих, Раднички универзитет, Лесковац 1970
 92. Ђорђевић, Станко, рецензија, Тамара Стојановић Ђорђевић, Цвет из пепела, КК Глубочица, Лесковац 2001
 93. Ђуровић, Жарко, поговор, Драган Миодраг Здравковић, Свевиднар, Младост, Београд, Удружење бораца, Лесковац 1997
- Ж**
94. Жугић, Радмила, Речник говора јабланичког краја, Српски дијалектолошки зборник ЛП, Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, Београд 2005

З

95. Здравковић, Борислав, Живот на даскама, Лесковац, Народно позориште 1970
96. Здравковић, Борислав, Момчило Златановић, рецензија, Данило Коцић, Чудна лађа, Културни центар Лесковац 2007
97. Здравковић, Борислав, Момчило Златановић, рецензија, Светислав Марјановић, С обе стране зида, Лесковац 1988
98. Здравковић, Борислав, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
99. Здравковић, Борислав, рецензија, Данило Коцић, Говор камен, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2004
100. Здравковић, Борислав, рецензија, Радослав Шушулић, Нишан на лобањи, Прешево 1970
101. Здравковић, Борислав, рецензија, Снежана Јањић, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000
102. Здравковић, Борислав, рецензија, Снежана Јањић, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
103. Здравковић, Борислав, Тренуци лирике, Раднички универзитет, Лесковац 1967
104. Здравковић, Драган Миодраг, Сведиднар, Младост, Београд, Удружење бораца, Лесковац 1997
105. Златановић, Нинослав, Вукашин Ристић, Библиографија радова чланова Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу 1947-1997, Подружница СЛД, Лесковац 1998
106. Златковић, Јелена, рецензија, Братислав Тодоровић, Сан бесане ноћи, Лесковац 1999. и 2008.

И

107. Ивановић, Небојша, Издавачка делатност Историјског архива Лесковац, Лесковац 2005.
108. Ивановић, Небојша, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива, Историјски архив, Лесковац 2004.
109. Ивановић, Небојша, Списи, Историјски архив, Лесковац 2010.
110. Ивановић, Небојша, Шест књига библиотеке, Историјски архив, Лесковац 2007.
111. Илић, Никола, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, Лесковац 2004.
112. Илић, Никола, Време обрачуна, Филекс, Лесковац 2004.
113. Илић, Никола, Крвави фебруар, Лесковац 1987.
114. Илић, Никола, Немачко бомбардовање Лесковца и околине (1941-1944), Лесковац 2000
115. Илић, Никола, Руски емигранти у лесковачком крају после 1917 Лесковац 2003
116. Илић, Радомир, Јабланица, Ветерница и Пуста река, СГД, Београд 1978
117. Илић, Столе, Живот и дело Николе П. Илића, Лесковац 2004
118. Илић, Томислав, Пословно право, Београд 1999
119. Илић, Томислав, Трагови времена (монографија о Томиславу Илићу, приредио Властимир Вељковић), СВЕН, Ниш 2006
120. Илић, Томислав, Уговорно и пословно право, уџбеник, Београд 1998

Ј

121. Јанаћковић, Љиљана, Звездна преписка, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље 2005
122. Јанаћковић, Љиљана, Македонија, земља добрих људи, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље 2005
123. Јанић, Ђорђе, рецензија, Радослав Шушулић, Зимско мировање, Власина, Власотинце 2002
124. Јањић, Душан, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац, Алтера, Београд 2013
125. Јањић, Душан, Језички огледи, ауторско издање, Лесковац 2012
126. Јањић, Душан, Клуб љубитеља филма, ауторско издање, Лесковац 2011

127. Јањић, Душан, Књижевни поводи, Удружење писаца, Лесковац 2002
128. Јањић, Душан, Милошевић-Ђорђевић, Нада, Павловић, Михајло, Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, Зборник Матице српске, Нови Сад 1995
129. Јањић, Душан, рецензија, Димитрије Миленковић, Мој црнобели свет, ауторско издање, Лесковац 2004
130. Јањић, Душан, У европском видокругу, Алера, Београд 2013
131. Јањић, Љиљана, Изгубљени кључ, Удружење писаца, Лесковац, 2010
132. Јањић, Љиљана, Јавила са крова рода, Удружење писаца, Лесковац 2004
133. Јањић, Љиљана, Кућни праг, Удружење писаца, Лесковац, 2001
134. Јањић, Љиљана, Царска крушка, Филекс, Лесковац 2006
135. Јањић, Снежана, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000
136. Јањић, Снежана, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
137. Јовановић, Мирослава, Тежина идиличне младости, Филекс, Лесковац 2010
138. Јовановић, Саша, регент, Филекс, Лесковац 2004
139. Јовановић, Тихомир, Кад кукуруз зри, ауторско издање, Београд 2010
140. Јовић, Раде, Бесна кобила, Културни центар Власотинце
141. Јовић, Раде, Лесковачка ћевап артиљерија, Филекс, Лесковац 2004
142. Јовић, Раде, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004
143. Јовић, Раде, Наша чаршија, стихови старовремски, Лесковац
144. Јовић, Раде, Перпетум мобиле, Градина, Ниш
145. Јовић, Раде, Срећно царство, Просвета, Београд
146. Јовић, Раде, Срећно царство, Просвета, Београд 1998
147. Јовић, Раде, Чаршијски муабети, КММ медиa, Скопје 2000

К

148. Калезић, Милорад, рецензија, Богдановић, Радунка, Додир ћутања, Стручна књига, Београд 1999
149. Каписазовић, Добривоје, Лесковачке заврзламе и чарламе, Лесковац 1975
150. Каписазовић, Добривоје, Тошке из Лесковац и његове говоранице, Културни центар Лесковац 1980
151. Каранфиловић, Маре, Миловановић, Боркица, рецензија, Срђан Ђорђевић, Залеђена река, Филекс, Лесковац 2006
152. Каранфиловић, Маре, рецензија, Горица Станковић, Сама, Филекс, Лесковац 2012
153. Каранфиловић, Маре, рецензија, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2007
154. Каранфиловић, Маре, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земљo, Филекс, Лесковац 2008
155. Конфино, Жак, Јеси ли ти разапео Христа, Јеж, Београд 1968
156. Костић, Глиша, 'Ча Митина школа, Београд, 1898
157. Костић, Нина, Сломљена крила, Филекс, Лесковац 2008
158. Костић, Слободан Коста, Гуте Ђубре, Ошишани јеж, Београд 2005
159. Коцић, Данило, Говор камена, ауторски издање, Лесковац 2004
160. Коцић, Данило, Дневник на распусту, Удружење писаца, Лесковац 2002
161. Коцић, Данило, Изабрана тишина, Удружење писаца, Лесковац 2000
162. Коцић, Данило, Изабрани дани, Народна библиотека Власотинце, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2012
163. Коцић, Данило, Изабрани живот, Наше реч, Лесковац 1997
164. Коцић, Данило, осврт, Борислав Здравковић, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
165. Коцић, Данило, Песма жени, Фондација даровитих „Христифор Црниловић“, Власотинце 2007
166. Коцић, Данило, рецензија, Божовић, Милан, Брђанске приче, Удружење писаца Лесковац 2009

167. Коцић, Данило, рецензија, Божовић, Милан, Варошке приче из Панађуришта, Лесковац 2012
168. Коцић, Данило, рецензија, Светолик Станковић, Гласови и сенке из Добре главе, Медија центар, Удружење писаца, Лесковац 2013
169. Коцић, Данило, Чудна лађа, Културни центар Лесковац 2007
170. Коцић, Мира, Змајева кћи, Чигоја штампа 2002
171. Коцић, Мира, У небо верујем, ауторско издање, Лесковац 1994
172. Кражић, Ненад, Будење, Лесковац 1981
173. Кражић, Ненад, Димитрије, сине Митре, Историјски архив, Туристички савез, Лесковац 1989
174. Кражић, Ненад, Зорка Мантина, Наша реч, Лесковац 1991
175. Кражић, Ненад, Кад су Ветерницом пловили чамци, Лесковац 2007
176. Кражић, Ненад, Стојковић, Живан, Занатство у Лесковцу, Народни архив, Лесковац 2005
177. Крстић, Аница, Први кораци, Филекс, Лесковац 2007
178. Крстић, Лука, Кућа од расветалих жеља, Фондација даровитих, Власотинце 2007
179. Крстић, Лука, рецензија, Зоран Стојановић, Пропланци снова, Филекс, Лесковац 2008
180. Крстић, Љиљана, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
181. Крстић, Ненад, То код нас не може да буде, Филекс, Лесковац 2008
182. Кулић, Димитије, Баба Лепка, Јустисија, Београд 1999
183. Кулић, Димитрије, предговор, Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј, Лесковац 2003
184. Кулић, Димитријећ, Бугарска окупација Србије 1941-1945, књ
185. Кулић, Миомир Мија, Ја те познајем, ауторско издање, Зограф, Ниш 2010

Л

186. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје Сан и јава, Арка Смедерево 2011
187. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје Цар Лазар, драма, Арка, Смедерево 2011
188. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Грех, поема, Македонски информативно издавачки центар, Панчево 2013
189. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Жена, поема, Македонски информативно издавачки центар, панчево 2013
190. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Смрт вилењака, Арка, Смедерево, 2010
191. Лукић, Боривоје, Лукић, Маја, Песме о Лесковцу, ауторско издање, Лесковац 2005

М

192. Марић, Предраг, Пун месец над Власинским језером, Светлост књиге, Београд 1999
193. Марјановић, Светислав, С обе стране зида, Лесковац 1988
194. Марковић, Срђан, рецензија, Димитрије Миленковић, Мој црнобели свет, Лесковац 2004
195. Миленковић Такић, Љиљана Птице љубави, КК Глубочица, Лесковац 1994
196. Миленковић, Мита, Мој црнобели свет, ауторско издање, Лесковац 2004
197. Миленковић, Момчило, Библиографија Добросава Ж Туровића, Лесковац, 2002
198. Миленковић, Момчило, Нас је много Рома, Дом културе Рома, Лесковац 2002
199. Миленковић, Србољуб, Разарање лесковачке индустрије (1941-1945), Народни музеј, Лесковац 2003
200. Милићевић, Никола, Лесковачка школа стрипа или стрип је цар, Лесковачки стрип 1950-2010, Лесковац 2010
201. Миловановић, Боркица, Ђорђевић, Станко, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2000
202. Миловановић, Мирослав, Књижевно критички фрагменти, Обелиск, Београд 1970
203. Миловановић, Мирослав, приредио, Песмопис, Лесковац 1977

204. Миљковић, Јован, Све ратне године лесковачких основних школа (1941-1944), Народни музеј, Лесковац 2002
205. Миљковић, Јован, Слово о мојој школи, Лесковац 1988
206. Миљковић, Станко, Записи у времену, Удружење писаца Лесковац 2002
207. Миљковић, Станко, Опсада, Филекс, Лесковац 2004
208. Миљковић, Станко, поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА; Лесковац 2007
209. Миљковић, Станко, Рашки сликар, Наша реч, Лесковац 1998
210. Миљковић, Станко, рецензија, Драгутин Николић, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001
211. Миљковић, Станко, рецензија, Светолик Станковић, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац, 2003
212. Миљковић, Станко, Тумач сопственог сећања, Филекс, Лесковац 2004
213. Митић, Зорица, Женско казивање, КК Глубочица, Лесковац 2000
214. Митровић, Божидар, Свирало уз рало, Рднички универзитет Лесковац 1973
215. Митровић, Брана, Речник лесковачког говора, Народни музеј Лесковац 1984
216. Митровић, Војин, предговор, Добросав Туровић, Библиографија, историчар-публициста, Удружење писаца, Лесковац 2002
217. Митровић, Никола, Мирко и Славко, Горњи Милановац
218. Митровић, Никола, Никад робом, Горњи Милановац
219. Мићковић, Петар, рецензија, Давинић, Александар, Врањски бисери
220. Михајловић, Богољуб, Свирало ветра, Књижевна заједница В 2007
221. Михајловић, Јован Јоца, Лесковачки говор, Народни музеј Лесковац 1977
222. Мичић, Биљана, Под језиком, над говором, Алтера, Београд 2010
223. Младеновић, Благоје, Лесковачки Прибој, КПЗ Београд, 2010
224. Младеновић, Бранислав, Један живот, Филекс, Лесковац 2006
225. Младеновић, Љубинка, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2007
226. Младеновић, Љубинка, Мале а велике радости, Филекс, Лесковац 2006
227. Младеновић, Љубинка, Рођена змљо, Филекс, Лесковац 2008
228. Младеновић, Слободан и други, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Гимназија Станимир Вељковић Зеле, Лесковац 1979
229. Младеновић, Слободан, предговор, Глубочица између обала 86, КК Глубочица, Лесковац 1989
230. Момчиловић, Милан, Вече над Лесковцем, Градина, Ниш 1996
- Н**
231. Нешић, Драгана, Кад облаци замиришу, ауторско издање, Лесковац 2001
232. Нешић, Миомир, Монографија Народне библиотеке, електронско издање, Легат, Лесковац 2004
233. Николај, Тимченко, Смисао приповедања, Алтера, Београд 2013
234. Николић, Драгутин, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001
235. Николић, Драгутин, Уста пуна смеха, НИП Наша реч, Лесковац 2000
236. Николић, Нада, Не играј се ватре, Београд 1983
- О**
237. Обрадовић, Славољуб, Траг у времену, Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца, Лесковац 1998
- П**
238. Павићевић, Миодраг, Ракић, Хранислав, Лесковачки и врањски крај – историјско-географски преглед, Лесковац 1986
239. Павићевић, Светислав, предговор, Миодраг Драган Здравковић, Свединар, Младост, Београд, Удружење бораца, Лесковац 1997
240. Пејчић, Јован, Молитвено узвишење, Драслер партнер, Београд 2003
241. Пејчић, Јован, Облик и реч критике, Књижевно друштво Свети сава, Београд 1994
242. Пејчић, Јован, реч приређивача, Николај Тимченко, Књижевност и догма, Београд, Лесковац 2006

243. Перовић, Миливоје, Јужна Србија, Београд 1961
244. Перовић, Миливоје, Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968
245. Перовић, Миливоје, Устанак на југу Србије 1917, Београд 1959
246. Перовић, Миливоје, Хроника о Пустој Реци, Београд, 1951
247. Петковић, Груја, Књига о Вуку, Удружење писаца, Лесковац, 2004
248. Петковић, Груја, Свети Сава, први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2000
249. Петровић, Петар, Предејане и околина, Ласер, Краљево 2006
250. Петровић, Тихомир, Антологија српске поезије за децу, Учитељски факултет Сомбор 2006
251. Петровић, Тихомир, Велибор Глигорић о реализму, Београд 1993
252. Петровић, Тихомир, Златановић, Момчило, рецензија, Јосиф Стефановић, Истргнути цветови, КК Глубочица, Лесковац 1994
253. Петровић, Тихомир, Историја књижевности за децу, Учитељски факултет, Врање 2001
254. Петровић, Тихомир, Књижевни записи I, Удружење писаца, Лесковац 2000
255. Петровић, Тихомир, Књижевни записи II, Лесковац 2003
256. Петровић, Тихомир, Машта и игра, Ниш 1998
257. Петровић, Тихомир, Народна књижевност за децу, Нови Сад 1997
258. Петровић, Тихомир, Огледи и критике из књижевности и језика, Нова Просвета, Београд 1994
259. Петровић, Тихомир, Огледи и критике из књижевности, Учитељски факултет Врање 1994
260. Петровић, Тихомир, предговор, Борислав Здравковић, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
261. Петровић, Тихомир, Реторика, Учитељски факултет Сомбор 2006
262. Петровић, Тихомир, рецензија, Груја Петковић, Књига о Вуку, Удружење писаца, Лесковац 2004
263. Петровић, Тихомир, рецензија, Груја Петковић, Свети Сава, први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2000
264. Петровић, Тихомир, рецензија, Данило Коцић, Дневник на распусту, Удружење писаца, Лесковац 2002
265. Петровић, Тихомир, рецензија, Драган Тасић, Престо осоглава, Удружење писаца, Лесковац 2000
266. Петровић, Тихомир, рецензија, Љиљана Јањић, Јавила са крова рода, Удружење писаца, Лесковац 2004
267. Петровић, Тихомир, рецензија, Љиљана Јањић, Кућни праг, Удружење писаца, Лесковац 2001
268. Петровић, Тихомир, рецензија, Небојша Ђокић, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
269. Петровић, Тихомир, рецензија, Небојша Ђокић, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
270. Петровић, Тихомир, рецензија, Перица Пешић, Испод свога плавог, Удружење писаца, Лесковац 2004
271. Петровић, Тихомир, Увод у књижевност, Сомбор 2006
272. Петровић, Тихомир, Умеће говорења, Врање 2003
273. Петровић, Тихомир, Школски писци, Врање 1999
274. Петровић, Тихомир, Књижевни записи, Удружење писаца, Лесковац 2000
275. Петровић, Тихомир, рецензија, Данило Коцић, Песма жени, Фондација даровитих, Власотинце 2007
276. Пешић, Перица, Афоризми, ауторско издање, Лесковац
277. Пешић, Перица, Испод свода плавог, Удружење писаца, Лесковац 2004

Р

278. Радовановић, Драгомир, Афоризми и мисли за сва времена, КК Глубочица, Лесковац 2013
279. Радовановић, Драгомир, Моје време, КК Глубочица, Лесковац 2013
280. Радовановић, Драгомир, Човек велике имагинације, Лесковачки културни центар 2011
281. Радовановић, Драгомир, Шале из наше мале, Наша реч, Лесковац 1999
282. Радовић, Драган, Добра вода, КК Глубочица и Народна библиотека Радоје Домановић, Лесковац 1982
283. Радовић, Драган, Купен петл, Туристичка организација, Филекс, Лесковац 2013
284. Радојевић Томић, Гордана, Жедна Јефимија, Књижевно друштво Душко Радовић, Београд 1990
285. Радојевић Томић, Гордана, Исцвтана стрњика, Културни центар, Лесковац 1986
286. Ракић, Хранислав и др, Ракић, Хранислав, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а, Лесковац 2013
287. Ракић, Хранислав, НАТО агресија у лесковачком крају, Лесковац 200
288. Ракић, Хранислав, Требјешанин, Радош, Димитријевић, Сергије, Младеновић, Слободан, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковачка гимназија, Лесковац 1979
289. Ракић, Хранислав, Три ослобођења Лесковца, Лесковац 1995
290. Ракић, Хранислав, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј, Лесковац 1994
291. Ристић, Аристомен, Четрдесет година Текстилене техничке школе у Лесковцу (1927-1967), Лесковац 1928
292. Ристић, Вукадин, Крстић, Славко, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс, Лесковац 2001
293. Ристић, Вукадин, Леви, Милан, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс, Лесковац 2010
294. Ристић, Вукадин, Мој животни пут, Филекс, Лесковац 2013
295. Ристић, Вукадин, Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005, Народни музеј, Лесковац 2006

С

296. Силомић, Самник, Доплет, ауторско издање, Лесковац 2006
297. Силомић, Самник, Плет, Филет, Лесковац 2004
298. Симоновић, Милан, Трагови и трагања I и II, Филекс, Лесковац 2006
299. Сојановић, Зоран, Мрежа, Филекс, Лесковац 2012
300. Стајић, Предраг, поговор, Николај Тимченко, Књижевна баштина, Задужбина Николај Тимченко, ЛКЦ, Лесковац 2007
301. Стаменковић, Душан, Вукови са Хисара, Агенција СДС; Лесковац 2005
302. Стаменковић, Душан, Сви наши успеси, тридесетогодишња хроника лесковачког спорта на радију, Агенција СДС, Лесковац 2001
303. Стаменковић, Јовица, Ноћ вештица, Филекс, Лесковац 2005
304. Стаменковић, Јовица, Одбрана Црњанског, Филекс, Лесковац 2005
305. Стаменковић, Срђан, о аутору, Душан Стаменковић, Вукови са Хисара, Агенција СДС, Лесковац 2005
306. Станковић, Горица, Сама, Филекс, Лесковац 2012
307. Станковић, Предраг, Игра с кртицама, Фестивал књижевности Think Tank Town, Лесковац 2010
308. Станковић, Предраг, рецензија, Саша Стојановић, Последњи дан бога Сатурна, Албетрос плус, Београд 2011
309. Станковић, Саша, Двадесет жуљева, Књижевна омладина Србије, Београд 2010
310. Станковић, Светолик, Гласови и сенке из Добре главе, Удружење писаца, Медија центар, Лесковац 2013
311. Станковић, Светолик, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007
312. Станковић, Светолик, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2003

313. Стефановић, Јосиф, Горка земља, Просвета, Ниш 1975
314. Стефановић, Јосиф, Истргнути цветови, КК Глубочица, Лесковац 1994
315. Стефановић, Јосиф, Лесковачки књижевни клуб Светислав Вуловић 1912-1973, Лесковац 1997
316. Стефановић, Јосиф, рецензија, Зоран Стојановић, Пропланци снова, Филекс, Лесковац, 2006
317. Стефановић, Јосиф, Црвени батаљон, Нова Просвета, Београд 1988
318. Стојановић, Благоје, уводна белешка, Сви наши успеси, Агенција СДС, Лесковац 2001
319. Стојановић, Зоран, Брега, Филекс, Лесковац 2011
320. Стојановић, Зоран, Пропланци снова, Филекс, Лесковац 2006
321. Стојановић, Иванка, Видиште, Ресавска школа, Деспотовац 1997
322. Стојановић, Иванка, Грдна сам ти и нико, Стручна књига, Београд 1998
323. Стојановић, Иванка, Док ти живиш, Народна библиотека Ресавске школе, Београд 1996
324. Стојановић, Иванка, Оппростом благослови, Свентовид, Београд 2002
325. Стојановић, Иванка, Отђутна тајна, Народна библиотека Ресавска школа, Деспотовац 1997
326. Стојановић, Јовица, Женска агресивност, Београд 2012
327. Стојановић, Јовица, рецензија, Мирослава Јовановић, Тежина идиличне младост, Филекс, Лесковац 2010
328. Стојановић, Јовица, рецензија, Небојша Крстић, То код нас не може да буде, Филекс, Лесковац 2008
329. Стојановић, Јовица, рецензија, Новица Величковић Позни, Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006
330. Стојановић, Јовица, рецензија, Станко Миљковић, Рашки сликар, Наша реч, Лесковац 1998
331. Стојановић, Јовица, Старост, Калеком, Београд 1996
332. Стојановић, Љуба, рецензија, Вукашин Цонић, Пре зоре, КК Глубочице, Лесковац 1980
333. Стојановић, Марија, Постигнућа, Филекс, Лесковац 2002
334. Стојановић, Марко, Лесковачка школа стрипа 1950-2010
335. Стојановић, Марко, Лесковачки стрип 1950-2010, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац 2010
336. Стојановић, Милена, Дуга пред огледалом, Лесковац 1993
337. Стојановић, Милена, Књижевни врт Борислава Пекића, Институт за књижевност и уметност, Београд, Мали Немо, Панчево 2004
338. Стојановић, Милена, Поглед на пишчев сто, Мали Немо, Панчево 2006
339. Стојановић, Милена, рецензија, Снежана Јањић, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
340. Стојановић, Радомир, Црнотравски речник, Српски дијалектолошки зборник, Београд 2010
341. Стојановић, Саша, Manchester City Blue, Филип Вишњић, Београд 2006
342. Стојановић, Саша, Вар, Филип Вишњић, Београд 2011
343. Стојановић, Саша, Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003
344. Стојановић, Саша, Последњи дан бога Сатурна, Албертос плус, Београд 2013
345. Стојановић, Саша, рецензија, Предраг Станковић, Игра с кртицама, Фестивал књижевности Think Tank Town, Лесковац 2010
346. Стојанчевић-Николић, Видосава, Лесковац и ослобођени предели Србије 1877-1878, Народни музеј Лесковац 1975
347. Стојковић Живан (приредио Дргомил Радвановић), Енигма Живан Лесковачки, КК Глубочица, Лесковац 2013
348. Стојковић Живан, Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет, Лесковац 2000

349. Стојковић Живан, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918, Лесковац 1996
350. Стојковић, Живан, Кражић, Ненад, Лесковац – време прошло – време садашње, Лесковац 1989
351. Стојковић, Живан, Беседе о књигама, Удружење писаца, Лесковац 2012
352. Стојковић, Живан, Езоп у Лесковцу, КПЗ, Лесковац 2002
353. Стојковић, Живан, Епистолe о љубави, Лесковац 2004
354. Стојковић, Живан, Кражић Ненад, Лесковац, време прошло – време садашње, Лесковац 1989
355. Стојковић, Живан, Кражић, Ненад, Занатство Лесковца, Историјски архив Лесковца 2005
356. Стојковић, Живан, Криво огледало, Центар за истраживање и проучавање културно-историјске баштине југа Србије, Лесковац 2007
357. Стојковић, Живан, предговор, Боривоје и Маја Лукић, Песме о Лесковцу, Лесковац 2005
358. Стојковић, Живан, предговор, Вукадин Рисић, Мој животни пут, Лесковац Филекс, Лесковац 2013
359. Стојковић, Живан, предговор, Драгомир Радовановић, Моје време, КК Глубочица, Лесковац 2013
360. Стојковић, Живан, предговор, Нина Костић, Сломљена крила, Филекс, Лесковац 2008
361. Стојковић, Живан, предговор, Радовановић Драгомир, Човек велике имагинације, ЛКЦ 2011
362. Стојковић, Живан, предговор, Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а, Лесковац 2013
363. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Јулски празници, Лесковац 2001
364. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Лесковачки крај у време Првог српског устанка, Лесковац 2004
365. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Мајске свечаности у Лесковцу и околини 1945-2000, Лесковац, 2003
366. Стојковић, Живан, рецензија, Вукадин Ристић, Славко Крстић, Знаменити лекари југа Србије, Филекс, Лесковац 2011
367. Стојковић, Живан, рецензија, Милан Симоновић, Трагови и трагања, I, II, Филекс, Лесковац 2006
368. Стојковић, Живан, рецензија, Тихомир Јовановић, Кад кукуруз зри, Београд 2010
369. Стојковић, Живан, Стојичић Слободанка, Ракић Хранислав, Историја Лесковца, Београд 1992
370. Стојковић, Живан, Стојичић, Слободанка, Ракић, Хранислав, Историја Лесковца, Београд 1992
371. Стојковић, Живан, уводна реч, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј, Лесковац 1994
372. Стојковић, Живан, хранислав Ракић, Бомбардовање Лесковца, Лесковац 1994
373. Стојковић, Живан, Хранислав Ракић, Октобарски дани у Лесковцу 1945-2002, Лесковац 2002
374. Стојковић, Живан, Хранислав Ракић, Три ослобађања Лесковца, Лесковац 2005
375. Стојмировић, Станимир Грицко, Другарско вече мртвих, Раднички универзитет, Лесковац 1970
376. Стојмировић, Станимир Грицко, Приче из несанице, КК Глубочица, Лесковац 1996
377. Стошић, Душан, Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића, Лаканпрес, Београд 2002
378. Стошић, Душан, уводна мисао, Живан Стојковић, Криво огледало 4, КК Глубочица, Лесковац 2013

Т

379. Тасић, Димитрије, рецензија, Миодраг Цветковић, Залудне справе, Чигоја, Београд 2013
380. Тасић, Димитрије, рецензија, Мира Коцић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002
381. Тасић, Драган, Завичајни круг и српске теме, Филекс, Лесковац 2006
382. Тасић, Драган, Зачарана кутија, Лесковац 1990
383. Тасић, Драган, Књижевни акценти, Лесковац 2004
384. Тасић, Драган, Престо псоглава, Удружење писаца, Лесковац 2000
385. Тасић, Драган, приказ, Раде Јовић – чињенице порекла, Књижевни акценти, Удружење писаца, Лесковац 2004
386. Тасић, Драган, приказ, Раде Јовић, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004
387. Тасић, Драган, рецензија, Јовица Стаменковић, Ноћ вештица, Филекс, Лесковац 2005
388. Тасић, Драган, рецензија, Небојша Ђокић, Између сенке и камена, Удружење писаца, Лесковац 2012
389. Тасић, Драган, Силазак речним путем, Филекс, Лесковац 2008
390. Тасић, Живојин, реч унапред, Живан Стојковић, Криво огледало, Центар за истраживање и проучавање културне баштине на југу Србије, Лесковац 2007
391. Тимченко Николај, Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац 2007
392. Тимченко Николај, рецензија, Данило Коцић, Изабрана тишина, Удружење писаца, Лесковац 2000
393. Тимченко, Николај о Андрићу и Црњанском (приредили Биљана и Владимир Мичић), Лесковац 2011
394. Тимченко, Николај, Библиографија Николаја Тимченка (приредио Дејан Вукићевић), Задужбина Николај Тимченко, ЛКЦ, Лесковац 2008
395. Тимченко, Николај, Књижевност и догма (приредио Јован Пејчић), Лесковац 2006
396. Тимченко, Николај, Меланхолија и хермеутика (приредио Јован Пејчић), Лесковац, Београд 2009
397. Тимченко, Николај, Мисао, реч, судбина (передио Илија Марић), Београд, Лесковац 2008
398. Тимченко, Николај, Народни музеј у Лесковцу 1948-1983, Лесковац 1983
399. Тимченко, Николај, О поезији Васка Попе, Кружевац 1972
400. Тимченко, Николај, Песник и завичај, Багдала, Крушевац 1969
401. Тимченко, Николај, рецензија, Данило Коцић, Изабрани живот, Наша реч, Лесковац 1997
402. Тимченко, Николај, рецензија, Љиљана Крстић, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
403. Тимченко, Николај, рецензија, Михајло Дојчиновић, Уштапове шуме, Лесковац 2004
404. Тимченко, Николај, рецензија, Саша Стојановић, Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003
405. Тимченко, Николај, рецензија, Станко Миљковић, Рашки слиакр, Наша реч, Лесковац 1998
406. Тимченко, Николај, Смисао приповедања (приредио Владимир Мичић), Београд 2013
407. Тимченко, Николај, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I (1896- 1941), Лесковац 1967
408. Тимченко, Николај, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта II (1970-1980), Лесковац 1981
409. Тимченко, Николај, Француске белешке (приредила Сунчица Денић), Лесковац, Врање 2006
410. Тодоровић, Братислав, Љубав у Лисабону, Мали Немо, Панчево 2012

411. Тодоровић, Братислав, Убиство смисла, КК Глубочица, Лесковац 2004
412. Трајковић, Верољуб (у коауторству са Момчилом Павловићем и Миром Ниношевић), Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939, Народни музеј, Лесковац
413. Трајковић, Верољуб, Сто година Основне школе у Орашцу, Центар за проучавање и истраживање културно-историјске баштине југа Србије, ОШ Јосиф Панчић, Орашац, Лесковац 2008
414. Трајковић, Драгољуб, Глубочица у новијим историјским и другим радовима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966), Народни музеј, Лесковац 1968
415. Трајковић, Драгољуб, Глубочица, Народни музеј, Лесковац 1968
416. Трајковић, Драгољуб, Из нашег Манчестера, Београд 1953
417. Трајковић, Драгољуб, Из прошлости Лесковца и околине, Лесковац 1977
418. Трајковић, Драгољуб, Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата, Београд 1961
419. Трајковић, Драгољуб, Ми једемо паприке и зидамо фабрике, Лесковац 1930
420. Трајковић, Драгољуб, Народни просветитељ Сретен Динић и његово време (1875-1949), Лесковац 1973
421. Трајковић, Драгољуб, Немањина Дубочица од најстаријих времена до ослобађања од Турака, Београд 1961
422. Трајковић, Драгољуб, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973
423. Трајковић, Драгољуб, Радови Сергија Димитријевића, о лесковачком крају, Народну музеј, Лесковац 1968
424. Трајковић, Драгољуб, У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу, Ужице 1940
425. Трајковић, Мирољуб, Костић, Драгиша, 120 година Црвеног крста у Лесковцу, Црвени крст, Лесковац 1998
426. Туровић, Добросав, Библиографија, Удружење писаца, Лесковац 2002
427. Туровић, Добросав, 40 година матираната Лесковачке гимназије, Лесковац 1996
428. Туровић, Добросав, Гајтан у НОБ-у, Републички одбор СУБНОР-а, Општински одбор СУБНОР-а Медвеђа, Београд 1975
429. Туровић, Добросав, Горња Јабланица, људи и време, Лесковац 2004
430. Туровић, Добросав, Зебљиве зоре, Удружење писаца, Лесковац 2010
431. Туровић, Добросав, Јунаци гвозденог пука, Дом културе, Лесковац 1990
432. Туровић, Добросав, Народне партизанске песме Јабланице, Лесковац 1968
433. Туровић, Добросав, Топлички устанак, 1997
- Њ**
434. Њукаловић, Вукица, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995
- Х**
435. Хаџи Танчић Саша, рецензија, Дејан Ђорђевић, Јесам и нисам, Филекс, Лесковац 2007
436. Хаџи Танчић, Драгослав, Грчко слово, Рад, Београд 1999
437. Гаџи Танчић, Саша, Свето место, Рад, Београд 1993
438. Хаџи Танчић, Саша, Галопирајући војник, Српска књижевна задруга, Београд 1991
439. Хаџи Танчић, Саша, Записан свршиће се свет, Градина, Ниш 1973
440. Хаџи Танчић, Саша, Звездама повезани, Просвета, Књижевне новине, Београд 1990
441. Хаџи Танчић, Саша, Ивицом, најлепши пут, Свјетлост, Сарајево 1990
442. Хаџи Танчић, Саша, Јеврем сав у смрти, Просвета, Београд 1976
443. Хаџи Танчић, Саша, Караван Светога Влаха, Просвета, Београд 2002
444. Хаџи Танчић, Саша, Кључ за чудну браву, Просвета, Београд 1994
445. Хаџи Танчић, Саша, Лична смрт, Графика Галеб, Ниш 2001
446. Хаџи Танчић, Саша, Меланхолија, Рад, Београд 2006

447. Хаџи Танчић, Саша, Пејзаж с душом, Наша реч, Лесковац 1975
 448. Хаџи Танчић, Саша, Повратак у Наис, Глас српски, Бања Лука 1997
 449. Хаџи Танчић, Саша, предговор, Небојша Ђокић, Мапа времена, Дом културе Ивањица, 2006
 450. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Драган Тасић, Силазак речним путем, Филекс, Лесковац 2008
 451. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Живан Стојковић, Епистола о љубави, Удружење писаца, Лесковац 2004
 452. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Милан Момчиловић, Вече над Лесковцем, Градина, Ниш 2007
 453. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Мира Коџић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002
 454. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Никола П. Илић, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, ауторско издање, Лесковац 2004
 455. Хаџи Танчић, Саша, Савршен облик, Просвета, Београд 1984
 456. Хаџи Танчић, Саша, Храм у оклопу, Прометеј, Нови Сад 1995
 457. Хаџи Танчић, Саша, Црвенило, Просвета, Београд 1995
 458. Хубач Жељко, Ближи небу, Народно позориште, Лесковац 1994
 459. Хубач, Вили, поговор, Томислав Цветковић, Фотографија изнад кревета, Просвета, Београд 1996
 460. Хубач, Жељко, Бизарно, Народно позориште, Београд 2013
 461. Хубач, Жељко, Ближи ватри, Народно позориште, Лесковац 1995

Ц

462. Цветановић, Миша, Балкан у трајању сања, Лесковац 2009
 463. Цветановић, Миша, Врт безумља, Лесковац 1971
 464. Цветановић, Миша, Дал су форе метафоре, Лесковац 2009
 465. Цветановић, Миша, Ђорђевић, Станко, рецензија, Драгана Нешић, Кад облаци замиришу, Лесковац 2001
 466. Цветановић, Миша, Звездани спрудови, Лесковац 1981
 467. Цветановић, Миша, Капирање стрица Јермена, Глубочица, Лесковачки дневник, Лесковац 2004
 468. Цветковић, Костадин, Нераскидива веза, КК Глубочица, Лесковац 2000
 469. Цветковић, Милорад, Варљиво плаво, Филекс, Лесковац 2005
 470. Цветковић, Милорад, Радничко срце, ауторско издање, Лесковац 1987
 471. Цветковић, Милорад, Чоколадни зец, Народна књига, Београд 2002
 472. Цветковић, Миодраг, Залудне справе, Чигоја, Београд 2013
 473. Цветковић, Никола, Књижевно-поетске студије, Интервју прес, Београд 1993
 474. Цветковић, Никола, Косовијада, Матица српска, Нови Сад 1997
 475. Цветковић, Никола, Нови и стари поводи, Учитељски факултет у Јагодини, Београд 1997
 476. Цветковић, Никола, О граде мој – завичајна антипоема, Свет књиге, Београд 2011
 477. Цветковић, Никола, Песничка поетика Милоша Црњанског, Јединство - Приштина, Просвета - Ниш, Дечје новине - Горњи Милановац 1993
 478. Цветковић, Никола, поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007
 479. Цветковић, Никола, рецензија, Иванка Стојановић, Отђутана тајна, Ресавска школа, Деспотовац 1997
 480. Цветковић, Никола, рецензија, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2013
 481. Цветковић, Никола, Росија, Паприграф, Београд 2010
 482. Цветковић, Никола, Све је љубав, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 1979
 483. Цветковић, Никола, Тумачење књижевности за децу, Филозофски факултет Косовска Митровица 2003
 484. Цветковић, Томислав, Веку ветру, Стражилово, Нови Сад 1974
 485. Цветковић, Томислав, Војвода Никола Скобаљић, Београд, 2000

486. Цветковић, Томислав, Војвода Никола Скобаљић, Народно позориште, Лесковац 1972
487. Цветковић, Томислав, Земно бреме, Градина, Ниш 1984
488. Цветковић, Томислав, Отимања, Наша реч, Лесковац 1968
489. Цветковић, Томислав, приказ, Бора Здравковић, На падинама сна, Лесковац 2000
490. Цветковић, Томислав, Пукотине, Запис, Београд 1979
491. Цветковић, Томислав, Увир, Књижевна заједница Нови Сад 1991
492. Цветковић, Томислав, Фотографија изнад кревета, Просвета, Београд 1996
493. Цветковић, Томислав, Хисарски одзиви, Слово љубве, Београд 1979
494. Цонић Вукашин, Пре зоре, КК Глубочица, Лесковац 1980
495. Цонић, Вукашин, Далеки бели путеви, Лесковац 1969
496. Цонић, Вукашин, Споменик, Лесковац 2012
497. Цонић, Вукашин, Укус земље, Лесковац 1971

Ш

498. Шушулић, Радослав, Зимско мировање, Власина, Власотинце, 2002
499. Шушулић, Радослав, Листопадна лепота, К центар, Власотинце 2012
500. Шушулић, Радослав, Молитва која плаче, Лоза, Власотинце 2012
501. Шушулић, Радослав, Нишан на лобањи, Прешево 1970
502. Шушулић, Радослав, Старинска башта, Лесковац 2001,

ЛИСТОВИ, ЧАСОПИСИ И ЗАЈЕДНИЧКА ИЗДАЊА

Наша реч, Лесковац
Политика, Београд
Лесковачки зборник, Лесковац
Наше стварање, Лесковац
Помак, Лесковац
Освит, Лесковац
Лесковчанин, Лесковац
Власотиначки зборник, Власотинце
Магазин Ин, Лесковац
Алијанса, Лесковац
Лесковачки дневник, ђачке новине, Лесковац
Ми, часопис лесковачких гимназијалаца
Ђачки забавник, ђачке новине, Лесковац
Think Tank Town, часопис, Лесковац
Српски југ, часопис, Прокупље
Глубочица између обала, збирка, Лесковац
Препознавања, збирка, Лесковац
Добродошлица за птице, збирка, Лесковац
Априлски жубори, збирка, Лесковац
Младост Поморавља, збирка, Лесковац
Шта све стане у једну љубав, збирка, Грделица
Ђелем, ђелем, збирка, Лесковац
Слапови Вучјанке, збирка, Дом културе Вучје
Песмопис лесковачких песника 1944-1975, Лесковац
Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац
Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац
Зборник радова лесковачких писаца, Лесковац
Легат, сајт Народне библиотеке Лесковца,
Кућа од расветалих жеља, Фондација даровитих Власотинце

РЕГИСТАР ВАЖНИХ ИМЕНА

А

Алексић, Димитрије 145, 521
Алексић, Драгослав 264
Алексић, Миодраг, 411
Аметовић, Амет 317
Андрејевић, Даница 22,201
Андрејевић, Драгомир 264
Андрејевић, Миодраг 219, 221, 222, 280, 362, 515
Андрић, Иво 47, 57, 58, 69, 70, 94, 96, 113, 160, 174, 177, 185, 205, 311, 312, 399
Анђелковић, Бобан 515
Анђелковић, Братислав 313
Анђелковић, Добрила 515
Анђелковић, Мирјана 515
Анђелковић, Славица 483
Анђелковић, Сретен 515
Антић, Мирјана 54
Антић, Слободанка 42, 53, 313
Антуновић, Риста 314
Апић, Дара 186, 187, 431
Аризановић, Марина 515
Аризановић, Сретен 515
Арсеновић, Наталија 196

Б

Бадњаревић, Татјан 515
Бадули, Ванђел 456, 457
Балић, Љубомир 224
Баљозовић, Велизар 500
Банковић Милисав 493
Банковић, Владимир 505, 515, 518
Бараћ Хубач, Живка 186, 187
Бећковић, Матија 94
Бецић, Иван 220, 241, 242
Бјелетић, Добросав 22, 201
Бјелетић, Добросав 410, 421, 410, 421
Бјелетић, Драгана 459
Бјелетић, Жарко 219, 223, 224, 228
Бјелетић, Иван 399
Бјелетић, Јелена 223, 228
Блажић, Беба Славица 50
Бован, Владимир 284
Богдановић, Будимир 495
Богдановић, Јасмина 42, 53
Богдановић, Миодраг 520
Богдановић, Мирко 496
Богдановић, Мирослав 515
Богдановић, Радунка 313
Богutowић, Драган 121

Божовић Баторовић, Верица 11, 95, 155, 236, 431, 432, 436, 439, 440, 448, 488, 490,496, 499, 500
Божовић, Милан 17, 95, 115, 116, 155, 435, 439, 440, 496, 500
Борчић, Сања 531, 532
Бошковић, Добривоје 26, 186, 437, 476
Букелић, Јован 141, 186, 190, 415, 422, 432
Булатовић, Горан 402
Булатовић, Никола 449
Бунић, Михајло 168
Бунић, Сима 432, 438, 447, 481

В

Васиљевић, Јован 288
Васић, Ђорђе 461
Васић, Мирољуб 22, 201, 237, 271, 272, 340, 357, 362, 372
Васковић, Вида 515
Величковић, Бојана 488
Величковић, Миодраг 186, 429, 431, 434, 435, 438, 461, 463, 520
Величковић, Мирослав 505, 515
Величковић, Новица Позни 18, 128
Вељковић, Властимир 11, 123, 276, 277, 402, 437, 447, 451, 500
Вељковић, Милорад 429, 421
Вељковић, Миодраг 411
Веселиновић, Светозар 538, 539
Витковић, Милутин 162, 163, 168, 169
Влаховић, Данијела 520
Вукадиновић, Славица 515
Вукићевић, Дејан 21, 175, 180, 186, 192
Вуковић, Владета 190, 201
Вучковић, Љиљана 437

Г

Гавриловић, Димитрије 264
Гавриловић, Жикица 264
Гавриловић, Јулијана 515
Гавриловић, Татјан 515
Гичић, Љубинка 313
Глигоријевић, Зорица 54
Глигорић, Велибор 87, 91, 101
Глушћевић, Зоран 190
Горановић, Миодраг 41, 42, 52, 381, 431, 438
Гргов, Саша 264
Гребенаревић, Живојин 411

Гроздановић, Драгутин 427
Гроздановић, Драгутин 53, 216, 233, 234,
427
Грујић, Радиша 186, 187, 196
Грујић, Годор 77

Д

Давидовић, Радмила 431
Давинић, Александар 402, 495
Давинић, Зоран 186, 431
Давинић, Слободан 264
Дамјановић, Миодраг 264
Дединац, Милан 22, 202, 199, 200, 204
Дедић, Михајло 219, 235, 236, 271, 420,
423, 428, 439, 455, 459, 469, 483
Деклева, Душан 264, 290
Денић, Зоран 264, 290
Денић, Мома 421
Денић, Сунчица 21, 161, 175, 499
Дикић, Јурица 520
Димитријевић, Александра 520
Димитријевић, Бора 12, 29, 53, 171, 186
Димитријевић, Драган 21, 193, 197 496
Димитријевић, Милан 42, 496, 498
Димитријевић, Милош 75
Димитријевић, Миодраг 515
Димитријевић, Мирослава 294, 297, 298,
343
Димитријевић, Момчило 442
Димитријевић, Нагаша 515
Димитријевић, Олгица 483
Димитријевић, Петко 411
Димитријевић, Рада 264
Димитријевић, Раде 171
Димитријевић, Радослав 38
Димитријевић, Сава 42, 53, 82, 141, 386,
416, 422, 428, 429, 431
Димитријевић, Сергије 77, 79, 80, 162,
163, 166, 167, 169, 201, 205, 206, 208,
213, 226, 227, 237, 238, 239, 240, 241,
242, 245, 284, 338, 348, 388, 389, 390,
426, 427, 416, 422, 428, 429, 431, 476,
477, 478
Димитријевић, Срђан 359, 360
Димитријевић, Срећко 362, 368
Димитријевић, Петко 441
Димић, Михајло 165
Динић Сретен 11, 28, 30, 37, 38, 80, 81,
82, 83, 85, 146, 149, 170, 171, 186, 196,
212, 283, 350, 379, 388, 405, 428, 502
Динчић Љубиша 11, 23, 152, 228, 428,
438, 441
Добријевић, Војислав 462, 463
Додеровић, Милорад 42, 54

Дојчиновић, Михајло 22, 29, 41, 42, 53,
54, 72, 186, 187, 229, 313, 398, 431, 434,
439, 472, 473, 517
Домановић, Радоје 102, 162, 163, 166,
168, 169, 257
Домановић, Радоје 448, 482
Драинац, Раде 378
Драшковић, Данило 264
Дугалић, Јелена 41, 42
Дугалић, Љиљана 175, 191
Дугалић, Љиљана 440

Ђ

Ђокић, Драгољуб 42
Ђокић, Милена 508
Ђокић, Небојша, 431, 507
Ђокић, Павле 192, 465
Ђорђевић, Биљана 515
Ђорђевић, Владан 288
Ђорђевић, Гордана 313
Ђорђевић, Дејан 438, 441, 442, 497, 498,
500, 553, 554
Ђорђевић, Драган 459
Ђорђевић, Драгутин 38, 187, 212, 245,
246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253,
254, 337, 388, 415, 423, 424, 415, 423,
424, 439, 465, 467
Ђорђевић, Ђурђа 449, 452
Ђорђевић, Зоран 53, 250
Ђорђевић, Зорица 515
Ђорђевић, Иван 515
Ђорђевић, Игор 515
Ђорђевић, Јован 211, 243, 244
Ђорђевић, Јовица 11, 23, 24, 354, 437
Ђорђевић, Катарина 515
Ђорђевић, Миодраг 402
Ђорђевић, Мирјана 515
Ђорђевић, Мирјана 515
Ђорђевић, Сениша 515
Ђорђевић, Смиља 515
Ђорђевић, Срђан 571, 572
Ђорђевић, Станко 11, 27, 28, 29, 30, 31,
32, 49, 51, 54, 313, 335, 437, 472
Ђорић, Драган 515
Ђорић, Јелена 515
Ђорић, Раде 515
Ђукић, Никола 290
Ђурђић, Љиљана 478
Ђурић, Милош 93 178
Ђуричковић, Милутин 201
Елезовић, Предраг
Живадиновић, Петар 507
Живановић, Величко 79, 80, 81, 83, 84,
86

Живковић, Божидар 29
Живковић, Душанка 264
Живковић, Љубимир 40, 42, 51, 381
Животић, Миладин 143, 146, 183, 418
Животић, Младен 408
Жижић, Милорад 411
Жунић, Драга 61, 162, 175
Здравковић, Борислав 27, 28, 31, 41, 42, 51, 52, 53, 54, 74, 95, 141, 149, 150, 158, 187, 195, 197, 311, 313, 381, 385, 386, 408, 410, 415, 420, 431, 408, 410, 415, 420, 431, 454, 460, 487, 491, 496, 507, 517
Здравковић, Весна 515
Здравковић, Драган 12, 42, 507
Здравковић, Здравко 167
Здравковић, Иван 264
Здравковић, Марија 515
Здравковић, Мирослав 157, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 332, 421
Здравковић, Наташа 515
Здравковић, Радмила 515
Здравковић, Стојан 54
Здравковић, Миодраг 500
Златановић, Момчило 52, 88, 94, 01, 246, 248, 347, 348, 362, 439, 441
Златановић, Нинослав 219, 263, 264, 341
Златановић, Снежана 264
Златковић, Јелена 495
Зоричић, Драгана 50

И

Ивановић, Благоје 157, 511
Ивановић, Веља 388
Ивановић, Иван 481
Ивановић, Јанко 442
Ивановић, Небојша 220, 228, 265, 266, 362, 393,
Иванчевић, Саша 455
Игњатовић, Драгослав 264
Игњатовић, Миодраг 201
Илић, Бора 411, 411
Илић, Војислав 469
Илић, Никола 157, 187, 214, 218, 229, 230, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 333, 355, 362, 366, 496, 500
Илић, Смиља 515
Илић, Стеван 290
Илић, Столе 271
Илић, Томислав 273, 274, 275, 276, 277, 278, 295, 395, 443, 445, 453
Инђић, Триво 143, 146, 418
Инђић, Триво 418
Истатковић, Војислав 12, 29, 42 53, 54, 313

Ј

Јанаћковић, Зоран 158
Јанаћковић, Љиљана 41, 42, 53, 64, 95, 120, 155
Јанковић Велмар, Светлана 117, 120
Јанковић, Александар 264, 515
Јанковић, Душанка 510, 511
Јанковић, Предраг, 515
Јанковић, Снежана 50
Јанковић, Татјана 187
Јановић, Душанка 515, 516
Јањић, Александар 515
Јањић, Душан 7, 11, 13, 54, 55, 56, 57, 58, 59,60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69,70, 71, 72,73, 74, 75, 76,77, 78,79,80, 81, 82,83,84, 85,86, 90,91, 92, 95, 97, 116, 131, 135, 136, 150, 158, 161, 174, 175, 182, 183, 184, 186, 187, 191, 361, 362, 365, 397, 398, 410, 416, 420, 422, 430, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 442, 469, 472, 500, 501, 502, 504, 505, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 517, 518
Јањић, Љиљана 64, 95, 120, 155, 438, 439, 441, 496, 504, 510, 511, 515, 517, 518
Јањић, Снежана 500
Јашовић, Голуб 207
Јашовић, Љиљана 52
Јовановић, Бојан 483
Јовановић, Видак 51
Јовановић, Виолета 201
Јовановић, Димитије 264
Јовановић, Драган 264
Јовановић, Драгољуб
Јовановић, Душан 157
Јовановић, Живојин 116
Јовановић, Јован 82, 245, 405, 415, 424, 425, 415, 424, 425, 455, 459, 466
Јовановић, Јован Змај 73
Јовановић, Љубинка 515
Јовановић, Љубица 515
Јовановић, Маја 157
Јовановић, Марија 515
Јовановић, Никола 395, 398
Јовановић, Оливера 515
Јовановић, Санела 459
Јовановић, Светлана 264
Јовановић, Слободан 179
Јовановић, Тања 517
Јовановић, Татјан 515
Јовановић, Тихомир 215, 219, 221, 222, 279, 280, 281, 282, 362,
Јовановић, Томислав 264

Јовић, Горан 265, 266
Јовић, Данијела 515
Јовић, Драган Лисац 492
Јовић, Драгослав 264
Јовић, Раде 41, 42, 51, 53, 54, 114, 124,
126, 150, 186, 187, 265, 313, 429, 431, 434,
435, 438, 439, 440, 441, 445, 454, 483,
486, 495, 496, 507, 517
Јоковић, Милан 27, 443, 463, 492
Јорданов, Тодор 515, 516
Јоцић, Мирослава 443, 445

К

Каменовић, Владимир 54, 408, 408, 414,
415, 422
Каписазовић, Добривоје 38, 39, 41, 195,
196, 424, 425
Каранфиловић, Маре 12, 33, 34, 229
Каранфиловић, Мирослав 229
Карапанџић, Зоран 505, 515
Кастратовић, Зорица 224
Кашиковић, Јова 79
Киш, Оскар 264
Кнежевић, Драгиша 39, 415, 522
Ковачевић, Александар 290
Ковинић, Мариола 455, 459
Којић, Зорица 455
Коматиновић, Нада 515
Конић, Илија 264
Константиновић, Радивоје 507
Константиновић, Радивоје 56, 58, 61
Контић, Радоман 186, 187
Конфино, Жак 69, 70, 71, 72, 79, 81, 82,
84, 85, 147, 151, 158, 178, 186, 187, 188,
196, 212, 350, 379, 405, 415, 428, 437,
473, 474, 475, 476
Костић Крајинчанић, Симка 264
Костић, Александра 488
Костић, Босиљка 51
Костић, Винка 198
Костић, Глиша 428
Костић, Десанка 423
Костић, Драгиша 220, 283, 284, 285, 286,
287, 288, 362, 442, 455, 459, 496, 511
Костић, Душан 430, 459
Костић, Ђорђе 264
Костић, Јадранка 49, 620
Костић, Јосиф 243
Костић, Обрад 343
Костић, Петар 290
Костић, Радуле 264
Костић, Слободан 161, 431, 431, 434,
435, 471, 477, 481
Костић, Сузана 515

Коцић (Тасић), Мира 41, 52, 53, 122, 313,
381, 429, 431, 432, 435, 437, 464, 472,
483, 499, 518
Коцић, Данило 11, 17, 27, 65, 89, 91, 93,
95, 116, 153, 155, 158, 168, 236, 272, 292,
311, 313, 364, 399, 400, 402, 416, 429,
430, 431, 435, 437, 473, 474, 475, 476, 452
Коцић, Мирослав 264
Коцић, Новица 431, 431
Коцић, Тања 509, 511, 512
Коцић, Маја 488
Кражић, Ненад 157, 158, 218, 265, 266,
309, 356, 357, 362, 365, 366, 429, 431,
432, 438, 450, 477, 481, 496, 499, 500
Красић, Владимир 41, 42, 187, 281, 282,
382, 402, 422, 423
Крсмановић, Милисав 401
Крстић Небојша 324, 631, 633
Крстић Светозар 314
Крстић, Аница 624, 625
Крстић, Гордана 515
Крстић, Даринка 500
Крстић, Драган 264
Крстић, Душанка 42, 430
Крстић, Лука 483, 495
Крстић, Љубинка 483
Крстић, Љубица 264
Крстић, Светислав 264
Крстић, Славко 219, 264, 289, 290, 341,
362
Кулић, Димитрије 130, 214, 275, 291,
292, 293, 294, 295, 296, 305, 332, 336,
337, 443, 444, 445, 447, 495
Кулић, Мија 493, 494

Л

Лазаревић, Бранко
Лазаревић, Јулијана 455
Лазаревић, Вера 515
Леви, Верица 264
Леви, Милан 218, 264, 297, 298, 343, 362
Леви, Сузана 264
Лепојевић, Радуле 264
Лонг, Златко 515
Лукић, Мирослав 12, 35, 54, 195, 324,
483

Љ

Љубић, Миломир 264
Љубичић Зоран 42, 53, 54
Љушић, Радош 394

М

- Маговчевић, Јован 146, 521
Мајсторовић, Стеван 143, 146, 418
Максимовић, Горан 45, 161, 162, 175, 190
Максимовић, Десанка 15, 67, 73, 88, 99, 177, 455, 471, 472, 503
Максимовић, Чеда 79
Манић, Милош 264
Маринковић, Драган 488
Маринковић, Јовица 224
Маринковић, Милисав 495
Марић, Звонко 130, 131, 422, 448, 488, 489, 490, 498, 512, 513, 516
Марић, Илија 191
Марић, Јован 18, 123, 124
Марић, Предраг 187
Марковић, Ана 435
Марковић, Вукица 313
Марковић, Драга 264
Марковић, Ђорђе 264
Марковић, Зоран 264
Марковић, Љиљана 264
Марковић, Михајло 143, 146, 183, 408, 418
Марковић, Раде 40
Марковић, Радомир 415
Марковић, Срђан 187, 337, 420 469, 515
Марковић, Стојна 429, 435
Марковић, Марија 517
Матић, Душан 736
Матић, Љубиша 264
Миладиновић, Милан 362, 366, 423, 425, 423
Милатовић, Милут 38, 521
Миленковић Такић, Љиљана 313, 467, 481, 483
Миленковић, Димитрије 188, 395, 397, 438, 515, 518
Миленковић, Лазар 12, 40, 42, 51, 53, 54, 313, 380, 484
Миленковић, Љубиша 314
Миленковић, Момчило 207, 315, 317, 395, 402
Миленковић, Србољуб 214, 305, 306, 448
Миленов, Васил 455, 459, 482
Милићевић, Вера 422 422, 435
Милићевић, Верица 492
Милићевић, Марко 411
Милићевић, Никола 494
Милићевић, Нинослав, 363
Миловановић, Боркица 13, 27, 28, 49, 50, 51, 52, 53, 54
Миловановић, Димитрије 290
Миловановић, Мирослав 11, 12, 29, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 51, 52, 150, 191, 202, 208, 312, 350, 380, 384, 385, 386, 416, 423, 445
Милојевић С. Милош 212, 243, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 375, 435, 450
Милош, Срђан 483
Милошевић Владимир 198
Милошевић, Вера 515
Милошевић, Никола 19, 46, 110, 132, 141, 142, 143, 146, 174, 175, 183, 191, 408, 418, 419, 422
Милошевић, Станиша 515
Милошевић, Сунчица 507, 515
Милутиновић, Горан 515
Миљковић, Бранко 71, 199, 469
Миљковић, Јован 216, 299, 300, 428
Миљковић, Нинослав 494
Миљковић, Станко 11, 18, 95, 124, 126, 127, 128, 152, 155, 191, 416, 432, 438, 439, 440
Миљковић, Трајко 264
Мирчегић, Драгољуб 362
Митић, Ана 515
Митић, Владимир 410
Митић, Зорица 313
Митић, Зорица 483
Митић, Јелена 515
Митић, Љубиша 224, 264
Митић, Љубиша 314
Митић, Љубиша 515
Митић, Милан 515
Митић, Милена 459
Митић, Миодраг 40, 41, 42, 141, 149, 216, 301, 302, 303, 304, 415, 416
Митић, Радомир 264
Митић, Томислав 515
Митковић, Милорад 290
Митов Димитар 264
Митровић Тричковић, Љиљана 264
Митровић, Божидар 12, 29, 40 42, 51, 54, 311, 381, 382, 383
Митровић, Брана 51, 53, 141, 162, 178, 186, 188, 195, 350, 384, 415, 427, 428
Митровић, Војин 41, 42, 54, 393, 402, 431, 472
Митровић, Драга 495
Митровић, Душан 26
Митровић, Јасмина 483
Митровић, Никола Кокан 493, 494
Митровић, Радмило 195, 398, 420, 487, 490
Михаиловић, Мирослав Цера 161, 441, 472

Михајловић, Владимир 264, 290
Михајловић, Јован 415, 427
Михајловић, Ненад 451
Мичић, Биљана 11, 13, 43, 44, 46, 118,
160, 175, 191
Мичић, Владимир 13, 45, 46, 159, 160,
174, 184, 185, 191
Мишел Митић 515
Младеновић, Атанасије 162, 324, 397,
415, 438
Младеновић, Благоје 213, 307, 308
Младеновић, Бранислав 309, 310
Младеновић, Владимир 290
Младеновић, Десимир 264
Младеновић, Драгомир 290
Младеновић, Зоран 42
Младеновић, Љубинка 500
Младеновић, Слађана 332
Младеновић, Слободан Ботко 27, 42, 51,
53, 54, 195, 215, 221, 284, 311, 312, 313,
314, 386, 408
Мојашевић, Слађана 264
Момић, Ивана 228
Момчиловић, Милан 188, 431, 434, 445,
482, 495
Мустафић, Бећир 264
Мутавцић, Драгутин 164

Н

Нагорни, Миодраг 472
Настасијевић, Момчило 43, 44, 207, 471
Наумовић, Светлана 505, 515
Недељковић, Сузана 515
Недић, Марко 162, 190, 205, 454, 474
Ненин, Миливоје 175
Нешић, Миомир 219, 321, 324
Нешић, Тихомир 175
Нешковић, Драган 515
Николић, Александар 515
Николић, Благица 515
Николић, Братислав 42, 264
Николић, Драгутин 264
Николић, Миладин 264
Николић, Милорад 163, 165
Николић, Олга 264
Николић, Предраг 264
Николић, Саша 520
Николић, Светомир 402
Николић, Слободан 515
Николић, Слободан Травица 197, 442
Николић, Снежана 488
Николић, Срђан Пека 494
Николић, Стојан 314, 423
Николић, Тамара 116, 439

Николчић, Спира 79
Ниношевић, Мира 323, 371
Ничић, Владимир 54
Ничић, Драган 408, 410
Нушић, Бранислав 484

О

Обрадовић, Гмитар 429, 435, 469, 488

П

Павићевић, Светислав 74, 408, 421
Павловић, Владимир 511
Павловић, Јелена 520
Павловић, Јовица 264
Павловић, Миливоје 402
Павловић, Миодраг 151, 469, 470, 486
Павловић, Миодраг 264
Павловић, Михајло 57, 59, 1, 66, 67,
507, 517
Павловић, Момчило 189, 229, 269, 370,
371
Павловић, Ратко 38, 39, 521
Пантић, Мирослав 62
Пантић, Михајло 498
Пантовић, Јасмина 488
Паруновић, Александар 290
Пауновић, Ивана 505, 515
Пауновић, Панта 515
Пауновић, Снежана 515
Пејатовић, Првољуб 40, 41, 42, 53, 149,
413, 414, 415, 417
Пејић, Војислав 264
Пејић, Станоје 264
Пејчић, Бранко 198
Пејчић, Јован 11, 16, 45, 46, 60, 95, 103,
04, 105, 106, 107, 108, 160, 161, 162, 175,
180, 181, 188, 190, 202, 432, 440, 442
Пејчић, Јулијана 198
Пекић, Борисав 18, 121, 147
Пенков, Миле 201
Пенчић, Сава 418
Перић, Властимир 264
Перишић, Вељко 40
Перовић, Миливоје 178, 186, 188, 212,
269, 311, 379, 388, 415, 426, 437, 439,
486,
Перошевић, Бранко 40, 41, 42, 51
Петковић, Горица 459
Петковић, Груја 95, 155, 438, 455, 459,
466, 472, 496
Петковић, Ђокица 41, 42, 52, 381, 543
Петковић, Новица 161, 175, 184
Петковић, Ратмирко 324
Петковић, Сава 290

Петровић, Верица 39
Петровић, Веселин 264
Петровић, Драгана 455
Петровић, Душанка 42
Петровић, Живојин 264, 314
Петровић, Лидија 264
Петровић, Љиљана 42
Петровић, Олгица 421, 422
Петровић, Петар 218, 325, 326
Петровић, Тихомир 11, 15, 22, 33, 34, 62, 66, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 149, 150, 155, 156, 175, 188, 191, 195, 201, 265, 266, 313, 420, 422, 429, 430, 432, 436, 437, 438, 440, 441, 469, 471, 472, 480, 483, 484, 485, 496,
Пешић, Вера 268, 269, 270
Пешић, Владимир 515
Пешић, Дејан 455
Пешић, Зорица 515
Пешић, Јулијана 426, 427
Пешић, Ненад 493
Пешић, Перица 438, 440, 481, 518, 515
Пешић, Светлана 483
Поп Коцић, Јован 463, 493
Попа, Васко 21, 142, 190, 192, 386
Поповић, Богдан 177
Поповић, Вукосава 42
Поповић, Драган 515
Поповић, Живојин 224, 264
Поповић, Зарије 285, 288
Поповић, Јован 496
Поповић, Марија 488
Поповић, Миливоје 244
Поповић, Предраг 515
Поповић, Радован 61, 161
Поповић, Ранко 61, 162
Поповић, Слободан Поп 116
Прокоповић, Живојин 362, 434, 440, 488
Прокоповић, Миомир 264
Профировић Прокопије 76

Р

Радаковић, Душан 79
Радевић, Милора 428
Радивојевић, Радивоје 515
Радовановић, Драгомир 262, 362, 365, 480, 496, 500
Радовановић, Жарко 74, 408, 410, 420
Радовановић, Јелена 39
Радовановић, Милија 314
Радовић, Драган 11, 42, 44, 46, 54, 58, 150, 162, 175, 191, 195, 198, 257, 262,

311, 313, 431, 435, 438, 439, 440, 460, 472, 500, 507, 508, 509, 512, 520
Радојевић Томић, Гордана 431
Радосављевић, Ђура 195
Ракић, Мита 75, 428
Ракић, Хранислав 157, 158, 188, 189, 21, 215, 218, 229, 245, 246, 249, 256, 261, 262, 265, 266, 284, 314, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 356, 358, 359, 362, 366, 410, 411, 413, 417, 419, 420, 423, 426, 427, 500
Ракић, Милан 428
Рангелов, Митов 264
Ранђеловић, Миливоје 264
Ранђеловић, Новица 421
Ранисављевић, Драгослав 195
Ранчић, Добривоје 425
Ранчић, Саша 515
Рачић, Обрад 301, 304
Рашић, Радмило 264
Рецеп, Драшко 22, 201
Ристић, Аристомен 162, 189, 191, 195, 350, 388
Ристић, Вукадин 216, 228, 263, 264, 290, 297, 298, 341, 342, 343, 344, 362,
Ристић, Љиљана 42
Ристић, Миле 467, 472
Ристић, Мирјана 511, 515
Ристић, Новица 515
Ристић, Оливера 313
Ристовић, Миле 313

С

Савић, Бранислав 264
Савић, Томислав 515
Свилар, Раде 264
Сејдић, Фејат 21, 193
Секулић, Исидора 177, 399
Селимовић, Меша 47
Сибиновић, Томислав 264
Симић, Благоје 264
Симић, Катарина 264
Симоновић, Јелена 515
Симоновић, Јелица 515
Симоновић, Љубомир 470, 481
Симоновић, Милан 345, 346, 500
Симоновић, Миодраг 198
Симоновић, Мирослав 264
Синадиновић, Данијела 515
Скерлић, Јован 33, 94, 107, 145
Соколовић, Биљана 42
Соколовић, Милорад 264
Соколовић, Миодраг 460

Соколовић, Мирјана 42
 Спасић, Божидар 495
 Спасић, Мирјана 515
 Спасић, Стевица 313
 Сремац, Стеван 165, 243, 386, 482
 Сретић, Живка 264
 Стајић Лепојевић, Зорица 264
 Стајић, Предраг 21, 161, 175, 181, 220, 349, 350
 Стаменковић, Бранимир 12, 29, 40, 42, 51, 380
 Стаменковић, Драгољуб 264
 Стаменковић, Душан 219, 351, 352, 353, 354, 495
 Стаменковић, Душанка 515
 Стаменковић, Јаков 360
 Стаменковић, Јелена 515
 Стаменковић, Јовица 17, 191, 437, 438, 440, 518
 Стаменковић, Коста 292
 Стаменковић, Миодраг 468
 Стаменковић, Мирослав 201, 515
 Стаменковић, Наташа 515
 Стаменковић, Ненад 515
 Стаменковић, Синиша 264
 Стаменковић, Срђан 351
 Станимировић, Јелена 264
 Станковић, Александар 515
 Станковић, Бисенија 264
 Станковић, Бора 170, 208
 Станковић, Борислав 200
 Станковић, Велибор 264, 343
 Станковић, Данијела 515
 Станковић, Драган 264
 Станковић, Драгић 423
 Станковић, Драгољуб Чиви 454, 511, 515
 Станковић, Јаков 362
 Станковић, Љубинка 515
 Станковић, Миле 264
 Станковић, Миливоје 264
 Станковић, Миодраг 515
 Станковић, Пеђа 515
 Станковић, Предраг 513, 515, 520
 Станковић, Радомир 264
 Станковић, Саша 11, 500
 Станковић, Светолик 11, 313, 437, 438, 440, 441, 515
 Станковић, Слободан 515
 Станковић, Станоје 12, 40, 42, 51, 380
 Станојковић, Саша 493
 Стевановић, Жарко 459
 Стевановић, Марина 729
 Стевановић, Слободан 264
 Стевановић, Годор 471
 Стевановић, Томислав 17, 115, 116, 439, 440, 441
 Стефановић Јосиф 11, 28, 40, 41, 42, 51, 53, 54, 95, 114, 152, 155, 188, 189, 313, 384, 429, 434, 472, 473
 Стефановић Миодраг 74, 410, 411, 417, 419, 420, 423
 Стефановић, Владимир 515
 Стефановић, Сузана 515
 Стојановић, Александар 515
 Стојановић, Благоје 193, 352, 353, 415
 Стојановић, Војислав 290
 Стојановић, Драган 422, 495
 Стојановић, Драгослав 264
 Стојановић, Душанка 515
 Стојановић, Јовица 11, 18, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 154, 265, 500
 Стојановић, Љуба 11, 28, 52, 53, 54, 189, 313, 382, 384, 445
 Стојановић, Марија 17, 43, 117, 118, 119, 120, 441, 483, 500
 Стојановић, Марко 493, 494, 519, 520
 Стојановић, Милан – Миланче 313
 Стојановић, Милена 18, 120, 121, 150, 175, 431, 432
 Стојановић, Миливоје 264
 Стојановић, Миодраг 192, 195, 384, 385, 402, 431, 515
 Стојановић, Надежда 264
 Стојановић, Нинослав 264
 Стојановић, Радмила 264
 Стојановић, Радмила 423, 428, 458, 459, 461, 468
 Стојановић, Радослав 402, 472
 Стојановић, Саша 150, 175, 191, 439, 530
 Стојановић, Светозар 143, 185, 408, 418
 Стојановић, Слободан 264
 Стојановић, Спасоје 38
 Стојанчевић-Николић Видосава 372, 425, 428
 Стојанчевић, Владимир 228, 424, 428
 Стојиљковић, Данило 264
 Стојиљковић, Драган 515
 Стојиљковић, Звонко 488
 Стојиљковић, Зора 515
 Стојиљковић, Катарина 515
 Стојиљковић, Слободан 214, 228, 367, 368
 Стојиљковић, Слободан 505, 515
 Стојиљковић, Тамара 515
 Стојичић, Слободан 264
 Стојичић, Слободанка 340, 359, 421
 Стојичић, Томислав 264, 343
 Стојковић, Боривоје 162, 170

Стојковић, Бранко 264
Стојковић, Живан 11, 138, 158, 217, 221, 222, 228, 229, 247, 256, 259, 260, 261, 262, 265, 266, 267, 268, 270, 271, 280, 290, 314, 328, 329, 330, 332, 333, 334, 337, 338, 340, 342, 343, 345, 346, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 423, 427, 450, 500, 512
Стојковић, Зорица 488
Стојковић, Миодраг 520
Стојковић, Радољуб, 53, 54, 464, 495
Стојковић, Сузана 515
Стојмировић, Станимир Гричко 12, 29, 40, 42, 51, 52, 313, 380, 384, 416, 482
Стошић, Александар 264
Стошић, Гордана 264
Стошић, Драгана 515
Стошић, Душан 18, 19, 59, 63, 66, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 143, 150, 157, 158, 192, 282, 364, 365, 386, 48, 440, 471, 478, 484, 485, 498, 517, 511, 512, 515
Страхињић, Спира 290

Т
Гадић, Љубомир 174
Такић, Србољуб 189
Танић, Драгослав 332
Тасић, Димитрије 19, 20, 40, 41, 42, 111, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 175, 192, 386, 408, 415, 422, 436, 440, 498, 507, 517, 522
Тасић, Драган 11, 19, 95, 106, 109, 110, 122, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 159, 175, 192, 299, 397, 416, 431, 436, 439, 442, 471, 481, 483, 498, 500, 502, 509, 511, 512, 513, 515, 517, 518
Тасић, Живојин, 20, 155, 156, 157, 158, 195, 473, 476, 515
Тасић, Јован 504, 508, 510, 515, 516
Тасић, Миодраг 264
Тасић, Мирјана 41, 42
Тасић, Часлав 515
Теокаревић, Велибор 26
Тил, Станислава 195
Тимченко, Николај 7, 11, 13, 20, 21, 45, 46, 47, 48, 51, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 74, 89, 90, 91, 108, 132, 140, 141, 143, 144, 146, 150, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 195, 335, 337, 349, 350, 383, 384, 385, 386, 402, 405, 409,

411, 422, 423, 430, 432, 434, 435, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 469, 471, 478, 484, 491, 492, 509, 510, 511, 515, 518
Тимченко, Ружица 142, 189, 192, 503, 515, 516, 517, 518
Тодоровић, Братислав 12, 50, 500
Тодоровић, Живојин 195
Тодоровић, Василије 79
Тодоровић, Драган 228
Тодоровић, Драгутин 283
Тодоровић, Јелена 515
Тодоровић, Ненад 509
Тодоровић, Радмила 515
Тонић, Тодор 370
Трајковић, Верољуб 189, 219, 332, 369, 370, 371, 372, 373, 374
Трајковић, Драгољуб 7, 29, 38, 81, 189, 211, 243, 244, 245, 253, 350, 366, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 405, 414, 415, 424, 427, 428, 439, 442
Трајковић, Јосиф 332
Трајковић, Милан 362
Трбовић, Зденка 488
Требјешанин, Радош 284, 286, 288, 338, 386, 402, 425
Тричковић, Марија 515
Туровић, Бојана 455
Туровић, Добросав 39, 52, 53, 54, 189, 217, 228, 233, 235, 256, 257, 265, 266, 315, 317, 313, 333, 362, 367, 375, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 404, 441, 442, 451, 453, 465, 472, 495, 496
Туровић, Шћепан 442
Ћосић, Добрица 33, 134, 146, 173, 174, 183, 230, 408, 418, 419
Ћосић, Милан 443, 491
Ћосић, Небојша 192
Ћукаловић, Вукица 431, 745

У
Ујевић, Јакша 264

Ф
Фазловски, Фреди 38, 189, 197
Филиповић, Вук 199, 205, 479
Филиповић, Милан 497
Филиповић, Радисав 123, 497
Филиповић, Србислав 515

Х
Хаџи Ђокић, Јован 290
Хаџи Пешић Љубомир 290

Хаџи Танчић, Драгослав 398
Хаџи Танчић, Саша 11, 19, 96, 113, 117,
118, 119, 126, 136, 138, 139, 151, 153,
154, 178, 186, 189, 190, 192, 204, 269,
277, 278, 324, 363, 364, 416, 435, 437,
439, 443, 444, 445, 447, 453, 454, 469,
471, 472, 477, 483, 484, 496, 497, 500,
511, 512
Хрвић, Јасна 509, 505, 512, 513, 515, 516
Хубач, Вили 21, 27, 54, 74, 141, 193, 194,
195, 196, 197, 198, 199, 313, 337, 382,
383, 384, 385, 386, 402, 410, 415, 416,
420, 429, 431, 434, 441, 460, 463, 469, 472
Хубач, Жељко 12, 35, 36, 190, 431, 432,
483, 484, 488

Ц

Цакић, Драган 488
Цветановић, Миша 27, 42, 51, 53, 54, 313,
383
Цветановић, Светлана 313
Цветановић, Томислав 264
Цветановић, Томислав 513
Цветковић, Владимир 203, 206, 264, 479
Цветковић, Драгојла 42
Цветковић, Ђорђе 40, 42
Цветковић, Милан 439
Цветковић, Милорад 112, 113, 120, 439,
441, 463, 495, 499
Цветковић, Никола 11, 22, 41, 42, 54,
150, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205,

206, 207, 208, 237, 241, 324, 362, 386,
416, 431, 460, 471, 478, 479, 483, 484
Цветковић, Томислав 7, 28, 30, 40, 41, 42,
51, 52, 53, 54, 74, 95, 111, 152, 157, 158,
186, 195, 270, 311, 312, 313, 337, 365,
378, 379, 384, 408, 410, 411, 415, 417,
419, 420, 429, 430, 431, 432, 433, 434,
435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442,
455, 461, 471, 472, 473, 476, 496, 499,
503, 507, 517
Ценић, Власта 472
Цолић, Владимир 264
Цонић, Вукашин 12, 29, 51, 52, 53, 54,
190, 384, 416
Црњански, Милош 17, 27, 47, 109, 110,
111, 113, 127, 160, 175, 177, 185, 199,
200, 202, 203, 204, 205, 207, 301, 324, 460

Ч

Чановић, Зоран 473
Чуљковић, Александар 79

Џ

Џунић, Слободан 43, 44

Ш

Шуловић, Војин 264, 290, 343
Шушулић, Ксенија 488
Шушулић, Радослав 42, 53, 54
Шушулић, Славица 483

ЛЕСКОВАЧКИ ПИСЦИ – ТРАГОВИ И ТРАГАЊА

Рецензија: Дејан Борђевић, проф.

Студија „Лесковачки писци – трагови и трагања, I - II“ аутора Данила Коцића има неколико тематски издвојених делова: *Кратка историја Лесковца, Лесковачка међуратна књижевност, Лесковачка књижевност после Другог светског рата, Заједничке збирке лесковачких писаца, Публицисти и историчари, Књижевна критика, Регистар имена, Литература и Садржај.*

На почетку ваља истаћи да на овом пољу није пуно тога урађено. Једини хронолошки запис о прошлим временима и људима који су стварали у Лесковцу дао је Драгољуб Трајковић у књизи „Преглед лесковачког књижевног стваралаштва“ о којој више и подробније говори и сам аутор студије „Лесковачки писци и њихово доба“.

Студија Данила Коцића „Лесковачки писци – трагови и трагања“ има своје значење и свој смисао. Да би се схватила како треба, њу ваља читати као причу, идући од почетка до краја. Поједини делови могу се посматрати самостално, издвојени из целине, али се тек у односу према другима деловима могу разумети као делови истог мозаика и тако сагледати на местима која им припадају.

То је прича о „великим“ и „малим“ писцима у нади да Коцић потврђује већ изречену тезу Јована Скерлића: да су велики писци универзални и ванвременски, а да мали писци изразитије бележе време у коме живе. Зато аутор с правом у своју књигу уноси скоро такве одреднице, „велики“ и „мали“ са намером да адекватно забележи време, а то је крај XIX, XX и почетак XXI века.

Иако је књига у већој мери писана на основу литературе (онога што је забележено о самим ствараоцима и њиховим делима), чини нам се да на интересантан начин решава одређене дилеме лесковачке књижевности XX века и доноси свеже и драгоцене закључке.

Писање студије „Лесковачки писци – трагови и трагања“ је у методолошком погледу деликатно, али и веома занимљиво, због перспективе из које треба сагледати време и простор о коме се пише, а пример је већи део књиге који говори о савременој књижевности.

Савремена књижевност спада у живу историју књижевности која се такорећи одвија пред нашим очима и зато јој је врло тешко одредити координате. Она је флуидна, стално у покрету, и све оно што се каже може бити оповргнуто већ сутрадан новим делом или неком другом појавом у

књижевном животу. Међутим, аутор студије „*Лесковачки писци – трагови и трагања*”, свестан да се упушта у ризик писања о савременој књижевности, ипак даје своје гледање на ствари и појаве. Уз све временске претње и превиде, мислим да је добро што је то написао, што је унео у књигу.

У посебном делу књиге, Данило Коцић, професор књижевности, правник и новинар, даје преглед остварења из области публицистике и историографије, са освртом на поједине ауторе и записе о њима и њиховим делима. На први поглед, овај део некако као да излази из контекста а опет, и садржајно и стилски, улази у оквире књиге.

Не желећи да по сваку цену анализирам и тумачим сваки део студије „*Лесковачки писци – трагови и трагања*” - а и сама природа садржаја то не допушта - јер ће то бити задатак оних који ће се служити овом литературом, и оних који прате дешавања на пољу књижевности, закључујем следеће: Ова студија пример је систематизованог знања о једној књижевности. Он је методолошки тако конципиран да може да послужи ученицима, студентима књижевности, а и сваком другом интересенту за књижевно-историјске и документарне вредности које ће овом појавом засигурно изазвати научно и књижевно интересовање и ван Лесковца.

Због свега реченог, топло препоручујем студију „*Лесковачки писци – трагови и трагања*“ аутора Данила Коцића, професора, правника, новинара, романописца, приповедача, песника и публицисте.⁷¹¹

⁷¹¹Дејан Ђорђевић рођен је 2. јануара 1970. године у Великој Сејаници. Гимназију „Станислав Велковић-Зеле“ завршио у Лесковцу, а Филолошки факултет у Скопљу. Од 1988/89. радио је као новинар листа Пете војне области „Наша војска“ у Загребу, дописник локалног недељника „Наша реч“ и као уредник лесковачких новина „Тачка“. Песме, есеје и приказе објављивао у листовима и часописима: Повеља, Кораци, Књижевне новине, Књижевни лист, Градина, Песничке новине, Домети, Летопис Матице српске, Одговор, Ријеч, Наша зора, Наш траг, Аванград, Ошишани јеж, Губер, Наше стварање, Помак, Глубочица међу обалама, Вечерње новости (Културни додатак), Васиона, Власина... и у више електронских часописа: Носорог, Књигомат, Књижевност.орг, Етна, Шипак, Радио Горњи град Награде и признања: Сатирична позорница „ЖИКИШОН“ (2011); Клуб умјетничких душа, Мркоњић-Град; Девети међународни сусрет писаца, Плевен, (Бугарска) 2013. године. Поезија и есеји Дејана Ђорђевића превођени су на енглески, француски, грчки, руски, бугарски и македонски језик. Збирке песама.: Јесам и нисам (Филекс, Лесковац, 2007), Не/пристајање (Филекс, Лесковац, 2008) и Будим се да бих те волео (Филекс, Лесковац, 2014). Уредник у издавачкој кући „ФИЛЕКС“ и у часопису „УСПЕЊА“ у Лесковцу. Живи у Грделици.

САДРЖАЈ

I

УМЕСТО УВОДА (7)

II

ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ

1. Уместо увода (11)
2. Ђорђевић Јовица (23)
3. Ђорђевић Станко (27)
4. Каранфиловић С. Маре (33)
5. Лукић Мирослав (35)
6. Миловановић Мирослав (37)
7. Мичић Биљана (43)
8. Мичић Владимир (45)
9. Миловановић Боркица (49)
10. Јањић Душан (55)
11. Петровић Тихомир (87)
12. Пејчић Јован (103)
13. Стаменковић Јовица (109)
14. Стевановић Томислав (115)
15. Стојановић Марија (117)
16. Стојановић Милена (121)
17. Стојановић Јовица (123)
18. Стошић Душан (129)
19. Тасић Димитрије (139)
20. Тасић Драган (147)
21. Тасић Живојин (155)
22. Тимченко Николај (159)
23. Хубач Вили Велимир (193)
24. Цветковић Никола (199)

III

ЛЕСКОВАЧКИ ИСТОРИЧАРИ И ПУБЛИЦИСТИ

1. Уместо увода (211)
2. Андрејевић Миодраг (221)
3. Бјелетић Жарко (223)
4. Бецић Иван (225)
5. Гроздановић Драгутин (233)
6. Димитријевић Сергије (237)
7. Ђорђевић Јован (243)
8. Ђорђевић Драгутин (245)
9. Здравковић Мирослав (255)
10. Златановић Нинослав (263)
11. Ивановић Небојша (265)
12. Илић П. Никола (267)
13. Илић Томислав (273)
14. Јовановић Тихомир (279)
15. Костић Драгиша (283)

16. Крстић Славко (289)
17. Кулић Димитрије (291)
18. Леви Милан (297)
19. Миљковић Јован (299)
20. Митић Миодраг (301)
21. Миленковић Србољуб (305)
22. Младеновић Благоје (307)
23. Младеновић Бранислав (309)
24. Младеновић А. Слободан (311)
25. Миленковић Момчило (315)
26. Нешић Миомир (321)
27. Петровић Петар (325)
28. Ракић Хранислав (327)
29. Ристић Вукадин (341)
30. Симоновић Милан (345)
31. Стајић Предраг (349)
32. Стаменковић Душан (351)
33. Стојковић Живан (355)
34. Стојиљковић Слободан (367)
35. Трајковић Верољуб (369)
36. Трајковић Драгољуб (375)
37. Туровић Ж. Добросав (391)

IV

ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ ПЕРИОДИКЕ

1. Уместо увода (405)
2. Наше стварање (407)
3. Лесковачки зборник (423)
4. Помак (429)
5. Лесковчанин (443)
6. Пионир (455)
7. Освит (469)
8. „Ми“, часопис лесковачких гимназијалаца (487)
9. Ин магазин (491)
10. Лесковачки дневник (495)
11. Алијанса – Alliance (501)
12. Think tank (519)
- 13.

V

ЛИТЕРАТУРА (521)

VI

РЕГИСТАР ВАЖНИХ ИМЕНА (537)

VII

РЕЦЕНЗИЈА (547)

VIII

БЕЛЕШКА О АУТОРУ (551)

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Данило (од оца Благоја и мајке Маре) Коцић рођен је 4. септембра 1949. године у селу Дадинцу (Власотинце). Професор књижевности и дипломирани правник. Као стипендиста Косова и Метохије био је професор српског језика и Устава СФРЈ у Гимназији „Браћа Рибар“ (Исток) и Гимназији „Стеван Јаковљевић“ (Власотинце). Од 1976. до 1978. године радио је као новинар и уредник у приштинском листу „Јединство“, а од 1978. до 2007. године био је новинар - дописник „Политике“ из Лесковца. Оснивач је и главни и одговорни уредник електронских новина Медија центар Лесковац, један од оснивача Удружења писаца Лесковца и дугогодишњи сарадник листа „Помак“.

Објавио је збирке песама „Чудна лађа“, „Дневник на распусту“, „Говор камена“ и „Песма жени“. Аутор је романа „Изабрани живот“, „Изабрана тишина“ и „Изабрани дани“.

„Лесковачки писци – трагови и трагања, I – II“
ПОЧЕТАК ПИСАЊА: 2004. године
ЗАВРШЕТАК ПИСАЊА: крај 2014. године

**ЛЕСКОВАЧКИ ПИСЦИ
&
ТРАГОВИ и ТРАГАЊА
II**

ПРВО ИЗДАЊЕ

Издавачи:

Ауторско издање

Удружење писаца Лесковац

Народна библиотека „Десанка Максимовић“
Власотинце

Филекс – Лесковац

Уредници

Србољуб Такић

Верица Баторевић Божовић

Рецензент

Дејан Ђорђевић, проф.

**Техничко уређење, лектура
и компјутерска обрада**

Данило Коцић

Међународни стандардни број књиге
International Standard Book Number

CIP – Каталогизација у публикацији
Народне библиотеке Србије – Београд

КОЦИЋ, Данило

Лесковац: „Лесковачки писци – трагови и трагања II“:
1 / Данило Коцић – Лесковац: Д. Коцић, 553 стране;
Удружење писаца Лесковац, Народна библиотека
„Десанка Максимовић“ – Власотинце, Филекс –
Лесковац, ауторско издање

ТИРАЖ: 300 е-примерака;

Напомене и библиографске референце уз текст.
Белешка о аутору: стр. 551 /Лесковачки писци – трагови и
трагања II/ Дејан Ђорђевић
- Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-82997-62-7

а) Српска књижевност – 20в
б) Књижевници – Лесковац – 20в
ц) Лесковац – Културни живот – 1876-2006
COBISS. SR-ID 136181260